PAUL BRUSANOWSKI

Autonomia și constituționalismul în dezbaterile privind unificarea Bisericii Ortodoxe Române (1919-1925)

Mitropolitul **Nicolae Bălan**
125 de ani de la naștere:
1882-2007

Presa Universitară Clujeană

PAUL BRUSANOWSKI

AUTONOMIA ŞI CONSTITUȚIONALISMUL ÎN DEZBATERILE PRIVIND UNIFICAREA BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

(1919-1925)

Cartea a apărut cu sprijinul financiar
al P.S. Episcop Ioan Selejan al Harghitei şi Covasnei

Referenţi ştiinţifici:
Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu
Prof. dr. Nicolae Bocşan

ISBN 978-606-37-0918-0

Universitatea Babeş-Bolyai
Presa Universitară Clujeană
Director: Codruța Săcelean
Str. Hasdeu nr. 51
400371 Cluj-Napoca, România
Tel./fax: (+40)-264-597.401
E-mail: editura@ubbcluj.ro
http://www.editura.ubbcluj.ro/

UNIVERSITATEA „BABEŞ-BOLYAI” CLUJ-NAPOCA
INSTITUTUL DE ISTORIE ECLEZIASTICĂ

PAUL BRUSANOWSKI

AUTONOMIA ŞI CONSTITUŢIONALISMUL ÎN DEZBATERILE PRIVIND UNIFICAREA BISERICII ORTODOXE ROMÂNE (1919-1925)

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ
2020

Dedic această carte mamei mele,
cu mulțumiri pentru ajutorul concret acordat.

CUPRINS

PREFAŢĂ

Actul de la 1 Decembrie 1918, care consfinţea unirea Transilvaniei cu România, a deschis o nouă etapă în viaţa noului stat naţional, în dezvoltarea sa social-economică, în creaţia culturală, în afirmarea şi schimbul internaţional de valori materiale şi spirituale. Dar pe lângă înnoirile de structură în viaţa politică, economică, socială şi economică, cu o serie de reforme democratice, au avut loc schimbări profunde şi în viaţa Bisericii Ortodoxe Române.

Prima îndatorire care revenea Bisericii în noua situaţie politică a fost aceea a organizării ei unitare, sub conducerea Sfântului Sinod din Bucureşti, act necesar atât Bisericii, cât şi noului stat naţional. De fapt, Marea Unire a cuprins în acelaşi cadru statal trei Biserici autocefale (Biserica Ortodoxă din Vechea Românie, Mitropolia Transilvaniei şi Mitropolia Bucovinei), precum şi o eparhie din Biserica Ortodoxă Rusă, anume Arhiepiscopia Chişinăului. Unificarea s-a impus datorită faptului că modul de organizare şi de conducere bisericească în aceste Biserici din provinciile istorice ale ţării a fost cu totul diferit.

În *Biserica din Vechea Românie* a existat o dependenţă sau o subordonare aproape totală faţă de stat, ceea ce a avut ca urmare faptul că viaţa bisericească, asemenea celei politice, a fost într-o permanentă instabilitate şi frământare. Factorul politic a deţinut un rol decisiv în alegerea ierarhilor, prin senatorii şi deputaţii ortodocşi din Parlamentul Ţării. În acelaşi timp, în conducerea eparhiilor a existat un absolutism ierarhic excesiv.

În *Bucovina*, unită cu România la 15/28 noiembrie 1918, conducerea Bisericii s-a aflat în mâna aparatului de stat austriac, împăratul de la Viena revendicându-şi titlul de patron al Bisericii Ortodoxe din Bucovina. Împăratul Iosif II a creat „Fondul Bisericesc al Bisericii Ortodoxe din Bucovina”, administrat de organele de stat. Prin acesta, clerul bucovinean a ajuns la o situaţie materială prosperă (asemenea celui din ţările apusene).

În *Basarabia*, ocupată de Rusia ţaristă în 1812, unită cu România la 27 martie /9 aprilie 1918, Biserica românească trăia după tipare tipic ruseşti, moştenire a absolutismului ţarist, în care preoţimea, bogat înzestrată material, se dezvoltase ca „tagmă închisă”, înstrăinată de poporul credincios.

Singură *Biserica Ortodoxă din Transilvania, Banat, Crişana şi Maramureş* a avut o organizare corespunzătoare, cuprinsă în Statutul Organic al mitropolitului Andrei Şaguna, ale cărui principii de bază au fost: autonomia (inclusiv faţă de stat, ceea ce o apărea de orice amestec sau aservire din partea conducerii politice), constituţionalismul şi sinodalitatea sau colaborarea dintre clerici în proporţie de 1/3) şi mireni (în proporţie de 2/3) la conducerea treburilor bisericeşti.

De aceea, în lucrarea de unificare bisericească, numeroşi factori de răspundere au cerut cu stăruinţă ca noua organizare bisericească să se orienteze după principiile Statutului Organic, în pofida opoziţiei unor ierarhi, profesori de teologie şi preoţi din vechea Românie şi celelalte provincii alipite, care nu se împăcau cu ideea participării mirenilor la conducerea Bisericii.

Drept urmare, au existat negocieri serioase în vederea unificării bisericeşti. Ele au durat timp de aproximativ cinci ani. Au trebuit să fie acceptate concesii de către toate părţile.

Lucrarea domnului lector dr. Paul Brusanowski, de la Facultatea de Teologie „Anderei Şaguna" din Sibiu, este cea dintâi care prezintă în detaliu aceste tratative pentru unificarea bisericească, începând de la conferinţele preoţeşti din Transilvania şi Vechea Românie (din anul 1919) şi până la discutarea în Parlament a celor două proiecte de legi (1925). Un accent important l-a acordat discuţiilor din Constituanta bisericească, din Comisia de 15 şi din Sf. Sinod. Pentru aceasta a folosit documente edite, din reviste din epocă, precum şi documente inedite, arhivistice.

Lucrarea este cât se poate de actuală, dat fiind faptul că în zilele acestea se discută şi noul Statut de Organizare al Bisericii Ortodoxe Române. Este regretabil că azi aceste discuţii sunt purtate doar în cadru restrâns, închis, nefiind invitaţi cunoscuţi teologi care ar fi putut contribui la actualizarea noii legi de organizare bisericească. Ar fi fost în spiritul tradiţiei „şaguniene", ca şi teologii şi intelectualii devotaţi Bisericii să-şi exprime punctul de vedere într-o problemă atât de importantă pentru Biserica Ortodoxă, dar şi pentru neamul nostru.

La Praznicul Cuvioasei Parascheva, Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu
Anul Domnului 2007

ARGUMENT

În urma cercetării vieții constituționale a Bisericii din Transilvania dintre anii 1870-1925, am aflat şi despre strădaniile reprezentanților Mitropoliei de la Sibiu, în special mitropolitul Nicolae Bălan, de a păstra principiile şaguniene şi în organizația bisericească ortodoxă din România Mare. A fost de-a dreptul impresionantă dârzenia de care au dat dovadă în apărarea Statutului Organic, cu atât mai mult cu cât celelalte trei Biserici Ortodoxe provinciale care s-au unit în România Mare au avut organizații bisericeşti mult deosebite de cea din Transilvania.

Trebuie să recunosc faptul că în momentul în care am început lucrul la această carte, nu mi-aş fi putut închipui că tratativele pentru unificarea bisericească au fost atât de dificile. Pe de altă parte, mi-am dat seama că aceste tratative au ieşit practic din conştiința publică; au fost aproape uitate cu totul, impresia generală fiind aceea că după Marea Unire cele trei Biserici provinciale din Transilvania, Bucovina şi Basarabia s-au alăturat celei din vechea Românie, ai căror reprezentanți au fost convinşi de mitropolitul primat Miron Cristea şi mitropolitul de la Sibiu, Nicolae Bălan să adopte principiile şaguniene în întreaga Românie Mare. Chiar şi din discuțiile avute cu diferiți istorici şi teologi, am remarcat nedumerirea lor cu privire la tema *unificării bisericeşti*, mulți gândindu-se imediat la „revenirea” greco-catolicilor la Ortodoxie.

Departe de cum s-ar putea crede, unificarea bisericească nu a fost o simplă alăturare de Biserici provinciale, ci a fost rezultatul unor discuții deosebit de lungi (spre deosebire de unificarea Bisericii sârbe în Iugoslavia Mare). Nu s-au unit doar patru provincii şi patru Biserici, ci patru tipuri diferite de organizări bisericeşti, de relații Stat-Biserică, apoi de relații laicat-cler şi cler inferior-episcopat. Au fost patru tipuri diferite de abordare a acestor chestiuni. Dar, în principal, a fost ciocnirea între supralicitarea principiului ierarhic (transformat în absolutism pur) şi constituționalismul modern politic aplicat în viața Bisericii; de asemenea a existat ciocnirea între două tipuri diferite de stat: cel subsidiar (care permitea existența corporațiunilor şi grupurilor sociale autonome, în care nu se amesteca direct, dar pe care le sprijinea prin acordarea de subsidii) şi statul paternalist, providențial, centralizat birocratic şi absolutist,

de tip iacobin-napoleonian, care revendica suveranitate absolută în interior, nepermiţând existenţa unor corporaţiuni autonome, ci înăbuşind iniţiativa indivizilor şi grupurile sociale intermediare.

Dată fiind complexitatea acestor tratative de unificare, mi-a fost dificilă o structurare clasică a lucrării, în mai multe părţi, incluzând capitolele aferente. Am ales prezentarea, în succesiune cronologică, a evenimentelor şi a celor mai importante luări de cuvânt şi poziţii din partea reprezentanţilor Bisericilor, pe parcursul celor aproape şase ani de negocieri.

Totodată, am dorit ca cititorii acestei lucrări să dispună de un adevărat „dosar” al tratativelor. De aceea, am reprodus multe documente (unele fragmentar, altele în întregime). Am folosit în acest scop principalele lucrări programatice ale participanţilor la negocieri (Miron Cristea, Valerian Şesan, C. Chiricescu, Gh. Ciuhandu etc.), apoi Protocoalele Congreselor Naţional Bisericeşti de la Sibiu, cele ale congreselor clericilor din Ardeal şi din întreaga Românie, precum şi articole din presa vremii (în special *Telegraful Român* de la Sibiu, *Biserica Ortodoxă Română* de la Bucureşti şi *Luminătorul* de la Chişinău). De mare folos mi-au fost dosarele din fondul Mateiu, aflate la Biblioteca Mitropolitană din Sibiu. Istoricul şi juristul Ion Mateiu intenţionase să redacteze o lucrare despre tratativele de unificare bisericească, dar, poate datorită faptului că evenimentele erau prea apropiate în timp, a renunţat la plan. Însă a adunat un material preţios, copiind stenogramele Constituantei bisericeşti şi alte acte şi documente din Arhiva Sf. Sinod. Cu ajutorul acestor fişe copiate de Mateiu acum aproape opt decenii, am putut completa „dosarul unificării”.

Parcurgând acest dosar, nu putem fi decât uimiţi de intransigenţa şi fermitatea reprezentanţilor Bisericii ardelene în apărarea principiilor Statutului organic şagunian: autonomia internă şi externă a Bisericii şi a părţilor ei constitutive, sinodalitatea manifestată constituţional şi participarea mirenilor în proporţie de două treimi la administraţia bisericească (exceptând chestiunile spirituale, de dogmă şi de ritual). Amintim în acest sens pe protopopul şi consilierul şcolar de la Arad, Gheorghe Ciuhandu, pe jurisconsulţii bisericeşti de la Sibiu Lucian Borcia şi Ioan de Preda, dar, mai ales, pe mitropolitul Nicolae Bălan, de la a cărui naştere s-au împlinit anul acesta, la 27 aprilie, 125 de ani. Doresc ca această carte să fie şi un act de cinstire a marelui arhiereu ardelean care a apărat cu demnitate moştenirea lui Şaguna.

Autorul

1.
CELE PATRU BISERICI ORTODOXE PROVINCIALE ROMÂNEŞTI ÎNAINTE DE MAREA UNIRE

În Biserica Ortodoxă Română, până la Marea Unire de la 1918, credincioşii români ortodocşi au fost divizați în patru unități bisericeşti distincte, după cum menționa şi consilierul şcolar al eparhiei Aradului, Gheorghe Ciuhandu:

> „Bisericile româneşti ortodoxe, în situația de azi, sunt patru la număr: în Regat, la noi (adică în Transilvania, Banat, Crişana şi Maramureş – n.n.), în Basarabia şi Bucovina, avându-şi fiecare organizația sa particulară mult-puțin deosebitoare. Cei mai deosebiți suntem noi, cu constituția noastră singulară democratică, ce ne-am făurit-o între împrejurări speciale”[1].

Dintre aceste patru organizații bisericeşti, trei constituiau Biserici Autocefale (cele din Transilvania, Bucovina şi Vechiul Regat), în timp ce viața bisericească a românilor basarabeni se desfăşura în cadrele unei eparhii a Bisericii Ortodoxe Ruse, cu sediul la Chişinău, înființată în 1813, după anexarea acestei provincii de Imperiul rus. Această realitate a fost menționată şi de episcopii ortodocşi români în „Scrisoarea irenică a Sf. Sinod către Bisericile Ortodoxe surori, prin care se comunică ridicarea Bisericii Ortodoxe Române la rangul de Patriarhie” (redactată la 12 martie 1925 şi semnată de patriarhul Miron Cristea).

> „Cu excepția Arhiepiscopiei Basarabiei, care făcea parte din Biserica rusească, acele două Mitropolii mai sus amintite, aceea a Ardealului şi aceea a Bucovina, au intrat în unitatea română ca Biserici autocefale. Reunirea lor într-o singură organizație bisericească, de caracter național, dă acestei organizații o importanță deosebită, ce trebuieşte învederată în noua ordine ierarhică a Bisericii Ortodoxe Române, altfel decât până acum”[2].

Aşadar, înainte de primul război mondial, numărul Bisericilor autocefale a fost diferit de cel de azi, existând trei Biserici autocefale româneşti şi trei Biserici autocefale sârbeşti[3].

---

[1] Gheorghe Ciuhandu, *Împreunarea Bisericilor Ortodoxe Române de pe teritoriul României Mari într-o Singură Bifserică şi raportul acestei Biserici cu Statul*, Arad, 1919, p. 9.

[2] Tit Simedrea, *Patriarhia românească. Acte şi documente*, Bucureşti, 1925, p. 122.

[3] Potrivit canonistului Nicodim Milaş, înainte de primul război mondial, pe lângă vechile Biserici autocefale (Patriarhatele de Constantinopol, Alexandria, Antiohia, Ierusalim şi apoi Arhiepiscopia din Cipru) existau următoarele *Biserici autocefale actuale*: 1) Biserica din Imperiul rusesc; 2) Mitropolia din Carloviț, 3) Mitropolia de Cetinje (Muntenegru); 4) Arhiepiscopia Sinai; 5) Biserica din Regatul Greciei; 6) Mitropolia din Sibiu; 7) Exarhatul bulgar; 7) Mitropolia din Bucovina şi Dalmația; 8) Biserica din Regatul Serbiei; 9) Biserica din Regatul României. Milaş mai consemna şi două Biserici autonome (aflate sub jurisdicția Patriarhiei de Constantinopol, anume cea din Bosnia-Herțegovina, care cuprindea patru Episcopii, şi cea din Creta, cu opt Eparhii) (Nikodemus Milasch, *Das Kirchenrecht der Morgenländischen Kirche. Nach den Allgemeinen Kirchenrechtquellen und nach den in den Autokephalen Kirchen geltenden Spezial-Gesetzen*, ed. II, Mostar, 1905, p 309-312).

1.1. Mitropolia Transilvaniei sub regimul constituţionalismului şi al autonomiei în statul subsidiar maghiar

În anul 1867, Transilvania (aprox. 60.000 km^2) a fost unită cu Ungaria, în cadrul monarhiei dualiste. Noua Ungarie Mare a fost „nu numai din punct de vedere naţional, ci şi confesional cel mai pestriţ petec de pământ din Europa”[4]. Pe teritoriul de 282.317 km^2 al Ungariei propriu-zise (fără Croaţia) trăiau 16 mil. locuitori, dintre care 48,7% catolici (între aceştia 55% maghiari, 20% slovaci, 19% germani), 14,4% reformaţi (majoritatea unguri), 13,1% ortodocşi (2,2 mil., din care 430.000 sârbi şi 1,77 mil. români), 10,9% greco-catolici (58% români, 23% ruteni, 9% maghiari şi 7% slovaci), 7,4% evanghelici (40% slovaci, 35% germani, 23% maghiari), 4,9% mozaici şi 0.4% unitarieni[5]. Croaţia-Slavonia (42.535 km^2) beneficia de o largă autonomie; 26% din populaţie (568.000) erau sârbi ortodocşi.

Credincioşii ortodocşi din Ungaria au fost împărţiţi după 1864 în două mitropolii, una sârbă, la **Carloviţ**, cu şase episcopii sufragane (şi cu aprox. 35% din totalitatea ortodocşilor din Ungaria Mare[6]), şi una românească, la **Sibiu**, cuprinzând arhidieceza ardeleană (cu 34% din populaţia ortodoxă a Ungariei Mari) şi două episcopii sufragane (Arad şi Caransebeş), ambele în afara Transilvaniei istorice şi cu 31% din populaţia ortodoxă.

Mitropolia de la Sibiu s-a desprins de cea sârbă în 1864. Sinodul episcopesc de la Carloviţ i-a acordat, în august 1864 statutul de autocefalie[7]. Ea a fost recunoscută de împărat, printr-un autograf din 24 decembrie 1864[8], iar apoi de Parlamentul ungar prin AL 9 din mai 1868, la care voi reveni mai jos.

Poziţia confesiunilor în statul maghiar

În fostul Principat al Transilvaniei a fost instituit după 1550-1571, sistemul celor patru confesiuni recepte (Bisericile Catolică, Evanghelică a saşilor, Reformată şi Unitariană), apoi al celor trei confesiuni tolerate (Biserica Ortodoxă, cea Armeană şi cultul mozaic), precum şi al sectelor ilegale (de ex. sabbatarienii)[9]. Ortodocşii au primit prin AL

---

[4] O. Ghibu, *Viaţa şi organizaţia bisericească şi şcolară în Transilvania şi Ungaria*, Bucureşti, 1915, p. 82.

[5] M. Csáky, „Die Römisch-Katholische Kirche in Ungarn”, în Adam Wandruszka, Peter Urbanitsch, *Die Habsburgermonarchie. 1848-1918*, vol. IV- „Die Konfessionen”, Viena, 1985, p. 282-283.

[6] Dintre cele şapte eparhii sârbeşti, mitropolia şi sufraganele Karlovac şi Pacraţ se aflau în Croaţia-Slavonia, iar episcopiile Buda, Bacica (Novi Sad), Timişoara, Vârşeţ se aflau în Ungaria propriu-zisă.

[7] *Acte oficioase privitoare la înfiinţarea Metropoliei gr. Răsăritene a Românilor din Transilvania, Ungaria şi Banat,* Tipografia archidiecezană, Sibiu, 1867, p. 8-9; R. Radici, *Die Verfassung der orthodox-katholischen Kirche bei den Serben in Österreich-Ungarn,* Vârşeţ, 1877, p. 186.

[8] N. Popea, *Vechea Metropolie ortodoxă româna a Transilvaniei. Suprimarea şi restaurarea ei*, Sibiu, 1870, p. 295-296; Idem, *Archiepiscopul şi Metropolitul Andrei baron de Şaguna*, Sibiu, 1879, p. 146.

[9] Paul Brusanowski, *Consideraţii cu privire la relaţia dintre Biserica Ortodoxă Română şi autorităţile de Stat din Principatul autonom al Transilvaniei (1541-1690)*, în „Revista Teologică”, XXVI (88), nr. 2, aprilie-iunie 2006, p. 122-142.

61/1791 dreptul de exercitare liberă a credinței, iar prin AL 9/1848 statutul de confesiune receptă, egală cu celelalte patru mai vechi.

În Ungaria, deşi la începutul sec. XVII au fost recunoscute drept recepte trei confesiuni (catolică, luterană şi reformată), ulterior au început persecuții antiprotestante, datorate statutului de confesiune de stat a catolicismului. Abia prin AL 26/1791, Dieta maghiară a recunoscut statutul autonom al celor două confesiuni protestante recepte. Ortodocşii, care primiseră de la Curtea habsburgică *privilegiile ilirice* au fost integrați în Dreptul de stat maghiar prin AL 27/1791 şi AL 10/1792 (prin acesta din urmă, acordându-se tuturor episcopilor ortodocşi dreptul de a lua parte la şedințele Casei Magnaților). În 1848 a fost recunoscută ca receptă şi Biserica Unitariană din Ungaria. Totuşi, catolicismul a rămas confesiune de stat, iar necatolicii, deşi se bucurau de autonomie bisericească, erau supuşi unor discriminări[10].

După instaurarea dualismului, s-a pus problema atât a unificării Transilvaniei cu Ungaria, cât şi a introducerii ideilor liberale-egalitare în dreptul bisericesc de stat. Prima chestiune a fost rezolvată prin AL 43/1868, care a prevăzut, în § 14, că toate legile din Transilvania care

> „garantau libertatea de exercitare a religiei şi de autoadministrare bisericească, şi prevedeau egalitatea confesiunilor şi relațiile lor reciproce... nu numai că vor rămâne şi pe mai departe în vigoare, dar ele vor fi extinse şi asupra Bisericilor greco-catolică, armeano-catolică şi greco-orientală”[11].

În acelaşi timp, cel dintâi ministru al Cultelor din Ungaria dualistă, Eötvös József (fost ministru şi în primele luni ale revoluției paşoptiste), a fost adeptul introducerii unei legislații care să le ofere confesiunilor din Ungaria deplina egalitate şi reciprocitate. Condiția introducerii acestei legislații era însă, potrivit lui Eötvös, asigurarea autonomiei tuturor confesiunilor, inclusiv a celei romano-catolice. Până la realizarea acesteia, Parlamentul nu ar fi avut dreptul decât să adopte o legislație tranzitorie[12]. A şi fost votat AL 53/1868, *despre reciprocitatea confesiunilor creştine recunoscute de lege*, care stabilea că

> „până când egalitatea dintre confesiuni va fi reglementată în mod general pe cale legislativă, se ordonă, pe baza AL 20 din 1848 reciprocitatea comunităților creştine”.

Prin urmare, fiecare persoană majoră a dobândit dreptul de a trece, în mod liber, la oricare altă confesiune creştină. Totuşi, dezavantajarea necatolicilor a continuat[13]. Pentru încetarea conflictelor interconfesionale (legate în special de

---

[10] Idem, *Subsidiaritate şi autonomie bisericească. Cazul Mitropoliei Ortodoxe Române din Ungaria înainte de 1918*, în „Studia Politica. Romanian Political Science Review“, VII, 2007, nr. 3, 514-519.

[11] Fr. Teutsch, *Die kirchlichen Verhältnisse Siebenbürgens*, Halle, 1906, p. 3.

[12] László Péter, *Hungarian Liberals and Church-State relations (1867-1900)*, în György Ránki, *Hungary and European Civilization*, Budapesta, 1989, p. 81 şi 122, nota 10.

[13] Copiii din familiile mixte trebuiau să urmeze, până la majorat, confesiunea părinților lor de acelaşi sex. Iar preoții catolici erau datori să încheie căsătorii mixte necondiționat. Cu toate acestea, preoții catolici au continuat să pună condiția creşterii copiilor în religia catolică (legea nu prevedea nici o sancțiune pentru cei care o încălcau). Curând au apărut reclamații din partea pastorilor protestanți, intrigați de faptul că o serie de preoți catolici botezau şi pe acei copii care ar fi trebuit să urmeze

căsătoriile mixte), au fost votate, în cele din urmă, celebrele *legi politico-bisericeşti* din 1894-1895[14], prin care s-au introdus căsătoria şi matricolele civile şi s-a stabilit relaţia dintre confesiuni. Acestea urmau să fie de două categorii:

- **Bisericile recepte**: Catolice de rit latin, grecesc şi armean, Evanghelică-luterană, cea Reformat-calvină, cea „sârbă Greco-orientală”, cea „română Greco-orientală”, apoi Biserica Unitariană şi comunitatea mozaică. Acestea aveau dreptul de a cere sprijinul Statului la colectarea impozitelor şi la punerea în aplicare a pedepselor disciplinare decise de instanţele de judecată confesionale;
- **Confesiunile recunoscute**, anume cultul baptist (în urma unei ordonanţe a Ministrului Cultelor din 1905) şi cultul musulman (prin AL 17/1916). Ele nu puteau pretinde ajutorul Statului în colectarea impozitelor bisericeşti. Se aflau sub tutela Adunărilor municipale, cărora erau datoare să le prezinte procesele verbale ale adunărilor lor bisericeşti şi de cult şi a căror aprobare trebuiau să o obţină în cazul în care doreau să dobândească unele proprietăţi. Conducătorii comunităţilor religioase recunoscute de lege erau aleşi cu aprobarea autorităţilor locale.

Nici una din aceste confesiuni nu a fost separată de Stat:

> „Bisericile însele nu au dorit această separaţie. Doreau să fie recunoscute legal, să deţină Statute de organizare, să deţină dreptul la protecţie legală şi administrativă de către Stat, inclusiv dreptul de a cere sprijin de la autorităţile statale pentru implementarea propriilor lor regulamente şi menţinerea disciplinei interne. Dar, peste toate, Bisericile cereau subsidii de la Guvern, pentru a plăti clerul şi a sprijini şcolile lor confesionale”.

Legătura cu Statul se realiza prin intermediul ministrului Cultelor şi Instrucţiunii publice. În chestiunile confesionale, de cult, ministrul era de fapt un „ministru al Coroanei”, exercitând drepturile împăratului-rege în toate problemele confesionale (pe baza mai vechilor *ius supremae inspectionis* şi *iura sacra*). În ce mod? Prin emiterea unor *Decrete imperiale* (sancţionate de monarh şi contrasemnate de ministru) şi Ordonanţe ministeriale (emise de ministru, cu aprobarea suveranului). Cele mai multe astfel de Ordonanţe nu aveau nevoie de aprobarea Parlamentului, deoarece constituiau un domeniu rezervat practic Coroanei. Cel mai adesea, aceste ordonanţe referitoare la confesiunile recepte nici nu erau discutate în Guvern[15].

AL 9/1868 – Legea fundamentală pentru Bisericile Ortodoxe din Ungaria

Se poate constata că legislaţia confesională a fost strâns legată de chestiunea autonomiei bisericeşti, în special a Bisericii Catolice. Însă autonomia bisericească avea implicaţii deosebite. Întreaga relaţie dintre Biserică şi Stat urma să cunoască schimbări majore, atât în ceea ce priveşte poziţia juridică a Bisericii faţă de Stat, cât şi cea a situaţiei financiare.

---

confesiunea necatolică a părinţilor lor de acelaşi sex. Practica a devenit aproape generalizată şi a fost numită *elkeresztelés – Wegtaufen – Botez prin răpire* (Paul Brusanowski, *Reforma constituţională în Biserica Ortodoxă a Transilvaniei între 1850-1918*, Cluj-Napoca, 2007, p. 138-139).

[14] *Ibidem*, p. 140-142.

[15] László Péter, *op. cit.*, p. 102-103 şi n. 91 de la p. 130.

Cu alte cuvinte, în cazul obținerii autonomiei, se pierdeau eventualele privilegii, deoarece confesiunile autonome trebuiau să fie egale. Iar ca revers al medaliei, Biserica autonomă (chiar dacă fusese înainte *de Stat* sau nu) obținea fondurile pe care le administrase înainte Statul. Însă, ca un corolar al întregii chestiuni, aceste fonduri nu puteau fi cedate de Stat, decât numai dacă se instituia o reformă constituțională internă în Biserică, astfel ca Statul, renunțând la controlul său asupra administrării averilor cedate, să fie sigur că Biserica, transformată în corporațiune autonomă de drept public, şi-a creat organisme de control intern care să urmărească modul în care conducerea bisericească administra fondurile primite.

Această concepție a fost preluată de Eötvös de la liberalii catolici din Vestul Europei, relația sa de prietenie cu Charles de Montalembert fiind binecunoscută. Punerea în aplicare a acestor idei în cazul Bisericii Catolice întâmpina însă dificultăți (după cum voi arăta în paginile următoare). De aceea, mai întâi, Eötvös a sprijinit autonomia Bisericilor Ortodoxe din Ungaria, susținând în Parlament un proiect de lege în acest sens, devenit AL 9/1868. Acest articol a fost considerat Legea fundamentală pentru Mitropolia Ortodoxă a Transilvaniei şi luat mai apoi, în timpul dezbaterilor privind unificarea bisericească, drept model după care ar fi trebuit să se inspire şi Legislativul românesc de la Bucureşti.

Prin AL 9/1868, nu doar că s-a aprobat separarea bisericească a românilor de sârbi, ci s-a reconfirmat încă odată autonomia lor deplină. Aceasta însemna practic că autoritatea de Stat:

- renunța la prerogativele sale politice privitoare la Bisericile Ortodoxe (cu excepția dreptului de superinspecție, exercitat de Coroană şi nu de Guvern!), astfel că Bisericile au dobândit libertatea de a se autoadministra;
- ceda vechiul drept de legiferare bisericească unui organism autonom bisericesc – Congresul Național Bisericesc. Primul CNB urma să aibă rolul de adunare constituantă şi să voteze un statut organic al Bisericii. Acesta trebuia apoi supus aprobării suveranului (deci nu Guvernului!), modificările ulterioare urmând să fie realizate doar de organele legislative ale Bisericii, prevăzute în Statut;
- decidea ca acest CNB să fie alcătuit în proporție de 2/3 din laici şi să acționeze după toate procedurile parlamentare ale unui regim constituțional[16].

Mitropolia sârbă de Carlovit şi suspendarea autonomiei ei

Prin această Lege fundamentală a Ortodoxiei din Ungaria, raporturile Mitropoliei de Carlovit (şi a eparhiei ardelene) cu autoritatea de stat au fost modificate cu totul. Sârbii ortodocşi dobândiseră de la Curtea habsburgică privilegiile ilirice, dar se aflau (chiar şi în ceea ce priveşte instituția bisericească) sub controlul sever al Curții, care a emis atât *Rescriptum Declaratorium Illyricae Nationis* (sancționat la 16 iulie 1779) cât şi *Systema consistoriale* (din 17 iunie 1782).

În Biserica sârbă au izbucnit certuri între membrii laici şi clerici din *Congresul Național-Bisericesc Constituant*. Sub conducerea lui Svetozar Miletić,

[16] R. Radici, *op. cit.,* p. 30-31.

laici au părăsit Congresul, protestând împotriva tendinţelor absolutiste ale ierarhiei; de fapt, ei doreau să deţină în Mitropolia sârbă de Carloviţ exact acea autoritate pe care o deţineau autorităţile guvernamentale în Bisericile Ortodoxe din Balcani, fie că era vorba de Serbia, fie de România. În orice caz, datorită divergenţelor interne, sârbii au fost în imposibilitatea de a redacta un statut unic pentru Biserica lor. Vechile regulamente bisericeşti emise de Curtea imperială au rămas şi pe mai departe în vigoare, fiind doar parţial modificate de noi decrete ale Curţii[17], inspirate după Statutul Organic şagunian. Ierarhia s-a simţit ameninţată de laici. Mai multe CNB-uri ale Mitropoliei de Carloviţ, care ar fi trebuit să voteze un Statut unitar (precum era Statutul Organic al Mitropoliei româneşti) au fost deosebit de tumultoase, drept care comisarii Curţii au suspendat şedinţele. În cele din urmă, episcopii s-au impus, au votat în 1911 un „Statut Sinodal", care nu doar că a declarat Sinodul episcopesc drept instituţia bisericească supremă, pentru toate chestiunile bisericeşti, ci nici măcar nu a menţionat celelalte corporaţii bisericeşti autonome, mitropolitul de Carloviţ urmând să fie ales nu de CNB, ci de Sinodul episcopesc. Deşi acest Statut Sinodal se afla în afara legislaţiei emise de Curte pentru Mitropolia de Carloviţ, totuşi, ministrul Cultelor l-a aprobat, fără să anunţe măcar Consistoriul mitropolitan şi CNB sârbesc. Atunci când Consistoriul a protestat împotriva a ceea ce considera a fi fărădelegea sinodală şi guvernamentală, refuzând să recunoască Statutul Sinodal, ministrul, ca „pedeapsă", a abrogat toate vechile decrete ale Curţii cu privire la Mitropolia de Carloviţ, ceea ce a însemnat practic suspendarea autonomiei Bisericii Ortodoxe Sârbe din Ungaria. Prin înţelegere cu guvernanţii maghiari, ierarhii sârbi, strânşi în Sinodul episcopesc, i-au numit pe toţi funcţionarii bisericeşti, suspendând orice alegeri. Doar pe plan local au fost menţinute Adunările şi Consiliile parohiale[18].

Iată deci că lupta pentru supremaţie şi certurile interne au slăbit Biserica sârbilor din Ungaria, iar în urma cârdăşiei dintre absolutismul ierarhic şi Guvernul maghiar, a fost suspendată, în 1912, autonomia Mitropoliei de Carloviţ:

> „Sârbii n-au căutat ca după 1868 să-şi reglementeze până în amănunte afacerile bisericeşti, şcolare şi fundaţionale, ci, împărţiţi şi în Congresul lor naţional-bisericesc, numit *Narodni Sabor*, după partide politice, au tot amânat votarea regulamentelor speciale, până ce Guvernul unguresc, folosindu-se de situaţia aceasta neclară, într-un anumit moment, la 1912, a suspendat temporar autonomia Bisericii Sârbeşti, în sensul că a casat dreptul electoral al mirenilor pentru Congresul Naţional Bisericesc, şi s-a pus stăpân pe toate afacerile

[17] Rescriptul imperial din 10 august 1868 (cuprinzând prevederi privitoare la modul de organizare a parohiilor şi episcopiilor); Rescriptul imperial despre *Organizarea provizorie a episcopiilor,* din 29 mai 1871 privitor la administraţia eparhială (a problemelor bisericeşti şi şcolare); Respriptul imperial despre *Organizarea consiliului mitropolitan, bisericesc şi şcolar a Mitropoliei*, din 29 mai 1871 (trebuie atras însă atenţia asupra faptului că aceste ultime două statute de organizare au avut un caracter provizoriu, CNB sârb revenindu-i sarcina să întocmească statutele de organizare definitive, fapt care nu a mai avut loc); Decretul imperial din 14 mai 1875, cu titlul *Statutul Congresului Naţional-Bisericesc*, acesta a dobândit un statut de organizare, sancţionat de Curte, la 14 mai 1875 (P. Brusanowski, *Învăţământul...*, p. 238-241).

[18] Thomas Bremer, *Ekklesiale Struktur und Ekkesiologie in der Serbischen Orthodoxen Kirche im 19. und 20. Jahrhundert*, Würzburg, 1992, p. 38-65. Suspendarea autonomie, la p. 62.

Bisericii exclusiv elementul clerical, pe care Guvernul unguresc îl poate influenţa cum vrea. Astăzi sârbii, în fruntea Bisericii cărora au ajuns episcopi care sunt unelte ale Guvernului unguresc, trăiesc cu o autonomie bisericească suspendată..." [19].

Principiul autonomiei în cazul Mitropoliei Ortodoxe de la Sibiu

Mitropolia românilor ortodocşi a avut o altă evoluţie. Nu au existat certuri între laici şi ierarhie. Cauza nu a constat doar în absenţa radicalismului din sânul poporului român, ci şi în concepţia profund canonică a mitropolitului Andrei baron de Şaguna care a sesizat imensul avantaj pe care-l putea constitui pentru Biserică „spiritul vremii" – acela de a revigora vechea practică sinodală din Biserica primară. În introducere la Compendiul de drept canonic (redactat în 1868), Şaguna a pus semnul egalităţii între *principiul sinodalităţii* - *principiul constituţional* şi *principiul solidarităţii*[20]. Aşadar, sinodalitatea adevărată a însemnat, pentru Şaguna, solidaritate între toate „elementele personale şi sociale" ale Bisericii, între ierarhie şi poporul credincios, iar cel mai bun mijloc de exprimare a acestei sinodalităţi şi solidarităţi în Biserică nu putea fi alta decât preluarea, din viaţa politică postfeudală şi postabsolutistă, a formei de organizare constituţională.

> „În aceea împrejurare zace însemnătatea clasică a Instituţiilor Bisericii noastre, că acelea se trag din timpul Apostolilor, din timpul bărbaţilor apostoleşti, şi de la următorii nemijlociţi şi mijlociţi ai lor, şi că sunt aşa de aplicabile la împrejurările prezente, în care trăim, ca (şi) cum s-ar fi hotărât acelea ieri sau alaltăieri... Oare cerinţele timpului nu sunt concentrate în acea voie a popoarelor, ca să se ocârmuiască după forma Regimului Constituţional? Şi ce alta cuprinde Organismul Bisericii noastre de nu ocârmuirea treburilor Bisericii şi a tuturor părţilor ei constitutive după forma constituţională? Precum într-un Stat constituţional se tratează trebile, şi se aduc hotărâri în Parlamente: aşa în Biserica noastră rânduiesc canoanele, ca toate afacerile, alegerile arhiereilor, egumenilor, protopopilor şi ale preoţilor, chivernisirea averilor bisericeşti şi mănăstireşti, îmbunătăţirea şi regularea preoţimii, a parohiilor şi mănăstirilor, şi împărţirea ajutoarelor la cei săraci fraţi să se facă prin Sinoade şi Soboare"[21].

Consecvent acestei viziuni despre Biserică – Organism Viu, Şaguna a prezentat încă la Sinodul diecezan din 1864 un proiect de *Statut Organic*, care avea menirea de a nu împiedica diferitele elemente personale şi sociale ale Bisericii, ci de a le ţine laolaltă libere, ca să conlucreze în armonie pentru susţinerea, cultivarea şi prosperarea lor reciprocă, aşadar a întregului organism bisericesc. După votarea

---

[19] Onisifor Ghibu, *Viaţa şi organizaţia bisericească...,* p. 94.

[20] „Apostolii au observat în acţiunile lor litera şi spiritul învăţăturilor lui Hristos, săvârşindu-le acelea în adunări cu împreună lucrarea bătrânilor şi credincioşilor şi prin aceea întemeind pentru conducerea treburilor bisericeşti principiul sinodalităţii, va să zică principiul constituţional, ceea ce este principiul solidarităţii" (Andrei baron de Şaguna, *Compendiul de Dreptul canonic al Unei Sfintei Soborniceşti şi Apostoleşti Biserici*, ed. III, Sibiu 1913, p. XII).

[21] Idem, *Anthorismos sau desluşire compărătivă asupra broşurei «Dorinţele dreptcredinciosului cler din Bucovina în privinţa organizării canonice a diecezei, şi a ierarhiei sale referinţe în Organismul Bisericei Ortodoxe din Austria»*, Sibiu, 1861, p. 131.

AL 9/1868 (la care a participat personal, apărând autonomia Bisericii), Şaguna a organizat alegeri pentru CNB, la deschiderea căruia, după ce şi-a exprimat regretul că în cei 20 de ani de păstorire a trebuit să conducă Biserica prin octroieri (măsuri impuse absolutistic), a renunţat la o parte din drepturile sale ierarhice:

> „Depun cu desăvârşită odihnă sufletească toată competenţa legislativă şi administrativă a Bisericii noastre naţionale în mâinile Congresului prezent şi ale celor viitoare congrese, care singure sunt reprezentantele legale şi canonice ale întregii noastre provincii mitropolitane, prin urmare competente de a duce şi conduce trebile administrative, economice bisericeşti, şcolare şi fundaţionale. De astăzi încolo depun şi responsabilitatea pentru ulterioara soartă a Bisericii în mâinile acestui Congres şi celor viitoare”[22].

Drept urmare, CNB din 1868 a votat Statutul Organic, constituţia pe baza căreia a fost condusă Mitropolia Transilvaniei până în 1925 şi pentru apărarea căreia au luptat conducătorii bisericeşti de la Sibiu în decursul tuturor tratativelor de unificare bisericească. Statutul Organic a avut la bază trei principii: cel al autonomiei, cel al sinodalităţii manifestată constituţional şi participarea mirenilor în corporaţiunile bisericeşti în proporţie de două treimi.

După cum a arătat juristul Arhidiecezei sibiene din epoca Marii Uniri, Ioan de Preda, Mitropolia Sibiului a deţinut în Ungaria dualistă cea mai largă autonomie confesională, dat fiind faptul că legislaţia maghiară nu a prevăzut

> „nici încuviinţarea specială pentru ţinerea sinoadelor şi a congreselor, nici trimiterea de comisar regal la ele (ca în cazul Mitropoliei de Carloviţ – n.n.). De asemenea nu se recere nici aceea (...) ca conclusele, statutele şi regulamentele ce se votează în sinoadele şi congresele noastre să fie supuse aprobării, pentru ca să-şi aibă valoarea lor (ca în Bisericile protestante din Ungaria – n.n.)”[23].

Desigur, au existat dispute între autorităţile bisericeşti ortodoxe de la Sibiu şi cele guvernamentale de la Budapesta. De exemplu, în trei rânduri, autorităţile au întârziat întrunirea CNB (1877, 1884 şi 1894), iar în 1918 au trimis comisari regali la Sinoadele eparhiale care, în semn de protest, s-au autosuspendat[24]. Apoi, legislaţia şcolară votată de Parlamentul de la Budapesta a contravenit de foarte multe ori autonomiei şcolare a Mitropoliei ortodoxe din Ungaria.

În acelaşi timp însă, autonomia Bisericii faţă de autoritatea de stat maghiară s-a manifestat şi prin aplicarea principiului subsidiarităţii. Fără a fi un stat federal, Regatul Ungariei a continuat să fie un stat subsidiar[25], în pofida tuturor încercărilor

---

[22] *Protocolul Congresului Naţional Bisericesc din 1868*, p. 10.

[23] Ioan A. de Preda, *Constituţia bisericei gr.-or. Române din Ungaria şi Transilvania sau Statutul Organic comentat şi cu concluzele şi normele referitoare întregit,* Sibiu, 1914, p. 30.

[24] Pentru mai multe amănunte, P. Brusanowski, *Reforma constituţională...*, p. 152-161.

[25] „Subsidiaritatea exprimă o anumită concepţie asupra autorităţii, reflectând primatul societăţii asupra statului: între individ şi stat există mulţimea grupurilor intermediare autonome, cu diferite componente din care e alcătuit corpul social. Puterea politică, slujitoarea nevoilor acestui corp social, oferind sprijinul (*subsidium*) necesar acestor grupuri şi intervenind în chestiunile considerate de comun acord ca ţinând de realizarea binelui comun şi a justiţiei sociale. Comunităţile intermediare posedă deci toate prerogativele atribuite statului, cu excepţia competenţelor liber consimţite autorităţii centrale. Principiul subsidiarităţii cere autorităţii să nu se

clasei politice maghiare de a promova, după 1890, un naţionalism uniformizator. Această subsidiaritate s-a manifestat sub mai multe feluri:

- **retrocedarea celor patru fonduri vechi ale episcopiei ardelene** (aflate în administraţia Guberniului ardelean, apoi a Guvernului de la Buda-Pesta), chiar în timpul CNB din 1868[26]. Astfel, în urma dobândirii autonomiei şi a asigurării constituţionalismului bisericesc, fondurile administrate de stat au fost cedate de Guvern autorităţilor bisericeşti. Şaguna revendicase fondurile încă în epoca neoabsolutistă, dar fără nici un rezultat. Drept urmare, a instituit fonduri noi, care au atins curând cuantumul celor vechi, administrate de Stat.
  Totuşi, în comparaţie cu celelalte eparhii ortodoxe din monarhia habsburgică, cea din Sibiu a fost cea mai săracă. La peste 115.000 fumuri, în 991 parohii, avea în 1868 aprox. 300.000 fl. În acelaşi timp, eparhia Bucovinei, cu doar 26.831 de fumuri, avea 11,7 mil. fl., iar Mitropolia de Carloviţ, cu 186.519 fumuri avea aprox. 8 mil. fl.[27]
- **acordarea de dotaţii (subsidii) de la Bugetul de Stat**. În 1861 Curtea a acordat eparhiei o dotaţie anuală de 25.000 fl., iar în 1864 alţi 25.000 fl., dintre care 4000 pentru suplimentarea salariului ierarhului de la Sibiu, 1000 fl. pentru Seminar, 24.000 pentru ajutorarea preoţilor săraci[28] şi restul pentru cancelaria Consistoriului. Suma a fost acordată în continuare, an de an, după 1867 de către Guvernul de la Budapesta. Practic, cu excepţia asesorilor din Senatul şcolar, toţi ceilalţi asesori salarizaţi au fost plătiţi din dotaţia de stat[29]. De asemenea, şi celelalte eparhii din Mitropolia Transilvaniei au primit subsidii. La începutul primului război mondial, suma totală acordată de Guvern ca dotaţie Mitropoliei sibiene a fost de 179.400 cor. (89.700 fl.), dintre care 68.400 cor. arhidiecezei, 40.000 cor. Consistoriului de la Arad, 37.000 cor. celui de la Oradea şi 34.000 celui de la Caransebeş[30].
  Sumele erau totuşi destul de mici, faţă de numărul credincioşilor ortodocşi. Astfel, Bugetul de Stat ungar pe anul 1906 a prevăzut acordarea următoarelor ajutoare Bisericilor autonome: 461.900 cor. Bisericii Reformate, 314.800 cor. Bisericii Evanghelice, 327.200 cor. Bisericilor Greco-Catolice, 200.000 cor. Bisericilor Ortodoxe. Arhiepiscopia Sibiului primea jumătate din dotaţia acordată ortodocşilor (anume 100.000 cor.). Aproape tot atâta primea şi

amestece în autonomia grupurilor sociale şi, în acelaşi timp, îi cere să intervină pozitiv în chestiuni ţinând de acordul comun al grupurilor şi de justiţia socială" (Ioan I. Ică Jr., *Europa politicului, Europa spiritului*, în *Un suflet pentru Europa. Dimensiunea religioasă a unui proiect politic*, Anastasia, Bucureşti, 2005, p. 29).

26 Cel mai important din cele patru fonduri a fost cel „sidoxial", înfiinţat în anul 1784 pentru plata salariului episcopului, apoi a vicarului şi a altor oficiali din administraţia eparhială. Până în 1868 acumulase suma de 126.355 fl. Fondurile „seminarial" şi „de 30.000 fl." au fost înfiinţate în timpul păstoririi lui Vasile Moga. Cel de-al patrulea fond cuprindea moştenirea lui Moga (pentru mai multe amănunte, P. Brusanowski, *Reforma constituţională...*, p. 94 şi 161-162).

27 *Ibidem*, p. 162.

28 Până în 1884, întreaga sumă a fost acordată Consistoriului bisericesc, pentru a o împărţi preoţilor nevoiaşi. După 1885, Guvernul maghiar a decis să distribuie el însuşi 20.000 fl. (ca urmare a cererilor trimise de preoţi direct la Guvern), iar mitropolitul să împartă, după cum va voi ceilalţi 4000 fl. Sinodul arhidiecezan a refuzat în aceste condiţii să mai primească cei 20.000 fl., însă preoţii au continuat să adreseze cereri de ajutor Ministerului Cultelor (*Ibidem*, p.173-181).

29 *Ibidem*, p. 162-164.

30 O. Ghibu, *Viaţa şi organizaţia...*, p. 28.

Biserica Reformată din Ardeal, în pofida faptului că numărul reformaţilor ardeleni era jumătate din cel al ortodocşilor ardeleni. Biserica săsească primea însă 60.000 cor. În ceea ce priveşte Biserica Romano-Catolică, aceasta era finanţată tot de Guvern, din *Fondul Religionar*[31];

- **ajutorul pentru colectarea sidoxiei (impozitului bisericesc al Arhidiecezei sibiene)**. Taxa sidoxială, instituită în 1783 pentru asigurarea salarizării ierarhului sibian, a fost la început încasată de preoţi, iar între 1809-1894 de către preceptorii fiscali. După 1895, taxa a fost colectată de autorităţile bisericeşti ortodoxe. Datorită sumelor mici încasate, Consistoriul arhidiecezan a cerut, după 1899, sprijinul administraţiei politice locale, drept care gradul de încasare a sidoxiei a crescut (în 1903 s-au colectat 43.120 cor.)[32];
- ***Congrua* sau suplimentarea salariilor preoţilor**. Până în 1898, preoţii din Mitropolia Transilvaniei au fost salarizaţi doar de comunităţi, autorităţile bisericeşti având grijă ca să nu existe nici o parohie care să nu poată acorda preoţilor între 400-800 fl. anual, în funcţie de numărul de credincioşi din parohie (Regulamentul parohiilor, votat de CNB în 1878)[33].

  Prin AL 14/1898 a fost instituită, după model austriac (a se vedea cap. 1.2.) suplimentarea veniturilor preoţeşti – *Congrua*. Preoţii ortodocşi şi cei protestanţi urmau să aibă asigurat salariul de 800 fl. (în cazul clericilor cu gimnaziu absolvit) sau 400 fl. (în cazul clericilor fără gimnaziu absolvit). Iniţial, autorităţile bisericeşti au refuzat *Congrua*, dar mitropolitul Meţianu a insistat pentru acceptarea suplimentării de salariu. Practic, fiecare preot era dator să ţină evidenţă strictă a veniturilor (prin chitanţiere), Guvernul suplimentând diferenţa dintre suma încasată şi salariul la care avea drept preotul. Prin aceasta a fost asigurată o egalitate a salarizării, indiferent de starea materială a parohiilor. În anul 1900, salariile medii anuale în Ungaria erau între 300-350 fl.

  Preotul primea suplimentarea de salariu nu direct de la Guvern, ci de la Consistoriu. Acesta era obligat să întocmească situaţii semestriale ale veniturilor preoţilor din parohii şi să înainteze Guvernului cerere pentru o sumă globală. Guvernul vira suma Consistoriului.

  În 1913, prin AL 38, au fost introduse gradaţii de vechime. Un preot cu 25 de ani vechime, putea ajunge la un salariu de 3000 cor. (1500 fl.).

  Totuşi, legile, în special AL 13/1909 au permis ministrului Cultelor să sisteze *Congrua* în cazuri în care preoţii dovedeau că nu erau loiali statului maghiar[34].

  În anul 1915, suma totală cu care Guvernul suplimenta salariile preoţilor ortodocşi din Mitropolia Transilvaniei era de aprox. 3 mil. cor. (în dieceza Arad era de 1,6 mil. cor.)[35].

---

[31] La începutul secolului XX, Biserica Romano Catolică din Ungaria deţinea în proprietate 1.696.769 jug., iar cea Greco Catolică 279.336 jug. În comparaţie, celelalte Biserici (Protestante şi Ortodoxe) deţineau împreună doar 375.626 jug. Averea totală a Bisericii Catolice din Ungaria era estimată la aprox. 1,5 miliarde fl. Doar veniturile anuale, din dobânzi şi dividende, au însumat, în 1903, impresionanta sumă de 111.269.553 fl. (M. Csáky, *op. cit.,* p. 312).

[32] P. Brusanowski, *Reforma constituţională...*, p. 163-173. După 1919, sidoxia, numită acum *dare de cult* a continuat să fie încasată, dar de către preceptorii fiscali ai Statului.

[33] *Ibidem*, p. 196-201.

[34] *Ibidem*, p. 181-194.

[35] O. Ghibu, *op. cit.,* p. 39.

- **executarea de către organele administrative de stat, la cerere, a sentințelor și dispozițiilor organelor bisericești**. În cazul contestației celor condamnați de tribunalele bisericești, autoritatea guvernamentală analiza doar corectitudinea procedurii, nu rejudeca procesul, deoarece nu a existat un drept de apel la sentințele emise de instanțele disciplinare bisericești.
  În anul 1925, jurisconsultul Arhidiecezei sibiene a explicat astfel autonomia deținută în acest sens de Mitropolia Transilvaniei în statul ungar[36]:

  > *„Față de confesiunea noastră - mirabile dictu - n-a folosit guvernul unguresc, de regulă, dreptul său de control altfel, decât cerând rapoarte și desluşiri în chestii deosebit de importante sau unde i se înaintau arătări și plângeri... Și chiar în cauze particulare, unde credincioșii renitenți (reclamanți-n.n.) au încercat să afle scut la Guvern în contra dispozițiilor organelor noastre bisericești, Guvernul unguresc, deși a cerut prezentarea actelor și le-a studiat, s-a mărginit totdeauna la a cerceta dacă formele de procedură sunt îndeplinite, nicicând însă nu s-a ingerat și n-a dispus în fondul chestiunii. Căci dacă Biserica are odată autonomia sa, fie chiar și limitată, principiul de autonomie pretinde că dispozițiile ei, în fondul lor să nu se altereze și astfel corecturi pot avea loc numai în chestii de formă. Căci dacă organele Statului ar voi să-și însușească dreptul de a dispune în cauze bisericești și în fond, atunci n-ar mai fi vorba de autonomie, supremă inspecțiune și control, ci de o supunere a Bisericii sub administrația Statului cu care nicicând n-am putea fi înțeleși!”*

Principiul autonomiei nu a existat doar în raportul dintre Mitropolia Transilvaniei și statul ungar, ci și în viața internă a Bisericii

Fiecare eparhie avea autonomia sa legislativă, putând emite propriile regulamente de funcționare. S-a evitat astfel, cât s-a putut, uniformitatea oarbă în întreaga mitropolie. După cum se va putea constata în capitolele acestei lucrări, această chestiune va constitui un punct de divergență majoră în cursul discuțiilor privind unificarea bisericească.

Averile diecezelor sufragane au fost administrate de acestea și nu de mitropolie (cum era regula în Biserica sârbă din Ungaria[37]). Fiecare Eparhie ortodoxă românească a avut propriile averi (fonduri și fundații). Acestea erau administrate de organele executive (Consistoriile eparhiale), care prezentau bugetele forurilor legislative (Sinoadele eparhiale) spre aprobare. În același timp, și mitropolia avea propriile fundații (cea mai cunoscută fiind Fundația Gojdu), administrate de Consistoriul mitropolitan, cu aprobarea bugetelor de către CNB.

De asemenea, **fiecare parohie a deținut autonomia financiară**. Organele superioare bisericești nu aveau putere de decizie asupra modului de gospodărire a averilor parohiilor. Abia în 1897, autonomia deplină a parohiilor a fost oarecum restrânsă, deoarece ele au fost puse explicit sub controlul și supravegherea

---

[36] Ioan de Preda, *Raportul de drept dintre Biserică și Stat,* în „Telegraful Român”, nr. 12, din 14 februarie 1925, p. 1.

[37] În Mitropolia de Carloviț, eparhiile nu dețineau deloc fonduri proprii, toată averea fiind concentrată la Mitropolie și administrată de Congresul Național Bisericesc (R. Radici, *Die Verfassung...,* p. 112).

organului executiv eparhial (adică a Consistoriului). S-a mai decis că toate hotărârile Comitetului parohial, care priveau înstrăinarea averilor bisericeşti, trebuiau aşternute Sinodului parohial spre examinare şi apoi Consistoriului eparhial spre aprobare. Totuşi, parohiile au rămas şi în continuare cu personalitate juridică, având posibilitatea de a agonisi averi, dreptul de aprobare a Consistoriului neînsemnând şi dreptul acestui organism de a-şi impune voinţa sa[38].

Constituţionalismul vieţii bisericeşti din Mitropolia Transilvaniei

Asemenea constituţiilor moderne, şi Statutul Organic din Mitropolia Transilvaniei a prevăzut o strictă separare a puterilor. La fiecare nivel de organizare bisericească exista câte o adunare legislativă (Sinoadele parohiale, protopopeşti, eparhiale şi CNB), câte un organ executiv (Comitete parohiale şi protopopeşti, Consistorii eparhiale şi mitropolitan) şi câte un scaun judecătoresc (cu excepţia parohiei). Organele legislative aveau dreptul de a reprezenta corporaţiunea bisericească (parohia, protopopiatul, eparhia şi mitropolia) în afară, de a legifera sau statua regulamente, dar şi de a controla modul în care organele executive puneau în aplicare cele decise de Legislativ. În acest sens, Sinoadele eparhiale şi CNB au constituit adevărate parlamente bisericeşti, în care deputaţii sinodali/congresuali se bucurau de dreptul la interpelare şi de imunitate.

Administrarea chestiunilor strict bisericeşti s-a aflat în sarcina Senatelor strâns bisericeşti (alcătuite doar din clerici), ca parte a Consistoriilor; problemele materiale (fonduri, proprietăţi imobiliare) şi cele şcolare s-au aflat însă în competenţa Senatelor epitropeşti şi şcolare, alcătuite în proporţie de 2/3 din laici.

Pe de altă parte, toate organele de conducere bisericeşti au fost rezultatul unor alegeri directe (pe baza sufragiului universal). Toţi credincioşii Bisericii, care deţineau „indigenatul” într-o parohie alegeau prin vot direct corporaţiunile legislative de la parohie la mitropolie. Membrii acestora alegeau componenţa corporaţiunilor executive, precum şi pe protopopi şi episcopi. Preoţii erau aleşi de către toţi membrii respectivei parohii. După cum se va putea constata în paginile acestei lucrări, modul de alegere a episcopilor şi a preoţilor a constituit o altă mare problemă în dispută în cursul tratativelor de unificare bisericească.

De asemenea, clericii (preoţi, protopopi, episcopi şi mitropolit) au fost obligaţi să respecte deciziile forurilor legislative, singurul lor drept, în cazul în care aveau o opinie diferită de cea rezultată în urma votului, fiind acela de a depune la protocol un „vot separat”. Astfel, ierarhii nu aveau drept de veto împotriva celor decise de Sinoadele eparhiale şi de CNB, precum nici de Consistorii.

După cum se va putea constata de-a lungul lucrării de faţă, această problemă a frământat cel mai mult spiritele în anii dezbaterilor pentru unificare bisericească. Reprezentanţii din celelalte trei Biserici provinciale nu au putut accepta puterea decizională, deasupra ierarhului, a Sinoadelor eparhiale. Drept urmare, s-a afirmat că acest drept acordat corporaţiunilor legislative a fost practic o uzurpare de către CNB în 1868 a drepturilor ierarhice, în contra voinţei mitropolitului Şaguna. Însă

[38] I. de Preda, *op. cit.,* p. 77.

chiar marele mitropolit prevăzuse, în proiectul său din 1864/68, o separare între puterea strict sacramentală a ierarhului şi administrarea chestiunilor materiale şi culturale din Biserică. Tocmai de aceea, a preconizat, la nivelul eparhiei, trei organe de conducere: Sinedrionul presbiterilor (ca organ consultativ al episcopului pentru probleme bisericeşti, ierarhul având ultimul cuvânt), Epitropia (pentru administrarea averilor) şi Senatul şcolar (pentru învăţământul confesional). În privinţa acestor din urmă două organe de conducere, alcătuite în proporţie de 2/3 din laici, Şaguna nu a prevăzut vreun drept de veto al episcopului (doară însuşi Şaguna cedase, în anii 1859 şi 1862, noile fonduri, înfiinţate de el, unor epitropii mixte). În urma dezbaterilor din *CNB constituant*, s-a decis comasarea celor trei organe de conducere într-un singur Consistoriu, cu trei Senate. Chestiunile dogmatice au fost trecute de la Sinedrionul presbiterilor în competenţa Sinodului episcopesc, astfel că noul Senat strâns bisericesc, rămas cu mai puţine competenţe (doar de administraţie şi judecată bisericească), alcătuit numai din preoţi care trebuiau acceptaţi de episcop, a dobândit într-adevăr putere decizională, fapt acceptat de Şaguna[39].

S-a afirmat deseori că Statutul Organic (ba chiar şi principiile şaguniene) au avut origine protestantă[40]. Însă tocmai elementele de bază ale acestui Statut bisericesc, elemente care îi conferă originalitatea, au lipsit în constituţiile Bisericilor protestante: separarea puterilor şi dreptul de control al organelor legislative asupra celor executive. Introducerea Sinoadelor în Bisericile protestante din Germania, de exemplu, deci şi la saşii ardeleni, a fost o concesie făcută de autoritatea politică cererilor de democratizare a Bisericii, dorindu-se însă a se evita ca Sinoadele să fie reprezentante ale membrilor Bisericii (clerici şi laici), cu menirea de a cenzura conducerea bisericească. Dimpotrivă, conform reformei constituţionale din Bisericile protestante germane, inclusiv din cea săsească ardelenească, nou-introdusele Sinoade bisericeşti trebuiau ca ele însele să constituie conducerea bisericească, prin intermediul unor consilii. Acestea, în loc să fie organe executive ale sinoadelor (cu putere legislativă şi de control), au constituit adevărate „permanenţe” ale unor organe de conducere lărgite.

Aşadar, departe de a fi de inspiraţie protestantă, principiile şaguniene au constituit rezultatul dialogului sincer între autoritatea bisericească ortodoxă ardeleană şi societatea modernă, în care era integrat şi laicatul ortodox din Ungaria.

---

[39] „Deci, aproape toate chestiunile care, după Şaguna, nu le putea hotărâ episcopul decât cu *sfatul* foarte autoritar al Sindedriului, sunt lăsate mai categoric în seama episcopului. Aproape toate atribuţiunile Senatului bisericesc din Statutul Organic, sunt deci chestiuni în care episcopul poate decide cum vrea. Am putea spune că prin această dispoziţie, intenia lui Şaguna nu numai că a fost menţinută, ci a fost întrecută” (Dumitru Stăniloaie, *În zadar! Statutul Organic e şagunian!*, Sibiu, 1933, p. 24-25.

[40] Teza influenţei protestante a statutului şagunian a fost emisă mai întâi de teologi catolici (latini şi uniţi), fiind adoptată de istoriografia săsească din Transilvania. Însă într-o teză de doctorat susţinută în 2004 şi tipărită un an mai târziu, teologul evanghelic Johann Schneider a pus la îndoială originea protestantă a principiilor Statutului Organic, datorită unor deosebiri fundamentale între acesta şi Constituţia Bisericii Evanghelice din Transilvania (Johann Schneider, *Der Hermannstädter Metropolit Andrei von Şaguna. Reform und Erneuerung der Orthodoxen Kirche in Siebenbürgen und Ungarn nach 1848*, Böhlau, Köln-Weimar-Wien, 2005., p. 196-199).

Constituția şaguniană a îmbinat principii existente în organizația Bisericii sârbeşti din monarhia austriacă (participarea laicilor în proporție de 2/3 la CNB), din administrația comitatensă a Regatului Ungariei[41], precum şi din mişcarea de reformă catolică din Germania[42] şi de autonomie catolică din Ungaria[43]. De fapt, Şaguna a fost singurul conducător de Biserică episcopală din Europa centrală şi de est care a reuşit să implementeze în organizarea Bisericii sale doleanțele laicilor reformişti, doritori să reorganizeze Biserica şi să înlăture indiferentismul religios.

Autonomia Bisericii Romano-Catolice din Ungaria. Organizarea diferită a diecezei romano-catolice din Transilvania

Şi totuşi... A mai existat o excepție. Dieceza romano-catolică din Transilvania:

> „De la norma generală a organizării Bisericii catolice, se abate în întreaga lume numai Biserica romano-catolică din Transilvania, care e organizată pe baze cu totul deosebite, apropiate de cele ale Bisericii Ortodoxe.
> Episcopul diecezei romano-catolice din Transilvania nu întruneşte în persoana sa decât numai o parte a puterii bisericeşti. El are numai *potestas ordinis*, şi îi aparțin numai chestiunile dogmatice, morale, liturgice şi ierarhice. Cele de ordin administrativ le conduce cu ajutorul clerului şi al poporului. În acest scop, Biserica e constituită încă din vremuri foarte vechi, ca *stat catolic ardelean*”[44].

Aşadar, autonomia după viziunea laicilor liberali catolici ca Eötvös sau a reformiştilor catolici din Germania, precum Hirscher, a fost implementată doar în Mitropolia Ortodoxă Română din Ungaria şi Transilvania şi în Dieceza catolică din Transilvania. Nu doar românii ortodocşi s-au deosebit de sârbii ortodocşi din Ungaria, ci şi maghiarii catolici ardeleni de maghiarii catolici din Ungaria.

---

[41] Unii termeni din administrația comitatensă maghiară au fost preluați *ad-litteram* în Statutul Organic şagunian şi în limbajul juridic al Mitropoliei ardelene: a) *restaurarea corporațiunilor*, adică reînnoirea, prin alegere, a tuturor organelor de conducere; b) *fiscalul*, adică juristul adunării comitatense, respectiv a Consistoriului eparhial/mitropolitan. Tot din administrația comitatensă maghiară a fost preluată legislatura de trei ani. Pentru mai multe amănunte privind administrația comitatensă maghiară, (J. Csaplovics, *Gemälde von Ungern*, vol. I, Pesta, 1829, vol. II, p. 180-184).

[42] De exemplu, preotul profesor catolic, de la Universitatea din Tübingen, Johann Baptist Hirscher, a susținut în 1849 necesitatea introducerea sinodalității depline, sub forma constituționalismului, prin înființarea de sinoade diecezane, care să fie foruri legislative şi de control intrern în Biserică, preluând şi fondurile bisericeşti, aflate până atunci în administrația autorității de stat. Citatul următor este elocvent: „Principiul constituțional şi democratic a pătruns adânc în viața popoarelor, iar unde nu există deja republici, monarhiile sunt cel puțin constituționale. Monarhiile veritabile (absolutiste) au devenit o imposibilitate a epocii. Asemănător şi în Biserică. O administrație pur monarhică, de exemplu a unei dieceze, contravine cu totul caracterului contemporaneității. Această monarhie în Biserică ar putea fi posibilă şi menținută (în contextul vieții constituționale şi democratice din Stat) doar dacă toată partea inteligentă a populației ar părăsi Biserica sau s-ar deda totalei dezinteresări religioase” (J. B. Hirscher, *Die kirchlichen Zustände der Gegenwart*, Tübingen, 1849, p. 26-27). Pentru mai multe amănunte, P. Brusanowski, *Reforma constituțională...*, p. 62-67.

[43] Despre ideile liberalilor catolici din Ungaria, care revendicau aşa-numita „autonomie catolică“, *Ibidem*, p. 70-72.

[44] O. Ghibu, *Viața şi organizația...*, p. 87.

Cele două procese de autonomie şi constituţionalism bisericesc, la românii ortodocşi şi la maghiarii catolici ardeleni, s-au desfăşurat concomitent şi în paralel.

Mişcarea de autonomie catolică din Ungaria a apărut înainte de 1848, când intelectualii catolici au început să simtă, pe de o parte, jenă faţă de defavorizarea juridică a protestanţilor, iar pe de altă parte nemulţumire faţă de starea de decădere a catolicismului maghiar, supus intereselor de stat. Drept urmare, au dorit realizarea unei duble emancipări: a protestanţilor faţă de catolici şi a Bisericii Catolice faţă de Stat. În lunile revoluţiei paşoptiste, în timpul redactărilor „legilor din aprilie", noul ministru al Cultelor şi Instrucţiunii publice, Eötvös József, a iniţiat un amplu plan de reformare a stărilor existente, cu implicaţii şi asupra Bisericilor. Pe de o parte, Eötvös a dorit o reformă şcolară serioasă, prin organizarea unor şcoli ne- şi inter-confesionale, finanţate de la bugetul de Stat. Pe de altă parte, nu doar că, AL 20/1848 a prevăzut egalitatea confesiunilor recepte (deci şi încetarea catolicismului de a fi *Biserică de stat*), ci s-a preconizat şi că:

> „nevoile bisericeşti şi şcolare ale confesiunilor recepte vor fi acoperite din fonduri de la stat; pentru executarea detaliată a acestei prevederi va fi elaborat de către ministerul Cultelor şi Instrucţiunii publice un viitor proiect de lege, însă doar după tratative cu conducerile respectivelor confesiuni"[45].

Episcopii catolici au început să simtă o teamă din ce în ce mai mare. În Parlamentul maghiar se discuta de secularizare, iar proiectele de legi propuse de Biserica Catolică erau puse cu grijă în sertar. În săptămânile revoluţiei paşoptiste, ierarhii catolici au fost nevoiţi să facă faţă indiferentismului propriilor lor păstoriţi, dispuşi să-i sprijine mai degrabă pe protestanţi. În aceste condiţii, au convocat, la 8 aprilie 1848, o *conferinţă catolică mixtă*, la care au participat şi 60 de laici. Aceştia au redactat un lung memorandum, vizând reformarea organizaţiei bisericeşti, pentru a putea corespunde noilor condiţii constituţionale. Indiferentismul laicilor a fost pus nu pe seama unei religiozităţi scăzute, ci a fost explicată prin modul exclusivist în care autorităţile de Stat şi episcopii administraseră problemele bisericeşti. Drept urmare, s-a stabilit ca laicatul să fie implicat în administrarea tuturor acelor probleme care nu ţineau de aspectul sacramental şi dogmatic. În parohii, decanate şi dieceze urmau să fie organizate **consilii alcătuite într-o proporţie de două treimi laici şi o treime clerici!** Aşadar, episcopatul catolic din Ungaria, rămas singur în faţa provocărilor legislaţiei paşoptiste maghiare, a fost nevoit să cedeze din prerogativele sale şi să accepte ideile laicilor liberali. Memorandumul redactat la 8 aprilie este cu atât mai remarcabil, deoarece introduce oficial proporţia de 2/3 laici la 1/3 clerici, în timp ce în adunările bisericeşti protestante exista principiul paritar, laicii şi clericii fiind în mod egal reprezentaţi. Evident, redactorii Memorandumului s-au inspirat după Congresul Naţional Bisericesc al Mitropoliei de Carloviţ.

---

[45] Nemulţumirea ierarhiei catolice a fost deosebit de mare şi datorită faptului că prin AL 13/1848 (votat la 18 martie) au fost desfiinţate dijmele bisericeşti (în locul acestora, statul obligându-se să ofere clerului, mai ales celui inferior, despăgubiri băneşti (Csáky, *Die Römisch-Katholische Kirche...*, p. 254-255).

Autoritățile guvernamentale pașoptiste au fost surprinse de rapiditatea acțiunilor de organizare a ierarhiei. De fapt, miza era enormă, în joc aflându-se administrarea fondurilor catolice. După cum s-a exprimat ulterior Kossuth, guvernanții nu au fost pregătiți să cedeze administrarea fondurilor, fapt pentru care nici nu au îndrăznit să accepte convocarea unui Congres Național al Bisericii Catolice care să-și legifereze un nou statut de organizare, după principiul autonomiei catolice[46]. Iar evenimentele ulterioare au împiedicat ierarhii să-și ducă la îndeplinire planul. Mulți s-au refugiat în afara Ungariei. Pe loc au rămas câțiva episcopi „revoluționari”, conduși Horváth Mihály, numit primat al Ungariei de către Kossuth. Însă Congresul Național al Bisericii Catolice (alcătuit din 1/3 clerici și 2/3 laici), preconizat a se întruni la 20 august 1849, a rămas doar un vis, datorită înfrângerii trupelor revoluționare, la Șiria, cu o săptămână înainte[47].

După instaurarea dualismului austro-ungar, ministrul Eötvös a rămas în continuare adeptul autonomiei catolice și egalității în drepturi a confesiunilor.

La fel ca și în cazul Bisericilor Ortodoxe, acceptarea autonomiei Bisericii Catolice ar fi trebuit, potrivit lui Eötvös, să fie însoțită de o reformă bisericească internă, astfel ca episcopii să accepte implicarea laicilor și constituirea unor organe mixte de conducere bisericească. Doar în acest caz ar fi acceptat ministrul să retrocedeze Bisericii fondurile catolice. Deci, Eötvös dorea cu orice preț să evite ca imensele fonduri, în valoare de 23,6 milioane fl., și latifundii (288.887 jug. cat.)[48] să fie administrate exclusiv de episcopi, fără un control public din partea laicatului catolic. Episcopii catolici, ca și episcopii sârbi, de altfel, nu au fost dispuși la acest sacrificiu (asumat de Șaguna încă din anul 1859-1862). Doar în Transilvania a reușit laicatul să se impună și să-l determine pe episcopul de Alba Iulia, Fogarassy Miklós, să convoace un „congres autonomist” în martie 1868 și să accepte un statut de organizare a diecezei ardelene. Acesta a introdus organisme mixte de conducere (în proporție de 2/3 laici și 1/3 clerici) la nivelul parohiei, protopopiatului și diecezei. Sinodul diecezan (de fapt *Status*-ul *catolic*) alcătuit în majoritate din laici, avea ca atribuții: aprobarea bugetului diecezei, supravegherea instituțiilor de învățământ, reprezentarea episcopiei înaintea Statului, rezolvarea diferendelor patronale, alegerea *Consiliului Dirigent*. Acesta din urmă era organul executiv. Exercita dreptul de patronat asupra Fondului religionar din Ardeal, administra averea diecezei și fundațiilor religioase. Era format dintr-un președinte laic, 16 laici și 8 clerici. Prin urmare, având tendințe autonomiste față de guvernul budapestan, laicii catolici din fostul Principat al Transilvaniei au preluat în administrare fondurile religioase administrate până atunci de autoritățile politice (*Comissio catholica*)[49].

---

[46] Idem, „Die Katholische Kirche und der liberale Staat in Ungarn im 19. Jh.“, în *Ungarn-Jahrbuch*, an. V, 1973, p. 123.

[47] Moritz Csáky, *Die Römisch-Katholische Kirche in Ungarn*, p. 262-263 și p. 259; Gabriel Adriányi, *Die Ausbreitung der Reformation in Ungarn*, in „Ungarn-Jahrbuch”, V, 1973, p. 183.

[48] M. Csáky, *Die Römisch-Katholische Kirche...*, p. 272; Schwicker, *Statistik des Königreiches Ungarn*, Stuttgart, 1877, p. 598. Potrivit lui Schwicker, acest fond religionar cuprindea și averea Statusului catolic din Transilvania.

[49] O. Ghibu, *Viața și organizația...* p. 85-91. Despre Statusul Catolic, a se vedea și O. Ghibu, *Catolicismul unguresc în Transilvania și politica religioasă a statului român,* Cluj, 1924, p. 62-68.

Pus în fața faptului împlinit, ministrul Trefort a aprobat în 1873 noul statut, cu titlu de provizorat, până la rezolvarea problemei autonomiei catolice în întreaga Ungarie. Aici, în lipsa unei autonomii, fondurile religionare catolice au rămas în administrația autorităților guvernamentale, constituind prilej de conflict între Biserică şi Guvern. Situația a fost reglementată abia în 1877, când împăratul Francisc Iosif s-a implicat personal. A constituit o „comisie de nouă persoane" pentru cercetarea statutului Fondurilor catolice. Comisia a stabilit că fondurile aparțineau într-adevăr Bisericii Catolice, ele trebuind cedate în administrare acesteia. Totuşi, suveranul a refuzat să aplice soluția propusă de comisie, hotărând ca, în continuare, fondurile să fie administrate de Ministerul Cultelor şi Instrucțiunii publice. A numit însă o altă comisie, bisericească (din 15 membri), care a dobândit dreptul de a controla modul în care Guvernul dispunea de fonduri. Această soluție a rămas în vigoare până în 1918[50]. O ultimă încercare a ministrului Apponyi, din primăvara anului 1918, de a reforma administrarea Fondurilor catolice, pentru a împăca atât interesele Bisericii, cât şi ale societății, au fost respinse de episcopi şi de papă[51].

Aşadar, se poate constata complexitatea problemei autonomiei bisericeşti în Ungaria. Inițial a existat dorința laicilor catolici liberali de a-i asigura Bisericii supraviețuirea printr-o reformă constituțională, după modelul vieții de stat. Curând însă au fost vădite implicațiile nebănuite la început – cele de ordin financiar. Obținerea autonomiei de către Biserica Catolică trebuia să implice şi primirea de către aceasta a fondurilor ei, aflate până atunci în administrația autorităților de stat. Riscând să vadă aceste fonduri naționalizate (secularizate), ierarhia catolică din 1848 a făcut apel la laici, fiind dispusă să accepte o reformă constituțională. Evenimentele au urmat alt curs, pericolul a trecut. La începutul perioadei dualiste, ierarhia catolică a fost sigură de sprijinul patronal al monarhului apostolic, ştiind că fondurile nu vor fi secularizate. În aceste condiții a renunțat să accepte o autonomie care, în înțelesul liberal-catolic, ar fi însemnat o reformă constituțională a Bisericii. În schimb, a acceptat compromisul cu monarhul şi cu Guvernul, renunțând la dreptul de a administra ea singură fondurile catolice.

Se poate afirma că a existat o interrelaționare între următoarele trei principii:

---

[50] Moritz Csáky, *Die Römisch-Katholische Kirche...*, p. 272-273. La începutul secolului XX, Biserica Romano Catolică din Ungaria deținea în proprietate 1.696.769 iugăre cadastrale, iar cea Greco Catolică 279.336 iug., în total 1.976.105 iugăre. În comparație, celelalte Biserici (Protestante şi Ortodoxe), la un loc, dețineau doar 375.626 iugăre. Averea totală a Bisericii Catolice din Ungaria era estimată în 1900 la aproximativ 1,5 miliarde fl. Doar veniturile anuale, din dobânzi şi dividende, au însumat, în 1903, impresionanta sumă de 111.269.553 cor.: arhiepiscopiile Strigonium, Calocea şi Eger împreună 17.636.306 cor., celelalte episcopii catolice din Ungaria peste 30 milioane fl, episcopiile din Croația 5,5 miliane, capitolurile romano-catolice alte 30 milioane, mănăstirile catolice aproximativ 13 mil., patronatele greco-catolice 3 milioane (*Ibidem*, p. 312).

[51] Atenționarea teologului Ottokár Prohászka cu privire la provocările viitorului şi cerințele acestuia ca Biserica să folosească fondurile pentru o reformă agrară au provocat scandal imens. În timpul celor 133 de zile de dictatură bolşevică, s-a petrecut naționalizarea fondurilor (pe teritoriul Ungariei au rămas aprox. jumătate din latifundiile Bisericii Catolice, în timp ce în România au ajuns 213.000 ha, iar Slovacia 114.00 ha). Horthy le-a retrocedat Bisericii, însă regimul comunist le-a naționalizat din nou, desființând toate cele 705 mănăstiri din Ungaria şi sechestrând toate cele 460.000 ha ale Bisericii Catolice (Gabriel Adriányi, *Geschichte der Katholischen Kirche in Ungarn*, Köln-Weimar-Wien, 2004, p. 249-252, 257, 282).

- autonomia Bisericii față de Stat;
- dreptul de administrare de către Biserica autonomă a averilor proprii (astfel că odată cu acordarea statutului de autonomie, Biserica primea şi dreptul de administrare a averilor proprii);
- acordarea de către Guvern pe seama Bisericii a statutului autonom şi a dreptului de gestiune a fondurilor proprii, doar cu condiția eliminării practicilor oligarhice de administrare bisericească (astfel ca să se evite ca episcopii să administreze averile bisericeşti în mod arbitrar, fără un control din partea laicatului participant activ la viața Bisericii).

În baza acestei interrelaționări, Biserica Catolică a fost în Ungaria dualistă singura confesiune fără o autonomie dobândită (cu observația că a existat în sânul catolicismului maghiar excepția diecezei din Ardeal, unde s-au introdus organe mixte de conducere, câştigându-se astfel, *de facto*, atât autonomia, cât şi dreptul de administrare a fondurilor de către *Statusul Catolic*, instituție echivalentă Sinoadelor eparhiale din Mitropoliile de Carloviț şi Sibiu). De fapt, această concepție privind autonomia bisericească în Ungaria a avut implicații mai largi. Precum se va arăta în capitolul următor, în Bucovina, Curtea nu a acordat autonomia eparhiei de la Cernăuți, iar Fondul Religionar ortodox a rămas în administrația statului.

Astfel, se pot înțelege motivele pentru care, dintre confesiunile Imperiului habsburgic, doar Mitropolia Ortodoxă Română din Ungaria şi Transilvania şi apoi Dieceza catolică de Alba Iulia au obținut autonomia confesională deplină. Problema fondurilor, în cazul celei dintâi, nici măcar nu a avut rost să se pună, deoarece, în 1869, acestea însumau aprox. 500.000 fl.[52], din care Guvernul a fost nevoit să retrocedeze doar cele „patru fonduri vechi”, în valoare de peste 155.000 fl. În cazul Episcopiei catolice din Ardeal, regionalismul nobilimii maghiare a avut, în cele din urmă câştig de cauză, iar Guvernul de la Budapesta, le-a cedat cu titlu provizoriu administrarea averilor diecezane. În cazul celorlalte Biserici, precum cea Catolică din Austria, cea Ortodoxă din Austria, cea Catolică din Ungaria propriu-zisă, autoritățile guvernamentale au refuzat să cedeze administrația Fondurilor religionare, acceptând doar o autonomie bisericească limitată.

[52] La începutul epocii dualiste, Mitropolia ortodoxă de la Sibiu avea fonduri în valoare de aproximativ 500.000 fl. Arhiepiscopia Sibiului, cu aproape 1000 de parohii, avea fonduri de doar 300.000 fl., în timp ce Mitropolia de Carloviț, cu 1500 parohii avea fonduri de aprox. 8 mil. fl., iar Episcopia Bucovinei, cu 300 parohii, avea în 1869 aproape 12 mil. fl. Mai multe amănunte la Paul Brusanowski, „Polemica dintre episcopii Hacman și Şaguna, cu privire la organizarea canonică a Bisericii Ortodoxe din Imperiul austriac”, în *Revista Teologică*, an. XVI (88), 2006, nr. 4, p. 107-109.
În cei 50 de ani ai regimului dualist austro-ungar, Mitropolia românească de la Sibiu, beneficiind de statutul de autonomie, şi-a mărit considerabil fondurile, având în anul 1912 aprox. 73,79 mil. coroane, dintre care 12,22 mil. proprietăți ale şcolilor confesionale. Arhiepiscopia Sibiului avea aprox. 28,67 mil. cor., dintre care aproape 6 mil. proprietăți ale şcolilor confesionale (*Protocolul Congresului Național Bisericesc ordinar al Mitropoliei românilor greco-orientali din Ungaria şi Transilvania, întrunit la Sibiu, la 1/14 octombrie 1912. Edițiunea Mitropoliei*, Sibiu, 1913, p. 139-140). Introducerea noii valute – coroana – a fost decisă în 1892; ea a fost introdusă pe piață în 1900; 2 coroane = 1 florin.

1.2. Mitropolia Bucovinei sub patronat imperial habsburgic, absolutism ierarhic şi cu autonomie refuzată

După ocuparea Bucovinei de către austrieci, în anul 1775, Episcopia de Rădăuţi (transformată în Episcopia Bucovinei) a fost arondată din punct de vedere spiritual canonic Mitropoliei de Carloviţ[53], iar din punct de vedere administrativ, conform sistemului politico-bisericesc iozefinist, a fost total subordonată împăratului[54]. Se poate afirma că Biserica din Bucovina a fost cel mai elocvent exemplu al aplicării doctrinei iozefiniste în Biserică, sistemul dăinuind şi după instaurarea epocii dualiste, când el a fost abrogat în jumătatea austriacă a monarhiei dualiste.

Mitropolia Bucovinei şi Dalmaţiei. Sinodul mitropolitan

În 1873, Biserica bucovineană a obţinut statutul de autocefalie, tot printr-o decizie a Sinodului episcopesc al Mitropoliei de Carloviţ, fiindu-i apoi recunoscut acest statut printr-un Rescript imperial la 23 ianuarie 1873[55]. Datorită structurii administrativ-teritoriale a Imperiului austro-ungar, noua mitropolie a Bucovinei a primit drept sufragane episcopiile de Zara şi Cattaro din Dalmaţia (azi Croaţia de vest), eparhii din teritoriul austriac, dar aflate la distanţă mare faţă de Cernăuţi. Cele trei eparhii din noua organizaţie mitropolitană au rămas teritorii bisericeşti cu totul deosebite, cu organizaţii diferite, unite doar de un Sinod mitropolitan.

Acest Sinod a fost înfiinţat prin „Statutul Sinodal al Mitropoliei greco-orientale a Bucovinei şi Dalmaţiei", din 24 august 1884. Sinodul trebuia să fie convocat de mitropolit, după obţinerea aprobării ministrului Cultelor şi Instrucţiunii publice din Guvernul federal de la Viena. El a fost alcătuit din cei trei ierarhi şi se întrunea anual, de obicei la Viena, în biserica grecească. În cazul în care unul dintre episcopi era împiedicat să participe, putea să se lase reprezentat de un cleric inferior (căruia îi dădea o procură în acest sens). De asemenea, ierarhii puteau să fie însoţiţi de un cleric inferior, care participa doar cu vot consultativ.

Competenţele Sinodului mitropolitan au inclus doar chestiunile de credinţă, rit, morală, disciplină bisericească, educaţie teologică, jurisdicţie şi administraţie spirituală. Deciziile trebuiau înaintate împăratului spre aprobare (în afara celor care abordau probleme de credinţă, morală şi jurisdicţie spirituală"[56].

Provincia mitropolitană a Bucovinei şi Dalmaţiei a dăinuit până în anul 1919. În cadrul procesului de unificare a Bisericilor Ortodoxe Sârbe, autorităţile de la

---

[53] Paul Brusanowski, *Situaţia juridică şi dotaţia Bisericii Ortodoxe din Ardeal...*, p. 137-140; Josef Wodka, *Kirche in Österreich. Wegweiser durch ihre Geschichte*, Herder, Viena, 1959, p. 301-305).

[54] I. Nistor, *Istoria Bisercii din Bucovina şi a rostului ei naţional-cultural în viaţa românilor bucovineni,* Bucureşti, 1915, p. 6; Gh. Arghiropol, *Administraţia eparhială din Bucovina între 1775-1918,* în „Candela", an LVII, 1946, *Adaos*, p. III).

[55] Mitropolitul Moldovei Calinic Miclescu a protestat însă energic, acuzându-l pe noul mitropolit de la Cernăuţi de încălcarea canonului 12 al Sinodului IV ecumenic.

[56] Valer Moldovan, *Biserica Ortodoxă Română şi problema unificării. Studiu de drept bisericesc*, Cluj, 1921, p. 134.

Belgrad i-au cerut mitropolitului Vladimir de Repta, prin intermediul Legației din București, permisiunea ca cele două episcopii dalmate să se alăture Bisericii Sârbeşti. La 22 noiembrie 1919, mitropolitul Bucovinei şi-a dat acordul pentru separarea canonică a episcopiilor Zara şi Cattaro, predând declarația delegatului sârb de la Bucureşti, episcopul Dimitrie Brancovici[57].

Actele normative emise pentru organizarea Eparhiei Bucovinei

În spirit iosefinist, Biserica din Bucovina a fost condusă şi administrată prin legi redactate de Curtea imperială:

- Planul regulativ (*Anordnungen zur Regulierung des Gesitlichen-, Kirchen-, und Schulwesen in der Bucowina*, pe scurt *Bukowiner geistlicher Regulierungsplan*), din 2 aprilie 1786. A fost publicat doar în limba germană. A cuprins cinci capitole (283 articole: clerul de mir, mănăstirile, călugărițele, Consistoriul, organizarea şcolilor) şi un preambul (despre *Fondul bisericesc*)[58];
- Al doilea plan regulativ pentru parohii (*Zweiter allgemeiner Pfarrerregulierungsplan*), din 1843[59];
- Regulamentul pentru Consistoriul episcopatului gr. or. al Bucovinei (*Die Geschäftsordnung für das Konsistorium in der Bukowina*), din 2 februarie 1869. Acest regulament a stat apoi la baza regulamentului consistorial din cele două eparhii dalmate;
- Regulamentele de administrare a Fondului religionar (din 1870[60], 1875[61] şi 1900).

Ca urmare a aplicării iozefinismului în Biserica Ortodoxă a Bucovinei, Curtea imperială nu a emis doar aceste regulamente, ci şi un număr deosebit de mare de ordonanțe, care au prevăzut până în cel mai mic detaliu administrația bisericească, de la nivelul eparhial, până la cel parohial. Toate aceste ordonanțe au fost cuprinse în lucrarea lui Miron Călinescu, în trei volume, însumând 1604 p.

Consistoriul eparhial al Bucovinei până în anul 1865

Între anii 1775-1781 au existat două jurisdicții bisericeşti în Bucovina: Episcopia de Rădăuți (care a cuprins şi ținutul Dorohoi din Moldova otomană) şi Mitropolia de Iaşi (în ținuturile Suceava şi Câmpulung, administrate de un *dichiu*, cu reşedința la Suceava). În aprilie 1781 a fost realizat un schimb de teritorii între cele două

[57] Gheorghe I. Arghiropol, *op. cit.,* p. XXXXIV. La fel ca şi românii, şi ortodocşii sârbi au fost împărțiți: în trei Biserici autocefale (Belgrad, Carloviț şi Muntenegru), o Biserică autonomă şi eparhii din alte două Biserici autocefale (Patriarhia de Constantinopol şi Mitropolia Bucovinei şi Dalmației). Unificarea Bisericii Ortodoxe Sârbe s-a realizat în anii 1919-1920. Mai întâi, Legea sinodală din Serbia a fost extinsă şi asupra Mitropoliei de Carloviț, iar apoi Sf. Sinod a votat un Statut, aprobat prin decret regal (Alois Hudal, *Die serbisch-orthodoxe Nationalkirche*, Graz şi Leipzig, 1922, p.82-91; Thomas Brelmer, *Ekklesiale Struktur und Ekklesiologie in der Serbischen Ortodoxen Kirche im 19. und 20. Jahrhundert,* ed. Augustinus, Würzburg, 1992, p. 108).

[58] Myron M. Calinescu, *Normalien der Bucovinaer gr.or. Diöcese von 1777-1886*, vol. I, Cernăuți, 1887, p. 28-134.

[59] *Ibidem*, p. 235-265.

[60] *Ibidem*, p. 203-206

[61] *Ibidem*, p. 221-230.

eparhii, creându-se o singură episcopie, condusă de Dositei Herescu, mutat de la Rădăuți la Cernăuți, capitala noii provincii[62].

Conform doctrinei iozefiniste, în noua eparhie a fost instituit, la 21 august 1781, un *Consistoriu* care urma să activeze sub supravegherea ierarhului, fiind alcătuit dintr-un egumen şi doi asesori mireni. Acest *Consistoriu* a reprezentat doar o fază de tranziție nereuşită[63]. Abia *Planul regulativ* din 1786 a adus stabilitate în administrația eparhială a Bucovinei.

Prin *Planul regulativ,* Consistoriul eparhial urma să aibă următoarea **componență**: episcopul, un arhimandrit (numit de episcop, pe post de vicepreşedinte), un egumen, doi protopopi, doi preoți, un şef de cancelarie, doi funcționari de limbă română, doi funcționari de limbă germană, un scriitor de cancelarie, un servitor, un gardian şi un curier. Spre deosebire organizarea din 1781, nu au mai fost prevăzuți asesori mireni, deoarece Consistoriul urma să se preocupe doar de chestiuni strict bisericeşti[64].

Alegerea şi numirea asesorilor urmau să fie rezultatul înțelegerii dintre episcop cu administrația politică locală. În caz de dezacord, decizia finală aparținea însă Guvernului. Asesorii aleşi nu erau grevați de activitatea lor slujitoare, menținându-şi posturile lor de preoți şi protopopi.

Atribuțiile Consistoriului au fost stabilite a fi:

- chestiunile de ordin dogmatic, cu rol consultativ pe lângă episcop. Cazurile de divergență, pe teme dogmatice, erau înaintate mitropolitului de Carloviț. Dar nici acesta nu putea lua o hotărâre importantă fără aprobarea din partea împăratului. De aceea, episcopul trebuia să vegheze ca nimeni să nu introducă inovații dogmatice, iar Consistoriul să aibă grijă ca preoții să propovăduiască în mod curat dogma creştină ortodoxă. Totodată, ei trebuiau să evite să defăimeze o altă confesiune, în caz contrar putând pedepsiți ca intentatori la liniştea publică;
- chestiunile disciplinare. Consistoriul trebuia să vegheze doar asupra îndeplinirii din partea clerului a îndatoririlor spirituale, deoarece pentru disciplina externă a clerului avea competență *Diregătoria Țării*;
- puține atribuții materiale: inventarierea bunurilor bisericilor şi a mănăstirilor; grija ca bisericile să fie înzestrate cu obiectele de cult necesare; luarea de măsuri pentru ca să se construiască biserici acolo unde erau mijloace; oprirea colectelor de bani;
- numiri de personal: numirea protopopilor; întărirea stareților mănăstirilor;
- vegherea ca poporul să păstreze doar sărbătorile decise de Carloviț; cenzurarea cărților bisericeşti.

Consistoriul trebuia să se întrunească în şedințe bisăptămânale. Întrucât asesorii nu erau salarizați, ci primeau doar o indemnizație de 300 fl. anual, administrația propriu-zisă eparhială a fost îndeplinită de o Cancelarie (care ținea evidența tuturor registrelor cu preoți, protopopi, călugări, ordine de la autoritățile

---

[62] Gheorghe I. Arghiropol, *op. cit.,* p. I-II.
[63] *Ibidem,* p. IV.
[64] *Ibidem,* p. XVI.

superioare). Un regulament pentru activitatea Cancelariei eparhiale nu a existat până în anul 1863, când a fost emis un Decret ministerial (27 septembrie) cu *Instrucţiuni pentru secretar, actuar şi celălalt personal de cancelarie de la Consistoriul din Cernăuţi*. În 50 de articole erau cuprinse atribuţiile personalului cancelariei.

Consistoriul eparhial al Bucovinei după 1865/69

În urma ordinului împăratului din 31 octombrie 1865, Ministerul Cultelor de la Viena a emis un *Decret* privind Consistoriul din Bucovina. Conform acestuia, Consistoriul urma să fie alcătuit din: episcop; un arhimandrit consistorial ca vicepreşedinte; patru consilieri consistoriali salarizaţi; doi consilieri onorari dintre profesorii Institutului teologic din Cernăuţi; protopopul catedralei; secretarul consistoriului (post înfiinţat încă din 1863)[65].

O organizare mai amănunţită a adus Regulamentul din 1869. Potrivit acestuia, **episcopul** urma să se ocupe de: publicarea de pastorale; vizite canonice; sfinţiri de biserici; hirotonisiri şi conferiri de distincţii clerului (cu avizul Consistoriului); propuneri pentru numiri de funcţionari (cu avizul Consistoriului), numirea efectivă fiind făcută de împărat sau Ministerul Cultelor; acordări de concediu membrilor Consistoriului şi funcţionarilor (cu avizul Consistoriului şi anunţarea organelor guvernamentale); „îndulcirea" pedepselor canonice acordate de Consistoriu preoţilor; aprobarea deciziilor Consistoriului[66].

Totodată, Regulamentul din 1869 a mărit numărul consilierilor de la patru la şase, fiecare dintre ei conducând o aşa-zisă secţie:[67]

- *Economatul bisericesc* se ocupa de supravegherea averii Fondului religionar; aviza (nu hotăra, n.n.) modul de administrare a bunurilor acestui fond; verifica legalitatea acordării veniturilor preoţilor şi a taxelor stolare;
- *Sachelariatul* se ocupa cu mănăstirile şi instituţiile de cultură şi educaţie; conducea şi supraveghea Institutul teologic, Seminarului, bursierii Fondului religionar care se pregăteau pentru preoţie; supraveghea învăţământul religios din şcolile primare şi secundare;
- *Schevofilachia* se ocupa de problemele rituale: obiectele de cult; aproba construcţia de noi biserici, reparaţii la cele vechi, amenajarea de cimitire;
- *Chartofilachia* se ocupa de chestiunile de personal şi de legislaţie: apăra drepturile episcopului şi a personalului clerical şi a diecezei; propunea pentru aprobare regulamente bisericeşti; rezolva şi răspundea la întrebările canonice; aviza înfiinţarea de noi parohii şi protopopiate; prezenta rapoarte despre numiri de protopopi şi preoţi; se ocupa de chestiuni matrimoniale;

---

[65] *Ibidem,* p. XXVIII.

[66] *Ibidem,* p. XXX. Postul de **Vicar** de arhiereu fusese asimilat celui de arhimandrit consistorial. Această situaţie a existat şi după înfiinţarea Mitropoliei bucovinene. În anul 1896, în timpul mitropolitului Arcadie Ciupercovici, a fost numit în postul de arhimandrit Vladimir Repta, profesor la Facultatea de Teologie din Cernăuţi. Datorită meritelor sale deosebite, în 30 noiembrie 1898, prin Decret imperial, Francisc Iosif I l-a numit pe Vladimir Repta ca arhiereu cu titlul de Rădăuţeanu. Din data de 17 octombrie 1902, Repta a fost numit mitropolit al Bucovinei. Din această dată, postul de vicar arhiereu a fost desfiinţat (Gh. Arghiropol. o*p. cit.,* p. XXXVI).

[67] *Ibidem,* p. XXXIII.

- *Protecdicatul* se ocupa de chestiuni disciplinare: emitea instrucțiuni pentru activitățile spirituale ale duhovnicilor şi protopopilor; examina chestiuni matriculare; ancheta probleme disciplinare care se iveau între persoanele aflate în serviciul bisericii şi propunea pedepsirea acestora; se ocupa de chestiunile şcolilor primare şi secundare care erau în întreținerea fondului religionar; propunea acordarea de burse din acest fond;
- *Protoprezbiteratul* se ocupa cu: serviciul divin din catedrală şi din întreaga eparhie; examina cărțile liturgice; se ocupa de admiterea candidaților la preoție; supraveghea ritualul serviciului divin şi formarea preoților hirotoniți de curând; supraveghea modul cum se predica învățătura creştină şi vizita biserici; organiza conferințe pastorale; se ocupa de sfințirea bisericilor; se ocupa de şcoala cântăreților biserriceşti şi numirea de cântăreți la biserici.[68]

Consistoriul se întrunea în şedință plenară de două ori pe săptămână, în zilele hotărâte de episcop. În şedințele plenare erau dezbătute problemele generale ale eparhiei, afacerile Fondului bisericesc, confirmarea egumenilor, organizarea instituțiilor şcolare, chestiunile dogmatice, cercetarea cărților biserriceşti, probleme de disciplină. Votarea se făcea de la cel mai tânăr la cel mai în vârstă, prin „da" sau „nu". Rezultatul votului trebuia aprobat de episcop. În cazul unui refuz al acestuia, chestiunea urma să fie readusă pe ordinea de zi a unei şedințe ulterioare. Iar în cazul în care continua divergența dintre ierarh şi Consistoriu, episcopul se adresa fie Sinodului mitropolitan de la Carloviț, fie Ministerului Cultelor de la Viena.

Exista şi o procedură de recurs împotriva verdictelor judiciare date de Consistoriu. Părțile puteau face recurs în termen de 30 de zile: în cazul cauzelor spirituale la Sinodul mitropolitan, iar în celelalte chestiuni la Ministerul cultelor. Contra deciziilor luate de Ministerul cultelor nu se mai putea face recurs.

După cum se poate constata, autorii regulamentului consistorial (juriştii de la Curtea imperială, probabil profesori de drept canonic la Facultatea de Teologie din Viena) s-au inspirat, în fixarea denumirilor şi a funcțiilor consilierilor consistoriali după organizarea celor două choruri din administrația Curții patriarhale din Constantinopol.

> „La împărțirea atribuțiunilor pe care le aveau membrii Consistoriului, s-a ținut cu strictețe seama de atribuțiile pe care le aveau membrii Curții patriarhale de la Constantinopol. Imitarea ... nu s-a redus numai la personalul Consistoriului, ci s-a urmat şi pentru personalul Catedralei episcopale, cu unele modificări. Astfel, pe lângă postul de protopresbiter, pe care îl găsim şi la Curtea constantinopolitană, s-au mai prevăzut şi următoarele posturi: postul al doilea de preot, căruia i s-a dat îndatorirea de predicator românesc; postul de erarh, căruia i s-a dat însărcinarea de predicator rusesc; posturile 3 şi 4 de preoți au fost denumite, ca la Patriarhia din Constantinopol, *arhon* şi *periodet*, cu aceleaşi atribuțiuni"[69].

În al doilea rând, se poate constata caracterul de for consultativ al Consistoriului, ultima instanță de decizie fiind ori Sinodul mitropolitan, ori Ministerul Cultelor.

---

[68] *Ibidem,* p. XXX-XXXIII.
[69] *Ibidem,* p. XXXIII.

Iar în al treilea rând, trebuie specificat faptul că acest rol consultativ se menţinea şi în chestiunea Fondului religionar, de administrarea acestuia ocupându-se autorităţile politice (după cum se va arăta mai jos).

Întrucât punea mare accent pe latura spirituală-duhovnicească, asesorul consistorial de la Arad, Gheorghe Ciuhandu, a considerat, în 1923, că organizarea eparhială din Bucovina corespundea cel mai bine provocărilor misionare în era contemporană. Dar totodată, Ciuhandu a atras atenţia că în Bucovina exista, în schimb, o slabă viaţă parohială şi protopopească, Biserica de aici fiind „guvernată strict ierarhic, într-un sens absolutist", deşi începuse să răsară un „curent care e gata să facă unele concesiuni elementului laic în cele administrative bisericeşti"[70].

Protopopiatul

Prin Planul regulativ din 1786, eparhia Bucovinei a fost împărţită în şase **decanate** (protopopiate): Cernăuţi, Ceremuş, Nistru, Berhomete, Vicov şi Suceava şi în două **vicariate**, al Câmpulungului Moldovenesc (administrat în cadrul protopopiatului Sucevei) şi al celui Rusesc (administrat în cadrul protopopiatului Vicovului)[71] Prin Statutul din 1843, eparhia Bucovinei a fost împărţită în 12 decanate: Câmpulung, Humor, Suceava, Rădăuţi, Vicov, Siret, Storojineţ, Putila, Cernăuţi, Coţmani, Ceremuş şi Nistru.

În fruntea fiecărui decanat era numit un protopop (numit de guvernator, la propunerea episcopului), un vicar protoprezbiterial, precum şi doi asistenţi protoprezbiteriali, aleşi de preoţii din protopopiat şi întăriţi de Consistoriu.

În atribuţiile protopopilor intrau: vizitarea odată pe an a tuturor bisericilor din decanat şi controlarea afacerilor parohiale. Odată pe an îi întrunea pe preoţii din decanat în *Conferinţa pastorală*, unde se discutau probleme pastorale.

Organizaţia parohială

Prin Planul regulativ din 1786, în eparhia Bucovinei s-a redus numărul parohiilor de la 239 (existente în anul 1781) la 186. Ulterior, al doilea Plan regulativ, din 1843, a ridicat numărul lor la 241.

Pe lângă serviciile liturgice, parohul îndeplinea şi funcţia de ofiţer al stării civile, fiind obligat (sub conducerea şi controlul administraţiei politice) să ţină condica satului cu privire la naşteri, decese, căsătorii şi divorţuri. Apoi, conform unor *Dispoziţii ale Consistoriului* din 1875, parohul era dator să se îngrijească de starea religioasă şi morală din parohie; să ţină învăţământul religios în şcoli. Nu avea voie: să meargă în cârciumi (pentru prima abatere era oprit de la serviciul divin, a doua oară era pedepsit cu suspendarea din serviciu, iar a treia oară era caterisit); să fie proprietar sau arendaş fără avizul Consistoriului; să fumeze; să părăsească parohia fără să lase suplinitor din vecinătate; cerea concediu până la nouă zile de la protopop şi pentru mai multe zile de la episcop.

---

[70] *Ibidem,* Anexă, Tabel recapitulativ.
[71] I. Nistor, *op. cit.,* p. 9; 203-210.

După modelul catolicismului austriac, a fost înfiinţată şi în eparhia ortodoxă a Bucovinei instituţia cooperatorilor, preoţi ajutători (*Hilfspriester*), având însă pregătire teologică superioară (ai *Academiei teologice* din Cernăuţi). De fapt, tinerii absolvenţi de Teologie erau hirotoniţi în catedrala din Cernăuţi, după care erau repartizaţi de Consistoriu, pe la parohii, unde făceau un stagiu de practică pe lângă un paroh mai în vârstă sau care avea o parohie cu o întindere prea mare (peste 2000 suflete[72]). Dacă persoana numită nu se prezenta la locul stabilit, pierdea numirea pe timp de zece ani. În acest fel s-a instaurat în Bucovina regula ca un preot să poată ajunge paroh numai după îndeplinirea unui lung stagiu de cooperator (uneori chiar de 20 de ani). În acest timp, nu aveau independenţă şi nici responsabilitate în parohie, stând la dispoziţia parohilor. Salarizarea era realizată din Fondul religionar[73] (în catolicismul austriac, salariul cooperatorului era asigurat de paroh).

Salarizarea personalului administraţiei eparhiale şi a clericilor

Preoţii şi oficialii administraţiei eparhiale din Bucovina au fost salarizaţi după normele introduse de Iosif II în Biserica Catolică, anume *Congrua*. Pentru preoţii catolici din monarhia habsburgică, Iosif II a stabilit că salariile acestora trebuiau să fie de 600 fl. anual (în Austria Inferioară) şi 400 fl. în celelalte ţări, iar cooperatorii 250/200 fl. Aceste cuantumuri au rămas neschimbate până în 1885, când au fost uşor mărite. Abia Legea austriacă a Congruei din 1898 a reformat sistemul de salarizare a preoţilor catolici[74], menţinându-se însă sistemul Congruei. Aceasta însemna că salariile preoţilor proveneau din: a) surse proprii, din cadrul parohiei şi b) suplimentare din Fondul religionar. Procentul suplimentării era diferit de la o parohie la alta, în funcţie de starea materială a acesteia[75]. În ceea ce priveşte salariile medii din monarhia austro-ungară, în 1900, acestea erau de 790 fl. anual în provinciile austriece de limbă germană, 630 fl. în provinciile cehe, între 300-350 fl. în Ungaria şi între 250-300 fl. în celelalte provincii (inclusiv Bucovina)[76].

Revenind la situaţia din Bucovina, prin *Planul regulativ din 1786*, preoţii ortodocşi din Bucovina nu au fost prevăzuţi cu *congruă*, ci au fost înzestraţi cu o sesie de pământ, de 44 jugăre sau 24 fălci teren arabil. Parohienii au fost obligaţi să plătească *mărieş*, ceea ce reprezenta o contribuţie bănească pentru preot, în valoare de 17 cruceri şi până la 1 florin şi 8 cruceri de familie, în funcţie de starea materială

---

[72] D. Boroianu, *Dreptul bisericesc,* Iaşi, 1899, p. 426.

[73] I. Nistor, *op. cit.* p. 53.

[74] Astfel, cele mai mari salarii le primeau preoţii din Viena (1800 fl.). Celor din satele la o depărtare de până la 30 km, salariul era de 1200 fl., din oraşele de provincie 1000 fl., iar în sate depărtate 700-800 fl. În celelalte provincii austriece, salariile erau între 600 fl.-1000 fl.; în Boemia şi Moravia între 700-1200 fl., în Bucovina, Istria şi Goricia erau între 600-1200 fl. (în Triest 1200 fl., în Cernăuţi 1000 fl., în oraşe şi târguri 700 fl., iar în sate 600 fl.), în Galiţia între 600-1000 fl., în Dalmaţia între 600-800 fl. Cooperatorii primeau între 300-400 fl., doar în Viena 500 fl. (Peter Leisching, *Die Römisch-Katholische Kirche in Cisleithanien*, în „Die Habsburgermonarchie. 1848-1918”, vol. IV, Viena, 1985, p. 100-106).

[75] Făcând o medie, suplimentarea constituia 24% din salariile preoţilor din Austria Inferioară, 39% în Stiria, 42% în Carintia, 62 % în Dalmaţia şi 93,31 % în Bucovina (*Ibidem*, p. 124, tabelul 15).

[76] Moritz Csáky, *Die Römisch-Katholische Kirche…,* p. 313, nota 131.

a parohienilor[77]. *Congrua* a fost introdusă doar în 1828, prin *Rezoluţia imperială din 22 decembrie 1828,* stabilindu-se fiecărui preot cu studii teologice la Viena sau Lwov, o congruă de 300 fl./an*:*

Rezoluţia imperială din 1862 a introdus *congrua* pentru toţi preoţii, în funcţie de locul de muncă şi de studii. Cuantumul a fost crescut periodic, după cum se va vedea în tabelul următor. Este de menţionat faptul că parohii au beneficiat în toată perioada de sesia parohială şi de locuinţă (sau contravaloarea chiriei, în cazul lipsei locuinţei). Cooperatorii, funcţie înfiinţată în anul 1843, nu au beneficiat de sesie.

Funcţia	1862 fl/an[78]	1875 fl/an[79]	1899 fl./an[80]	1907 cor./an[81]
Parohi-oraş cu studii teol. zona rusă	630	700 + 200	900 + 4 gr/100 fl../10 ani	2800 cor.+ 5 gr/300 cor./5 ani[82]
Parohi-oraş cu studii teol. zona român.	500	700+ 2 grad/100 fl/10 ani	900 + 4 gr/100 fl../10 ani [83]	2800 cor.+ 5 gr/300 cor./5 ani
Parohi sat.	420	700+ 2 grad/100 fl/10 ani	900 + 4 gr/100 fl../10 ani	2800 cor.+ 5 gr/300 cor./5 ani
Preoţi cooperatori	300	400-500	650+ 2 grad/100 fl..	2300+ 2 grad/250 cor.

Salariile acordate oficialilor şi clericilor din Eparhia Bucovinei au fost deosebit de bune (de trei ori salariul mediu), în comparaţie cu salariile pe care le primeau preoţii din Vechea Românie şi din Mitropolia Transilvaniei, fiind comparabile cu sumele primite de preoţii catolici din întreaga Austrie.

Fondul religionar al Bisericii Catolice din Austria

Una din măsurile reformiste importante ale împăratului Iosif II a fost aşa-numitul „asalt asupra mănăstirilor". Considerând că mulţi călugări (în special eremiţii), erau nefolositori societăţii, Iosif II a decis, în ianuarie 1782, desfiinţarea multor mănăstiri. Din totalul celor 2163 de mănăstiri din monarhia habsburgică (238 abaţii, 1334 mănăstiri de călugări şi 591 mănăstiri de maici) au fost desfiinţate până în 1786 un număr de 738. În 1791 mai existau în întreaga monarhie doar 469 de mănăstiri, în care vieţuiau 6060 de călugări şi 6000 de maici[84]. Averile mănăstirilor

[77] I. Nistor, *op. cit.,* p. 26-27.
[78] Este vorba despre *Rezoluţia imperială* din septembrie 1862 (D. Boroioanu, *Dreptul bisericesc,* Iaşi, 1899, p. 430; I. Nistor, *op. cit.,* p. 96-97).
[79] Stabilite de *Decizia imperială* din ianuarie 1875 (D. Boroianu, *op. cit.,* p. 431.
[80] I. Nistor, *op. cit.,* p. 166.
[81] *Ibidem,* p. 190-191.
[82] Un paroh cu 25 de ani vechime avea un salariu de 4300 cor., la care se adăuga sesia de 24 fălcii şi casa parohială (*Ibidem*).
[83] Nu s-a mai făcut deosebire între preoţi, decât în funcţie de vechime.
[84] Nu s-a ţinut seama nici de importanţa istorică şi nici de interesele catolice. Astfel, de pildă, a fost desfiinţată şi mănăstirea de maici dominicane din Tulln (la câţiva kilometri. vest de Viena), care adăpostea mormintele primilor Habsburgi din Austria (Rudolph I şi urmaţii săi). Călugăriţele au

desființate în „țările ereditare” au fost centralizate în așa-numitul ***Fond religionar***, înființat la 28 februarie 1782. Fapta sa a fost privită cu ostilitate de papalitate. Dar în iulie 1784, împăratul a ținut să se justifice înaintea papei Pius VII:

> „Fondul Religionar din Statele mele nu are scopul de a deveni doar un monument al guvernării mele, cum își permit unii să spună la Roma, ci el este o binefacere pentru popoarele mele (...). Mănăstirile nefolositoare, precum și frățiile nefolositoare le-am eradicat și am stabilit Fondul pentru întreținerea noilor parohii și pentru o educație mai bună în școli. Și, în afară de administrație, de care am considerat că e necesar să o las în grija funcționarilor de stat, Fondul Statului și cel al Bisericii nu au nimic în comun”[85].

Fondul Religionar cumula în 1783 colosala sumă de 17 mil. fl.[86], iar în 1786 - 32,5 mil. fl.[87] Desigur că și nevoile financiare ale statului au fost pe măsură. Într-adevăr au fost cheltuite sute de mii de florini pentru dezvoltarea școlară[88]. Și tot din Fondul religionar s-au acordat suplimentările de salarii (congrua) preoților. Așadar,

> „atitudinea fundamentală a lui Iosif II nu a fost de a distruge sau eradica, ci de *a redirecționa resursele în interiorul Bisericii*..., astfel că putem discuta despre o *desființare* (a mănăstirilor) fără *secularizare*”[89].

Într-adevăr, nu a avut loc o secularizare, deși existau numeroase zvonuri și acuze că statul vindea multe din latifundiile Fondului sau că le folosea în scopuri străine Bisericii și școlii. Proprietățile episcopiilor, mănăstirilor nedesființate și ale parohiilor nu au fost atinse, fiind destul de mari. Astfel, de exemplu, mănăstirile rămase în întreaga monarhie austriacă posedau în anul 1860 o avere de 62.822.301 fl., în timp ce valoarea Fondurilor religioanare catolice însumau doar cu puțin mai mult (68.086.807)[90]. Episcopiile au continuat să rămână bine dotate, în jur de

---

fost obligate să devină ursuline și să întrețină o școală, deschisă la 1 noiembrie 1782. După trei ani mănăstirea a fost totuși desființată și transformată într-o fabrică de mătase, apoi într-o țesătorie. Mormintele primilor Habsburgi au fost devastate. Interesantă este și soarta *Mănăstirii Reginei*, situată chiar lângă palatul imperial (Dorotheergasse). Biserica a fost cumpărată de luterani, iar chiliile de către reformați, aceștia amenajând acolo o casă de rugăciune (Ernst Tomek, *Kirchengeschichte Österreichs*, Tyrolia, Innsbruck-Wien-München, 1959, vol. III, p. 390-393).

85 http://gutenberg.spiegel.de/graeffer/josefcur/josef25.htm (acces octombrie 2007). Pe acest site sunt enumerate și primele mănăstiri desființate din ordinul Curții.

86 George Michael von Herrmann, *Das alte und neue Kronstadt*, vol. II, Sibiu, 1887, p. 9, nota 1.

87 E. Tomek, *op. cit.*, III, p. 384.

88 Cheltuielile școlare au crescut, între 1781-1789, de la 18.942 fl. la 241.935 fl., în Austria Inferioară, de la 6.390 la 22.267 fl. în Austria Superioară, de la 7.093 la 33.489 fl. în Stiria, de la 3.697 la 36.883 fl. în Carintia, de la 12.499 la 146.771 fl. în Boemia, de la 15.582 la 78.010 fl. în Moravia, de la 3.969 la 65.046 fl. în Galiția (James van Horn Melton, *Absolutism and the eighteenth-century origins of compulsory schooling in Prussia and Austria*, Cambridge, 1988, p. 234.

89 Jeffrey Garrett, *Aufhebung im doppelten Wortsinn. The Fate of Monastic Libraries in Central Europe, 1780-1810 (A presentation to the Conference "Der Beitrag der Orden zur katholischen Aufklärung," Piliscsaba, Hungary, October 3, 1997)*, pe site-ul http://www.library.northwestern.edu/collections/garrett/kloster/ (acces octombrie 2007).

90 Prin urmare, statul austriac a înstrăinat aproape două treimi din averile Fondului religionar inițial, deoarece fuseseră desființate mai mult de 75% din numărul mănăstirilor existente! Ținând cont și de averile bisericilor parohiale, ale școlilor confesionale și institutelor de asistență socială ale Bisericii Catolice din monarhia austriacă, ajungem la o avere bisericească de peste 366 mil. fl., cu un venit anual de aproape 24 mil. fl. (Peter Leisching, *op.cit.* , p. 123).

50.000 fl. (cu câteva excepții, de ex. Arhiepiscopia de Olmütz avea în 1893 averi de 300.800 fl.)[91]. Până în epoca dualistă, ele au fost administrate de autoritățile de Stat. Abia după emiterea Constituției imperiale din 21 decembrie 1867, Biserica Catolică a obținut libertatea de a-şi administra fondurile în mod autonom. Fondurile religionare din diferitele provincii au rămas însă în administrația statului, cel austriac fiind desființat abia în 1938.

Fondul religionar al eparhiei Bucovinei

La 4 iulie 1783, după o vizită efectuată în Bucovina, Iosif II a emis un ordin vizând împuținarea mănăstirilor, pământurile şi fondurile mănăstirilor închinate urmând a fi confiscate de stat, iar ale celor pământene luate spre administrare de către stat[92]. Mănăstirile au fost desființate pe rând, astfel că în aprilie 1785 mai existau doar trei mănăstiri: Putna, Sucevița şi Dragomirna (în fiecare viețuind câte 25 călugări)[93]. Din averile mănăstirilor desființate a fost format Fondul religionar, în 1783.

Potrivit Planului regulativ din 1786, acest Fond cuprindea bani lichizi şi realități (proprietăți imobile şi mobile mănăstireşti şi preoțeşti). Veniturile aferente acestor averi intrau în *cassa religionară*. După scoaterea sumelor prevăzute pentru subzistența personalului preoțesc şi şcolar, restul urma a se folosi

> „numai şi unic spre binele adevărat al clerului, al religiunii şi al omenimii. Principele țării, carele are asupra sa îngrijirea pentru prosperitatea comună, este patronul Fondul religionar. Administrarea, păstrarea şi întrebuințarea lui pentru preoțime şi pentru şcoli, pentru care singur şi unic este menit, atârnă numai de la dispunerea lui. Punerile la cale trebuincioase pentru purtarea de grijă de Fondul religionar sunt acum făcute de Maiestatea Sa prin înființarea unei casse religionare şi aşezarea de administratori publici"[94].

După 1786, Bucovina a fost în mai multe perioade, parțial sau total, alipită Galiției, iar *Fondul religionar* a intrat în administrarea Guvernului din Lvov, care l-a considerat drept *fond public* sau *fond al statului*, vânzând unele din proprietăți şi utilizând banii în scopuri străine de Biserica Ortodoxă (salarizarea catiheților catolici)[95]. Această ignorare a *Planului regulativ* a fost observată şi de Curtea de la Viena, drept care împăratul a emis, la 28 decembrie 1820, *Rezoluția de la Troppau*, privind reglementarea modului de administrare a *Fondului religionar* din Bucovina. În mod explicit s-a stabilit ca din *Fondul religionar* să se susțină în primul rând cultul religios, şi doar după aceea învățământul poporal; să se asigure susținerea numai acelor şcoli care existaseră şi fuseseră susținute de fostele

---

[91] Peter Leisching, *op.cit.*, p. 102.

[92] Isidor Onciul, „Fondul Religionariu gr.or. al Bucovinei", în *Candela*, an. IX, nr. 11, Cernăuți, 1890, p. 129-130.

[93] *Ibidem,* p. 200. La ocuparea de către austrieci, existau în Bucovina 9 mănăstiri (Putna, Sf. Ilie lângă Suceava, Voroneț, Moldovița, Humor, Sucevița, Dragomirna, Solca şi Ilişeşti) şi 12 schituri. Aşadar,au fost desființate şase mănăstiri şi toate cele 12 schituri (Gh. Arghiropol, *op.cit.*, p. XIV).

[94] Isidor Onciul, *op. cit.,* p. 209.

[95] *Ibidem,* p. 275.

mănăstiri. De asemenea, s-a prevăzut să fie returnate Fondului religionar bucovinean toate cheltuielile care se făcuseră abuziv de guvernul din Lvov[96].

Pe de altă parte nu se respectase prevederea Decretul aulic din 17 martie 1791, ca episcopului şi Consistoriului din Bucovina, deşi nu aveau dreptul la vreo ingerinţă în administrarea *Fondului religionar,* să i se prezinte date despre starea fondului şi a proprietăţilor acestuia în fiecare an. Când episcopul Eugen Hacman a cerut, în mod expres, Contabilităţii provinciale din Lvov un conspect asupra gestiunii materiale a Fondurilor. Atunci Hacman a aflat în 1834, că Fondul deţinea un bilanţ pozitiv, excedentul fiind de 212.789 fl. 1 ¾ cr.[97]. Cât priveşte valoarea totală a *Fondului religionar,* acesta era în anul 1834 de aprox. 2,8 mil. fl., în 1837 de 3,1 mil, iar în 1841 de 3,7 mil. fl. Dar între 1844-1860, autorităţile galiţiene au refuzat din nou să prezinte Consistoriului din Cernăuţi date asupra Fondului[98]. Abia în anul 1859/60 a aflat că valoarea Fondului era de 6.741.543 florini şi 92 ½ cr.[99].

După anul 1860, în era constituţională, în imperiu s-a accentuat lupta de obţinere a autonomiei bisericeşti în toate provinciile. Autorităţile imperiale au refuzat însă să lege chestiunea autonomiei bisericeşti de administrarea Fondului. Totuşi i s-a recunoscut episcopului dreptul de supraveghere şi un „grad oarecare” de ingerinţă în afacerile *Fondului religionar*[100].

Nici în epoca dualistă, în pofida insistenţelor bucovinenilor (cum se va vedea mai jos), nu a renunţat Curtea la dreptul de patronat asupra *Fondului religionar.* Dacă până în anul 1869 gestiunea *Fondului religionar* nu era atribuită vreunui organ special desemnat, ci se făcea de către Guvernul imperial prin câţiva angajaţi salarizaţi din veniturile Fondului, în acel an a fost înfiinţată *Direcţiunea c.r. a moşiilor Fondului religionar gr.or. al Bucovinei*, iar prin *Decretul* din 26 martie 1870 a fost emis *Statutul de organizaţiune pentru administrarea moşiilor Fondului religionar gr.or. al Bucovinei.* Acest statut a rămas valabil doar până în anul 1875.

La 1 iulie 1872 administrarea *Fondului religionar* a fost trecută de la Ministerul de Culte la Ministerul Agriculturii. Cu toate acestea, Ministrul cultelor a deţinut şi pe mai departe dreptul de ingerinţă în problemele de administraţie a *Fondului religionar*[101]. La 19 mai 1875, Ministerul Agriculturii a publicat un nou Statut de administrare a Fondului religionar, modificat parţial în 1888. Apoi, la 19 ianuarie 1900 a fost emis un alt Regulament, rămas în vigoare până în 1925[102].

În anul 1918, Fondul religionar era proprietarul a 266.232 ha teren, adică 25,71% din suprafaţa Bucovinei (în 1786, proprietatea Fondului ocupa 63% din

---

96 *Ibidem,* p. 280-284.

97 *Ibidem,* p. 410.

98 *Ibidem,* p. 415. În deceniul neoabsolutist, cuantumul *Fondului* a scăzut din două cauze: a) despăgubirea latifundiarilor pentru împroprietărirea ţăranilor (aprox. 2,1 mil. fl.); b) oferirea de către Eugen Hacman a unui milion florini vistieriei de stat, pentru a atenua pierderile suferite de aceasta în urma războiului cu Italia şi Franţa (*Ibidem,* p. 421)

99 *Ibidem,* p. 427.

100 *Ibidem,* p. 477-481.

101 *Ibidem,* p. 686-687.

102 Sorin Toader Clipa, *Fondul bisericesc al Bucovinei şi lichidarea lui (1948-1949)*, Editura Universităţii „Stefan cel Mare“, Suceava, 2006, p. 46-48.

suprafața provinciei). Averea imobilă a Fondului era apreciată la aprox. 135 mil. coroane, iar cea mobilă la 20 mil. coroane[103].

Lupta pentru autonomia bisericească. Problema Congresului bisericesc

După instaurarea dualismului şi intrarea în vigoare a *Legii fundamentale de stat* din 21 decembrie 1867, românii bucovineni au sperat să obţină autonomia bisericească şi dreptul de administrare a Fondului religionar. În acest scop, sub conducerea lui George Hurmuzachi, s-a înfiinţat un *Comitet pentru autonomia bisericească*, care a cerut, în martie 1868, convocarea unei conferinţe eparhiale la Cernăuţi, la care numărul laicilor să fie egal cu cel al clericilor, sub preşedinţia unui comisar imperial[104], precum şi organizarea unui Congres bisericesc care să instaureze autonomia bisericească şi să preia administraţia Fondului. Într-adevăr, a avut loc o adunare a clerului cu laicii. Dorinţele laicilor au fost

> „Pentru ca principiul autonomiei să deştepte şi în Biserica noastră o viaţă binecuvântată, este de neapărată trebuinţă ca toţi credincioşii fără deosebire să participe la administrarea afacerilor bisericeşti care ating interesele speciale sau generale ale comunităţii Bisericii noastre eparhiale".

După modelul Statutului Organic din Transilvania, s-a cerut ca de problemele curat spirituale să se ocupe „dregătorii bisericeşti eparhiali", iar în problemele organizatorice şi administrative (şcolare, economice, sociale) să fie antrenaţi şi laicii. A fost întocmit şi un *Proiect de Statut* care să prevadă autonomia Bisericii bucovinene[105]. Acest proiect a fost prezentat Ministerului Cultelor de către episcopul Hacman în iunie 1869, care şi-a exprimat totodată dezacordul faţă de „ingerinţa viitorului congres bisericesc în afacerile *Fondului religionar*". Normal că proiectul a fost respins de Minister, prin Ordinul din 11 ianuarie 1870, motivele principale fiind două:

- Doar împăratul, în calitatea sa de patron, avea dreptul numirii episcopului, Congresul bisericesc neavând competenţă în acest sens;
- Administrarea *Fondului religionar* revenea tot împăratului şi nu Bisericii prin congresul ei[106].

Faptul că principala miză pentru Guvern o reprezenta Fondul religionar, a fost demonstrat de *Rezoluţia imperială* din 10 decembrie 1869, care prevedea că dreptul de patronat asupra acestui fond rămânea în continuare doar împăratului. Reorganizarea administraţiei fondului, din anii 1869-1875 a constituit realizarea practică a acestei rezoluţii[107]. Pe drept cuvânt afirma Ioan Nistor că:

> *„Rezoluţiunea imperială de la 1869 şi organizaţia sistematică a administraţiunii fondului erau indicii sigure că* ***Guvernul nu era dispus să îngăduie românilor oarecare ingerinţă asupra trebilor Fondului. Aceasta a fost fără îndoială cauza***

[103] *Ibidem*, p. 53.
[104] Isidor Onciul, *op. cit.,* p. 611.
[105] *Ibidem,* p. 611-612.
[106] *Ibidem,* p. 614-615.
[107] *Ibidem,* p. 613.

de căpetenie pentru care nu s-a putut înfăptui autonomia Bisericii bucovinene. *Guvernul câştigase pe episcopul Hacman pentru scopurile sale, astfel că în luptele ce urmară episcopul se coboară la rostul unui instrument orb în mâinile Guvernului, care tindea să zădărnicească cu orice preț înfăptuirea autonomiei bisericeşti"*[108].

În continuare, deşi *Fondul religionar* constituia principalul obstacol pentru acordarea autonomiei bisericeşti, Guvernul imperial a găsit sau inventat diverse subterfugii pentru respingerea cererii bucovinenilor ortodocşi. Trebuie însă menționată şi atitudinea episcopului Hacman, cel care, în înțelegere cu stăpânirea politică, a zădărnicit multe din tentativele bucovinenilor.

În 1870, fruntaşii bucovineni au convocat ***Adunarea populară*** **în ziua de 11 iunie 1870**. Cei peste 2000 de participanți[109] au protestat împotriva:

- Utilizării Fondului religionar, de către Guvern, după bunul plac, „pentru toate confesiunile şi popoarele celelalte, anume pentru şcoalele lor, deşi noi nu avem parte la fondurile confesionale ale conlocuitorilor noştri";
- Împiedicării alegerii episcopului, după canoane, „de către fiii Bisericii" şi numirea acestuia de către „ocârmuire ca dregătorii cei de rând";
- Tărăgănării convocării Congresului bisericesc[110].

Adunarea a ales un comitet, alcătuit din 45 de membri (20 preoți şi 25 laici)[111]. Acesta a numit apoi o „deputațiune" formată din 12 membri, dintre care şase preoți (trei de mir şi cei trei egumeni ai mănăstirilor) şi şase laici, cu scopul de a pleca în luna septembrie 1870 la Viena. Episcopul Hacman, duşman al constituționalismului bisericesc, a reuşit să-i intimideze pe delegații clerici, afară de Teoctist Blajevici, egumenul Dragomirnei; în locul clericilor absenți au fost aleşi laici. Dar împăratul a refuzat să primească deputațiunea, deoarece nu avea binecuvântarea ierarhului[112].

După schimbarea de Guvern de la Viena, ce-i drept, s-a permis convocarea Congresului bisericesc, precum şi a unei comisii (18 preoți şi 18 mireni) care să alcătuiască un statut pentru constituirea Congresului bisericesc[113]. Comisia preparativă s-a întrunit în 1-9 martie 1871, votând un statut congresual:

- la Congres urmau să participe 48 de membri. Deşi laicii au opinat pentru raportul de 2/3 laici şi 1/3 clerici, reprezentanții preoțimii au impus paritatea;
- Alegerea deputaților urma să se facă în patru colegii electorale ale clerului şi alte patru colegii electorale pentru laici (a. numiți de împărat; b. aleşi de patronii bisericeşti; c. aleşi de parohiile urbane; d. aleşi de parohiile rurale).

---

[108] I. Nistor, *op. cit.,* p. 104.
[109] *Ibidem,* p. 105.
[110] *Prima Adunare poporală în cauza autonomiei Bisericii dreptcredincioase din Bucovina, ținută în Cernăuți în 11 iunie 1870*, Cernăuți, 1870, p. 17.
[111] *Ibidem,* p. 69.
[112] Isidor Onciul, *op. cit.,* p. 618.
[113] I. Nistor, *op. cit.,* p. 108-109.

Acest statut a fost aprobat de Rezoluția împărătească din 9 august 1871, iar Guvernul provinciei a publicat în 7 septembrie 1871 *Ordinea de alegeri pentru Congresul Bisericii gr.or. din Bucovina*. Episcopul Hacman a protestat însă la Guvern, considerând congresul necanonic[114]. Fără sprijinul episcopului, acest Congres, ca de altfel orice încercare de introducere a autonomiei şi a constituționalismului bisericesc, a luat sfârşit, fapt deplâns în presă:

> „Este ştiut că constituționlismul Bisericii noastre, (…) aici la noi în Bucovina, ca şi în unele şi alte locuri, parte din cauza egoismului personal al episcopilor, parte din cauza principiilor guvernamentale ale statelor politice respective, fu acest constituționalism al Bisericii noastre suspendat prin abuz. (…) Cum autonomia Bisericii noastre nu se putea făptui şi nici cugeta fără sinoade preoțeşti şi fără Congrese eparhiale, iată secretul pentru care acest episcop se opuse atât de mult... înfăptuirii autonomiei, reclamată atât de imperios de propria sa Biserică (...) Episcopul Hacman a fost un despot şi încă un despot brut (...) Cu atari manevre ale episcopului Hacman ne este deci şi starea noastră în privința bisericească din Bucovina, neavând noi *autonomia* cu instituțiuni şi Statut Organic, ca frații noştri coreligionari din Transilvania şi Ungaria, cu Congrese bisericeşti naționale, cu Sinoade diecezane, legalmente organizate. Autonomia şi încă absolută şi discreționară o avu la noi *numai* Hacman pentru sine, iar noi eram şi suntem, (…) fără nici un scut şi fără nici o legalitate, (suntem, n.n.) *paria* în statul cel bisericesc ca şi cel politic![115]"

Faptul că cererea lui **Teofil Bendella**, adept al introducerii constituționalismului şi autonomiei în Biserică, de a se convoca un *Congres bisericesc* pentru 17 august 1874, a fost respinsă, a demonstrat cârdăşia dintre episcopul Hacman şi Curtea imperială. Abia **Teoctist Blajevici** a obținut permisiunea ministrului Cultelor dela Viena (la 16 septembrie 1878) de a se convoca doar o *Adunare quasi-constitutivă*, motivând că organizarea unui Congres bisericesc, ca organ al autonomiei numai pentru Arhidieceza Bucovinei, nu ar fi fost corect deoarece ar fi avut de suferit unitatea Mitropoliei. Atunci Blajevici a cerut convocarea a două congrese bisericeşti, pentru cele două teritorii ale provinciei mitropolitane. În cele din urmă, Guvernul a acceptat convocarea Congresului bucovinean, însă nu s-a putut finaliza din cauza decesului mitropolitului la 27 iunie 1879.

Demersurile pentru Congres au fost continuate de următorul mitropolit, **Silvestru Morariu**. Au fost constituite cercuri electorale, iar în anul 1881 s-au desfăşurat alegerile pentru Congres. *Rezoluția imperială* din 19 iunie 1882 a anunțat convocarea congresului pentru data de 14/26 iulie la Cernăuți, numind şi un comisar imperial în persoana baronului Ieronim de Alesani. Congresul a votat un *Statut pentru Congresul bisericesc*, apoi un *Regulament de alegere pentru Congresul bisericesc*. Ambele prevedeau dreptul de administrare a *Fondului religionar,* precum şi dreptul de alegere a arhiepiscopului. De aceea, documentele

---

[114] Isidor Onciul, *op. cit.,* p. 620-621; I. Nistor, *op .cit.,* p. 112.
[115] *Albina*, VIII, nr. 81-83, 89 şi 90, apud I. Nistor, *op. cit.,* p. 249-250; 252.

Congresului nu au fost înaintate spre sancţionare împăratului timp de zece ani. Abia în 31 mai 1891, după îndelungi negocieri s-a obţinut sancţiunea imperială[116].

Dar, în pofida acestui fapt, sancţionarea a fost declarată invalidă, pe motiv că Congresul din 1882 fusese convocat după regulamentul din 1871, devenit caduc între timp, după înfiinţarea Mitropoliei. De aceea s-a cerut conducătorilor bisericeşti de la Cernăuţi să formuleze noi cereri, dar s-a specificat să nu figureze nici o menţiune despre *Fondul religionar* şi numirea arhiepiscopului.

După noi pregătiri, Congresul şi-a deschis lucrările în 18 septembrie 1891, însă nu sub cele mai bune auspicii. Încă de la început comisarul imperial care participa la Congres a polemizat cu mitropolitul, deoarece acesta făcea aluzie la românii ortodocşi din ţările vecine. Apoi refuzul comisarului ca documentele Congresului să fie prezentate în limba română, ca limbă oficială a Congresului, a „stârnit un formidabil tumult", astfel că lucrările Congresului au fost închise[117].

Un alt Congres nu a mai fost aprobat de către autorităţile politice, Statutul provizoriu din 1871 a mai rămas în vigoare până în anul 1899 când a fost abrogat prin *Decretul Ministerului de Culte şi Instrucţie* din 5 iulie 1899[118].

Prin urmare, trebuie consemnat faptul că bucovinenii au preluat concepţia liberalilor catolici unguri şi a reformiştilor catolici germani privind autonomia bisericească, revendicând Fondul religionar. Ştiind că Fondul nu putea fi cedat de către Stat, decât cu condiţia realizării unei reforme constituţionale în interiorul Bisericii, bucovinenii au încercat în repetate rânduri realizarea acesteia, anume constituirea Congresului bisericesc. Or, Curtea imperială a boicotat de fiecare dată (la început în cârdăşie cu episcopul Hacman, apoi pe varii motive de procedură) constituirea acestui Congres bisericesc, fiind şi ea conştientă că introducerea constituţionalismului bisericesc (adică a Congresului) atrăgea după sine necesitatea acceptării statutului de autonomie şi, prin urmare, şi obligaţia predării administrării Fondului religionar organelor autonome şi constituţionale bisericeşti.

Constituţia austriacă garanta într-adevăr autonomie tuturor confesiunilor, însă nu în înţelesul „maghiar" (al lui Eötvös). Autonomia Bisericii Catolice din Austria nu a însemnat nici constituirea de Congrese bisericeşti, nici predarea Fondului religionar, ci doar acordarea permisiunii ca autorităţile bisericeşti să administreze liber fondurile proprii (ale diecezelor, mănăstirilor nedesfiinţate şi ale celorlalte fundaţii de asistenţă socială).

După 1918, autoritatea bisericească din Bucovina a reuşit să primească Fondul religionar în administrare şi, în acelaşi timp, organizarea Congresului bisericesc, înlocuit după 1925 de Adunarea eparhială (v. cap. 6.3.).

[116] I. Nistor, *op. cit.*, p. 149-150.
[117] *Ibidem*, p. 152.
[118] *Ibidem*.

1.3. Biserica din Vechiul Regat: deposedată de averi, lipsită de constituţionalism şi supusă controlul statului

Biserica din Regatul Românei de dinainte de 1918 a fost organizată pe principii total diferite de cele din monarhia austro-ungară.

Autocefalia ei a fost obținută în anul 1885, din partea Sinodului Patriarhiei ecumenice a Constantinopolului, transmisă printr-un tomos semnat de patriarhul ecumenic Ioachim IV la 25 aprilie 1885[119].

Autonomia față de autoritățile de stat, apoi constituționalismul, înțeles ca separare între cele trei puteri, dar şi participarea mirenilor la administrarea treburilor bisericeşti, au fost principii necunoscute în Regatul României. În schimb, aici, Biserica Ortodoxă a fost adevărată Biserica de Stat. Ea a fost reglementată de următoarele legi:

- *Legea pentru alegerea mitropoliților şi episcopilor eparhioți, cum şi a constituirii Sf. Sinod al Sfintei Biserici autocefale ortodoxe române*, votată în 1872 (cunoscută drept *Legea sinodală)* şi modificată prin alte legi, în 1895, 1909 şi 1911. Modificarea din 1909 a introdus, pe lângă Sf. Sinod, şi un alt organism central – *Consistoriul Suprem Bisericesc*, fapt pentru care acea modificare a purtat şi numele de *Legea Consistoriului*;
- *Legea asupra clerului mirean şi a seminariilor*, votată în 1893 şi modificată în 1896, 1900, 1906, 1909 şi 1910;
- *Legea organizării centrale a Ministerului Instrucțiunii şi al Cultelor*, din 1906 (Titlul IV, Casa Bisericii).

Biserica Ortodoxă ca Biserică de Stat în Regatul României

Constituția din anul 1866 a stabilit că:

> „Religiunea ortodoxă a Răsăritului este religiunea dominantă a Statului român. Biserica Ortodoxă Română este şi rămâne neatârnată de orice chiriarhie străină, păstrându-şi însă unitatea cu Biserica Ecumenică a Răsăritului în privința dogmelor. Afacerile spirituale, canonice şi disciplinare ale Bisericii Ortodoxe Române se vor regula de o singură autoritate sinodală centrală, conform unei legi speciale”[120].

Prin urmare, BOR se bucura de sprijinul statului, fiind un reazăm al acestuia:

---

[119] Niculae Şerbănescu, *Autocefalia Bisericii Ortodoxe Române cu prilejul centenarului. 1885 – 25 aprilie – 1985*, în „Centenarul Autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române. 1885-1985”, Bucureşti, 1987, p. 41. Scrisoarea a fost publicată, în traducere românească, la p. 130-133 (tomosul de recunoaştere a autocefaliei BOR a fost publicat pentru întâia oară în revista "Biserica Ortodoxă Română", IX, 1885, p. 555-556).

[120] Citatul preluat după lucrarea redactată de Ioan Muraru şi Gheorghe Iancu, *Constituțiile Române. Texte, note, prezentare comparativă*, ed. III, Bucureşti, 1995, p. 35.

„Biserica este un organism de stat şi unul din cele mai principale; ea trăieşte împreună cu Statul, contribuie la viaţa lui şi Statul, la rândul lui, este sprijinul Bisericii”[121].

Competenţe restrânse (exclusiv spirituale) ale Sfântului Sinod.

Pentru a fundamenta şi consolida actul Unirii Principatelor şi formarea unui singur stat, s-a recurs la unificare şi în plan bisericesc, hotărându-se să existe „o singură autoritate sinodală centrală”, ceea ce însemna că mitropolitul Moldovei nu mai putea convoca propriul sinod mitropolitan, cu episcopii sufragani de la nord de Milcov.[122] Această măsură , concretizată prin *Legea pentru alegerea mitropoliţilor şi episcopilor eparhioţi, precum şi a constituirii Sf. Sinod al Sfintei Biserici autocefale ortodoxe române*[123], stabilea că Sf. Sinod era alcătuit din cei doi mitropoliţi ai ţării (cel din Bucureşti purta titlul de *mitropolit primat*), din cei şase episcopi sufragani şi din toţi episcopii titulari aflaţi pe teritoriul României. Numărul minim al membrilor Sinodului trebuia să fie acela de 12, pentru a se putea respecta canonul ca un episcop să fie judecat de alţi 12 episcopi[124].

Atât din Legea sinodală, cât şi din textul constituţiei, reiese că în competenţa „autorităţii sinodale centrale”, adică a Sf. Sinod, se aflau doar „afacerile spirituale, canonice şi disciplinare”[125].

Administraţia financiară a BOR în grija autorităţilor guvernamentale

Prin urmare, despre afacerile şcolare, epitropeşti şi fundaţionale, Legea sinodală nu menţiona nimic. Grija pentru acestea a fost preluată de autorităţile guvernamentale, după cum a arătat chiar Spiru Haret, în mai multe rânduri ministru al Cultelor:

„După canoane, numai episcopii şi Sinodul format din ei sunt în drept să hotărască în chestiile de dogmă şi în acelea de disciplină şi de administraţie curat bisericească. Tot ce nu intră în aceste trei categorii nu mai aparţine de drept episcopului sau Sinodului, ci poate să cadă în competenţa oricărei *alte autorităţi*”[126].

---

121 Spiru Haret, *Criza bisericească*, Bucureşti, 1912, p. 105.

122 Nicolae Dobrescu, *În chestia modificării Legii Sinodului. Lămuriri canonice-istorice asupra Sinodului şi asupra Organizaţiunei bisericeşti din Biserica Ortodoxă*, Bucureşti, 1909, p. 38-40. Mitropolitul Moldovei, Calinic Miclescu, aderase la mişcarea separatistă de la Iaşi din 3 aprilie 1866, condusă de boierul Rosnoveanu. Mitropolitul a fost iertat de autorităţi, dar a fost lipsit de dreptul de a convoca vreun sinod mitropolitan. În 1875 avea să ajungă mitropolit primat, la Bucureşti, între 15 iunie 1875-14 august 1886, când a murit.

123 Legea a fost publicată de Chiru Costescu, *op. cit.*, p. 42-52.

124 În anul 1912, Ioan (Irineu) Mihălcescu scria: „S-a căutat să se susţină existenţa arhieriei titulare ca o necesitate... E ciudat felul acela de procedare de a călca canoanele pentru a împlini ceea ce spun canoanele!” (I. Mihălcescu, *Modificarea Legei sinodale*, Bucureşti, 1909, p. 23). Tot la fel se exprima şi N. Dobrescu, *În chestia modificării*...., p. 32.

125 „Sfântul Sinod al Bisericii Autocefale Ortodoxe Române va asista asupra tuturor afacerilor spirituale, disciplinare şi judiciare curat bisericeşti, în conformitate cu sfintele canoane ale Sfintei Biserici Ortodoxe de Răsărit şi cu dispoziţiile legii de faţă” (§ 14 din Legea Sinodală din 1872).

126 Spiru C. Haret, *Criza bisericească*, Bucureşti, 1912, p. 45.

Care erau aceste *alte autorități*? Răspunsul îl dă canonistul D.G. Boroianu: „Astăzi în România, ca şi în celelalte țări, averile bisericilor sunt administrate de Stat”[127]. Şi, conform lui Spiru Haret,

> „Puterea civilă administrează de cele mai multe ori averile Bisericii, ea plăteşte salarii şi pensii personalului clerical, clădeşte şi repară bisericile şi mănăstirile, organizează şi administrează şcolile de teologie şi seminarele şi, în genere, tot învățământul religios, supraveghează purtarea şi pedepseşte abaterile clericilor care sunt de natură civilă sau penală, în afară de biserică, şi alte asemenea. Până aici este dreptul ei. Ar trece însă peste acest drept şi ar încălca în prerogativele episcopului şi ale Sinodului, dacă ar muta pe un preot de la o biserică la alte sau l-ar opri de a servi la altar; dacă l-ar pedepse pentru greşeli sau neglijențe în serviciul său de preot, dacă din propria sa autoritate ar destitui pe un preot sau pe un episcop”[128].

Aşadar, se poate constata că Statul a preluat rezolvarea tuturor acelor chestiuni care în Biserica ardeleană se aflau în competența Senatelor şcolar şi epitropesc. Însă canonistul Boroianu, susținând că în toate țările ortodoxe „averile Bisericilor sunt administrate de Stat”, s-a îndepărtat de adevăr. Făcând abstracție de Ungaria dualistă, unde Bisericile Ortodoxe (românească şi sârbească) îşi administrau singure proprietățile, fără nici un control din partea statului, în celelalte state cu Biserici Ortodoxe, inclusiv Austria (Mitropolia Bucovinei şi Dalmației), dar şi Grecia şi Muntenegru, administrarea averilor bisericeşti s-a făcut în comun de organele de stat şi bisericeşti. Chiar şi în Rusia pravoslavnică-țaristă, problemele epitropeşti s-au aflat în grija fie a Sinodului, fie a unor organe bisericeşti distincte (Consistorii, Consilii bisericeşti), existând totuşi întotdeauna un control al Statului[129]. Biserica din Regatul României de dinainte de 1918 a fost singura în care Sinodul nu a deținut nici o autoritate în administrarea averilor bisericeşti, precum nici episcopii în administrarea averilor eparhiilor. De asemenea, şi învățământul a fost oarecum separat de Biserică, programa analitică a seminariilor fiind decisă de Minister, care exercita şi controlul[130].

Doar în parohii a fost permisă, în 1893, înființarea unei epitropii, alcătuită din trei membri: preotul paroh şi doi mireni, unul numit de Ministerul Cultelor, cel de-al doilea ales de credincioşi şi confirmat de prefect (în parohiile rurale) sau chiar de ministru (în parohiile urbane).[131]

---

[127] D. G. Boroianu, *Dreptul bisericesc. Principii de drept. Organizațiunea Bisericei Române. Legile țării pentru Biserica şi organizațiunea Bisericilor Ortodoxe*, vol. II, Iaşi, 1899, p. 54.

[128] Spiru Haret, *op. cit.*, p. 46.

[129] O prezentare comparativă a modului de organizare a Bisericilor ortodoxe o face N. Dobrescu, *op. cit.*, p. 14-29. În Grecia, Muntenegru, Bucovina-Dalmația, Cipru şi România (până în 1909), în afara Sinodului nu mai exista nici un alt organ bisericesc central. În celelalte Biserici existau astfel de organe. În Rusia ele erau subordonate Sinodului, în celelalte Biserici ele lucrau independent de Sinod.

[130] V. Moldovan, *op. cit.*, p. 129, observația 6.

[131] § 14 din *Legea asupra clerului mirean şi seminariilor*, votată în 1893 (Chiru Costescu, *op. cit.*, p. 221). A se vedea şi *Regulamentul pentru punerea în aplicare a Legii asupra clerului mirean şi seminariilor*, art. 34-49, *Ibidem*, p. 257-259.

Secularizarea (deturnarea) averilor (fondurilor) bisericeşti şi urmările ei

De fapt, Sf. Sinod nici nu a avut cum să deţină vreun rol în administrarea averilor bisericeşti, întrucât acestea nici nu existau. Preluarea averilor bisericeşti de către Stat s-a realizat în mai multe etape.

A început în epoca Regulamentelor Organice, când au fost înfiinţate **Ministere ale Cultelor**, mai întâi în Ţara Românească (numit *Marea Logofeţie a Credinţei*) – prin amendament la Regulamentul Organic de Adunarea de revizie a acestuia, care şi-a desfăşurat lucrările între 10 martie-22 mai 1831[132]. În Moldova, treburile bisericeşti au continuat să se afle în sarcina marelui logofăt până în anul 1844, când, prin Legea cârmuirii averilor bisericeşti, a fost instituit un vornic bisericesc[133].

Într-o a doua etapă, au fost instituite în ambele ţări câte o ***Casă Centrală bisericească***: 1834 (Muntenia) şi 1835 (Moldova). Acestea au cumulat, întâi averile mănăstirilor neînchinate şi nechinoviale (care însă nu au fost desfiinţate, precum în monarhia habsburgică, ci doar supuse, în privinţa administraţiei economice, controlului domnesc)[134], iar apoi şi averile eparhiilor şi mitropoliilor, astfel că ierarhii au pierdut dreptul de administrare şi de control al averilor eparhiilor pe care le păstoreau (Muntenia în 1840[135] şi 1847[136]; Moldova în 1844[137]).

---

[132] I. C. Filitti, *Principlatele române de la 1828 la 1834, ocupaţia rusească şi Regulamentul Organic,* Bucureşti, 1934, p. 87 şi 114-115. Îndatoririle marelui logofăt al credinţei, la p. 164

[133] Ioan C. Filitti, *Domniile române sub Regulamentul Organic, 1834-1848,* Bucureşti, 1915, p. 531.

[134] Astfel, în Muntenia, din veniturile mănăstirilor pământene, centralizate în *Casa Centrală*, au fost acordate subvenţii anuale pentru instituţii de binefacere (şcoli, casa milosteniei şi spitalul Filantropia), precum şi ajutoare pentru bisericile şi schiturile sărace (I. C. Filitti, *Domniile române...*, p. 280-281). În Moldova, surplusul veniturilor mănăstirilor neînchinate a fost împărţit astfel: o jumătate a fost acordată „caselor de bine” (îndeosebi pentru ajutorarea seminarului Socola), iar cealaltă jumătate a fost de regulă păstrată la Mitropolie, pentru reparaţii la mănăstiri sau pentru alte cheltuieli (Ioan C. Filitti, *Domniile române...,* p. 463). Tot în Moldova, au fost exceptate de la prevederile acestei legi mănăstirile chinoviale, anume Neamţ, Secu, Văratec, Agapia, Adam şi Vorona. În 1859, Cuza a decis înlăturarea acestei excepţii, astfel că şi averile acestora au fost incluse în Casa Centrală (Nicolae Dobrescu, *Studii de Istoria Bisericii Române contimporane*, vol. I, Tipografia „Bukarester Tagblatt”, Bucureşti, 1905, p. 63 şi 99).

[135] Potrivit unei legi din 1840, veniturile rezultate de pe urma arendării moşiilor mitropoliei urmau să se împartă în şapte părţi, dintre care doar patru reveneau persoanei mitropolitului pentru cheltuieli proprii, precum şi pentru plata funcţionarilor bisericeşti de la centru, restul fiind împărţite pentru susţinerea a două seminarii (unul superior-central şi unul elementar) şi pentru alte scopuri umanitare (I. C. Filitti, *op.cit.*, p. 341-342).

[136] În 1847, principele Bibescu a reuşit modificarea legii din 1840. Mitropolitul Neofit a părăsit ostentativ *Obşteasca Adunare* (Parlamentul). Noua lege a stabilit ca arendarea moşiilor eparhiale să se facă prin licitaţie, pe o perioadă de cinci ani, în prezenţa nu numai a chiriarhului, dar şi a logofătului credinţei (ministrul Cultelor din acea vreme) şi a comisiei financiare a Obşteştii Adunări. Veniturile tuturor eparhiilor erau vărsate în Casa Centrală. Din totalul veniturilor, mitropolitul primea doar 200.000 lei, iar episcopii câte 100.000 lei (sume din care chiriarhii îşi asigurau traiul, dar dădeau şi „mili” săracilor). Restul veniturilor (de aprox. 1,5 mil. lei) urmau să fie împărţite pentru întreţinerea bisericilor, plata preoţilor, întreţinerea seminariilor, efectuarea de reparaţii şi construcţii extraordinare, constituirea unei case de rezervă. Bugetul urma să fie întocmit anual de mitropolit şi logofătul credinţei, apoi întărit de Domn, după ce era analizat de Adunarea Obştească. S-a prevăzut ca nici o sumă din excedent să nu poată fi cheltuită fără acordul Domnului (I. C. Filitti, *op.cit.*, p. 350-351).

Aceste fonduri din „Casele Centrale Bisericeşti” au fost administrate, în ambele Principate, de Ministerele de Culte (deci nu de Ministerele de Finanţe). În 1860 Al. I. Cuza a desfiinţat „Casele Centrale Bisericeşti”, fondurile fiind trecute în Trezoreria Statului[138]. Apoi, patru ani mai târziu, când a avut loc secularizarea averilor mănăstirilor închinate Locurilor Sfinte, averile acestora au intrat tot în Trezorerie. Aşadar, renumita „secularizare” înfăptuită de Cuza nu a însemnat doar o naţionalizare a averilor uzurpate de Locurile Sfinte din Orient, ci şi o deturnare a fondurilor Bisericii, urmarea fiind degradarea vieţii religioase din România celei de-a doua jumătăţi a secolului XIX:

> „Averile bisericeşti s-au luat de către Stat şi veniturile lor se întrebuinţează la alte destinaţiuni, afară de o minimă parte rezervată încă pentru susţinerea unor instituţiuni bisericeşti, precum episcopiile, seminariile, câteva mănăstiri, care şi acelea sunt sortite la o curândă desfiinţare; încă mici ajutoare se dau fostelor mănăstiri, reduse la simple biserici comunale, în comunele rurale şi urbane”[139].

Modelul central-european al Fondurilor religionare a fost respins:

> „Un lucru însă nu s-a făcut cu ocaziunea secularizării şi e de regretat că nu s-a făcut; anume nu s-a constituit un Fond cu destinaţiune specială de a servi la întreţinerea Bisericilor, a clerului, precum s-a făcut în alte ţări, în Austria (Bucovina), Franţa, Italia şi chiar Rusia. E vina ierarhilor de atunci... de a nu-şi fi spus cuvântul lor în favoarea Bisericii, a clerului, aşa că în voia soartei au rămas bisericile şi clerul până în anul 1893, când se făcu un început de îndreptare... Dacă cu ocazia secularizării s-ar fi constituit un fond din care Biserica să-şi fi preîntâmpinat trebuinţele sale materiale, ca şi pe cele intelectuale, credem că azi situaţiunea Bisericii şi a clerului român (şi materială şi morală) ar fi fost cu totul alta. Capii Bisericii lăsară să scape ocazia de a-şi spune cuvântul lor, ca Guvernul să facă atunci ceva şi pentru Biserica Română. În special cuvântul lui Nifon, ca prezident al Adunării (legislative – n.n.), ar fi avut multă greutate. În loc însă de aceasta, Nifon îndată după votarea legii îi dă arhipăstoreasca sa binecuvântare, iar câteva zile mai pe urmă (la 22 decembrie 1863) oficie şi un Te-Deum pentru soluţia secularizării”[140].

Într-adevăr, preoţimea a fost lăsată în voia sorţii. În 1876, în cinci eparhii (Râmnic, Buzău, Argeş, Dunărea de Jos şi Roman), din cei 2839 de preoţi, 14,68% nu primeau deloc salariu, 3,78% primeau *salarii anuale* între 1-20 lei, 18,24% între 20-50 lei, 31,82% între 50-100 lei, 14,93% între 100-150 lei şi 6,9% între 150-200 lei anual. Proporţia preoţilor fără salariu în eparhia Romanului era de chiar

[137] Prin *Legea cârmuirii averilor bisericeşti*, din 1844, mitropolitului Moldovei urmau să-i revină 5/7 părţi (sau 4/7 părţi – în cazul în care veniturile mitropoliei depăşeau 350.000 lei), în timp ce episcopii dispuneau doar de 4/7 din averea eparhiilor. Restul sumei (2/7, respectiv 3/7) trebuia să fie împărţită pentru reparaţia bisericilor, pentru seminarul de la Socola, pentru faceri de bine, precum şi pentru cheltuielile departamentului bisericesc, nou înfiinţat. Orice surplus de bani trebuia folosit pentru rambursarea datoriilor mitropoliei şi pentru construcţia catedralei (*Ibidem*, p. 532).

[138] N. Dobrescu, *Studii de Istoria Bisericii Române…,* p. 64-65 şi 101.

[139] Melchisedec Ştefănescu, *Memoriu despre starea preoţilor din România şi despre posiţiunea lor morală şi materială,*Tipografia Cărţilor Bisericeşti, Bucureşti, 1888, p. 10.

[140] N. Dobrescu, *Studii de Istoria Bisericii Române…,* p. 151-152 şi 103.

40,9%[141]. În acelaşi timp, mitropoliţii şi episcopii primeau *salarii lunare* de 3082 lei, respectiv 1541 lei (art. 7 din Legea Sinodală din 1872).

Între 1873-1893, atât Sf. Sinod, cât şi autorităţile guvernamentale au redactat mai multe proiecte privind rezolvarea crizei materiale a preoţimii, toate însă lipsite de finalitate. Sf. Sinod invoca lipsa de resurse materiale, iar Guvernele acuzau întârzierea Sinodului de a efectua o restructurare a parohiilor. În cele din urmă, Guvernul conservator din anul 1893 (ministru fiind Take Ionescu) a luat iniţiativa şi a stabilit numărul parohiilor şi cuantumul salariilor preoţilor. Din cele 6165 de biserici existente atunci, autorităţile au recunoscut doar 368 de parohii urbane şi 3326 parohii rurale, permiţând o creştere anuală doar cu 12, iar mai apoi cu 20 de parohii noi. Preoţii din parohiile recunoscute urmau să primească salariu din bugetul de Stat, Ministerul rezervându-şi dreptul de a confirma orice nouă numire de preot. În felul acesta numeroşi preoţi existenţi (supranumerari), în bisericile nerecunoscute ca parohii, au rămas fără sursă de venit, fapt pentru care au părăsit bisericile. Aşa se face că în 1893 existau aprox. 1000 de biserici în care nu se mai slujea deloc; în 1914 se slujea doar în 56,3% din biserici[142]. Salarizarea preoţilor, asimilaţi funcţionarilor de Stat, a fost asigurată de la bugetul de Stat, nu însă în cuantumul propus de sinodali[143].

	Preoţi licenţiaţi lei/an	Preoţi cu seminar lei/an	Pr.supranum. licenţ lei/an.	Pr.supranum. seminar lei/an
Parohii urbane	2400	720-1200	1800	720-960
Parohii rurale	1800	600-960	960	600

În 1902 a fost înfiinţată aşa-numita ***Casă a Bisericii***, un organism financiar, condus de un administrator care trebuia să fie licenţiat sau doctor în Teologie. Instituţia a fost reorganizată definitiv în 1906. Ea administra toate fondurile menite să asigure bunul mers şi întreţinerea materială a Bisericii (inclusiv cele acordate din bugetul de stat), de asemenea toate averile bisericeşti, oricare ar fi fost provenienţa lor şi indiferent de cine erau administrate. Prin urmare, *Casa Bisericii* avea dreptul de control asupra bugetelor epitropiilor parohiale, asupra averilor parohiale (chiar şi toate donaţiile către parohii erau socotite proprietatea Statului). Toate tranzacţiile comerciale din parohii, efectuate de epitropii, trebuiau să aibă aprobarea prealabilă a Casei Bisericii[144]. Important este de menţionat faptul că această Casă a Bisericii a primit doar o mică parte din averile secularizate de Cuza.

---

[141] Ioan Gh. Savin, *Biserica Română şi noua ei organizare*, Bucureşti, 1925, p. 70.

[142] Ioan Gh. Savin, *op. cit.*, p. 31-32.

[143] Legea clerului mirean a fost tipărită de Chiru Costescu, *op. cit.*, p. 214-250, iar Regulamentul pentru punerea în aplicare a legii, *Ibidem*, p. 251-288.

[144] *Legea de înfiinţare a Casei Bisericii*, din 1902, a fost abrogată în 1906, când a intrat în vigoare *Legea Organizării centrale a Ministerului Instrucţiunii şi al Cultelor, cum şi a celorlalte administraţiuni dependente de el*. Organizarea *Casei Bisericii* a fost prevăzută în Titlul IV al legii, art. 77-89, p. 117-144. Într-o „notă de jurisprudenţă” la art. 14 din *Legea asupra clerului mirean şi seminariilor*, se specifica: „Averile ce se dau bisericilor sunt proprietatea Statului şi numai ca administratori sunt epitropii, executorii testamentari sau ctitorii, şi când aceştia nu se conformează dispoziţiilor legii Casei Bisericii, această Casă are dreptul de a-i destitui şi a le lua însăşi administraţia”.

Ingerinţa Guvernului şi în afacerile strict bisericeşti. Alegerea ierarhilor şi politicianismul

Aşadar, Biserica din Regatul României se afla într-o dependenţă totală faţă de autorităţile guvernamentale. Ingerinţa materială s-a extins şi asupra chestiunilor strict bisericeşti. Ştia bine ce afirma Spiru Haret în 1912, că „Sinodul este organ de stat”.[145] Astfel, ministrul Cultelor asista la toate întrunirile sinodale, cu vot consultativ. Iar deciziile Sf. Sinod urmau să fie „supuse, prin ministrul Cultelor, sancţionării regale, spre a fi executorii” (§ 13 şi 16 din Legea Sinodală).

Ingerinţa statului a fost şi mai mare în privinţa alegerii ierarhilor. Acest act revenea unui Colegiu electoral din care făceau parte membrii Sf. Sinod, precum şi toţi deputaţii ortodocşi din Parlamentul ţării (§ 1 din *Legea Sinodală*). Mitropoliţii puteau fi aleşi doar din rândurile episcopilor, iar episcopii eparhioţi dintre toţi membrii clerului român care, „după sfintele canoane al Bisericii Ortodoxe de Răsărit, pot fi aleşi”. De asemenea, trebuiau să fie licenţiaţi sau doctori în Teologie (§ 2 al *Legii Sinodale*). În ceea ce priveşte episcopii titulari, aceştia erau aleşi de Sinod „în înţelegere cu Guvernul”, ceea ce însemna că Sinodul propunea trei nume, dintre care ministrul alegea persoana care urma să primească apoi confirmarea de la rege.[146]

„Felul de alegere al episcopilor îi supunea fluctuaţiilor şi intereselor politice”, scria Iorga în Istoria sa bisericească[147]. În cazul vacantării unui scaun episcopal şi mitropolitan, miniştrii Cultelor exercitau toate presiunile ca să fie ales un client politic al partidului lor. Au existat şi cazuri în care cei de la guvernare s-au străduit să-l înlăture pe mitropolitul aflat în funcţie, pe motiv că ar fi „de-al opoziţiei”. Amintim doar două astfel de exemple elocvente, al mitropoliţilor primaţi Iosif Gheorghian (1886-1893, 1896-1909) şi Ghenadie Petrescu (1893-1896), victime ale manevrelor partidului de opoziţie, care considera că iniţiativa legislativă a ministrului Cultelor în problema bisericească va putea duce la căderea Guvernului şi la preluarea puterii de către opoziţie[148].

Consistoriul Superior Bisericesc (CSB) sau încercarea de reformare „şaguniană” a vieţii bisericeşti din Vechea Românie

Potrivit lui Ioan Gh. Savin, inspector general în Ministerul Cultelor din anul 1925, Legea sinodală din 1872 a avut trei mari neajunsuri: modul alegerii ierarhilor, sfera restrânsă de competenţă a Sinodului şi înlăturarea din viaţa bisericească a clerului inferior[149]. Acest fapt a fost remarcat şi de Spiru Haret:

> „Sinodul rămânând cu totul izolat de restul clerului, era ca un arbore despărţit de rădăcinile prin care îi vine viaţa. De aceea îl vedem că timp de 37 de ani el nu

---

[145] Spiru Haret, *op. cit.*, p. 116.

[146] *Regulamentul pentru alegerea Archiereilor titulari sau locotenenţi*, 1875, la Chiru Costescu, *op. cit.*, p. 59/61.

[147] N. Iorga, *Istoria Bisericii româneşti şi a vieţii populare a românilor*, ed. II, vol. II, Bucureşti, 1932, p. 298.

[148] Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, III, p. 137.

[149] Ioan Gh. Savin, *Biserica română…,* p. 16-17.

are nici o inițiativă şi nici o influență, în nici una din ocaziile în care s-au agitat interesele mari ale Bisericii. Autocefalia Bisericii Române, organizarea Facultății de Teologie, reorganizarea învățământului religios, legea de organizare a clerului, toate aceste măsuri fundamentale şi o mulțime altele de o ordine mai secundară, au pornit din inițiativa puterii civile, care le-a rezolvat uneori fără nici un amestec al Sinodului. Ar fi nedrept să se zică că Sinodul a fost cauza vreunei scăderi a Bisericii; este însă cert că, redus la un rol mai mult onorific, la rezolvarea câtorva chestii curente de disciplină şi de administrație, şi, mai ales lipsit de contact cu clerul, prin care să se stabilească un curent de viață organică în întreaga Biserică, el nu putea să dea mai mult decât ceea ce a dat"[150].

Potrivit istoricului Nicolae Dobrescu, episcopii din Vechiul Regat, în loc să fie adevărați cârmuitori spirituali ai poporului, au permis intrarea în Sinod a unui „duh rău", iar urmările au fost: „intrigi, uneltiri, machinațiuni, bizantinism cât pofteşti!" Sistemul clientelar în rândurile tagmei clerului superior din Regatul României a luat amploare, „întronând astfel în Biserica română un sistem de cea mai curată proveniență bizantină!"[151]

Intenția ministrului Spiru Haret a vizat ridicarea rolului preoțimii de mir, prin dobândirea unei influențe în conducerea Bisericii. În acest scop s-a inspirat, cât permiteau condițiile din Regatul României, din constituția Bisericii ardelene. Iată cum îşi justifica măsurile legislative ministrul Spiru Haret în 1912:

„Ca termen de comparație, să ne aruncăm ochii peste munți, unde colaborarea frățească a tuturor membrilor Bisericii, arhierei, cler mirean şi simpli laici, face să circule în Biserică o viață aşa de intensă şi de binefăcătoare. Pe când la noi prăpastia dintre clerul de sus şi cel de jos, consacrată prin Legea din 1872, se adâncea tot mai mult şi se da pe față prin semne îngrijorătoare..., în Ardeal îi găsim pe toți uniți într-o muncă comună, care ridică aşa de sus şi Biserica şi neamul însuşi (...) Şaguna se aflase şi el în fața unei situații analoage. Opera lui a constat întru a utiliza în modul cel mai rațional forțele de care dispunea, şi de a da putința să se dezvolte şi să devină utile şi forțele care erau încă în stare latentă. S-a văzut splendidul rezultat la care a ajuns. A se întreprinde însă deodată şi la noi o operă ca a lui Şaguna în toată întregimea ei, nu se putea acum trei ani. Şaguna ştiuse să se folosească de un concurs de împrejurări favorabile care la noi lipseau; şi de altă parte, chestia prezintă la noi oarecare greutăți cu care Şaguna nu avuse a se lupta. De aceea, ambiția noastră în 1909 nu putea merge până a voi să facem şi noi atâta cât făcuse el. Aveam însă şi putința, şi datorința, de a face să dispară cel puțin inconvenientele cele mai evidente pe care experiența le dăduse pe față în Legea din 1872; să cercăm a face din cler o forță socială, vie şi activă, pusă în slujba națiunii; să căutăm să apropiem cât se va putea mai mult clerul de sus şi cel de jos, pentru a înlesni acțiunea lor comună, pentru a mări autoritatea celui dintâi şi încrederea în sine a celui de-al doilea"[152]

[150] Spiru Haret, *op. cit.*, p. 13.
[151] N. Dobrescu, *În chestia modificării Legii Sinodului...*, p. 33-34.
[152] Spiru Haret, *op. cit.*, p. 14-15.

Drept urmare, Spiru Haret a dorit ca Sf. Sinod să cuprindă şi laici, asemenea ca în Muntenegru sau secţiunile sinodale (Contore) de la Moscova şi Tbilisi (din Biserica Rusă). Ierarhii nu au fost de acord, motivând că în Sinod nu pot fi membri decât episcopi. Drept urmare, în organizarea BOR din Vechiul Regat a fost introdus un organism paralel cu Sf. Sinod, *Consistoriul Superior Bisericesc*, alcătuit din membrii Sf. Sinod, apoi dintr-un profesor de la Facultăţile de Teologie (care trebuia să fi cleric şi ales de profesorii celor două facultăţi din Bucureşti şi Iaşi), un profesor de la Seminariile teologice, doi stareţi de mănăstiri (unul din fiecare mitropolie a ţării) şi, apoi, din 17 clerici (câte trei din eparhiile Bucureştiului, Iaşului şi Râmnicului, câte doi din eparhiile de Roman, Huşi, Dunărea de Jos - Galaţi şi câte unul din eparhiile de Buzău şi Argeş), aleşi de preoţii din respectivele eparhii.[153] Referitor la modul de efectuare a acestor alegeri a fost emis un regulament special, care, după cum se va vedea în continuare, lăsa loc unor abuzuri.[154]

Conform ministrului Spiru Haret, Guvernul avea dreptul să creeze acest Consistoriu, deoarece nu leza cu nimic drepturile care aparţineau, în conformitate cu canoanele şi cu § 14 din Legea din 1872, episcopatului. Ba, dimpotrivă, autoritatea guvernamentală se arăta de acord să împartă drepturile sale, pe care le avusese şi înainte, de administrare a chestiunilor epitropeşti şi şcolare, cu reprezentanţi ai clerului. Prin urmare, Consistoriul, creat de Spiru Haret în 1909, avea dreptul de a se ocupa cu două *feluri de afaceri*:

- Chestii disciplinare şi de administraţie eparhială. „Acestea, după canoane, căzând în drepturile episcopatului, Consistoriul Superior nu putea să se pronunţe asupra lor decât cu vot consultativ, şi avizele lui nu aveau valoare decât după ce erau ratificate de Sinod";
- Chestiuni care „până atunci intrau în atribuţiile exclusive ale ministrului şi asupra cărora el nu era obligat să ceară avizul Sinodului" (adică administrarea averilor bisericeşti şi a treburilor şcolare)[155].

Pe baza acestei legi a fost ales într-adevăr Consistoriul Bisericesc. Însă alegerile nu s-au deosebit mult de cele pentru Parlamentul României, adică s-au desfăşurat în conformitate cu principiile democraţiei originale româneşti-dâmboviţene, de tip *Agamiţă Dandanache*, conform căreia poporul votează, dar câştigă cine trebuie, adică acela care este alesul Puterii. Chiar în 1910, tânărul profesor Nicolae Bălan, viitorul mitropolit al Ardealului după 1920, cita un raport despre alegerile din judeţul Buzău:

> „Cine citeşte legea şi, mai ales, cine ştie cum s-au făcut alegerile pentru Consistoriu, vede că n-au putut fi alegeri, ci parodii de alegeri. Cine-şi bate capul să priceapă regulamentul după care s-au făcut alegerile, prinde numai decât sfruntatul neadevăr din afirmările celor ce sprijină Consistoriul. Preoţii din Consistoriu numai aleşii clerului nu se pot numi, numai expresia voinţei noastre

---

153 Prevederea de înfiinţare a Consistoriului a fost introdusă în Legea Sinodală (din 1872) modificată. A se vedea Chiru Costescu, *op. cit.*, p. 46-48.

154 Regulamentul a fost tipărit de Costescu, *op. cit.*, p. 63-70.

155 Spiru Haret, *op. cit.*, p. 47-48.

nu sunt. Şi cum oare ar fi, când, din cei patru votaţi de preoţi, ministrul confirmă unul? Aşa cel puţin s-a petrecut lucrul la noi, în eparhia Buzăului, unde cel confirmat (din păcate) la alegeri avusese un număr de voturi cu mult mai mic, decât un altul, care, de sigur, merita mai mult în ochii preoţimii. Dar nu de interesele noastre s-a ţinut seamă, ci de cele politice; dl. Ministru şi-a numit omul. Alegerea, dacă s-a făcut, a fost numai de formă. Lucrul se poate vedea mai bine şi de acolo, că de la vot, tot prin dispoziţie de regulament, s-a exclus o parte însemnată din cler, elementul tânăr, care, în împrejurările de faţă, poate fi de mult folos"[156].

Sinodalii au fost iniţial de acord cu legea propusă de ministrul Haret. Însă, la iniţiativa conservatorilor, episcopul Safirin de Roman s-a opus legii, declarând-o necanonică. Safirin a considerat că dreptul acordat CSB de a face propuneri pentru întreţinerea bisericilor şi a mănăstirilor, apoi pentru învăţământul teologic scădea autoritatea chiriarhului. De asemenea, s-a opus ca CSB să aibă dreptul de „a statua" regulamente bisericeşti, având teamă că episcopii ar fi putut fi puşi în minoritate de membrii clerului inferior din CSB. Mitropolitul Athanasie Mironescu a luat însă apărarea CSB, susţinând că tocmai prin acest CSB, ierarhii dobândeau în sfârşit un cuvânt în afacerile bisericeşti, administrate înainte doar de Guvern.

„CSB l-am putea numi un sinod mixt, compus din ierarhii, care sunt şi membrii Sf. Sinod, şi din preoţi, pe când în alte ţări ortodoxe sunt şi laici, şi încă în majoritate ... *Poate să vie vremea când se vor introduce în CSB şi laici şi poate că mai mult se vor interesa de bunul mers al Bisericii, după cum s-au introdus în alte ţări cu Biserici omodoxe şi nu s-a contestat că n-ar fi ortodoxe*"[157].

CSB a fost apărat şi de mitropolitul Moldovei, Pimen Georgescu, la sfârşitul lucrărilor primei sesiuni a CSB, în şedinţa din 17 decembrie 1909, după ce întreaga sesiune nu luase deloc cuvântul, deoarece „a fost atent la modul paşnic şi înţelepţesc cu care vorbitorii de până acum au discutat chestiuni de atâta importanţă pentru Biserica noastră". Totodată, a vorbit „elogios despre clerul din Transilvania şi Bucovina", arătând că

„doreşte să vadă şi la noi realizat progresul de acolo, dorinţă cu perspectivă de îndeplinire mai ales acum când a luat fiinţă instituţia CSB... Ţara are nevoie de colaborarea preoţimii. Adunarea preoţilor împreună cu chiriarhii este singurul mijloc ca preoţimea să cunoască ce are de făcut"[158].

Totuşi, urmaşul lui Haret în Minister, C. Arion, din Guvernul Conservator condus de P. Carp, a modificat legea în 1911, lucru care l-a determinat pe Spiru Haret să afirme că noul Consistoriu rămăsese „o faţadă fără edificiu, o pânză zugrăvită care reprezintă o instituţie serioasă tot atâta cât un decor de teatru poate înlocui realitatea"[159]. Consistoriul a devenit un organ consultativ, părerile lui fiind

[156] N. Bălan, *Chestiunea bisericească din România şi autonomia Bisericii noastre*, Sibiu, 1910, p. 22.
[157] *Sumarele Sf. Sinod. Şedinţa din 13 ianuarie 1910*, în „BOR", an XXXIV, 1910-1911, p. 376-380. Citatul la p. 379-380.
[158] *Consistoriul Superior Bisericesc, Sesiune extraordinară,* în „BOR", an XXXIII, 1910, p. 1100.
[159] Spiriu Haret, *Criza bisericească*, p. 25.

executorii doar după aprobarea, unora dintre ele (a celor administrative) de către ministru, iar a celorlalte (spirituale, culturale) de către Sf. Sinod[160]. Astfel că, „*temutul Consistor* s-a transformat cu timpul, mai ales după modificările din 1911, într-o nouă ediție, ceva mai diluată şi mai anemică a Sf. Sinod".[161] Iar „compromisul care a rezultat, s-a văzut în hibrida existență a noii instituții, care voia să fie o mare reformă şi n-a fost decât o nouă şi inutilă formă"[162] .

Noua creație nu a fost doar o „inutilă formă", ci una care a încurcat şi mai mult viața bisericească, deoarece,

> „Sf. Sinod nu avea nici el atribuțiuni destul de lămurite şi îşi aroga câteodată şi dreptul de a se ocupa cu tot felul de chestiuni administrative bisericeşti, care ar fi fost numai de competența Consistoriului. Va să zică era aci o completă confuziune de atribuțiuni, care nu se mai poate perpetua, decât spre vădita pagubă a intereselor bisericeşti"[163].

Absolutismul administraţiei eparhiale

Înainte de a încheia prezentarea vieții bisericeşti din Regatul României, trebuie să ne oprim puțin asupra organizării episcopiilor. Aceasta era deosebit de simplă. Episcopii aveau puterea absolută, ea fiind restrânsă doar de votul consultativ al unui Consistor permanent, pentru „administrarea şi judecarea afacerilor curat bisericeşti". Acest organism era alcătuit din cel puțin trei membri (clerici), numiți de episcop, în înțelegere cu ministrul Cultelor. Deciziile acestui Consistor trebuiau aprobate de episcop, care avea dreptul de a înainta împotriva lor apel la Sf. Sinod.

În fiecare episcopie şi mitropolie exista un *arhiereu locotenent*, ales de Sinod (cu acordul Guvernului), precum şi un *revizor ecclesiastic*, numit de episcop din rândurile clerului. Obligația acestuia era de a vizita, de cel puțin două ori pe an, protopopiatele eparhiei, prezentând episcopului, la sfârşit de an, raport amănunțit despre starea religioasă a eparhiei. Pe lângă aceşti *revizori ecclesiastici*, Guvernul instituia proprii săi inspectori, numiți *defensori ecclesiastici* (în număr de patru, pentru toată țara). Aceştia trebuiau să prezinte trimestrial rapoarte Guvernului referitor la starea religioasă a districtului care le revenea lor.

În fiecare județ al țării era instituit un protopop, numit de episcop în înțelegere cu ministrul Cultelor. El era dator să inspecteze cel puțin 10 biserici pe lună, observând clădirile şi obiectele bisericeşti, controlând registrele bisericeşti, cassa şi condica de venituri şi cheltuieli, arhivele şi bibliotecile parohiale, raportând lunar şi anual cele constatate.[164]

*

Aşadar, se poate constata marea deosebire a organizării bisericeşti din Regatul României şi din Transilvania. În Regat nu exista autonomie bisericească față de Stat. Biserica nu a avut drept de auto-legiferare, ea fiind condusă de legi votate de Parlamentul României. Inexistentă era şi autonomia părților constitutive

---

[160] V. Moldovan, *op. cit.*, p. 114-115.
[161] Ioan Gh. Savin, *op. cit.*, p. 18.
[162] *Ibidem*, p. 13.
[163] Ioan Lupaş, *Legea unificării bisericeşti*, p. 38.
[164] V. Moldovan, *op. cit.*, p. 118-119.

inferioare ale Bisericii, față de cele superioare. „Întreaga constituție a Bisericii are caracterul unui absolutism episcopal, fără nici o organizație mitropolitană”[165]. Sistemul constituțional-reprezentativ, încercat de a fi introdus în 1909, a fost înăbuşit în faşă. Chiar şi la început nu a fost decât o imagine palidă a reprezentativității din Biserica ardeleană. Iar în ceea ce priveşte alegerile, acestea fie nu erau curat bisericeşti (ierarhii erau aleşi de parlamentari), fie erau manipulate (cele pentru membrii preoţeşti din Consistoriu). Singura alegere directă era cea a unui epitrop în parohii, dar şi aici era nevoie de aprobarea Guvernului. În fine, participarea laicilor la administrarea treburilor bisericeşti era mărginită doar la cei doi epitropi de la nivel parohial.

1.4. Eparhia Chişinăului în cadrul Bisericii Ruseşti, cu autonomia *de facto* a unei provincii de hotar

În 1812, teritoriul dintre Prut şi Nistru a fost anexat de Imperiul rus. Prin urmare,

> „toți locuitorii ei (Basarabiei – n.n.) nu pot fi tratați decât ca credincioşi (creştini) supuşi ai țarului rus fără deosebire de naționalitate; deci şi viața bisericii din Basarabia nu poate fi decât un reflux al vieții Bisericii ruse”[166].

Prin urmare, este necesară o scurtă prezentare a sistemului de organizare al BORuse, aşa cum a existat el la începutul secolului XX, urmând apoi a-i analiza efectele asupra eparhiei Basarabiei.

Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse

Prin Sancțiunea imperială a lui Petru cel Mare din 25 ianuarie 1721 s-a afirmat „superioritatea administrației bisericeşti colegiale față de cea a persoanelor izolate”[167], astfel că autoritatea şi atribuțiile patriarhului au fost preluate de Sf. Sinod.

Acesta a fost un sinod permanent, alcătuit din şapte membri (începând cu anul 1819), toți numiți de Țar[168], mitropoliți şi episcopi întrunindu-se de trei ori pe săptămână[169]. O parte din membri erau numiți pe viață (numiți „membrii sfântului sinod”), alții pentru o anumită perioadă (numiți „asistenți”). Toți cei şapte membri aveau drept egal de vot. Preşedintele Sinodului era mitropolitul de Petersburg. De asemenea, Sf. Sinod din Rusia avea două sucursale, numite „contore”, una la Moscova[170] şi una la Tiflis[171].

---

[165] *Ibidem*, p. 128.

[166] Nicolae Popovschi, *Istoria Bisericii din Basarabia în veacul al XIX-lea sub ruşi*, ediție îngrijită de Iurie Colesnic, ed. Muserum, Chişinău, 2000, p. 150.

[167] Nicodim Milaş, *Dreptul bisericesc oriental,* traducere revăzută de I. Mihălcescu, Bucureşti, 1915, p. 114.

[168] C. Chiricescu, *Privire asupra instituțiunii sinodale în diferite Biserici ortodoxe de răsărit,* Bucureşti, 1909, p. 9.

[169] N. Dobrescu, *Lămuriri canonice-istorice asupra Sinodului şi asupra organizațiunii bisericeşti din Biserica ortodoxă*, Bucureşti, 1909, p. 14.

[170] Contora din Moscova a fost înființată în anul 1721, după mutarea sinodului la Petersburg. Era condusă de către mitropolitul Moscovei, în calitate de preşedinte, cel care era şi membru ordinar al Sfântului Sinod din Petersburg, şi era ajutat de protopopul catedralei *Adormirea* şi de un

Competențele Sfântului Sinod cuprindeau: alegerea şi hirotonirea episcopilor; înființarea de noi episcopii şi vicariate; transferarea episcopilor în alte eparhii; înființarea de mănăstiri; înființarea de noi parohii; recompensarea şi caterisirea de membri ai clerului; pronunțarea desfacerii căsătoriilor; construirea şi restaurarea de biserici; administrarea averilor bisericeşti, inclusiv decizia tăierii unor suprafețe de păduri şi punerea în vânzare a unor părți din acestea sau a unor imobile bisericeşti; supravegherea şi organizarea şcolilor ecleziale; analizarea şi aprobarea dărilor de seamă ale episcopilor eparhioți. Pentru organizarea învățământului confesional, începând din anul 1885, Sf. Sinod a fost ajutat de ***Consiliul şcolar***, care numea profesorii, rectorii şi inspectorii seminariilor şi ai academiilor teologice. Pentru partea economică, Sfântul Sinod a folosit, începând cu anul 1867, un ***Birou de control***[172].

Competenţele puterii laice

Țarul era perceput ca imperator creştin, căruia episcopii îi jurau credință. El conducea Biserica prin intermediul Sf. Sinod, unde era reprezentat de Procurorul general (Oberprocuror), pe care îl numea. Prin intermediul acestuia, țarul aproba legislația sinodală, înființarea de eparhii, instaurarea de sărbători noi, desemna episcopi, numea şi concedia pe cei care participau la Sf. Sinod. Țarului i se aduceau rapoarte regulate asupra evenimentelor principale din Biserică, asupra lucrărilor de jurisdicție spirituală. Țarul primea plângeri de la persoane private împotriva hotărârilor sinodale şi deciziilor instanțelor judecătoreşti bisericeşti. Toate organismele bisericeşti funcționau cu aprobarea țarului. Toate decretele şi deciziile instanțelor bisericeşti se dădeau în numele țarului.

Funcția de **Oberprocuror** a fost înființată prin ediția din 1722 a Regulamentului bisericesc[173]. La începutul secolului XIX, când s-au înființat ministerele, această funcție nu a fost cuprinsă în niciun minister, rămânând sub directa conducere a țarului. Începând cu anul 1865, Oberprocurorului i s-a prevăzut un ajutor, de rang egal celorlalți miniştri.[174] Oberprocurorul deținea funcția de *Şef a Cancelariei Sfântului Sinod.* Această Cancelarie era condusă de un director şi era împărțită în trei secțiuni: secția bisericească cu un director, secția administrativă cu un alt director şi secția juridică cu un jurisconsult. Această Cancelarie era situată pe acelaşi nivel cu celelalte cancelarii ministeriale.

Oberprocurorul avea următoarele atribuții: controla lucrările sinodului, adică modul în care se desfăşurau şedințele şi erau puse în aplicare deciziile (în caz de neregulă, atrăgea atenția sinodului); prezenta sinodalilor măsuri pe care le considera necesare şi raporta țarului despre părerea acestora față de acele măsuri; aducea lămuriri, îndeosebi în probleme juridice, celorlalți miniştri în legătură cu

---

arhimandrit al uneia din mănăstiri. Această contoră era îndrituită să sfințească Sfântul Mir şi să-l împartă eparhiilor, dar era subordonată Sfântului Sinod din Petersburg

171 Ea avea un caracter sinodal, pentru exarhatul Georgiei, înființat în 1814, având caracter sinodal, adică fiind alcătuit din toți episcopii exarhatului, dar şi din câte doi arhimandriți şi protopopi (D. Boroianu, *Dreptul bisericesc,* p. 373-377).

172 D. Boroianu, *op. cit.,* p. 371-372; C. Chiricescu, *op. cit.,* p. 36 şi 45.

173 N. Milaş, *op. cit.,* p. 114.

174 C. Chiricescu, *op. cit.,* p. 28.

problemele bisericeşti; toată corespondenţa dintre cler şi instituţiile publice se purta prin Oberprocuror[175].

Organizaţia eparhială

Au existat 85 de eparhii, câte una pentru fiecare gubernie rusească. Alegerea episcopilor şi mitropoliţilor revenea Sfântului Sinod.

Episcopul avea dreptul de a hirotoni şi instala clerici; de a tunde în monahism; de a păzi respectarea canoanelor şi a credinţei ortodoxe; de a supraveghea pe clerici sub aspect spiritual (predici); încuviinţa construirea de biserici mici. Fiecare episcop era obligat să prezinte anual o dare de seamă despre starea eparhiei către Sfântul Sinod; să raporteze despre toate întâmplările mai deosebite din eparhie (apariţia de secte, treceri religionare, încălcarea bunei cuviinţe faţă de biserică, scandaluri care duceau la oprirea Sf. Liturghii). În eparhia sa avea obligaţia de a supraveghea învăţământul confesional prin propunerea funcţiilor de rectori sau profesori la seminarii sau academii teologice[176].

În fiecare eparhie exista un **vicar**. Acesta era numit episcop al vreunui oraş şi locuia în acele oraş care îi putea asigura subzistenţa (acestea erau de obicei oraşele de reşedinţă ale eparhiei sau o mănăstire) şi îndeplineau funcţiile fixate de episcopii eparhioţi de care aparţineau. De obicei i se încredinţau lucrări administrative din eparhie care erau de mai mică importanţă[177]. În cazul vacantării postului de episcop eparhiot, vicarul ocupa temporar această funcţie până la alegerea titularului.

Consistoriul spiritual eparhial a fost înfiinţat în 1841[178]. În anul 1869 s-a decis ca acest Consistoriu să fie compus din patru membri salarizaţi şi, în caz de nevoie, şi de alţi membri onorari. În competenţa Consistoriilor au intrat: eliberarea de paşapoarte de trecere dintr-o eparhie în alta clericilor; împărţirea registrelor pentru actele de stare civilă; prezentarea episcopului eparhiot a situaţiei anuale a mănăstirilor, bisericilor şi moşiilor de pe cuprinsul eparhiei; ţinerea inventarului veniturilor şi cheltuielilor ale organismelor eparhiei; arendarea bunurilor bisericeşti, supravegherea cumpărării, vinderii şi construirii de biserici; fixarea atribuţiilor protopopilor. Episcopul a avut dreptul să aprobe sau nu deciziile Consistoriului. În caz de dezacord se trecea la o nouă analiză, iar dacă şi de astă dată părerile episcopului şi Consistoriului rămâneau contrare, decizia finală aparţinea episcopului[179].

Administraţia protopopească

Un **protopop** avea în sarcină supravegherea a cel mult 15 biserici. Atribuţiile protopopilor cuprindeau: observarea comportamentului clerului şi a respectării tipicului bisericesc; inspectarea de două ori pe an a bisericilor de care răspundea; ţinerea evidenţei credincioşilor; verificarea şi atestarea inventarelor bisericilor.

---

175 D. Boroianu, *op. cit.,* p. 372-373.
176 *Ibidem,* p. 368, 377.
177 *Ibidem,* p. 377-378; C. Chiricescu, *op. cit.,* p. 48.
178 N. Milaş, *op. cit.,* p. 115.
179 D. Boroianu, *op. cit.,* p. 379-384.

În protopopiat aveau loc adunări protopopeşti şi consilii protopopeşti. **Consiliul protopopesc** era format din trei membri, aleşi de Adunarea protopopiatului. Acest consiliu era convocat după necesitate şi avea următoarele atribuţii: întocmea tabele anuale cu date despre conduita clerului; recomanda promovarea clericilor; desemna preoţi pentru învăţământul catihetic; cerceta şi aplana certurile dintre membrii clerului cu privire la împărţirea veniturilor; cerceta situaţia în cazul petiţiilor şi reclamaţiilor asupra clerului despre: a) lipsa sau săvârşirea incorectă serviciului divin, folosirea în alte scopuri a banilor bisericii fără avizul protopopului; b) abateri de la buna cuviinţă în timpul Liturghiei sau la domiciliul credincioşilor, c) abaterea de la buna cuviinţă (intonarea de cântece lumeşti, beţie, alte vicii). Consiliul protopopesc putea lua măsuri disciplinare contra vinovaţilor, inclusiv amendă de 1-5 ruble[180].

Administraţia parohială

Parohii erau numiţi şi instalaţi de către episcop, fiind reprezentanţii acestuia pe cuprinsul parohiei. Puterea preoţească a parohului era cuprinsă în *cartea canonică* pe care acesta o primea de la episcop cu ocazia instalării lui. Odată numit într-un loc, preotul nu mai putea fi mutat de episcop în altă parohie fără voia preotului, decât numai ca urmare a unui proces disciplinar. Parohul se adresa episcopului în toate situaţiile legate de misiunea pastorale. În cazuri urgente, parohul se adresa episcopului prin intermediul protopopului.

În anul 1885, Sf. Sinod a decis ca fiecărui paroh să-i revină până la 700 de suflete şi să fie ajutat de doi cântăreţi. În cazul unor parohii mai mari, asistenţa spirituală a fost suplimentată şi cu un diacon.

Atribuţiile parohului au fost din nou precizate şi prevedeau: efectuarea serviciului divin; conducerea administraţiei parohiale; asigurarea asistenţei spirituale a enoriaşilor din parohie (cununii, botezuri, înmormântări). Parohul prezenta darea de seamă asupra parohiei episcopului, împreună cu situaţii statistice asupra credincioşilor.

Adunarea generală parohială întrunea pe toţi capii de familie din parohie. În adunarea parohială era ales **Comitetul de asistenţă parohială**, din care făceau parte de drept: preoţii, starostii bisericilor (epitropii) şi şefii judeţelor. Preşedintele Comitetului era ales de Adunarea parohială cu majoritatea de voturi. În competenţele Comitetului au intrat: căutarea de mijloace pentru întreţinerea, repararea şi construirea bisericilor parohiale şi a altor clădiri; găsirea de surse de întreţinere pentru clerul parohiei; găsirea resurselor pentru înfiinţarea de şcoli şi instituţii sociale în parohie; ajutorarea săracilor din parohie, îngroparea lor şi întreţinerea cimitirelor. Mijloacele materiale pentru aceste activităţi proveneau în primul rând din donaţii benevole sau subscripţii. Colecta se făcea separat: pentru biserică; pentru cler; pentru şcoli sau alte instituţii de binefacere. La finele anului se înainta o dare de seamă Adunării parohiale generale despre venituri şi folosirea acestora. Activitatea aceasta de asistenţă parohială se afla sub patronajul şi supravegherea clerului din parohie şi se desfăşura cu aprobarea autorităţii eparhiale. La finele anului era prezentată o dare de seamă episcopului eparhiot, prin

[180] *Ibidem,* p. 385-387.

protopopiat, apoi la Cancelaria Oberprocurorului Sfântului Sinod. De la această cancelarie se dădea aprobarea pentru continuarea activității sau modificări de statut pentru acest comitet de asistență parohială.

Fiecare parohie avea un **staroste (epitrop)**, care administra averea parohială. Acesta era ales de către parohienii de la sate, sau de către primăriile de la oraşe (însă numai dintre persoanele recomandate de autoritatea bisericească). Starostele se bucura de anumite favoruri, între care şi purtarea unor însemne în vestimentație (costum aparte la oraşe sau diferite galoane la sate), precum şi scutirea de munci sau alte servicii[181].

*

Se poate aşadar constata că în preajma Marii Uniri administrația bisericească din Rusia țaristă a fost destul de complexă, incomparabilă față de cea din Vechiul Regat şi mai bună, la nivel parohial şi protopopesc decât în Bucovina. Totuşi, şi Biserica Rusă s-a aflat sub jugul autorității de Stat, nebeneficiind de autonomie. De aceea, în pofida relativ bunei organizări birocratice, efectul asupra vieții morale şi religioase a poporului a fost destul de scăzut, fapt pentru care au fost încercate, de-a lungul deceniilor, mai multe proiecte de reformare bisericească. Desigur că urmările acestor reforme s-au făcut simțite şi în Basarabia, dar cu destul de mare întârziere, datorită caracterului de gubernie de frontieră a teritoriului dintre Prut şi Nistru.

Etapele politicii religioase şi a reformelor administrative bisericeşti în Basarabia. Congresele eparhiale (preoţeşti) din Basarabia

Teritoriul dintre Prut şi Nistru s-a aflat sub ocupație rusească timp de 106 ani, timp în care au existat patru politici religioase diferite.

Epoca de tranziție (1812-1855)

În timpul țarului Alexandru I (1801-1825) a luat avânt curentul mistic. Apoi, în timpul lui Nicolae I (1825-1855), a fost instituit un regim naționalist, bazat pe trei principii: ortodoxism-autocratism-naționalism.

Sub regimul Oberprocurorului Protasov (1836-1855), Biserica a cunoscut o organizare centralist-birocratică, cu măsuri stricte şi dispoziții aspre în tratarea problemelor teologice. În Biserica din Basarabia, deşi au fost introduse anumite obiceiuri ruseşti, a fost menținut în parte caracterul vechi, românesc. Astfel, la 30 sept. 1813 a fost înființat organul administrativ al eparhiei basarabene, anume Exarhiceasca dicasterie a Chişinăului. În 1852, Dicasteria a fost transformată în Consistoriu, cu toate atribuțiile care reveneau acestei instituții în eparhiile ruseşti (la 11 ani după introducerea Consistoriului în celelalte provincii ruseşti).

Epoca marilor reforme, în timpul țarului Alexandru II. Instituirea Congreselor eparhiale sau preoțeşti (1855-1881)

După dezastrul din războiul Crimeii, s-a simțit nevoia unor reforme serioase ale societății. Mai întâi a fost desființată şerbia şi dezrobiți țăranii (1861). A apărut astfel o nouă clasă socială, lipsită de proprietate, pentru care era nevoie de crearea unui nou cadru instituțional. Țăranii eliberați trebuiau să obțină alți conducători, iar preoții satelor nu erau deloc pregătiți să preia acest rol. Era absolut nevoie de o

[181] *Ibidem,* p. 387-400.

reformă în Biserică, deoarece toată corupția din viața politică şi socială atinsese şi Biserica. Se spunea că:

> „minciuna domneşte în stat şi în Biserică; că religia a ajuns o unealtă politică; că preoții, în misiunea lor păstorească, cred mai mult în ajutorul poliției, decât în puterea cerească a veşnicelor adevăruri; că în toată viața bisericească domneşte numai formalismul; că episcopii nu se ocupă de nevoile bisericeşti, se depărtează de cei credincioşi şi nu sunt accesibili decât pentru câteva persoane mai marcante din gubernii; că toată Biserica e pe deplin robită de autoritatea laică, deoarece oberprocurorul sinodal ține de fapt în mâinile lui toată puterea sinodului, atât cea de inițiativă, cât şi cea consultativă şi executivă etc"[182].

Aşadar, conducerea politică a făcut din reformarea Bisericii o politică de stat. Pe de o parte, s-a avut în vedere reorganizarea comunităților bisericeşti locale, prin înființarea Epitropiilor parohiale. Iar pe de altă parte, a fost introdus principiul eligibilității în viața eparhială, prevăzându-se organizarea a două tipuri de congrese: *Congrese eparhiale-generale* (cu deputații întregii preoțimi din eparhie) şi *Congrese şcolare-regionale* (cu deputații preoțimii din regiunea şcolară de care aparțineau). Deputații erau numai preoți, aleşi de toți membrii clerului, după norme fixate de fiecare episcop în parte. Congresele urmau să fie convocate de episcop, odată la şase ani, dar şi anual. Preoții puteau să-şi aleagă un preşedinte (nu trebuia să fie ierarhul, dar trebuia acceptat de ierarh!). Conform unei decizii a Sf. Sinod, din decembrie 1868, rolul acestui preşedinte trebuia să înceteze după terminarea lucrărilor Congresului. Consistoriul eparhial nu avea dreptul de a se amesteca în lucrările Congreselor, doar episcopul urmând a participa şi a supraveghea discuțiile[183].

Scopul principal al instituirii acestor Congrese eparhiale, la care participau doar preoții din episcopie, a vizat reformarea stării morale şi culturale a Bisericii. Dar de la chestiunile culturale s-a trecut curând la cele materiale; în 1870 s-a permis ca Congresele preoțeşti să discute înființarea de fabrici şi prăvălii de lumânări, pentru asigurarea resurselor bisericeşti[184].

Cel dintâi Congres eparhial din Basarabia a fost înființat în 1868, an în care au fost organizate chiar două congrese, pe ordinea de zi aflându-se îndeosebi întreținerea şcolii spirituale din Chişinău. La al treilea Congres eparhial, din 1869, s-au discutat, pe lângă înființarea unei noi şcoli spirituale, şi alte chestiuni: înființarea de regiuni şcolare şi fixarea întinderii acestora (astfel, s-a făcut şi începutul congreselor regionale şcolare); înființarea unor comisii auxiliare, pentru diferite lucrări de control şi verificare. De asemenea, au fost organizate şi *Congrese protopopeşti*, care nu au putut funcționa satisfăcător din cauză că nu erau bine delimitate teritorial cercurile blagocinilor (protopopiatele). Din acest motiv, de altfel, nici Congresele eparhiale nu au putut funcționa corespunzător.

---

[182] N. Popovschi, *op. cit.,* p. 96-97.
[183] *Ibidem,* p. 119.
[184] *Ibidem,* p. 97-99.

Pentru înlăturarea acestor neajunsuri, arhiepiscopul Pavel Lebedev a înființat şi instituții noi administrative, instaurând ordinea în administrația eparhiei:

- La nivelul protopopiatelor de cerc (blagociniilor cercuale sau inferioare): a) *Consiliul protopopesc*, cu sarcina de a stabili granițele blagiciniilor cercuale, fără să țină cont de granițele județelor, ci numai de condițiile de comunicații între clerici şi autoritățile bisericeşti; b) *Adunarea protopopească a preoților*, care avea sarcina de alegere a blagocinilor, de a găsi mijloace pentru ridicarea nivelului intelectual al preoților, pentru educarea parohienilor şi de a deschide şcoli pentru învățarea copiilor lor în limba rusă, etc.[185];
- La nivel județean (a blagociniilor superioare): *Congresele județene ale blagocinilor* (care urmau să ia în discuții hotărârile adunărilor protopopeşti cercuale);
- La nivelul eparhiei: *Congresul eparhial*, la care participau delegații întregii preoțimi din eparhie. Aici hotărârile congreselor cercuale şi județene luau forma definitivă şi erau înaintate spre aprobare arhiereului eparhiot.

Arhiepiscopul Pavel Lebedev a alcătuit *Pravile* (reguli) pentru alegerea blagocinilor (protopopilor), astfel că în anul 1871 toți blagocinii au fost aleşi de către preoțime. De asemenea a stabilit *Pravile* care cuprindeau norme noi de administrare protopopească, cu atribuții precise pentru fiecare organ protopopesc. Potrivit acestor *Pravile,* cele mai importante organe din viața Eparhiei erau *Adunările clericilor din cerc* şi *Congresele eparhiale*[186].
Din cele prezentate de Popovschi, reiese că în Basarabia a existat doar un singur tip de *Congrese eparhiale*, care se ocupau de două feluri de probleme: şcolare şi generale-eparhiale. Atribuțiile au cuprins: noua repartizare a parohiilor; stabilirea granițelor cercurilor protopopeşti; împărțirea secțiunilor electorale pentru alegerea de deputați (clerici!) pentru congrese generale şi cercuale; măsuri pentru ridicarea nivelului moral şi religios al preoțimii şi păstoriților; stabilirea salariilor preoților de la parohieni; lupta contra vânzării ilegale de lumânări; înființarea Casei emeritale; măsuri pentru învățarea limbii ruse de către copiii clericilor, înainte de intrarea în şcoală. Aşadar, aceste Congrese eparhiale au primit de la ierarh dreptul de a discuta o gamă mai largă de probleme, dar numai sub controlul episcopului. În 1872, Pavel Lebedev a trimis o rezoluție Congresului din 1872, specificând: „Congresul este obligat să îndeplinească propunerea mea cu toată exactitatea”[187].

Se poate constata că marile reforme din viața bisericească din Imperiul rus/Basarabia au avut loc între 1855-1872. Marele organizator bisericesc care a fost Pavel Lebedev a fost contemporan cu mitropolitul Şaguna. Ceea ce l-a deosebit de Şaguna a fost, pe de o parte, duşmănia sa față de poporul român (este ştiut că Lebedev şi-a încălzit timp de o iarnă reşedința, folosind cărți de cult româneşti), iar pe de altă parte, concepția egoist-clericalistă despre reforma constituțională din Biserica basarabeană. De fapt, întreaga conducere bisericească din Rusia țaristă împărtăşea această concepție... În loc de a realiza un trup bisericesc organic, marile

[185] *Ibidem,* p. 103.
[186] *Ibidem.*
[187] *Ibidem,* p. 105.

reforme bisericeşti din Rusia, implementate în Basarabia de Lebedev, au folosit doar unei „corporaţii", unei „tagme", unui clan, preoţii fiind uniţi prin drepturile şi interesele lor comune. Au ajuns să se considere „ca singurii reprezentanţi ai Bisericii şi singurii exponenţi ai intereselor şi nevoilor ei"[188].

Având această convingere, au început prin a acţiona ca atare. În plan economic, au întreprins măsuri pentru sporirea resurselor materiale, prin colecte şi donaţii de la particulari, apoi din vânzarea lumânărilor, din fondurile sinodale, din veniturile obţinute de pe urma averilor mănăstirilor. Toate aceste fonduri însă, proveneau de la toţi membrii Bisericii (deci şi de la laici), însă au fost folosite aproape exclusiv în folosul clericilor[189]. Chiar şi în şcolile duhovniceşti, întreţinute din fonduri eparhiale, au fost primiţi în primul rând copiii clericilor[190].

Aşadar, deşi marile reforme dintre 1856-1881 au pus accent pe organizarea parohiei, nu au avut alt rezultat decât să îmbunătăţească starea materială şi socială a preoţimii. După cum a afirmat şi istoricul Popovschi,

> „*Epoca marilor reforme* cu care începe a doua perioadă din istoria Bisericii din Basarabia aduce şi în eparhia Chişinăului marea problemă a schimbării stării materiale şi sociale a preoţilor, cu scopul ca prin ei să se poată reorganiza viaţa ţărănimii, chemată prin desfiinţarea şerbiei la o viaţă nouă. Dar, ca şi în Biserica Rusă, tot astfel şi în eparhia basarabeană, ocârmuirea nu şi-a însuşit din această mare problemă a vremii decât întâia parte, ce-i privea pe preoţi... În ce priveşte păstoriţii, ei au fost aproape uitaţi, cu toate că după rostul *marilor reforme*, tocmai aceştia urmau să formeze principalul obiect de grijă a ocârmuirii... Ca rezultat, ruptura dintre păstori şi păstoriţi, începută în întâia perioadă, devine şi mai mare în a doua. Pe când, păstoriţii săteni îndepărtaţi de la alte izvoare de cultură îşi concentrează sufletul şi gândirea tot mai mult asupra subiectelor şi năzuinţelor religioase, clericii atraşi spre treburile bisericeşti exterioare şi îngrijirea stării materiale, precum şi spre interesele generale-culturale ale epocii, încep să se laicizeze şi să se depărteze de credinţa simplă a păstoriţilor"[191].

Epoca oberprocurorului Pobiedonoştev (1882-1904)

Asasinarea ţarului Alexandru II i-a convins pe unii politicieni ruşi că „Maica Rusie" nu era pregătită pentru o reformare structurală a societăţii, nefiind în stare să adopte ideile eliberatoare venite din Apus. Din acest motiv, oberprocurorul C. P. Pobiedonoştev a împins politica de guvernare spre o direcţie autarhică şi dictatorială. Influenţa sa asupra ţarului Alexandru III a fost deosebit de puternică, drept care a ajuns să fie cea mai puternică personalitate în Stat.

Conform teoriei sale, legislaţia trebuia astfel îmbunătăţită, ca Biserica să deţină mai multe prerogative. Drept urmare, şi-a exercitat autoritatea şi competenţele guvernamentale, chiar şi asupra altor laturi ale vieţii politice şi sociale. În planul său de reformă Biserica ocupa un loc central. Or, Biserica trebuia să fie reprezentată de un cler bine pregătit intelectual şi care să dispună de o

---

188 Aici, într-o notă de subsol, Popovschi adaugă: „E marea deosebire de viaţa bisericească din Transilvania, care a avut grave şi fatale urmări" (*Ibidem,* p. 157).

189 *Ibidem,* p. 151.

190 *Ibidem,* p. 157.

191 *Ibidem*, p. 310.

situație materială pe măsură. De aceea, măsurile lui Pobiedonoștev au prevăzut mărirea numărului de protopopiate şi parohii, ba chiar şi eparhii; înființarea de şcoli duhovniceşti de calitate, în vederea creşterii pregătirii preoților; îmbunătățirea stării materiale a preoțimii, chiar folosind fonduri de la Stat; îmbogățirea vieții culturale prin tipografii, care să tipărească reviste şi cărți pentru cler şi popor; crearea învățământului de bază confesional pentru popor.
În Basarabia, această politică a avut urmări însemnate:

- În 1882 a fost reînființat *vicariatul*, iar în 1883 au fost lărgite atribuțiile *Consistoriului duhovnicesc*;
- Activitatea protopopiatelor a fost mai bine organizată. *Consiliile protopopeşti* au primit atribuții mai largi, de rezolvare a problemelor din parohiile aferente. Cu toată această reorganizare, centralismul a fost menținut, protopopii rămânând doar „persoane de încredere ale autorităților eparhiale în administrarea clerului la fața locului”[192].
- Creşterea prerogativelor şi autorității *Congreselor eparhiale*, mai ales după ce arhiepiscopul Serghie Liapidevschi a trecut Fabrica de lumânări (înființată prin ucaz sinodal în 1871) sub conducerea Congresului preoțimii (1882)[193]. Preoțimea basarabeană a dobândit astfel o solidă bază economică, pe care a ştiut să o folosească pentru subvenționarea învățământului seminarial (generalizarea clasei a IV-a) şi înființarea, în 1891, a unei a treia şcoli spirituale de băieți, la Ismail;
- îmbunătățirea situației materiale a preoțimii basarabene prin mai multe mijloace: a) pământul deținut de parohii (în 1900 bisericile dețineau între 30 şi 120 desetine, majoritatea deținând câte 33 desetine; doar 47 biserici nu aveau deloc pământ[194]); b) salarizare mai bună[195]; c) Casa emeritală (pentru acordarea de pensii preoților, văduvelor şi orfanilor acestora. Primele pensii au fost acordate în ianuarie 1896); d) Epitropia eparhială pentru preoții săraci (înființată în 1895, din veniturile Fabricii de lumânări); e) Societatea de ajutor reciproc pentru văduvele şi orfanii tagmei preoțeşti (a început să funcționeze de la 1 ianuarie 1895); f) Casa de împrumuturi pentru clericii eparhiei Chişinăului (înființată în 1904, pe lângă Casa emeritală); g) locuințe pentru preoți (a fost înființat un fond de construcții, alimentat din impozite de 10 copeici la cununie şi 2 copeici la botez)[196].

După cum a remarcat şi Popovschi,

> „Congresele eparhiale procedau cu deplină convingere în drepturile lor, şi aceasta se dovedeşte mai cu seamă prin caracterul categoric al acestor hotărâri...

---

[192] *Ibidem,* p. 164.
[193] *Ibidem,* p. 190, nota 141.
[194] *Ibidem,* p. 169.
[195] În perioada anterioară erau preoți care primeau salarii de la parohieni, în cuantum de 300-600 ruble/an. Prin măsură politică de stat, în anul 1893 s-a acordat din vistieria statului suma de 250.000 ruble pentru asigurarea materială a clerului, sumă ajunsă la 500.000 ruble în 1895. Congresele din anii 1883 şi 1897 au stabilit remunerarea persoanelor din serviciul administrativ protopopeşti, astfel că în anul 1900 primeau salarii de la stat 186 clerici basarabeni (*Ibidem,* p. 165; 170). Cursul valutar oficial a fost de 4 lei la o rublă, însă cursul de schimb a fost ceva mai mic.
[196] *Ibidem,* p. 171-173.

Congresul din 1897 se consideră singur stăpân pe situația economică din eparhie şi drept autoritate superioară pentru toate Consiliile protopopeşti"[197].

Desigur că ierarhii nu au primit cu prea multă detaşare această schimbare a organizației eparhiale, manifestată prin doi poli de putere (preoțime şi chiriarh). Episcopii, în virtutea prerogativelor lor, au căutat să restrângă puterea preoțimii. Arhiepiscopul Serghie a dispus ca la Congresul eparhial din 1887 să fie aleşi deputați doar preoți cu vechime mai mare de zece ani, iar pentru Adunările protopopeşti, preoțimea să aleagă câte trei candidați, din care chiriarhul să numească pe unul ca deputat. Urmaşul său în scaun, Isachiie, a emis o Circulară prin care deputații la congres să fie aleşi pentru o perioadă de trei ani, iar listele electorale să fie prezentate chiriarhului[198]. S-a creat o adevărată competiție între ierarh şi preoțime. Pe de o parte, ierarhul făcea inspecții neanunțate la organele eparhiei, fără ştirea Congreselor, iar pe de altă parte, au existat situații, când pentru luarea unor măsuri importante pentru eparhie, ierarhul se simțea nevoit să se adreseze Congresului eparhial.

Deşi pentru preoți situația devenea din ce în ce mai bună în plan social şi material, politica centralistă a statului şi absolutismul birocratic au înăbuşit orice inițiativă în popor. Şi, desigur, absolutismul a atins şi viața bisericească. Festivismul ritualistic şi propaganda religioasă au luat locul comuniunii între membrii Bisericii:

> „Dacă judecăm după exterior, credința ortodoxă şi evlavia poporului la noi în Rusia se află în stare de înflorire. Pretutindeni se înalță şi din nou se clădesc temple mărețe; în interiorul lor străluceşte aurul şi frumusețea artistică; sună clopotele; norodul se îngrămădeşte la slujbele dumnezeieşti solemne; în capele şi la locurile sfinte, mulțime de credincioşi şi multe sute şi mii de lumânări nestinse şi de candele… Toate acestea sunt lucruri frumoase… însă, în Biserica noastră pravoslavnică, cu toate că ea pare a fi în stare de înflorire, a scăzut puterea interioară de unire spirituală… Atitudinea aşa-zisei pături culte față de Biserică nu e tocmai prietenoasă… Şi din pătura de jos oameni sincer religioşi se leapădă de credința strămoşească, părăsesc scumpa lor Biserică şi trec la satanism"[199].

Datorită strânsei legături dintre Stat şi Biserică, s-a ajuns la denaturarea nu doar a relațiilor dintre cele două instituții, ci şi în interiorul Bisericii:

> „Birocratismul introdus în ocârmuirea Bisericii de către funcționarii laici leagă pe episcopi şi pe preoți la fiecare pas şi cade ca o povară grea asupra vieții nenorocite a preoțimii. Episcopii sunt sclavii funcționarilor laici din centrala ocârmuire bisericească… Preoții, la rândul lor, sunt sclavi lipsiți de drepturi ai episcopilor... Episcopii, arhiepiscopii şi mitropoliții, care sunt aproape transformați în subalternii personali ai oberprocurorului, poartă deja numai numele şi umbra sanului lor, pierzând tot fondul acestuia; făcând nu voia lui Hristos, ci a omului, ei devin trădători de la primul pas al slujbei lor"[200].

---

[197] *Ibidem,* p. 166.
[198] *Ibidem.*
[199] *Ibidem,* p. 258, nota 1.
[200] *Ibidem*, nota 2.

„Clericalismul întregului sistem al lui C. P. Pobiedonoșțev" a dus la înstrăinarea de Biserica oficială. Au început să o părăsească atât preoți, cât şi păstoriți, fie că treceau la alte confesiuni (catolică, luterană, sau alte culte), fie că îmbrățişau ideile revoluționare:

> „Acei ce rămâneau în Biserica Ortodoxă se molipseau tot mai mult de indiferentism religios, «care nu rareori se transforma în raționalism practic şi ateism răutăcios»"[201].

Liberalismul constituțional din 1905-1906

În 1905, după pierderea războiului ruso-japonez, a izbucnit revoluția, iar regimul oberprocurorului Pobiedonoșțev a luat sfârşit. A fost inaugurat regimul parlamentar (prin alegeri pentru Duma de Stat). Din păcate pentru soarta viitoare a Rusiei, faza constituțională a fost urmată curând de reacțiune.

Totuşi, în această scurtă perioadă de liberalizare, ca urmare a presiunilor sociale, la 17 aprilie 1905, țarul Nicolae II a emis Legea toleranței religioase. Aceasta a prevăzut posibilitatea trecerilor de la o confesiune la alta.

Apoi, în pofida împotrivirii oberprocurorului K. P. Pobedonoșțev, la 27 decembrie 1905, țarul a fost nevoit să-şi dea acordul, de principiu, pentru convocarea unui *sobor* de reformare a Bisericii ruse. Dar, pe considerentul că vremurile erau prea tulburi, s-a aprobat pe moment doar convocarea unui *Consiliu preconciliar*[202]. Problemele discutate în acest Consiliu au vizat: organizarea conducerii bisericeşti prin sinoade; împărțirea Rusiei în circumscripții bisericeşti şi organizarea lor; organizarea parohiei şi a şcolii bisericeşti; cumpărarea de proprietăți bisericeşti; congresele eparhiale; reorganizarea şcolilor duhovniceşti; chestiuni de credință[203]. În lipsa convocării *Soborului*, în 18 noiembrie 1905, Sinodul a publicat o hotărâre de *reorganizare a parohiei*. Se prevedea ca în fiecare parohie să se aleagă un Consiliu bisericesc-parohial, care să cuprindă până la 12 membri mireni, consiliu care să fie condus de paroh. De asemenea, s-a pus şi problema existenței epitropiei parohiale.

În Basarabia, scurta perioadă liberală a avut urmări benefice. În primul rând, a fost restabilit *principiul eligibilității.* Pentru punerea în practică, arhiepiscopul Vladimir s-a adresat Sinodului cu cererea de a aproba ca funcțiile de conducere bisericească (protopopi, ajutori de protopopi, revizori eparhiali şi membri ai sfatului protopopesc) să fie ocupate prin alegerea de către clerul cercual, cu aprobarea chiriarhului. Această cerere a fost admisă în 1906. În luna februarie a acelui an au avut loc alegeri în toată eparhia, ceea ce a dus la o descentralizare a vieții bisericeşti şi la o creştere a rolului preoțimii, prin Congresul eparhial[204].

---

[201] *Ibidem,* p. 236.

[202] *Consiliul preconciliar (presinodal),* a întrunit 39 membri (9 episcopi, 7 preoți, 21 laici şi 2 secretari), ale cărei lucrări s-au desfăşurat în intervalul martie-septembrie 1906, (Ioan I. Ică jr., *Perspective comparate asupra reformei Bisericii în Europa secolului XX,* în revista. „Inter", nr. 1-2, 2007, Cluj-Napoca, p. 64-65).

[203] N. Popovschi, *op. cit.,* p. 236.

[204] De fapt, în Rusia, când s-a vorbit de înființarea patriarhatului, s-a vorbit şi despre autonomia bisericească a eparhiilor de la periferia imperiului (*Ibidem,* p. 241).

În al doilea rând, Legea din 1905, privind libertatea cultelor, precum şi manifestul din octombrie 1905, privitor la *libertatea conştiinței, a persoanei, a presei, a asociațiilor, a adunărilor,* a dus la intensificarea acțiunii de pastorație, domeniu de activitate cu preponderență al preoțimii, de conducere a învățământului şi în plan cultural, pentru editarea unei reviste eparhiale proprii (*Luminătorul*, începând cu 1908, sub conducerea lui Gurie Grosu[205]). Congresele eparhiale au reuşit să impună introducerea limbii române în Seminar, în locul limbii ebraice, iar cititul şi cântarea în limba „moldovenească" în şcoala de cântăreți. Congresele eparhiale au aflat mijlocul de a ieşi din cadrul lor instituțional inițial, fapt care a fost chiar încurajat de arhiepiscopul Vladimir, care s-a adresat

> „Congreselor cu propuneri ca deputații să se ocupe nu numai de nevoile economice, ci şi de chestiunile spirituale ale parohiilor, de raporturile dintre păstori şi turmă, fiecare deputat având dreptul să-şi exprime libera sa părere... Întâiul arhipăstor din această perioadă, pătruns de această idee, stăruia să atragă la o activitate mai intensivă *pe toți preoții*, şi nu-i scutea de imputări când observa că se abat de la această activitate. Pentru ca participarea clericilor la mersul vieții bisericeşti să fie mai eficace, arhiepiscopul Vladimir le-a propus să nu-şi adreseze părerile Congresului eparhial, ci *Congresului protopopesc*, care, după cercetare, dacă se arăta de acord cu propunerile făcute, va putea să facă prin delegatul său cuvenita declarație la Congresul eparhial…"[206].

Marea reacțiune şi începutul disoluției administrației eparhiale (1909-1917)

Odată cu reacțiunea**,** s-a trecut şi în Basarabia la restabilirea vechiului regim din vremea lui Pobiedonoşţev. „Treptat, se reintroduce regimul absolutist în viața de stat, iar în Biserică un nou absolutism episcopal"[207]. Cel mai fervent reprezentant al noului curent a fost în Basarabia arhiepiscopul Serafim, rămas în amintirea basarabenilor ca un duşman, în comparație cu „blândul Vladimir".

În februarie 1909 a luat măsura de *eliminare a principiului eligibilității*. S-a trecut la numirea blagocinilor (protopopilor) şi a judecătorilor bisericeşti. Cei numiți de arhiepiscop erau „agenți" ai ocârmuirii. Astfel, blagocinii „s-au transformat în preceptori de impozite şi dări, dispreţuiți nu numai de păstori, ci chiar şi de mireni"[208].

Dar cea mai importantă măsură a lui Serafim a fost aceea de a micşora *autoritatea Congreselor eparhiale*. În acest scop a schimbat redacția revistei *Luminătorul* care apărea sub auspiciile Congresului preoțesc. De asemenea, au fost anulate regulile adunărilor pastorale şi sfaturile bisericeşti parohiale, stabilite în 1907, fiind înlocuite cu altele, cu rol de propagandă.

Aşadar, episcopul Serafim a întreprins tot ce a depins de el pentru a reduce rolul preoțimii în afacerile bisericeşti din Basarabia. Nu a reuşit pe deplin:

> „Viața era mai puternică decât circularele şi hotărârile scrise ale arhipăstorilor şi, cu toată insistența neînduplecată a cestora, Congresele eparhiale căpătau, de

---

[205] M. Păcurariu, *Basarabia. Aspecte din istoria Bisericii şi a neamului românesc,* Iaşi, 1993, p. 101.
[206] N. Popovschi, *op. cit.,* p. 242.
[207] M. Păcurariu, *op. cit.,* p. 91.
[208] N. Popovschi, *op. cit.,* p. 243.

> fapt, tot mai mult, un rol covârşitor în viaţa Bisericii… Rolul covârşitor al Congresului preoţimii în viaţa eparhială nu putea să nu fie recunoscut chiar de însuşi Serafim, duşmanul şi adversarul lor cel mai neîmpăcat, şi, în cazurile mai importante şi pline de răspundere, chiar şi el recurgea la ajutorul lor”[209].

Important de menţionat este faptul că Sf. Sinod rusesc a emis, în noiembrie 1909, măsura ca la lucrările Congreselor eparhiale şi protopopeşti să participe şi epitropii bisericeşti, câte unul din fiecare judeţ, pentru a se întări legătura dintre preoţi şi păstoriţii laici. Deşi această măsură a fost bună, a venit, după opinia lui Popovschi prea târziu, întrucât laicatul era total neavizat în problemele bisericeşti, astfel că preoţii au considerat greşită decizia Sf. Sinod de la Petersburg, din 1909. În această privinţă, Popovschi l-a citat pe protopopul Al. Baltaga:

> „Reprezentanţii preoţimii socot greşit, în fond, hotărârea sinodului din 1909, deoarece prin ea congresele eparhiale au fost scoase din *cadrele* lor fireşti în care au fost puse la început, iar la muncă alături de preoţi instruiţi, au fost chemaţi deputaţi ţărani, neştiutori de carte, care nu erau în stare să dea un ajutor eficace: «când se discutau chestiuni care cereau o atenţie serioasă pentru rezolvarea lor, majoritatea acestor deputaţi sforăiau literalmente pe scaune… sau erau gata să voteze orice, numai dacă li se promitea cheltuieli de drum, deplasări şi diurne, ori scutire de corvoade»”[210].

În concluzie, preoţimea din Imperiul rus, deci inclusiv din Basarabia, a deţinut în societate o poziţie deosebită, formând o „tagmă” aparte, beneficiind de bunăstare materială şi educaţie intelectuală, în pofida regimurilor absolutiste. Pe de o parte, a fost docilă faţă de autorităţile superioare bisericeşti şi de stat, iar pe de altă parte, prin Congresele preoţeşti sau eparhiale au susţinut ideea românismului în Basarabia. În acelaşi timp însă, a neglijat turma enoriaşilor ignoranţi. Istoricul Popovschi a prezentat cât se poate de bine ruptura dintre preoţime şi păstoriţi în Imperiul ţarist, dovedind faptul că marile reforme constituţionale din Biserica Rusă, încercate în repetate rânduri în cele şase decenii de după războiul Crimeii, s-au soldat în cele din urmă cu un eşec, ducând nu la închegarea Trupului organic al Bisericii, ci la destrămarea lui:

> „E lucru clar că măsurile cunoscute mai demult în acest domeniu nu corespundeau cu cerinţele vremii[211], nu satisfăceau nici pe păstori, nici pe păstoriţi. Pentru cei dintâi, aceste măsuri aveau în ele ceva artificial şi cereau un îndemn necontenit de dinafară; pentru cei din urmă, ele erau insuficiente, căci nu atingeau ţelul. Că scopul acestor măsuri rămânea neatins, aceasta ne-o dovedeşte faptul că, deşi mijloacele arătate se întrebuinţau în cursul aproape a întregului veac, în această perioadă însăşi stăpânirea eparhială mărturiseşte că «în mijlocul poporului de la ţară, în mare parte, cu credinţă adâncă, domneşte un mare interes, din care cauză în multe obiceiuri religioase se observă pur şi simplu cultul păgân». Afară de aceasta, raporturile dintre preoţi şi parohieni, după cum mărturisesc arhipăstorii înşişi, au devenit anormale. Nici preoţii nu

[209] *Ibidem,* p. 245.
[210] N. Popovschi, *op. cit.,* p. 261, nota 67. Citatul aparţine preotului Alexandru Baltaga.
[211] Or, Şaguna, tocmai aceea a căutat, să aplice reforma bisericească la spiritul vremii.

tăgăduiesc acest fapt. Dimpotrivă, ei vorbesc foarte precis de «descompunerea parohiei şi de căderea autorităţii păstoreşti», recunosc că «preotul s-a depărtat de parohie şi de parohienii săi», declară că unii au devenit simpli funcţionari, alţii s-au dedat grijii economice de gospodari, iar ca rezultat, păstoriţii, rămaşi fără conducători, rătăcesc pe toate căile"[212].

Practic, viaţa bisericească din Imperiul rus, inclusiv din Basarabia, a suferit de un fel de schizofrenie... Totuşi, în Basarabia, provincie de la frontierele imperiului, procesul a fost mai complex. Preoţimea a încercat şi a reuşit, mai mult decât în alte gubernii şi eparhii ruseşti, să înlăture absolutismul ierarhic, să rupă lanţurile care o lega de ierarhie şi, prin aceasta, de autorităţile ţariste. A dezvoltat o formă specifică de autonomie bisericească, semi- sau cvasiconstituţională – *Congresele eparhiale* sau *preoţeşti*. Este important de menţionat faptul că acestea nici nu au fost menţionate, la sfârşitul secolului XIX, de profesorul de Drept canonic de la Bucureşti, Boroianu, ca instituţie a Bisericii pravoslavnice din Imperiul ţarist. Şi, totuşi, în Basarabia, aceste asociaţii ale clerului au ajuns să deţină un cuvânt deosebit de important în administraţia bisericească, fiind expresie a unei autonomii *de facto*¸ nu însă şi *de jure* în cadrul Bisericii şi imperiului Rusiei. Pe drept cuvânt a semnalat juristul clujean Valer Moldovan, în 1920, că

> „Sf. Sinod (rusesc – n.n.) nu a creat o lege unitară pentru aceste congrese, ci le-a lăsat să evolueze, după împrejurări... O dezvoltare mai mare a vieţii congresuale a luat eparhia Chişinăului şi Hotinului. Prin anii 1860-1865, la Congresele acestea (din Basarabia – n.n.) luau parte numai protopopi şi se discutau numai chestiile propuse de episcop. Cu mult înainte de revoluţie însă, s-a ajuns la congrese compuse pe baza reprezentativă, din reprezentanţii clerului aleşi pe cercuri, cu drept de iniţiativă, adică cu facultatea de a discuta chestiuni nu numai economice, ci şi administrative şi cu dreptul de a alege pe membrii Consistoriului şi pe şefii tuturor instituţiunilor bisericeşti. Aşa că, afară de preoţi, care sunt numiţi, întreaga viaţă bisericească din Basarabia a ajuns, cu încetul, să fie aşezată pe principiul electiv, de jos până sus. Prin hotărârea Soborului de la Moscova, la 1917, eparhiile au primit şi dreptul de a alege episcopi. Astfel, şi eparhia Basarabiei, a ajuns în posesia acestui drept, încă înainte de unire cu Vechiul Regat, şi l-a şi exercitat la întregirea din urmă a scaunului arhiepiscopesc"[213].

Drept urmare, Valer Moldovan a considerat Biserica Basarabiei ca fiind, dintre toate cele patru Biserici provinciale româneşti, cea mai apropiată de cea a Ardealului, cu deosebirea că

> „începuturile de autonomie eparhială, din anii din urmă (la sfârşitul epocii ţariste – n.n.), s-au dezvoltat pe cale uzuală. De aceea, aici poate fi vorba de un *uz*, nu ca în Ardeal, unde e la temelie (a autonomiei bisericeşti – n.n.) o lege... Autonomia părţilor constitutive ale Bisericii a luat prin *uz* o direcţie asemănătoare celei din Ardeal. Cercul protopopesc e aproape independent în afacerile sale locale de eparhie. Există un început de sistem reprezentativ, deşi

[212] N. Popovschi, *op. cit.,* p. 258.
[213] V. Moldovan, *Biserica Ortodoxă Română …,* p. 149-150.

> nu prin alegeri directe, ci prin delegare din partea cercurilor protopopeşti. Sistemul electiv e bine dezvoltat, cu excepția preoților, care sunt numiți. Participarea mirenilor e importantă (se referă la cântăreții bisericeşti – n.n.); în punctul acesta, Biserica din Basarabia, e cea mai avansată după cea din Ardeal. Drepturile ierarhiei, deşi dezvoltarea e în direcție descrescândă, tot sunt mai mare decât în Ardeal. Episcopul are drept de aprobare asupra hotărârilor Congresului eparhial, ceea ce nu se potriveşte cu principiul constituțional. În fine, trebuie să relevăm particularitatea că episcopul nu e preşedinte natural al Congresului, care îşi alege un president din sânul său, eventual pe un mirean"[214].

După cum se va putea constata în cursul lucrării de față, această autonomie *de facto* a eparhiei basarabene nu a fost înțeleasă, ba chiar a fost ignorată şi/sau respinsă de factorii politici şi bisericeşti de la Bucureşti, ceea ce a generat serioase disensiuni în relațiile dintre basarabeni şi autoritățile de la Bucureşti. În cele din urmă, datorită acestor neînțelegeri, preoțimea basarabeană, în frunte cu Alexandru Baltaga (preşedinte al Congresului eparhial între anii 1902-1904 şi 1906-1916[215]) s-a retras din tratativele de unificare bisericească, boicotându-le pur şi simplu. Poziția ei a fost însă apărată, chiar în Parlament, de arhiepiscopul Gurie Grosu, promotor al românismului în Basarabia din epoca țaristă, motiv pentru care a şi fost exilat în provincia Smolensk[216].

Marele Sobor al Bisericii Ortodoxe Ruse din 1917-1918. Consideraţii pe seama modelului constituţioanal şagunian

După cum a arătat şi Valer Moldovan, în citatul prezentat mai sus, Statutul şagunian a fost apreciat deosebit de mult de Soborul bisericesc de la Moscova din (15/28 august 1917 – 7/20 septembrie 1918)[217]. Încă înainte de întrunirea Soborului, au avut loc, în lunile iunie-august 1917, şedințele a zece comisii ale Consiliului preconciliar, care au redactat, printre altele, mai multe proiecte cu privire la organizarea parohiilor ortodoxe (prin care se acorda parohiei, spre deosebire de trecut, personalitate juridică). Atât în comisiile Consiliului preconciliar, cât şi în timpul Soborului, s-a făcut apel la principiile şaguniene (ceea ce a fost firesc, dat fiind faptul că, pe de o parte, la Soborul de la Moscova a fost trimis şi episcopul Huşilor, Nicodim Munteanu, iar pe de altă parte, principala lucrare lui Şaguna a fost cunoscută, în traducere rusă, încă din anii imediat următori apariției ei[218]). După cum se va putea constata în cap. 23.2., Ioan Lupaş s-a referit la

---

214 *Ibidem*, p. 152-153.
215 N. Popovschi, *op. cit.,* p. 314; M. Păcurariu, *op. cit.,* p. 93.
216 *Ibidem,* p. 92.
217 Au avut loc 170 de şedințe (din trei sesiuni). În prima sesiune, în cea de-a 30-a şedință, din 10 noiembrie 1917 (prima şedință după lovitura de stat bolşevică, din 25 octombrie/7 noiembrie 1917), s-a decis restaurarea Patriarhatului, iar la 5/18 noiembrie a fost ales Tihon, întronizat la 14 decembrie 1917 (Günther Schulz, *Das Landeskonzil der Orthodoxen Kirche in Rußland 1917/18 – ein unbekanntes Reformpotential*, ed. Vandenhoeck u. Ruprecht in Göttingen, 1995, p. 30-35).
218 Johann Schneider, *op. cit.,* p. 199.

aprecierea experienței şaguniene de către Soborul rusesc din 1917. Însă şi ministrul Lapedatu a ținut să amintească această apreciere, în Expunerea de Motive la Legea de Organizare a BOR din 1925:

> „Principiile şi modalitățile acestea (ale Statutului Organic – n.n.) au devenit, de altfel, normative pentru orice nouă organizare bisericească, concepută în spirit democratic şi în sens constituțional. Dovadă şi faptul că cea mai numeroasă şi importantă Biserică Ortodoxă, cea Rusească, când a fost să-şi dea o nouă constituție internă, în marele Congres al acestei Biserici ținut la Moscova în toamna anului 1917, a adoptat o constituție aproape identică în întocmirea sa organică cu aceea ce s-a dat sub marele arhiereu al Transilvaniei, Bisericii Ortodoxe Române de aici, acum mai bine de o jumătate de veac.
>
> Când, deci, însăşi Biserica rusească a recunoscut caracterul superior al principiilor cuprinse în Statutul Organic, mai poate fi mirare că Biserica noastră națională l-a luat ca bază a viitoarei sale organizațiuni unitare?”[219]

[219] Al. Lapedatu, *Expunere de motive*, în Chiru C. Costescu, *Colecțiunea de legiuiri bisericeşti şi şcolare adnotate. Vol II. Legea şi Statutul pentru Organizarea Bisericii Ortodoxe Române din 6 mai 1925,* Bucureşti, 1925, p. 131.

2.
INIŢIATIVELE PENTRU UNIFICAREA BISERICEASCĂ DIN ANUL 1919

La 1 decembrie 1918, după proclamarea Unirii Transilvaniei cu România, s-a constituit *Marele Sfat Național* din Transilvania, având ca organ executiv *Consiliul Dirigent* (cu 12 „Resoarte"), care a funcționat până la 4 martie 1920[220]. *Marele Sfat Național* a încredințat Actele Unirii unei delegații pentru prezentarea lor regelui şi Guvernului României. Din delegație au făcut parte episcopii Miron Cristea şi Iuliu Hosu, apoi Al. Vaida-Voevod, Vasile Goldiş, Caius Brediceanu şi Mihai Popovici. La 12 decembrie 1918, delegații ardeleni au pornit spre Bucureşti şi au fost întâmpinați a doua zi de membrii Guvernului, în frunte cu Ion I. C. Brătianu şi generalul Prezan. A urmat o Adunare festivă la care a ținut o cuvântare episcopul de Caransebeş, Miron Cristea.

Desigur că după unificarea politică s-a pus şi problema unificării Bisericilor Ortodoxe din provinciile alipite cu Biserica Ortodoxă din vechea Românie. *Consiliul Dirigent* a înaintat, la 28 ianuarie 1919, o Adresă episcopului Ioan Papp de la Arad, locțiitor de mitropolit, şi Consistoriului arhidiecezan de la Sibiu în care li se solicita ca să precizeze poziția Bisericii ardelene față de noul Stat Român[221]. Drept urmare, asesorul consistorial Gheorghe Ciuhandu de la Arad a pregătit un material pe care l-a predat *Consiliului Dirigent* şi pe care l-a trimis apoi şi la primul Congres al preoțimii de la Sibiu, din 1919.

2.1. Primul Congres al Asociaţiei clerului transilvan (Sibiu, 6/19-8/21 martie 1919)

Dorința înființării unei Asociații a clerului ortodox din Mitropolia transilvană a fost mai veche, dar ea a putut fi realizată abia după Marea Unire din 1918. Comitetul central al viitoarei asociației (format din câte şapte reprezentanți ai „secțiilor" din Arhidieceză, Arad, Caransebeş şi Oradea-Mare), au convocat primul Congres al preoțimii la Sibiu, în perioada 6/19-8/21 martie 1919. Pe lângă cei 700 de preoți din Mitropolia Ardealului, au participat reprezentanți din vechea Românie (diaconul Dr. Nicolae Popescu, din partea preoțimii din Bucureşti), Bucovina (pr.

220 Pentru o scurtă perioadă, în teritoriile alipite au continuat să existe organe cu atribuții central-regionale: Marele Sfat Național în Transilvania, Consiliul național în Bucovina şi Sfatul Țării în Basarabia. Ca organe executive au fost: Consiliul Dirigent în Transilvania, Consiliul Secretarilor de Stat în Bucovina şi Consiliul Directorilor în Basarabia (Gh. Iancu, *Contribuția Consiliului Dirigent la consolidarea statului național unitar român (1918-1920);* Cluj-Napoca, 1985).

221 L. Stan, *IPS Mitropolitul Nicolae al Ardealului şi Principiul Autonomiei bisericeşti,* Sibiu, 1940, p. 10; *Protocolul Sinodului arhidiecezan din anul 1919,* conclus 31, p. 56.

Gh. Laninschi) şi Basarabia, precum şi Dr. Elia Dăianu, din partea preoţimii greco-catolice din Ardeal. De asemenea, au fost invitate şi personalităţi politice şi militare, precum Vasile Goldiş, şeful resortului Cultelor şi Instrucţiunii publice în *Consiliul Dirigent*, generalul Traian Moşoiu, din partea trupelor din Transilvania.

După săvârşirea Sf. Liturghii în catedrala din Sibiu, cele şase şedinţe s-au desfăşurat în sala „Palatului judeţean" (actuala Prefectură, de pe Str. Şaguna) din Sibiu. Preşedintele activ al prezidiului a fost Vasile Saftu, protopop de Braşov[222], iar preşedinţi de onoare au fost aleşi episcopii Miron Cristea şi Ioan Papp (acesta din urmă nu a putut participa, datorită liniei de demarcaţie care separa Aradul de Transilvania deja românească).

Drept urmare, salutul de întâmpinare a participanţilor a fost rostit de episcopul Miron Cristea. În scurta sa cuvântare, a dus un elogiu membrilor Bisericii ardelene, afirmând că datorită

> „conservatorismului înnăscut al românului şi pe lângă marea sa putere de rezistenţă, Biserica română şi clerul ei au contribuit mai mult la salvarea poporului, încât fruntaşii neamului pot închina patriei-mame milioanele noastre de români *cu un suflet mai curat şi mai românesc decât oriunde aiurea*"[223].

Dată fiind noua situaţie în România Mare reunită, Miron Cristea şi-a exprimat convingerea că Biserica Ortodoxă, ca Biserică dominantă în Statul Român ortodox, va fi degrevată de sarcini extrabisericeşti, urmând să-şi canalizeze energia „în serviciul Bisericii, a aşezămintelor şi a intereselor inerente misiunii Bisericii". Însă, a mai accentuat că pentru realizarea acestui deziderat

> „se recere foarte mult tact şi un puternic simţ de prevedere în viitor şi o temeinică cunoaştere a evoluţiei religioase şi bisericeşti din toate ţările civilizate, pentru ca, în cadrul unei autonomii perfecţionate şi conforme cu principiul ierarhic… să putem găsi căile şi modul de a câştiga şi asigura sprijinul şi ajutorul moral şi material al noului Stat român pe seama Bisericii…"[224].

Pe ordinea de zi a primului congres preoţesc din Transilvania s-au aflat mai multe probleme, printre care şi modul de organizare a BOR în România Mare.

Din dezbaterile asupra problemei unificării bisericeşti s-au distins punctele de vedere ale patru personalităţi de seamă: Gheorghe Ciuhandu, Ioan Lupaş, Ştefan Meteş şi Nicolae Bălan.

Poziţia lui Gheorghe Ciuhandu

Precum am amintit deja, protopopul şi asesorul consistorial de la Arad, Gheorghe Ciuhandu, a întocmit un material prezentat de Ioan Papp Consiliului Dirigent, cuprinzând viziunea Mitropoliei ortodoxe din Transilvania cu privire la modul de

---

222 *Procesele verbale ale şedinţelor primului congres al preoţimii din Mitropolia ortodoxă română din Ardeal, Banat, Crişana şi Maramureş, ţinut la Sibiu, în zilele de 6/19-8/21 martie 1919,* în „Analele Asociaţiei «Andrei Şaguna» a clerului Mitropoliei Ortodoxe Române din Ardeal, Banat, Crişana şi Maramureş", Sibiu, Tip. Carpaţi, 1919, p. 6-7.

223 *Procesele verbale ale şedinţelor…congresul preoţimii din Ardeal, 1919,* p. 55.

224 *Ibidem*, p. 56. Statutul Asociaţiei clerului a fost aprobat de Congresul naţional bisericesc din anul 1921 (*Protocolul Congresului…* 1921, conclus 33, p. 178).

organizare a BOR unificate şi la relația acesteia cu statul român. De fapt, Ciuhandu a fost primul care s-a ocupat de această problemă delicată, motiv pentru care Congresul preoțesc de la Sibiu a luat, ca punct de plecare pentru dezbatere, tocmai acest memoriu al asesorului consistorial arădean.

Datorită faptului că Aradul se afla încă în spatele liniei demarcaționale care separa Transilvania de Ungaria, referentul şcolar şi protopopul de la Arad nu a putut participa personal la Congres. Materialul pregătit a fost însă citit, în şedința a doua, de preotul din Sălişte, D. Borcia[225]. Referatul a purtat titlul: *Împreunarea Bisericilor Ortodoxe române de pe teritoriul României Mari într-o singură Biserică şi raportul acestei Biserici față cu Statul* şi a început cu următoarele cuvinte înălțătoare:

> „România Mare a trăit până de curând de-abia în taina inimilor noastre obidite. Azi însă România Mare este o realitate, care ne îndeamnă să căutăm a ne pune şi sub raportul ierarhic-bisericesc în consonanță cu această realitate politică”[226].

Dată fiind deosebirea de organizare între Bisericile proviniale, primul pas necesar era **unificarea Sf. Sinod**, care să fie condus de un patriarh şi să cuprindă cârmuitorii unor episcopii nou înființate:

> „Prea Sfințitul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române din Regat este albia la care trebuie să graviteze Sinodul nostru episcopesc, dimpreună cu mitropoliții din Basarabia şi Bucovina. În sânul Sf. Sinod al Bisericii din Regat va trebui să se fixeze locul de şedere canonică al celorlalți mitropoliți şi episcopi, între frații lor de aceeaşi treaptă, dându-se astfel ființă marelui Sinod Episcopesc al tuturor românilor ortodocşi. Această nouă orânduire involvă şi o nouă restaurare a P. Sf. Sinod episcopesc nu numai în partea exterioară a formelor bisericeşti, ci şi în direcția de a face ca Marele Sinod Episcopesc să devină cel mai efectiv organ pentru intensificarea vieții religioase-bisericeşti la români”.

Al doilea pas care urma să fie realizat după unificarea Sf. Sinod era, în opinia lui Ciuhandu, **unificarea organizatorică şi constituțională a BOR**. Acest pas avea să fie deosebit de dificil, datorită deosebirilor de organizare bisericească. Dacă Biserica din Vechea Românie se baza, mai mult sau mai puțin, pe „principiul de guvernământ bisericesc după vechile orânduiri”, în Transilvania se ajunsese la o formă constituțională „cea mai *democratic* organizată”, pentru care românii au „jertfit mult, şi în sânge şi moral”. Din cauza acestei mari diferențe de organizare, Ciuhandu a propus înființarea unei comisii din teologi din fiecare provincie bisericească. Este deosebit de interesant faptul că Ciuhandu şi-a dat seama că, pentru a se realiza unificarea, şi ardelenii trebuiau să fie nevoiți să cedeze o parte din principiile lor de organizare bisericească:

> „Noi desigur şi nu fără oarecare temei, vom avea titlul de a fi susceptibili la unificarea constituțiunii bisericeşti. Dar o jertfă ni se va impune, de dragul unității, pentru care frații de peste Carpați au jertfit mult, şi în sânge şi în moral.

---

[225] *Ibidem*, conclus 16, p. 10-12.

[226] Gh. Ciuhandu, *Împreunarea Bisericilor ortodoxe române din România Mare şi raportul Bisericii cu Statul*, p. 5.

> Orgoliul, de a fi noi Biserica cea mai *democratic* organizată, va trebui să-l jertfim în parte, de dragul unităţii... Cât şi ce vom jertfi, nu se poate prevedea. Dar va trebui, ca şi celelalte Biserici surori să caute a se apropia de principiul reprezentativ şi democratic al Statutului nostru organic, întărindu-şi într-o parte din forturi şi cu elementul mirenesc”.

Aşadar, Ciuhandu a considerat că, oricare ar fi urmat să fie jertfele ardelenilor, principiile Statutului acestora trebuiau să se afle la baza viitoarei constituţii bisericeşti. Desigur, însuşi Statutul Organic avea nevoie de îndreptări, pentru a se putea înlătura unele efecte negative, însă principiile sale de bază ar fi trebuit să fie preluate, ele corespunzând spiritului vremurilor, putând fi folosite ca model în întreaga lume ortodoxă:

> „Cu organizaţia noastră bisericească autonomă şi democratică – pe lângă multele greşeli ce le-am săvârşit în cadrele constituţionalismului nostru bisericesc de jumătate de veac – avem *totuşi* un titlu de laudă cu Statutul Organic al nostru, care este un semn de progres în evoluţia vieţii de drept bisericesc oriental... Cu un Statut Organic întregit pe cale dreaptă şi dezbrăcat de unele obişnuinţe rele împrumutate; cu un Statut Organic care *în sus* ţine legătura firească şi canonică cu P. Sf. Sinod Episcopesc, iar *în jos* va fi de un democratism atenuat: ne-am putea prezenta şi înaintea celorlalte Biserici surori, oferindu-l ca punct de plecare la întocmirea unei organizaţiuni comune şi unitare pentru întreaga Biserică Ortodoxă Română din România Mare...
>
> Azi, când ideea democratismului se ridică deasupra principiului autoritar, Bisericile româneşti, guvernate exclusiv în mod ierarhic-autocratic, încă trebuie să caute a ceda într-o măsură oarecare acestei idei a vremii, cum a făcut-o deja Episcopatul nostru din Mitropolie la 1868, învoindu-se la crearea *Statutului Organic* de azi... Aici, poate, ar reacţiona Chiriarhii, sub cuvânt că li s-ar micşora vechea putere canonică. Această putere însă nu este *scop*, ci numai un *mijloc* în serviciul sfintei Biserici, şi astfel, în mod parţial, s-ar putea şi ea constituţionaliza, cum s-a putut şi în *Statutul Organic*, împărţindu-se o seamă din activitatea şi din răspunsurile Episcopatului”[227].

În acelaşi timp, Ciuhandu a fost de părere că

> „până să putem ajunge la o organizaţiune unitară, noi vom ţine la *Statutul Organic*, aşa cum este el, cu scumpătate, din motivul că este al nostru; pentru că el este un triumf al Bisericii noastre în raport cu puterea de Stat şi cuprinde în sine principiul autonomic, prin care se izolează orice influenţe externe în afacerile Bisericii”[228].

O altă problemă dezbătută de Ciuhandu în referatul său a privit **relaţia dintre Biserică şi Statul român întregit**. Aceasta a fost privită de Ciuhandu prin prisma a două aspecte: istoric-dogmatic şi al viitorului. Dat fiind faptul că Biserica a fost înfiinţată de Mântuitorul Hristos, fără să fi ţinut seama de vreo legitimaţie sau încuviinţare a autorităţilor politice-seculare, Ciuhandu a considerat că influenţa politică asupra Bisericii a apărut în epoca bizantină:

---

[227] *Ibidem*, p. 12, 14-15.
[228] *Ibidem*, p. 13.

„Statul şi Biserica sunt instituţiuni distincte şi nu pot atârna necondiţionat una de alta. Dar ele sunt avizate a se respecta şi ajuta, fiind puse amândouă în serviciul Providenţei.

Statul creştin a respectat până la un punct acest raport de reciprocitate; mai apoi însă, începând din epoca bizantină a Imperiului absolutist, l-a violat, înstăpânindu-se în mod volnic asupra Bisericii, întocmai ca în Apus Papalitatea asupra statelor politice. De atunci a intrat Biserica Ortodoxă în raport – mult, puţin – de subordinaţiune faţă cu statul monarhic absolutist, ceea ce se potriveşte şi mai puţin în epoca de libertăţi moderne şi în state monarhice, în care puterea suveranului absolutist de odinioară s-a constituţionalizat.

Acest raport, de umilire din trecut şi până azi, al Bisericii faţă de stat, trebuie revizuit radical, căci el reprezintă negaţiunea ideii de libertate în Stat, şi este totodată un anacronism, dacă tuturora, indivizi şi societăţi, le lărgeşti în Stat sfera libertăţilor şi numai Biserica o ţii în raportul mortificator de afirmare de la puterea de stat şi de la fluctuaţiile politicii militante”[229].

Pe de altă parte, Ciuhandu a fost de părere că BOR ar fi trebuit să rămână în continuare Biserică de stat, dat fiind faptul că majoritatea locuitorilor României erau de confesiune ortodoxă. Însă raportul ar fi trebuit să se modifice cu totul faţă de cel existent în Vechea Românie (ca de altfel şi în Bucovina, unde Ortodoxia constituia religia majoritară), pentru a se evita astfel ca Biserica să se afle „într-un raport sclavic faţă cu Statul”. În Transilvania, prin Articolul de Lege 9 din 1868, votat de Parlamentul maghiar, Bisericile ortodoxe (sârbă şi română) îşi câştigaseră „dreptul la autonomie sau independenţă în raport cu statul politic”.

„Noi cu această moştenire sfântă şi binecuvântată a ideii de libertate faţă de stat intrăm între hotarele patriei lărgite şi nădăjduim că această curată sământă, căzând în pământul cel bun al înţelepciunii de stat şi al conştiinţei de sine şi demnităţii Bisericii, va aduce rod bogat pentru mărirea lui Dumnezeu şi pentru prosperarea neamului românesc”[230].

Ciuhandu a fost, pe de altă parte, conştient că în frontierele României Mari se aflau şi alte confesiuni, astfel că şi-a pus în mod serios întrebarea „oare Statul român, mai curând sau mai târziu, nu se va interconfesionaliza?”. Poziţia lui Ciuhandu a fost deosebit de interesantă. Chiar şi noi, cei din generaţiile de astăzi, ieşite din experimentul comunist, nu putem să nu recunoaştem actualitatea răspunsului dat de el:

„Noi punem în discuţie ipoteza interconfesionalizării, nu pentru frica de ea, ci pentru motivul că în caz de o atare nefastă eventualitate, Biserica are să-şi tragă din vreme toate consecinţele, gândindu-se până şi la martiriu. În cazul primejdiei de interconfesionalizare a Statului, Biserica îşi este datoare sieşi, dar într-o măsură şi mai mare lui Hristos, *să înceapă din vreme preparativele, nu ale unui război cu Statul ca instituţiune, ci pentru luminarea credincioşilor săi* care fac opinia publică, asupra destinaţiunii Bisericii în lume şi în stat şi pentru credincioşi; asupra relaţiunilor fireşti şi a intereselor reciproce dintre Biserică şi

[229] *Ibidem*, p. 22.
[230] *Ibidem*, p. 20.

Stat. Astfel, s-ar putea preveni sau cel puțin atenua acel conflict, cu urmările sale dezastruoase care ar mâna apa certelor noastre numai pe moara duşmanilor externi, poate şi interni, ai țării.
Romano-catolicii şi-au formulat şi sistematizat de mult doctrina despre raportul dintre Biserică şi Stat. Noi românii ortodocşi n-avem asemenea lucrări. Şi noi trebuie să facem acest lucru, cel puțin acum, în ceasul al XI-lea. Acest serviciu sfânt şi totodată şi patriotic l-ar putea aduce Bisericii şi patriei unul ori altul dintre profesorii noştri de drept bisericesc, trecând în revistă evoluția relațiunilor dintre Statul ortodox şi Biserica Ortodoxă şi fixând un sistem de raport nou, potrivit vremurilor de azi. Autoritățile noastre bisericeşti, în primul lor, apoi şi însuşi clerul nostru vor trebui să sprijinească scoaterea la lumină a unei atari opere teologice"[231].

După prezentarea materialului său, Ciuhandu a precizat şi propunerile sale privind alcătuirea noii Constituții bisericeşti, cele mai importante fiind:

1. Statul Român să-şi mențină caracterul tradițional ortodox, dat fiind faptul că majoritatea populației împărtăşea această confesiune;
2. Biserica Ortodoxă să-şi păstreze în România Mare acelaşi rol ca şi în Vechiul Regat, anume de instituție de stat, cu toate avantajele de decurgeau din acest rol;
3. Statul să garanteze Bisericii oficiale a Țării deplina autonomie (permițându-i să se organizeze ea însăşi, prin organele proprii). Statul să sprijine material Biserica, pentru îndeplinirea de către aceasta a misiunii ei;
4. Propunerea efectuării de studii speciale în vederea creării de „raporturi noi dintre Biserică şi Stat, care sunt compatibile azi cu timpul nostru de monarhii constituționale şi saturat de libertăți publice şi particulare, raporturi care să satisfacă pe deplin libertatea de mişcare şi de acțiune a Bisericii în stat şi de afirmare în consonanță cu destinațiunea sa divină";
5. Centrul de unitate ierarhică şi canonică al BOR întregite să fie mitropolia primațială de la Bucureşti;
6. Unificarea Sinoadelor episcopeşti din Bisericile diferitelor provincii într-un singur Sinod episcopesc al Bisericii Ortodoxe a tuturor românilor, din care aveau să facă parte şi arhiepiscopi, mitropoliți şi episcopi din toate provinciile anexate;
7. Mărirea numărului scaunelor ierarhice din Transilvania, proporțional cu numărul şi trebuințelor credincioşilor;
8. Constituția şi organizația Bisericii Ortodoxe unitare să realizeze o întreită unificare (spirituală, canonică şi administrativă), însă până la realizarea acestei unități, Bisericile din provincii să-şi mențină vechea organizare. Statul român să garanteze Mitropoliei ardelene autonomia dobândită în cadrul fostei organizații statale străine;
9. Respectarea principiului ierarhic (specific Bisericii Ortodoxe universale), dar şi a principiului evolutiv, conform căruia să se adopte o „democratizare moderată", prin atragerea elementului mirean „la deliberarea şi deciderea chestiunilor compatibile în Biserica Ortodoxă cu starea mirenilor". În acest scop, urma să fie menținute principiile Statutului Organic ardelean[232].

---

[231] Gh. Ciuhandu, *Împreunarea...*, p. 24-25.
[232] *Ibidem*, conclus 16, p. 10-15..

Poziţia preotului şi istoricului Ştefan Meteş

Istoricul Ştefan Meteş, preot în Boholţ, a prezentat un alt raport: ***Despre împreunarea Bisericilor Ortodoxe române din Regatul român***[233]**,** porind de la premiza că:

> „Biserica noastră Ortodoxă e de origine divină, având ca bază a organizației sale legile bisericeşti sau canoanele. Atât mijloacele Bisericii, cât şi tendința ei sunt cu totul de ordin înalt, şi Statul e dator să vie totdeauna în ajutorul Bisericii, dar nu cum voieşte el, ci cum cere Biserica ca o instituțiune dumnezeiască”[234].

Preotul Ştefan Meteş a considerat *Statutul Organic* drept rezultatul influențelor liberale şi ale spiritului reformator de origine franceză de la jumătatea secolului XIX. Sub influența acestor idei, organizația bisericească şi-ar fi pierdut canonicitatea. Ştefan Meteş, citându-l pe Alex. Papiu Ilarian (care afirmase în anul 1850 că „noi românii nu avem nevoie acum de preoți, ci de jurişti şi politicieni, care să ştie conduce luptele cu națiunile conlocuitoare”), i-a acuzat pe intelectualii laici români de desconsiderarea Bisericii. În aceeaşi idee, Meteş a ajuns să afirme că *Statutul Organic* şagunian nu era altceva decât o copie a „Constituțiunii Bisericii române”, redactată în 1850 la Viena de către August Treboniu[235]. Drept urmare, a concluzionat că:

> „Meritul lui Şaguna, dacă se mai potriveşte acum acest cuvânt, stă mai mult în faptul că el a reuşit prin autoritatea şi prietenia sa cu ministrul de culte de atunci, baronul Eötvös, să câştige sancționarea împărătească a Statutului organic. Dacă Şaguna n-ar fi avut prietenia lui Eötvös, desigur n-am fi avut nici *Statutul Organic* fiindcă acest statut atât e de liberal şi e atât de anticanonic, încât nici un ministru unguresc n-ar fi avut îndrăzneala să-l propună spre întărire împăratului… Prin *Statutul Organic,* Biserica noastră primi o organizație atât de liberală, atât de protestantă şi străină de spiritul Bisericii Ortodoxe, încât Sinodul eparhial, ca şi Congresul Național Bisericesc, cu membri 1/3 preoți şi 2/3 laici, deveniră, am putea zice, un fel de Parlament care se ocupă de toate chestiunile naționale, de Biserică, şcoală, cultură şi altele. Viața propriu zis religioasă a ajuns pe planul al doilea… Vechile şi bunele moravuri se destramă tot mai mult în Biserica noastră, cu o conducere laicizată aproape cu totul”[236].

---

233 *Ibidem*, Anexa J, p. 90-96.

234 *Ibidem*, p. 90.

235 *Ibidem*, p. 92. Adevărul este că la Sinodul din 1850, „s-a adus vorba şi de alcătuirea unei constituții bisericeşti, mai ales de către deputații veniți de la Viena, care aduseseră cu dânşii proiectul de constituție al învățatului August Treboniu Laurian. Probabil că lui Şaguna nu-i convenise proiectul. Drept aceea Soborul decide: «Constituirea Soborului diecezan după nişte principii corespunzătoare dorinței Eparhiei şi spiritului timpului se amână până la restaurarea Mitropoliei, iar până atunci se va întocmi Eparhia noastră în privința celebrării Sinodului eparhial întocmai după Sf. Canoane ale Bisericii răsăritene»” (Ion Mateiu, *Contribuțiuni la istoria dreptului bisericesc*. Vol. I, Bucureşti, 1922, p. 116 şi 209. Proiectul lui Laurian se găseşte la p. 299-312). Conclusul Sinodului din 1850 (anume § 14) este tipărit în *Actele Soborului Bisericii Ortodoxe Răsăritene din Ardeal din anul 1850*, Sibiu, 1860, p. 43. Acuzația că Şaguna s-ar fi inspirat după Laurian mai fusese ridicată de istoricul unit Augustin Bunea, în *Discursuri, Autonomie bisericească. Diverse*, Blaj, 1903, p. 374-176.

236 *Procesele verbale ale şedințelor…congresul preoțimii din Ardeal, 1919,* p. 93.

Mai departe, Meteş a considerat că acest model şagunian era bun doar prin faptul că servise interesului naţional. Dar dacă în Statul maghiar Biserica Ortodoxă Română fusese nevoită să suporte un atentat la canonicitate, în noile condiţii, situaţia se putea schimba cu desăvârşire, deoarece:

> „A persista şi mai departe în organizaţia bisericească pe baza acestui *Statut* în noul Stat român înseamnă a accelera prăbuşirea credinţei religioase şi a vieţii morale şi deschiderea porţilor Bisericii tuturor sectelor şi influenţelor dezastruoase”[237].

Meteş a încercat şi o comparaţie cu situaţia din Vechea Românie, considerând că acolo, în pofida pătrunderii ideilor revoluţionare din Franţa şi a ingerinţei puternice a Statului, canonicitatea nu a fost totuşi vătămată. Menţinerea principiilor şaguniene, în contextul politic al României întregite, nu putea avea altă urmare, considera Meteş, decât introducerea politicianismului în Biserică:

> „Prin introducerea *Statutului Organic* cu 2/3 mireni, chiar modificându-l întru câtva, ajungem exact la aceeaşi situaţie nenorocită ca şi Biserica în România veche, fiindcă aproape toţi, dacă nu toţi astăzi, membri mireni ai Sinodului eparhial sau ai Congresului Naţional Bisericesc, vor face parte desigur dintr-un partid politic sau altul, şi atunci politica cu toate urmările ei funeste cucereşte inevitabil Biserica”.[238]

După prezentarea raportului, Ştefan Meteş a înainta, la rândul său, mai multe propuneri pentru noua organizare bisericească din România Mare:

1. Înlăturarea totală a *Statutului Organic*;
2. Recunoaşterea autonomiei depline a Bisericii Ortodoxe Române;
3. Instituirea, ca putere supremă în Biserică, a Sinodului episcopesc, alcătuit din 15 membri (episcopi din toate provinciile româneşti), fără arhierei titulari necanonici. Episcopii să fie aleşi doar de Sinodul episcopesc, fără implicarea laicilor;
4. Instituirea unui *Sfat Bisericesc Superior*, format din membri fruntaşi ai clerului, în număr de aproximativ 50 de persoane. Această instituţie să se ocupe de probleme administrative şi juridice, dar deciziile ei să fie supuse spre aprobare Sinodului episcopesc. Tot în competenţele acestui Sfat urma să se afle emiterea de propuneri pentru funcţiile de episcopi eparhioţi, din rândul cărora, Sinodul episcopesc să realizeze în cele din urmă alegerea propriu-zisă;
5. Instituirea în fiecare eparhie a unui Consistoriu care, sub preşedinţia episcopului, să conducă afacerile din eparhie;
6. Statul să sprijine Biserica, prin asigurarea unui Fond religionar[239].

În cursul discuţiilor care au urmat, opinia lui Meteş a fost împărtăşită de foarte puţini participanţi, între care Dr. Vasile Bologa, directorul şcolii de fete din Sibiu (care a cerut întoarcerea la spiritul evanghelic în Biserică), apoi pr. Ştefan Oprean (care a cerut eliminarea elementului mirean din corporaţiunile bisericeşti)

---

[237] *Ibidem*.
[238] *Ibidem*, p. 95.
[239] *Ibidem*, p. 95-96.

şi pr. Geogescu din Bucureşti (care a recunoscut că organizarea bisericească din Vechea Românie nu „e spre mulţumirea obştei, dar în aceeaşi vreme nu se poate împăca nici cu organizaţia Bisericii de dincoace de Carpaţi")[240].

Poziţia lui Ioan Lupaş

Într-adevăr, referatele lui Ciuhandu şi Meteş au provocat discuţii aprinse. La acestea a luat parte şi Ioan Lupaş, protopopul de Sălişte. A declarat că împărtăşeşte întru totul părerea lui Ciuhandu, considerând că organizarea bisericească a lui Şaguna trebuia păstrată. A regretat faptul că Ştefan Meteş se lăsase influenţat de „înrâuririle prea mari din partea unor istoriografi porniţi totdeauna cu vrăjmăşie asupra Bisericii noastre". Învinuirea adusă lui Şaguna că ar fi dat Bisericii sale o organizare anticanonică, era complet neadevărată deoarece:

> „Nimic anticanonic nu este în *Statutul Organic*. Dimpotrivă canonicitatea şi drepturile ierarhice sunt îndeajuns asigurate prin această lege în toate corporaţiunile bisericeşti, dar îndeosebi în punctele privitoare la activitatea Sfântului Sinod episcopesc. Ca un adânc cunoscător al rânduielilor din Biserica lui Hristos, Şaguna a fost un *conservator,* dar şi un *progresist* înţelept în acelaşi timp. În conservatorismul lui a mers aşa de departe, încât a găsit legătura cu vremurile cele mai vechi, cu începuturile de organizare a Bisericii creştine, când tendinţele de izolare a clerului de popor sau pornirile spre absolutismul ierarhic, atât de potrivnic cu învăţătura a Evangheliei, încă nu au apucat a prinde rădăcini, ca în timpurile mai târzii. Iar ca *progresist* înţelept întru toate ca unul care îşi dădea silinţa să pătrundă rostul timpului său şi să prevadă direcţiunea de viitoare dezvoltare a societăţii şi a Bisericii creştine, a putut să înţeleagă că viitorul acestei Biserici poate fi asigurat prin interesul viu şi statornic, pe care poate şi trebuie să-l trezească în sufletul tuturor credincioşilor…. Această consideraţiune l-a îndemnat pe Şaguna să admită, să dorească chiar de la începutul carierei sale arhiereşti participarea elementului mirean la conducerea treburilor bisericeşti-şcolare... Lucru clar: *Statutul Organic* nu este o lege perfectă, după cum nu poate să fie perfectă nicio lege din lume. Este însă o lege perfectibilă în astfel de măsură, încât poate deveni o adevărată binecuvântare pentru ulterioara dezvoltare a Bisericii noastre"[241].

Poziţia lui Nicolae Bălan

Însă unul dintre cei mai mari apărători ai Statutului Organic s-a dovedit a fi profesorul Nicolae Bălan. Printr-o pledoarie sistematică, a demonstrat valabilitatea şi contemporaneitatea constituţiei bisericeşti şaguniene, prezentând argumentele pentru care Statutul merita să fie adoptat în România întregită:

Canonicitatea Statutului Organic

Nicolae Bălan a arătat că nu poate fi pusă la îndoială canonicitatea *Statutului Organic*, deoarece:

> „Nu trebuie să atace cineva canoanele, pentru ca să apere organizarea dată Bisericii noastre de mitropolitul Şaguna. Din prefaţa *Enchiridionului* se poate

[240] *Ibidem*, p. 13.
[241] *Ibidem*, p. 14.

vedea respectul adânc ce-l avea Şaguna faţă de canoane; iar un astfel de canonist n-ar fi consimţit odată cu capul să dea Bisericii sale o organizaţie anticanonică. *Statutul Organic* nu e anticanonic, iar cei ce au afirmat contrariul n-au putut produce nici un singur argument serios prin care să-şi dovedească acuza. La temelia Bisericii noastre se găsesc principiile de organizare ale adevăratei Biserici a lui Hristos, dar ea e adaptată împrejurărilor istorice şi această inevitabilă şi necesară adaptare nu conţine nimic împotriva canoanelor. Biserica nu e organism pietrificat, ci, cum spune Apostolul Pavel, e un orgasm viu. Ea stă sub influenţa diferitelor împrejurări şi trebuinţe de viaţă ale timpurilor, de aceea se prezintă în multe feluri de-a lungul istoriei. Alt aspect avea Biserica la început, între graniţele Palestinei, altul intrând în sfera de cultură a lumii greco-romane, altul în decursul Evului Mediu şi de atunci încoace, totuşi, ea a rămas aceeaşi, a rămas credincioasă principiilor şi fiinţei sale, nu cedând curentelor, ci asimilându-le întocmai precum marea asimilează apele fluviilor ce se revarsă în ea. Canoanele sunt formulate pe baza unor largi principii de organizare şi Biserica noastră intră perfect în prevederile acestora”[242].

Participarea elementului mirean nu însemna laicizarea Bisericii

În înţelesul lui Bălan, laicizarea Bisericii s-ar fi tradus prin abordarea în Biserică a unei „mentalităţi care să nu fie inspirată din principiile religioase-morale, ci aservită unor interese trecătoare, de altă natură”. Această mentalitate, împărtăşită deopotrivă de preoţi ca şi de mireni, putea apare numai acolo „unde lipseşte un viu apostolat al idealului creştin”. Or, în cazul Bisericii ardelene,

> „Prezenţa elementului mirean în corporaţiile bisericeşti trebuie privită şi folosită din partea preoţilor ca un bun prilej pentru a-i desăvârşi educaţia religioasă-morală, a-l lega tot mai mult cu inima de Biserică şi pentru a face ca preocupările faţă de scopurile spirituale ale Bisericii să pătrundă în straturile largi ale obştei credincioşilor ei. Noi nu vrem o Biserică numai a preoţilor, ci vrem *o Biserică a poporului*, făcută vie prin apostolatul slujitorilor ei… De ce să nu se admită cooperarea mirenilor în chestiuni bisericeşti administrative, culturale, şcolare, epitropeşti? Noi ştim cât folos au adus ei în toate acestea şi mai ales atunci când se găseau alături de preoţi, ba deseori cei dintâi, în şirurile celor ce apărau libertatea şi drepturile autonomice ale Bisericii noastre faţă de atacurile şi încălcările guvernelor ungureşti”[243].

Respectarea principiului ierarhic

Una din acuzele aduse Statutului Organic de oponenţii lui era pretinsa încălcare a principiului ierarhic. Bălan a respins cu putere aceasta:

> „Biserica Ortodoxă e Biserică ierarhică. Principiul acesta e respectat şi în Statutul nostru Organic, pe lângă toate drepturile acordate mirenilor. Aceste drepturi nu intră în sfera celor ce sunt de căderea preoţiei. În chestiuni dogmatice, sacramentale ş.a., mirenii nu au amestec. În alegerile de preoţi, săvârşite în Sinoadele parohiale, ultimul cuvânt este al arhiereului, care el face, pe cel ales, preot, prin Taina Hirotoniei; iar în alegerile de episcopi, săvârşite în

[242] *Ibidem*, p. 16.
[243] *Procesele verbale ale şedinţelor...congresul preoţimii din Ardeal, 1919,* p. 17.

corporații mixte, de asemenea e rezervat ultimul verdict Sinodului episcopesc, care poate aproba ori respinge pe cel ales”[244].

Respectarea principiului ierarhic în Biserica ardeleană s-a putut observa şi din modul de desfăşurare a lucrărilor respectivului Congres preoțesc, când profesorul seminarial Aurel Crăciunescu a adresat o rugăminte Sinodului episcopesc de a lua măsuri concrete pentru îmbunătățirii pregătirii profesionale a clerului[245].

Principiul autonomiei bisericeşti şi relația Bisericii cu autoritățile de stat
Bălan s-a preocupat şi de relația dintre Biserică şi autoritățile de stat. De fapt, abordase această chestiune încă din 1910, într-un studiu referitor la criza bisericească din Vechea Românie, legat de Legea Consistoriului.

> "Am renunța *noi* la autonomia Bisericii noastre, dacă am trăi într-un stat al cărui guvern şi ministru de culte ar fi român? Eu cred că *nu*! Nu am renunța fiindcă noi considerăm autonomia Bisericii ca un postulat şi drept cardinal al ei, ca un element constitutiv şi ca o instituțiune canonică a ei, în fine ca un lucru fără de care Biserica rămâne ştirbită”[246].

Aceeaşi poziție şi-a menținut-o şi în 1919, susținând că:

> „În libertatea şi autonomia ce o garantează pe seama Bisericii, prin concursul tuturor elementelor constitutive ale ei, rezidă forța *Statutului Organic*. În privința aceasta, toate celelalte Biserici surori (Ortodoxe, din România Mare – n.n.) stau departe de Biserica noastră, dar unificându-se, vor câştiga ceea ce noi avem. Căci la libertatea şi autonomia Bisericii, câştigată prin grele lupte, noi nu putem renunța cu nici un preț, pentru că o privim ca făcând parte din însăşi canonicitatea ei şi ca pe o chezăşie indispensabilă pentru păstrarea şi pentru activitatea Bisericii în conformitate cu originea, cu principiile şi scopurile sale. Numai o Biserică cârmuită dinlăuntrul său, pe temelia organizației care emană din propriile sale principii de viață, poate fi sigură de sine, stăpână pe sine şi în conştiința deplină a funcțiunii ce are să o îndeplinească în lume... O Biserică aservită de Stat, în mod fatal e redusă la inactivitate, pentru că legătura cu scopurile inerente ființei sale i se slăbeşte, conştiința chemării ei mari adoarme, viața i se usucă pas cu pas, ca a unei plante pe care ai plantat-o într-o climă neprielnică. În starea aceasta, ea cade uşor jertfă tuturor vânturilor ce se abat peste dânsa şi dintre care ale politicianismului nu sunt cele mai neschimbăcioase. O asemenea Biserică şi slujitorii ei nu pot produce roadele libertății, ale progresului şi vieții creştineşti, căci robul e lipsit de îndemnul

---

[244] *Ibidem*.

[245] „Congresul roagă Sinodul arhieresc ca să afle calea şi mijloacele prin care s-ar putea introduce şi în Biserica noastră, precum e la celelalte confesiuni, educațiunea şi instrucțiunea gratuită în Teologie;… acum când Biserica Bucovinei este eliberată de sub jugul străin şi ea dispune de un Fond Religionar de câteva zeci de milioane, Congresul având în vedere scopul ideal care se urmăreşte prin educația bună a clerului, află de potrivit timpul ca să roage Sinodul arhieresc, ca acesta să apeleze la Înalt Preasfinția Sa mitropolitul Bucovinei, ca pentru Mitropoliei Transilvaniei să se dea zece locuri gratuite în Seminarul Teologic din Cernăuți… Totodată Congresul preoțesc roagă Sinodul arhieresc ca să ceară şi de la Mitropolia din Bucureşti zece locuri gratuite pentru tinerii care ar dori să studieze teologia la Facultatea din Bucureşti” (*Ibidem,* p. 101-102).

[246] N. Bălan, *Chestiunea bisericească din România şi autonomia bisericii noastre,* Sibiu, 1910, p. 31.

propriu, de zel şi voinţă energică; e umilit şi ticăloşit. Decât o situaţie care produce astfel de stări morale în Biserică, mai bine oricare alta. *Eu mai prefer o Biserică persecutată decât o Biserică înăbuşită de stat…. Eu nu renunţ din motivele amintite, la libertatea şi autonomia Bisericii mele nici în Statul meu naţional.* Bărbaţii de stat, dacă vor să-i folosească Bisericii, să-i stea într-ajutor ca să-şi câştige libertatea şi autonomia…. Biserica trebuie să fie mai presus de toate o instituţie religioasă morală… în felul acesta, mai adânc, trebuie să concepem problema Bisericii naţionale"[247].

Este interesantă (şi deosebit de modernă!) viziunea profesorului Nicolae Bălan faţă de conceptele de clericalism, naţiune şi de politică în Stat. Pe de o parte, Bălan a exclus apariţia unui partid politic clerical:

„*Clericalismul* la noi nu există… La noi asemenea împrejurări, care să dea naştere clericalismului, n-au existat şi nu există. Biserica noastră a îndurat de-a lungul veacurilor aceeaşi soartă cu poporul şi a rămas Biserică săracă în mijlocul unui popor sărac. Ea nu este o instituţiune a preoţilor, ci este o instituţie a poporului, este în sensul eminent al cuvântului *cea mai populară instituţie* ce-o avem. Ea este a noastră a tuturora, ca aerul pe care-l înghiţim cu toţii. Preoţimea noastră nu s-a bucurat nicicând de privilegii, ci dimpotrivă: de ea mai întâi s-au izbit valurile nedreptăţilor din trecut"[248].

Pe de altă parte, Bălan nu a legat conceptul de *democraţie* de doctrina vreunui partid politic, afirmând:

„sub *democraţie* la acest loc înţeleg principiul etic al unei concepţii şi organizaţii a vieţii de stat. În acest înţeles democraţia ni se înfăţişează având la temeliile sale o mare idee: *ideea morală a drepturilor omului*. Ce înseamnă această idee? Drepturile omului preconizează dreptul moral al personalităţii la o proprie valoare şi demnitate imanentă"[249].

Iar în ceea ce priveşte concepţia de *naţiune*, aceasta

„este consfinţită în creştinism prin Duhul Sfânt, care pogorându-se peste Apostolii în limbi de foc, a ştiut vorbi cu fiecare popor în limba sa… Naţiunea nu este produsul întâmplării oarbe, nu este ceva ce azi există, iar mâine poate să dispară ca o umbră… este o realitate care are loc în planurile veşnice ale raţiunii dumnezeieşti, în rosturile Providenţei care cârmuieşte destinele popoarelor. Iată de ce trebuie să ne pătrundem cu conştiinţa superioară că şi noi, naţiunea română, avem o misiune în planul Providenţei dumnezeieşti, alături de celelalte naţiuni care, unele mai mult, altele mai puţin, împodobesc această frumoasă grădină a lui Dumnezeu. *Liga naţiunilor*, ce se proiectează astăzi ca o măsură care să garanteze pacea lumii, este şi ea o consecvenţă din aceste principii mântuitoare ale Evangheliei, reprezentate în America şi Anglia prin democraţia puritanismului iubitor de Sfintele Scripturi. A trebuit să treacă timp la mijloc până ce oamenii au ajuns să le înţeleagă, dar, sădite odată în conştiinţa popoarelor, nu vor mai putea fi smulse de acolo şi nu vor întârzia să-şi dea

---

[247] *Procesele verbale ale şedinţelor…congresul preoţimii din Ardeal, 1919,* p. 17-18.
[248] *Ibidem,* p. 126.
[249] *Ibidem.*

> roadele, întărind şi în sufletele celor şovăielnici credinţa, că totuşi există progres în lume"[250].

Cunoscând aceste principii, Nicoale Bălan s-a întrebat dacă preotul are loc în *viaţa politică*.

> „Răspunsul nu suferă îndoială. Cel ce simte în sine talentul şi puterea de a reprezenta cu demnitate această concepţie, să intre pe teren! Eu cred că în sânul preoţimii noastre se vor găsi bărbaţi pregătiţi pentru această activitate… De altă parte ţin să accentuez că n-aş dori să văd pe slujitorii altarelor noastre coborâţi în vâltoarea pătimaşelor lupte ale politicianismului vânător după interese şi ucigător de caractere, ceea ce ar face să le scadă prestigiul în faţa obştei credincioşilor… Am vrea să-i vedem în Sfatul ţării şi în mijlocul poporului, păşind ca oameni imparţiali şi ridicaţi peste luptele de clase şi partide, ca prin acţiunea lor împăciuitoare Biserica să câştige prestigiul unei împărăţii a armoniei între interesele care se încrucişează în societatea politică. Ca să poată sta pe acest piedestal moral, preotul, ca îndrumător al poporului în viaţa politică, trebuie să-şi păstreze libertatea şi independenţa. Trebuie să fie omul tuturora"[251].

După mai multe discuţii, raportorul comisiei, D. Borcia, a combătut tezele contrare *Statutului Organic* şi a prezentat propunerile comisiei spre aprobare:

1. Congresul să ceară unificarea Bisericilor Ortodoxe din România Mare, pe baza unui plan de organizare întocmit de o comisie formată din cei mai buni canonişti şi supus *Sinodului episcopesc* (Sf. Sinod) din România întregită. Principiile fundamentale ale *Statutului Organic* din Ardeal să fie menţinute în BOR unificată, iar elementul laic să nu fie exclus din afacerile bisericeşti, şcolare şi epitropeşti;
2. BOR din România Mare să deţină autonomie;
3. Statul român să dea tot sprijinul material şi moral, ca Biserica să-şi poată îndeplini cu succes misiunea;
4. La încasarea repartiţiilor (impozitelor) puse pe credincioşi, Statul, prin organele sale, să ajute Biserica;
5. Biserica să nu fie aservită politicianismului şi să crească pe seama statului cetăţeni care să cinstească legile.

Supunându-se la vot, Congresul a votat în unanimitate unificarea Bisericilor Ortodoxe din România Mare într-o singură Biserică, în frunte cu un Sfânt Sinod. În privinţa formei de organizare a noii Biserici unificate, afară de câteva excepţii, s-a votat menţinerea Statului Organic, cu participarea laicilor, aşa cum au vizat propunerile referentului Gh. Ciuhandu[252].

---

[250] *Ibidem,* p. 129.
[251] *Ibidem,* p. 131.
[252] *Ibidem,* conclus 17, p. 19.

2.2. Sinodul arhidiecezan din 1919 (14/27 apr.-19 apr./2 mai 1919)

Întrucât scaunul de arhiepiscop şi de mitropolit era vacant, iar locţiitorul de mitropolit, episcopul Ioan Papp de la Arad, nu a putut sosi la Sibiu (datorită liniei demarcaţionale), Sinodul arhidiecezan din 1919 a fost prezidat de Miron Cristea. Acesta a fost cel care a primit delegaţiile politice şi militare la Sibiu. Astfel, la 19 decembrie/1 ianuarie 1919 a trecut prin Sibiu generalul francez, Berthelot, „unul din cei mai devotaţi apărători ai intereselor neamului nostru", iar la 26 martie/8 aprilie 1919 a sosit în oraşul de pe Cibin principele Carol, în prezenţa căruia episcopul Miron Cristea a oficiat, în Catedrala din Sibiu, Doxologia cea mare, urmată apoi de o recepţie, unde „prin o deputaţiune numeroasă din cler şi mireni, s-a dat expresiune omagiilor de loialitate a Bisericii noastre faţă de Maiestatea Sa Regele Ferdinand, Alteţa Sa Regală şi augusta casă domnitoare, cerându-i preaînaltul sprijin şi scut"[253].

În cursul Sinodului arhidiecezan, Valer Moldovan a prezentat aceste evenimente, în numele comisiei organizatorice sinodale. În urma dezbaterilor speciale urmate, într-o declaraţie festivă, Sinodul a salutat trecerea Bisericii sub stăpânirea regelui Ferdinand I şi „eliberarea de sub cătuşele stăpânirii ungureşti", cerând ca Ortodoxia să constituie în România Mare Biserica de Stat:

> „Sinodul arhidiecezan îşi ţine de datorie a da expresie bucuriei şi recunoştinţei sale faţă de pronia divină şi faţă de gloriosul nostru rege şi a vitezei sale armate, din voinţa şi prin jertfele căreia ne-am învrednicit de zilele acestea măreţe, care pentru Biserica noastră dreptmăritoare înseamnă putinţa unei libere şi prielnice dezvoltări ca Biserică naţională şi de stat, şi înlăturarea pentru totdeauna a piedicilor ce i s-au pus în calea acestei dezvoltări din partea unei stăpâniri maştere şi duşmănoase"[254].

Sub aspect bisericesc, referentul Nicolae Bălan a prezentat raportul Senatului bisericesc, referindu-se, printre altele, la unirea Ardealului şi a Banatului cu România[255]. Deputaţii au cerut reprezentanţilor la Conferinţa de pace, ca

> „să-şi dea toate silinţele, pentru ca toţi fiii Bisericii noastre… să fie alipiţi la noul Stat Român, ca în chipul acesta nici unul dintre dânşii să nu ajungă sub stăpânire străină şi să nu fie rupt din legăturile sufleteşti ale Bisericii Ortodoxe Române, căreia îi aparţin"[256].

Dar totodată, sinodalii de la Sibiu au cerut menţinerea principiilor Statutului Organic:

> „Sinodul îşi exprimă şi din partea sa dorinţa ca Biserica noastră să fie organizată, împreună cu Bisericile din celelalte provincii ale României-unite,

[253] *Protocolul Sinodului ordinar ţinut la anul 1919,* Sibiu, 1922, Anexa C, p. 332.
[254] *Protocolul Sinodului ordinar ţinut la anul 1919,* Sibiu, 1922, conclus 31, p. 56.
[255] *Ibidem,* Anexa E, p. 341-342.
[256] *Ibidem*, conclus 67, p. 69-70.

într-o singură Biserică Ortodoxă Română, şi roagă factorii bisericeşti competenţi să ia măsurile de lipsă pentru înfăptuirea acelor opere, păstrând principiile care stau la temelia organizaţiei Mitropoliei noastre”[257].

În al treilea rând, în şedinţa din 18 aprilie/1 mai 1919, datorită cererii *Consiliului Dirigent* adresată Consistoriului mitropolitan, de a i se prezenta un *Memoriu* despre dezideratele Bisericii cu privire la raportul dintre Biserică şi noul Stat Român, Nicolae Ivan a prezentat un raport al comisiei organizatorice, pe care sinodalii l-au acceptat, votând un conclus prin care susţineau punctul de vedere al lui Gheorghe Ciuhandu în această problemă:

„Se ia spre ştire şi materialul prezentat se promovează la Consistoriul mitropolitan, ca acesta să prezinte în numele întregii Biserici *Memorandul,* accentuându-se din partea Sinodului dorinţa ca *autonomia Bisericii noastre* să rămână neştirbită şi caracterul şcolilor confesionale, cu ajutorul statului, nealterat”[258].

Aşadar, trebuie remarcată la membrii forului legislativ al Arhidiecezei **confuzia** cu privire la poziţia Bisericii, susţinând atât autonomia ei, cât şi caracterul ei de confesiune de stat. Precum se va putea constata în paginile următoare, această dorinţă de a împăca două principii ireconciliabile a dăinuit încă multă vreme, îngreunând tratativele pentru unificarea bisericească.

2.3. Sinodul episcopesc al Mitropoliei Ardealului (23 aprilie 1919)

După 1 decembrie 1918, puterea guvernamentală în Transilvania a fost preluată, după cum am amintit deja, de Consiliul Dirigent. Conducătorul Resortului pentru Culte, ortodoxul Valeriu Branişte, şi-a arogat dreptul de supremă inspecţie asupra Bisericilor din teritoriile administrate (inclusiv Mitropolia ortodoxă). Exercitarea lui fost un abuz, deoarece el nu aparţinuse Guvernului ungar, ci regelui apostolic al Ungariei. Este adevărat că, *de facto*, ministrul de Culte din Guvernul de la Budapesta exercitase dreptul de suprainspecţiune, dar în calitatea sa de „ministru al Coroanei”, în numele suveranului (pe baza mai vechiului *ius supremae inspectionis* şi *iura sacra*). Chiar şi art. I din Dispoziţiile generale ale Statutului Organic au prevăzut dreptul de superinspecţie al „Majestăţii Sale” şi nu al Guvernului. Or, în 1919, legislaţia aflată în vigoare în Transilvania era încă cea maghiară, iar în lipsa regelui apostolic al Ungariei (detronat în Ungaria revoluţionară, încă înainte de realizarea Marii Uniri), dreptul de supremă inspecţie ar fi trebuit să fie practic suspendat, până la realizarea unificării juridice depline a României Mari şi eventuala preluare a acestui drept, prin noua Constituţie, de rege sau de Guvernul român. Tot pe asemenea considerente, papalitatea a purtat discuţii dure cu guvernele maghiar din regimul lui Horthy şi din perioada comunistă, refuzând să recunoască acestora dreptul de patronat asupra Bisericii Catolice, deoarece acest

[257] *Ibidem*, conclus 67, p. 70.
[258] *Protocolul Sinodului ordinar ţinut la anul 1919,* Sibiu, 1922, conclus 154, p. 116.

drept aparținuse regelui apostolic al Ungariei şi nu statului ungar[259]. Iar pe de altă parte, după cum se va putea constata în cursul lucrării de față, reprezentanții Bisericii ardelene s-au opus conferirii dreptului de suprainspecție Guvernului român, cerând ca acest drept să fie acordat doar suveranului (pentru a se evita eventuale conflicte cu organe guvernamentale inferioare).

În orice caz, Valeriu Branişte s-a grăbit să facă uz de dreptul de supremă inspecțiune asupra Mitropoliei Ortodoxe, având un țel determinat – invalidarea alegerilor congresuale din 1916, pe care le-a pierdut din cauza (considera el) ingerințelor autorităților administrației locale maghiare.

Prima ingerinţă a noilor autorităţi guvernamentale (Consiliul Dirigent) în afacerile Mitropoliei sibiene

Prin urmare, chiar la 26 ianuarie 1919, Branişte a cerut Consistoriului mitropolitan, predarea concluselor congresuale din 1912 şi 1916, în special cele privind alegerile pentru CNB electoral din 1916. Dată fiind ingerința organelor statului maghiar în aceste alegeri, Valeriu Branişte, cunoscut adversar al mitropolitului Vasile Mangra a considerat că toate actele legate de CNB din 1916 trebuiau anulate.

Ulterior, la 20 aprilie 1919, Consiliul Dirigent a cerut Sinodului episcopesc să invalideze hotărârile CNB din 1916. Sinodul episcopesc, întrunit la 23 aprilie, s-a conformat, emițând următorul conclus:

1. „Deoarece majoritatea alegerilor de deputați congresuali pentru cele două Congrese din 1916 a fost ilegală, Sinodul episcopesc a invalidat toate conclusele acelor Congrese, inclusiv alegerea de mitropolit, considerând acel scaun ierarhic drept uzurpat;
2. Pe considerentul de mai sus, Sinodul episcopesc a decis întoarcerea stării Bisericii la starea de la şedința consistorială din 21 august 1915;
3. Sinodul episcopesc a invitat pe locțiitorul de mitropolit, episcopul Aradului, Ioan I. Papp, să convoace în şedință a Consistoriului mitropolitan pe deputații din 1912-1914;
4. S-a decis ca hotărârea Sinodul episcopesc să fie transmisă Consiliului Dirigent”[260].

---

[259] Gabriel Adriányi, *Beiträge zur Kirchengeschichte Ungarns*, München, 1986, p. 38-40. După disoluția monarhiei dualiste, papalitatea a refuzat, pe baza canonului 329 din *Codex Juris Canonici* să mai discute despre vreun drept de patronat în statele succesoare, până când nu va exista din nou în Ungaria un rege apostolic încoronat. După lunile de dictatură bolşevică, Parlamentul ungar a votat AL 1/1920, prin care s-a stabilit că „Guvernatorul (Horthy – n.n.) nu este îndreptățit să exercite dreptul de patronat regal". Drept urmare, episcopii au fost numiți de papă. În 1927, în urma unui tratat dintre Ungaria şi Scaunul papal, s-a recunoscut papei dreptul de numire a episcopilor, dar şi dreptul de veto al Guvernului ungar, pe motive politice. Astfel, dintre cei 20 de episcopi catolici numiți în Ungaria între 1927-1945, 14 au fost propuşi de Guvernul ungar, iar şase numiți unilateral de papă. După 1945, Vaticanul a continuat să-i numească unilateral pe episcopi, până când Guvernul comunist a emis o ordonanță, în 1959, care prevedea ca toată corespondența dintre Biserică şi Vatican, precum şi toate numirile în funcție, să aibă consensul Ministrului Cultelor sau Consiliului de Miniştri de la Budapesta.

[260] E. Roşca, *Monografia Mitropoliei...*, p. 50-51.

Decizia Sinodului episcopesc din 23 aprilie 1919, privind integrarea în Sf. Sinod de la Bucureşti

Dar Sinodul episcopesc din 23 aprilie 1919 a mai votat şi integrarea sa în Sf. Sinod de la Bucureşti, din dorinţa de a face „parte integrantă a Bisericii Mame din România, întregită cu Basarabia şi cu Bucovina“:

1. „Biserica Ortodoxă Română din Ardeal, Bănat şi părţile româneşti din Ungaria, cuprinsă de adâncă bucurie, revine din nou în sânul Bisericii Ortodoxe Române din Vechiul Regat român, de la care o rupsese vitregitatea timpurilor şi reînoieşte vechile legături de unitate cu Mitropolia Ungro-Vlahiei, dorind a forma parte integrantă a Bisericii mame din România, întregită cu Basarabia şi cu Bucovina;
2. În scopul acesta, Episcopatului nostru roagă cu adâncă smerenie pe Preasfinţitul Sinod episcopesc central din Bucureşti, să primească cu frăţească dragoste pe episcopii mitropoliei noastre în sânul membrilor Sinodului episcopesc, statorind împreună locul şederii lor după ordinea canonică;
3. Sinodul nostru constată necesitatea de a se uniformiza organizaţiunea Bisericii din întreg regatul Român, introducându-se, fără a abandona caracterul de Biserică dominantă sau de stat, o autonomie perfecţionată pe baza experienţelor, ce le avem noi după o practică de 50 de ani de viaţă bisericească constituţională, având a se admite şi mirenii în corporaţiunile bisericeşti de natură administrativă, culturală, financiară, umanitară, socială şi electorală, şi susţinând drepturile ierarhice ale preoţilor şi episcopilor, respectiv ale Sinodului episcopesc, ca suprema autoritate conducătoare a Bisericii;
4. Până când se va face organizarea uniformă, mitropolia noastră îşi păstrează organizaţia sa pe temeiul Statutului Organic, dar ca parte integrantă a Bisericii Ortodoxe Române din Statul român” [261].

Condiţiile validităţii Sinodului episcopesc din Transilvania

Conform § 173 St. Org., conclusele Sinodului episcopesc puteau fi valide doar dacă Sinodul era convocat de mitropolit şi participau la el episcopii sufragani[262]. Chiar Şaguna prevăzuse că

> „Sinodul episcopesc doar atunci este valid, dacă este convocat de către mitropolit. Fiind scaunul mitropolitan văduv, Sinod episcopesc nu se poate ţine, căci lipseşte atunci Capul Episcopilor (can. 34 ap)” (§ 208-209 din Proiectul)[263].

Desigur, convocarea Sinodului episcopesc pentru examinarea canonică a unui episcop sau mitropolit nou ales (cf. § 102[264] şi 157 pct.15[265] St.Org.) constituia un caz special. După cum a arătat Ioan de Preda, Sinoadele convocate în acest scop

---

[261] *Protocolul Congresului Naţional Bisericesc din 1920, Sesiunea ordinară,* Sibiu, 1923, Tip. Arhidiecezană, Anexa E, p. 115-116.

[262] „Pentru validitatea hotărârilor Sinodului episcopesc este necesar ca să fie convocat de către mitropolit şi să participe la acesta şi episcopii sufragani”.

[263] *Protocolul Congresului Naţional Bisericesc român de religiunea greco-răsăriteană, conchiemat în Sibiu pe 16/28 septembrie 1868*, Sibiu, 1868, p. 178.

[264] „Protocolul alegerii, semnat de preşedinte, notari şi bărbaţii de încredere, se transmite sinodului episcopesc pentru verificare canonică şi se prezintă apoi Majestăţii Sale spre întărire a alegerii”.

[265] „După sosirea preaînaltei rezoluţii de întărire, noul mitropolit, de este arhiereu, se introduce îndată în scaunul mitropolitan pin congres; iar dacă a fost ales mitropolit dintre prezbiteri, atunci alesul se supune examinării canonice prin sinodul episcopesc, şi aflându-se vrednic, se hirotoneşte, şi se introduce în scaunul mitropolitan prin consistoriul mitropolitan”.

> „n-au să aducă concluse, ci numai să îndeplinească anumite forme. Şi de aceea, la compunerea acestor Sinoade, nu vine a se observa stricta dispoziție a § 173 St.Org. şi anume, cu atât mai puțin, cu cât că ea, pe lângă toată bunăvoința, nici nu se poate să se observe”[266].

Aşadar, cei doi episcopi sufragani din Mitropolia vacantă a Transilvaniei, nici nu ar fi avut dreptul să se întrunească, decât doar pentru examinarea canonică a eventualului mitropolit ales. În nici un caz nu ar fi avut dreptul de a se exprima în alte domenii, mai ales atât de complexe, precum cele menționate mai sus.

2.4. Şedinţa Consistoriului mitropolitan ardelean din 2/15 mai 1919

Prin decizia celor doi episcopi de a se integra în Sf. Sinod de la Bucureşti, a fost dusă la îndeplinire propunerea făcută în lunile anterioare de către Gheorghe Ciuhandu.

Însă decizia aceluiaşi Sinod episcopesc, de a anula conclusele CNB din 1916 a provocat o dispută aprinsă. Decizia a fost contestată de Consistoriul mitropolitan, întrunit în şedinţă plenară la 2/15 mai 1919. Roman Ciorogaru, viitorul episcop de Oradea, a declarat că Sinodul episcopesc şi-a „însuşit un drept ce nu-i compete”, iar Nicolae Comşa a declarat că

> „Sinodul episcopesc s-a ingerat în drepturile Consistoriului mitropolitan şi ale Congresului, **Sinodul arhieresc e numai coordonat, nu for superior, îndreptățit a invalida alegerile de deputați congresuali**”.

Drept aceea, a propus următoarea decizie, votată de Consistoriu:

> „ca hotărârea Sinodului episcopesc să se transpună Congresului Național Bisericesc, fără a se lua la cunoştință”[267].

Pe de altă parte, Consistoriul mitropolitan a întărit propunerea Sinodului episcopesc, ca la redactarea noii constituții bisericeşti din România Mare să se țină cont de experiențele de o jumătate de veac a Bisericii ardelene. Într-un *Memoriu* transmis Consiliului Dirigent, s-a cerut să fie introdus *Statutul Organic* în întreg Regatul român, cu unele revizuiri[268].

În vederea întrunirii viitorului Congres Național Bisericesc ordinar şi electoral, Consistoriul mitropolitan, în şedința sa din 24 iulie 1919 a organizat noi alegeri pentru perioada 1918-1920, acestea fiind aprobate în şedința Consistoriului mitropolitan din 4/17 noiembrie 1919.

*

---

[266] Ioan A. de Preda, *Constituția...,* p. 261.

[267] E. Roşca, *Monografia Mitropoliei ortodoxe române a Ardealului ,începând de la repausarea arhiepiscopului-mitropolit Andrei baron de Şaguna până astăzi,* Sibiu, 1937, p. 52-53.

[268] L. Stan, *IPS Mitropolitul Nicolae...,* p. 11.

La 28 mai 1919 a avut loc prima vizită în Transilvania a familiei regale şi a membrilor Guvernului român de la Bucureşti, prilejuită de oficierea unui parastas la mormântul lui Mihai Viteazul, lângă Câmpia Turzii. În fruntea soborului de preoţi s-a aflat Miron Cristea, episcopul de Caransebeş. Vizita a continuat la Sibiu, când, în 31 mai 1919 a fost vizitat Consiliul Dirigent la sediul său din Sibiu. Din nou, în prezenţa suveranilor, regele Ferdinand şi regina Maria, episcopul Miron Cristea a oficiat slujba religioasă în catedrala mitropolitană din Sibiu. Însufleţitoarele cuvântări şi rugăciuni ale episcopului Miron Cristea au lăsat o impresie adâncă înalţilor oaspeţi. La rându-i, Miron Cristea a omagiat armata şi pe rege, în calitatea sa de comandant suprem, într-un articol din *Telegraful Român*[269].

2.5. Consfătuirea de la Sinaia, din 24-25 iunie 1919

De realizarea uniformizării organizaţiei bisericeşti au fost preocupaţi şi ierarhii din Vechea Românie. În acest scop, mitropolitul Pimen al Moldovei[270], în calitatea sa de preşedinte al Sfântului Sinod şi locţiitor de mitropolit primat, a organizat, împreună cu Ion Angelescu, ministrul Cultelor din Guvernul I. I. C. Brătianu (29 noiembrie 1918-26 septembrie 1919), *Consfătuirea de la Sinaia*.

Au participat clerici şi mireni din toate provinciile româneşti, întrunite în România Mare: mitropolitul Pimen al Moldovei, episcopul Miron al Caransebeşului, Nicodim al Chişinăului, arh. Vartolomeu Stănescu, dr. Ioan Gh. Savin, decanul Facultăţii de Teologie Cernăuţi, prof. Valerian Şesan, prof. Dimitrie Boroianu, Ion Angelescu (ministrul de culte în Guvernul Artur Văitoianu), Vasile Goldiş, ministrul pentru Ardeal în Guvernul român, Ion Constantin Inculeţ ministrul Basarabiei din Guvernul român, Valeriu Branişte, şeful Resortului Cultelor din *Consiliul dirigent,* prof. Constantin Nazarie, Ioan Lupaş, C. Dobrescu de la Casa Bisericii.

În urma discuţiilor asupra viitoarei organizări a Bisericii din România s-au convenit următoarele:

1. „Să se decreteze unificarea ierarhică şi canonică a Bisericilor Ortodoxe Române din provinciile alipite Patriei Mame, şi anume să se înceapă această lucrare cu forul suprem de conducere bisericească, cu Sfântul Sinod;
2. În virtutea acestui principiu de reîntregire, la cea mai apropiată şedinţă a Sfântului Sinod să fie convocaţi ca membri de drept istoric şi canonic ai acestei înalte corporaţiuni, toţi ierarhii Bisericii Ortodoxe Române din provinciile României întregite;
3. În lucrarea de organizare bisericească pe baze canonice şi autonome, din punct de vedere reprezentativ, administrativ, legislativ şi judecătoresc, se ia ca punct de plecare pentru dezbateri, *Statutul Organic* al Mitropoliei Ortodoxe Române din Transilvania;

[269] Ilie Şandru, Valentin Borda, *Un nume pentru istorie-Patriarhul Miron Cristea,* Tg. Mureş, 1998, p. 127-129.
[270] Pimen Georgescu (1853-1934) a fost mitropolit al Moldovei în perioada 1909-1934.

4. În scopul acesta, textul *Statutului Organic* se va trimite autorităților bisericeşti din toate provinciile, spre studiu amănunțit şi spre a indica toate modificările pe care le vor afla de trebuință, având să-şi înainteze fiecare proiectele sale, care vor forma obiectul de dezbatere al unei viitoare consfătuiri”[271].

La 16 august 1919, ca urmare a celor stabilite la Sinaia, mitropolitul Pimen Georgescu al Moldovei a trimis tuturor Consistoriilor eparhiale din România Mare o *Adresă*, însoțită de cinci exemplare din *Statutul Organic,* pentru a fi împărțite unor membri de frunte ale acestor corporațiuni, urmând ca aceştia să-şi expună propunerile în coloanele libere, prevăzute la fiecare paragraf[272].

2.6. Congresul preoţimii din Vechea Românie (Bucureşti, 17-19 septembrie 1919)

La o jumătate de an după Congresul Asociației clerului din Mitropolia ardeleană, a avut loc la Bucureşti un congres al preoțimii din Vechea Românie. Desigur că una din principalele probleme discutate a fost aceea a unificării organizației BOR. *Preoţimea din Vechea Românie* a ajuns la următoarele concluzii:

1. Unirea Bisericilor Ortodoxe din toate provinciile unite în România Mare într-o *Biserică Ortodoxă Română autocefală*, condusă de către Sfântul Sinod, compus din toți ierarhii, din toate provinciile alipite;
2. Obținerea de către BOR a autonomiei față de Statul Român, aceasta însemnând „dreptul Bisericii Ortodoxe Române de a se conduce prin propriile ei organe pe terenul administrativ, legislativ, judecătoresc şi reprezentativ”;
3. Instituirea unui *Congres superior bisericesc*, ca for suprem legislativ şi judecătoresc, care va exercita drepturile autonomiei bisericeşti, împreună cu Sfântul Sinod. În acest congres vor participa reprezentanți atât ai clerului cât şi ai credincioşilor[273].

Importantă la acest congres a fost alocuțiunea profesorului **Nicolae Iorga**. Marele istoric s-a declarat drept susținător al autonomiei bisericeşti, din două perspective: istoric şi actual. Din perspectivă istorică, Iorga a enunțat că, înainte de legile secularizării ale lui Cuza, Biserica s-a condus autonom, adică fără amestecul domnilor şi al boierilor, atât în privința alegerilor de ierarhi, cât şi a administrației materiale. Mai apoi, reforma lui Cuza a dăunat mult Bisericii, în sensul că a deposedat-o de averile ei, Biserica fiind pusă în dependență de Stat. Prin urmare, în urma secularizării, a avut de suferit atât activitatea spirituală a Bisericii, prin ruinarea fizică a multor lăcaşuri de cult, dar şi activitatea culturală, ştiut fiind că Biserica, în timpul secolelor XVIII-XIX a jucat un rol cultural deosebit, grație

---

[271] *Protocolul Congresului Național Bisericesc din 1920, Sesiunea ordinară,* Sibiu, 1923, Tip. Arhidiecezană, Anexa E, p. 117; ABM Mateiu 551, f. 121-122.
[272] *Ibidem;* E. Roşca, *Monografia…,* p. 255.
[273] I. Lupaş, *Atitudinea preoțimii față de problema unificării bisericeşti,* în: BOR, Ser. II, an XL, nr. 3, 1921, p. 207.

acțiunilor de traducere şi tipărire a multor opere teologice şi laice, dar şi a învățământului teologic (fostele *Seminarii* devenind, sub conducerea Statului, „gimnazii de clasa a doua”).

În ceea ce priveşte perspectiva „actuală”, Iorga a făcut o paralelă între Biserica autonomă şi constituțională din Ardeal şi cea absolutistă şi dependentă de Stat, din Vechea Românie. Analizând sistemul alegerii ierarhilor din cele două Biserici, a constatat că, în timp ce Regulamentul alegerii de ierarhi din Ardeal specifica faptul că principiul reprezentativ electiv era singurul care hotăra participanții în adunările elective, în vechea Românie, regulamentele de alegere ale ierarhilor nominalizau autoritățile de stat care aveau să participe, ca membri de drept, la alegerea ierarhilor.

Iorga a concluzionat că ambele sisteme prezentau carențe, dar că în vechea Românie s-a ajuns la situații cu totul nesatisfăcătoare:

> „Am luat parte la atâtea alegeri de ierarhi prin Corpurile legiuitoare, conform Statutului. Au votat de-a valma ortodocşi, care practică, ortodocşi care nu practică, armeni şi catolici. Motivele votului erau *exclusiv* interesele de partid, recomandațiile «şefilor», ori poate şi cârdăşii imorale între alegători şi candidat. Îmi aduc aminte cu dezgust de clipa când un politician din Bucureşti, care-şi datora popularitatea numai viciului beției, stăruia şi garanta pentru un călugăr, care avea aceeaşi patimă şi care apoi a ajuns, cum era de aşteptat, o ruşine a episcopatului nostru”[274].

Pe de altă parte, Iorga a menționat că nici sistemul ardelean nu era lipsit de greşeli. De pildă, a socotit că nu era tocmai potrivit ca laicii să se erijeze în apărători ai libertăților naționale prin intermediul Bisericii şi din interiorul acesteia. Şi, cu toate acestea, Iorga a fost nevoit să recunoască faptul că Biserica ortodoxă ardeleană, în special prin Statutul şagunian, a încurajat unitatea națiunii române.

Prin urmare, Iorga s-a declarat pentru participarea laicilor la viața bisericească, cu mențiunea că aceştia trebuiau bine cântăriți:

> „La rosturile Bisericii să ia parte numai aceia ... nu numai se botează, se cunună şi se îngroapă cu preoți, dar aceia, care urmând vechile obiceiuri, când doamnele bogate nu veneau la biserică să ceară icoane pentru budoare şi odăjdii pentru paravane, dăruiesc lăcaşului de care se țin, şi sunt gata să-l ajute în opera de milostenie şi de lumină, pe care din nou trebuie s-o ia asupră-şi, căci mai ales pe cea din urmă nimeni n-ar putea-o face mai bine!”[275]

Preoțimea din Bucovina a cerut mai întâi menținerea şi recunoaşterea vechilor drepturi canonice ale Mitropoliei Bucovinei, astfel ca teritoriul şi jurisdicția ei să nu fie alterate. În ceea ce priveşte unificarea bisericească, au cerut ca să nu se întreprindă nimic până când condițiile nu erau supuse aprecierii chiriarhilor şi a Congreselor eparhiale din Mitropolia Bucovinei;

---

[274] *Ibidem*, p. 208.
[275] *Ibidem*, p. 209.

„În consecință, noi delegații bucovineni, nu ne-am putea da votul pentru introducerea în bloc a Statutului lui Şaguna în eparhia noastră fără asentimentul factorilor în drept din eparhie”[276].

Apoi, delegații bucovineni au declarat că susțineau opinia prof. Eusebiu Popovici, exprimată în *Socotința mea neînsemnată privitoare la constituirea Bisericii României Mari*, anume că:

- *Adunarea Constituantă* nu avea dreptul să alcătuiască un Proiect de unificare, întrucât acest drept urma să-l aibă doar Sf. Sinod, astfel că *Adunarea* respectivă, precum şi *Consistoriul superior* rămâneau doar ca instanțe cu rol consultativ, delegate de Sf. Sinod;
- Întrucât atât Mitropolia Bucovinei, cât şi Mitropolia Transilvaniei, deținuseră statutul de Biserici autocefale, pentru ca pe viitor să se supună Sf. Sinod, aveau pretenția să li se acorde un rol deosebit în lucrarea de unificare bisericească;
- Au cerut ca noua Biserică din România Mare să se aşeze pe bazele canonice ale Bisericii ortodoxe. Aceasta însemna că, din capul locului, să se aplice sistemul ca „fiecare episcop să aibă pe lângă sine prezviteriul său, adică un *Consistoriu* împreună cârmuitor cu el, şi nu numai un Consistor dicasteriu. De asemenea au socotit că un *Congres bisericesc* cu participarea clerului şi poporului la cârmuirea episcopului şi Consistoriului său, nu era necanonic, „dacă nu trecea peste marginile ce erau trase şi parlamentelor în monarhiile constituționale”[277];
- Aceeaşi delegați au aderat la ideea autonomiei față de Stat, însemnând ca Biserica „să rânduiască şi să administreze iarăşi afacerile ei interne, supunându-se altminteri legilor Statului celor comune, ca fiecare altă societate”;
- S-a mai admis ca Bisericile provinciale să fie unite prin Sf. Sinod, căruia i se recunoştea autoritatea supremă, dar numai dacă fiecare episcopie îşi păstra individualitatea sa;
- Au fost de acord şi cu prevederea ca Legile emise de Sf. Sinod să fie înaintate Statului pentru ştiință şi spre confirmare;
- Au considerat normal faptul că Sf. Sinod avea să fie format din toți mitropoliții, episcopii şi arhiereii României Mari, aceştia având drept de vot decisiv. În cazul în care mai participau şi alți membri, aceştia aveau să dețină doar drept de vot consultativ;
- Delegații bucovineni au pretins ca: „Chiriarhii să se aleagă prin Colegiul electoral *cel legiuit* în Bucovina, prin Congresul bisericesc care trebuia numaidecât *reactivat”*[278]*;*
- Au considerat bună hotărârea ca apelările de la hotărârile chiriarhului să fie judecate de Sf. Sinod;
- Au agreat şi procedeul ca Ordonanțele eparhiale să fie aduse la cunoştința Sf. Sinod şi a Ministerului de Culte, precum şi autorităților de stat locale ale Episcopiei;
- Au propus ca atât Fondurile bisericeşti din Transilvania, precum şi a celor din Bucovina, să fie administrate, ca şi până acum, de acele Eparhii, în cazul Bucovinei prin *Direcțiunea Fondului religionar ortodox al Bucovinei*.

---

[276] *Ibidem*.
[277] *Ibidem*, p. 210.
[278] *Ibidem*.

Preoţimea din Basarabia a împărtăşit ideea ca în procesul de unificare bisericească să se respecte canoanele Bisericii Ortodoxe. Pentru întocmirea acestui proiect, delegații basarabeni au prezentat următoarele propuneri:

- În cadrul BOR autocefale să existe cinci mitropolii, după cele cinci provincii, toate unite într-un **Patriarhat**;
- Patriarhul să fie ales, pe viață, de către Congresul general-bisericesc, şi să rezideze în capitala țării;
- Patriarhul să fie totodată şi mitropolit al Ungrovlahiei, unde să aibă şi un vicar episcopesc;
- Patriarhul să conducă Biserica cu ajutorul Sinodului episcopesc şi al Congresului bisericesc;
- Sinodul episcopesc să se ocupe de probleme dogmatice, unde toți chiriarhii titulari să fie convocați de două ori pe an, pentru cel mult 15 zile;
- Congresul bisericesc din toată România să se convoace odată la trei ani şi să se ocupe de probleme administrative, economice, şcolare, misionare şi filantropice[279].

Ioan Lupaş, pe baza opiniilor prezentate de preoțimea din provinciile româneşti, a concluzionat că, în principiu, nu erau diferențe de vederi prea mari cu privire la noua organizare bisericească în România Mare. Principiile *autonomiei* şi a *participării mirenilor* au fost admise de toți. O singură problemă, cea a instituției Patriarhatului, fusese amintită doar de către delegații basarabeni.

Însă, abia după începerea lucrărilor *Adunării constituante*, din septembrie 1920, Lupaş a constatat că delegații diferitelor provincii dădeau acestor principii înțelesuri mult diferite[280].

2.7. Şedinţa Consistoriului mitropolitan de la Sibiu din 4/17 noiembrie 1919

În şedința plenară a Consistoriului mitropolitan, convocat pe data de 4/17 noiembrie 1919, s-a prezentat decizia Sinodului episcopesc din 23 aprilie 1919, şi s-au analizat cele decise la Sinaia.

Consistoriul mitropolitan nu a acceptat procedura propusă la Sinaia pentru demersurile de unificare bisericească. Nu a găsit corespunzătoare modalitatea analizării individuale a prevederilor *Statutului Organic* ardelean. De aceea, pentru Mitropolia Ardealului a decis înființarea unei *comisii* care să stabilească întâi principiile autonomiei bisericeşti, după care să se dea o lege uniformă de organizare bisericească. Iar, după uzanțele de lucru ale Mitropoliei Ardealului, deliberările acelei comisii urmau să fie supuse dezbaterii Congresului Național Bisericesc, „cea mai înaltă corporațiune legislativă în Mitropolia noastră". Din comisie a fost hotărât să facă parte cei doi episcopi (Ioan Papp şi Miron Cristea), precum şi din nouă asesori: Roman Ciorogariu, Iosif Traian Bădescu, Ioan Lupaş, Partenie Cosma, Aurel Vlad, Lucian Borcia, Valer Branişte, Vasile Goldiş şi Petru Corneanu[281].

---

279 *Ibidem*, p. 210-211.
280 *Ibidem*, p. 211.
281 *Protocolul Congresului Național Bisericesc din 1920, Sesiunea ordinară,* Sibiu, 1923, Tip. Arhidiecezană, Anexa E, p. 118.

2.8. Întrunirea Parlamentului României Mari Noiembrie 1919

În vechea Românie, la 14 noiembrie 1918, regele Ferdinand dizolvase Parlamentul şi emisese un Decret lege pentru organizarea de alegeri parlamentare, acestea fiind pregătite de Guvernul Văitoianu (27 septembrie 1919-30 noiembrie 1919). Pentru Transilvania, în 24 august 1919, *Marele Sfat* a votat Decretul-lege electorală, pregătit de Consiliul Dirigent[282].

În vara şi toamna anului 1919 au avut loc noi alegeri pentru Congresul Naţional Bisericesc (CNB) al Mitropoliei ardelene, dar şi alegeri pentru primul Parlament reunit al României Mari, pregătite de Guvernul gen. Văitoianu (27 septembrie 1919-30 noiembrie 1919)[283].

Cele două camere şi-au început lucrările în 7/20 noiembrie 1919, în Senat luând parte şi membri ai CNB din Sibiu (din Partidul Naţional Român)[284]. Datorită întrunirii Parlamentului de la Bucureşti, organizarea CNB de la Sibiu a fost suspendată până după încheierea şedinţei Legislativului naţional. Totuşi, întâlnirea de la Bucureşti a fost folosită de către episcopul Papp pentru a fixa data convocării CNB ordinar, pentru ziua de 15/28 decembrie 1919, iar a CNB electoral pentru ziua de 20 decembrie/2 ianuarie 1920. După întoarcerea la Sibiu, episcopul, împreună cu secretarul mitropolitan, au demarat la 1/14 decembrie pregătirile pentru deschiderea celor două Congrese.

---

282 Această lege a prevăzut votul obştesc, egal direct şi secret, fără însă a li se da drept de vot şi femeilor, aşa cum fusese promis la Adunarea de la Alba-Iulia, la 1 decembrie 1918. Aveau drept de vot toţi cetăţenii bărbaţi, de la vârsta de 21 ani, născuţi în teritoriile unite cu România, sau care la 1 ianuarie 1914 aveau domiciliul în aceste teritorii. Mai aveau drept de vot şi cei care nu erau născuţi în aceste provincii româneşti unite, nu aveau nici cetăţenia română, dar doreau acest lucru, în care scop trebuiau să întreprindă mai multe acţiuni până la trecerea lor pe listele electorale (M. Ştirban, *Din Istoria României 1918-1921. Probleme ale vieţii politice, economice şi sociale,* Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1987, p. 126).

283 Primul Parlament al României Mari, ales după noua Lege electorală, a fost format din 827 parlamentari, adică: 568 deputaţi şi 236 senatori, aleşi prin sufragiu universal, plus patru senatori ai celor patru universităţi (Bucureşti, Cernăuţi, Cluj şi Iaşi) şi încă 19 senatori de drept (moştenitorul tronului şi 18 prelaţi). Din acele alegeri nu a ieşit învingătoare nici o formaţiune politică tradiţională din Regat, ci formaţiuni din teritoriile alipite. S-a format *Blocul parlamentar* (25 noiembrie 1919), în care se aflau pe primele locuri: Partidul Naţional Român (169 mandate în Adunarea Deputaţilor şi 76 în Senat), Partidul ţărănesc din Basarabia (72 mandate în Adunare şi 35 în Senat) şi Partidul ţărănesc (61 mandate în Adunare şi 28 în Senat) În Guvern, din cei 13 demnitari, şase proveneau din rândul PNR din Transilvania, trei erau din Partidul Ţărănesc din Basarabia, unul din partea Partidului Democrat al Unirii din Bucovina, şi trei erau în afara Blocului: gen Averescu, Răşcanu şi dr. I. Cantacuzino (din vechea Românie). La 15 decembrie au părăsit Guvernul Averescu şi Octavian Goga (ministru al cultelor între 1 dec. 1919-15 dec. 1919), fiind înlocuiţi de Ion Mihalache şi Ioan Borcea (ministru al Cultelor între 16 dec. 1919-12 mart. 1920), apoi Nicolae Lupu (27 dec.) şi generalul Traian Moşoiu, comandant al trupelor române din Transilvania (2 martie 1920). Programul acestui Guvern cuprindea şi revizuirea Constituţiei. Din acest motiv, Parlamentul din 1919-1920 avea să fie cunoscut din presă drept ***Constituantă*** (M. Ştirban, *op. cit.*, p. 168-177).

284 M. Ştirban, *Din Istoria României...,* p. 125.

3.
MIRON CRISTEA ŞI UNIFICAREA SFÂNTULUI SINOD

Deşi locţiitorul de mitropolit, Ioan Papp, a îndeplinit pregătirea pentru cele două Congrese de la Sibiu, acestea nu s-au putut întruni la data preconizată. Ministrul de Culte din Guvernul de la Bucureşti, Ioan Borcea[285] (din guvernul condus de Al. Vaida-Voievod) a trimis un ordin telegrafic, prin care a amânat întrunirea celor două Congrese.

Care au fost motivele acestei amânări? Eusebiu Roşca a indicat două cauze principale: a) nesiguranţa lui Miron Cristea privind alegerea sa ca mitropolit al Ardealului; b) năzuinţa lui mai mare de a ajunge mitropolit primat la Bucureşti. Tocmai de aceea, factorii politici de la Bucureşti au decis ca CNB electoral de la Sibiu să fie amânat până după întrunirea Colegiului electoral pentru alegerea mitropolitului primat:

> „Cum însă episcopul Cristea nu era sigur că va avea majoritatea ca să fie ales mitropolit (al Ardealului – n.n.), mai ales din pricina caransebeşenilor care erau împotriva lui, s-a intervenit – probabil din partea aderenţilor lui – la ministrul de Culte I. Borcea, care a revocat aprobarea ţinerii CNB la termenul indicat, şi la 18/31 decembrie 1919 s-a convocat *Marele Colegiu* pentru alegerea de mitropolit primat. Prin alegerea episcopului Cristea de mitropolit primat, iar a devenit actuală alegerea mitropolitului din Ardeal...[286].
> Observând că alegerea dânsului de mitropolit al Ardealului este problematică, şi după referinţele din Vechiul Regat, fiind scaunul de mitropolit primat vacant, în vederea completării acestuia şi-a dat seama că nu este exclus să se reflecteze la o combinare pentru alegerea unui ardelean"[287].

Aşadar, în opinia lui Roşca, CNB al Mitropoliei sibiene a fost amânat de ministrul Cultelor de la Bucureşti în aşteptarea Marelui Colegiu Electoral pentru alegerea mitropolitului primat, astfel ca, în cazul în care Cristea nu reuşea să fie ales mitropolit la Bucureşti, să ajungă cel puţin mitropolit la Sibiu. Într-adevăr, conform legislaţiei în vigoare, Cristea nici nu putea candida pentru ocuparea scaunului Ungrovlahiei, dat fiind faptul că făcea parte dintr-o altă Biserică Ortodoxă autocefală decât cea a României. Drept urmare, înainte de efectuarea alegerii de la Bucureşti trebuiau unite cele două Biserici:

---

[285] Din guvernul Vaida-Voievod (1 decembrie 1919-13 martie 1920) iese Octavian Goga din postul de ministru al Cultelor (în 15 dec. 1919) şi este înlocuit cu Ioan Borcea (16 decembrie 1919-12 mart. 1920). În următorul guvern, Al. Averescu (13 martie 1920-16 dec. 1921), în 13 iunie 1920, este numit din nou Octavian Goga în funcţia de ministru al Cultelor, (M. Ştirban, *Din Istoria României...,* p. 173-174).

[286] E. Roşca, *Monografia Mitropoliei...*, p. 68-69.

[287] *Ibidem*, p. 254.

„Într-un moment s-a pus la cale alegerea mitropolitului primat la Bucureşti şi, fiindcă I. P. S. S. Dr. Miron E. Cristea era episcop în Mitropolia noastră, şi după vechea Lege sinodală nu putea fi ales la Bucureşti, de aceea trebuia proclamată mai întâi unirea bisericească. Astfel s-a improvizat repede o şedinţă a Sfântului Sinod în ziua precedentă alegerii, s-a proclamat printr-o simplă declaraţie a celor doi arhierei ai noştri unirea, apoi s-au dat la gazetă câteva şiruri, despre ceea ce s-a făcut, iar a doua zi *Marele Colegiu* a ales pe noul mitropolit primat"[288].

3.1. Unificarea bisericească decretată de Sf. Sinod. Alegerea lui Miron Cristea ca mitropolit primat

Practic, unificarea BOR şi alegerea lui Miron Cristea ca mitropolit primat au avut loc pe parcursul a trei zile. În condiţiile vacantării scaunului de mitropolit al Ardealului şi a vârstei înaintate a episcopului de la Arad, Ioan Papp, Miron Cristea a fost ierarhul ortodox ardelean care s-a aflat în prima linie în relaţiile cu autorităţile de la Bucureşti. Era cunoscut mai ales cercurilor liberale încă înainte de unire, prin desele vizite în vechea Românie, inclusiv la vestita vilă Florica, alături de alţi fruntaşi ardeleni, precum Partenie Cosma, Octavian Goga, Aurel Cosma, Vasile Goldiş[289].

Pentru a putea fi ales ardeleanul Miron Cristea mitropolit primat, trebuiau parcurse în prealabil mai multe etape, îndeplinite foarte rapid:

- **16/29 decembrie 1919** – Parlamentul României Mari a votat (aprobat) Decretul regal de unire politică a tuturor provinciilor româneşti;
- **17/30 decembrie 1919** – a fost convocată şedinţa extraordinară a Sf. Sinod cu ierarhii noilor teritorii. Vladimir Repta, Nicodim al Chişinăului, Cristea al Caransebeşului; arhiereii Ipolit Rădăuţeanu şi Dionisie al Ismailului au făcut Sfântului Sinod propunerea ca:

  > „Unirea politică efeptuită între toate provinciile naţiuniii române să se extindă şi asupra sfintei noastre Biserici strămoşeşti, aşa că Biserica Ortodoxă a Basarabiei, Bucovinei, Ardealului, Banatului, Crişanei şi a părţilor ungurene, să alcătuiască o singură Biserică Autocefală Ortodoxă naţională română, a cărei autoritate supremă este *Sfântul Sinod* al Bisericii Ortodoxe autocefale a României întregite"[290].

  Declaraţia a fost primită cu unanimă însufleţire[291] şi a constituit, de fapt, ratificarea *Hotărârii* Sinodului episcopesc din Ardeal, din 23 aprilie 1919 a unirii dogmatice cu Sfântul Sinod de la Bucureşti[292] şi implicit desfiinţarea Sinodului episcopesc din Transilvania[293];

---

[288] *Gazeta Poporului*, nr. 1/11 ianuarie 1920, apud, E. Roşca, *Monografia Mitropoliei...*, p. 256-257.
[289] I. Şandru, Valentin Borda, *Un nume pentru istorie...*, p. 119.
[290] E. Roşca, *Monografia Mitropoliei ortodoxe române a Ardealului...*, p. 256; ABM Mateiu 551, f. 123.
[291] ABM Mateiu 551, f. 123.
[292] *Ibidem*, f. 6.
[293] E. Roşca, *Monografia Mitropoliei ortodoxe române a Ardealului...*, p. 257.

- **18/31 decembrie 1919** – întrunirea Marelui Colegiu electoral. Acesta l-a ales în scaunul de mitropolit primat pe episcopul Miron Cristea din Caransebeş. Din totalul celor 447 voturi exprimate, 435 s-au pronunţat pentru alegerea lui Miron Cristea ca mitropolit al Ungrovlahiei şi primat[294].

Întronizarea noului mitropolit primat a avut loc în următoarea zi, pe 1 ianuarie 1920 (st.n.), când regele Ferdinand i-a înmânat toiagul arhipăstoresc. A urmat o cuvântare programatică, cu propuneri concrete pentru ca „sfânta Biserică a părinților noştri" să-şi poată îndeplini menirea:

1. „Să-şi recâştige, spre binele țării, vechea strălucire, ce cu adevărat se cuvine acestei instituții divine şi naționale;
2. Să devină tot mai mult mângâietoarea celor osteniți şi însetați, care caută alinarea la altarul ei şi în slujbele ei;
3. Să fie ajutătoarea celor săraci, lipsiți şi bolnavi;
4. Să devină farul de lumină şi de învățături în spiritul Evangheliei, care încheagă şi întăreşte viața socială pe temeliile trainice ale ordinii şi dreptății, ale iubirii şi iertării, nu numai față de aproapele, ci şi față de contrarii noştri;
5. Să fie izvor de virtuți şi idealuri, pildă vie de jertfire pentru bine, de îndemn, de apostolie dezinteresată pe toate terenurile activității publice;
6. Cu un cuvânt, să rămână acea maică iubitoare a țării întregi, la care cu încredere şi cu dragoste nemărginită să alerge toți fiii poporului român, cum se apropie fiii buni de sânul maicii lor"[295].

Aceasta a fost latura festivă şi victorioasă a evenimentelor. La Sibiu însă, procedura urmată nu a fost însă bine primită, fapt asupra căruia voi mai reveni.

3.2. Viziunea lui Miron Cristea despre unificare

Nu doar atitudinea, ci chiar şi ideile promovate de Miron Cristea au avut menirea de a provoca îngrijorare în cercurile conducerii Bisericii ardeleneşti. Aceste idei au fost concretizate în lucrarea *Principii fundamentale pentru organizarea unitară a BOR din regatul român*, prezentată în vara-toamna anului 1920 (la întrunirea *Constituantei* din septembrie). Pentru păstrarea unei mai bune structuri a lucrării de față, voi prezenta „operatul" lui Miron Cristea în acest capitol, şi nu la locul potrivit, din punctul de vedere al cronologiei.

Miron Cristea şi-a conceput lucrarea-„operat" în 18 părți: 1) Unitatea şi autocefalia Bisericii Ortodoxe din România Mare; 2) Biserica Ortodoxă ca Biserică națională a Statului român; 3) Noua împărțire a eparhiilor; 4) Autonomia Bisericii;

---

[294] În cuvântarea de mulțumire, noul mitropolit primat a afirmat: „Unanimitatea glasului acestui mare Colegiu electoral este o puternică manifestare a dorinței că de aici înainte fruntaşii poporului sunt hotărâți a scoate politicianismul de partid de pe tărâmul sfânt al Bisericii, ca astfel, cu sprijinul unanim al tuturor fiilor ei şi chemând în o nouă organizare a ei la o conlucrare armonică, atât clerul inferior, cât şi mirenii, să poată munci mai cu succes pentru îndeplinirea grelei sale misiuni. Numai procedând astfel vor putea privi toți cetățenii țării în Biserică o adevărată maică iubitoare, iar în preoții şi arhiepiscopii ei pe adevărații părinți sufleteşti, deopotrivă iubiți din partea tuturor fiilor lor" (I. Şandru, Valentin Borda, *Un nume pentru istorie…,* p. 131).

[295] *Ibidem,* p. 132-133.

5) Relațiile dintre Biserică şi Stat; 6) Constituția sau Statutul de organizare a Bisericii; 7) Colaborarea mirenilor cu clerul; 8) Independența economică a Bisericii; 9) Justiția Bisericii; 10) Dreptul electoral în BOR; 11) Controlul financiar; 12) Conducerea Sfântului Sinod; 13) Instituția arhiereilor; 14) Situația mănăstirilor; 15) Stabilitatea oficiilor; 16) Cumulul oficiilor; 17) Problemele educative şi caritabile ale Bisericii; 18) Educația clerului.

În continuare vor fi prezentate principalele idei ale lui Miron Cristea, în funcție de cele trei principii care au stat la baza Statutului Organic din Biserica ardelenească.

Autonomia bisericească

Încă de la început, Miron Cristea a considerat că prevederea Constituției din 1866, conform căruia „Biserica Ortodoxă Română va fi Biserica dominantă, Biserica oficială sau Biserica națională a Statului român"[296] să fie preluată şi de noua Constituție bisericească a României întregite.

Cu toate acestea, Miron Cristea a avut cuvinte de critică față de situația existentă în Vechea Românie:

> „Este peste tot nu numai dureros, ci este chiar ruşinos a constata că Biserica Ortodoxă Română din Vechiul Regat liber cu aproape toate aşezămintele ei este mai slab organizată decât Biserica din toate provinciile dezrobite din ghearele celor mai mari duşmani ai neamului românesc. În această privință şi clericii sunt deopotrivă vinovați, căci mulți, spre a satisface unor ambiții exagerate ori chiar vanități, s-au pus sub scutul unor interese străine de Biserică şi progresul ei…"[297].

De aceea, a considerat că, pe viitor, starea „amorțelii de astăzi, când totul se aşteaptă în Biserică de la Guvern", trebuie să înceteze, deoarece:

> „Nu e admisibil ca o instituțiune, fie aceea Biserică sau alta, să fie condusă de factori externi, în cazul nostru de factori nebisericeşti, căci aceia trebuie să fie preocupați, precum e preafiresc, de interesele care le stau mai aproape, adică de cele ale politicianismului peste tot şi îndeosebi ale politicianismului de partid… Deci Biserica trebuie să o conducă clerul cu conlucrarea în administrație a laicilor, care sunt oameni ai Bisericii… O deplină autonomie, în cadrele căreia să-şi conducă ea însăşi prin factorii şi organele sale proprii, anume instituite, toate afacerile sale bisericeşti, şcolare, culturale, umanitare, filantropice, economice, financiare, fundaționale etc., fără nici o restricțiune de directă dispunere din partea vreunui alt factor, afară de Biserică şi de corporațiunile ei"[298].

Şi totuşi... mitropolitul primat Miron Cristea a privit chestiunea autonomiei bisericeşti într-un mod deosebit de curios. Deşi în 1898, cu prilejul legii maghiare a

---

[296] Miron Cristea, *Principii fundamentale pentru organizarea unitară a BOR din regatul român*, Bucureşti, 1920, Tip. Cărților bisericeşti, p. 5.
[297] *Ibidem*, p. 9.
[298] *Ibidem*, p. 8, 10.

Congruei, a susținut deplina autonomie şi subsidiaritate bisericească, după 1918 a devenit adeptul unei autonomii parțiale, „stâmpărate".

Dezavuarea principiului „Biserică liberă în stat liber"

În 1898, Miron Cristea, în acea vreme secretar consistorial, l-a citat cu mare emfază şi aprobare pe fostul ministru de Justiție din primul Guvern maghiar dualist, Francisc Deak, referitor la raportul Stat-Biserică, susținând împreună cu acesta superioritatea sistemului american cu privire la relația dintre Stat şi Biserică, în fața celui european.

> „Legislațiunea statelor din America de nord, nu îndată după înființarea Statului, dar ceva după aceea, a purces din acel principiu, că *Statul să se îngrijească cât mai puțin de afacerile cultelor.* Cu puțină schimbare, a privit cultele față de stat ca pe şi nişte *asociațiuni*, şi precum şi-a ridicat vocea față de acestea, numai când învățăturile ori purcederea lor erau periculoase pentru stat, aşa şi față de culte. *În toate celelalte afaceri însă le-a dat mână liberă.* Asta a fost acolo mai uşor. Oamenii aceia, a căror înaintaşi şi-au părăsit patria din cauza persecuțiunilor contra religiunii lor, *au simțit şi ştiut ce păgubitoare urmări are acea împrejurare, când statul se ingerează mult în afacerile religiunii.*
>
> Sistemul european diferă radical de acesta. În Europa creştinismul a lățit civilizațiunea. Acele popoare, care nu s-au alipit de creştinism, au dispărut, ori, dacă s-au susținut, au rămas tare înapoi cu cultura. Fiind religiunea creştină întemeietorul civilizațiunii, conducătorii ei au fost bărbații Bisericii, care pe atunci în mare majoritate, ca să nu zic exclusiv, erau înzestrați cu ştiință şi cultură. Influența lor asupra bărbaților care cârmuiau treburile statului, asupra principilor şi altor oameni renumiți, era mare atât în urma cunoştințelor precumpănitoare, cât şi în urma farmecului religiunii.
>
> În urmarea acestora au conțesut interesele creştinismului sau ale religiunii cu toate instituțiunile statului; rădăcinile aceleia au concrescut cu toate instituțiunile. Ca dovadă a acestora n-am să amintesc decât aceea că până bine de curând, aproape *fiecare stat şi-a avut religiunea de stat*, ori cel puțin o atare religiune pe care au apărat-o, menajat-o şi favorizat-o mai presus de celelalte.
>
> Această stare începe a înceta; dar încă în multe locuri n-a încetat, căci nu-i cu putință a nimici acest sistem într-o zi; rădăcinile lui sunt atât de adânci în terenul instituțiunilor, încât a le smulge nu ar fi posibil fără a provoca convulsiuni; şi dacă totuşi ne-am încerca a le scoate, ar încolți şi s-ar dezvolta din nou, încă mai din abundență.
>
> Părerea mea, principiul meu, este acela că dintre două sisteme țin pe cel american de mai bun, mai rațional.
>
> Baza acestui sistem constă în aceea că statul să nu se amestece de loc, sau numai cât mai puțin în afacerile cultelor, şi numai atunci şi numai într-atâta, întru cât existența statului necesită ingerința. Dar dacă aceasta nu o pot ajunge deodată, țin în continuu acest scop înaintea ochilor, aprob şi sprijinesc tot pasul ce duce într-acolo; dar nu aprob nici a astfel de măsură, care se abate de la aceasta. Va să zică*: Biserică liberă în Stat liber*"[299].

[299] Ilie Dinurseni (Miron Cristea), *Dotațiunea clerului. Aprecierea Proiectului de lege despre întregirea venitelor preoţeşti,* Sibiu, 1898, p. 59-61

Devenit mitropolit primat, Miron Cristea şi-a schimbat opinia. Dată fiind poziţia Bisericii Ortodoxe în Statul român, nu se cuvenea implementarea aici a principiului *Biserică liberă în Stat liber*:

> „Autonomia o reclamă nu numai un mers mai bun şi mai progresiv al afacerilor bisericeşti, ci însăşi *existenţa Bisericii,* căci oricine îşi poate închipui ce s-ar alege de Biserică, când, în evoluţia socială şi politică a ţării, am ajunge la un Guvern nepăsător, indiferent sau chiar ostil faţă de Biserică? Am rămânea ca o luntre fără vâsle în mijlocul valurilor viforoase ale mării. Îi trebuie deci Bisericii autonomie ca să înveţe din bună vreme a umbla pe picioarele proprii şi a se conduce cu timpul absolut fără nici un sprijin din afară. Când va sosi şi la noi, prin forţa împrejurărilor nedorite de noi, vremea „Bisericii libere în Stat liber", Biserica trebuie să aibă nu numai organizare proprie, ci şi fonduri proprii de sute de milioane şi venituri cu ramificaţiuni în toate satele şi cătunele, pe care nimeni să nu le poată uşor stârpi"[300].

Recunoaşterea şi reclamarea dreptului Statului la suprainspecţie şi la control asupra Bisericii

Mai interesant este însă faptul că Miron Cristea a recunoscut dreptul nelimitat al Statului de a exercita un control asupra Bisericii, chiar şi asupra acelor domenii în care Guvernele de la Budapesta nu le avuseseră asupra BOR din Ungaria.

> „Biserica Ortodoxă Română este datoare nu numai a recunoaşte, ci şi a admite, reclamă chiar dreptul de control şi de supremă inspecţiune al Statului şi al Coroanei în toate afacerile bisericeşti administrative de orice natură şi de orice importanţă şi în orice împrejurări...
> Dreptul de control al Statului se poate extinde şi asupra împrejurărilor: dacă Biserica îşi îndeplineşte misiunea sa, dacă justiţia bisericească se aplică cu dreptate, dacă administraţia se face conform intereselor Bisericii, dacă averile Bisericii, fondurile şi fundaţiunile se manipulează corect şi nu se întrebuinţează spre scopuri străine destinaţiunii lor etc., etc"[301].

Ba mai mult decât atât, Miron Cristea a găsit foarte normal şi dreptul Coroanei

> „de a aproba sau nu, la propunerea guvernelor sale, pe chiriarhii şi pe dignitarii superiori ai Bisericii, pe membrii Consistoriilor sau a Consiliilor eparhiale etc.".

A adus însă o îndulcire a tonului, deoarece considera că nu era potrivit ca măsurile disciplinare să fie dispuse de organele de control ale Statului, ci să fie lăsate în sarcina organelor bisericeşti. Prin urmare, în viziunea lui Miron Cristea, controlul Statului

> „nu poate merge până la dreptul de a dispune direct în meritul afacerilor, ci numai *de a se interesa*, studiind chestiunile la faţa locului prin esmişi (controlori, n.n.) din dosare sau pe orice altă cale, şi la caz de incorectitudine, cerând de la autoritatea Bisericii mijloace de asanare a relelor constatate şi de îndreptare a eventualelor nedreptăţi…"[302].

---

[300] Miron Cristea, *Principii fundamentale…,* p. 10-11.
[301] *Ibidem*, p. 11-12.
[302] *Ibidem*, p. 12-13.

În ceea ce priveşte *Îndatoririle Statului* faţă de Biserică, acestea au fost sintetizate în şase puncte:

> „1) De a apăra Biserica faţă de toate atacurile ce ar ameninţa-o dinlăuntru sau din afară; 2) să o ajutoreze pe toate căile, spre binele nu numai al Bisericii, ci şi în interesul său propriu şi al cetăţenilor săi, ca să poată dezvolta o activitate cât mai mănoasă; 3) să-i recunoască toate aşezămintele şi instituţiunile ei, precum şi hotărârile şi dispoziţiunile organelor bisericeşti în drept, ca să aibă mai multă autoritate în afară; 4) să-i puie la dispoziţie puterea executivă, pe care Biserica, ce a lucrat numai cu mijloace morale, nu o are; îndeosebi: a) executând hotărârile şi sentinţele sale faţă de renitenţi; b) încasându-i impozitele, ce le-ar pune asupra credincioşilor săi, unde ar fi trebuinţa; 5) să dea înalţilor dignitari şi ierarhi anumite posturi onorifice în viaţa de stat sau alte onoruri, şi să scutească feţe bisericeşti de la anumite îndatoriri ori servicii; 6) să-i puie la dispoziţie mijloacele de a se susţinea pe sine şi aşezămintele sale"[303].

Din cele expuse de Miron Cristea rezultă că dorinţa acestuia a fost întoarcerea la sistemul relaţiei existente peste tot în Europa Occidentală şi Centrală între Stat şi Biserica de Stat în epoca prepaşoptistă. În totală contradicţie cu sistemul de organizare a Ortodoxiei ardelene, Miron Cristea a preconizat dependenţă totală a Bisericii faţă de Stat. A cerut fonduri, onoruri şi ocrotire din partea Statului şi s-a supus controlului Statului. Cum se poate concepe o autonomie în cazul în care Statul este acela care-şi pune la dispoziţia organele sale pentru a servi Biserica, dar şi de a-i controla fiecare mişcare?

Nu este de mirare că în anul următor, noul mitropolit al Ardealului, Nicolae Bălan, a considerat genul de autonomie, promovat de Miron Cristea drept o întoarcere înapoi şi nu un progres, asigurând că

> „forurile bisericeşti (din Ardeal – n.n.) şi-au făcut datoria şi veghează ca un drept câştigat cu multă trudă de înaintaşi să nu fie ştirbit. Nu se poate să urmăm celor care ne cheamă să coborâm la vale, câtă vreme Biserica noastră ardeleană a răzbit să se ridice la înălţimea cerinţelor vremii; noi nu putem decât să năzuim spre mai mare înaintare"[304].

Independenţa materială a Bisericii şi problema unui Fond religionar

Mitropolitul primat a afirmat pe bună dreptate că „nu numai orice autonomie bisericească, dar şi orice viaţă cu autonomie demnă, ar deveni iluzorie fără cuvenita independenţă materială"[305]. Drept urmare, a şi cerut autorităţilor din Vechea Românie să pună la dispoziţia Bisericii un Fond religionar din averile pe care le-a avut odată şi care fuseseră secularizate de Cuza. Aşadar, Miron Cristea nu a cerut retrocedarea tuturor averilor secularizate, ci doar ca

> „aşa numita *Casa Bisericii* să fie prefăcută în o *Epitropie centrală şi supremă a Bisericii*, pusă la dispoziţia Bisericii şi a organelor ei cu cădere, având şi un *Sfat epitropesc*"[306].

---

[303] *Ibidem*, p. 13-14.

[304] *Actele Congresului al doilea , biblic, al Asociaţiei clerului «Andrei Şaguna», ţinut în Sibiu, în zilele de 31 martie /13 aprilie -1/14 aprilie 1921*, Sibiu, 1922, conclus 16, p. 16-17.

[305] Miron Cristea, *Principii fundamentale…,* p. 25.

[306] *Ibidem.*

Cu alte cuvinte, Cristea a cerut ca să fie retrocedate Bisericii doar sumele şi averile aşa-numitei *Case a Bisericii*, înfiinţată în 1902 şi aflată în subordinea Ministerului Cultelor şi Instrucţiunii publice. Deci nu a fost vorba de o adevărată retrocedare, ci o punere la dispoziţie a acelor fonduri, pe care organele bisericeşti nu aveau dreptul să le gestioneze cum doreau, ci, întrucât „banii îi dă Guvernul, se va rezerva şi ministrului de culte *cuvânt hotărâtor* în afacerile băneşti ale bugetului”[307].

După cum se va putea constata mai încolo, Miron Cristea a rămas consecvent ideilor sale, susţinând în Parlament, cu ocazia discutării Legii de Organizare a BOR, în 1925, acceptarea de către Biserică doar a unei „autonomii stâmpărate”, refuzând să revendice cele 301 milioane de lei pe care ar fi trebuit să le primească BOR de la Statul Român[308]. În schimb, a primit doar 10 mil. şi aprox. 17.000 ha. de pământ şi păduri[309].

Autonomia corporaţiunilor bisericeşti inferioare faţă de cele superioare

Spre deosebire de principiile Statutului Organic şagunian, Miron Cristea a fost adeptul centralismului. A admis ca parohia, protopopiatul sau eparhia să fie persoane juridice pe plan financiar, dar şi această autonomie era strict limitată întrucât orice hotărâre ale acestor corporaţiuni avea nevoie de aprobarea ierarhului[310].

În ceea ce priveşte mitropolia, Miron Cristea nu a mai putut justifica existenţa acesteia în organizaţia bisericească, rolul ei rămânând unul pur istoric şi tradiţional. Prin urmare, s-a declarat pentru desfiinţarea *Congresului mitropolitan*, ba chiar şi a administraţiei mitropolitane:

> „Pe lângă un Congresul Naţional Bisericesc, este întrebarea, dacă trebuie să mai fie în mitropolia centrală sau chiar în fiecare mitropolie câte un *consiliu mitropolitan* administrativ şi judecătoresc, sau atribuţiunile acestora le poate îndeplini Sinodul episcopesc, ca supremă corporaţiune, cu o cancelarie permanentă”[311].

De aceea, locul Congreselor mitropolitane, sau chiar eparhiale, puteau fi preluate de un singur Congresul Naţional Bisericesc, pentru **Mitropolia centrală**:

> „mai bine s-ar introduce un singur *Congres naţional bisericesc,* care să legifereze etc., pentru toată Biserica din ţară”[312].

Principiul constituţional

Şi aici avem de-a face cu un punct de vedere duplicitar din partea lui Miron Cristea. De la început trebuie să precizăm faptul că Miron Cristea a pus accent pe elementul personal, spre deosebire de *Statutul Organic* care avea în vedere elementul social în conducerea corporaţiunilor. De altfel, *Statutul Organic* nici nu

---

[307] *Ibidem.*

[308] C. C. Costescu, *Legea şi Statutul pentru organizarea Bisericii ortodoxe române din 6 mai 1925,* Bucureşti, vol. II, Tip. Curţii Regale, 1925, p. 156.

[309] „Raport general al Consiliului Central Bisericesc cu privire la partea economică”, în *Patriarhia Română. Consiliul Central Bisericesc. No.3. Desbaterile Congresului Naţional Bisericesc. Sesiunea Ordinară din 18-21 noiembrie 1929*, Bucureşti, 1930, p. 125.

[310] Miron Cristea, *Principii fundamentale…,* p. 17.

[311] *Ibidem*, p. 24.

[312] *Ibidem.*

conținea articole care să prevadă atribuțiile elementului personal din corporațiuni, respectiv parohul, protopopul, episcopul sau mitropolitul.

Pe de o parte, în întreaga broşură mitropolitul primat a propovăduit principiul ierarhic, principiul centralismului, total contrar principiilor şaguniene, cărora le-a adus numeroase critici. Pe de altă parte, principiul constituțional l-a văzut realizat prin ajutorul dat chiriarhului în administrația bisericească de corporațiunile bisericeşti:

> „va fi spre binele Bisericii ca afacerile ei să fie conduse şi administrate nu numai de chiriarhi singuri, ci ajutați şi de corporațiuni bisericeşti cu atribuțiuni bine precizate; adică administrația bisericească trebuie pusă pe *temelii constituționale*"[313].

Principiul constituțional presupune trei aspecte, şi anume: principiul separării puterilor (legislativ, executiv şi judecătoresc); principiul reprezentativ-electiv (al organelor legislative şi a celor executive) şi poziția ierarhului (întâi-stătătorului).

Separarea puterilor în plan legislativ

Important de menționat este faptul că Miron Cristea a acceptat principiul clasic al separării puterilor doar la anumite nivele de organizare bisericească.

Astfel, la nivelul parohiei, a admis existența unei Adunări parohiale, din care să facă parte toți mirenii bărbați şi care urma să fie prevăzută cu rolul de a lua hotărâri privind administrarea parohiei. Această adunare urma să aleagă şi un Comitet sau Consiliu parohial (de fapt guvernul parohiei), precum şi o Epitropie parohială. Însă, spre deosebire de *Statutul Organic* şagunian, Adunarea parohială, precum şi celelalte organe parohiale urmau să se afle sub conducerea nemijlocită a parohului[314].

În protopopiat, Miron Cristea nu a mai prevăzut organe legislative, ca în Statutul Organic, ci doar:

> „*Colegiile* preoților dintr-un județ sub preşedinția protopopului, deoparte vor examina an de an activitatea bisericească din protopopiat, luând concluziuni pentru îndreptarea relelor şi precizând planuri de acțiune pentru tot ce-ar ținti la progresul parohiilor, de altă parte prin *conferințe*, prelegeri practice, slujbe de sobor, etc. vor contribui la ulterioara lor cultivare şi perfecționare întru împlinirea chemării lor pastorale"[315].

Eparhia urma să fie condusă de chiriarh. Preluarea modului de întrunire a Sinodului eparhial din Transilvania nu i s-a mai părut potrivit mitropolitului primat pentru noua organizare bisericească, deoarece la nivel de România Mare urmau să fie 18 episcopii. Or, 18 sinoade, fiecare cu 60 de deputați, presupunea prea mare efort şi cheltuială. Din acest motiv, Miron Cristea a propus *Adunări* sau *Congrese eparhiale* cu cel mult 30 de delegați, sau, cel mai bine:

[313] *Ibidem*, p. 15.
[314] *Ibidem*, p. 16-17.
[315] *Ibidem*, p. 18.

„un singur *congres Național Bisericesc* care să legifereze, etc, pentru toată Biserica din țară în mod uniform şi nu 18 parlamente bisericeşti separate să facă în totalitatea lor ca acelaşi lucru”[316].

În acest ultim caz, rolul de control al activității, exercitat în Ardeal prin sinoade, putea fi preluat de un fel de *consistoriu înmulțit*, sau prin *revizori eparhiali*, aflați în subordinea chiriarhului.

În ceea ce privea **Mitropolia,** Miron Cristea a ajuns să-şi pună întrebarea dacă şi-ar fi aflat rostul *Consiliul mitropolitan* (analog Congresului mitropolitan din Ardeal) la nivelul Mitropoliei, sau dacă nu ar fi fost mai bine ca atribuțiile acestuia să fie preluate de Sfântul Sinod, ca supremă corporațiune, cu o *Cancelarie permanentă*.[317]

Sinodul arhieresc al României (Sfântul Sinod) avea să cuprindă peste 20 de membri, exclusiv episcopi.

Separarea puterilor în plan executiv

Organele executive ale **parohiei** aveau să fie *Consiliul parohial* şi *Epitropia parohială*. Acestea urmau să se afle sub conducerea parohului, în calitatea de preşedinte de drept. Unde erau mai mulți preoți, numai unul putea deține funcția de paroh. Pentru a-şi demonstra disponibilitatea admiterii elementului mirean în conducerea afacerilor parohiei, Miron Cristea a prevăzut existența unor *sub-consilii*, care sub conducerea parohului, să îndeplinească diferite sarcini:

„a) pentru împodobirea Bisericii; b) pentru împodobirea cimitirului şi ținerea lui în rând bun; c) pentru îngrijirea orfanilor din parohie; d) pentru ajutorarea săracilor; e) pentru îmbrăcarea copiilor săraci de la şcoli şi înzestrarea lor cu cărți, etc.; f) pentru cercetarea bolnavilor din spitale şi provederea lor cu lectură bună; g) pentru formarea şi susținerea corurilor bisericeşti; h) pentru înființarea de cămine şi azile de tot soiul; i) pentru înființarea şi susținerea de biblioteci parohiale ori centrale; j) pentru orice alte lucrări de caritate publică şi de asemenea natură, care țintesc a ajutora Biserica întru împlinirea frumoasei, dar grele sale misiuni”[318].

Dar chiar şi pentru aceste „frumoase misiuni”, „hotărârile mai însemnate ale corporațiunilor parohiale trebuie aprobate de chiriarhul respectiv”[319].

La nivelul **protopopiatului**, Cristea nu a mai prevăzut un alt organ executiv, afară de protopop, considerat a fi „esmis al chiriarhului”.

La fel, nici **eparhia** nu mai urma să fie condusă de un organ executiv, analog Consistoriului din Mitropolia Ardealului, ci episcopul urma să dețină conducea Eparhiei, ajutat de un *Consiliu episcopesc*, ai cărui consilieri urmau să fie numiți de Coroană, la propunerea chiriarhului. Preşedintele acestui *consiliu* avea să fie numit

[316] *Ibidem*, p. 24.
[317] *Ibidem.*
[318] *Ibidem*, p. 17.
[319] *Ibidem*

de chiriarh. Toate hotărârile acestui consiliu urmau să fie supuse aprobării şi semnării episcopului[320].

La întrebarea dacă acest *Consiliu* ar trebui să cuprindă cele trei secţiuni, respectiv secţiunea axată pe probleme bisericeşti, secţiunea şcolară şi secţiunea epitropească, sau ar fi mai bine să rămână *un singur consiliu, unitar*; apoi dacă ar trebui să fie cuprinşi şi membri mireni în *Consiliu*, Miron Cristea nu a pregetat prin a argumenta intenţiile sale folosindu-se chiar de Şaguna:

> „Şaguna însuşi proiectase un singur Consistor, fără trei *senate* şi constatator numai din clerici; dară, introducându-se şi mireni în Consistor, a trebuit să se trifurce Consistoriul, ca să nu se ocupe mirenii şi cu lucruri strict spirituale, bisericeşti"[321].

Afirmând acestea, Miron Cristea a fost în eroare, deoarece în Proiectul din 1864, Şaguna a prevăzut într-adevăr un singur Consistoriu (numit *Sinedrionul presbiterilor*), cu rol consultativ în afaceri strict bisericeşti, alcătuit doar din clerici şi ale căror hotărâri trebuiau aprobate de către episcop. În acelaşi timp însă, Şaguna a proiectat încă alte două organisme de conducere la nivel eparhial, anume Senatul şcolar şi Epitropia, alcătuite în proporţie de două treimi din laici şi o treime din clerici; episcopul nu avea drept de veto împotriva deciziilor acestor două organe de conducere a problemelor şcolare şi financiare din eparhie[322]. Cele trei organe de conducere eparhiale au fost menţinute de deputaţii Sinodului eparhial ardelean din 1864. În 1868 însă, membrii CNB de la Sibiu au dorit unirea celor trei organisme într-un singur Consistoriu cu trei Senate (asemănător unui Guvern cu trei Ministere). Şaguna a acceptat această doleanţă a deputaţilor din CNB, dat fiind faptul că laicii nu dobândeau drept de decizie asupra problemelor strict bisericeşti (Senatul strâns bisericesc urma să fie alcătuit doar din clerici, acceptaţi în această funcţie de ierarh)[323].

Totuşi, Miron Cristea a susţinut că Şaguna nu a acceptat de bună voie Consistoriul cu trei Senate. Mai mult, a considerat că toată această organizare nu mai era oportună:

> „Această trifurcare este greoaie; iar în Regatul român, unde există şi alţi factori culturali, caritativi etc., nu este trebuinţă de atâta complicaţie în formarea unei corporaţiuni bisericeşti"[324].

Organele judecătoreşti

La **protopopiat** avea să fie înfiinţat un *mic consiliu preoţesc,* format din cinci preoţi, aleşi de preoţimea din judeţ şi aprobaţi de chiriarh. Acest consiliu reprezenta prima instanţă de judecată în cazuri de litigii între preoţi[325].

---

320 *Ibidem*, p. 22.
321 *Ibidem.*
322 Mai multe amănunte: Paul Brusanowski, *Reforma constituţională din Biserica Ortodoxă a Transilvaniei între 1850-1925*, Cluj-Napoca, 2007, p. 114-115.
323 *Ibidem*, p. 127-128.
324 Miron Cristea, *Principii fundamentale…,* p. 22.
325 *Ibidem*, p. 18.

La nivel de **eparhie** urma să funcționeze un *Consistoriu spiritual*, care să reprezinte instanța a doua, cu competența de a judeca apelurile sosite de la consiliul protopopesc.

Instanța supremă de judecată avea să fie reprezentată de **Sfântul Sinod.**

Reprezentativitatea şi dreptul electoral pentru organele legislative

Pentru **Adunarea parohială,** Miron Cristea a prevăzut participarea tuturor credincioşilor de sex masculin din parohie.

La nivelul protopopiatului, urma să existe, pe de o parte, adunarea tuturor preoților (în Colegiu), iar pe de altă parte, preoții urmau să dețină dreptul de a-i alege pe cei cinci preoți din *Consiliul preoților*. Miron Cristea nu a specificat însă procedura de alegere a acestor preoți[326].

La nivel eparhial, Cristea a considerat prea greoaie procedura de alegere a Sinoadelor diecezane, similare celor din Mitropolia Transilvaniei. Din acest motiv, a prezentat două alternative: a) *congres eparhial* din maximum 30 de delegați, aleşi în parohie pe perioade de 5-6 ani; b) renunțarea la *Congresul eparhial* în favoarea *revizorilor eparhiali,* despre care nu specifica modul de constituire, numire sau alegere[327]. Prin urmare, mitropolitul primat s-a exprimat în totalitate împotriva modului şagunian de constituire a organelor eparhiale. Principalul argument adus se Miron Cristea pentru înlăturarea constituționalismului (bazat pe separarea puterilor şi pe reprezentativitatea clerului şi credincioşilor), l-a constituit posibilitatea de a fi aleşi în organele de conducere oameni care nu erau pe placul chiriarhului:

> „Experiențele cu constituția bisericească din Statutul şagunian ne dovedesc că în cadrele Consistoriilor şi chiar a Sinoadelor s-au format adeseori grupări puternice, conduse de scopuri nebisericeşti, care au degenerat uneori chiar în nişte clicării de oameni cu interesele lor speciale, exploatând Biserica şi slujbele ei, pentru a-şi plasa rudele, prietenii ori aderenții şi nemulțumind grav pe alți fii buni ai Bisericii. Biserica este şi trebuie să fie a tuturor şi la slujbe trebuie chemați toți cei mai buni fii ai ei şi nu numai aderenții unor anumite grupări, care fatalmente se formează oriunde în viața constituțională”[328].

Desigur că motivul invocat de primat era neverosimil, întrucât, în cazul punerii proiectului său în practică, organele politice ale Statului puteau foarte uşor să introducă în funcțiile de conducere bisericeşti clientela lor politică.

Precum am menționat deja mai sus, Cristea nu a mai susținut necesitatea existenței unei administrații mitropolitane, deci nici existența unor Congrese sau Adunări mitropolitane. Acestea ar fi urmat să fie înlocuite de un singur Congres Național Bisericesc, la mitropolia centrală sau primațială. Însă detalii asupra modului în care ar fi urmat să se constituie acest congres nu a prezentat mitropolitul primat. Mai multe amănunte a adus doar cu privire la Congresele electorale (de alegere a episcopilor). La acestea urmau să participe şi laici, în proporție egală. Nu a prezentat însă modul în care considera că trebuiau aceştia să fie aleşi.

---

[326] *Ibidem*.
[327] *Ibidem*, p. 24.
[328] *Ibidem*, p. 19.

Alegerea membrilor organele executive

În cazul **Parohiei**, Adunarea parohială, prin sufragiu universal, urma să-i aleagă pe membrii *Consiliilor parohiale* şi ai *Epitropiilor parohiale*[329]. Puteau exista şi acele sub-consilii, formate numai din laici, prin alegere directă, care, sub supravegherea şi conducerea parohului, activau în parohie.

În cazul **Protopopiatului,** Cristea a amintit doar faptul că puteau funcţiona corporaţiuni bisericeşti cu atribuţii şcolare, culturale, financiare, jumătate dintre membri putând fi laici. Nu a precizat însă procedura de constituire a acestor corporaţiuni (prin alegere sau numire)[330].

Pentru **Eparhie**, Miron Cristea s-a declarat total împotriva modelului şagunian. Fiind adeptul principiului ierarhic, dintru început a declarat că:

> „Eparhia o conduce chiriarhul. El are lângă sine un *Consiliu episcopesc sau arhiepiscopesc* dintr-un număr corespunzător de membri, unii titulari, alţii onorari"[331].

Miron Cristea s-a exprimat împotriva modului de alegere a membrilor acestui *Consiliu* de către Sinod sau Adunare eparhială, asemenea oricărui Parlament. A considerat-o anormală, deoarece

> „nicăieri în «dreptul constituţional» Parlamentul nu are atribuţiuni de asemenea natură. În constituţia statutului şagunian există această *scădere*, care a ales adeseori chiriarhilor nişte consilii contrare, care sau i-au paralizat orice activitate sau i-au silit a se da la o parte, lăsând acelor consilii conducerea, ceea ce nu poate fi o situaţie normală"[332].

În concluzie, Miron Cristea a considerat a fi mai normal ca:

> „«Sinoadele eparhiale», dacă s-ar mai susţine, au să legifereze, nu să aleagă, sau să facă direct administraţie bisericească. *Consiliul episcopesc* va lucra mai cu succes, când va fi numit şi aprobat de Coroană la propunerea chiriarhului, care desigur va avea logica şi ambiţia să aibă colaboratori, nu numai cu care să se poată înţelege, ci care să muncească cu succes, ridicând vaza episcopiei sale"[333].

În ceea ce priveşte Mitropoliile, Miron Cristea a considerat că la acest nivel nu mai era nevoie de un organ executiv ales, rolul acestuia fiind preluat de Sfântul Sinod.

Poziţia ierarhului întâistătător şi a Sf. Sinod

Mitropolitul Andrei Şaguna a făcut o mare deosebire între lucrarea sacramentală a ierarhiei (şi a clerului) şi celelalte aspecte ale administraţiei bisericeşti (şcolare şi financiare). În calitatea sa de întâistătător al eparhiei, ierarhul trebuia să conducă din oficiu toate organele legislative, executive şi judecătoreşti de la nivelul eparhiei, însă, pentru a se menţine o veritabilă separare a puterilor, această

---

[329] *Ibidem*, p. 16.
[330] *Ibidem*, p. 18.
[331] *Ibidem,* p. 21.
[332] *Ibidem,* p. 22. Miron Cristea a avut dreptate în această privinţă. A se vedea scăderile pricinuite vieţii bisericeşti de acest mod de alegere a asesorilor consistoriali de către Sinoadele eparhiale la P. Brusanowski, *Reforma constituţională...*, p. 232-237.
[333] Miron Cristea, *Principii fundamentale...,* p. 21-22.

conducere era doar onorifică. Ierarhul, arhiereul, nu era implicat activ în administraţie, ci avea rolul de garant al bunei funcţionări a acesteia. Nu-şi exercita votul decât în caz de paritate. Conducea organul executiv dar nu hotăra. Contrasemna hotărârile luate şi veghea ca aceste hotărâri să se aplice.

În al doilea rând, Şaguna a făcut deosebirea dintre elementele personale şi cele sociale din Biserică. În centrul *Statutului Organic* şagunian nu s-au aflat elementele personale (mitropolitul, episcopii, protopopii, preoţii şi credincioşii), ci elementele sociale (mitropolia, episcopiile, protopopiatele şi parohiile). Din acest motiv, în *Statutul Organic* nu au fost compuse articole care să prevadă drepturile şi îndatoririle „elementelor personale", ci doar modul de organizare a „elementelor sociale", adică a corporaţiilor din care făceau parte. Aceasta nu a reprezentat o scăpare a lui Şaguna. Dimpotrivă, el a realizat această deosebire în scop bine determinat, acela de a se înfrâna orice tendinţă de absolutism din partea elementelor personale.

Concepţia şaguniană a fost respinsă de Miron Cristea:

> „Biserica nu este o instituţie democratică. Ea se bazează pe o autoritate superioară, pe «piatra cea din capul unghiului», pe Hristos. Principiul Hristocraţiei stă la baza Bisericii Ortodoxe. A-l abandona însemnează nu numai a depăşi temelia Ortodoxismului, dar şi a lipsi – în aceste zile de generală anarhie – Biserica de autoritatea atât de necesară în orice organism cu cap...
> Deci principiul ierarhic într-o Biserică ierarhică trebuie susţinut pe toată linia, având parohul, protopopul, episcopul sau mitropolitul, nu numai datorinţele, dar şi drepturile sale ierarhice, canonice...
> În noua organizare, autoritatea ierarhică trebuie întărită astfel, precum în toate Bisericile ierarhice. Parohul în parohie, protopopul în protopopiat etc trebuie să fie preşedintele de drept al tuturor corporaţiunilor bisericeşti din parohie, din protopopiat etc. Hotărârile mai importante ale corporaţiunilor bisericeşti ar trebui să nu aibă valoare de drept, până când nu se aprobă de chiriarh; iară hotărârile corporaţiunii bisericeşti supreme trebuie să fie ratificate de Sf. Sinod episcopesc"[334].

Mai mult decât atât, Miron Cristea a accentuat drepturile episcopului în eparhie. Acesta şi-a arogat atât dreptul de legislator, executor şi judecător. Nimic nu mai putea fi iniţiat fără aprobarea sa. Şi-a asumat conducerea executivă până la cel mai mic nivel, la parohie. Nici o hotărâre, nici chiar cea mai măruntă, de la nivel parohial, nu mai putea să fie valabilă fără aprobarea chiriarhului.

Sfântul Sinod, ca organul suprem de conducere bisericească, urma, potrivit lui Miron Cristea, să rezolve toate problemele Bisericii şi să reprezinte şi forul suprem judecătoresc.

> „Suprema corporaţie bisericească, care să concentreze în sine toată puterea de a cârmui Biserica, trebuie să rămâie şi să fie Sinodul episcopesc. Atribuţiile canonice ale Sinodului nu se pot ştirbi… Sinodul episcopesc va fi deci adevăratul conducător al Bisericii şi toate hotărârile mai importante şi de interes general al altor corporaţiuni vor trebui ratificate de Sinod, spre a putea fi executate"[335].

[334] *Ibidem*, p. 20-21.
[335] *Ibidem*, p. 36.

Sfântul Sinod urma să fie ajutat în activitatea sa de o *cancelarie stabilă*, condusă de un director. De asemenea, Cristea a considerat că trebuia instituită o *comisie* cu rolul de *delegație sinodală permanentă*, care să rezolve probleme urgente, membrii acesteia urmând a locui permanent în Bucureşti. Nu a precizat modul cum aveau să se constituie aceste organisme, dar probabil aveau să fie numite de către membrii Sfântului Sinod sau numai de mitropolitul-primat[336].

Alegerea conducătorilor corporațiunilor bisericeşti
Susținând principiul ierarhic, Miron Cristea a considerat necesar ca preoții parohi şi protopopii să nu mai fie aleşi, ci numiți de episcop şi de Consiliul episcopesc. Protopopii ar fi urmat să fie numiți din rândul a trei candidați propuşi de clerul protopopiatului[337].

În ceea ce priveşte alegerea episcopilor, aceasta ar fi urmat, potrivit lui Miron Cristea, să fie realizată de un *Congres bisericesc electoral central*, din rândul celor propuşi de Sf. Sinod. *Congresul bisericesc electoral central* ar fi urmat să fie alcătuit din cel mult 100 de membri, anume din: a) reprezentanți ai Bisericii toți chiriarhii şi arhiereii membri ai Sfântului Sinod, câțiva exarhi de mănăstiri, reprezentanți ai parohilor şi ai protopopilor (aleşi de colegiile preoțeşti), reprezentanți mireni aleşi de Sinoadele (Adunările) parohiale sau numiți de corporațiunile eparhiale, reprezentanți ai eparhiilor vacante (care puteau trimite, eventual, un număr dublu de membri); b) reprezentanți ai institutelor de învățământ teologic: decanii Facultăților de teologie, directorii Seminariilor; c) oficialități publice: preşedinții celor două Camere ale Parlamentului, preşedintele Academiei române, rectorii Universităților, preşedintele Curții de Casație şi al Contenciosului administrativ, preşedintele Curții de Conturi, şeful şi subşeful Statului major al Armatei. Participarea acestor demnitari ai Statului a fost motivată de Miron Cristea prin faptul că şi ierarhii urmau să fie considerați demnitari ai Statului[338].

Participarea mirenilor în organele de conducere bisericeşti
Deşi a întărit principiul ierarhic în Biserică, Miron Cristea a acceptat ca, acolo unde era posibil, „să fie cointeresat şi elementul mirean” la rezolvarea problemelor bisericeşti. Spre deosebire de Şaguna, Miron Cristea a susținut participarea proporțional-egală a mirenilor alături de clerici, împotrivindu-se proporției din Ardeal, de 1/3 clerici şi 2/3 mireni[339].

Miron Cristea nu a împărtăşit ideea existenței Sinoadelor şi a Consistoriilor, aşa cum erau prevăzute de *Statutul Organic* şagunian. În opinia mitropolitului primat, *viața constituțională,* aşa cum a fost constituită de *Statutul Organic,* cu majoritate laică, a dus de multe ori daune bunului mers al activității Bisericii.:

> „În aşa-numitele Senate epitropeşti din Statutul lui Şaguna, formate contra voinței şi a proiectului său (sic!), s-au vârât directori de bancă cu multă putere,

[336] *Ibidem.*
[337] *Ibidem*, p. 32.
[338] *Ibidem*, p. 30.
[339] *Ibidem*, p. 18.

care de exemplu, n-au admis nici un alt soi de plasare a banilor Bisericilor, decât depunând milioane la banca lor, care apoi cu banii Bisericii au făcut câştiguri frumoase pentru bancă, pe când, dacă cumpărau moşii, eparhia avea azi milioane mai mult de cum are. Aceşti oameni cu avere şi cu putere au fost uneori adevăraţi chiriarhi fără mitră, sprijiniţi de toţi câţi gustau din beneficiile oferite de ei. Aceleaşi simptome se observă şi în multe comune, unde un cârciumar cu avere sau primar agresiv ori demagog exploatează Biserica”[340].

În concluzie, trebuie menţionat faptul că Miron Cristea, deşi iniţial a cerut, în Sinodul episcopesc din 23 aprilie 1919, ca Statutul Organic să fie pus la baza organizării bisericeşti din România Mare, ulterior a demontat aproape punct cu punct toate principiile organizării şaguniene a Bisericii ardeleneşti. A relativizat principiul autonomiei şi constituţionalismul bisericesc, a înlăturat aproape total separarea puterilor şi dreptul electoral din Mitropolia ardeleană şi a diminuat influenţa laicilor în organizaţia bisericească. A supralicitat în schimb principiul ierarhic, ba chiar absolutismul ierarhic, împotriva celor afirmate de mitropolitul Şaguna în proiectul său de statut şi în lucrările sale canonice.

Drepturile conferite de *Statutul Organic* şagunian laicatului şi clerului ortodox, Miron Cristea, noul Mitropolit Primat al României întregite le-a găsit nepotrivite pentru România întregită:

„Multe Biserici, fără organizare constituţională, încă au făcut progrese enorme în toate privinţele; deci nu-i iertat să exagerăm lucrurile...

Autonomia bisericească cu viaţă constituţională este greoaie, complicată în o mulţime de forme şi mai presus de toate foarte costisitoare. Poporul nostru în mare parte e nepregătit pentru asemenea drepturi… De aceea formalităţile trebuie reduse, simplificate; chiar şi corporaţiunile create numai acolo unde e strict necesar…”[341].

[340] *Ibidem*, p. 19.
[341] *Ibidem,* p. 21 şi 23.

4.
UNIFICAREA ÎNCERCATĂ DE GUVERN „ARTICOL UNIC" DIN 5 FEBRUARIE 1920

La începutul anului 1920, în reşedinţa Mitropoliei vacante de la Sibiu domnea o stare de spirit asemănătoare perplexităţii. Amânarea CNB, apoi procedura urmată pentru alegerea mitropolitului primat, precum şi diferitele zvonuri privind numele viitorilor ierarhi din Ardeal (de la Caransebeş şi Sibiu) i-au scandalizat pe cei care conduceau Biserica ardeleană. Asupra acestor chestiuni voi reveni în capitolul următor. Deocamdată trebuie atrasă atenţia asupra faptului că, practic, a avut loc o decretare a unificării bisericeşti fără consultarea factorilor competenţi din Transilvania, anume CNB. Efectul juridic era cât se poate de clar. După cum a remarcat Eusebie Roşca, *Declaraţia de unificare* votată de Sf. Sinod a fost echivalentă cu desfiinţarea Sinodului episcopesc al Mitropoliei sibiene[342], fiind astfel periclitată întreaga constituţie a Bisericii Ortodoxe din Transilvania.

4.1. Proiectele de lege din Senat. Aşa-numitul *Articol unic*

Declaraţia Sf. Sinod a avut şi o altă urmare. Guvernul a încercat să ducă la îndeplinire declaraţia sinodală şi să-i dea caracter de lege. Drept urmare, în şedinţa Senatului României din 5 februarie 1920, ministrul de culte din Guvernul Vaida-Voievod, Ioan Borcea, a prezentat două proiecte de legi. Cel dintâi a cuprins un singur articol, legiferând declaraţia din Sf. Sinod. Al doilea proiect a vizat modul de aplicare practică a acestei unificări – modificarea legislaţiei religioase din Vechea Românie. Iată cum anume:

Cel dintâi proiect de lege:

> „Articol unic: Biserica Ortodoxă a Basarabiei, a Bucovinei, a Ardealului, a Banatului, a Crişanei şi cea din părţile ungurene se uneşte pentru vecie cu Biserica Vechiului Regat, alcătuind o singură Biserică autocefală Ortodoxă Română, a cărei autoritate supremă este şi va rămâne Sf. Sinod al sfintei Biserici Ortodoxe autocefale a României întregite"[343].

Cel de-al doilea proiect de lege, a conţinut două articole, modificând art. 10 şi 19 din Legea Sinodală din Vechea Românie. **Art. 10** a fost modificat astfel, ca Sf. Sinod al BOR autocefale să fie alcătuit din toţi mitropoliţii, episcopii eparhioţi şi arhiereii titulari ortodocşi din România unită (deci nu doar din Vechea Românie). **Art. 19**, care cuprindea componenţa Consistoriului Superior Bisericesc, a fost modificat astfel ca acest organism să fie completat şi cu delegaţi din

---

[342] E. Roşca, *Monografia Mitropoliei...*, p. 257, nota 1.
[343] Telegraful Român, nr. 9 din 6/19 februarie 1920, p. 2.

episcopiile din provinciile alipite. Din Mitropolia transilvană urmau să participe la lucrările CSB câte doi membri din Senatele strâns bisericeşti ale Consistoriilor (arhi)diecezane, câte un membru al Senatului strâns bisericesc din Consistoriul mitropolitan şi câte un delegat al celor trei Seminarii teologice.

Cu alte cuvinte, *Legea Sinodală* din Vechea Românie dobândea aplicabilitate pentru întreaga Românie Mare. Drept urmare, şi mitropoliţii şi episcopii din Ardeal nu mai puteau fi aleşi după prevederile Statutului Organic (de către CNB electoral, respectiv Sinoadele eparhiale), ci în conformitate cu Legea Sinodală, de către Colegiul electoral bisericesc (din care făceau parte şi membrii CSB, dar şi parlamentarii ortodocşi).

Cu alte cuvinte, întreaga constituţie bisericească din Ardeal era abrogată. După cum a remarcat ulterior Ioan Lupaş (în cuvântarea rostită cu prilejul Legii de Organizare BOR din 1925):

> „A intervenit momentul acela, penibil pentru noi, care a revoltat tot Ardealul. În 5 februarie 1920, prin surprindere, s-a votat în Senatul României întregite, un *articol unic*, prin care se încerca unificarea bisericească dintr-o singură trăsătură de condei... Atunci ardelenii s-au întrebat: cum? Domnii de la Bucureşti vor să ne unifice, să ne desfiinţeze printr-o trăsătură de condei, ceea ce avem noi mai scump, ceea ce a creat sub raportul legislaţiunii bisericeşti mai de valoare neamul nostru?”[344]

4.2. Discuţiile din Senat, privind aşa-zisul *Articol unic*

Aşadar, propunerea legislativă a fost înaintată de ministrul Cultelor Borcea, ca urmare a Declaraţiei Sf. Sinod din 30 decembrie 1919. Chiar Miron Cristea a recunoscut în şedinţa din 5 februarie că „ideea a «lunecat» de la Sf. Sinod şi numai după această «lunecare» a fost pusă în forma acestui articol unic şi votată în Senat”. Senatori ardeleni, basarabeni şi bucovineni au protestat. Protopopul Lugojului, Gheorghe Popovici, a adus chiar un amendament la proiectul de lege, cerând ca „organizările provinciale de până acum să rămână în vigoare până la definitiva unificare administrativă a Bisericii”[345]. În aceste condiţii opoziţia din provincii s-a arătat de acord să voteze articolul. Însă ministrul de Finanţe, Aurel Vlad (membru în CNB de la Sibiu) s-a opus amendamentului. Considerând *Statutul Organic* drept o lege ungurească, i-a apostrofat pe ardelenii semnatari ai amendamentului[346]. Dar iată cursul şedinţei memorabile din Senat:

> „**Dl. Corneanu** citeşte, în locul dlui C.G. Dissescu raportul Comitetului delegaţiilor, relativ la Legea unificării BOR.
>
> **Protopopul Popovici** declară că primeşte cu bucurie proiectul de Lege care consfinţeşte legătura spirituală şi canonică ce a existat şi în trecut între ramurile Bisericii Ortodoxe de ambele părţi ale Carpaţilor. Dar, ca să nu se vateme organizaţiile care sunt mai bune peste Munţi, propune un amendament semnat

---

[344] Ioan Lupaş, *Cuvântare la Camera Deputaţilor, cu privire la Legea pentru Organizarea BOR,* în Chiru Costescu, *Legea şi Statutul...*, p. 265-26.

[345] *Ibidem*, p. 266.

[346] E. Roşca, *Monografia Mitropoliei ortodoxe române a Ardealului…,* p. 256.

de mulți preoți senatori ardeleni, prevăzând păstrarea organizațiilor administrative de acolo, ceea ce nu ar ştirbi întru nimic unificarea Bisericii. Părintele cere să se topească într-o lege de organizare unitară a Bisericii tot ce e bun din cele patru organizații, dar să se facă cu chibzuială şi cu studiu, căci altfel se va tulbura buna pace în sânul Bisericii.

Episcopul Dionisie al Ismailului mărturiseşte că urcă cu frică treptele tribunei, fiindcă n-ar voi să vadă furişându-se patima şi vrajba între frați, acum în ceasul unirii poporului. Apelează numai la domnia dragostei între toți frații. În numele Bisericii basarabene, reprezentată prin preoții senatori, cere însă păstrarea organizației Bisericii din Basarabia, care nu vatămă deloc unificarea Bisericii.

Pr**. C. Dumitrescu** pledează pentru votarea legii, cerând însă adoptarea Statutului Organic al lui Şaguna pentru toată țara.

Pr. Prof. Dr. N. Cotlarciuc spune că bucovinenii vor vota unirea condiționată a Bisericii, după cum au votat şi unirea politică a țării, totuşi...

Dl. general Lambru: «Totuşi ăsta, dacă n-ar fi...»

Pr. Cotlarciuc ... totuşi, până la legiferarea definitivă bisericească, crede că e bine să se amendeze legea cu un adaos, ca până atunci să respecte organizațiile bisericeşti ale provinciilor.

Raportorul citeşte hotărârea Comitetului delegaților de respingere a amendamentelor propuse, întrucât legea prevede unificarea principală fără să ştirbească Statutul Organic.

Dl. Blaga cere lămuriri Ministerului asupra legii, întrucât se teme ca şi antevorbitorii de ştirbirea Statutului Organic.

Ministrul Aurel Vlad răspunde că «toată vorba a fost de prisos, întrucât legea nu atacă organizațiile provinciale. Să nu vorbească de Statutul Organic, care era o lege ungurească, ce impunea pe cine vrea stăpânirea străină. Şi cum se poate azi, în Constituanta României, zădărnici o lege românească, făcută în spirit de unire, care a fost visul nostru milenar înfăptuit prin atâtea jertfe (*entuziaste aplauze de toate părțile, în afară de preoții noilor ținuturi*). Şi apoi să nu vorbească domnii care au subsris amendamentul propus, căci cei mai mulți au votat pentru alegerea lui Mangra (*rumoare. Aplauze repetate*). Aceştia socotesc că nu şi-au măsurat cuvintele şi n-au dreptul să vină să vorbească azi pentru păstrarea unei legi ungureşti (*aplauze*). Cred că aceste spuse vor fi de ajuns pentru a trezi pe cei rătăciți la simțul datoriei care nu îngăduie să mai păstrăm spiritul strâmt de clică şi de provincialism. Nu există altceva de făcut, decât să ne cimentăm tot mai mult munca».

Mitropolitul Miron Cristea: «Unirea națională şi politică a României s-a votat în Corpurile legiuitoare cu o însuflețire cum n-a mai fost vreodată, şi tot astfel şi la Cernăuți, Alba Iulia şi Chişinău, bucuroşi că ne-au scăpat frații din Regat. Avem acelaşi suflet, acelaşi sânge şi aceleaşi datini, limbă şi credință. Deosebit de conservatorismul neamului nostru, poporul a ținut şi a sângerat pentru apărarea Bisericii prin care şi-a păstrat limba, la care poporul ține mai mult decât la viață. Azi, după unirea politică, mai putem sta o clipă la îndoială când se aduce în discuție unirea Bisericii române de pretutindeni? Se cuvine azi să votăm legea unificării Bisericii, cu aceeaşi însuflețire cu care am votat unirea politică, iar frățiile lor care şi-au exprimat temeri să le alunge, căci nimeni şi mai ales noi, capii Bisericii, nu ne gândim la slăbirea Bisericii, ci la întărirea şi desăvârşirea ei. De aceea închei, zicând tuturor UNIRE PE TOATĂ LINIA!»

Ministrul Cultelor, I. Borcea explică nedumeriţilor că legea de azi prevede numai unirea Bisericii şi completarea Consistoriului Superior şi a Sinodului bisericesc cu fraţii prelaţi din toate ţinuturile alipite, păstrându-se organizaţiile avute de fiecare în parte.
Schullerus declară în numele reprezentanţilor saşi din Ardeal, că înţelege să nu se creeze un precedent în dauna celorlalte Biserici din România, prin amestecul Parlamentului în treburile Bisericilor autonome, care singure au să-şi rezolve interesele lăuntrice. Cu această rezervă, votează legea.
Punându-se la vot, prin aclamaţie, legea se primeşte cu unanimitate de voturi”[347].

Controversa din Senat, în ziua de 5 februarie 1920 a fost cu atât mai spectaculoasă, deoarece atât în tabăra guvernamentală, cât şi în opoziţia parlamentară se regăseau ortodocşi ardeleni. Aşa-zisul *Articol Unic* a fost votat şi publicat (în pofida nediscutării lui în Camera Deputaţilor) în Monitorul Oficial din 10 februarie 1920 (nr. 23/1920). Această publicare în Monitorul Oficial, chiar înainte de discutarea proiectului în Cameră, dovedeşte că miza era mare. Opozanţii ardeleni au ameninţat chiar cu retragerea din Partidul Naţional, astfel că Iuliu Maniu şi restul conducerii partidului au retras sprijinul pentru acest articol.

La 11 februarie 1920, ministrul Borcea a depus proiectele de lege şi la Camera Deputaţilor. Zece zile mai târziu însă, Ioan Lupaş l-a interpelat pe ministrul Borcea, cerându-i să-şi retragă proiectul, ceea ce s-a şi întâmplat. În Camera Deputaţilor nu a mai avut loc nici o discuţie pe această temă.

Patru zile mai târziu (25 februarie), însuşi mitropolitul primat a fost nevoit să declare în Senat că:

„Făcându-se unirea cu patria mumă, trebuie să se unească şi Biserica. Până la alcătuirea unei organizaţiuni bisericeşti unificate, eu cred că trebuie să recunoaştem organizaţiile pe care Bisericile din Ardeal, Bucovina şi Basarabia le-au avut înainte de Unire”[348].

Astfel, ideea implementării legale a aşa-zisului *Articol Unic* a fost părăsită şi nimic nu mai putea sta în calea întrunirii CNB de la Sibiu.

[347] Telegraful Român, nr. 13 din 27 februarie/11 martie 1920, p. 3-4.
[348] Telegraful Român, nr. 13 din 27 februarie/11 martie 1920, p. 4.

5.
CNB DIN SIBIU DIN FEBRUARIE 1920. ALEGEREA LUI NICOLAE BĂLAN

Într-adevăr, votarea şi în Cameră a aşa-numitului *Articol Unic* ar fi făcut imposibilă convocarea CNB. Iar prin aceasta s-ar fi realizat două ţeluri importante: a) unificarea bisericească prin suspendarea Statutului Organic ardelean şi b) evitarea alegerii lui Nicolae Bălan ca mitropolit al Ardealului, cunoscut ca mare susţinător al organizaţiei şaguniene (deoarece alegerea de mitropolit ardelean ar fi urmat să fie realizată de Marele Colegiu Electoral, potrivit legislaţiei din Vechea Românie, extinsă în întreaga Românie Mare).

5.1. Revista „Telegraful Român" în apărarea Statutului Organic şagunian

Numeroase articole din Telegraful Român s-au făcut ecoul neliniştei ardelenilor, articole care au avut, în condiţiile vacanţei scaunului mitropolitan, aproape o semnificaţie oficială. De aceea, le voi prezenta în ordine cronologică.

În al doilea număr din 1920 al publicaţiei, Lucian Borcia, jurisconsultul Mitropoliei, a semnat un editorial atenţionând asupra „tendinţelor primejdioase" care se puteau remarca în viaţa politico-bisericească de la Bucureşti.

> „Agenţia Dacia răspândeşte următoarea ştire: «I.P.S. Episcopul Papp al Aradului va fi ales mitropolit la Sibiu, Roman Ciorogariu vicarul Episcopiei din Oradea Mare va fi ales episcop la Oradea Mare, Nicolae Ivan va fi ales episcop la Cluj şi Nicolae Bălan va fi ales episcop la Arad. Traian Bădescu, actualul referent al Consistoriului, va fi ales la Caransebeş. *Alegerile acestea s-au făcut în urma acordului stabilit între toţi factorii competenţi ai Bisericii şi Guvern*. Toţi ceilalţi candidaţi au renunţat de a mai candida».
>
> În alte timpuri şi împrejurări, ai trece la ordinea zilei peste această ştire, şi cel mult ai zâmbi, cum zâmbeşti când citeşti o glumă mai mult sau mai puţin reuşită. Dar când vremurile sunt tulburi şi ambiţiile sunt mari, eşti silit să te opreşti în faţa unor asemenea ştiri, cu atât mai mult, fiindcă vestea şi-a făcut apariţia în Transilvania şi pe altă cale, fiind adusă de la Bucureşti, precum se spune, printr-un membru înalt al clerului, însuşi candidat la vlădicie, şi în legătură cu decretarea unirii bisericeşti a fost brodată şi cu amănuntul că *factori competenţi* împreună cu Guvernul sunt într-atât de acord în ce priveşte împlinirea scaunelor arhiereşti în Transilvania, încât nu mai este trebuinţă să se rostească CNB şi Sinoadele epahiale.
>
> Astfel, este foarte apropiată presupunerea că în Bucureşti s-au manifestat anumite tendinţe subversive, ecoul cărora este ştirea de mai sus. Deoparte sunt ambiţii care vor cu orice preţ să fie satisfăcute, de altă parte sunt tendinţele

vechi de a da arhiereilor putere absolutistă, discreționară și să-i așeze mai presus de corporațiunile constituționale ale Bisericii noastre. Aceste ambiții și tendințe se folosesc de neorientarea acelor cercuri din București, care sunt chemate să ia o atitudine față de problemele bisericești; dar se folosesc și de naivitatea unor transilvăneni care inconștient se fac uneltele unor anumite ambiții. Este un joc primejdios care se joacă, fiindcă lovește în acele instituții ale Bisericii pe care noi românii ortodocși din Transilvania le privim ca temeliile vieții noastre bisericești...

Ideea constituțională și principiul libertății sunt pietrele unghiulare pe care se ridică clădirea Bisericii noastre. Clerul și poporul sunt una și laolaltă fac Biserica vie. Preotul este păstorul sufletesc, *primus inter pares*, pe care credincioșii și-l aleg. Iar arhiereul nu este marele vrăjitor pe care îl trimite o putere în afară de Biserica vie ca să păstorească turma credincioșilor, ci este demnitarul bisericesc pe care însăși Biserica și-l alege ca să o conducă, nu în baza unei puteri absolutiste și iresponsabile, ci în baza legilor și în spirit constituțional, prin cea mai mare putere de care omul poate avea parte prin puterea personalității sale.

Este bine să le știe acestea toți pe care-i privește și să le știe și acei factori din București care nu cunosc îndeajuns constituția noastră bisericească. Singurul factor competent să împlinească scaunul mitropolitan este CNB; singurul factor competent să împlinească scaunul episcopesc este Sinodul eparhial. Cei ce se constituie în factori competenți în afară de aceste corporațiuni bisericești, împreună cu Guvernul, sunt oaspeți nepoftiți, străini fără nici o cădere, care pot ține conventicole, dar nu au dreptul să decidă în numele Bisericii.

BOR din Transilvania este ferm hotărâtă să păstreze drepturile sale intacte și să le apere față de oricine, fie acesta chiar arhiereu, ori ministru"[349].

O lună mai târziu, jurisconsultul Arhiepiscopiei sibiene, Ioan de Preda, semna un alt articol despre autonomia bisericească, protestând împotriva amânării CNB de către ministrul Cultelor de la București:

„Autonomia ne este asigurată și garantată nu numai prin Statutul Organic, legea noastră fundamentală bisericească, întărit de domnitorul de pe vremuri în data de 28 mai 1869, ci și prin Articolul de Lege unguresc cu nr. 9 din 1868, și chiar și prin § 8 al AL 20/1848, care și el garantează Bisericii noastre dreptul de a-și organiza, reglementa și administra afacerile sale bisericești, școlare și fundaționale independent.

Când ne-am alăturat noi, românii ortodocși din Ardeal, Banat și Ungaria la România veche, ne-am alăturat cu toate drepturile și îndreptățirile noastre, atât pe teren administrativ, cât și bisericesc. Și România Mamă așa ne-a și primit, organizați cum am fost, și cu îndatorirea de a respecta organizația noastră, drepturile și îndreptățirile noastre.

Acum, după abia un an însă, cu ce ne pomenim? Ne pomenim că ne vedem amenințate drepturile și îndreptățirile acordate și asigurate de o putere de stat străină. Ne pomenim cu aceea că în statul de aceeași naționalitate și confesiune cu noi, drepturile noastre pe teren bisericesc câștigate ni le vedem mai puțin asigurate și respectate ca în statul străin în care am trăit până acum. Nouă

[349] Ioan Borcia, *Tendințe primejdioase*, în Telegraful Român, nr. 2 din 9 ianuarie 1920, p. 1.

ortodocşilor din provinciile alipite ne este prin § 151 al Statutului Organic, precum şi prin § 3 al AL 9/1868 asigurat şi garantat să ne putem ţine, tot la trei ani, la 1/14 octombrie, Congresul nostru bisericesc. Şi Guvernele ungureşti, duşmane nouă, în decurs de 50 de ani de la introducerea Statutului Organic, numai în trei rânduri şi în împrejurări anormale ne-au oprit să ne ţinem Congresele noastre.

Guvernul român, de aceeaşi naţionalitate şi confesiune cu noi, căruia de bună voie ne-am alipit şi de la care aşteptam o deosebită ocrotire a drepturilor noastre, a inaugurat era nouă în istoria neamului nostru cu aceea, că cel dintâi congres pe care sub dominaţia ce aveam să-l ţinem şi în care voiam să ne alegem pe capul Bisericii noastre, ni l-a oprit şi ne-a făcut astfel imposibilă restaurarea scaunului nostru de arhiepiscop şi mitropolit.

Ba, mai mult, jurnalele din capitală ne spun că se are în vedere chiar să ne aleagă pe episcopii noştri în Parlamentul din Bucureşti, ignorându-se fără nici o jenă dreptul garantat de §§ 97 şi 154 ale Statutului Organic, de a ne alege înşine pe episcopii şi mitropoliţii noştri...

Nu-i vom putea recunoaşte ca de noi aleşi, deşi se află şi deputaţi din Ardeal în Parlament; pentru că aceştia nu reprezintă şi nu pot reprezenta, chiar episcopi fiind, Biserica noastră. Căci până stă încă Statutul nostru în vigoare, Biserica noastră, în înţelesul § 145 al Statutului Organic, nimeni altul nu o poate reprezenta, decât CNB-ul nostru. Orice alegere deci, făcută afară de Congresul şi respectiv Sinodul nostru, pentru noi este nulă şi fără de valoare. Pentru că dreptul nostru de a ne alege pe episcopii şi mitropoliţii noştri e încă intact; acela deci nimeni, nici chiar Parlamentul, nu-l poate călca în picioare.

Dar jurnalele din Bucureşti ne mai aduc şi ştirea că Parlamentului de acolo i s-ar fi înaintat un proiect de lege referitor la unificarea Bisericilor din Regat; că adică s-ar intenţiona unificarea Bisericilor Ortodoxe tot pe calea Parlamentului. Aceasta ar fi o nouă călcare de lege, când unificarea s-ar intenţiona să se facă fără ştirea şi învoirea CNB-ului nostru... *Videant deci consules*!!![350]"

În numărul următor al revistei, secretarul Sinodului arhidiecezan, George Proca, a semnat alt articol despre aşteptările avute de credincioşii ortodocşi de la CNB din februarie 1920:

„Între chestiunile cu care va avea să se ocupe actualul Congres în prima linie, luând cu bucurie act de unificarea BOR din toate provinciile aparţinătoare României întregite, făcută cu consensul Prea Sfinţitului nostru Sinod episcopesc, va trebui ca să decidă şi să-şi spună cuvântul în chestia unificării, pentru că în această chestiune de căpetenie nu se poate decide *de nobis sine nobis*. Singurul for competent este Congresul. Şi cu toţii dorim unificarea: clerici şi mireni, cu singura condiţie însă *de a ni se păstra intactă şi nealterată organizaţia noastră bisericească, rămasă ca o scumpă moştenire de la Marele Andrei.*

Şi dl. ministru de Culte şi Instrucţiune publică, Borcia, care fără a aştepta conclusul Congresului, a prezentat şi forţat în Senat o lege prin care ne bagă în căldarea organizaţiei Bisericii din Vechiul Regat, trebuie să ştie că a produs în întreaga noastră mitropolie o adâncă îngrijorare"[351].

---

[350] Ioan de Preda, *Cum stăm cu autonomia noastră bisericească*, în Telegraful Român, nr. 8 din 30 ianuarie/12 februarie 1920, p. 1.

[351] George Proca, *Congresul Naţional Bisericesc*, în Telegraful Român, nr. 9 din 2/19 februarie, p. 1.

5.2. Şedinţa Consistoriului mitropolitan din Sibiu (8/21 februarie 1920)

Aşa-zisul *Articol unic,* publicat în Monitorul Oficial, a influenţat şi ordinea de zi a organelor de conducere bisericeşti din Ardeal. Pe agenda de lucru a şedinţei Consistoriului mitropolitan din 8/21 februarie 1920 s-a adăugat şi poziţia faţă de Proiectul de unificare al Ministerului Cultelor.

Dacă Proiectul de unificare a fost primit în Senat cu aclamaţii, în Transilvania a creat multe nemulţumiri, îndeosebi pentru faptul că:

> „se atacă şi se desfiinţează principiul electiv, baza democratică a constituţiei noastre bisericeşti, întrucât credincioşii Bisericii noastre se frustrează de dreptul lor de a lua parte la alegerea capilor bisericeşti prin reprezentanţii lor legali. Membrii români ortodocşi din Corpurile legiuitoare nu reprezintă voinţa şi încrederea credincioşilor Bisericii noastre, ci încrederea poporaţiunii dintr-o anumită circumscripţie electorală”[352].

Drept urmare, Consistoriul a propus Congresului Naţional Bisericesc următoarea rezoluţie:

> „Având în vedere proiectele de lege prezentate de Înaltul Guvern spre aprobare Corpurilor legiuitoare cu privire la unificarea Bisericii Ortodoxe Române din România întregită şi la constituirea pe viitor a Sfântului Sinod şi a Consistoriului Superior Bisericesc ale acestei Biserici, proiecte, la a căror pregătire organele legale ale Mitropoliei noastre nu au fost consultate şi prin urmare asupra cărora nici n-au avut putinţă a se pronunţa, Congresul Naţional Bisericesc, ca reprezentanţa întregii Provincii mitropolitane şi ca supremul for legislativ …, se simte dator, în interesul susţinerii armoniei frăţeşti în sânul Bisericii noastre naţionale şi pentru liniştirea credincioşilor îngrijoraţi ai acestei sfinte Biserici, a hotărî şi a declara următoarele:
>
> a) „…dorinţa noastră, a credincioşilor din Mitropolia ortodoxă română a Transilvaniei, Banatului şi a părţilor româneşti din fosta Ungarie, cea mai fierbinte este a forma, împreună cu fraţii noştri de acelaşi sânge şi de aceeaşi credinţă din tot cuprinsul României întregite, o singură Biserică naţională autocefală;
>
> b) Unificarea aceasta… dorim şi pretindem a se face pe temeiul unei înţelegeri frăţeşti…, organizată pe bază constituţională democratică, cu conlucrarea şi învoirea Congresului Naţional Bisericesc şi a reprezentanţilor legali ai acestuia;
>
> c) Orice altă încercare de a clăti (clătina, n.n.) temelia noastră bisericească, sprijinită pe sf. canoane ale *Statutului Organic* de mintea luminoasă şi de inima largă a marelui arhiereu Andrei Şaguna, …orice altă încercare zicem din orişice parte şi pe orişice altă cale ar veni, o privim de ilegală şi de natură a tulbura liniştea bisericii şi a credincioşilor ei, şi orice angajament luat în numele Mitropoliei noastre de factori nechemaţi şi neîndreptăţiţi, îl considerăm de nul şi neavenit;

[352] *Protocolul Congresului Naţional Bisericesc din 1920,* Anexa E, p. 119-120.

d) În consecinţă, Congresul Naţional Bisericesc, în numele Mitropoliei întregi, declară că până la unificarea şi noua organizare, făcută pe baze legale şi prin factorii îndreptăţiţi, nu renunţă la nici unul din drepturile asigurate în *Statutul Organic*, recunoscute prin Decretul-Lege nr. 3631 din 11 decembrie 1918, îndeosebi nu renunţă a-şi alege pe episcopii şi mitropoliţii săi, precum şi celelalte organe bisericeşti, conform prescrierilor acestei legi organice, iar organele sale şi ale diecezelor nu vor lua parte la alte corporaţiuni bisericeşti neprevăzute în Statut, până la unificarea legală şi făcută şi cu consimţirea lui, a bisericii ortodoxe naţionale din întreaga Românie;
e) Spre a evita un eventual conflict în sânul Bisericii şi astfel a zădărnici unitatea mult dorită,… şi spre a linişti sufletele îngrijorate ale credincioşilor din Mitropolia noastră, Înaltul Guvern al ţării este rugat respectuos să binevoiască a retrage proiectele de lege mai sus amintite…, iar dacă rugarea aceasta nu ar afla ascultare, Congresul Naţional Bisericesc se vede silit a se îndrepta către onorata Cameră a Deputaţilor, rugând-o să nu aprobe amintitele proiecte, şi în cazul neaşteptat, când nici acest corp legislativ al ţării nu ar lua în seamă cererea sa, îşi ia îndrăzneală a alerga la treptele Tronului, implorând pe Majestatea Sa Regele, să nu sancţioneze nişte legi care dispun de noi fără de noi şi care ar produce cea mai mare amărăciune în sufletele celor mai credincioşi supuşi ai Majestăţii Sale şi în cei mai devotaţi cetăţeni ai statului român"[353].

Actul consistorial a fost semnat de locţiitorul de mitropolit, episcopul arădean Ioan Papp, şi de secretarul mitropolitan Lazăr Triteanu.

5.3. Congresul Naţional Bisericesc, sesiunea ordinară (10/23 februarie - 15/28 februarie 1920)

După ce Miron Cristea a devenit mitropolit primat al României, nu a mai existat nici un impediment pentru convocarea Congresului Naţional Bisericesc la Sibiu. De aceea, prin *Circularul mitropolitan* din 9/22 ianuarie 1920, episcopul Aradului şi locţiitorul de mitropolit, Ioan I. Papp, a convocat CNB ordinar pe data de 9/22 februarie 1920, şi Congresul electoral în ziua de 14/27 februarie 1920[354].

Nemulţumirea provocată de amânarea CNB electoral, a fost prezentată şi de Ioan Papp în cuvântarea de deschidere a Congresului. Papp a menţionat că primise 15 telegrame din partea unor preoţi şi credincioşi, solicitând organizarea cât mai grabnică a Congresului Naţional Bisericesc[355].

În condiţiile politice din ţară, este normal că un punct principal pe ordinea de zi a CNB din 1920 l-a reprezentat unificarea bisericească. Însă nu doar aceasta, ci şi alte chestiuni, una dintre cele mai dificile fiind invalidarea CNB din 1916 şi a alegerilor de deputaţi congresuali din 1917.

[353] *Ibidem,* p. 120-123.
[354] *Ibidem,* Anexa A, p. 85-86.
[355] *Ibidem,* Anexa B, p. 91.

De fapt, două din chestiunile discutate de CNB din 1920 au privit şi unele decizii ale Sinodului episcopesc ardelean din 23 aprilie 1919 şi ale Sf. Sinod de la Bucureşti din 30 decembrie 1919.

Invalidarea concluselor CNB din 1916 (conclus 57/1920)

Am menţionat mai sus cum, la cererea şefului Resortului pentru Culte din Consiliul Dirigent (Valeriu Branişte), Sinodul episcopesc ardelean din aprilie 1919 a decis invalidarea concluselor congresuale ale CNB din 1916. Aceasta însemna practic invalidarea sau nerecunoaşterea Consistoriului mitropolitan ales atunci. Nici nu este de mirare faptul că membrii Consistoriului mitropolitan au contestat dreptul Sinodului episcopesc să dezbată o asemenea chestiune şi nici nu „au luat la cunoştinţă" decizia celor doi episcopi (adică nu au băgat-o în seamă), pasând-o pur şi simplu viitorului CNB. Totuşi, alegerile congresuale, realizate în 1917 pentru CNB din 1918 (care nu s-a mai întrunit, datorită decesului mitropolitului Mangra), au fost invalidate şi organizate noi alegeri (pentru CNB din 1920). Aşadar, deputaţii congresuali din 1920 trebuiau să discute acceptarea sau nu a hotărârii Sinodului episcopesc de invalidare a Consistoriului mitropolitan care organizase alegerile de pe urma cărora au ajuns ei deputaţi!

Chestiunea a fost destul de dificilă, fiindcă de ea depindea şi legalitatea respectivului CNB din 1920. Deoarece, din moment ce deputaţii congresuali din 1920 fuseseră aleşi în urma unui scrutin organizat de un Consistoriu ilegal, chiar Congresul respectiv ar fi trebuit să fie, din punct de vedere logic, ilegal! Şi dacă acest CNB din 1920 se declara ilegitim, mai aveau validitate conclusele sale, adică ale unui forum ilegitim???

Discuţiile au fost destul de lungi. Încă de la început s-a stabilit că în acest caz exista un conflict clar de competenţe între două foruri superioare „coordinate", unul *administrativ*, celălalt *ierarhic*. Totuşi, în cele din urmă s-a ajuns la concluzia de a ratifica decizia Sinodului episcopesc privind invalidarea concluselor CNB din 1916 şi de a ratifica „conclusele Consistoriului mitropolitan care a declarat de nevalide alegerile din 1917 care au fost ordonate şi conduse de organe ilegale", adică aceleaşi care au organizat şi alegerile din 1919! Totuşi acestea din urmă alegeri nu au fost invalidate[356].

Condiţiile puse participării episcopilor ardeleni în Sf. Sinod de la Bucureşti (conclus 61/1920)

În chestiunea unificării bisericeşti, CNB din februarie 1920 a avut de discutat două rapoarte consistoriale, unul întocmit la 4/19 noiembrie 1919 (referitor la conclusul de unire al Sinodului episcopesc ardelean din 23 aprilie şi a rezultatelor Consfătuirii de la Sinaia, din iunie 1919), iar cel de-al doilea la 8/21 februarie 1920 (referitor la *Articolul unic* votat de Senat).

În conformitate cu regulamentele interne ale CNB, rapoartele consistoriale au fost prelucrate de o *Comisie specială pentru organizarea şi unificarea*

[356] *Ibidem,* conclus 57, p. 44-49.

bisericească. Aceasta a fost aleasă încă în şedinţa a doua, din după amiaza zilei de 10/23 februarie. Din ea au făcut parte şase clerici (Nicolae Bălan, Nicolae Ivan, Roman Ciorogariu, Gheorghe Ciuhandu, Filaret Musta, Iosif Traian Bădescu) şi 12 laici (Valeriu Moldovan, Octavian Goga, Nicolae Comşa, Silviu Dragomir, Vasile Goldiş, Aurel Lazăr, Iustin Marşeu, Gavril Cosma, Petru Cornean, George Dobrin, George Gârda şi Victor Mercea). Referentul comisiei a fost ales Silviu Dragomir.

În raportul său cu privire la actul consistorial din noiembrie 1919, ţinut în şedinţa a V-a, din 25 februarie, Silviu Dragomir a salutat actul unirii politice a tuturor românilor şi a sprijinit planul de unificare a Bisericilor Ortodoxe din România Mare. Totodată, Silviu Dragomir a accentuat faptul că, datorită împrejurărilor politice diferite, în Biserica din Ardeal au luat naştere

> „forme deosebite de organizaţie şi au silit poporul… a căuta o cale de mijloc între vechiul absolutism ierarhic şi între noile principii de constituţie democratică, pe care i-a arătat-o mintea luminată a nemuritorului arhiepiscop şi mitropolit Andrei Şaguna….
>
> Principiul autonomiei bisericeşti, aşa cum se realizează în *Statutul nostru Organic,* nu desfiinţează noţiunea Bisericii de Stat, care în conformitate cu tradiţia, trebuie să rămână Biserica noastră drept măritoare, ci mai vârtos scuteşte Biserica dominantă a Statului de o situaţie de inferioritate, ce s-ar produce prin faptul că celelalte confesiuni vor avea deplină libertate a-şi aranja chestiunile interne, pe când cea ortodoxă ar rămâne tot supusă influenţei politice a partidelor de la putere…
>
> Organizaţia bisericească constituie haina în care se înfăţişează şi întinde a se realiza adevărul etern al credinţei dumnezeieşti şi că, prin urmare, pentru a găsi forma cea mai potrivită, e nevoie ca factorii bisericeşti să discute într-o *comisie* cu cadre mai largi această chestiune, angajând pe toţi fiii credincioşi ai Bisericii, atât din cler, cât şi din mireni, ceea ce nu s-ar putea face prin anchete restrânse”[357].

Cu alte cuvinte, Silviu Dragomir a considerat că a fi Biserică dominantă însemna cel puţin egalitatea cu celelalte confesiuni autonome şi ieşirea de sub influenţa factorilor politici de stat. Discuţiile au fost destul de furtunoase. La fel ca şi în Congresul preoţilor din martie 1919, preotul Ştefan Meteş şi-a expus

> „părerile sale individuale, care sunt contra menţinerii Statutului Organic ca o lege care n-a fost şi nu va fi de nici un folos Bisericii. Expunerile domniei sale întâmpină dese protestări la deputaţii Congresului. După reflexiuni temeinice ale dlui Silviu Dragomir, care arată că părerile dlui Meteş sunt false şi eronate, ia cuvântul dr. Nicolae Bălan. Într-o măiastră vorbire de un ceas, dl. Bălan face un studiu clasic de istorie bisericească, aducând momente convingătoare că Biserica noastră a stat totdeauna pe temeiul principiilor democratice, puse la baza Bisericii de Însuşi Întemeietorul ei. Apără Statutul Organic ca o fortăreaţă a viitorului, care să ne apere de influenţele nedorite ale politicienilor care se vor perinda la putere”[358].

---

[357] *Ibidem,* conclus 61, p. 53-57.

[358] Telegraful Român, nr. 12 din 20 februarie/4 martie 1920, p. 4.

După ascultarea argumentelor, CNB a adoptat **conclusul 61**:

„**1**. Mitropolia Românilor ortodocşi din Transilvania şi fosta Ungarie se uneşte pentru vecie cu Biserica Vechiului Regat, cu a Basarabiei şi cu a Bucovinei, alcătuind o singură Biserică Ortodoxă Română autocefală însă aşa, că până la crearea unei organizații bisericeşti unitare, Biserica din Provincia noastră mitropolitană îşi susține în întregime actuala sa organizație autonomă, călăuzită de conştiința că principiile depuse în *Statutul nostru Organic* trebuie să servească drept temelie la viitoarea organizație unitară a Bisericii Ortodoxe din România întregită. **În consecință, toate instituțiile noastre canonice bisericeşti şi culturale, începând de la parohie până la *inclusiv Sinodul episcopesc* al Provinciei noastre mitropolitane au să funcționeze netulburate până la deplina unificare a Bisericii. Arhiereii noştri intrând în Sfântul Sinod al Bisericii din România întregită vor exercita acolo acele funcții, care nu ating constituția mitropoliei noastre şi prin care s-ar promova unificarea bisericească în înțelesul principiilor depuse în *Statutul Organic***.

2. În ceea ce priveşte modalitatea de a se înfăptui cât mai curând unificarea deplină a Bisericii româneşti, Congresul Național Bisericesc este de părerea că ea trebuie căutată pe cale constituțională, respectând autonomia şi tradițiile Bisericii ortodoxe din Mitropolia Ardealului.

În înțelesul *Statutului Organic* viața bisericească atârnă exclusiv de o voință liber exprimată a factorilor săi constitutivi, prin care trăieşte după organizarea ce şi-a dat-o însăşi. Prin urmare, orice schimbare a organizației sale nu poate porni decât de la ea însăşi, prin organele anume îndreptățite la aceasta de către *Statutul Organic*, căci inițiativa ori legislațiunea unui factor străin ar desființa însăşi autonomia.

De aceea unica cale de a proceda la unificarea deplină este convocarea de către IPS Sa mitropolitul–primat a unei *Comisiuni*, constituite din reprezentanții designați de autoritățile competente ale Bisericilor din Vechiul Regat şi din provinciile alipite, pentru a stabili proiectul de lege fundamentală a organizației unitare. *În comisia aceasta Congresul Național Bisericesc trimite o delegație permanentă compusă, pe lângă episcopi, de 12 membri, care în caz de necesitate vor putea să se întregească şi cu alți fii credincioşi ai Mitropoliei noastre*.

Hotărârile comisiunii au să fie înaintate Consistoriului mitropolitan, care le va supune spre publicare Congresului Național Bisericesc.

3. Consistoriul mitropolitan să comunice acest conclus direct Bisericilor din Vechiul Regat şi celor din provinciile nou alipite”[359].

Prin urmare, acest conclus congresual (61/1920) a invalidat decizia luată de episcopii ardeleni în Sf. Sinod, la 17/30 decembrie 1919, de a se integra în Sfântul Sinod de la Bucureşti, ca organ suprem bisericesc, cu drept de legiferare în Biserică. Şi, într-adevăr, Sf. Sinod al Mitropoliei ardelene a continuat să funcționeze. Unul din deciziile sale a privit „promovarea arhimandriților Ilarion Puşcariu şi Filaret Musta la rangul de arhierei titulari”[360].

---

[359] *Protocolul Congresului Național Bisericesc din 1920,* concluz 61, p. 53-57.

[360] *Protocolul Congresului… din 1921*, conclus 40, p. 182.

Pe de altă parte, CNB a declarat că reprezenta forul competent din Mitropolia ardeleană, pentru a discuta şi aproba unificarea bisericească. Orice statut adoptat, fără consultarea CNB de la Sibiu, avea să fie considerat invalid pe teritoriul Mitropoliei ardelene.

Protestul faţă de Articolul Unic (conclus 66/1920)

În următoarea şedinţă, din 26 februarie, deputatul Dr. Silviu Dragomir a prezentat şi actul Consistoriului mitropolitan din 8/21 februarie 1920. CNB a decis:

> „**1**. Congresul protestează în contra oricărei ştirbiri aduse autonomiei noastre bisericeşti prin **proiecte de legi**, la a căror pregătire organele legale ale Mitropoliei noastre nu au fost consultate şi deci asupra cărora nici nu au avut posibilitatea a se pronunţa.
>
> **2**. Orice încercare de a clătina temelia noastră bisericească sprijinită pe sfintele canoane şi cuprinse în dispoziţiile clare şi bine chibzuite ale *Statutului Organic*, de mintea luminoasă a marelui arhiereu Andrei Şaguna, dispoziţii, care s-au afirmat în chip aşa de fericit timp de o jumătate de veac,…, orice altă încercare, zicem, din orice parte şi pe orice altă cale ar veni o privim de ilegală şi de natură a tulbura liniştea Bisericii şi a credincioşilor ei şi **orice angajament luat în numele Mitropoliei noastre de factori nechemaţi şi neîndreptăţiţi, îl considerăm nul şi neavenit.**
>
> **3**. În consecinţă, Congresul Naţional Bisericesc, în numele Mitropoliei întregi declară că **până la unificarea şi noua organizare făcută pe bază legală şi prin factorii îndreptăţiţi ai Bisericii, nu renunţă la niciunul din drepturile asigurate în Statutul Organic** şi recunoaşte, prin Decretul-lege nr. 3631 din 11 decembrie 1918, îndeosebi **nu renunţă a-şi alege pe episcopii şi mitropolitul său**, precum şi celelalte organe bisericeşti conform cu dispoziţiile acestei legi organice.
>
> **4**. Spre a evita un eventual conflict în sânul Bisericii şi astfel a zădărnici unitatea mult dorită, dar care trebuie făcută cu studiu şi prevederea de lipsă şi spre a linişti sufletele îngrijorate ale credincioşilor din Mitropolia noastră, Înaltul Guvern al ţării este rugat respectuos, să binevoiască a retrage proiectele de lege mai sus amintite, rămânând ca Biserica din diferitele părţi împreunate acum, în de Dumnezeu păzitul Regat al României întregite, să încredinţeze chestia unificării şi a organizării ei viitoare organelor sale legale, iar dacă rugarea aceasta nu ar afla ascultare, Congresul Naţional Bisericesc se vede silit a se îndrepta către onorata Cameră a Deputaţilor rugând-o să nu aprobe amintitele proiecte şi în cazul neaşteptat, când nici acest Corp Legislativ al Ţării nu ar lua în seamă cererea sa, îşi ia îndrăzneala să alerge la treptele Tronului implorând pe Maiestatea Sa Regele, să nu sancţioneze nişte legi care dispun de noi, fără de noi şi care produce, cea mai mare amărăciune în sufletele celor mai credincioşi supuşi ai Maiestăţii Sale şi în cei mai devotaţi cetăţeni ai Statului român.
>
> Preşedinţia Congresului e invitată a aduce fără amânare această hotărâre la cunoştinţa Înaltului Guvern, eventual la cunoştinţa Camerei şi Senatului şi a Majestăţii Sale Regelui”[361].

[361] *Ibidem,* conclus 65, p. 59-61.

După prezentarea şi votarea acestei hotărâri, deputatul Vasile Goldiş a dezvăluit declaraţia confidenţială făcută lui de către ministrul Borcea, cum că noile legi de unificare bisericească nu aveau să atingă prevederile *Statutului Organic* referitoare la alegerea episcopilor de către Sinoadele eparhiale şi a mitropolitului de către Congresul mitropolitan ardelean, excepţiile urmând a fi cuprinse prin „câte un aditament nou la fiecare proiect de lege, prezentat pentru realizarea unificării Bisericii noastre”[362].

În încheierea CNB, episcopul Ioan Papp şi-a manifestat încă odată îngrijorarea faţă de atitudinea Corpurilor Legiuitoare ale Statului faţă de Biserica ardeleană, aceeaşi îngrijorare exprimată şi de publicaţiile locale. A întărit încă odată hotărârea că Mitropolia ardeleană nu va renunţa la organizarea ei proprie până la unificarea bisericească, făcută pe baze legale. Cu toate acestea, episcopul Papp a mărturisit că precizările ministrului Borcea, făcute deputatului Vasile Goldiş, au avut menirea de a-l mai linişti, cum de altfel s-a convins de buna intenţie a acestui ministru şi cu ocazia întâlnirii lor de la Cluj, cu ocazia inaugurării Universităţii:

> „De altcum trebuie să observ că din telegrama domnului ministru, prin care m-a rugat să amân Congresul pe alt termin ce-l vom stabili de acord, nu invederează vreo intenţiune de a suprima libera exercitare a dreptului autonom al Bisericii noastre, asigurat prin *Statutul ei Organic*, iar în convenirea de la Cluj, cu ocazia festivităţilor de inaugurare a Universităţii române din acea localitate, mi-a declarat că prin acele două proiecte supuse Senatului nu se urmăreşte alta decât executarea hotărârilor Preasfinţitului Sinod episcopesc din Bucureşti”[363].

5.4. Alegerea lui Nicolae Bălan ca mitropolit al Ardealului

CNB electoral a avut loc în ziua de 14/27 februarie 1920 la Sibiu. Comisarul consistorial pentru organizarea acestui congres a fost arhimandritul şi vicarul episcopesc de la Caransebeş, Filaret Musta. În cuvântarea de deschidere a CNB electoral, acesta a atras atenţia asupra importanţei momentului, a răspunderii care revenea Bisericii pentru dezvoltarea întreitei ei chemări: „învăţătorească, preoţească şi guvernatoare”, deci şi răspunderea deputaţilor pentru alegerea celui mai potrivit om pentru conducerea acestor activităţi:

> „După legea noastră fundamentală bisericească, care este *Statutul Organic*, Măritului Congres îi revine acum dreptul şi datorinţa să aleagă prin votul său în fruntea mitropoliei noastre un nou mitropolit…Nu mă îndoiesc nici un moment, că fiecare domn deputat este conştient de importanţa dreptului ce-l are şi de datorinţele ce-i incumbă. Nu mă îndoiesc niciun un moment că fiecare domn deputat este conştient de seriozitatea şi gravitatea momentului, şi că fiecare are datorinţa de a contribui cu votul său la o alegere fericită pentru Biserică şi naţiune”[364].

---

[362] *Ibidem,* conclus 66, p. 61.
[363] *Protocolul Congresului Naţional Bisericesc electoral din 1920,* p. 80-81.
[364] *Ibidem,* p. 132.

Deputatul congresual Vasile Goldiş, totodată şi membru al *Consiliului dirigent,* resortul de Culte, a menționat importanța epocii în care aveau loc acestea alegeri, caracterizată de tendința de dezrobire, pentru „crearea egalității condițiunilor de viață pentru toți indivizii oricărei societăți", egalitate care să „zbuciume lumea de sacrul egoism", moment care îşi avea corespondența la români prin lucrarea de unificare bisericească. De aceea,

> „Pătrunşi şi noi de acest înalt adevăr grăbim a declara că voim unificarea neamânată şi desăvârşită a BO din dulcea noastră patrie românească. Dar tot atunci, înțelegând rolul vremurilor, care impune *democrația*, ca mijloc al propăşirii sociale şi cu adâncă recunoştință pentru binefacerile de care ne-am împărtăşit în cursul unui jumătate de veac de conlucrare armonioasă a păstorului cu turma sa în cadrele constituțiunii noastre bisericeşti, suntem hotărâți să răspândim aceste binefaceri asupra neamului nostru întreg şi să reclădim BOR întregite pe temeiurile puternice ale celei mai democratice autonomii, ca astfel desăvârşirea personalității pretinse deopotrivă de învățăturile Mântuitorului, ca şi de rezultatele ştiinței celei mai avansate, să facă din România Mare țara luminii şi a fericirii omeneşti"[365].

După verificarea deputaților, pentru a se asigura paritatea între arhidieceză şi eparhiile sufragane (au fost prezenți 76 deputați, din care 42 din arhidieceză şi 34 din eparhiile sufragane), s-au îndepărtat (prin tragere la sorți) opt deputați din arhidieceză, astfel că la alegerea propriu-zisă au participat 68 de deputați (1/3 clerici şi 2/3 laici). Alegerea s-a făcut cu buletine, prin vot secret. După terminarea votării, Filaret Musta a deschis urna în fața tuturor deputaților şi a numărat voturile date, pentru a constata că numărul buletinelor corespundea cu numărul votanților. Pe urmă, a deschis buletinele şi a citit numele înscris. Au fost 60 de buletine înscrise cu numele profesorului de teologie Dr. Nicolae Bălan şi opt buletine albe. Drept urmare, mitropolit ales, din primul tur, a fost Dr. Nicolae Bălan.

Luând cuvântul, noul mitropolit a mulțumit pentru alegere şi a promis să păstreze vie moştenirea marelui Şaguna:

> „Cu adânc respect mulțumesc pentru încrederea cu care m-ați distins şi cu smerenie mă plec în fața înaltei chemări ce mi-ați făcut prin hotărârea Domniilor Voastre de astăzi… Păstrând cu sfințenie luminoasa tradiție a înaintaşilor noştri de a păstra cea mai strânsă legătură cu obştea cea mare a credincioşilor şi apelând îndeosebi la atât de prețioasa colaborare a cărturarilor ei, noi preoții poporului ne vom sili să turnăm duh proaspăt, duh de înnoire în largile cadre de organizare date bisericii noastre de nemuritorul, arhiereul Şaguna, care pururi îmi va fi strălucită pildă de urmat. În chipul acesta găsindu-ne alături cler şi popor, într-o intimă comunitate sufletească, cum totdeauna am fost din propriul şi din cel mai curat îndemn al conştiinței noastre vom îmbrățişa scopurile scumpei noastre patrii, câştigată cu atâtea jertfe şi ca liberă Biserică vie, conştientă de misiunea sa sfântă, ne vom identifica cu interesele superioare ale ei"[366].

[365] *Ibidem,* p. 136.
[366] *Ibidem,* p. 145-146.

Noul mitropolit a fost instalat la 17/30 mai 1920. Înainte însă s-a supus cercetării canonice. Şi această chestiune a fost legată de anumite controverse, deoarece, existau păreri ca acest act să fie realizat de Sf. Sinod de la Bucureşti. Însă, George Proca a susţinut că:

> „în stadiul actual, deci când unificarea Bisericii nu e încă desăvârşită şi când dispoziţiile clare ale Statutului Organic sunt încă în deplină valoare, chestiunea examinării şi hirotonirii alesului nostru mitropolit, dr. Nicolae Bălan, nu poate aparţine Sinodului episcopesc central din Bucureşti, ci alesul are să fie examinat de *Sinodul episcopesc al Provinciei noastre mitropolitane*, pe care îl va alcătui P.S.Sa Episcopul Ioan Papp, locţiitorul de mitropolit, cum va afla de bine, şi tot dânsul va avea să dispună cele necesare şi cu privire la hirotonie”[367].

Şi, într-adevăr, „s-a improvizat un Sinod arhieresc”, compus din Miron Cristea, Nicodim Munteanu al Huşilor, Vartolomeu Stănescu (episcopul locţiitor de Râmnic), arhiereul Eugen Humulescu Piteşteanu, arhiereul Ipolit Vorobchievici din Rădăuţi şi episcopul Ioan Papp din Arad. Aceştia au participat şi la hirotonirea lui Bălan, din 29 mai 1920[368].

Poziţia noului mitropolit faţă de moştenirea şaguniană şi de unificarea bisericească era deja cunoscută tuturor românilor, astfel că Nicolae Iorga, în cuvântul rostit la instalare, în numele Academiei Române, a subliniat:

> „Nu voi putea fi niciodată destul de recunoscător memoriei lui Andrei Şaguna, pe care la orice prilej ca afirmare naţională în formele Bisericii ortodoxe îl simţim între noi viu printre cei vii. El a creat democraţia românească în cadrul organizaţiei religioase… Dar azi suntem cu ce ne-a lăsat Şaguna, dincolo de Şaguna, şi în grija noastră trebuie să fie a nu rămânea în gol, sau şi mai rău, a nu ne întoarce în urmă… IPS Ta ai marea datorie de a ţinea această Biserică în curent cu nevoile de viaţă ale acestui neam… Îţi urăm multe pagini de fericită muncă în cartea de aur a poporului românesc, deschisă larg înaintea IPS Tale, tânăr urmaş al lui Şaguna, el însuşi aşa de tânăr la începutul păstoriei lui”[369].

Şi într-adevăr, imediat de la înscăunare, mitropolitul Bălan a declarat la Bucureşti, în ziarul *Dacia*, că poziţia sa de apărare şi preluare a Statutului şagunian în organizaţia bisericească a tuturor românilor se datora faptului că:

> „actuala organizaţie a Bisericii din Vechiul Regat, pentru noi e strâmtă şi nu încăpem într-însa. De aceea ne trebuie haină nouă şi largă ca să ne cuprindă pe toţi… Principiile *Statutului Organic* le credem de potrivite pentru a fi luate de bază la noua organizare a întregii Biserici. Dacă prin întocmirile ce le-am putut da vieţii noastre aducem ceva bun în România Mare, aceasta e în primul rând organizaţia Bisericii noastre datorită genialităţii mitropolitului Şaguna, şi care se întemeiază pe principiul autonomiei şi al participării elementului laic la conducerea Bisericii, în astfel de chestiuni, care după normele canonice pot cădea şi în competenţa lui”[370].

---

[367] G. Proca, *Hirotonia mitropolitului*¸ în Telegraful Român, nr. 13, din 27 feb./11 martie 1920, p. 2.
[368] Eusebiu R. Roşca, *Monografia Mitropoliei…,* p. 71. Descrierea hirotoniei în Telegraful Român, nr. 27 din 21 mai/3 iunie 1920, p. 1-6 şi nr. 28 din 28 mai/10 iunie, p. 1-5.
[369] L. Stan, *IPS Mitropolit Nicolae…,* Sibiu, 1940, p. 18.
[370] Telegraful Român, nr. 15 din 12/25 martie 1920, p. 2.

Nicolae Bălan a susținut aceste idei în cursul întregii perioade a tratativelor pentru unificarea bisericească, terminate în anul 1925. Iar ulterior, a apărat moştenirea şaguniană împotriva celor doritori de a rupe petec după petec din ea.

5.5. Propunerile lui Gheorghe Ciuhandu, din 1920, de reorganizare a Mitropoliei ardelene şi de reformare a Statutului Organic

Mitropolitul Nicolae Bălan a fost pus însă în situația de a păstori Ortodoxia ardeleană într-un alt context istoric. Din paginile Protocoalelor Congreselor Național Bisericeşti şi ale Sinoadelor arhidiecezane de la Sibiu din perioada 1870-1918, se poate constata importanța acordată de factorii de conducere din Mitropolia sibiană de a implementa viața constituțională bisericească, dar mai ales de a propăşi situația materială precară a Bisericii ardelene şi de a dezvolta un sistem de învățământ confesional eficient. Alte aspecte ale vieții bisericeşti s-au aflat mai puțin în centrul atenției.

Mitropolitul Bălan a fost conştient de aceasta încă din anul 1910 când, într-un articol redactat cu ocazia alegerii lui Miron Cristea în scaunul arhieresc de la Caransebeş a afirmat că Biserica ardeleană a ajuns într-un fel de

> „întârziere în îndrumarea vieții sale în conformitate cu liniile de dezvoltare trase de mitropolitul Şaguna. Căci, după câştigarea autonomiei şi a organizației noastre bisericeşti, prin stăruințele acelui mare arhiereu, lucrarea de căpetenie a factorilor conducători şi ai generațiilor de atunci încoace trebuia să ia de problemă: crearea acelui fond puternic şi sănătos de viață bisericească, pe care îl cer şi fără de care rămân deşarte formele largi de organizație ale Bisericii noastre"[371].

Asupra acestei probleme s-a aplecat şi protopopul arădean Gheorghe Ciuhandu, într-o broşură deosebită, tipărită la Arad, în anul 1920, cu titlul *Reorganizarea Mitropoliei Transilvane*.

În analiza sa, Ciuhandu a pornit de la premisa că principiile Statutului Organic ardelean urmau să fie luate drept model pentru noua constituție bisericească din România întregită. Pentru aceasta, era necesar să fie revizuit, ba chiar reformat, pentru a putea îndeplini menirea de a spiritualiza, înduhovnici oarecum viața bisericească şi de a lua în serios misiunea socială şi filantropică. Ardelenii aveau atât dreptul şi îndatorirea, cât şi posibilitatea de a reforma propriul lor Statut Organic, deoarece dețineau

> „nu numai libertatea de mişcare în afară, față de alți factori nebisericeşti, ci şi libertatea morală internă, garantată prin felurimea organelor sale autonome, care au şi posibilitatea de a pune întreg organismul bisericesc în acțiune spre scopul regenerării sale"[372].

---

[371] Revista Teologică, nr. 6, 1910, p. 230-231.

[372] Gheorghe Ciuhandu, *Reorganizarea Mitropoliei Transilvane*, Arad, 1920, p. 5.

Formalismul şi birocraţia vieţii bisericeşti ardelene

Dar de ce trebuia reformată constituția Bisericii ardelene? Care erau lipsurile ei? Ciuhandu a considerat mai întâi că Statutul Organic a cuprins doar „elementele principale sau cadrele cele mai generale ale unei vieți bisericeşti bine ordonate", aceste elemente vizând doar „viața administrativă bisericească în raporturile sale exterioare". Fiind aplicat timp de o jumătate de veac,

> „s-a îngustat şi el tot mai mult, paralel cu căderea aparatului nostru bisericesc în mrejele birocratismului şi ale formalismului. Azi, din nenorocire, această concepție, ce ne-a stăpânit viața bisericească aproape neîntrerupt, este cât pe aci singura care prezidează în fruntea aparatului administrației bisericeşti şi era cât pe aici să stingă cu desăvârşire orice concepție de altă natură, mai spirituală, despre viața şi administrația bisericească"[373].

Însă, a continuat Ciuhandu, această defecțiune nu s-a putut atribui literei Statutului Organic, ci mai degrabă persoanelor care au administrat Biserica pe baza acestui statut:

> „La noi, adică, s-a crezut că este de ajuns să faci, în Biserică, bună îngrijire de ordinea exterioară ce s-ar putea promova prin birourile consistoriale, protopopeşti şi parohiale, şi, îngrijind de averea bisericească, să fie mereu în creştere. Dar nu s-a pus destul pond pe învățământul religios, în toate ramurile sale, pe viața liturgică-harismatică sau sfințitoare a Bisericii şi mai puțin pe cultivarea conştiinței religios-morale în obştea mare a credincioşilor. Am nesocotit, mai departe, aproape cu desăvârşire gândul de a face ca organizația noastră bisericească să se pasioneze de crearea unor instituții filantropice"[374].

Totuşi, în pofida caracterului birocratic, Statutul a lăsat „neatinsă sfera de suveranitate" a episcopilor, a Sinodului episcopesc şi chiar a Sinoadelor eparhiale în probleme duhovniceşti. Drept urmare, această suveranitate trebuia doar pusă în aplicare, prin crearea unor noi instituții şi politici necesare, însăşi litera Statutului lăsând „larg deschisă uşa" pentru introducerea de reforme care să spiritualizeze viața bisericească.

Măsurile considerate necesare a fi luate în Mitropolia Ardealului până la unificarea bisericească propriu-zisă

Ciuhandu a considerat că „scăderile" amintite mai sus ale Statutului Organic s-au datorat lipsei resurselor materiale. Într-adevăr, Mitropolia Ortodoxă de la Sibiu a fost cea mai săracă dintre toate confesiunile recepte ale Transilvaniei. Între timp, ea reuşise să acumuleze averi substanțiale ceea ce permitea regândirea priorităților misionare şi sociale, cu atât mai mult cu cât, considera Ciuhandu, Statul român reîntregit avea să ofere sprijin material şi moral Bisericii[375]. Prin urmare, în noile

---

[373] *Ibidem*, p. 6.
[374] *Ibidem*, p. 9.
[375] Speranța lui Ciuhandu s-a dovedit însă deşartă. Dobândirea de către BOR a autonomiei depline ar fi trebuit să fie însoțită de o retrocedare a averilor secularizate de Cuza (cel puțin aşa prevedea legislația europeană, conform căreia, Mitropolia Bucovinei a intrat în administrarea imensului Fond religionar). Mitropolitul primat Miron Cristea a refuzat însă să revendice averile secularizate.

condiții, conducerea bisericească a Mitropoliei sibiene trebuia să purceadă la o serie de reforme:

Reforme de ordin administrativ: a) O nouă arondare a eparhiilor, prin creşterea numărului lor, precum şi o nouă arondare a protopopiatelor, în funcție de posibilitățile de deplasare; b) creşterea numărului de asesori-referenți în Consistoriile eparhiale, precum şi înființarea de posturi noi pentru personalul de serviciu la administrația Casselor consistoriale; c) înființarea unui „oficiu tehnic-bisericesc diecezan", care să inspecteze edificiile din parohii şi să supravegheze activitățile de construcții. d) completarea organigramei Consistoriului mitropolitan cu oficii (departamente, n.n.) noi, după specialitate, anume: juridice (pentru recursuri) şi administrative (care să asigure legătura dintre organele inferioare constituționale şi Congresul mitropolitan); e) Crearea unui „aparat de control sistematic al aparatului administrativ", format din referenți specializați pe domenii, care să inspecteze în special protopopiatele şi parohiile, precum şi a unui „exactorat diecezan", pentru controlul administrării averilor parohiilor; f) înființarea unui „oficiu statistic bisericesc" la nivel mitropolitan, necesar pentru prezentarea de situații statistice exacte şi unitare pe întreg teritoriul Mitropoliei, oficiu care să prezinte şi „Şematisme diecezane anuale"[376].

Reforme de ordin bisericesc, vizând înființarea de instituții şi oficii pur bisericeşti. Ciuhandu considera că, în România Mare, în care Ortodoxia constituia religie de stat, o parte din îndatoririle naționale şi culturale susținute de Biserica ardeleană urmau să fie preluate de autoritățile civile, creându-se posibilitatea ca Biserica să se poată ocupa mai bine de serviciul religios-moral. Drept urmare, Ciuhandu a propus crearea de noi instituții: a) instituția *predicatorilor ambulanți*, instituție veche în Biserica Ortodoxă de Răsărit, necesară pentru trezirea sentimentului religios-moral în popor; b) reorganizarea *învățământului teologic în seminarii*, pentru pregătirea candidaților la preoție, punându-se accent pe viața de internat; c) organizarea clerului diecezan ca şi *cler gremial*, spre deosebire de clerul pastoral. În conformitate cu Pravila cea Mare de la Târgovişte, Ciuhandu a propus să se înființeze următoarele oficii: *Protopopul catedralei*, al doilea după Episcop, dar cu primul rang între preoții din gremiu; *Predicatorul catedralei*; *Diaconii catedralei*, importanți pentru serviciul liturgic; *Cântăreții catedralei*, pentru a ridica importanța şi nivelul serviciilor liturgice, dintre care s-ar fi putut recruta cancelişti în cancelariile consistoriale; d) revizuirea practicii liturgice, pentru impunerea unei unități, în conformitate cu tradiția liturgică ortodoxă; e) Înființarea de *şcoli cantorale*; f) Înființarea la Consistoriile eparhiale şi la Consistoriul mitropolitan a două secții noi: una pentru *catehizarea poporului* şi alta pentru *pastorație*. Responsabilii acestor secții ar fi trebuit să fie recrutați din clerul catedral; g) Înființarea în cadrul Consistoriului mitropolitan a unui *serviciu de propagandă prin tipar* „pentru apărarea Bisericii şi pentru a promova viața

[376] Gh. Ciuhandu, *Reorganizarea Mitropoliei Transilvane*, p. 12-18.

religios-morală a credincioşilor", precum şi a unui „*serviciu misionar intern*, cum fac şi alte Biserici, chiar aproape de noi"[377].

Cererea ca Statul să acorde mijloacele materiale pentru: a) mărirea salariilor episcopilor şi mitropolitului; b) întregirea salariilor funcţionarilor bisericeşti, începând de la protopopi şi până la membrii Consistoriului mitropolitan; c) întregirea dotaţiilor profesorilor şi directorilor Seminariilor teologice şi întreţinerea gratuită a candidaţilor la preoţie, în cursul studiilor lor teologice; d) întregirea dotaţiei clerului pastoral; e) salarizarea exclusiv de către Stat a ocupanţilor funcţiilor propuse a fi înfiinţate în punctele de mai sus, pentru „inactivarea completă a ramurilor liturgică, didactică şi pastorală a Bisericii". Desigur că Ciuhandu a ţinut să specifice faptul esenţial că această întregire materială din partea Statului nu trebuia să aducă după sine vreo ingerinţă din partea acestuia în probleme bisericeşti[378].

Perfecţionarea clerului în ştiinţele teologice şi profane, prin: a) trimiterea unor tineri merituoşi la studii cu burse la universităţi din Apus, precum şi a profesorilor şi altor oficiali la călătorii de studii; b) crearea de biblioteci la episcopii, seminarii, protopopiate şi parohii; c) Crearea de publicaţii bisericeşti, atât pentru cler cât şi pentru mireni, şi înfiinţarea unui *Institut biblic românesc*[379].

Conservarea patrimoniului bisericesc, prin înfiinţarea unui *muzeu bisericesc*, care să cuprindă obiecte de cult, veşminte, cărţi vechi de cult, icoane vechi[380].

Îmbunătăţirea surselor financiare ale Bisericii, prin înfiinţarea unei fabrici de lumânări bisericeşti şi decretarea monopolului Bisericii pentru fabricarea acestor lumânări de ceară[381].

Reformarea sub aspect social a Bisericii ortodoxe, deoarece creştinismul s-a afirmat, încă de la început, nu numai prin principiile sale dogmatice şi morale, ci şi prin acţiunea socială, caritativă. Dacă în Biserica bizantină a existat misiune social-caritativă, aceasta a fost aproape uitată de Biserica românească, în special în Transilvania:

> „La noi, dincoace de Carpaţi, însă, neprielnice fiind împrejurările, filantropia ca acţiune bisericească s-a stins, iar *Statutul Organic* nu are nici o slovă care ar face aluzie directă la misiunea socială filantropică a Bisericii, ceea ce este o mare scădere şi, totodată, o mare rătăcire în concepţia noastră bisericească. Noi ne mulţumim să fim buni administratori prin birourile bisericeşti şi buni gospodari în ale chivernisirii averilor bisericeşti, de a le spori, ceea ce e lucru bun; dar ne-am pierdut înţelegerea pentru tradiţia ortodoxă, care a pus *averea Bisericii în cea mai strânsă legătură cu opera caritativă-socială,* cu aşezămintele ocrotirilor sociale, cum le-am zice azi.

---

377 *Ibidem*, p. 18-30.
378 Gh. Ciuhandu, *Reorganizarea Mitropoliei Transilvane*, p. 30-32.
379 *Ibidem*, p. 33-34.
380 *Ibidem*, p. 35-36.
381 *Ibidem*, p. 36-37.

Măcar de-ar da Dumnezeu, ca la revizuirea *Statutului Organic* să ne întregim această organizație şi în direcția aşezămintelor filantropice, care ne-ar putea ridica Biserica foarte sus în prestigiul moral, înaintea lumii şi în ochii credincioşilor noştri…. Dacă de exemplu, protestanții din fosta Ungarie au, în Statutele lor organice, dispoziții concrete pentru crearea şi susținerea de instituțiuni filantropice, cred că ne-a sosit şi nouă vremea să ne gândim la această refacere, nu numai a *Statutului Organic,* ci şi la revizuirea întregii noastre concepții despre Biserică"[382].

*

Mitropolitul Bălan a urmat aproape punct cu punct acest proiect înaintat de Gheorghe Ciuhandu, tocmai fiindcă a fost în spiritul concepției sale, prezentate, chiar dacă nu aşa de concret, în anul 1910.

De pildă, în anul 1922, în arhidieceza Sibiului s-au înființat cinci protopopiate noi (Oituz, Jiu, Băița, Olt, Târnava-Mare)[383]. Apoi, în acelaşi an, activitatea misionară s-a îmbunătățit prin decizia angajării a doi preoți misionari, prin activitatea Asociației clerului *Andrei Şaguna*, adunarea din Arhidieceză discutând şi luând măsuri pentru îmbunătățirea vieții religioase a poporului, ca: respectarea repaosului duminical, închiderea crâşmelor în duminici şi sărbători, înlăturarea sectarismului. Apoi Congresul Asociației, din noiembrie 1922 a avut caracter catihetic, menit să călăuzească preoțimea în misiunea sa pastorală. De altfel, secția Sibiu a Asociației a fost împărțită în 104 de cercuri religioase, formate din 3-8 preoți, „care slujesc în sobor, predică şi răspândesc înțelegere şi lumină creştinească prin cuvântări şi conferințe".

În scop cultural, numai în cursul anului 1922 s-au înființat 112 biblioteci parohiale şi 88 case culturale parohiale. În plan editorial, pe lângă periodicele existente: *Telegraful Român* şi *Revista Teologică*, începând cu 1 ianuarie 1922 şi-a făcut apariția un nou editorial, *Lumina satelor*, tipărit în 10.000 exemplare. În anul 1924 s-au tipărit cărți de rugăciuni pentru copiii de şcoală şi Consistoriu arhidiecezan a fost însărcinat să se ocupe de „păstorirea sufletească a garnizoanelor militare, orfelinatelor, spitalelor şi penitenciarelor", acestea urmând, cu sprijinul material al organelor satului, să fie dotate cu mici capele, în care să slujească preoți[384].

În octombrie 1922 s-a deschis primul *muzeu bisericesc*, preoții şi poporul fiind îndemnați să aducă obiecte şi odoare vechi.

În plan social, s-a înființat un orfelinat arhidiecezan, pentru orfanii de preoți[385]. De asemenea au fost inițiate colecte pentru ajutorarea văduvelor, orfanilor. Pentru toate aceste acțiuni pastorale, misionare şi sociale, au fost întocmite planuri şi situații statistice.

---

[382] *Ibidem*, p. 40-41.

[383] *Protocolul Sinodului arhidiezei române de Alba-Iulia şi Sibiu, sesiunile reglementare din anii 1923-1924,* Sibiu, 1924, p. 14.

[384] *Ibidem,* p 189-190.

[385] *Ibidem,* p. 86-89.

5.6. Gh. Ciuhandu despre organizarea unitară a BOR: autonomie, absolutism ierarhic şi rolul mirenilor

Din cele afirmate mai sus, se poate constata că a existat o colaborare strânsă şi o comuniune de idei între mitropolit Nicolae Bălan şi Gheorghe Ciuhandu. De altfel, tocmai protopopul şi asesorul arădean a fost cel care l-a prezentat pe nou alesul mitropolit Sinodului arhieresc, spre cercetare canonică[386].

În primăvara anului 1920, după alegerea mitropolitului Bălan, sub semnătura lui Gh. Ciuhandu a început publicarea în „Telegraful Român" a unui material (împărţit în mai multe numere ale revistei), pe tema unificării bisericeşti. Datorită importanţei şi conciziei acestui articol, prin prezentarea, de fapt, a ideilor programatice ale mitropolitului în chestiunea unificării, îl publicăm în totalitate:

„Câteva cuvinte la reorganizarea unitară a BOR

I. Statutul Organic, ca principiu de reorganizare bisericească

Ajunşi la o epocală răspântie din viaţa neamului şi a BOR, experimentăm cu multă durere sufletească, cum mulţi dintre cei de dincoace şi de dincolo de Carpaţi forţează chestiunea viitoarei organizaţii unitare bisericeşti. Unii adică, îndeosebi noi transilvănenii, suntem jaluzi de autonomia bisericească ce o avem, şi am vrea s-o păstrăm şi pe mai departe, şi cu noi sunt şi alţii din Vechiul Regat, care încă se pasionează de trecerea Statutului Organic peste Carpaţi. Iar alţii, cu deosebire cercurile ierarhice de peste Munţi, a căror sensibilitate este de înţeles până la un punct, ar vedea bucuros întinderea organizaţiei bisericeşti din Vechiul Regat şi peste provinciile noi, prin care s-ar ajunge ca munca organizată în atâtea corporaţii bisericeşti, ca cele statutare din Transilvania, care stau deschise tuturor credincioşilor apţi şi cu bune porniri, să fie înlocuită cu viaţa bisericească staţionară, guvernată exclusiv ierarhic, prin puterea absolutistă a episcopilor singuratici şi a episcopatului ca o colectivitate sinodală.

Cei dintâi sunt jaluzi de un triumf moral al evoluţiei care şi-a putut face loc în viaţa noastră bisericească pe care ne-am înjghebat-o sub loviturile guvernelor ungureşti, iar alţii, din aceeaşi tabără ai apărătorilor Statutului Organic, invocă motive şi interese politice pentru menţinerea Statutului transilvănean.

În aceeaşi vreme, cei din a doua tabără, pun în discuţie susceptibilităţi ierarhice şi vor reformarea Statutului Organic, sau poate chiar abandonarea lui, sub cuvânt de a se restabili regula canonică pe care zice-se ar fi tulburat-o Statutul Organic transilvănean.

---

[386] Telegraful Român, nr. 27 din 21 mai/3 iunie 1920, p. 5: „Arhiereii îmbrăcaţi în ornate strălucitoare se postează înaintea Altarului, luând loc pe fortelurile din mijlocul bisericii. Pe cel din mijloc mitropolitul-primat Miron... Fiind întins înaintea lor un covor pe care e brodat chipul vulturului. E condus acum din altar alesul şi, după ce diaconul dr. Popescu zice *Poruncind, porunceşte, I.P.S. Stăpâne*, protopresbiterul Dr. Ciuhandu îl prezintă arhiereilor, cu cuvintele *Cu umilinţă se prezintă Î.P.S. Tale, spre hirotonie, iubitul de Dumnezeu Prea Cuviosul arhimandrit Nicolae, ales şi întărit arhiepiscop şi mitropolit al românilor ortodocşi din Ardeal, Banat, Crişana şi Maramureş şi se pune Î.P.S. Tale spre graţioasă dispoziţiune*. Mitropolitul primat întreabă: *De ce ai venit şi ce ceri?* Alesul răspunde: *Am venit să cer hirotonire cu preasfinţitul dar arhieresc*" (urmând apoi tipicul obişnuit).

Acest mod de concepere, atât al unora, cât şi al altora însă, este strâmt şi greşit în aceeaşi vreme. A susține Statutul Organic în întregimea sa de azi şi de a pretinde adoptarea lui integrală pentru Biserica din Vechiul Regat, este un lucru forțat, dar şi inexecutabil. Nu numai pentru susceptibilitățile ierarhice ale fraților de dincolo, care au trăit în alt mediu bisericesc şi social-cultural, ci şi din multe alte motive reale. Şi tot astfel de greşit şi chiar fatal ar fi să invocăm motive politice pentru trecerea Statutului Organic peste Munți. Noi nu putem iscăli ca la înfăptuirea noii organizații bisericeşti unitare, să ne lăsăm determinați nici măcar în cea mai mică măsură de motive şi interese politice, ci numai de cele exclusiv bisericeşti, căci în acest chip am introduce în Biserică, încă de pe acum, calul troian al politicii, care şi până aici a pricinuit ravagii dureroase în viața bisericească, atât dincoace, cât şi dincolo de Carpați.

Şi iarăşi, a da la o parte Statutul bisericesc transilvan pe motive de susceptibilitate ierarhică, fie ea îmbrăcată chiar şi în haina dogmatismului bisericesc, că *vechile* canoane ar orândui altmitrelea organizarea unei Biserici naționale, ar fi în sine însăşi o crimă împotriva legii progresului în viața bisericească ortodoxă orientală şi, totodată, ne-ar da ansă (prilej – n.n.) la cele mai incalculabile urmări ce ar putea uşor să răsară dintr-o radicală tulburare a vieții bisericeşti a celor două milioane şi mai bine de români ortodocşi aflători la apus de Carpați.

Punctul norocos în soluția chestiunii unitare bisericeşti trebuie deci să-l căutăm altundeva, şi anume *la mijloc* – mediocritas iter auraeum! – *între organizația exclusiv autocratică a Bisericilor de peste Munți şi între organizația prea liberală în unele puncte, dar mai ales rău interpretată şi greşit interpretată în alte puncte a Bisericii Ortodoxe transilvănene*.

Congresul prim al preoților transilvăneni, întrunit la Sibiu în primăvara anului trecut, a fost cel dintâi care s-a ocupat de această chestiune şi care, pe urma unui proiect ținut în termeni generali de cel ce scrie aceste rânduri, a adoptat punctul acesta de mânecare, după care atât absolutismul ierarhic de dincolo, cât şi liberalismul de dincoace de Carpați trebuie să-şi facă concesii reciproce în măsura spiritului vremii şi în măsura interesului unui progres real al vieții bisericeşti şi religios morale.

Numai acest punct de mânecare involvă o soluție sfântă şi norocoasă pentru interesele neamului şi ale BOR, şi tot aceia care în lumea de azi invocă motive politice, fie pentru susținerea actualei organizații statutare, fie pentru abandonarea ei desăvârşită, nu sunt cu nimic mai înțelegători şi mai buni decât matadorii politici ori ierarhici din Evul Mediu care au siluit statul şi pe cetățeni ca în cele ale vieții politice să se acomodaze terorismului ierarhic papal ori bizantin.

«Dați cele ce sunt ale Cezarului cezarului, iar cele ce sunt ale lui Dumnezeu, lui Dumnezeu». Nicicând, de când există Biserica lui Hristos pe pământ, n-a fost mai actuală decât azi, pentru noi românii ortodocşi, această poruncă a Mântuitoriului Hristos, poruncă pe care o avem de a o înfăptui tocmai în cadrele reformei de unificare bisericească.

II. Autonomia bisericească, ca principiu de libertate

Ideea de autonomie bisericească, în cadrul şi în raport cu Statut, se întemeiază tocmai pe principiul Mântuitorului, de a se da în Biserică şi de către Biserică, Cezarului numai ce sunt ale lui, şi de a le rezerva exclusiv Bisericii toate cele ce sunt ale lui Dumnezeu şi nu ale puterii de Stat.

Noțiunea de autonomie bisericească se mai întemeiază şi pe acel enunț al Mântuitorului, când a spus că a Sa Împărăție, adică Biserica Sa, nu este din această

lume, prin urmare, nu e nimic mai logic decât aceea de a se trage un hotar spre a limita oricare influență a oricui care ar putea conturba viața organismului bisericesc.
În epoca persecuțiilor jidoveşti şi ale păgânismului, Biserica creştină a dus o viață de cea mai desăvârşită autonomie sub raporturile sale externe, cât şi sub raportul vieții interne bisericeşti, căci din aceste două note, *a libertății externe* (ca nefiind supusă Statului) şi a *libertății interne* stă noțiunea de autonomie bisericească. Iar libertatea aceasta externă şi internă a Bisericii a fost alterată de puterea de stat autonomic şi neconstituțional abia din veacul IV încoace. Biserica, din veacul acesta începând, a avut, ce-i drept, mari foloase materiale, mai mult decât morale, din tovărăşia in care a intrat cu puterea de Stat. Dar de atunci şi-a jertfit de bună voie o mare parte din libertatea sa evanghelică morală şi a rămas ca o altă parte a libertății sale să i se răpească de către puterea de Stat absolutist şi neconstituțional în cursul veacului prin ingerința fără margini a împăraților bizantini. Cel puțin acesta este raportul istoric al chestiunii de autonomie bisericească, în ceea ce ne priveşte pe noi, căci dincolo, în Apus, între alte condiții, semeața papalitate făcea în ordinea politică acelaşi lucru pe care îl făceau în Răsărit împărații bizantini, sub raportul religios.
Biserica însă, chiar şi cea răsăriteană, nu a recunoscut niciodată ca stare normală acest raport zilnic, creat de omnipotența statului politic bizantin care ne-a transmis aceste tradiții de abuz de putere şi peste alte teritorii orientale, unde Biserica Ortodoxă a prins rădăcini sub influența ortodoxului cezarism politic din Bizanțul de odinioară. Şi, ca dovadă că Biserica Răsăritului n-a recunoscut *din punct de vedere al dreptului canonic* aceste aberații şi abuzuri ale puterii de Stat, avem dovezi pozitive chiar. Nu există nici un canon în întreaga legislație a Bisericii Ortodoxe de Răsărit, după care ar recunoaşte Statului politic acel drept de largă ingerință în treburile bisericeşti care a fost practicată în Bizanțul ortodox aservit total puterii de Stat ori în Biserica Ortodoxă Rusească îngenuncheată de țarismul politic religios.
Din contră, istoria bisericească a Răsăritului are strălucite pilde de ierarhi şi de călugări care au bătut aspru cu piciorul în pământ în fața împăraților bizantini chiar, când a fost vorba de a apăra drepturile bisericeşti față de *încălcările detentorilor* puterii politice. Şi tocmai aceasta e de regretat, că aceste tipuri de eroi bisericeşti au fost puține. Vestea lor însă a străbătut veacurile, iar Biserica – ca un protest cel mai autorizat pe care-l putea ridica împotriva despotismului cezarilor bizantini – a ridicat dintre aceşti apărători ai Bisericii la treapta de sfinți.
Aceste strălucite caractere ar trebui evocate în conştiința publică a Bisericii, mai ales în zilele noastre de deplină libertate pe care Statul modern o pune în vedere tuturor societăților şi indivizilor din cuprinsul său. Şi tot atunci ar trebui să-i spunem Statului modern că ar fi nu numai o anomalie neînțeleasă, ci şi o nedreptate din cele mai jignitoare să se susțină în aceeaşi vreme pe Trupul mistic al Miresei lui Hristos, care este Biserica Ortodoxă, cătuşele impuse de un stat medieval neconstituțional şi absolutist.
Are deci *Biserica Ortodoxă*, mai ales că ea pururea a ştiut – națională fiind – să dea Cezarului ce sunt ale Cezarului național, cel mai deplin drept să-şi reclame în România întregită deplina libertate autonomică ce i se cuvine şi care este *singurul* mijloc de a se ridica din umilirea sclavajului politic de până aici şi de a-l ridica, prin această înălțare a sa, şi pe Statul politic sub raportul vieții sale morale.
Şi să se ştie: Biserica Răsăritului e în drept ca peste tot să-şi ceară această libertate, chiar şi din acel motiv special că numai în acest chip s-ar asigura şi în Răsăritul creştin acea libertate bisericească şi morală la care a ajuns deja Apusul, deja cu mult înainte de

aceasta, când a scuturat de pe sine lanţurile sclavajului ierarhic impus Statelor apusene de Roma papală şi medievală.
Restaurându-se în Răsărit libertatea bisericească, după cum în Apus s-a restaurat libertatea Statului politic, Apusul şi Orientul ar servi ideii mari a *dreptăţii sociale* în lume.
Iar în opera aceasta de dezrobire morală, Statutul Organic al Bisericii noastre, care este cea mai liberală organizaţie bisericească a Orientului şi cea mai desăvârşită îngrădire a Bisericii faţă cu ingresiunile Statului politic, este nu numai *triumf moral al nostru*, al românilor ortodocşi, *ci şi un simbol de progres* şi un semn de evoluţie spre libertatea ce se cuvine Bisericii în Stat.
Prin urmare, ţinerea noastră morţişă la Statutul Organic e motivată nu numai prin jaluzia noastră de a salva un triumf obţinut de la puterea duşmană nouă, a statului ungar de odinioară, ci şi printr-o *obligaţie de conştiinţă bisericească* de a constrânge Statul român modern să respecte acest postulat de dreptate, pe care, de altmintrelea, e gata să o *acorde* cu ambele mâini nu numai celorlalte confesiuni creştine, ci şi sectelor religioase.
De când şi pentru care motive ar merita BOR şi pe mai departe umilirea unui jug, fie el chiar şi jug *de aur*, cum a fost până acum?!
Cătuşele menţinute pe mai departe asupra Bisericii – de ori câte bunătăţi materiale ar împărtăşi-o Statul şi pe viitor – vor rămâne tot numai cătuşe şi se vor răzbuna amarnic, în culpa viitorului stat însuşi, dacă nu i se va reda Bisericii deplina libertate ce i se cuvine într-un stat naţional românesc saturat de tot felul de libertăţi.
Statutul nostru *organic este fermentul acestui proces de dezrobire sufletească*, cu care avem să revanşăm dezrobirea politică adusă de fraţii de peste Carpaţi.
Avem deci motive, care nu sunt personale, ale cuiva, de a spune că autonomizarea Bisericii este o chestie de prestigiu şi de interes real pentru Stat şi Biserică, deopotrivă, şi că principiul autonomiei noastre bisericeşti îl vom apăra, dacă va trebui, faţă de oricine. Să sperăm însă că Statul român va şti să-şi înţeleagă, şi fără presiuni externe, datoria şi chiar interesul propriu, de a reda Bisericii ţării libertatea ce se cuvine.

III. Absolutismul ierarhic şi atenuarea lui, ca postulat al vremii

Autonomia bisericească, cum este ea concepută în Statutul Organic transilvan, tinde nu numai de a apăra Biserica, ca instituţie, de ingresiunile externe şi conturbatoarea ale Statului politic şi ale altor factori din afară, ci şi de a-i asigura libertatea internă de acţiune, despre care am amintit mai sus în treacăt.
Această libertate internă, care constituie nu numai o facultate sau un drept, ci şi o obligaţie a Bisericii de a lucra pentru ca Împărăţia lui Dumnezeu să se adăpostească şi să înflorească în sufletele credincioşilor şi să se reverse şi în viaţa publică, această libertate internă, deci, este piatra de temelie a autonomiei bisericeşti, iar îngrădirea în afară a acestei libertăţi constituie numai exteriorul sau elementul profilactic al autonomiei.
Statutul Organic, cel puţin în forma şi tendinţa sa, vrea să satisfacă ambele condiţii de autonomie, îngrădind Biserica în afară şi asigurându-i, prin noua organizare a puterilor din sânul Bisericii, o activitate rodnică şi binecuvântată. Dacă însă luptele cu Guvernele ungureşti şi cu impiegaţii acestora şi în urma condiţiilor noastre modeste morale şi materiale nu am putut să înfăptuim organizaţia noastră decât abia în punctul formelor de constituţionalism bisericesc, principiul de nouă organizare totuşi trebuie să rămână şi avem să-l susţinem si pe mai departe, purificând practicile constituţionale de boala formalismului birocratic şi lăsând ca spiritul instituţiei să se înalţe cât mai mult

ca şi concepţie bisericească şi ca roade bune în viaţa bisericească şi în viaţa creştinilor singuratici.
Sub acest raport trebuie primită autonomia bisericească statutară. În această privinţă însă, noi, în cei 50 de ani de viaţă constituţională, nici nu ne-am putut-o activa – va să zică în direcţia pozitivă sau sfântă – pentru că uneori nu ne-au îngăduit-o oameni răi ai stăpânirilor politice şi mai rele, dar nici propria noastră ignoranţă în cele bisericeşti. Ce nu am făcut însă pentru activarea completă a autonomiei bisericeşti, nu e motiv a abandona, întocmai, din contra, de a păstra şi, mai ales, de a practica Statutul Organic şi în direcţia în care nu am ajuns să-l putem pune în aplicare.
De fapt, autonomia noastră bisericească a fost interpretată şi practicată până acum abia în formele sale negative sau exterioare, şi nu ca un principiu pozitiv, intern al Bisericii. De aceea, acţiunile noastre, pretinse autonome, s-au manifestat cu desăvârşire în luptele bisericeşti cu statul ungar şi cu organele constituţionale – Congrese, Sinoade eparhiale şi Consistorii – mai mult decât episcopatul însuşi. Episcopatul, sub raportul său *colectiv*, ca Sinod episcopesc, a lăsat această parte a acestei lupte aproape exclusiv în grija corporaţiilor superioare statutare, mulţumindu-se a păşi în faţa agresorilor ca prezidenţi mânaţi de la spate de corporaţiile statutare, mai mult decât în calitatea canonică şi statutară colectivă de Sinod episcopesc, chemat la întâiul loc să apere Biserica lui Dumnezeu.
Şi dacă această omisiune a episcopatului în curs de 50 de ani de viaţă statutară a dat motiv la aceia (a dus la concluzia – n.n.) că viaţa noastră statutară s-a activizat unilateral şi incomplet, de aici nu se poate scoate concluzia că Statutul Organic nu ar fi bun şi deci că ar trebui abandonat.
Dar să nu uităm nici aceea că, pe lângă mulţi factori străini şi duşmani organizaţiei noastre statutare, avem de a face şi cu o aversiune a însuşi episcopatul nostru faţă de Statutul Organic. Cei 50 de ani de viaţă bisericească din urmă ne dau dovada pozitivă despre această atitudine a episcopatului nostru care atins în susceptibilitatea sa, pentru vechea putere absolutistă prevăzută în canoane, rezonează până şi azi – vorbind în concret – că episcopul nu poate pune în Biserică nici măcar un crâsnic.
Această susceptibilitate este îmbrăcată azi, în pragul revizuirii Statutului Organic, în formula de exprimare că Statutul Organic a violat disciplina veche canonică orientală de atunci, când a luat de la episcopii transilvăneni vechea putere absolută.
În cadrele unui articol ca acesta, nu s-ar putea susţine (exhauria) această teză de drept. Nici nu încerc să o fac, ci aduc vorba mai pe scurt.
La 1868, episcopatul nostru de atunci şi-a dat învoirea canonică la votarea Statutului, ba chiar a luat parte la lucrările şi stabilirea organizaţiei statutare de azi. De aceea, îndrăznesc să cred că episcopatul nu poate avea dreptul de a revoca concesiunea făcută la 1868 şi că nici nu ar putea s-o îndeplinească *fără motive bine precizate şi fără ascultarea şi învoirea organelor corporative statutare*, investite cu o părticică din vechea putere absolută a episcopatului. Altmintrelea, sub cuvântul de *restaurare a vechii discipline canonice* s-ar da motiv la cele mai mari tulburări bisericeşti, cu urmări fatale de neprevăzut în zilele critice de azi.
Dar, făcând abstracţie de acest motiv de inoportunitate, mai sunt şi alte consideraţii de expus în legătură cu chestia de disciplină canonică în organizaţia şi viaţa bisericească.
Noi, cei ce suntem pentru păstrarea – pe lângă anumite îndreptări şi întregiri – a Statutului Organic, şi chiar pentru trecerea lui în formă revizuită şi peste Carpaţi, apreciem vigoarea canoanelor, ca reguli de bună rânduială bisericească, şi avem şi toată veneraţia pentru sfânta putere ierarhică episcopală. Dar adăugăm: Nici canoanele însele, ca dispoziţii, şi nici chiar puterea absolută episcopală nu le socotim în Biserică

drept scopuri, ci numai mijloace pentru realizarea Împărăției lui Dumnezeu pe pământ şi sub raportul acestei concepții, evoluția în dreptul canonic oriental încă este îndreptățită ca un mijloc de progres. Sub acest raport este justificată şi concesia de la 1868 a episcopatului transilvan, când, în vederea principiului de diviziune a muncii obşteşti şi a răspunderilor, episcopatul a împărțit o seamă de obligații şi răspunderi cu organele noi constituționale ale Bisericii noastre.

De aceea, chestiunea de canonicitate ori de necanonicitate a Statutului Organic nu se poate prezenta ca o chestiune de fond doctrinar, ci numai ca o chestiune de formă şi de utilitate bisericească şi religioasă-morală, chemată de a da prilejuri şi stimuli de acțiune edificatoare şi altor factori, chiar şi obştii credincioşilor în Biserică.

Dar să nu uităm nici lucrul următor: puterea episcopală absolută, ca principiu de guvernare canonică exclusiv prin episcopat, a fost canonizată într-o vreme când absolutismul ierarhic-episcopal mergea, ca dezvoltare, paralel cu absolutismul politic din viața de stat. Şi, fără de a se intra în detalii, îndrăznesc a crede că şi absolutismul ierarhic ar fi fost mai atenuat dacă s-ar fi zămislit într-o epocă de civilizație avansată şi într-o lume saturată de libertăți publice şi private ca cea de azi.

Şi, mai departe, îndrăznesc a crede şi aceea, că la îmblânzirea absolutismului ierarhic ar fi contribuit, la vremea sa, şi o stare culturală mult mai avansată ca, de ex., aceea de azi, a credincioşilor în raport cu înapoierea culturală a credincioşilor din Evul Mediu, care puteau fi guvernați mai uşor şi mai bine prin autoritatea despotică a ierarhiei şi prin frica de pedepsele disciplinare uzitate în trecutul Bisericii. Azi însă, din fericire, avem alte condiții mai prielnice de viață culturală, între care – vorbim în concret – e nu numai just, ci chiar şi folositor să păstrăm organizația statutară care are la temelia sa principiul unui absolutism ierarhic atenuat şi principiul conlucrării credincioşilor înşişi la progresul vieții bisericeşti şi religioase morale.

Mai ating o chestiune care n-aş vrea să stârnească supărarea nimănui. Ierarhia noastră, fie vorba de episcopat ori de ceilalți membri ai clerului inferior, nu are încă o cultură teologică bisericească superioară, în numele căreia să poată reclama exclusiv frânele guvernării şi administrării bisericeşti în mâinile sale.

Iar cât mă priveşte personal, ca să nu mi se poată atribui intenția războinică cu episcopatul şi cu canoanele, țin să adaug că în cele ale vieții constituționale bisericeşti, oricând m-aş supune bucuros necondiționat unui absolutism ierarhic, când în scaunele noastre ierarhice superioare s-ar înălța totdeauna cei mai învățați, ci mai buni şi cei mai cu sfântă viață. Atunci am putea avea şi o garanție morală deplină şi în absolutismul ierarhic. Până să avem însă o asemenea ierarhie superioară şi un cler format în acest înțeles, concluzia cea mai dreaptă şi mai apropiată, ce mi se impune azi, este: să nu râvnim a restitui vechiul absolutism ierarhic şi să nu rupem legăturile încheiate deja în numele binelui obştesc, în organizația noastră statutară de azi, cu credincioşii, în parte tocmai cu prețul atenuării acelui absolutism.

S-ar mai ivi o chestiune importantă: aceea a consecințelor necanonicității Statutului Organic, că pe uşa aceasta am intra în schismă bisericească. De peste 50 de ani statutari nu s-ar rostit împotriva noastră verdictul de schismă din partea Bisericilor surori din Răsărit. Să nu avem această teamă nici pe viitor, deoarece constituția noastră statutară a fost chemată la viață nu numai prin consensul episcopatului nostru, ci şi prin

conlucrarea lui, atât la întocmirea Statutului, cât şi în viaţa administrativă-bisericească, de jumătate de veac.
Să nu avem deci teamă nici de aici înainte de declararea noastră drept schismatici, câtă vreme şi episcopatul de peste Carpaţi îşi va da consentimentul său canonic la întocmirea unei organizaţii noi şi unitare pe care o cere regula de viaţă şi de progres bisericesc.
Dacă Prea Sfinţitul Episcopat vrea acest lucru, îl poate face; iar de-l face, lucru bun va săvârşi. Să nădăjduim!

IV. Mirenii şi noua lor chemare în Biserică

Restabilirea vechii discipline canonice întemeiată pe absolutismul ierarhiei superioare, dacă ar succede această restabilire, ar avea ca cea mai apropiată urmare, izgonirea elementului laic din forturile constituţiei bisericeşti.
Într-un articol premergător spuneam incidental că a încerca reforma bisericească în acest înţeles ar fi lucrul cel mai inoportun şi mai primejdios pentru ordinea socială bisericească, şi chiar politică, din Transilvania şi părţile foste ungurene. La locul acesta însă, se cere să invocăm şi alte motive împotriva intenţiei de o atare reformă jignitoare.
Adevărat, can. 64 trulan (din 680) provenind de la un sinod ecumenic se referă la rosturile mirenilor în Biserică. Canonul acesta opreşte pe mireni de *a porni cuvânt în public* îndeosebi de a învăţa în Biserică: «Ce te faci pe tine păstor, oaie fiind? Ce te faci cap, picior fiind? Ce te apuci a comanda oşti, fiind rânduit între soldaţi?», întreabă canonul.
Evident, aici este vorba despre chemarea didactică pe care laicul nu şi-o poate asuma în Biserică; dar canonul se referă şi la chestiunea de guvernare ierarhică, după care *oaia* n-are cuvânt, decât de a deschide urechea la cei ce au darul învăţătorescului cuvânt şi al guvernării. «Ce te apuci a comândui oşti, fiind rânduit între soldaţi?».
Dar importanţa literală a acestui canon a încetat atunci, în parte, când s-au schimbat condiţiile culturale, sociale în care s-a adus acest canon. Pe vremea sinodului trulan, elementul laic era cu adevărat o turmă de oi cuvântătoare, lipsite de învăţătură. Azi însă, din fericire, elementul laic s-a înfruptat de cultura vremii şi nefericirea începe numai de acolo că ierarhia bisericească în general nu s-a ridicat în aceeaşi măsură pe scara culturală, ci în multe cazuri a rămas sub raportul cultural, în inferioritate faţă de elementul laic. De aceea, azi nu mai poate fi vorba ca mirenii să fie ţinuţi, sub raportul vieţii bisericeşti, în aceeaşi stare de pasivitate şi de izolare ce i-ar îndatora să urmeze orbeşte ordinele ierarhiei. Mirenilor trebuie să li se facă *rost constituţional de a conlucra cu ierarhia* la îndrumarea progresului comun în măsura aptitudinilor intelectuale şi morale de azi, prin care nu numai s-ar tăia apa de la *înstrăinarea mirenilor de Biserică, ci forţele lor intelectuale-morale ar fi puse direct în serviciul Bisericii.*
Această intenţie, pe care a avut-o şi Biserica veche, când, cu multe veacuri înainte de noi, a îngăduit mirenilor oarecare rosturi bisericeşti (Origen, de exemplu, în veacul al treilea, deşi mirean, era învăţător la o şcoală teologică, rosturi pe care nu le contestă nici canonistul Zonara la interpretarea canonului 64 trulan), această intenţie a prezidat şi la făurirea Statutului Organic: adică *de a utiliza elementul laic,* alături de ierarhie în Biserica noastră. Era vorba, ca pe energiile acestui element, al laicilor, să se clădească rezistenţa Bisericii *în afară,* mai mult decât pe episcopat, care era supus ispitelor de a ceda presiunilor statului ungar; dar totodată acest element avea destinaţia *statutară* de a

conlucra şi la progresul intern cultural şi religios-moral, pe care nu-l putea înfăptui ierarhia singură în condiţiile sale de inferioritate numerică şi cultural-teologică.
Şi dacă *aceste* intenţii ale făuritorilor Statutului Organic au eşuat în parte, ceea ce, durere, este foarte adevărat, vina nu este a se căuta în Statutul Organic, ci în primul rând în ierarhia superioară de mai apoi, sau în episcopi, care s-au restrâns la a discuta numai *individual* chestiunea singuraticilor ierarhi în cadrele Statutului Organic, dar în lipsa unei culturi teologice-bisericeşti superioare, n-au ştiut să-şi valorifice ca Sinod episcopesc o influenţă morală călăuzitoare şi binefăcătoare asupra organelor constituţionale bisericeşti.
În lipsa acestei influenţe ce trebuia să se pună în aplicare, am ajuns la anomalia, ceea ce de fapt a fost o rătăcire ce avem de a o scrie şi în contul ierarhiei bisericeşti, că elementul laic, în loc de a intra în forturile constituţionale sub puterea unei sănătoase sugestii morale-bisericeşti din partea ierarhiei în general, nu întotdeauna s-a lăsat determinat de *principiile Bisericii*, ci a vârât în Biserică, prea de multe ori, pe o parte spiritul de partide politice, pe altă parte un spirit polemic, îndreptat împotriva gospodăriilor purtate de un absolutism ierarhic deghizat în forme constituţionale; ba s-a ajuns şi mai departe, că în temeiul preponderenţei sale numerice şi a superiorităţii sale în ale culturii generale, elementul mirean a introdus în Biserică şi o mentalitate laică. De aici vine că multe concepţii depuse în hotărâri sinodale şi congresuale, chiar şi consistoriale de-ale Bisericii noastre, prea miroase a mirenism, a laicizare.
Dar acest rău, pe care l-am semnalat cu ani mai înainte, nu se va putea asana prin izgonirea mirenilor din organizaţia bisericească, ci prin alte mijloace care cad în afară de cadrele acestui articol. Aici se poate doar adăuga că pentru rătăcirile constituţionale ale mirenilor, ierarhia noastră însăşi are mai multe răspunderi pentru trecut şi mari îndatoriri de îndeplinit în viitor.
Când cu dragoste frăţească, însoţită de oarecare rezerve, dorim să păstrăm elementul mirean în rosturile noastre constituţionale bisericeşti, suntem datori să adăugăm o mică explicaţie: Conlucrarea mirenilor cu ierarhia în Biserică numai atunci poate fi binecuvântată de Dumnezeu şi de folos obştesc pe viitor, dacă mirenii, conlucrători mai ales în rosturi constituţionale bisericeşti superioare se vor selecta pe viitor mai atent, nu atât după intelect cât după bunătatea morală a vieţii lor şi după ataşamentul sincer la credinţa şi practicile noastre religioase.
Sub acest raport specific, noi ierarhia inferioară cel puţin, chiar contăm ca prin concursul mirenilor să spiritualizăm multe din concepţiile materializate până acum despre instituţia Bisericii şi prin formele constituţionale bisericeşti, să căutăm a înălţa viaţa religioasă-morală în masele poporului.
În zilele de acum şi din viitor, când Biserica nu mai are chemarea de mai înainte, de luptător politic în afară, trebuie să-şi concentreze atenţia şi toate forţele sale, deci şi a mirenilor, asupra problemei sale de restaurare şi regenerare internă, care nu se poate face şi nici nu e bine să se facă pe baze exclusiv ierarhice, ci rezemându-se pe *întreaga obşte credincioasă*, pentru care a rânduit Dumnezeu Biserica în lume.

V Dreptul de legiferare al Bisericii în chestia reorganizării sale unitare

Îndeplinirea reformei noastre unitare bisericeşti presupune o chestiune de fond şi de formă totodată, ce se rezumă în dubla întrebare: Cine este competent de a proiecta şi vota o asemenea reformă, şi în ce chip se poate încadra acea reformă în viaţa publică şi de drept în viaţa statului român?

Evident, ne aflăm în fața unei reforme cu caracter *exclusiv bisericesc* când e vorba de a se căuta soluția unei organizări unitare bisericeşti pentru întreaga BOR din România întregită.
Dreptul de legiferare în această materie, se înțelege de la sine, nu poate să revină altui factor decât numai Bisericii.
Cel puțin acest principiu juridic şi moral poate să stea la baza întocmirii organizației noastre bisericeşti. Biserica este un organism social care, atât sub raportul ființei, originii şi destinației sale, cât şi în privința mijloacelor prin care are să-şi îndeplinească chemarea în lume, este cu totul distinct față de organismul politic.
Şi, după cum statul politic, încă de multă vreme a izolat Biserica de legiferarea problemelor de viață cetățenească, tot astfel urmează acum să i se recunoască Bisericii, de către Stat, pe de-a întregul, dreptul său specific în materie bisericească.
Numai acest punct de vedere de drept poate fi corect şi just; numai acestui principiu i se poate aplica Biserica noastră înzestrată deja cu autonomie; şi numai acele consecințe de drept în ale proiectatei reforme de unificare bisericească vor putea fi obligatorii pentru noi, care vor reveni din principiul dreptului de legiferare al Bisericii în chestiile sale bisericeşti.
Sunt convins că aplicând în întregime acest drept ale său, de autonomie bisericească, va satisface unei obligații de conştiință pentru mine şi de disciplină bisericească. La fel, sunt convins că ating şi susceptibilități de-ale reprezentanților puterii de stat, care au alte tradiții. Conflictul însă există încă de mai înainte şi începe acolo unde se bate cap în cap principiul de legiferare al statului cu principiul de legiferare bisericească.
Acest conflict principiar, care poate duce chiar la ciocniri grave în viața practică, îşi poate găsi soluția înspre binele obştesc numai **dacă Statul şi Biserica se vor respecta, acum şi în viitor şi Statul va admite ca Biserica însăşi să legifereze în chestiunea de reformă unitară** pusă pe tapet, iar Statul, înzestrând Biserica cu autonomie, o va desface din legăturile sale de atârnare politică de până acum.
Autonomizarea Bisericii față de Stat fiind o necesitate absolută, începutul acestor lucrări trebuie să se facă acum din inițiativă bisericească şi nun politică, rămânând Statului politic numai dreptul de a lua la cunoştință de lucrările de reorganizare îndeplinite de Biserică în sfera sa legislativă.
Momentul de acum este cel mai potrivit spre a fi utilizat pentru dezrobirea Bisericii de sub Stat. Ierarhia superioară ortodoxă română nu are decât să încerce acest lucru, spre a cărui izbândă poate conta sigur la acțiunea *autonomistă* a Bisericii noastre transilvane.
Dar, pe cât transpiră până la noi micii muritori de rând, avem temeri întemeiate că ierarhia superioară, interesată de puterea ierarhică absolută, precum şi reprezentanții statului politic, care nu pot înțelege cum să iasă Biserica din relațiile sale de dependență politică, şi-au dat mâna. Astfel s-a insistat şi se insistă pentru rezolvarea chestiunii de organizare unitară bisericească în Parlament, şi ne-a venit şi zvonul că s-ar pregăti deja un proiect de lege de stat care ar avea intenția să scoată din vigoare câteva din dispozițiile Statutului Organic, între care şi aceea a alegerii ierarhilor.
Dacă aceasta este adevărat, atunci Statul român merge pe cărarea cea rătăcită care nu ştim unde va duce, dar nicidecum pe cărarea de drept şi de respect reciproc față de Biserică. Şi atunci să nu se mire de împotrivirea noastră. Căci noi, cunoscând fazele de succesivă înstrăinare sufletească a statului român de pe la jumătatea veacului trecut, față de principiile creştinismului şi experimentând roadele funeste ale dependenței Bisericii față de statul omnipotent, care a mutilat sub raport sufletesc ierarhia superioară, nu vom putea îngădui pe cerbicia Bisericii jugul tot mai greu de purtat al statului.

Opera de dezrobire a Bisericii de sub Stat trebuie să înceapă, cum deja în toamnă într-un răspuns ce mi l-a cerut PS meu arhiereu spre a-l trimite la Bucureşti, deci *de la Ierarhia superioară,* de la episcopat, care este nu numai în drept, ci chiar şi dator să asculte glasul vremilor *dezrobitoare şi pentru Biserica Ortodoxă,* nu numai pentru popoare singuratice.

Chestiunea de detalii ce credeam atunci, că ar avea PS episcopat de îndeplinit nu o mai ating aici, ci mă restrâng a concluziona că numai PS episcopat trebuie să-şi fixeze începutul în privința autonomiei bisericeşti în raportul extern cu Statul şi sub raport intern cu credincioşii, iar după aceasta să se constituie şi întrunească un congres constituant bisericesc, din reprezentanți aleşi de Biserică, după concepțiile şi interesele sale şi nu după principii şi interese politice.

Un atare congres, constituit din PS episcopat şi din delegații ierarhiei inferioare şi ai poporului credincios, ar fi factorul cel mai potrivit de a căuta şi de a da soluția reformei unitare bisericeşti.

Ar urma a doua întrebare de dezlegat. Cum să se încadreze această reformă în viața publică de stat? Răspunsul este scurt:

Această procedură se potrivea în vremurile când statul politic avea mai multă solicitudine şi respect față de Biserica şi ierarhia sa, nu ca în vremea de acum, şi într-un stat în care Biserica, tocmai pentru relațiile sale intime cu Statul, prin care influența în mod esențial chiar şi viața politică, nu se putea nici gândi în raport cu statul la o autonomie, care ar fi fost *atunci* o absurditate.

Ceea ce în condițiile din trecut însă ar fi fost o crasă absurditate, azi şi de acum înainte ni se prezintă, nu numai ca o necesitate sfântă a Bisericii, ci şi ca un interes politic de o supremă importanță chiar şi pentru statul însuşi, care nu are nici un interes real de a ține Biserica în subjugare şi care are mii şi mii de probleme de dezlegat, timp pe care ar trebui să-l folosească amestecându-se în problemele bisericeşti, aşa cum era până acum.

De aceea, singura soluție de urmat ar fi aceea ce a urmat statul ungar, de autonomizarea Bisericii tansilvănene, şi anume:

Parlamentul de acum al României întregite să decreteze prin lege de stat că BOR, pe lângă păstrarea caracterului său de Biserică de stat, îi acordă autonomia; iar Statutul de reorganizare, pe care l-ar vota congresul constituant bisericesc, să fie supus domnitorului pentru întărire regală.

Aceasta este singura cărare care duce, fără primejdii, *printre Scylla şi Charybdis din lumea nouă*, printre suveranitatea statului politic în cele cetăţeneşti şi printre suveranitatea Bisericii în cele bisericeşti, către *limanul mântuirii: dezrobirea politică a Bisericii şi fructificarea ei sub raportul spiritual-moral în lume*”[387].

[387] Gh. Ciuhandu, *Câteva cuvinte,* în Telegraful Român, nr. 15-22, din 12/25 martie-23 apr./6 mai 1920.

6.
PROIECTUL DE UNIFICARE AL BUCOVINENILOR

Dacă 1919 a fost anul primelor inițiative pentru unificarea bisericească, anul următor a fost cel al emiterii mai multor proiecte, cu viziuni diferite asupra noii organizări a Bisericii Ortodoxe din România întregită. Cele mai importante au venit din partea provinciilor care aveau să se unească. Afară de Proiectul lui Miron Cristea (amintit deja mai sus, în capitolul 3.2), deosebite prin concepția lor, au fost: Proiectul lui Gheorghe Ciuhandu (privind reorganizarea Mitropoliei ardelene), cel al bucovinenilor şi Anteproiectul redactat la sfârşitul anului de Comisia de 15.

Motivul redactării proiectului bucovinean l-a constituit o invitație făcută în acest sens Facultății de Teologie din Cernăuți de către ministrul de Culte Ion Borcea, în februarie 1920. Drept urmare, la Cernăuți a fost întocmită o comisie din trei persoane (decanul Facultății, Ştefan Saghin, Romulus Cândea şi Valerian Şesan). Proiectul a fost redactat în mare parte de Valerian Şesan şi aprobat de Colegiul profesoral al Facultății de Teologie din Cernăuți în vara anului 1920.

Precum am amintit mai sus, la Congresul Preoților din Vechea Românie (din septembrie 1919), invitații bucovineni şi-au exprimat obiecțiile la introducerea Statutului Organic în toată BOR din țara întregită. Aceeaşi poziție a fost susținută şi de Valerian Şesan în Proiectul său de unificare bisericească[388].

Drept urmare, proiectul bucovinean a avut o total altă structură decât Statutul Organic. El a pornit de la întărirea faptului că

> „Fundamentul organizației Bisericii ortodoxe de pretutindenea este episcopatul. Episcopii, ca urmaşi direcți ai Apostolilor, sunt reprezentanții de drept ai Bisericii în baza deplinătății puterii bisericeşti pe care au primit-o de la Iisus Hristos şi pe care ei o exercită solidar asupra întregii Biserici Ortodoxe şi în parte asupra Bisericii eparhiale încredințate prin Spiritul Sfânt conducerii lor”[389].

Drept urmare, proiectul bucovinenilor a cuprins următoarele capitole: 1) Sf. Sinod; 2) Sinodul mitropolitan; 3) Alegerea mitropoliților, episcopilor eparhioți şi arhiereilor titulari; 4) Consistoriul Superior; 5) Congresele eparhiale, mitropolitane sau episcopale; 6) Consistoriile eparhiale mitropolitane sau episcopale (anume: agendele rezervate chiriarhului; agendele consistoriale împărțite după şase referate; agendele şedințelor plenare consistoriale; Senatul epitropesc pentru administrația averii bisericeşti eparhiale; alegerea consilierilor consistoriali definitivi; organizarea clerului catedralei mitropolitane sau episcopale); 7) Congresele eparhiale preoțeşti; 8) Mănăstirile; 9) Protopresbiteratul județean; 10) Scaunul protopresbiteral; 11) Parohia; 12) Revizorii ecleziastici; 13) Defensorii ecleziastici;

---

[388] V. Şesan, *Proiect de unificare a Organizației Bisericii autocefale Ortodoxe din România întregită*, Cernăuți, Institutul de Arte grafice şi Editura Glasul Bucovinei, 1920, 69 p.

[389] *Ibidem*, p. 1.

14) Instanțele ierarhice; 15) Căsătoria şi divorțul; 16) Instituțiuni bisericeşti care trebuie înființate sau perfecționate (Serviciul misionar intern; Institutul biblic ortodox; Organe de publicitate; Muzee bisericeşti; Biblioteci bisericeşti; Institute caritative; Învățământul religios; Preoți misionari; Oficiul statistic bisericesc; Case preoțeşti); 17) Asigurarea mijloacelor materiale trebuincioase Bisericii; 18) Pregătirea clerului; 19) Rolul femeii în viața bisericească.

Precum se poate constata, proiectul prezentat de bucovineni a fost deosebit de amplu. Autorul a dorit să preia elemente din organizarea bisericească a tuturor provinciilor, urmând a se menține părțile care corespundeau principiilor fundamentale canonice. Mai precis, autorul a dorit ca:

- din vechea Românie să fie menținută existența Sfântului Sinod, ca organ suprem şi, eventual, a Consistoriul Superior Bisericesc;
- din Bucovina, organizarea Consistoriului eparhial;
- din Ardeal şi fosta Ungarie, organizarea Congreselor (Sinoade) eparhiale, precum şi participarea mirenilor în administrația bisericească[390].

Pe de altă parte, dat fiind faptul că o organizare unitară imediată era dificil de admis în toate provinciile (îndeosebi aşa-numitul *principiu al laicizării*, care „contrazice caracterul episcopal al Bisericii Ortodoxe), Şesan a propus *o perioadă de tranziție*, în care fiecare provincie să-şi mențină vechea organizare.

6.1. Principiul autonomiei bisericeşti

Şesan a precizat, încă dintru început, că însăşi opera de unificare trebuia să fie produsul exclusiv al organelor bisericeşti, fără nici o ingerință din afară:

> „Unificarea deplină a organizației bisericeşti nu se va octroa din afară prin votarea unei legi, ci unificarea deplină se va înfăptui numai pe calea unei evoluțiuni interne treptate”[391].

Autonomia față de Stat

Sub aspect teoretic, conceptul de autonomie a făcut obiectul şi al discuțiilor de la primul Congres al preoțimii din România întregită (prezentat în capitolul 2.6). În prezentarea conceptului de autonomie a Bisericii față de Stat, Valerian Şesan s-a orientat după concluziile la care ajunsese arhiereul Vartolomei Băcăuanul[392]:

> „*Autonomia* cerută de Biserica noastră Ortodoxă va consta din cinci puncte, şi anume:
> - din autonomia administrativă pentru alegerea personalului bisericesc;
> - din autonomia administrativă pentru averile bisericeşti;
> - din puterile ministeriale ale mitropolitului primat pentru legiuirile bisericeşti privitoare numai la această Biserică;

[390] V. Şesan, *Proiect de unificare*..., p. 2.
[391] V. Şesan, *Proiect de unificare*..., p. 3.
[392] Vartolomei Băcăuanul, *Arhiva pentru drept şi politică*, Bucureşti, iulie-septembrie 1919, p. 157-230.

- din coordinarea şi egalizarea între ele a tribunalelor bisericeşti şi laice pentru chestiunile bisericeşti;
- din conlucrarea între ele, în anumite chestiuni (căsătoria, divorţul), a Bisericii cu Statul, cum şi din controlul din partea Statului a tuturor acelor chestiuni bisericeşti, care vor fi privitoare la siguranţa lui, pe ordinea publică şi pe moravurile publice de drept natural şi umanitar”[393].

La cele cinci puncte de mai sus, arhiereul Vartolomei Băcăuanul a mai stabilit şi alte „corolare” care să cuprindă relaţia dintre Biserică şi Stat, anume:

- Acordarea anumitor favoruri şi scutiri, atât Bisericii, cât şi clerului (cum ar fi ca toţi mitropoliţii şi episcopii eparhioţi să fie membri de drept în Senat);
- Inspectarea de către organele speciale ale Statului a tuturor gestiunilor financiare ale Bisericii şi luarea de măsuri după dreptul comun. Aceste „inspecţii” ar fi oportune numai în cazul unor abuzuri, iar măsurile Statului ar consta doar în intervenţia pe lângă organele bisericeşti de a lua măsuri, măsurile de drept comun fiind aplicate doar în cazul în care intervenţiile ar fi lipsite de urmări;
- Până la procurarea de venituri proprii, continuarea acordării de subvenţii din partea Statului pentru retribuţia clerului şi întreţinerea materială a Bisericii, aceste subvenţii fiind „de drept şi impun Statului Român obligaţiuni fireşti, ba chiar legale faţă de Biserica sa naţională”;
- Botezarea membrilor Casei Regale în religia ortodoxă şi oficierea slujbelor religioase ortodoxe cu ocazii oficiale ale Statului[394].

Sub aspect practic, autonomia bisericească ar fi trebuit, potrivit lui Şesan, implementată cu ajutorul unor defensori ecleziastici. Funcţia existase în Vechiul Regat. Însă Şesan nu a fost de acord cu rolul preconizat lor prin Legea clerului mirean, din 1893. Mai mult, a considerat că prin această lege, dar mai ales prin Regulamentul de aplicare a ei, Biserica a fost degradată „la o instituţie a Statului”. Propunerea sa a vizat:

> „o cerinţă justă a Bisericii Ortodoxe ca să se instituie în Ministerul cultelor şi referenţi ministeriali (adevăraţi defensori ecleziastici), numiţi dintre clerici, cu menirea de a informa Ministerul cultelor asupra tuturor dorinţelor şi trebuinţelor Bisericii”[395].

Aceşti referenţi bisericeşti urmau să provină din fiecare Mitropolie, fiind numiţi de către mitropoliţi, în acord cu Ministerul cultelor şi întăriţi de rege.

> „Toate chestiunile bisericeşti din singuraticele mitropolii, care trec prin Ministerul Cultelor, trebuie să poarte şi semnătura referentului bisericesc respectiv. Astfel s-ar înlătura multe inconveniente produse nu aşa de o rea credinţă, precum mai ales de o lipsă de experienţă a ministrului Cultelor în chestiuni bisericeşti sau religioase”[396].

---

[393] V. Şesan, *Proiect de unificare…*, p. 5.
[394] V. Şesan, *Proiect de unificare…*, p. 5-6, (preluat din C. Nazarie, *Dezideratele*, Bucureşti, 1920, p. 172-174).
[395] V. Şesan, *Proiect de unificare…*, p. 48.
[396] *Ibidem*.

Autonomia faţă de celelalte corporaţiuni bisericeşti
Proiectul bucovinean a prevăzut această autonomie cel puțin la nivelul mitropoliilor, sinodul mitropolitan având putere doar în teritoriul geografic al respectivei Mitropolii[397] .

În Proiectul bucovinean s-a prevăzut menținerea şi întărirea **instituției mitropolitane**. Contrar părerii primatului, Şesan s-a raliat opiniei arădeanului Gh. Ciuhandu, din care a şi citat, militând pentru menținerea Mitropoliei:

> „Centralizarea puterii ierarhice în Biserica Ortodoxă în dauna organizației mitropolitane n-a adus foloase Bisericii, ci numai a stânjenit bunul ei mers, acolo unde s-a introdus. De aceea trebuie păstrată organizația pe mitropolii în Biserica Ortodoxă română, «iar acolo unde ea a fost suprimată pentru necesități ale vremurilor de atunci sau pentru ambițiuni de ale oamenilor din acele vremi apuse», organizația mitropolitană trebuie reînviată”[398].

6.2. Principiul constituţional

Valerian Şesan a pornit de la realitatea că:

> „După înlăturarea absolutismului, popoarele conştiente de drepturile lor cu privire la conducerea statului au reuşit să-şi realizeze aceste drepturi fireşti de autoguvernare, fixându-le în legile fundamentale constituționale ale statelor moderne. Nici Biserica ortodoxă n-a putut să rămână neatinsă de aceste tendințe de constituționalizare a organizației ei, cu atâta mai mult că principiul guvernării absolutiste este străin ființei Bisericii Ortodoxe”[399].

Din această perspectivă, referindu-se la modul de organizare bisericească, a respins ideea centralizării puterii ierarhice în Biserica Ortodoxă în dauna organizației mitropolitane, întrucât, chiar în conformitate cu canoanele, Biserica Ortodoxă „este bazată pe Sinoade ecumenice şi particulare”, iar pe de altă parte, aceeaşi Biserică „a tins spre descentralizare, şi prin organizații pe mitropolii şi-a consolidat dezvoltarea ei”[400].

Analizând în continuare *Statutul Organic* ardelean, Şesan a făcut observația că Şaguna s-a grăbit să introducă acest constituționalism „pe întreaga linie”, ceea ce nu putea fi decât condamnabil:

> „În parohie există pe lângă paroh şi, durere, câteodată şi în afară de paroh, adică peste paroh, corporațiuni legislative şi administrative; la fel şi în protopopiate şi în Eparhie şi în Mitropolie. *Acest* constituționalism prea larg trebuie însă corectat. Având corporațiunile de pe lângă episcop şi mitropolit un vot decisiv peste votul episcopului şi al mitropolitului, acest *constituționalism exagerat* nu se potriveşte cu principiile fundamentale ale Bisericii Ortodoxe, deoarece ştirbeşte caracterul episcopal al Bisericii, unde dezvoltarea organizației s-a

---

397 *Ibidem,* p. 8-9.
398 *Ibidem,* p. 9.
399 V. Şesan, *Discurs inaugural: „Reflexiuni asupra unificării organizației Bisericii Ortodoxe din România întregită”,* în: Inaugurarea solemnă a anului de studii 1923-1924*,* Ed. Universității, Cernăuți, 1923, p. 38.
400 V. Şesan, *Proiect de unificare…*, p. 9.

> produs de sus în jos, iar episcopii, ca urmaşi ai Apostolilor sunt singurii purtători ai puterii bisericeşti"[401].

Principiul separării puterilor

Şesan a respins cu totul principiul separării puterilor în Biserică, deoarece într-o Biserică episcopală (ca cea Ortodoxă), rolul de conducător ar fi trebuit să revină episcopului. Prin urmare, corporaţiunile reprezentative, întrunite după principiul electiv, nu puteau deţine rol legislativ, cu vot decisiv.

La nivelul Eparhiei sau Mitropoliei putea exista *Congresul eparhial* sau *mitropolitan,* din care să facă parte şi laici (într-un procent minoritar, de o treime, faţă de două treimi clerici), însă doar cu vot consultativ. Puterea legislativă, executivă şi judecătorească trebuia să aparţină Consistoriului eparhial, aflat pe lângă chiriarh.

Separarea puterilor în plan legislativ

În locul Sinodului parohial, Şesan a propus instituirea unui ***Plen parohial*,** nu cu rol legislativ, ci doar consultativ, precum şi cu dreptul de a alege epitropi mireni în Epitropia parohială[402].

Şesan nu a prevăzut for legislativ nici la nivelul **protopopiatului**. Protopopul judeţean era considerat reprezentantul chiriarhului în protopopiat şi ar fi urmat să aibă principala menire, cea a realizării legăturii dintre parohii şi Consistoriul eparhial. În **Episcopie,** Consistoriul eparhial trebuia să reprezinte organul legislativ, administrativ şi judecătoresc, condus de chiriarh. În **Mitropolie**, Şesan a propus ca, în conformitate cu vechile canoane, de două ori pe an să fie organizate *Sinoade mitropolitane,* la care să fie convocaţi: a) episcopii eparhioţi din Mitropolie şi arhiereii locotenenţi ai episcopilor eparhioţi (toţi cu vot decisiv) şi b) doi profesori titulari (clerici) de la facultăţi, doi profesori definitivi (clerici) de la Seminarul teologic central din capitala Mitropoliei, numiţi de mitropolit, câte un mirean din fiecare protopopiat, precum şi alte persoane, convocate de episcopi, pentru informare şi consultare (toţi aceştia având vot consultativ).

În ceea ce privea competenţa Sinodului mitropolitan, acesta urma să se răsfrângă doar în teritoriul Mitropoliei, cuprinzând cele prevăzute de Legea Sinodală, însă doar pentru teritoriul Mitropoliei. De asemenea, Sinodul mitropolitan ar mai fi avut dreptul, potrivit proiectului lui Şesan, să-i aleagă pe mitropolit, pe episcopii sufragani şi pe arhiereii locotenenţi, din cei trei candidaţi propuşi de Congresul mitropolitan[403].

Separarea puterilor în plan executiv

Singurul organ executiv în **parohie** a fost prevăzută a fi *Epitropia parohială*. Aceasta urma să fie compusă din: parohul sau locţiitorul acestuia, ca preşedinte; unul dintre învăţători ca vicepreşedinte şi 2-6 epitropi, aleşi de *Plenul parohial*. Această epitropie urma: a) să administreze averea mobilă şi imobilă a Bisericii parohiale; b) să instituie servitorii bisericeşti; c) să se îngrijească de cele necesare

---

[401] *Ibidem,* p. 39-40.
[402] *Ibidem,* p. 45.
[403] *Ibidem,* p. 9 şi 17.

pentru cult; d) să țină în stare bună edificiul bisericesc; e) să sprijine parohul în activitatea sa pentru păstrarea ordinii şi a religiozității parohienilor[404].

La conducerea **protopopiatului** avea să fie *Biroul protoprezbiteral* județean, condus de protoprezbiter, ajutat de un vicar şi de un diacon-secretar[405].

În cazul **Episcopiei** şi **Mitropoliei,** „agendele" administrației urmau să fie de două feluri: a) cele în sarcina exclusivă a chiriarhului şi b) cele care trebuiau supuse deliberării Consistoriului eparhial.

Potrivit cu vechea organizare consistorială din Bucovina, Şesan a dorit ca în BOR unificată, ***Consistoriul eparhial*** să fie organizat în şase „referate", în funcție de problemele pe care trebuia să le rezolve: 1) Iconomatul (averea şi alte probleme materiale); 2) Sachelariatul (administrarea mănăstirilor şi a şcolilor teologice); 3) Scheofilachia (îngrijirea edificiilor şi a podoabelor bisericeşti); 4) Hartofilachia (pentru probleme canonice, înființarea de protopopiate şi parohii, propuneri pentru numirea de consilieri consistoriali, protopopi, parohi, funcționari, problema arhivei); 5) Protecdicatul (controlul protopopilor şi parohilor pentru îndeplinirea sarcinilor care cădeau în oficiul bisericesc, controlul cancelariei parohiale, cercetarea *cazurilor disciplinare* a tuturor clericilor din eparhie); 6) Protoprezbiteratul catedralei (îngrijirea pentru serviciul divin şi numirea personalului catedralei)[406].

Consistoriul eparhial trebuia convocat de cel puțin două ori pe săptămână, sub preşedinția chiriarhului sau a locțiitorului acestuia, din care cel puțin una din şedințe să fie plenară. Anumite chestiuni legislative, administrative şi disciplinare urmau să fie rezolvate doar în şedințe plenare.

Aşadar, *Consistoriul eparhial/mitropolitan* urma să dețină conducerea Eparhiei sau a Mitropoliei, fiind organ consultativ pe lângă episcop, în domenii legislative, executive şi judecătoreşti, sub conducerea ierarhului[407]. Membri ar fi putut deveni doar clerici, astfel ca laicii să nu poată participa la rezolvarea problemelor de administrație internă bisericească.

De fapt, Consistoriul eparhial urma să fie alcătuit din membri definitivi şi membri onorari. Cei definitivi urmau să fie: arhiereul titular ca locțiitor al chiriarhului; şase consilieri consistoriali (dintre care doi inspectori eparhiali, adică revizori ecleziastici); protoprezbiterul catedralei (cu rang de consilier consistorial). Membrii onorari urmau să fie: doi profesori de teologie de la Facultate (aleşi de corpul profesoral, în înțelegere cu ierarhul); doi profesori de la Seminar (aleşi în acelaşi mod); unul-doi catiheți de la şcolile secundare (numiți de chiriarh). Pe lângă aceşti consilieri, Consistoriul urma să mai cuprindă funcționari consistoriali (cu toții clerici), anume secretar mitropolitan sau eparhial, avocatul (ecdicul) eparhial (care urma să se ocupe doar cu afaceri disciplinare şi matrimoniale); secretarul consistorial; casierul consistorial. De asemenea, puteau fi angajați şi mireni (ca arhivari sau ca personal de secretariat)[408].

---

[404] *Ibidem,* p. 47.
[405] *Ibidem,* p. 39.
[406] *Ibidem,* p. 28-32.
[407] *Ibidem,* p. 23.
[408] *Ibidem,* p. 25.

Alături de Consistoriul propriu-zis, mai trebuiau să existe, potrivit proiectului lui Valerian Şesan, încă două Senate: unul epitropesc, iar cel de-al doilea disciplinar. *Senatul epitropesc* urma să aibă drept preşedinte pe iconom. Competenţele acestui senat trebuiau să cuprindă rezolvarea problemelor economice ale Eparhiei, având atribuţii asemănătoare cu cele ale *Casei Bisericii* din Vechea Românie. Acest Senat urma să fie compus din: iconomul consistorial; un jurist; un specialist (în cazul Bucovinei –silvicultor); un contabil; eforul sau directorul general al averii bisericeşti. Numirea acestor funcţionari urma să fie făcută în cadrul şedinţelor plenare ale Consistoriului eparhial. Eforul avea nevoie şi de întărirea regelui. *Senatul disciplinar* ar fi urmat să aibă drept preşedinte pe protecdic, apoi ecdicul (avocatul) eparhial şi un cleric ales ad-hoc pentru fiecare caz disciplinar[409].

În pofida caracterului consultativ al Consistoriului, puterea episcopului nu trebuia să fie absolută. Nici o hotărâre a Consistoriului nu putea fi valabilă fără aprobarea ierarhului. Dacă acesta nu ar fi fost de acord cu o decizie a Consistoriului, trebuia să explice motivele şi să ordone convocarea unei noi şedinţe a Consistoriului. Dacă nici de data aceasta nu ar fi acceptat hotărârea emisă şi nici Consistoriul nu ceda, chiriarhul s-ar fi putut adresa Sinodului mitropolitan (în probleme bisericeşti) sau Ministerului de culte (pentru celelalte probleme). În cazuri de urgenţă, era prevăzut că mitropolitul putea lua măsuri provizorii, valabile însă până la sosirea hotărârii Sinodului sau Ministerului.

Iată cum a prezentat Şesan relaţia dintre *Consistoriul eparhial* şi Chiriarh:

> „Consistoriul eparhial este în principiu un for consultativ pe lângă chiriarh, ceea ce înseamnă: Consistoriul eparhial nu este un corp juridic de sine stătător, care ar putea să se opună ca atare chiriarhului său sau să ia o deciziune contra voinţei acestuia, însă cu toate acestea Consistoriul eparhial *nu* este un organ supus orbeşte chiriarhului şi deci fără drept de iniţiativă; pe de altă parte nici chiriarhul nu procedează în mod arbitrar abuzând de puterea sa, căci (…) mai există şi paragraful 45 care obligă pe mitropolit de a asculta sfatul consistoriului plenar în chestiunile mai importante administrative şi financiare… Consistoriul eparhial are deci menirea: «să stimuleze, să capaciteze şi să ţină în limitele ei binefăcătoare autoritatea episcopală»"[410].

Separarea puterilor în plan judecătoresc

Şesan a propus ca rezolvarea chestiunilor bisericeşti care treceau prin instanţele ierarhice să fie împărţite în patru categorii: a) ***dogmatice***: unde chiriarhul reprezenta prima instanţă, a doua fiind Sinodul mitropolitan şi a treia Sfântul Sinod; b) ***legislative*** (privitoare la unitatea cultului): unde tot chiriarhul reprezenta prima instanţă, Sfântul Sinod a doua şi Sinodul ecumenic ortodox a treia şi ultima instanţă; c) ***administrative***, anume cele care nu treceau de graniţele Eparhiei sau Mitropoliei: prima instanţă revenea parohului şi epitropilor parohiali, a doua chiriarhului, asistat de Consistoriul eparhial, iar a treia instanţă de control şi nu de

---

[409] *Ibidem,* p. 34-35.
[410] *Ibidem,* p. 24.

apel revenea Congresului eparhial sau mitropolitan; d) ***disciplinare***: în care instanțele erau cele prezentate în continuare:

- **Scaunul protoprezbiteral,** compus din: protoprezbiterul județean, ca președinte; vicarul protoprezbiteral ca vicepreședinte; 4-6 parohi, cu vot decisiv, aleşi de plenul clericilor (preoți şi diaconi) din județ, şi întăriți de chiriarh; şi secretarul protoprezbiteral, cu vot consultativ. Această instanță avea rolul de aplanare sau de decizie a conflictelor între preoți, cele privitoare la stolă, diferende dintre preoți şi credincioşi, precum şi cazuri de imoralitate şi de tulburări religioase. Hotărârile erau predate Consistoriului eparhial în termen de opt zile, ca a doua instanță de judecată. Apelanții aveau drept de apel în termen de 14 zile. În cazul hotărârilor definitive, chiriarhul, împreună cu Consistoriul eparhial trimitea scaunului spre executare[411];
- **Consistoriul eparhial** avea să fie a doua instanță pentru clerul inferior şi prima instanță pentru scaunul protoprezbiteral. În cadrul Consistoriului eparhial existau două senate: epitropesc şi disciplinar. *Senatul disciplinar* avea drept preşedinte pe *protecdic*. *Ecdicul* (avocatul) eparhial şi un cleric ales ad-hoc pentru fiecare caz disciplinar, membri ai acestui senat, aduceau în fața plenului Consistoriului eparhial apelurile venite de la scaunele protoprezbiteriale[412]. *Consistoriul eparhial plenar* era instanța a doua în probleme disciplinare luate de scaunele protoprezbiteriale, cât şi pentru apelul celor şterşi din lista Plenului parohial[413];
- **Sinodul mitropolitan** era a treia instanță pentru clerul inferior şi a doua instanță pentru scaunul protoprezbiteral:
- **Sfântul Sinod** reprezenta ultima instanță de judecată pentru cazurile grave, până la caterisire[414].

Principiul reprezentativ-democratic, pe bază electivă

Şesan a înțeles că:

> „Principiul reprezentativ în era constituționalismului are la bază principiul electiv, ceea ce înseamnă că reprezentanții poporului se ridică din alegeri şi nu, de exemplu, în baza numirii"[415].

Cu toate acestea, Şesan a considerat că, deşi principiul electiv nu constituia o noutate în Biserica Ortodoxă (fiind cunoscut în Biserica primară), totuşi prevederile din *Statutul Organic* şagunian erau excesive:

> „În Biserica veche este cunoscut principiul electiv, însă numai la ocuparea scaunelor episcopale, mitropolitane şi patriarhale. Chiar Apostolii au admis acest principiu cu ocazia completării numărului lor de 12 după moartea lui Iuda Iscarioteanul. Oficiile inferioare bisericeşti, *mai ales* parohiile, nu se ocupau prin alegere… Alegerea parohului de către enoriaşi este o inovațiune introdusă în Biserica Ortodoxă de *Statutul Organic* al Mitropoliei Ardealului şi s-ar putea

---

[411] *Ibidem,* p. 41-42.
[412] *Ibidem,* p. 34-35.
[413] *Ibidem,* p. 34.
[414] *Ibidem,* p. 49-50.
[415] *Ibidem,* p. 50.

motiva numai ca o excepție bazată pe dreptul ctitoresc, întrucât enoriaşii îngrijesc de întreaga întreținere a parohului, ceea ce în Ardeal însă nu se mai întâmplă, căci preoții primesc salarii de la stat”[416].

Prin urmare, în baza caracterului episcopal al Biserici Ortodoxe, cârmuirea bisericească ar fi trebuit să revină episcopului, nu unor corporațiuni democratice reprezentative. Acestea, dacă existau, puteau dobândi doar un rol de consultare, însă nu de decizie. De aceea, în opinia lui Şesan, „această extindere a principiului electiv de către *Statutul Organic* trebuie însă restrânsă”[417].

Corporațiunile reprezentative

Ținând cont de aceste considerente, proiectul lui Şesan a prevăzut organe cu reprezentare democratică, întrunite prin alegeri, însă doar cu rol consultativ şi numai la nivel de Eparhie şi Mitropolie, în *Congresul eparhial* sau *mitropolitan.*

Astfel, la nivel de **parohie** Şesan a prevăzut *Plenul parohial*, cuprinzându-i pe toți parohienii majori şi de sine stătători; acest organism nu avea alte îndatoriri decât să stabilească anual lista membrilor şterşi din parohie. Cei şterşi aveau posibilitatea de a apela la Consistoriul eparhial[418].

La nivel de **protopopiat**, precum am arătat mai sus, nu s-a prevăzut un for legislativ, ci numai *conferințe pastorale* bianuale, organizate cu preoții, rolul acestora fiind discutarea problemelor pastorale şi/sau materiale ale preoților. Nu se indica modul în care erau întrunite aceste conferințe[419].

Altfel se prezenta situația în cazul **Episcopiei** şi **Mitropoliei.** Aici ar fi urmat să existe, după vechea doleanță bucovineană, Congrese eparhiale/mitropolitane:

„În timpurile noi, trebuințele de viață ale Bisericii au cerut imperios înființarea lor. Necesitatea urgentă şi utilizarea evidentă sunt motive suficiente în orice legislație pentru introducerea de schimbări sau chiar inovațiuni (…) însă ele (Congresele, n.n.) trebuie puse în acord cu organizațiunea esențială a Bisericii Ortodoxe, care este *episcopală*”[420].

Cu alte cuvinte, rolul acestor Congrese ar fi trebuit să fie doar consultativ şi electiv, nu legislativ. Puterea legislativă ar fi trebuit să aparțină chiriarhului, dar nu direct, ci prin intermediul Consistoriului eparhial (considerat ca for consultativ al chiriarhului în probleme legislative).

Precum am amintit în cap. 1.2. al acestei lucrări, ***Congresul bisericesc*** nu a putut fi convocat în Bucovina austriacă. El a fost însă convocat după Marea Unire. Şesan a propus următorul model pentru viitoarea organizare eparhială şi mitropolitană din România Mare: În fiecare Mitropolie sau Episcopie să existe un Congres, format din 1/3 laici şi 2/3 clerici, *aleşi* pe trei ani. Aceste Congrese urmau să fie alcătuite din: mitropolit/episcopi, ca membri de drept (în cazul Congreselor

---

416 *Ibidem,* p. 51.
417 *Ibidem.*
418 *Ibidem,* p. 45.
419 *Ibidem,* p. 40.
420 *Ibidem,* p. 19-20.

mitropolitane toți ierarhii); doi stareți aleşi de Soborul monahal; un profesor de la Facultate sau Seminar, ales de către Corpul profesoral; un consilier consistorial, ales de Consistoriu; un cleric (prezbiter sau diacon) ales din clerul catedralei; un cleric ales de conducătorii internatului de pe lângă Facultate sau Seminar; doi clerici de sat din fiecare protopopiat; câte un mirean de sat din fiecare protopopiat; câte un mirean din Plenurile parohiale din oraşul de reşedință; doi mireni din Plenurile parohiale din celelalte oraşe.

În ceea ce priveşte competența Congreselor mitropolitane/eparhiale, acestea trebuiau să cuprindă: alegerea episcopilor şi arhiereilor titulari şi alegerea Consistoriilor eparhiale mitropolitane sau episcopale; controlul asupra administrării averii eparhiale, parohiale şi mănăstireşti din eparhie; emiterea de păreri asupra activității administrative a Consistoriilor, înființarea de funcțiuni sau instituțiuni bisericeşti, reglementarea taxelor stolare, organizarea de colecte, acordarea de premii băneşti pentru activități şcolare sau culturale; exprimarea de dorințe în chestiuni bisericeşti aflate sfera de competență a forurilor spirituale (chiriarh, Consistoriu sau Sinod).

Pentru alegerea mitropoliților, Şesan a prevăzut să existe şi Congrese mitropolitane electorale, alcătuite din deputați ai Congresului mitropolitan şi ai Congreselor eparhiilor sufragane. După modelul ardelean, ar fi trebuit să existe o paritate între membrii din Arhidieceză şi membrii din Episcopiile sufragane.

> „Din cele induse rezultă că congresele eparhiale au drept de inițiativă (propuneri) spre binele Bisericii şi vor servi drept *Parlamente bisericeşti* locale-eparhiale, lipsindu-le lor numai *puterea legislativă şi disciplinară*”[421].

De asemenea, Şesan a prevăzut ca în Eparhii, pe lângă Congresele eparhiale, să mai funcționeze şi ***Congrese preoțeşti***, pentru analizarea problemelor de practică pastorală, organizate în trei sesiuni, cu aceeaşi ordine de zi, la fiecare participând o treime din totalul preoților[422].

Modul de instituire/alegere a clericilor

Precum am amintit deja, în cazul **parohului,** după concepția lui Şesan, nu putea fi vorba de vreo alegere, ci doar de numire:

> „*Votul decisiv* la numirea parohului nu poate să-l aibă nimeni altul decât chiriarhul eparhiot, în a cărui mână se concentrează toată puterea bisericească eparhială”[423].

Drept urmare, Şesan a considerat că, în numirea preoților parohi, trebuia respectată următoarea procedură: Consistoriul eparhial, sub preşedinția locțiitorului de ierarh urma să întocmească mai întâi lista candidaților, să aleagă pe trei (sau mai puțin), din care chiriarhul *numea* pe unul[424].

---

421 *Ibidem,* p. 22-23.
422 *Ibidem,* p. 36-37.
423 *Ibidem,* p. 43.
424 *Ibidem.*

Dat fiind faptul că în această chestiune exista o totală deosebire între practica din Ardeal şi cea din celelalte Mitropolii româneşti, Şesan a admis, pentru o perioadă limitată, adoptarea în Ardeal a unei soluţii tranzitorii, în sensul ca lista de candidaţi, întocmită de Consistoriul eparhial să fie transmisă plenului parohial (adică cler şi laici), care să aibă posibilitatea de a alege trei candidaţi, din care episcopul să numească pe unul pentru postul de paroh[425].

Şesan a adus două argumente în favoarea opiniei sale. A recunoscut că în Biserica primară, la alegerea parohilor participau şi laicii, întrucât aceştia aduceau mărturie asupra vredniciei morale a viitorului paroh, lucru posibil deoarece îl cunoşteau, fiind din comunitatea lor. Or, în perioada alcătuirii noii constituţii bisericeşti, acest fapt nu se mai putea aplica, deoarece candidaţi la postul de paroh puteau fi necunoscuţi parohienilor, aceştia nemaifiind capabili să dea mărturie despre viitorul paroh. Totuşi, Şesan a admis participarea laicilor la alegerea de paroh în cazul ctitorilor de biserici[426].

Şi în cazul **Protoprezbiterilor şi vicarilor protoprezbiterali judeţeni** nu putea fi vorba de alegere, considera Şesan. Consistoriul eparhial, sub preşedinţia locţiitorului de ierarh, trebuia să întocmească lista candidaţilor, din care să se aleagă trei, dintre care chiriarhul *numea* pe unul[427].

Alegerea **episcopilor** eparhioţi trebuia să revină Sinodului mitropolitan. Fiecare episcop trebuia să înainteze Sfântului Sinod o listă cu un număr anumit de clerici potriviţi pentru ocuparea funcţiei de episcop. În momentul vacantării scaunului episcopal, mitropolitul cerea de la Sfântul Sinod acea listă, o preda Congresului eparhial din episcopia vacantă. Acest Congres alegea trei candidaţi. Mitropolitul supunea apoi Sinodului mitropolitan alegerea unuia din cei trei candidaţi. Cel ales era înaintat, prin intermediul Sfântului Sinod, regelui pentru întărire şi investire. La fel se proceda şi pentru arhiereii titulari[428].

La **alegerea mitropoliţilor**, candidaţi erau episcopii eparhioţi şi arhiereii titulari din întreaga Biserică. Administratorul Mitropoliei vacante întocmea o listă a tuturor chiriarhilor din întreaga Biserică şi convoca *Congresul mitropolitan electoral* căruia îi înainta acea listă. Congresul alegea trei candidaţi, dintre care Sinodul mitropolitan alegea pe mitropolit. Trimitea apoi, prin intermediul Sfântului Sinod, regelui numirea spre întărire[429].

Pentru alegerea **Mitropolitului Primat,** candidaţi urmau să fie doar mitropoliţii şi episcopii eparhioţi ai ţării. Locţiitorul mitropolitului-primat, mitropolitul Moldovei sau al Transilvaniei, convoca Sfântul Sinod şi întocmea o listă a candidaţilor, pe care o aducea la cunoştinţa *Colegiului electoral*.

Colegiul electoral avea să cuprindă: a) toţi mitropoliţii, episcopii eparhioţi şi arhiereii titulari; b) toţi membrii aleşi ai Consistoriul superior bisericesc, în cazul în care acesta urma să se păstreze, sau câte trei reprezentanţi (doi clerici şi un mirean) din

---

425 *Ibidem.*
426 *Ibidem,* p. 44.
427 *Ibidem,* p. 40.
428 *Ibidem,* p. 16.
429 *Ibidem,* p. 16-17.

fiecare Eparhie mitropolitană sau episcopală, *aleşi* de congresele eparhiale; c) deputaţi şi senatori ortodocşi, astfel ca să se păstreze proporţia de 1/3 laici din total[430].

Elementele personale din Biserică. Principiul ierarhic

La fel cu proiectul lui Miron Cristea, şi cel al lui Şesan a acordat, în baza principiului ierarhic, un loc însemnat elementului personal în Biserică. Pentru fiecare organ de conducere, Şesan a prevăzut şi agenda de lucru.

Astfel **parohul** urma să fie conducătorul parohiei. În această calitate trebuia să mijlocească legătura parohiei cu protoprezbiterul şi chiriarhul. În atribuţiile sale intra: vestirea cuvântului lui Dumnezeu (în biserică şi şcoală), precum şi catehizarea adulţilor; săvârşirea Tainelor; grija pentru toate problemele parohiei, atât bisericeşti, cât şi administrative; promovarea vieţii religioase; completarea registrelor de corespondenţă cu organele superioare, datele statistice din parohie şi date despre starea averii parohiale. Pe lângă paroh puteau să fie şi preoţi ajutători[431].

Protoprezbiterul asigura legătura dintre parohi şi Consistoriul eparhial. El nu trebuia să fie preot paroh, însă sediul său urma să fie în reşedinţa judeţeană. Agendele protoprezbiterului cuprindeau: a) grija pentru preoţii judeţului (în acest scop, trebuia să inspecteze de două ori pe an toate parohiile, raportând lunar chiriarhului); b) întocmirea de tabele privind calificarea personalului parohiilor; c) grija pentru îndeplinirea ordinelor chiriarhului şi ale Consistoriului eparhial; d) instalarea noilor parohi; e) în caz de deces al unui paroh, preluarea inventarului Bisericii şi casei parohiale; f) convocarea de două ori pe an de conferinţe pastorale; g) acordarea de concedii preoţilor; h) cercetarea cazurilor disciplinare ale preoţilor şi ale personalului bisericesc, precum şi tulburările între mireni şi raportarea acestora către Scaunului protoprezbiteral; i) priveghera ca să se predice în biserici; l) numirea provizorie a cantorilor în parohii[432].

***Chiriarhul* eparhiot** ar fi trebuit să aibă următoarele competenţe: publicarea de epistole pastorale; aplicarea de mustrări disciplinare clerului şi mirenilor; efectuarea de vizite canonice; hirotoniile clerului în toată eparhia; numirea consilierilor eparhiali din cei trei candidaţi prezentaţi de Congresul eparhial; numirea protopopilor, parohilor, a administratorilor parohiali, dintre cei trei candidaţi prezentaţi de Consistoriul eparhial; înaintarea către regele ţării, pentru recunoaşterea, prin decret, a directorului şi profesorilor de la Seminarul teologic; numirea funcţionarilor administrativi de la internatele Facultăţilor de Teologie şi ale Seminarului; sfinţirea lăcaşurilor de cult; acordarea de concedii; reducerea pedepselor dictate de Consistoriul eparhial pentru clerici; posibilitatea de a sista, dacă aşa considera, hotărârile emise de Consistoriul eparhial pe care nu le agrea şi repunerea lor în discuţie într-o nouă şedinţă consistorială; reprezentarea Eparhiei sau Mitropoliei în afară[433].

*

430 *Ibidem,* p. 17.
431 *Ibidem,* p. 44-45.
432 *Ibidem,* p. 39-40.
433 *Ibidem,* p. 26-27.

După cum se poate constata, proiectul lui V. Şesan, deosebit de interesant, a cuprins elemente din constituțiile tuturor Bisericilor provinciale reunite în România Mare. Din Vechea Românie a menținut Sf. Sinod şi Consistoriul Superior Bisericesc; din Transilvania a preluat un anumit grad de reprezentativitate şi de influență a laicatului în alegerea ierarhilor (inversând însă proporția la 1/3 laici – 2/3 clerici). Din vechea organizare a Bucovinei a preluat însă cele mai multe elemente, în special organizarea Consistoriilor şi multe amănunte de procedură. Din Basarabia a preluat instituția Congreselor eparhiale sau preoțeşti.

6.3. Congresul bisericesc din Bucovina şi Fondul religionar în primii ani de după Marea Unire

Prin Decretul-lege nr. 3745 din 18 decembrie 1918, care a consfințit unirea Bucovinei cu România, au fost numiți doi miniştri secretari de stat al Guvernului, pentru administrarea Bucovinei: Iancu Flondor şi Ion Nistor, primul cu reşedința la Cernăuți, cel de-al doilea la Bucureşti.

La 23 ianuarie 1919, Iancu Flondor a emis o *Ordonanță* (nr. 109), prin care a trecut administrația *Fondului religionar* în seama mitropolitului Vladimir Repta, bazându-se pe „dreptul canonic şi autonomia Bisericii"[434].

Existând diferențe de vederi între Iancu Flondor şi Ion Nistor, primul a fost nevoit să-şi dea demisia din funcția de ministru secretar, loc ocupat de Ion Nistor. Printre primele măsuri ale lui Nistor a fost anularea ordonanței emise de Flondor. În acest sens, la 26 aprilie 1919 i-a transmis mitropolitului bucovinean o scrisoare în care l-a anunțat de revenirea la statutul inițial al administrării Fondului (din 1786), patronul acestui fond urmând a fi regele României. Astfel, administrarea pădurilor şi domeniilor avea să revină Ministerului Agriculturii, iar al minelor Ministerului Lucrărilor publice. Pentru punerea în practică a acestei Adrese, Ion Nistor a trimis armata spre a scoate din mâinile mitropolitului Repta a dreptului de stăpânire şi administrare[435].

La 3 martie 1921, Consiliul de miniştri de la Bucureşti, cu aprobarea regelui, a trecut conducerea şi administrarea *Fondului religionar* din nou pe seama Mitropoliei şi a Consiliului eparhial. Monitorul Oficial a publicat acest Decret Regal, prin care se hotăra:

> „Averile fondului bisericesc ortodox român din Bucovina, până la votarea legii de unificare bisericească, intră în administrarea Bisericii din Bucovina, şi anume a mitropolitului, împreună cu Consistoriul arhiepiscopal, care îl vor administra printr-o delegațiune permanentă a Congresului bisericesc, având ca instanță supremă Congresul. Statul îşi rezervă dreptul de a exercita controlul său legal printr-un reprezentant permanent al ministrului Cultelor, în delegațiunea permanentă a congresului"[436].

---

[434] Sorin-Toader Clipa, *Fondul bisericesc al Bucovinei şi lichidarea lui (1948-1949)*, Suceava, 2006, p. 62.
[435] *Ibidem,* p. 63-64.
[436] *Telegraful Român* nr. 39, din 14/27 mai 1921, p. 3.

Un alt Decret regal (nr. 838), din 14 februarie 1922, a trecut din nou averile *Fondului religionar* din administrarea Bisericii în cea a Ministerului Agriculturii, deşi s-a păstrat dreptul de proprietate al Bisericii[437]. Nu a fost o măsură benefică întrucât deciziile de vânzare sau arendare nu se mai luau, după vechiul uz de la faţa locului, ci de către ministerul de la Bucureşti.

O micşorare însemnată (aproape întreaga suprafaţa arabilă a fondului) s-a datorat Reformei agrare din 1921. Banii reprezentând contravaloarea moşiilor expropriate s-a decis să fie plătiţi de stat, or, doar în 1937, *Fondul religionar* a primit, într-o primă fază un acont de 80% din valoarea acelor moşii expropriate[438].

Între timp, la 3 octombrie 1921 s-a putut întruni în sfârşit mult visatul Congres al Bisericii din Bucovina. *Telegraful Român* nota, în vara anului 1921:

> „Congresul bisericesc ortodox român al Arhidiecezei Bucovinei a fost convocat pentru luni, 3 octombrie 1921 la Cernăuţi. dl preşedinte al comisiunii de unificare, ministrul secretar de stat pentru Bucovina, Dr. Dori Popovici, a fost numit comisar al Guvernului pentru acest Congres"[439].

Tot din aceeaşi publicaţie aflăm că acest prim Congres al Bisericii bucovinene s-a preocupat şi de Anteproiectul Comisiei de 15, prezentat în capitolele următoare:

> „Primul Congres bisericesc al Bucovinei, deschis la 3 octombrie 1921, în Cernăuţi, şi-a închis sesiunea în 25 octombrie a.c.
>
> Deschiderea s-a făcut de către dl Dr. Dori Popovici, ministrul de stat al Bucovinei, iar inaugurarea de către IP Sa mitropolitul Dr. Vladimir Repta, care, din cauza bătrâneţelor, a însărcinat cu conducerea şedinţelor congresului pe PS Sa episcopul I. Vorobchievici.
>
> În şedinţa plenară din 18 octombrie, membrii congresului bisericesc au luat în discuţie proiectul de *Statut organic*. Comisiunea încredinţată cu elaborarea acestui proiect a acceptat ideea din statutul organic al lui Şaguna, ca în Congresul Bisericesc să fie două treimi mireni şi o treime clerici.
>
> Preşedintele congresului, PSS episcopul Vorobchievici, punând la vot statutul organic în general, este primit cu toate voturile membrilor, afară de cinci.
>
> La discuţia specială s-a ivit o dezbatere mai vie la **Articolul 6**, privitor la reprezentarea numerică a clericilor şi mirenilor în constituirea congresului. Punctul acesta din proiect a fost totuşi votat cu 31 voturi pentru şi 11 contra.
>
> Congresul s-a mai ocupat cu alcătuirea unui regulament asupra gestiunii interne a Congresului, şi cu alte chestiuni menite să asigure Bisericii bucovinene mijloacele necesare de apărare şi progres"[440].

---

437 Sorin-Toader Clipa, *Fondul bisericesc…,* p. 65.
438 *Ibidem,* p. 66.
439 *Telegraful Român,* nr. 48, din 18 iunie/1 iulie 1921, p. 1.
440 *Telegraful Român,* nr. 73-74, din 23 octombrie/5 noiembrie 1921, p. 6.

7.
ÎNTRUNIREA CONSTITUANTEI BISERICEŞTI (SEPTEMBRIE 1920)

Am prezentat în cap. 4, cum Senatul a votat, la 5 februarie 1920, acel *Articol unic*, cuprinzând modificarea *Legii sinodale* din Vechea Românie, încercându-se astfel o unificare bisericească rapidă. În urma interpelării lui Ioan Lupaş în Camera Deputaților, ministrul şi-a retras proiectul. Iar CNB de la Sibiu a negat dreptul Parlamentului sau a Sf. Sinod de la Bucureşti de a declara unilateral unificarea bisericească, cerând, prin conclusul 61 votat la 25 februarie 1920, constituirea unei comisii, din care să facă parte membri din toate Bisericile provinciale, care să redacteze „proiectul de lege fundamentală a organizației unitare” a BOR. Mitropolia ardeleană urma să trimită în această comisie 12 persoane.

7.1. Pregătirea Constituantei bisericeşti

Decizia lui Miron Cristea pentru întrunirea Constituantei

Dată fiind poziția fermă a conducătorilor ortodocşi ardeleni, Miron Cristea s-a văzut nevoit să deblocheze situația, drept care a prezentat în şedința Senatului României din 29 februarie 1920, decizia Bisericii ca:

> „1) Până la votarea legii generale de organizare unitară, Bisericile provinciale să rămână sub regimul după care s-au condus până la Unire, în frunte însă cu Sfântul Sinod;
> 2) Pentru stabilirea principiilor şi directivelor de bază ale viitoarei organizații bisericeşti, să se alcătuiască şi convoace o Adunare bisericească ad-hoc, în care Bisericile provinciale să-şi trimită reprezentanții oficiali şi anume: Vechiul Regat 42, Biserica de peste Munți 12, Basarabia 12 şi Bucovina 6 şi la care adunare să fie invitați toți ierarhii țării şi foştii miniştri de culte”[441].

A fost prima mențiune a Constituantei bisericeşti. Membrii ardeleni urmau să fie numiți de organele bisericeşti de la Sibiu. Cei din Vechea Românie trebuiau să primească numirea din partea CSB, cu aprobarea Sf. Sinod.

Întrunirea CSB, la Bucureşti, la 11 mai 1920

La 24 aprilie 1920, mitropolitul primat a solicitat Ministerului de Culte convocarea lucrărilor Sf. Sinod pentru ziua de 3 mai 1920. În programul şedințelor figura:

- Stabilirea principiilor pe care să fie aşezată în viitor Biserica Ortodoxă din România întregită;
- Desemnarea de către Sf. Sinod şi CSB a unei comisii pentru redactarea proiectului de unificare a organizației bisericeşti[442].

---

[441] Al. Lapedatu, *Legea şi Statutul pentru organizarea BOR,* Cernica, 1925, p.8.
[442] ABM, fond Mateiu, dosar 551, f. 1.

La 11 mai 1920 s-a întrunit în şedinţă **Consistoriul Superior Bisericesc**, care a dezbătut conclusul 61/1920 al CNB de la Sibiu. referitor la unificarea bisericească. Raportul prezentat de arh. Platon Giossu, V. Pocitan şi D. Popescu Moşoaia, a criticat conclusul amintit, considerându-l drept

> „o impietare asupra organului care are să facă opera de unificare, şi care nu poate fi Congresul din Ardeal".

În urma discuţiilor însă, CSB şi-a însuşit punctul de vedere ardelean, de a lăsa Bisericile provinciale cu vechea lor organizare, până la votarea Legii unitare, luând act de declaraţia de unire a CNB.

Pentru continuarea demersurilor de unificare, CSB a acceptat cele afirmate de Miron Cristea, anume ca elaborarea Legii de unificare să fie încredinţată unei *Adunări constituante* cu delegaţi ai fiecărei provincii, şi anume: din Ardeal 12, din Basarabia 12, din Bucovina 6, iar din Vechea Românie 42, apoi toţi episcopii şi arhiereii, toţi foştii miniştri de culte, actualul ministru de culte, administratorul Casei Bisericii, câte trei profesori de la Facultăţile de teologie din Bucureşti şi Cernăuţi, remuneraţi de ele. *Proiectul* elaborat de *Adunarea Constituantă* urma să fie înaintat tuturor factorilor legali ai Bisericii şi Ţării spre a deveni Lege[443].

Consistoriul mitropolitan şi arhidiecezan din Ardeal din mai-iunie 1921. Mitropolitul Nicolae a dezbătut aceste principii care să stea la baza unificării bisericeşti, curând după înscăunarea sa (17/30 mai 1920), atât în şedinţa Consistoriului mitropolitan din 1 iunie 1920 cât şi a Consistoriului arhidiecezan din 4 iunie 1920, în care, din nou s-a pus problema extinderii *Statutului Organic* la baza întregii Biserici Ortodoxe din România unificată[444].

Ministeriatul lui Octavian Goga şi Constituanta Bisericească
În iunie 1920, având loc o remaniere guvernamentală, fostul deputat congresual din februarie 1920 de la Sibiu, Octavian Goga, a fost numit ministru al Cultelor în 13 iunie 1920. Acesta şi-a propus să iniţieze consultări cu o comisie mai restrânsă, numită *Constituanta bisericească* (de 15 membri).

7.2. Şedinţa I (18 septembrie 1920, dimineaţa)

Prima şedinţă a ***Adunării constituante*** s-a întrunit la 5/18 septembrie 1920 la Bucureşti, în componenţa stabilită de Consistoriul superior bisericesc. Şedinţa a fost deschisă de mitropolitului primat **Miron Cristea**, după care, referindu-se la Proiectul său de organizare a Bisericii Ortodoxe Române în România întregită (*Principii fundamentale…)*, a subliniat:

> „Eu cer *autonomie* sau dreptul de a concede noi, clerul în colaborare cu mirenii care ţin la Biserică, toate afacerile ei interne, cer Consilii care să ajutoreze pe chiriarhi în conducere, cu încetarea tutoratului în cele materiale, cu Fond religionar drept recompensă a unei părţi din uriaşa avere secularizată...

[443] *Ibidem*, f. 5-6. Pe verso-ul copiei conclusului 61 era scris de mâna lui Lazăr Triteanu, secretar mitropolitan: „Protestul Congresului contra pretinsului atentat faţă cu Statutul Organic" (!); ABM Mateiu 551, f. 124.
[444] L. Stan, *IPS Nicolae…,* p. 22; *Telegraful Român*, nr. 28/1920.

În planul de *organizare democratică* a Bisericii române am urmat *media aurea* care singură corespunde tradiţiilor Bisericilor româneşti şi am ferma convingere că am expune Biserica la fluctuaţiuni păgubitoare şi la influenţe rele dacă n-am ţine cont de acel principiu fundamental că Biserica Ortodoxă, ca instituţie divină, întemeiată pe *autoritate superioară* care este Hristos şi Apostolii, ai căror ucenici sunt chiriarhii şi peste tot ierarhia bisericească – în năzuinţa sa spre o organizare democratică, *nu-i permis să meargă mai departe* decum au mers cele mai democratice guverne lumeşti – altcum expune Biserica şi aşezămintele ei la nişte curente lăturalnice mai rele de cum au fost acele influenţe ale politicianismului de partid de care vezi se plâng toţi. Şi pe lângă aceasta, nu-i iertat să mergem mai departe de cum – în împrejurările de azi, care cer o îndreptare a sufletului şi a Statului român, admit interesele ale Ţării şi neamului.

În năzuinţele noastre spre autonomie uneori se pot ivi unele susceptibilităţi din partea organelor Statului, care până acum au avut, după părerea noastră, ingerinţe şi în astfel de afaceri interne bisericeşti unde n-a fost nici o trebuinţă.

Dar rog pe toţi membrii *Constituantei* şi mai ales ai clerului, ca fii ai Bisericii dominante a Statului român, şi deci ca unii care suntem în drept a aştepta şi *de la organele Statului ajutorul cel mai dezinteresat* să căutăm din tot sufletul a preciza în modul cel mai norocos pentru ambele părţi *raportul dintre Biserica şi Statul român*, încât nu numai suprema lex a suveranităţii statului român să fie pretutindenea respectată, ci să ne asigurăm pentru viitor un sprijin moral şi material mult mai efectiv şi mai simţitor al statului faţă de Biserica sa naţională şi oficială şi să asigurăm pentru un viitor cât mai lung cea mai armonioasă lucrare între Biserică şi Stat”[445].

Prin urmare, primatul şi-a întărit ideile de bază ale programului său:

- *Autonomie bisericească,* dar care să nu lezeze Statul (aşteptând de la acesta ajutor dezinteresat şi o colaborare armonioasă);
- *organizare democratică*, dar limitată la norme potrivite unei instituţii hristocratice.

Aşadar, chiar de la început, Miron Cristea s-a situat în afara tradiţiei ardelene, atât în ceea ce priveşte relaţia BOR cu Statul, cât şi organizarea internă. Această poziţie i-a şocat pe reprezentanţii ardeleni în adunare. Însuşi noul ministru de culte, **Octavian Goga**, după o incursiune în istoria românilor, a continuat prin a-şi exprima mândria că, faţă de alte Biserici Ortodoxe, Biserica românească a cunoscut o organizare modernă:

„Intangibilă în dogmele ei, Biserica noastră se mai deosebeşte, însă, de alte Biserici şi prin caracterul ei evoluţionist în ceea ce priveşte alcătuirea vieţii sale de administraţie. Suntem o Biserică, poate sub acest raport, cea mai modernă, pentru că nu ne-am îngrădit în administraţia noastră bisericească în formule care să nu se schimbe; dovada este tocmai *Statutul lui Şaguna* care a putut să împărtăşească Biserica noastră Ortodoxă cu cele mai avansate formule de administraţie bisericească de la care s-a inspirat în Occident. Prin urmare, suntem o Biserică modernă, suntem o Biserică care ne putem lua libertatea şi avem toată libertatea de acţiune în această chestiune, ne putem lua îndrumările de acolo de unde ni se par mai bune şi mai potrivite cu împrejurările noastre de viaţă. Suntem, în acelaşi

[445] ABM, fond Mateiu, 551, f. 1-4.

timp, şi o Biserică democratică. Democrația bisericească a noastră este o fericită continuare a tradiției din viața Apostolilor de odinioară”[446].

A enumerat, în continuare, trei principii de bază ale *Statutului Organic* ardelean: *votul universal, principiul eligibilității* şi *participarea elementului mirean la viața bisericească*. Prin urmare, a declarat că:

„Biserica, şi aici trebuie să arătăm caracterul modern al instituțiunii noastre bisericeşti, Biserica, înainte de puterea lumească a realizat o pretențiune a vieții lumeşti (aplauze). Desigur, domnilor, că ne vom da toate silințele ca să păstrăm şi mai departe, şi întrucât nu a fost în alte părți, s-o introducem şi să menținem veşnic această pavăză a democrației (aplauze)”[447].

Apoi, convins de justețea celor declarate, încurajat şi de aplauzele de aprobare, ministrul şi-a exprimat convingerea că opera de unificare bisericească va fi o lucrare de scurtă durată:

„Iată de ce îmi voi permite să asist la aceste sfaturi. Socotesc că n-ar fi bine ca ele să țină un timp prea lung. Cred că dacă în trei, patru zile fiecare provincie şi-o arăta punctul de vedere, ar fi potrivit apoi să aleagă o *comisiune permanentă*, care, împreună cu Ministerul, călăuzită de principiile ce se vor arăta aici, să pregătească Proiectul de lege pentru unificarea Bisericii”[448].

Urmând la cuvânt mitropolitul **Nicolae Bălan**, acesta s-a declarat fericit de afirmațiile ministrului, fiu de preot de lângă Sibiu, fericit că a înțeles, asemenea mitropolitului primat, tot fiu al Ardealului, cu câte jertfe a fost câştigată autonomia de către Biserica ardeleană, hotărâtă să fie menținută şi în viitoarea organizare bisericească din România Mare:

„Convingerea noastră este că numai o Biserică care este stăpână pe voința ei, numai o Biserică care se călăuzeşte dinlăuntru, în temeiul principiilor care stau la temelia ei, numai o astfel de Biserică îşi menține trează conştiința menirii sale (aplauze) şi numai o astfel de Biserică poate să fie în adevăr rodnică şi folositoare pentru viața neamului; pe când o Biserică aservită unor interese străine de nevoile sale spirituale, o Biserică care nu este lăsată să aibă şi ea o voință, o astfel de Biserică nu poate să producă roadele libertății şi ale progresului şi ale vieții creştineşti (aplauze).

Tocmai din acest punct de vedere eu am convingerea că înțelepții bărbați conducători ai Statului nostru vor sta Bisericii cu dragă inimă într-ajutor, să-i garanteze independența necesară pentru ca această Biserică să fie o instituție folositoare pentru poporul şi pentru Statul pe care prin sufletul său şi l-a creat azi între dreptele granițe. Când accentuez principiul autonomiei, sunt călăuzit de cele mai prieteneşti sentimente față de Stat. Cum s-ar putea ca Biserica, care prin aceeaşi credință, prin aceeaşi limbă, prin aceleaşi forme ale cultului, prin aceleaşi îndrumări ale cugetării şi simțirii sale le-a împărtăşit la fel de-o parte şi de alta a Carpaților, să nu îmbrățişeze cu tot sufletul său azi interesele mari ale Statului nostru. Şi, cum s-ar putea, de altă parte, venerabili părinți şi frați, ca Statul nostru românesc să nu aibă deplină încredere în patriotismul preoților din

446 ABM, fond Mateiu, dosar 245/1, f. 5.
447 *Ibidem,* f. 7.
448 *Ibidem,* f. 9.

fruntea Bisericii şi a acelora care constituiesc Biserica cea vie, pe câtă vreme fiii Bisericii sunt în acelaşi timp fii devotați ai Statului?
De aceea, în gândul nostru nu încape bănuiala că ar putea să se ivească vreodată neînțelegeri între Biserica Ortodoxă a țării şi între Statul nostru românesc"[449].

În continuare mitropolitul Nicolae Bălan a arătat că participarea laicilor la vița bisericească era tot la fel de importantă:

„Acest caracter a fost codificat de marele nostru arhiereu Şaguna în alcătuirea Statutului organic. Nu inspirațiuni din alte țări, ci inspirațiuni din trecutul nostru bisericesc l-au dus pe marele nostru arhiereu să aşeze alături de clerul şi poporul, cele două elemente constitutive ale Bisericii, ca astfel să închege între toți fiii neamului acea putere care ne-a făcut nebiruiți în fața duşmanului, şi la care trebuie să ne strângem rândurile şi astăzi pentru ca să putem păşi cu încredere la îndeplinirea misiunii pe care o avem...
Noi în credința aceasta aducem o experiență a participării clerului mirean la conducerea treburilor Bisericii, aducem o experiență îndelungată, iar experiența pe care o faci tu însuți străin principiilor cărora te închini este argumentul cel mai puternic de bunătatea şi practicitatea acelui principiu.
Mi se pare că dintre Bisericile tuturor provinciilor alipite, noi singuri aducem această experiență şi suntem de convingerea că dacă noi de dincolo de Carpați putem aduce ceva bun în alcătuirea vieții noi în România Mare, acest lucru bun pe care-l putem aduce sunt principiile care stau la temelia organizațiunii Bisericii noastre"[450].

În final a precizat faptul că puterea de decizie asupra procedurilor de unificare bisericească aparține, în Mitropolia ardeleană, Congresului Național Bisericesc:

„Noi am primit din partea Congresului nostru Național Bisericesc, supremul for legislativ al Bisericii noastre, delegațiunea de a ne înfățişa în această frățească consfătuire. Dar Congresul nostru bisericesc îşi rezervă dreptul ca proiectul care ar ieşi din aceasta şi din viitoarea consfătuire să i-l aducem la cunoştință, pentru că nu-şi poate închipui Congresul Național Bisericesc, ca suprem for legislativ al Bisericii noastre, că s-ar putea da o organizațiune definitivă a Bisericii noastre fără a fi consultat şi dânsul"[451].

7.3. Şedinţa II (18 septembrie 1920, după amiaza)

Şedința a fost deschisă de Silviu Dragomir, raportorul comisiei speciale din CNB de la Sibiu pentru la unificarea bisericească. Acesta a prezentat, din punct de vedere istoric, modul în care a fost constituită *Adunarea legiuitoare bisericească (Constituanta)*, începând cu propunerea cuprinsă în conclusul congresual 61/1920, care a decis ca Mitropolia ardeleană să participe cu 12 membri, iar în cazul în care unii nu puteau participa, să fie înlocuiți de alți membri. Prin urmare, a propus să fie adoptată aceeaşi procedură şi în cazul Consistoriului Superior Bisericesc, dat fiind faptul că din acest for lipseau opt membri. Prin delegarea de către biroul CSB a

[449] *Ibidem,* f. 14-15.
[450] *Ibidem,* f. 16.
[451] *Ibidem,* f. 17.

altor opt membri, lucrările Constituantei ar fi putut să se desfăşoare în mod corespunzător[452].

Primele tensiuni. Chestiunea legalităţii Constituantei şi a componenţei ei

Această propunere din partea lui Silviu Dragomir a dus la prima ciocnire dintre două sisteme diferite de organizare bisericească.

De fapt, tensiunea plutea deja în atmosferă. Reprezentanţii Vechiului Regat au fost surprinşi de conclusele congresuale 61 şi 66 ale CNB din februarie 1920, considerând unificarea bisericească realizată prin decizia Sfântului Sinod de la finele anului 1919. Rezultă acest fapt din afirmaţiile păr. Georgescu[453], care, convins fiind că, admiţându-se încă din anul 1919 unificarea bisericească, organele de conducere ierarhice trebuiau să acţioneze împreună, adică Sfântul Sinod trebuia să-i includă şi pe ierarhii din provincii, iar CSB să includă şi membri din Consistoriile celorlalte Provincii mitropolitane. Potrivit concepţiei din Vechea Românie, CSB lărgit ar fi trebuit să se întrunească, în formula nouă, în luna mai 1920. Or, la şedinţa din luna mai 1920 ardelenii trimiseseră doar comisia de 12 membri, cu mandatul exclusiv de a participa la lucrările de unificare bisericească. Prin urmare, Georgescu a considerat că Biserica din Ardeal nu a respectat indicaţiile din anul trecut ale Sf. Sinod.

În al doilea rând, din cele afirmate de Georgescu, a rezultat că în Vechiul Regat cooptarea de membri în *Adunarea constituantă* nu se putea realiza atât de uşor cum menţionase Silviu Dragomir, întrucât membrii din CSB şi Sfântul Sinod erau numiţi după un proces mai complicat de alegeri şi promulgări:

> „Acum d-l dr. Dragomir vine cu o propunere, sau mai bine cu o înştiinţare pe care o face acestei Adunări, cum că Congresul din Transilvania a dat autorizaţiune delegaţiunii Sale ca să coopteze membri atunci când cineva din delegaţiune nu poate să ia parte, şi ne-a citat vreo trei nume, mi se pare.
>
> Eu stărui asupra persoanelor, nu ştiu dacă sunt membri sau nu ai Congresului Naţional Bisericesc din Transilvania, dar d-sa acelaşi lucru vrea să-l impună şi aici în Regat, pentru completarea membrilor CSB.
>
> În şedinţa Consistoriului superior bisericesc din Mai s-au declarat vacante scaunele acelor membri care, unii au decedat, iar alţii au fost aleşi arhierei, şi de atunci până acum a fost destul timp pentru ca preoţimea să se pronunţe asupra persoanelor care trebuiau să vină aici, să completeze Consistoriul superior bisericesc.
>
> Noi de aici din Vechiul Regat, suntem membri CSB ca reprezentanţi ai preoţilor şi reprezentăm tendinţele lor. Şi eu, din parte-mi, declar că nu admit această propunere, ca să se numească unul şi altul ca membri ai Consistoriului, care trebuiesc aleşi pe baza legii. Nu se pot face aceste cooptări, pentru că atunci s-ar putea întâmpla ca aici în Vechiul Regat, unde avem vacanţe de arhierei şi episcopi, în locul de arhiereu să se coopteze un membru din afară. Eu nu sunt contra de a se chema toate persoanele care ar putea da lumini în ceea ce priveşte organizarea Bisericii. Însă pentru ca să vină ca să înlocuiască pe membrii Consistoriului, care trebuiesc aleşi printr-o *alegere fixată prin lege*, eu la aceasta nu pot conveni, căci aş fi tras la răspundere de acei care m-au trimis în Consistoriul Superior Bisericesc"[454].

---

[452] B. M. Mateiu, 245/2, f. 1-3.
[453] D. Georgescu-Duşumea, preot şi revizor eparhial în Mitropolia Ungrovlahiei.
[454] *Ibidem,* f. 6-7.

După ce au fost emise mai multe păreri asupra oportunităţii şi modului de cooptare de noi membri, episcopul Vartolomeu, adresându-se mitropolitului primat şi Adunării, a dorit să clarifice întru câtva lucrurile, susţinând ilegitimatea Constituantei:

> „Înalt Prea Sfinte Stăpâne, mi se pare că, în chestiunea aceasta, *această Adunare nu are bază legală, nu este recunoscută de lege.* Ea este o adunare de consfătuire şi cum că aşa este, este că lucrările noastre de aici nu vor avea valoare legală, nu se vor impune (aplauze).
> Suntem, prin natura noastră, o adunare consultativă largă, în care să se poată face o discuţiune în chestiune şi orice comisiune consultativă a avut dreptul să coopteze, oricărei comisiuni dintre acestea i s-a lăsat posibilitatea de cooptare; Nu am cunoscut o comisiune serioasă care să nu aibă puterea de cooptare. Şi în virtutea acestei calităţi de comisiune consultativă noi am cooptat membri noi în locul vacanţelor ce erau. Vacanţele fiind din Vechiul Regat, am cooptat membrii tot de aici, şi ar fi numai o chestiune de pierdere de timp dacă ne-am gândi că trebuie să-i înlăturăm pe unii sau pe alţii”[455].

Dumitru Popescu-Moşoaia[456], neîmpărtăşind părerea episcopului Vartolomeu, a admis-o numai în cazul în care membrii aleşi legal aveau să deţină dreptul de vot, iar cei chemaţi doar pentru cunoştinţele lor în domeniu, să aibă doar dreptul la vot consultativ[457].

Mitropolitul primat a curmat şirul acestor discuţii, afirmând că doar toţi participau la o adunare constituantă, care nu prevedea un număr rigid de participanţi; prin urmare, a cerut ca dezbaterile să se desfăşoare cu numărul celor prezenţi (la apelul nominal, s-a stabilit că era vorba de 50 participanţi, fără reprezentanţii Basarabiei). A făcut apoi apel să se treacă la discutarea problemei principale, pe motiv că chestiunea ce trebuia să fie soluţionată nu putea suferi amânări prea mari, fiind vorba de viitorul Bisericii[458].

Părintele Nazarie[459] a socotit necesar să mai facă o precizare:

> „Înalt prea sfinţite, Consistoriul Superior Bisericesc este instituţie legală. Tot ceea ce a hotărât o instituţie legală, în limitele tradiţiei sale, nu poate să fie considerat decât legal. Consistoriul Superior Bisericesc a hotărât, împreună cu Sfântul Sinod, ca *Constituanta* sau consfătuirea noastră să se compună dintr-un anumit număr de membri şi acest lucru rămâne stabilit. Noi nu putem coopta pe nimeni; putem, cum bine s-a spus, să consultăm pe oricine”[460].

Polemici pe seama proiectelor care ar fi trebuit să intre în discuţie

Punând capăt luărilor de cuvânt referitoare la numărul membrilor în Adunare, mitropolitul primat a anunţat că au sosit pe adresa Adunării mai multe materiale

---

455 *Ibidem,* f. 10-12.
456 Dumitru Popescu-Moşoaia (1874-1949), director al Seminarului *Nifon* din Bucureşti (1905-1907; 1911-1915), apoi profesor la Facultatea de Teologie din Chişinău (1924-1940).
457 *Ibidem,* f. 15.
458 *Ibidem,* f. 16.
459 C-tin Nazarie (1865-1926), profesor la Facultatea de Teologie din Bucureşti.
460 B. M. Mateiu, 245/2, f. 18.

care prezentau diferite viziuni asupra modului de alcătuire a noii constituţii bisericeşti. Drept urmare, a cerut:

> „să alegem încă în şedinţa de astăzi o *comisiune,* fie mai mare, fie mai mică, căreia să-i dăm **operatul meu**, care cuprinde numai principiile, nu paragrafe, care să studieze şi să dezvolte acele principii cum va crede de cuviinţă, să facă adausuri şi suprimări, şi să ne facă un raport amănunţit într-o şedinţă viitoare, când, dacă suntem edificaţi, asupra principiilor, cred eu că chestiunea unei codificări se va putea lucra temeinic şi cu înlesnire. Pe când, dacă nu vom fi clarificaţi anterior asupra punctelor principiale, vom ajunge ca să lungim discuţiunile ca la Moscova, unde a ţinut un an şi jumătate, şi nici atunci nu termina dacă nu survenea războiul”[461].

Cu alte cuvinte, mitropolitul primat a pus spre dezbatere lucrarea sa, *Principii fundamentale* (prezentată în cap. 3.2.) şi nu Statutul Organic. Imediat a apărut un protest, însă nu din partea ardelenilor, ci din partea mitropolitului Pimen Georgescu al Moldovei[462]. Acesta a atras atenţia asupra faptului că la Consfătuirea de la Sinaia din vara anului 1919 s-a decis ca la baza organizaţiei bisericeşti din România Mare să se afle *Statutul Organic* ardelean. Prin urmare, a cerut ca, alături de *Operatul* mitropolitului primat, comisia ce se va constitui să primească spre analiză şi acest Statut:

> „Baza de discuţiune care s-a urmat, sau mai bine zis schimbul de vederi care s-au urmat la mănăstirea Sinaia între acest grup de oameni invitaţi şi la care participa reprezentantul Guvernului, d-l ministru al Cultelor de pe vremuri, a luat de bază *Statutul lui Şaguna…* atunci este cert că în afară de studiul IPS Sale Mitropolitului Primat se pune chestiunea că Statutul şagunian trebuie să fie şi el luat în considerare şi consultat de fiecare dintre membrii acestei Constituante bisericeşti, precum şi de comisia ad-hoc care se va alege pentru elaborarea proiectului de lege, şi cred că nu ne va opri nimic şi nimeni ca în afară de operatul IPS Sale şi de Statutul Şaguna să ne servim şi de alte păreri personale ca bază de discuţiune”[463].

Mai mult, Dr. Aurel Vlad a cerut:

> „Binevoiţi a dispune ca conclusul CNB din Transilvania, dat în aceeaşi şedinţă când s-a trimis şi delegaţiunea la aceste dezbateri, încă să se anexeze la acte. Trebuieşte transmis comisiunii ce va lucra, pentru că acest conclus, în afară de atribuţiunile pe care CNB conferă delegaţiunii sale, Congresul a fixat totodată şi unele principii în chestiunea reorganizării şi unificării BOR”[464].

Mitropolitul primat, pus în faţa acestor reacţii, a răspuns că numitele materiale se aflau la dispoziţia comisiei şi a cerut închiderea şedinţei.

Stabilirea „Comisiei de Lucru”

Înainte de a se închide şedinţa, s-au iscat însă discuţii pe tema numărului comisiilor pregătitoare. Protopopul Ioan Lupaş din Transilvania a propus să se înfiinţeze două

---

461 *Ibidem,* f. 29-30.
462 Pimen Georgescu (1853-1934), mitropolit al Moldovei (1909-1934).
463 *Ibidem,* f. 34-35.
464 *Ibidem,* f. 36.

comisii, una pentru precizarea poziției Bisericii față de noua *Constituție politică a Statului*, care va trebui să se refere şi la raportul dintre Stat şi Biserică, iar altă comisie să se ocupe de *Unificarea bisericească*. După mai multe luări de poziții, a rămas ideea numirii unei singure comisii. Aceasta urma să aibă menirea de a cerceta referatele cu privire la noile principii ale organizării bisericeşti, după care să vină cu o concluzie în proxima şedință a Adunării constituante.

După o scurtă pauză, mitropolitul primat i-a prezentat pe membrii comisiei de lucru ai Adunării, spre a fi votați, ceea ce s-a şi realizat, cu unanimitate de voturi. Datorită faptului că cei 12 reprezentanți basarabeni au lipsit în prima zi de şedință a *Adunării Constituante,* au fost nominalizați, în lipsă, şi doi membri ai acestei Biserici provinciale.

Numele celor aleşi pentru a face parte din *Comisia de lucru* au fost următoarele: C-tin Nazarie; protopop Dr. Ioan Lupaş; Dr. Valeriu Calist[465]; Dr. Valerian Şesan; Dr. C-tin Kirițescu[466]; Aurel Lazăr[467]; Dr. C-tin Disescu[468], fost ministru; pr. D. Georgescu; Dr. Nectarie Cotlarciuc[469]; Dr. D. Boroianu[470], la care s-au adăugat Al Baltaga[471] şi I. C-tin Inculeț[472], din Basarabia[473].

Mitropolitul primat a precizat faptul că această comisie „se va ocupa cu studierea actelor şi se va prezenta un plan de acțiune, un program de lucru. Nu va intra în meritul chestiunii", la care a adăugat că „pe lângă aceşti membri, PS mitropoliți şi episcopi au dreptul să ia parte la toate întrunirile comisiunii, precum şi d-l ministru de Culte, care este interesat în cauză, sau reprezentantul său"[474].

Precum am arătat deja, în prima zi (18 septembrie 1920), din motive necunoscute, au lipsit cei 12 reprezentanți din Basarabia. C. Nazarie a considerat acest lucru drept grav:

> „Azi lipsesc din mijlocul nostru frații **basarabeni**, nu ştiu din ce motive. Ei bine, nu există nici o sancțiune ca acela care a fost chemat să răspundă la chemare? Vedeți, ori suntem un organ care are anumite drepturi şi drepturile acestea se mişcă într-un cadru legal, ori suntem o Adunare constituantă. Şi atunci, nu există nici o sancțiune ca să-i facem să vină pe aceia care au fost chemați? În legătură cu aceasta, eu rog Sfântul Sinod să ia act de absența acestor membri şi dacă nu s-a luat nici o măsură, să se ia în cele din urmă o măsură pentru chemarea lor, pentru că noi suntem chemați aici să ne

465 Posibil să fi fost Valeriu Iordăchescu (1885-1975), prof. la Seminarul *Veniamin* din Iaşi(1921-1925), apoi profesor la Facultatea de Teologie din Chişinău (1927-1941).
466 Profesor, director în Ministerul Instrucțiunii Publice.
467 Avocat şi om politic ardelean.
468 Senator şi ministru de Instrucție la Bucureşti.
469 Nectarie Cotlarciuc (1875-1935), profesor şi decan la Facultatea de Teologie din Cernăuți (1919-1921), apoi episcop la Cetatea Albă-Ismail (1924) şi mitropolit al Bucovinei (1924-1935).
470 Dimitrie Boroianu (1864-1951), profesor şi decan al Facultății de Teologie din Bucureşti.
471 Alexandru Baltaga (1861-1941), preşedinte al Congresului eparhial din Basarabia şi preşedinte al Consiliului adm. al *Uniunii clerului din Basarabia* (1922-1935). A fost arestat în 1941, deportat în Kazan, unde a şi murit.
472 Ion C-tin Inculeț (1884-1940), preşedintele *Sfatului Țării* din Basarabia (1917-1918), apoi ministru la Bucureşti.
473 ABM, fond. Mateiu, 245/2, f. 49.
474 *Ibidem,* f. 47-48.

> consfătuim asupra intereselor bisericeşti din toate provinciile alipite la Ţara Românească. Şi atunci, să vedem cine este vinovatul, cine este acela care mişcă acolo sforile, în aşa fel încât să nu răspundă la chemarea Sinodului Ţării Româneşti? Aceasta este o stare de lucruri care nu poate să trăiască"[475].

Mitropolitul primat, Miron Cristea, a liniştit spiritele, afirmând că absenţa lor avea probabil cauze obiective, că aveau să sosească în zilele următoare.

7.4. Şedinţa III (20 septembrie 1920, după amiaza)

Aşadar, la sfârşitul şedinţei a doua a Constituantei, a fost aleasă o *Comisie de lucru* cu menirea de a stabili principalele chestiuni pe care urma să le discute Constituanta. Comisia de lucru a dezbătut două zile, iar la 20 septembrie s-a întrunit cea de-a treia şedinţă a Constituantei. Aceasta a fost destinată citirii şi discutării hotărârilor, luate de *Comisia de lucru.*

Ioan Lupaş despre autonomia bisericească

În calitatea de referent al comisiei, a luat cuvântul Ioan Lupaş. Mai întâi, acesta a prezentat un lung expozeu în care a făcut o comparaţie între Biserica din Ţările Române şi cea din Transilvania. A accentuat faptul că, în timp ce Biserica din Regat s-a bucurat de concursul Statului în organizarea sa, românii ardeleni s-au aflat sub stăpânire străină. Cu toate acestea:

> „tradiţiunea şi dezvoltarea bisericească a românilor de peste munţi ne dă o clasică dovadă de felul cum o Biserică se poate dezvolta fără sprijinul puterii şi autorităţii lumeşti, şi foarte deseori împotriva acestei autorităţi"[476].

De asemenea, a atras atenţia asupra faptului că Ortodoxia a fost în Transilvania o Biserică populară, fapt transmis de-a lungul veacurilor şi regăsit mai târziu în Statutul Organic:

> „Şaguna n-a făcut altceva decât ceea ce au făcut toţi legiuitorii mari din lumea aceasta, care, şi pe terenul politic, ca şi pe cel bisericesc, tradiţiunea care a găsit-o, au ştiut să o cuprindă laolaltă, într-o lege, într-un mod cât se poate de înţelept, conservând tot ceea ce avea putere de viaţă, purificându-le prin lumina Evangheliei pe cele ce nu corespundeau timpului, menţinând tot ceea ce s-a dovedit la noi în Transilvania destul de bune.
>
> Caracterul popular şi manifestarea aceasta largă a voinţei populare în toate chestiunile noastre bisericeşti îşi găseşte o explicaţie foarte firească. Pe când dincolo de munţi toţi oamenii care veneau ca să contribuie la progresul obştesc, fie în chestiuni politice, fie în oricare domeniu al vieţii poporului nostru, îşi găseau un teren destul de larg de muncă şi de afirmare a înţelepciunii lor, neglijând, spre paguba noastră, cele bisericeşti şi pe cele culturale. Tocmai aşa s-a şi întâmplat. Aveau destul prilej de a se afirma politiceşte şi de aceea, în unele împrejurări, atenţiunea pentru viaţa bisericească a rămas mai redusă. Pe

---

[475] *Ibidem,* 245/3, f. 19.

[476] *Ibidem,* f. 15-16.

când dincolo, într-un stat duşman, care excludea pe orice român cinstit de la orice posibilitate de înaintare, nu putea să pătrundă în slujbele statului duşman decât acela care declara că se dă pe mâna duşmanului. De aceea, toate elementele de valoare care le avea poporul nostru din Transilvania au mers pe terenul de muncă îndreptându-şi exercitarea energiilor sale pe terenul bisericesc. Şi aşa se explică că Biserica aceasta a avut, în cursul timpului, pe lângă toate greutăţile acelea mari, pe lângă toate încercările păgâneşti, putem spune, a avut această tărie mare de a rezista tuturor încercărilor, de a salva fiinţa poporului nostru şi de a ne readuce acum acest popor la matca patriei străbune"[477].

Din acest motiv, a arătat Lupaş, Consfătuirea de la Sinaia a decis preluarea principalelor puncte ale Statutului Organic ardelean. Şi tot din acelaşi motiv, ardelenii s-au preocupat de îmbunătăţirea acestui Statut:

„Din parte-mi, ţin să adaug că dorinţa de a se modifica Statutul Organic a fost şi înainte de consfătuirea de la Sinaia; chiar în timpul războiului s-a scris foarte mult în această direcţie. Atunci s-a atras atenţiunea asupra deosebirii dintre Statutul Şagunian şi cel de azi şi s-a arătat că Statutul sau Proiectul lui Şaguna era mai corespunzător cu trebuinţele bisericeşti decât este Statutul de azi. Deci, cred că o revenire la Statutul şagunian poate forma temelia discuţiunilor noastre"[478].

Rezultatele Comisiei de lucru

Fiind somat de participanţi să treacă la ordinea de zi şi să prezinte rezultatele *Comisiei de lucru*, Lupaş dat citire celor cinci principii de bază, stabilite de *Comisia de lucru*, pentru a sta la baza discuţiilor pentru elaborarea Proiectului de organizare bisericească a BOR:

1. *raportul dintre Biserică şi Stat;*
2. *principiul constituţional, reprezentativ* în organizarea bisericească;
3. părerea asupra *participării mirenilor în afacerile Bisericii*, fixând în ce măsură să se admită această participare;
4. *principiul eligibilităţii* în ce priveşte alegerea reprezentanţilor Bisericii, precum şi alegerea în diferitele funcţiuni bisericeşti;
5. *care va fi forul superior bisericesc*, anume un Congres bisericesc general, cu un organ de conducere central[479].

În final, Ioan Lupaş a revenit asupra chestiunii autonomiei bisericeşti, accentuând deosebirea dintre Ardeal şi Vechea Românie:

„Deci să ne unim unii cu alţii, pentru ca să realizăm autonomia Bisericii Române. Vrem aceasta, cu atât mai mult cu cât în noul Stat român sunt 7-8 Biserici, care îşi au chiar autonomia confesională dobândită prin Tratatele de pace, şi nu s-ar cădea ca Biserica dominantă a Statului român, cea Ortodoxă, să rămână inferioară celorlalte Biserici din cuprinsul României întregite… (ci) ţinem de datorinţă frăţească a promite solemn că vom lupta prin toate mijloacele pentru dezrobirea acestei Biserici din lanţurile robiei politice"[480].

---

[477] *Ibidem,* f. 18-19.
[478] *Ibidem,* f. 30.
[479] *Ibidem,* f. 31.
[480] *Ibidem,* f. 33-34.

Pr. Nazarie a specificat că în comisie nu fuseseră discutate cele prezentate în expunere de către Lupaş, motiv pentru care s-a arătat intrigat de verdictul dat de Lupaş Bisericii din Regat, ca fiind încătuşată în „lanțurile robiei politice”:

> „Prin urmare, aceasta să se ştie: Comisiunea nu şi-a însuşit decât ca să se aducă în discuțiunea Adunării de azi cele cinci puncte pe care Cucernicia Sa le-a enunțat. În acelaşi timp, rog pe frații noştri să ne slăbească cu termenii, cum că am fost sclavi, iobagi şi altele de felul acesta”[481].

Mitropolitul primat, în calitatea sa de participant la lucrările Comisiei de lucru, a dat o mai mare claritate deciziilor luate în acea comisie, enunțând, încă odată, şase principii de bază:

> „Întâi, să fim în clar cu *raporturile* ce voim să existe pe viitor *între BOR*, care totodată este şi națională şi patriotică, *şi între Statul nostru*. Dacă intenționăm să rămânem în aceleaşi legături organice nedespărțite cu Statul Român sau dacă nu? Dacă voim să susținem caracterul de Biserică națională a statului românesc, dacă dorim ca acest Stat să fie un Stat care-şi are confesiunea sa, care nu poate fi alta decât a sufletului nostru românesc (aplauze). Aceasta este cea dintâi chestiune.
> A doua chestiune este aceea de a ne clarifica asupra *autonomiei*. Cuvântul acesta de autonomie, pe unii poate să-i sperie, căci cuvântul acesta poate să indice şi primele începuturi ale dezbinării Bisericii de Stat. Însă, fiecare noțiune are acel cuprins pe care i-l dăm noi. ***Zicem autonomie fiindcă alt cuvânt momentan nu găsim*,** dar poate că, discutând, vom găsi un termen mai potrivit dorinței noastre. În această privință poate că ar fi mai bine să zicem că voim *libertatea de acțiune în afacerile interne ale Bisericii.* Aceasta este a doua chestiune.
> A treia chestiune este următoarea: voim să o lăsăm să fie condusă în mod *autocratic*, *sau să dăm un for consultativ*, pe care îl dorim cu toții în aceste împrejurări. Eu, de pildă, am introdus, după cum ştiu unii dintre frați, în anumite chestiuni, *un for consultativ de nouă inşi*. Va să zică, aceasta este chestiune *constituțională*, adică a conducerii afacerilor bisericeşti.
> A patra chestiune este *participarea şi a mirenilor* la afacerile bisericeşti şi în ce măsură?
> Apoi, este chestiunea *dreptului de alegere*. Adoptăm şi noi dreptul de alegere a preoților şi în ce măsură?
> Şi ultima chestiune este *care să fie corpul suprem al Bisericii noastre*, un Congres superior Național Bisericesc etc”[482].

Episcopul Vartolomeu Stănescu, despre rolul cultural al Bisericii

Fiind încheiată misiunea primei comisii de lucru, mitropolitul primat a propus două modalități de continuare a lucrărilor: fie înființarea unei noi *comisii* care să se pronunțe asupra celor şase principii, fie să se numească *referenți* care să prezinte opinii asupra celor şase principii.

Episcopul Vartolomeu a cerut ca, înainte de a se trece la elaborarea unui proiect de statut, să se ia în vedere, în afară de lucrurile administrative, funcția culturală a Bisericii:

---

[481] *Ibidem,* f. 35.
[482] *Ibidem,* f. 35-37.

„Mie mi s-a părut că Onorata Comisiune s-a ținut în alcătuirea acestor puncte mai multe de formele administrative şi nu şi de cele culturale. Eu aş încerca să stabilesc pentru constituirea acestei legi un regulator general, față de care toate capitolele acestei legi să apară ca mijloace trebuincioase şi fireşti pentru îndeplinirea acelui regulator care este scopul urmărit de Biserică… Statutul Şagunian este o instituție administrativă superioară, are însă un gol însemnat, partea culturală, întrucât în Transilvania, şi nici aici, organele bisericeşti nu s-au ocupat cu pregătirea culturală.
Să dau un exemplu: Care sunt îndatoririle episcopului? *Sacerdoțiul, puterea administrativă sau Ministeriul şi Magisterium.* Dintre aceste trei îndatoriri cea mai de frunte este *Magisterium*.
Ei bine, această putere, Învățătura, a fost neglijată, în sensul că s-a lăsat în sarcina parohilor să țină predici şi conferințe, fără ca să se întrebe dacă au talentul necesar pentru a pune în valoare marile învățături creştine. Pentru punerea în valoare a moralei învățăturilor creştine, trebuiesc recrutate talente apreciabile, căci, când îi dai şi *Sacerdotium* şi *Magister*, natural că nu poate să facă față la amândouă aceste sarcini. Prin urmare, capitolul învățătoresc este fundamental pentru noua organizație bisericească. Această lacună am voit să o semnalez”[483].

Apoi, a cerut ca cele două puncte: relația Biserică-Stat şi problema autonomiei să fie cumulate în acelaşi punct:

„În afară de aceasta, am crezut că raportul dintre Stat şi Biserică se poate foarte bine confunda cu capitolul autonomiei, căci autonomia nu arată decât ce raporturi trebuie să fie între Stat şi Biserică. Prin urmare, amândouă aceste capitole nu pot să fie decât unul şi acelaşi. În ce priveşte aceste capitole, aş dori, dacă s-ar putea, să înlăturăm un sentiment de temere pe care l-am simțit aici, dar care pare mai ales că se simte în afară de această adunare, şi anume că autonomia ar însemna separațiune şi că Biserica noastră ar fi capabilă ca printr-o formulă oarecare, să ajungă la separațiune.
Voci: Doamne fereşte!
Arhiereul Vartolomeu: Ei bine, nu este nimic mai fals şi mai imposibil decât a confunda autonomia cu separațiunea. De ce aceasta? Pentru că Biserica ortodoxă a neamului românesc are aceeaşi temelie ca şi Statul românesc şi anume este națională românească. Cetățenii Statului românesc sunt copiii Bisericii Ortodoxe. Munca Bisericii este forța de care Statul românesc are nevoie, ca orice Stat care vrea să progreseze. Şi atunci, nu văd care este formula care să despartă Biserica de Stat?”[484]

În cele din urmă, la cererea lui Miron Cristea, s-a supus la vot şi s-a admis

„introducerea unui nou capitol, capitolul cultural sau învățătoresc şi se contopeşte capitolul autonomiei cu acela privitor la raporturile dintre Biserică şi Stat”[485].

---

483 *Ibidem,* f. 40-41.
484 *Ibidem,* f. 41.
485 *Ibidem,* f. 43.

Stabilirea „Comisiei de 15"

După ce Miron Cristea a sugerat să se lase aceste discuții pentru mai târziu, a cerut, din nou, părerea asupra demersurilor viitoare.

C. Nazarie a propus înființarea a câte unei comisii ad-hoc pentru fiecare din principiile enunțate mai sus. În schimb Pr. Gheorghiu, reprezentant al Bisericii din Bucovina, a propus înființarea unei *Comisii*, formate din câte trei reprezentanți din fiecare provincie bisericească:

> „Aş dori să se numească o *comisiune de 5* x *3, adică de 15 membri*, având fiecare secțiune în frunte pe mitropolitul sau delegatul său şi de profesorii de Drept Canonic de la Facultatea de Teologie respectivă sau Seminarul respectiv şi alți bărbați valoroşi care cunosc temeinic organizația bisericească. Această comisiune să lucreze şi să ne aducă raportul asupra acestor diferite puncte"[486].

Existând aceste două propuneri, mitropolitul primat a cerut părerea participanților asupra modului de compunere a comisiei. Roman Ciorogariu a susținut existența unei singure comisii, după ideea pr. Gheorghiu. La fel, mitropolitul Pimen, accentuând diferența mare între organizațiile bisericeşti din provincii, a opinat pentru o comisie în care să fie reprezentate toate provinciile[487].

În aceste condiții, L. Borcea, fost ministru de Culte, a propus o modalitate de accelerare şi de eficientizare a lucrărilor:

> „cred că este bine, pentru a economisi timpul, cred că am putea, în afară de comisiune şi pentru a sprijini comisiunea, fiindcă, după cum noi ne vom inspira de la comisiune, şi comisiunea se poate să se inspire de la noi, cred că am putea începe lucrările paralel cu lucrările comisiunii.
> Aici suntem un număr restrâns de persoane şi mai mult sau mai puțin cunoscători. Ne-am adunat aici şi trebuie să ştim ce facem. Chiar punctelor propuse, cred că nu li se vor da formula definitivă decât după ce vom discuta. Dar mai ales noi trebuie să începem discuțiunea, pentru ca să ştie şi țara cam ce facem noi aici, căci se discută foarte mult, aşa, erau informații că zilele acestea se va ține o întrunire mare la Iaşi, pentru a se discuta asupra celor ce proiectăm noi să facem aici.
> Aşadar, **eu cred că este bine să fie o comisiune, dar, în acelaşi timp, să discutăm în şedințe mai departe, paralel cu lucrările comisiunii**. Discuțiile vor fi lungi; sunt chestiuni delicate şi trebuiesc bine frământate şi s-ar putea ca din discuțiile noastre să iasă puțină lumină, puțină orientare pentru lumea din afară, care se teme că noi facem cine ştie ce. Aceasta am avut de zis, ca, pentru a economisi timpul, să începem să schimbăm între noi părerile, paralel cu lucrările comisiunii"[488].

În final, după o mică pauză, au fost anunțați membrii *Comisiei de 15*:

- „Pentru mitropolia Ungrovlahiei: preotul Nazarie, profesor universitar şi C. G. Disescu, fost ministru;
- Pentru mitropolia Moldovei: preotul Cicerone Iordăchescu şi Simion Mehedinți, fost ministru;

[486] *Ibidem,* f. 44.
[487] *Ibidem,* f. 48.
[488] *Ibidem,* 54-56.

- Pentru mitropolia Ardealului: preotul Dr. Lupaş şi Aurel Lazăr;
- Pentru Basarabia: preotul Alexandru Baltaga şi Sergiu Bejan;
- Pentru Bucovina: în locul mitropolitului, arhimandritul Dr. C. Popovici, preotul Valeriu Şesan şi Dr. N. Cotlarciuc"[489].

Înainte de încheierea şedinţei, şi-a făcut apariţia arhiepiscopul Basarabiei, IPS Gurie, salutat de participanţi prin ovaţii.

7.5. Şedinţa IV (22 septembrie 1920, după amiaza)

Cea de-a patra şedinţă a Constituantei a început prin prezentarea materialului profesorului şi decanului Facultăţii de Teologie din Bucureşti, dr. **Constantin Chiricescu**[490], materialul citit cuprinzând două părţi. În prima parte a adus o critică severă modului în care mitropolitul-primat s-a referit la organizarea Bisericii din Vechiul Regat. În partea a doua şi-a expus părerea asupra viitoarei organizări a Bisericii din România Mare.

Nemulţumirea şi indignarea lui Constantin Chiricescu faţă de opinia lui Miron Cristea despre situaţia Bisericii din Vechiul Regat

Profesorul Chiricescu şi-a exprimat indignarea faţă de afirmaţia lui Miron Cristea, în cuvântarea din prima zi a Constituantei, cum că secularizarea averilor ar fi adus Biserica din Vechiul Regat în starea de umilinţă, că *Legea clerului mirean* ar fi introdus acestuia iobăgia sufletească, şi că preoţimea din Vechiul Regat ar fi inferioară clerului din provinciile alipite:

> „Ne-am întrunit aici, pentru ca, pe cale bisericească, să chibzuim asupra mijloacelor celor mai potrivite pentru înfăptuirea unirii noastre sufleteşti, după ce Bunul Dumnezeu ne-a hărăzit integritatea teritorială. Dar, în loc să intrăm de-a dreptul în chestiune şi să aducem fiecare contribuţiunea necesară, obiectivă şi nepreconcepută, pentru ajungerea scopului ce urmărim, unii dintre noi au părăsit terenul cel sănătos al obiectivităţii şi au alunecat pe primejdiosul tărâm al subiectivităţii, criticând şi azvârlind în fundul iadului, pe unii, pentru ca să se ridice atât pe sine în slăvile cerului, cât şi opera lor de organizaţie bisericească (adică *Principiile fundamentale...* ale lui Miron Cristea – n.n.), zicând, ba că *secularizarea averii ar fi adus Biserica din Vechiul Regat român în stare de umilinţă*; ba că *Legea din 1893 asupra clerului mirean ar fi introdus iobăgia sufletească*; ba că *clerul Bisericii din Vechiul Regat ar fi inferior clerului Bisericilor Ortodoxe din provinciile alipite*, şi altele şi altele.
> La temelia acestor aprecieri nejustificate şi, deci, jignitoare, nu stă *dragostea* căreia Sf. Apostol Pavel i-a închinat acest imn de preamărire ... (*citat din I Cor. 13, 1-8 şi 13*)"[491].

---

[489] *Ibidem,* f. 57.

[490] C-tin Chiricescu (1863-1929), profesor la Fac. Teologie din Bucureşti (1897-1928), catedra de Patrologie şi Istoria Dogmelor.

[491] C-tin Chiricescu, *Bazele unificării legislative bisericeşti (Cuvântare scrisă şi citită în şedinţa din 9/22 septembrie 1920 a „Constituantei bisericeşti"*, Tip. Dimitrie Ionescu, Bucureşti, 1920, p. 5-6.

Or, potrivit lui Chiricescu, dacă Miron Cristea ar fi dat dovadă de dragoste adevărată şi nu de idei preconcepute, ar fi înţeles că:

> „secularizarea averilor a fost o necesitate naţională şi cel mai mare act de patriotism. A vorbi azi de restituirea acelei averi secularizate ar fi o tentativă de crimă patriotică şi naţională…. Avem, deocamdată, din mila lui Dumnezeu, iconomatul nostru la Casa Bisericii Autocefale Ortodoxe Române şi la Ministerul Instrucţiunii. Organele Statului nostru şi-au dat şi-şi dau toată silinţa să sporească acel iconomat”[492].

Din acest motiv a declarat că nici nu găseşte oportună propunerea lui Miron Cristea de a se transforma Casa Bisericii într-o Eforie bisericească. Aşadar, decanul Facultăţii de Teologie din Bucureşti a dovedit cât de departe se afla intelectualitatea creştină din Vechea Românie de înţelegerea principiilor autonomiei bisericeşti din lumea central-europeană.

În al doilea rând, Chiricescu s-a întrebat cum a putut Primatul să arunce critici la adresa clerului din vechea Românie, considerându-l inferior clerului din provinciile alipite? Din contră, a considerat Chiricescu:

> „În Ardeal, în Banat şi în părţile ungurene, bunăoară, s-au produs *chiar din partea feţelor bisericeşti, superioare şi inferioare, acte de cumplită trădare naţională şi de cochetărie cu vrăjmaşii neamului românesc,* chiar în momentul când noi cei de aici jertfeam totul pentru fraţii de peste Carpaţi şi de aiurea”[493].

Prin urmare, a concluzionat Chiricescu, aşa cum nu se poate cataloga parte din clerul din provincii drept trădător, pe motiv că mulţi preoţi nu s-au supus pretenţiilor autorităţilor maghiare, motiv pentru care au fost „morţi în temniţele ungureşti ori spânzuraţi pentru iubirea lor de neam”, aşa nu poate fi generalizată atitudinea clerului din Vechea Românie, ca egoistă, urmărindu-şi doar interesele proprii.

În al treilea rând, *Legea clerului mirean* din 1893 nu a transformat clerul în iobagi, ci Statul s-a îngrijit de retribuirea, instruirea şi limitarea numărului enorm de preoţi. În sprijinul acestei afirmaţii, Chiricescu a reliefat superioritatea învăţământului teologic din Vechea Românie faţă de restul provinciilor, Facultatea din Bucureşti scoţând multe cadre cu înaltă pregătire teologică[494]. A admis că această lege ar fi întărit ingerinţa Statului în probleme bisericeşti, fapt care fusese însă conştientizat de conducătorii români înaintea lui Miron Cristea. Şi-a demonstrat afirmaţia citând din cuvântarea ministrului Tache Ionescu din 1911:

> „În cea mai perfectă bună credinţă şi eu şi d-l Haret văzând progresele Statului nostru şi starea inferioară a clerului nostru, am crezut că sporirea influenţei Statului va fi spre binele Bisericii. De aceea eu, în legea de la 1893, pe lângă trei lucruri foarte bune; plata preoţilor, o instrucţiune superioară şi limitarea numărului preoţilor, am făcut şi o greşeală, sporind influenţa Statului în chestiile bisericeşti. D-l Haret a sporit şi mai mult această influenţă. Când însă vedem rezultatele, este evident că a fost greşită calea aleasă şi că va trebui să lăsăm

[492] *Ibidem,* p. 6.
[493] *Ibidem,* p. 7.
[494] *Ibidem.*

Bisericii să se salveze singură în libertate. Nu voiesc separația Bisericii de Stat, dar voiesc ca toată legislația relativă la Biserică, fără a excepta legea de la 1893, să fie revizuită în sensul unei mai mici influențe din partea Statului. Am un plan. Când Partidul Conservator-Democrat va fi chemat la Guvern, va legifera şi în această chestiune… Am văzut ce este Sinodul devenit simplu birou al Ministerului Cultelor. Desigur că mai rău ca aşa este imposibil… Dacă *foarte curând* nu se schimbă întreg spiritul raporturilor Statului cu Biserica noastră, mergem la un dezastru”[495].

Prin urmare, intențiile de modificare existând deja înainte şi în Vechea Românie, Chiricescu a conchis că acum, „uniți în cuget şi simțiri”, aceste modificări se puteau face odată cu unificarea bisericească.

Respingerea de către Constantin Chiricescu a Statutului Organic şagunian şi a subsidiarității din Europa centrală

Cu privire la stabilirea modelului de organizare bisericească, profesorul Chiricescu a respins ideea luării drept bază de discuții *Statutul Organic* şagunian, aşa cum ar fi propus Primatul. Şi-a motivat atitudinea prin aceea că *Statutul Organic* a fost întocmit de nevoie, sau după cum afirma însuşi Miron Cristea în broşură:

„În Ardeal constituția bisericească a fost creată şi în vederea unor scopuri speciale, de a avea şi românii corporațiuni, care să apere Biserica şi cultura românească față de nişte guverne apriori duşmănoase românilor. Interese bisericeşti vor fi de apărat şi în Vechiul şi în Noul Regat, dar nu în forma din fosta Ungarie”[496].

Cu alte cuvinte, organizarea Bisericii sub forma unor corporațiuni autonome a avut menirea doar de a apăra cultura românească în fața Guvernului maghiar. Chiricescu însă nu s-a întrebat față de cine au trebuit să se apere Bisericile maghiare autonome în Ungaria, în momentul în care s-au organizat în corporațiuni autonome. De asemenea, nu s-a întrebat față de cine au trebuit să se apere, de exemplu, Bisericile germane (organizate sub forma unor corporațiuni de drept public) în statul german.

Posibil însă ca decanul Chiricescu să-şi fi pus astfel de întrebări, dar în loc să încerce să înțeleagă principiul autonomiei şi subsidiarității din dreptul european, a învinuit Statutul Organic de protestantism, căzând, fără să studieze exact condițiile apariției constituției Bisericii ardelene, în aceeaşi capcană a afirmației că Şaguna a fost obligat să cedeze în fața laicilor şi să accepte un Statut cu care nu a fost de acord:

„Din temelie până-n vârf, **Statutul şagunian e o întocmire protestantă**, de specia reformată cea mai pronunțată şi mai respingătoare pentru un creştin ortodox de Răsărit (*se aud glasuri răzlețe de protestare)*. Statutul şagunian a fost făcut, aşa cum îl vedem, în împrejurări nefavorabile şi în condițiuni neprielnice, naționale şi bisericeşti, ale fraților noştri de peste Carpați. Fericitul

[495] *Ibidem,* p. 10.
[496] Miron Cristea, *Principii fundamentale…,* p. 23.

Mitropolit Andrei baron de Şaguna nu l-a agreat, deocamdată, dar a trebuit să se plece înaintea laicilor pentru ca să salveze ceea ce se mai putea salva, şi bine a făcut, căci altfel nu se putea”[497].

Or, a continuat Chiricescu, acele condiții vitrege nu se mai regăseau după realizarea Marii Uniri, deoarece au fost „spălate cu sângele vărsat din belşug al voinicilor din Vechea Românie român”. Prin urmare, noua organizare bisericească se putea face în conformitate cu vechile canoane ale Bisericii Ortodoxe de Răsărit, la temelia Bisericii situându-se Hristos, sfinţii Apostoli şi Părinţi bisericeşti.

Citând din epistola Sf Apostol Pavel, a avertizat că poate cădea grea osândă asupra celor care vor organiza pe alte baze Biserica:

„Mă mir că aşa de curând vă mutaţi de la cel ce v-a chemat pe voi, prin darul lui Hristos la altă Evanghelie, care nu este altă, fără sunt oarecare, ce vă tulbură pe voi şi voiesc să strămute Evanghelia lui Hristos. *Dar măcar şi noi, sau înger din ceriu de vă va binevesti vouă afară de ceea ce am binevestit vouă, **anatema să fie!*** (Galat. 1, 6-9). Prin urmare, grea osândă îşi atrag cei ce vor să strice rânduiala casei lui Hristos…”[498].

Împărţirea de către Constantin Chiricescu a trupului eclezial în ierarhia conducătoare şi turma cuvântătoare „condusă”

În spirit didactic, profesorul Chiricescu a susţinut că BOR trebuie să aibă la bază *principiul ierarhic*, stabilit încă de Iisus Hristos, considerat *Marele Cârmuitor*:

„Domnul nostru Iisus Hristos Îşi cârmuieşte Biserica nu numai în chip nevăzut – cum am arătat – ci şi prin mijlocirea directă a Ierarhiei bisericeşti, pe care El Însuşi a instituit-o spre a fi *conducătoare*; iar *conduşii*, turma cuvântătoare, pe care Ea o conduce, sunt ceilalţi creştini, potrivit poruncii Domnului nostru Iisus Hristos, dată Sfinţilor Apostoli: «Mergând, *predicaţi la toate neamurile, botezându-le* în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sf. Duh*, învăţându-le* să păzească toate câte am poruncit vouă; şi iată, *Eu cu voi sunt în toate zilele până la sfârşitul veacului*»”[499].

Iată deci, decanul Facultăţii de Teologie din Bucureşti a considerat că întreita slujire a ierarhiei putea fi sintetizată prin dreptul şi îndatorirea acesteia de a conduce turma cuvântătoare. Referindu-se la episcopi, Chiricescu a afirmat că

„Episcopul, în eparhia sa, este şeful celorlalţi clerici, precum şi al creştinilor mireni din cercul său de activitate, ca locţiitor al lui Hristos şi urmaş al Sfinţilor Apostoli. În virtutea acestei calităţi numai el are dreptul şi autoritatea netăgăduită de a învăţa pe toţi fiii săi duhovniceşti, clerici şi mireni, de a săvârşi slujbele dumnezeieşti şi de a cârmui pe toţi cei puşi sub ascultarea lui,… fiindcă numai el este investit de Dumnezeu cu toate dumnezeieştile haruri câte sunt trebuincioase Bisericii pentru dobândirea mântuirii”[500].

---

[497] C-tin Chiricescu, *Bazele unificării…*, p. 11.
[498] *Ibidem,* p. 13.
[499] *Ibidem*.
[500] *Ibidem,* p. 14.

În ceea ce priveşte sinoadele, decanul Chiricescu a afirmat că, deşi egali între ei, episcopii se află subordonaţi autorităţii supreme, care sunt Sinoadele ecumenice, ale căror hotărâri sunt obligatorii pentru întreaga Biserică. La Sinoade, de regulă, participă doar episcopi, aceştia având dreptul la votul deliberativ. În cazul în care, având consimţământul episcopilor, participă la Sinod preoţi şi diaconi, sau chiar şi mireni, aceştia nu au dreptul de vot deliberativ ci numai consultativ.

În finalul pledoariei, Chiricescu, drept concluzie, a declarat valabil numai acest mod de organizare bisericească:

> „Organizarea unităţii naţionale bisericeşti trebuie pusă pe principiile cele puternice ale dumnezeieştilor dogme şi ale sfintelor canoane ecumenice. Numai acestea ne oferă bază sănătoasă de discuţiune şi chibzuire… De vom lăsa a se produce vreo spărtură în acel zid, aceasta ar însemna că şi noi cei bisericeşti considerăm că Biserica este o instituţiune omenească, supusă, deci, şovăielii şi nehotărârii. Aceasta ar însemna că renunţăm la unitatea doctrinei şi la unitatea bisericească pe care în fiecare zi o mărturisim în Simbolul Credinţei. Să nu renunţăm!"[501]

Încercarea de atenuare, de către fostul ministru al Cultelor, Constantin Dissescu, a criticii decanului Chiricescu faţă de mitropolitul primat

Cuvântarea profesorului Chiricescu a stârnit oprobiul a mare parte dintre participanţi. Drept urmare, a luat cuvântul fostul ministru al Cultelor, Constantin Dissescu. Acesta a încercat de-a dreptul să *„dreagă busuiocul"*, inspirându-se parcă din opera lui Caragiale. Iată în continuare stenograma şedinţei Constituantei:

> „**C. Dissescu, fost ministru**: ÎPS Preşedinte, D-lor, am ascultat expunerea scrisă a d-lui Chiricescu şi am văzut cu mulţumire că spune că vorbeşte în numele său, ca profesor. Protestul său are, prin urmare, un caracter singuratic şi-mi pare bine că a mărturisit singur. Expunerea sa are două părţi, (dintre care – n.n.) una generală, cu caracter abstract. Este tot dreptul său. Îmi pare însă rău că a pronunţat cuvântul de **anatemă** şi a avut aerul să zică că cine nu-i împărtăşeşte ideile este spărgător de Biserici.
>
> **D-l Chiricescu**: Nu! Eu nu am această chemare.
>
> **C. Dissescu, fost ministru**: Bine faci că te lepezi. Este încă timp.
>
> Dar, ceea ce m-a impresionat penibil, este partea personală a expunerii sale. Este frumoasă evoluţiunea acestui psalmist. Dar este bine iar să-ţi aduci aminte de alt psalm: «Să nu rămâneţi în mânie după apusul soarelui!» Să admit un moment că aţi crezut că a fost aici o grupare de reprezentanţi care a criticat clerul nostru. N-a existat! Nu este adevărat!
>
> **D-l Chiricescu**: Este scris în jurnale.
>
> **Voci**: A! a!
>
> **C. Dissescu**: Mă rog, întrunirea noastră este întrunirea unei entităţi impersonale. Nimeni dintre noi n-a venit aici cu spiritul de politică militantă şi cu speranţă că un partid va reorganiza Biserica. Nu primim organizare de la partide.
>
> **Voci**: Aşa e! (*aplauze*)
>
> **C. Dissescu**: Reorganizarea Bisericii! Iată partidul. Alt partid nu cunoaştem. Când ÎPS Sa, Mitropolitul Primat, şi alte mari personalităţi au putut vorbi de

---

[501] *Ibidem,* p. 15.

condițiunile clerului în trecut, a fost vorba de organizare şi de sistem, n-a fost vorba de chestiuni de persoane.
Voci: Aşa e!
C. Dissescu: Şi dacă este un protest de făcut, este la aceea că clerul român, înainte de 1893, era inferior. Nu este adevărat! Acest cler românesc, istoric, făcea parte din Națiune, din Adunările Țării şi el ne-a păstrat această Țară şi influența grecească a distrus-o.
Voci: Aşa este!
C. Dissescu: Şi este o naivitate, dacă nu o copilărie, să credem că aşa, un cler inferior la 1893, trecut printr-o lege, în 20 de ani ajunge clerul perfect al d-lui Chiricescu. Eu însă, nu am alte cuvinte ca să învrăjbesc. Nu acuz pe nimeni. Regret că în cuvintele ce ați pronunțat şi repetat putea să fie germene de resentimente şi de diviziune între noi. Nici Biserica n-o împărțim, nici noi nu suntem împărțiți. La urma urmelor, să nu fie supărare, şi eu aduc un omagiu acelora dintre Înalt Prea Sfințiții care au vorbit, şi în special ÎPS Sa Mitropolitului Ardealului: vreți ca mica organizație care o aveți, să fie altfel? Nu este cu supărare! Bine! Nu este chestiune de tocmeală. Dar aceasta era o concesiune şi nu era o critică care se făcea.
Vă rog, dar, să credeți că suntem insuflați de cea mai mare dragoste. Este acolo o *întorsătură fină*, că nu ați avea dragoste. Nu este adevărat! *Toți suntem cu dragoste, cum şi noi suntem cu dragoste*. Dar, dacă Dumnezeu, câte odată, ceartă pe unul pe care-l iubeşte, atunci şi noi poate că ne certăm câte odată, fiindcă ne iubim şi pentru că vrem să facem mai bine. Rog, dar, pe colegul meu să creadă că nu este nici un spirit de ostilitate, de lipsă de dragoste , de rea voință. Toți avem un drum: că precum una sunteți în tagma bisericească, una suntem în dorința de a ne înțelege pentru ca să reorganizăm Biserica.
Voci: Bravo!
C. Dissescu: Sper, dar, că vom considera protestul acesta personal, făcut într-un moment de rea înțelegere a unor cuvinte auzite. Ştiu că are şi sentimente generoase colegul meu. Să nu apună soarele, rămânând el întru mânia lui! (*aplauze*)”[502].

Poziţia canonistului Valerian Şesan cu privire la raporturile dintre Stat şi Biserică şi autonomia bisericească

Trecându-se la ordinea de zi, mitropolitul primat Miron Cristea i-a acordat cuvântul canonistului bucovinean Valerian Şesan.

Acesta, parcurgând etapele istorice ale creştinismului, a arătat că, la început, până la oficializarea Bisericii Ortodoxe, aceasta s-a dezvoltat autonom, fără intervenția Statului. Chiar şi împăratul Constantin a declarat că nu se amestecă în problemele interne bisericeşti. Abia împăratul Iustinian a inițiat un alt concept, în Novela VI, că Biserica şi Statul sunt două capete care guvernează unul şi acelaşi corp. În continuare, Şesan a afirmat că Statul bizantin a ajutat Biserica[503].

---

502 ABM, fond Mateiu, dosar 245/4, f. 2-5.
503 *Ibidem,* f. 9.

În ceea ce priveşte creştinismul românesc, Şesan a afirmat, într-un mod cât se poate de prozaic, faptul că Biserica Ortodoxă a „moşit" naşterea Statului românesc, fapt pentru care Biserica Ortodoxă Română şi Statul Român sunt strâns legate:

> „Biserica Ortodoxă a stat la leagănul formării Statului român, Biserica Ortodoxă a alăptat această formaţiune primară, Biserica Ortodoxă a întărit-o, până ce a ajuns astăzi să fie, din poporul acela mic, România mare şi întinsă.
>
> Va să zică, o separare între Stat şi Biserică, nu este posibilă. Rupe caracterul şi sufletul poporului nostru. Biserica Ortodoxă este Sufletul poporului, pe când Statul este Corpul poporului românesc. Printr-această comparaţie se caracterizează raportul dintre Biserică şi Stat. Fiecare are rolul său, însă trebuie să conlucreze pentru ca corpul a acesta să vieze"[504].

Pe urmă, Valerian Şesan a abordat problema autonomiei bisericeşti, arătând că termenul este modern, neputând fi asimilat cu organizarea bisericească primară. Reflecţiile lui Şesan cu privire la autonomia bisericească ar putea fi de-a dreptul antologice:

> „Acum venim la autonomie. Ce este autonomia? Este autodeterminare, va să zică, este dreptul de a se guverna, cu alte cuvinte, de a administra toate chestiunile bisericeşti, administraţia şcolară, culturală etc...
>
> Prin acestea, va să zică, este caracterizat raportul faţă de Stat; adică, Statul, în această constituţie, curat bisericească, nu se amestecă şi el nu se amestecă decât în unele cazuri şi de multe ori numai de a-şi exprima dorinţa.
>
> Deci, autonomia aceasta, care a existat din primele timpuri (numai că nu am numit-o autonomie, un termen de împrumut), înţelegem prin aceasta gospodărirea proprie a Bisericii prin organizaţia ei, în cele ce sunt ale Bisericii.
>
> Însă, deoarece Biserica, sau sufletul poporului românesc, are o legătură cu Statul, caracterul acestei legături este că Statul are supremul control şi anume numai în ceea ce este necesar, iar nu în toate, pentru că Biserica este nu numai îndreptăţită, ci este şi unica chemată ca ea singură să determine toate trebuinţele ei, cum le crede de bune, deoarece Statul nu ştie ce trebuinţe are Biserica şi cum crede Biserica să ajungă la menirea ei. Inspectarea Statului are loc atunci când Biserica ar întrece cadrul activităţii ei şi ar dori să intre în cadrul de activitate al Statului. Aceasta a fost, de exemplu, în Occident, când Biserica Catolică a trecut cadrul activităţii bisericeşti.
>
> Nu vreau să mai amintesc această chestiune. Şi atunci s-a născut o reacţiune din partea protestanţilor care au mers prea departe, căzând în extremă, supunând toată autoritatea Bisericii Statului. De aici cearta dintre Orientul şi Occidentul catolic. În Biserica Ortodoxă însă, n-au fost principii autocratice, unde Biserica a crezut de bine să ia dreptul Statului asupra sa, ci Biserica şi Statul au mers mână în mână. Ceea ce au făcut ei în acele timpuri, azi noi le vedem cu alţi ochi, însă oamenii care au trăit atunci au crezut că armonia aceasta este de nevoie.
>
> Şi noi azi credem că Statul şi Biserica sunt două corporaţii individuale, pe terenuri diferite. Statul nu are voie să se amestece în afacerile interne ale Bisericii, nici Biserica în acelea ale Statului, căci nici Statul nu înţelege afacerile Bisericii şi nici aceasta pe acelea ale Statului. Însă, cu toate acestea, Statul şi Biserica trebuie să meargă mână în mână, pentru propăşirea poporului.

[504] *Ibidem,* f. 11-12.

Despre această autonomie şi despre aceste raporturi între Stat şi Biserică s-a vorbit ieri într-o şedinţă şi s-a vorbit mult şi nu s-a ajuns la nici un rezultat. Pentru că această întrebare este piatra triunghiulară a întregii organizaţii bisericeşti şi această întrebare nu se poate determina prin câteva cuvinte sau printr-o frază.

S-a spus, în general, că autonomia este autodeterminarea, prin organe proprii, în cele bisericeşti. Însă, dacă întrebăm, ce este autonomia şi raporturile dintre Stat şi Biserică, trebuie să luăm întreaga organizaţie a Bisericii, de sus până jos, sau de jos până sus şi să determinăm la fiecare punct organizaţia: la Sfântul Sinod, la episcopii, la parohii, etc... Întrucât merge autonomia şi întrucât iese la iveală raporturile între Stat şi Biserică?

Întâi întreaga organizare s-o desfăşurăm şi atunci să vedem până unde merge autonomia şi până unde raporturile Bisericii cu Statul" [505].

Poziţia lui Dragomir Demetrescu: cale de mijloc, adică o colaborare cu Statul pentru garantarea legislativă a autonomiei interne a Bisericii

Valerian Şesan a fost întrerupt de profesorul de Drept canonic de la Bucureşti, Dragomir Demetrescu, nemulţumit de faptul că membrii *Comisiei de 15* nu au venit în *Adunare* cu o opinie clară asupra celor cinci principii. În schimb,

„Colegul (Şesan – n.n.) a venit să ne facă teoria autonomiei pe baza Sfintelor Scripturi şi pe baza istoriei bisericeşti. O cunoaştem!

Însăşi Dvs. aţi mărturisit că autonomia pe care o cerem astăzi este cu totul altceva decât autonomia cea veche, pe care o înţelegea Sf. Scriptură şi istoria primelor veacuri. Prin urmare mă simt dispensat să mai insist asupra acestei autonomii, de care a amintit colegul nostru, să dăm Cezarului ce este al Cezarului şi Bisericii ce este al Bisericii".

În continuare, Demetrescu s-a referit la cele două laturi ale activităţii bisericeşti: sacrală şi cultural-socială. În activitatea sacerdotală, Biserica s-a bucurat întotdeauna de autonomie, autorităţile politice neamestecându-se în slujirea sacramentală a Bisericii (acest fapt fiind valabil şi în epoca bizantină). În ceea ce priveşte activitatea culturală şi socială a Bisericii, Demetrescu a considerat că Statul are dreptul să se intereseze ce face Biserica:

„Statul, mai ales statul modern, care era expresiunea suveranităţii şi poartă toată răspunderea, a zis: vreau să ştiu ce fac preoţii aceştia în afară de Biserică? Şi lucrul acesta a fost de la început, de la Constantin cel Mare, mereu o grijă a statului: ce faci tu în Biserică nu vreau să ştiu, Biserica este autonomă, ce faci însă afară din Biserică, trebuie să ştiu şi eu, Constantin cel Mare zice episcopilor: pe voi v-au pus apostolii în episcopat, treaba voastră ce faceţi, eu trebuie însă să ştiu ce faceţi afară de Biserică. O cinstire mai mare decât aceasta nu se poate da. De aici au venit raporturile Bisericii cu Statul, din exerciţiul acestor îndeletniciri cu caracter, aş putea zice, credincios, sacru, pios, pentru binele poporului, ea a venit în atingere cu Statul"[506].

[505] *Ibidem,* f. 12-14.
[506] *Ibidem,* f. 20-21.

În continuare, Demetrescu a afirmat că atunci când Bisericile au ajuns sub jug străin, conducerile lor au căutat să obțină şi autonomie în chestiuni social-culturale, pentru a menține identitatea națională şi confesională a propriilor credincioşi. A fost şi cazul românilor din Transilvania şi Bucovina.

După realizarea Marii Uniri, Demetrescu a susținut necesitatea adoptării unei poziții de mijloc între autonomia totală (în chestiuni culturale, ca şi în cele sacerdotale) şi autonomia parțială (doar în chestiuni sacerdotale). De fapt, a cerut realizarea unui acord cu autoritățile de Stat, care să garanteze autonomia internă a Bisericii şi în cazurile unui Guvern ostil sau ale unui Guvern prea intransigent:

> „Organizația pe care vrem să o dăm noi Bisericii, oscilează între aceste două. Biserica să-şi mai rezerve sieşi oarecare din aceste îndeletniciri pe care le avea mai înainte, să fie şi ca factor cultural, se îngrijească de aşezămintele de pietate şi de religiozitate, în sfârşit, de lucrurile în legătură cu Biserica, n-are însă să se ocupe nici de negustorie, nici de finanțe, nici de altele de felul acesta. Acuma, în exercițiul acestor îndeletniciri, prin organele sale bisericeşti, cred că sunt de perfect acord cu colegii în exercițiul acestor îndeletniciri cvasi-bisericeşti, care trebuie să fie situația Bisericii? Să fie ea cu desăvârşire autonomă, ca şi în serviciile liturgice, ca şi asupra tuturor celor ce se săvârşesc în Biserică, sau aici să fie de perfect acord cu Statul? (*aplauze*).
>
> Eu cred că trebuie să fie de perfect acord cu Statul! Şi atunci, ca să întind vorba mai departe, cred că este de prisos, deoarece suntem de acord asupra autonomiei. Sau, dacă este temere, că poate va fi vreodată un guvern, ştiu eu, ostil credinței? Se poate întâmpla, poate! Se poate întâmpla într-un viitor. Dați-mi voie aici, să mă refer la cuvintele unui venerabil mitropolit de pe vremuri, care zicea: niciodată n-am trăit mai bine şi nu mi-am făcut toate interesele, nu mi-am satisfăcut toate cererile ce le aveam la Minister, decât atunci când la Minister era un necredincios. (ilaritate)... Acuma, suveranitatea Statului este mare. Negreşit, Biserica trebuie să ia oarecare măsuri de asigurare şi de îngrădire. Suntem cu toții de perfect acord, dar toate aceste măsuri de asigurare şi de îngrădire să se ia iarăşi de perfect acord cu Statul. S-au întâmplat şi pot să se întâmple diferite împrejurări de acestea. În Austro-Ungaria Apponyi, Kolomon Tisza şi fiul său Ştefan, care nu erau străini de neam, ci numai de credință, erau luterani, şi cu toate acestea Biserica fiind asigurată cu Statutele ei, nu au putut să-i facă nimica niciodată.
>
> **O voce**: Au încercat.
>
> **D-l Dragomir Demetrescu**: Dar s-au luat măsuri de asigurare. Aşadar nu este nimeni contra ca să se ia, cu bună înțelegere, toate măsurile de asigurare pentru bunul mers al Bisericii şi prosperitatea aşezămintelor sale”[507].

Prin urmare, canonistul Dragomir Demetrescu a atras atenția asupra faptului că relația Bisericii cu Statul trebuia foarte bine stabilită şi legiferată, pentru a se evita încălcări ale autonomiei interne a Bisericii.

Poziția lui Demetrescu este deosebit de interesantă. Cunoscutul canonist şi jurist a navigat oarecum în ceață, apropiindu-se totuşi destul de mult de esența problemei. Deprins cu statul paternalist, de tip iacobin-napoleonian, a considerat normal ca acesta să se preocupe de grijile materiale ale Bisericii (adică să

---

[507] *Ibidem,* f. 23-24.

îndeplinească funcția de „episcopat în treburile externe ale Bisericii”). Iar pe de altă parte, a considerat necesar ca Biserica să deține anumite Statute, care să-i confere o asigurare în fața unui guvern ostil. Or, asemenea statute nu erau posibile într-un stat paternalist, care nu accepta să respecte grupurile autonome sau corporațiile aflate într-o poziție intermediară, între cetățeni şi Stat, dar posedând toate atribuțiile statului?

Demetrescu a sesizat bine că în joc se aflau două sisteme diferite de relație Biserică-Stat. Calea de mijloc, propusă de el, era însă imposibilă, deoarece încerca să introducă principiul autonomiei şi subsidiarității (existent în statele subsidiare) în contextul unui stat parternalist, fără să schimbe caracterul acestui stat. Cu alte cuvinte, Demetrescu (la fel ca şi ceilalți participanți la discuții) şi-au îndreptat privirile asupra Bisericii, adică a modelării constituției acesteia în cadrul statului, şi nu, cum ar fi fost normal şi necesar, asupra Statului, anume asupra raportării acestuia față de societate, deci şi față de Biserică. Or, îndreptarea atenției asupra celuilalt obiect (şi nu asupra celui care ar fi trebuit) a avut ca urmare că toate aceste discuții au dus la impas, nu la rezolvarea problemei.

Episcopul Nifon Niculescu al Dunării de Jos împotriva Statutului Organic

Cele afirmate mai sus sunt dovedite foarte clar de luarea de cuvânt a episcopului Nifon Niculescu de la Dunărea de Jos. Ca şi alți episcopi în vârstă din Vechea Românie, la început a asistat la lucrări, fără să se pronunțe. Afirmațiile lui Demetrescu, faptul că acesta s-a apropiat întrucâtva de fondul problemei (dar a creat o împotmolire) l-a făcut să intervină, nu însă înspre clarificarea problemei, ci a punerii la punct, înlăturând impasul care plana în atmosferă prin întoarcerea la concepțiile şi principiile statului paternalist. În cuvântarea sa a abordat rolul constituției Bisericii şi poziția Statului față de Biserică, declarând imposibilitatea introducerii Statului Organic în Biserica din România Mare.

Mai întâi a declarat, în numele episcopilor mai bătrâni din Vechea Românie, că ei nu împărtăşeau ideea preluării *Statutului Organic* ardelean ca model pentru organizarea bisericească din România întregită:

> „Asupra autonomiei s-a vorbit şi s-a scris aşa de mult, emițându-se fel de fel de păreri. Şi părea, până deunăzi, că părerea dominantă ar fi, că Biserica României întregite să ia de bază Statutul mult regretatului marele mitropolit al Ardealului, Andrei baron de Şaguna. Fără supărare pe nimeni, noi, episcopii, ținem să declarăm că nu împărtăşim în totalitatea lui acest Statutul Organic, care a susținut Biserica şi naționalitatea din Ardeal. Şi am să explic pentru ce. Dacă mult regretatul mitropolit Şaguna a căutat, față de prigonirile stăpânitorilor din Ardeal să pună în Congresele sale bisericeşti o mare majoritate de mireni, a fost că atunci când asupritorii vor stărui în tendința lor de deznaționalizare, să se izbească de o forță mai mare, de un congres mai numeros, pe care nici să-l poată intimida, nici să-l poată desființa.
>
> Avea dreptate arhiepiscopul Şaguna, căci aşa erau împrejurările politice de acolo. Ardealul avea mamă vitregă. Erau la mama vitregă fiii săi şi trebuia Biserica să se îngrijească ca mamă de ce aveau lipsă fiii săi. Acum însă, când fiii Ardealului au şi mamă bună şi tată bun, socotesc că nu mai este teama din trecut, aşa că trebuie să conceadă împreună cu noi, cu dragoste frățească şi bună

înțelegere, ca să modificăm unele din părțile acelea care vin necorespunzătoare cu împrejurările care s-au creat în timpul din urmă prin ajutorul lui Dumnezeu, bravura M. S. Regelui şi a oşteanului român”[508].

Cu alte cuvinte, episcopul Dunării de Jos considera că Statutul şagunian (şi deci autonomia față de Stat a Bisericii ardelene) a avut doar menirea de a apăra Ortodoxia transilvană de statul străin, duşman şi deznaționalizator. De aceea, s-a şi declarat de acord cu mitropolitul primat care, cunoscând Biserica ardeleană şi bănățeană, declarase că dispozițiile din acel statut nu se mai potriveau cu noile vremuri de după realizarea Marii Uniri. Este interesant cum episcopul Nifon nu s-a întrebat cum de a permis statul maghiar „duşman” să acorde Bisericii Ortodoxe Române din interiorul său autonomia care să o apere tocmai de politica deznaționalizatoare a Statului. Episcopul Nifon, la fel ca şi confrații săi, nu au înțeles că problema era cu totul alta, anume poziția juridică diferită a Statului maghiar (spre deosebire de cel român), ceea ce a avut urmarea implicarea redusă a acestuia în interiorul societății, permițând apariția multor corporații autonome, aflate cu Statul într-un raport de subsidiaritate. Printre aceste corporații autonome au fost şi toate Bisericile din Ungaria (cu excepția celei Catolice), deci şi Mitropolia Română Ortodoxă de la Sibiu. Concepția diferită de cea din Vechea Românie cu privire la Stat, existentă în Ungaria (ca şi în celelalte țări central-europene), a dus la posibilitatea dobândirii de către Şaguna a autonomiei confesionale pentru Biserica sa.

Episcopul Nifon şi susţinerea unei „autonomii” bisericeşti în strânsă legătură cu Statul

Potrivit episcopului Nifon, organizarea bisericească din Vechiul Regat a fost bine întocmită în anul 1872.

> „Înainte însă de această epocă, Biserica românească din Vechiul Regat, conducându-se după prescripțiunile *Legii sinodale* din 1872, nu a avut nevoie de nici un fel de autonomie, pentru că nu cunosc nici un caz când Statul sau ministrul de culte să se fi amestecat în treburile curat bisericeşti, iar ierarhii noştri au avut destulă libertate şi deplină autoritate pentru a conduce Biserica şi clerul ei.
>
> Ne veți întreba: dar ce fel de autonomie doriți D-voastră bătrânii? Vrem o autonomie bazată pe aşezămintele Apostolilor şi pe sfintele canoane, o autonomie în strânsă legătură cu Statul, o autonomie bine definită de primul împărat Constantin cel Mare, care, după cum spunea d-l profesor Dragomir Demetrescu, a spus: episcopul are să se îngrijească de cele din Biserică, Statul de cele din afară de Biserică.
>
> Prin urmare, **dorim o autonomie în strânsă legătură cu Statul**.
>
> Judecata şi administrația Bisericii este a episcopului şi el poate să-şi alăture pe lângă sine organele necesare întru aceasta. Episcopul îşi poate lua ajutor atâția ochi, urechi, mâini, cu care să poată conduce lucrurile Domnului…

[508] *Ibidem,* f. 25-27.

> Biserica este instituțiune dumnezeiască, dar este în Stat, şi de aceea ea trebuie şi este datoare să coopereze împreună cu Statul pentru promovarea intereselor credincioşilor, care sunt şi fii ai Bisericii şi ai Statului”[509].

Poziția episcopului Nifon Niculescu, ca de altfel şi a lui Dragomir Demetrescu, a fost foarte interesantă, vădind aceeaşi deosebire de concepție canonică, existente între Şaguna şi Hacman (şi ierarhii din Vechea Românie) şi reflectate în *Anthorismos*, lucrarea lui Şaguna din 1861. Ierarhul ardelean a condamnat referirea la Constantin cel Mare pentru a justifica acordarea vreunei influențe autorităților statale asupra Bisericii şi diminuarea autonomiei acesteia. Conform lui Şaguna, etapa în istoria bisericească începută cu epoca lui Constantin cel Mare a însemnat de fapt o rupere față de tradiția şi de autonomia bisericească din cele trei secole primare. De ceea, a deplâns înrobirea Bisericii față de autoritatea politică, petrecută începând cu Constantin cel Mare, înrobire pe care a considerat-o necanonică şi realizată prin dreptul forței[510]. Totodată, Şaguna a condamnat şi strânsa legătură dintre Biserică şi autoritățile de Stat din Principatele Române vecine, mai ales amestecul factorului politic (domnitorul Cuza) în Biserică[511].

Oricum, episcopul Nifon (şi împreună cu el şi ceilalți episcopi în vârstă, în numele cărora a vorbit) nu puteau concepe principiul juridic central-european *Biserica liberă în Stat liber*:

---

[509] *Ibidem,* f. 28-30.

[510] „Noi nu ne mirăm de o astfel de espectorație (afirmație – n.n.) a lui Constantin (de a se considera episcop pentru treburile din afară ale Bisericii – n.n.) care încă a fost om şi creştin tânăr şi ştia prea bine că împărații păgâni în Roma cea veche au fost totodată şi adorați nu numai ca cei dintâi preoți ai păgânilor, ci încă şi ca dumnezei. Aşadar, prea uşor a putut zice Constantin despre sine că el este aşezat de la Dumnezeu de episcop al lucrărilor celor din afară bisericeşti. Dar cu atât mai mult ne mirăm cum de frații bucovineni pot spune că espectorația sus atinsă ar avea valoare mare în Biserică. Pe baza acestora zicem că provocarea fraților bucovineni la Eusebiu este foarte trivială şi de nici o valoare, pentru că dintr-un adevăr istoric nu se poate deduce totdeauna şi adevăr juridic sau canonic. Istorisirea lui Eusebiu arată adevărul descoperirii lui Constantin, dar nu şi adevărul canonic al acelei descoperiri, căci nu aflăm nici un canon sau doctrină a vreunei învățături bisericeşti unde s-ar fi fost precunoscut episcopia împăratului Constantin în treburi externe bisericeşti, spre exemplu în cele disciplinare. În categoria cunoştințelor greşite cade şi acea asertiune a fraților bucovineni, unde zic că împărații scoteau din stat peste hotare pe episcopii turburători, iar pe preoții cei nevrednici îi depuneau şi pedepseau. Aceasta într-adevăr aşa s-a întâmplat, însă vine şi aici întrebarea că oare întâmplatu-s-a aceasta după dreptul canonic? Răspunsul este învederat că nu s-a întâmplat după dreptul canonic, căci nu avem canon care ar da împăraților bizantini sau altor monarhi asemenea drept, aşadar s-au întâmplat acelea după volnicie şi *per jus fortioris*”(Andrei baron de Şaguna, *Anhorismos*, Sibiu, 1861, p. 67-68).

[511] Nu numai noi cei ortodocşi creştini din Austria avem lipsă de a ne cunoaşte cu principiile Bisericii noastre, ca apoi în înțelesul organismului celui pozitiv să reorganizăm Biserica noastră dinăuntru şi din afară, ce era până acum împiedicată din felurite cauze, ci precum am văzut spre a noastră cea mai mare întristare şi mirare din jurnalul «Românul» nr. 242 şi 246, abuzurile ce se fac pe la mănăstiri în Principatele Române, întocmai ca şi noi au lipsă şi frații noştri de dincolo de Carpați de cunoaşterea organismului şi a canoanelor Bisericii, căci este ştiut că abuzurile acelea şi alte câte nu se pot îndrepta prin măsuri politice, ci prin punerea în lucrare a canoanelor, căci numai acestea, dar nu măsurile politice sunt capabile a repune Biserica în starea ei normală, şi a revărsa darurile sale salutare atât pentru acum cât şi pentru viitor (*Ibidem*, p.128).

„Ar fi o greşeală, Onorată Adunare, dacă în timpul de faţă, când sunt atâtea frământări sociale, când se tinde la aşezarea lumii pe alte baze,…să luăm din sarcina Statului de a îngriji de Biserică.
O voce: N-am înţeles.
PSS Episcopul Dunării de Jos, Nifon: Ar fi o greşeală ca să luăm Statului sarcina de a îngriji de Biserică, fiindcă se poate întâmpla, Onorată Adunare, (aceasta este părerea noastră a bătrânilor, Dvs. veţi face ceea ce veţi crede mai bine) într-un viitor mai aproape sau mai depărtat, când va veni la cârma ţării un Guvern ostil Bisericii, să retragă foarte lesne Bisericii dreptul de a fi Biserică dominantă a Statului. Şi atunci ştiţi ce se poate întâmpla? S-ar putea întâmpla ceea ce a spus un domn senator de la Iaşi în Parlamentul care a votat în grele împrejurări reformele, ca să avem *Biserică liberă în Stat liber*, idee pe care nu am lăsat-o să treacă, iar de la tribuna Parlamentului am combătut-o, şi ca lucru practic ca diferitele sărbători naţionale să se facă pe rând la toate bisericile diferitelor confesiuni.
O voce: Ca la Ierusalim.
Altă voce: Cum s-a şi cerut.
PSS Episcopul Dunării de Jos, Nifon: Şi cum noi suntem aşa de buni, teamă îmi este că Bisericii române îi va veni rândul cel din urmă.
De aceea zic că Biserica trebuie să fie în strânsă legătură cu Statul, de aceea noi bătrânii ne îngrijim de soarta Bisericii dacă s-ar hotărî altfel”[512].

Contestarea de către episcopul Nifon a dreptului CNB din Ardeal de a decide în chestiunea unificării bisericeşti

În continuare, episcopul Nifon s-a referit şi la autonomia internă, a corporaţiunilor din interiorul Biserici, contestând-o:

„Vă mărturisesc, fără să supăr pe ÎPS Sa mitropolitul Ardealului, azi am rămas cam surprins şi oleacă mâhnit, când, în discursul ce a pronunţat cu prilejul deschiderii acestei mari şi importante adunări bisericeşti, a terminat cu următorul pasaj: eu am mandat de la Congresul Bisericesc ardelean, să nu se schimbe nimic din acest statut. În consecinţă ar urma, dar, că lucrarea care s-ar face aici, ar trebui să o aprobe Congresul din Ardeal, ca să poată fi aplicată.
Nu! Vă rog, după cum noi ne-am deschis inima, noi, cei din Regat; aşa cum suntem noi şi cum a voit ţara şi vremea să ne aibă; vă rog din tot sufletul, să mai cedaţi, după cum şi noi am cedat. *Ştiţi ce am cedat! Am făcut abstracţie de noi, de noi de toţi şi am ales mitropolit primat pe ÎPS Sa (aplauze prelungite). Şi, am cedat a doua oară, în contra uzului istoric şi antic, după care mitropoliţii din Ardeal se hirotoneau la Mitropolia Ungrovlahiei, la Bucureşti. Şi am cedat...*
ÎPS Sa Mitropolitul Ardealului, N. Bălan: Aceasta nu este o concesiune; era un drept al Mitropoliei din Ardeal.
PSS Episcopul Dunării de Jos, Nifon: Am cedat şi am pornit demnitarii Statului, cu o bună parte din membrii Sfântului Sinod, cu ÎPS Sa şi am sfinţit pe ÎPS Sa mitropolit al Ardealului acilea.
Şi atunci, lăsând la o parte orice fel de aluziuni, să pornim cu toţii, având în inimă numai cuvintele apostolului Pavel: „Unii altora îngăduind şi unii pe alţii cu cinste întrebându-ne...”. Şi atunci Dumnezeu, care din locaşul sfânt

[512] *Ibidem,* f. 30-32.

> priveghează asupra noastră, ne va ajuta să dăm BOR o organizație așa cum trebuie (aplauze)"[513].

Iuliu Scriban şi susţinerea relaţiei de respect reciproc între Stat şi Biserică şi a menţinerii avantajului autonomiei Bisericii ardelene

Discuțiile au devenit tot mai interesante, diferențele de opinii tot mai clar conturate. Remarcilor care s-au dorit o „punere la punct" și „readucere la problemă" (rostite de episcopul Nifon Niculescu) le-au urmat cele ale profesorului și fostului director (până în 1919) de la Seminarul „Central" din București, precum și redactorului revistei *Biserica Ortodoxă Română*, Iuliu Scriban. Acesta practic a pus „punctul pe i", îndreptându-și atenția asupra fondului problemei – atitudinea Statului față de Biserică.

Încă de la început a afirmat că există în lume mai multe tipuri de relații între cele două instituții; în România Mare se găseau însă doar două tipuri: în primul rând una de tolerare a Bisericii de către Stat, iar în al doilea rând o relație bazată pe respect reciproc.

Cel dintâi tip de relație exista în Vechea Românie. Tolerarea Bisericii de către Stat nu era altceva decât o tutelare de către Stat a Bisericii, cu alte cuvinte, o dependență totală a Bisericii față de Stat.

> „La noi, în fostul Regat, este stare de tutelare. Așa veți vedea Dvs. cum Biserica se ține de Stat ori de câte ori nu se mai simte tare pe propriile ei picioare, și astfel face, când este vorba de pildă de adventiști, apel la autoritatea Statului…
> La noi, în secolul trecut și până acum suntem în starea aceasta că nu avem în Biserică inițiativa adevărată. Biserica orice ar vrea să întreprindă, nu are curajul. Se duce la Ministerul de culte și întreabă și acolo. Dacă intră în cadrul vederilor ministrului, bine, dacă nu, nu, și nu poate face nimic… Nu este un domeniu al Bisericii în care să decidă ceva fără să apeleze la Stat...
> Noi, din cauză că ne-am deprins să trăim în starea aceasta de tutelare, așa de mult ne-am pierdut conștiința noastră că trebuie să avem și propriile noastre dorinți, ca prin însăși conștiința noastră creștină, prin cugetarea noastră să dezlegăm lucrurile, încât de multe ori ne pierdem și conștiința noastră creștină, despre ceea ce trebuie să facem în anumite cazuri. Așa s-a întâmplat. Mai degrabă găsești sprijin la Stat decât la conducătorii Bisericii. De ce? Pentru că era acea Biserică care-și lăsa din ce în ce terenul de îngrijire prin sine însuși a lucrurilor ei, partea care trebuia să o aibă, și devenea cu organismul care se atrofiază. Sunt așa de dese lucrurile acestea în Biserica noastră, petrecute sub ochii noștri, încât nu trebuie să le mai spunem.
> Statul, în asemenea împrejurări, judecă lucrurile din punctul de vedere al intereselor lui trecătoare"[514].

Pr. Scriban a dat mai multe exemple în care Statul nu a ținut cont de Biserică și de învățăturile ei morale (nerespectarea zilei de duminică în anumite instituții ale Statului, prezentarea în cinematografe a unor filme imorale, ocuparea tinerilor cu alte activități, în zile de duminică etc.). În aceste cazuri, a considerat Iuliu Scriban,

---

[513] *Ibidem,* 33-34.
[514] *Ibidem,* f. 39;43; 45-46.

Biserica ar fi trebuit să fie aceea care să molesteze organele statului, fapt însă dovedit ca fiind imposibil în contextul sistemului tutelar, unde:

> „Biserica pierde curajul de a aplica propriile ei principii. Şi acest lucru se făcea la noi într-o măsură mai mică, dar ia priviţi chestiunea din punct de vedere al Statului despot rusesc, vă veţi îngrozi de înăbuşirea ce se aducea Bisericii.
> Am aici cartea lui Soloviov «*Rusia şi Biserica*», în care se susţine că robia nu este în contrazicere cu legile Bisericii, pentru că aceasta urmăreşte mântuirea sufletului şi ce are a face aceasta cu robia"[515].

În totală contradicţie cu acest sistem de tutelare înăbuşitoare a Bisericii de către Stat, considera Scriban, se afla celălalt sistem, de respect reciproc între instituţia Statului şi cea a Bisericii:

> „Pe când în sistemul celălalt posibil, al respectului reciproc, acestea două nu se acopere perfect una pe alta, una este ceva mai depărtată de cealaltă, şi deşi există cel mai mare contact între ele, rămâne o parte în care Biserica este numai Biserică, fără relaţiunea cu Statul, şi Statul numai Stat, fără relaţiuni cu Biserica…Ei bine, Biserica aceasta s-a deprins să reglementeze treburile bisericeşti singură. Întrebatu-s-a ea singură în ce fel să rezolve cutare şi cutare chestiuni, că nu a mai avut pe cine altul să întrebe" [516].

Pr. Scriban a afirmat că tocmai acest al doilea sistem, al respectului reciproc între Stat şi Biserică, a funcţionat în Ardeal, fapt de pe urma căruia Mitropolia de la Sibiu a avut de câştigat. Iată aşadar că Scriban a fost cel dintâi participant în *Adunarea Constituantă* care a atins esenţa problemei şi a privit relaţia Biserică-Stat din perspectiva Statului şi nu a Bisericii. Desigur că abordarea nu a fost pe placul celorlalţi participanţi din Vechea Românie. Nu doar că Scriban a părăsit teza asupririi românilor ardeleni, ci a pus problema modificării relaţiei Statului român faţă de Biserică, ba chiar faţă de întreaga societate. Schimbul de replici este semnificativ în acest sens:

> „Eu găsesc că la fraţii din Ardeal conştiinţa aceasta care a rezultat din împrejurările timpului, ca Biserica să aibă propriile ei domenii de conducere, acest lucru trebuie să rămână mai departe pentru întreaga Biserică. Adică: că din aceste două sisteme, tutelar şi de respect reciproc, socotesc că sistemul respectului reciproc trebuie să dăinuiască.
> Acum, ne dăm seama că lucrul nu se poate face de azi pe mâine. Ardealul nu poate renunţa, pentru că stă pe o bază care pretinde acest lucru. A spus-o aceasta şi ÎPS Sa Mitropolitul Ardealului. Aceşti oameni nu pot renunţa la sistemul acesta fericit, să ai o parte în care eşti numai Biserică şi nu Stat.
> Noi pe ce ne sprijinim aici în Vechiul Regat? Pe o birocraţie bisericească şi nimic mai mult. Deci suntem două stări diferite care nu se pot face una.
> De aceea părerea mea este ca fiecare dintre mitropolii să rămână cu propria ei organizaţie.
> **O voce**: Adică într-un Stat unitar să fie mai multe feluri de Biserici?
> **SS Părintele Scriban**: Nu am terminat.

[515] *Ibidem,* f. 50-51.
[516] *Ibidem,* f. 43; 48;

O voce: Dar ai spus-o.
SS Părintele Scriban: Nu tot.
Pentru unitatea Bisericii va exista Sinodul episcopal, un Congres general al BOR în care se vor discuta toate ale noastre. Acest Congres general, dacă se va înfăptui,...
O voce: Şi chiar trebuie.
SS Părintele Scriban: Socotesc că Parlamentul în viitor nu mai este propriu să facă alegerea chiriarhilor noştri, pentru că membrii Parlamentului nu sunt persoane mânate de interesele spiritului religios, ci sunt persoane alese pe interese politice temporare, nu ale Bisericii, de aceea zic, că acest Congres general bisericesc ar trebui să aleagă în viitor pe chiriarhii Bisericii.
Socotesc că mai sunt şi alte lucruri, dar nu vreau să intru în amănunte şi termin.
Am spus lucrurile din propria mea convingere. Că nu convin unora poate, căci nu toate capetele sunt egale"[517].

În discuție a intervenit la un moment dat şi **mitropolitul Bălan**, care a prezentat caracteristica principală a Bisericii din Ardeal:

„Aş zice Biserica să stea pe picioare proprii, care să respire prin organele ei, căci numai aceasta poate să răspundă misiunii sale, şi numai o Biserică care are conştiința întregii răspunderi poate să fie folositoare din punct de vedere național"[518].

Aşadar, din nou se părea că lucrările se împotmolesc. Poate tocmai de aceea, **Simion Mehedinți** a propus sistarea discuțiilor, pentru a lăsa *Comisia de 15* să redacteze un Anteproiect:

„Domnilor, sunt foarte interesante conferințele auzite azi aici, de interes istoric, unele chiar anecdotice, şi chiar am putea, în forma aceasta, să continuăm săptămâni întregi, fără să se precizeze ceva şi ştiți bine că noi trebuie să isprăvim. Este o Comisiune aleasă (*Comisia de 15* – n.n.), care trebuie să vină cu un proiect, care să hotărască anume punctele de legiferat. Iată pentru ce, comparând discuțiunile din Comisiunea cea mică şi discuțiunile care ne ocupă aici, care se cam lățesc, mi-aş permite, ÎPS, cu voia tuturor celor de față, să propun amânarea discuției în această formă publică, până când Comisiunea specială, însărcinată cu precizarea diferitelor puncte va avea destul material gata cu care să vină în fața Dvs. (*aplauze*)"[519].

Propunerea a fost aprobată, şedința fiind amânată „până ce comisia va veni cu un proiect complet"[520].

---

[517] *Ibidem,* f. 51-53.
[518] *Ibidem,* f. 49.
[519] *Ibidem,* f. 54.
[520] *Ibidem,* f. 56.

7.6. Şedinţa V (24 septembrie 1920)

La început a fost prezentat *proiectul basarabean* de organizare a Bisericii Ortodoxe Române, proiect care, pe lângă admiterea unificării Bisericilor din toate provinciile, sub conducerea Sfântului Sinod şi a Patriarhului, a mai prevăzut reînfiinţarea Mitropoliei Basarabiei cu trei episcopii: episcopia Chişinăului, episcopia Ismailului şi episcopia Hotinului:

> „Basarabia după teritoriul său, după numărul creştinilor ortodocşi, diferenţa originii lor şi deosebitele obiceiuri şi instituţiuni bisericeşti în faţa clerului şi a poporului se consimte şi trebuie să fie mitropolie autonomă cu un arhiepiscop municipal al oraşului Chişinău şi cu un episcop locţiitor… (art. 54); Mitropolia Basarabiei are trei episcopii: a) a Chişinăului din trei judeţe… b) a Ismailului, iarăşi din trei judeţe şi c) a Hotinului tot din trei judeţe… (art. 55); Mitropolitul trebuie să fie moldovean cu învăţătură teologică superioară (art. 60)” [521].

Prezentare a lucrării Comisiei de 15 – stabilirea fazei I, anume principiile de constituire a corporaţiunilor centrale: Sf Sinod şi Congresul Central

Intrându-se în ordinea de zi, **mitropolitul primat** a anunţat:

> „Comisiunea pe care Dvs. aţi numit-o, după discuţiuni îndelungate dar foarte instructive şi fiind toţi membrii animaţi de hotărâta dorinţă nestrămutată de a nu ne despărţi de aici până nu am creat cel puţin acele corporaţiuni supreme de la centrul Bisericii Ortodoxe a românilor de pretutindeni, … a statorit un proiect pe articole, care vi se va citi aici şi din care rezultă că Comisiunea a statorit legiferarea sau proiectul de legiferare pentru **două corporaţiuni**.
> Întâi pentru corporaţiunea supremă, care este ***Sfântul Sinod***, acesta se consideră ca un proiect provizoriu, care va trebui să treacă prin corporaţiunea factică, prin Sfântul Sinod de aici ca să fie completat, şi a doua Corporaţiune, care ţine tot de centru, este ***Congresul bisericesc general*** sau central, în care sunt admişi, pe lângă chiriarhii Bisericii noastre, şi clerul, atât cel monahal cât şi cel de mir, într-o măsură mai largă şi, pe lângă aceştia, Biserica vie, poporul nostru, mirenii, într-o măsură anumită. Comisiunea a căzut de acord asupra tuturor principiilor fundamentale mai de căpetenie, care să stea la baza organizaţiei Bisericii şi aceste principii vi se vor aduce la cunoştinţă pentru ca Dvs. să le aprobaţi, câte le veţi crede că pot fi acceptate”[522].

Odată stabilite aceste principii de bază, mitropolitul primat a propus ca se numească o comisie permanentă, care să elaboreze *Proiectul de Statut*:

> „Vă rugăm să numiţi o comisiune stabilă, câţi membri veţi voi de fiecare eparhie, câte doi, de exemplu, care să stea aici permanent şi, pe temeiul acestor principii şi în măsura proiectului pentru corporaţiunile centrale, să continue cu organizarea Bisericii până la cele mai mici ramificaţiuni ale ei”[523].

---

[521] *Mitropolia Basarabiei*, în *Luminătorul*, an LXI, 1928, nr. 10, p. 2).
[522] ABM, fond Mateiu, dosar 245/5, f. 1-2.
[523] *Ibidem,* f. 2.

A urmat apoi la cuvânt **protopopul Ioan Lupaş**. Acesta a vorbit în numele *Comisiei de 15*:

> „În şedinţele Comisiunii s-a discutat din nou asupra principiilor care au fost enunţate aici şi s-a aflat că discuţiunea principială nu duce la rezultatul dorit. De aceea, Comisiunea a fost de părere ca să stabilească un proiect şi proiectul acesta, deşi nu ne permitea timpul să-l elaborăm cu toate amănuntele, să-l supunem aici discuţiunii măcar cu privire la cele două organizaţii care să asigure unitatea definitivă a Bisericii noastre Ortodoxe Române"[524].

Unul din principalele puncte prezentate de Lupaş a fost admiterea descentralizării şi permisiunii ca fiecare Biserică locală să-şi menţină, cel puţin provizoriu, propria organizaţie:

> „Organizaţia pe care voim noi să o dăm Bisericii noastre s-ar putea înfăţişa printr-o comparaţie, asemănând întregul organism al Bisericii cu un pom. La rădăcina acelui pom este însă Mântuitorul nostru Iisus Christos cu învăţătura Evangheliei sale. Trunchiul vrea să fie tocmai aceste organe centrale şi de asupra să fie cele cinci ramuri care sunt cele cinci mitropolii ale noastre: Mitropolia Ungrovlahiei, Moldovei, Transilvaniei, Bucovinei şi Arhiepiscopul Basarabiei. Deci, nu voim nicidecum o pornire a unuia faţă de celălalt, ci voim o înţelegere frăţească, o colaborare armonică, în care toţi să-şi poată desfăşura energiile spre binele şi înaintarea acestei Biserici şi a ţării noastre.(aplauze)
> Fiindcă însuşi textul canonului VI de la Sinodul ecumenic întâi, spune că toate obiceiurile vechi să se păstreze şi fiindcă din diferitele provincii sunt anumite obiceiuri, care se pot păstra, fără a jigni unitatea Bisericii noastre, comisiunea a fost de părere ca cel puţin acuma, într-un răstimp oarecare de tranziţie, obiceiurile acelea să fie păstrate, să fie respectate ca nu cumva, în mod brusc, desfiinţând unele dintre ele, să producem, în loc de închegarea sufletească, vreo învrăjbire sau revoltă a cuiva"[525].

Nemulţumirile ministrului Octavian Goga

Ministrul Octavian Goga a intervenit, nemulţumit de rezultatele *Comisiei de 15*. Mai întâi nu s-a arătat de acord cu acceptarea regionalismelor:

> „Cred că comisiunea trebuie să lucreze înainte şi, cum ziceam, să caute ca să înfăţişeze pe dedesubt tot ceea ce trebuie, să găsească punctele de întâlnire unde să nu se mai discute, căci cred că cu toţii suntem de acord în anumite chestiuni de ordin principial. Tendinţa de unificare, care ne-a adunat aici, ne călăuzeşte şi pe mai departe, cu toţii suntem călăuziţi de ideea de unificare.
> Dacă, în chestiunile de detaliu, va trebui să se ţină seama de împrejurări locale în aşa măsură ca să se îngăduie, pentru un timp oarecare, anumite dispoziţii de caracter local, aceasta se va putea întâmpla, însă acestea nu pot să înlăture caracterul de unificare organică pe care îl avem în vedere“[526].

În al doilea rând, Octavian Goga a fost nemulţumit de faptul că, odată stabilite principiile de bază, nu s-a acceptat detalierea lor, pentru aplicarea lor unitară. Goga a stabilit ca fundamentale trei principii în noua organizare bisericească:

---

524 *Ibidem.*
525 *Ibidem,* f. 3.
526 *Ibidem,* f. 7-8.

„Cred că cu toții suntem de acord asupra unor mari principii: întâi principiul votului universal, pe care vrem să-l introducem în Biserică şi al doilea principiul eligibilității, iar al treilea principiul participării elementului mirean la corporațiunile administrative ale Bisericii. Ei bine, suntem de acord în aceste mari chestiuni. Acestea sunt chestiunile cardinale, care nu pot să mai fie discutate. Pe aceste principii noi putem să tragem concluzii logice, dacă vreți, de sus de la Congres, trecând prin Sfântul Sinod, sau cum îi veți zice, prin eparhii, coborându-ne apoi la scaunul protopopesc şi mergând până jos, până la sinodul parohial. În toate putem să fim de acord. Acuma, că unul crede că participarea numărului mirenilor trebuie să fie proporțional într-un fel sau altul. Acestea sunt chestiuni de păreri, dar, în fața argumentelor care se vor aduce, la urma urmelor, trebuie să se găsească o măsură de dat”[527].

Astfel, de exemplu, Octavian Goga nu a putut înțelege motivul pentru care *Comisia de 15* nu a stabilit, în mod unitar, proporția laicilor în corporațiunile bisericeşti.

„Este un lucru ciudat, după ce admiți un principiu, în cadrul acestui principiu să nu arăți şi proporția în care elementul mirean va intra şi să dai naştere la ipoteze pe această chestiune? De ce să lăsăm nelămurit, când am putea să rezolvăm chestiunea definitiv acuma?”[528]

Interesant este faptul că Octavian Goga a considerat că cea mai delicată chestiune care nu putea fi acceptată de toți, o putea constitui doar modul de investire a preotului (prin alegere sau numire), el afirmând că opta pentru numire. Şi într-adevăr, această chestiune a fost singura care nu a fost reglementată până în final, nici chiar prin Legea din 1925, care a menținut în această chestiune vechile obiceiuri şi legiuiri locale.

„Singurul lucru, după ce am examinat totul, unde s-a părut că sunt dificultăți mai mari, nu fiindcă nu s-ar găsi o soluție justă, ci fiindcă în unele părți ne găsim cu un anumit obicei care s-a practicat până acuma, este chestiunea alegerii sau numirii preoților. Mi se pare, aceasta este singura chestiune de ordin mai important, unde noi ne găsim în fața, pe de o parte a unor considerațiuni de logică, iar pe de altă parte a obiceiurilor de până acuma. Eu, în Comisiunea în care am fost, nu mi-am ascuns părerea pe care o am, că ar fi mai bine ca preotul să fie numit.

Voci: Mai bine numit.

D-l Oct. Goga, ministrul Cultelor: numit de o anumită corporațiune care să fie chemată ca să facă aceste numiri. Am crezut eu, în judecata mea, care se întemeiază pe anumite observații pe care le-am făcut în cadrul acestei vieți bisericeşti, şi în toate părțile din Transilvania, şi, în această chestiune, poate că se găsesc printre Dvs. preoți din Transilvania care să confirmați această părere, poate unii sunt de altă părere, dar, eu, observând până acuma, am ajuns la părerea că este mai bine ca o corporație să-l numească, decât ca să fie ales preotul. O corporație de oameni chemați ar judeca mai bine cine este potrivit

[527] *Ibidem,* f. 8-9.
[528] *Ibidem,* f. 5.

pentru un anumit loc, decât să lăsăm această chestiune pe seama altor elemente, foarte străine de viața pur bisericească. Chestiunea aceasta aşa o judec eu.

Acuma, că în alte părți, în Transilvania, cu acest drept s-a obişnuit poporul şi trebuie să recunosc că pe urma acestui drept poporul nostru a făcut o şcoală cetățenească, s-a obişnuit cu ideea de vot de acum 50 de ani, practicând în cadrul Bisericii votul universal, şi acesta este un câştig mare pe care l-a adus Biserica şi trebuie să recunosc că şi poporul din Transilvania s-a împrietenit foarte mult cu această idee că poate ar fi greu să-l lipsim de acest drept care a trecut în conştiința populară...

O voce: Învățul are şi dezvăț.

D-l Oct. Goga, ministrul Cultelor: Ei bine, eu nu sunt intransigent. Am stăruit mai pe larg asupra acestei chestiuni de detaliu ca să vă arăt că, în anumite chestiuni, cum este aceasta, unde sunt importante motive, s-ar putea, de exemplu, să zicem, căci n-ar fi o greutate, s-ar putea zice că, pentru un anumit timp, de experiență, această dispoziție, în provincia cutare, să nu se aplice. Însă, în cele mai multe chestiuni putem cădea de acord asupra unor măsuri unitare"[529].

În al treilea rând, Goga a fost nedumerit de faptul că membrii *Comisiei de 15* nu au avut o viziune organică, pornind, cum ar fi fost normal, de la bază spre centru, preocupându-se mai întâi de corporațiunile centrale:

„Nu ştiu cum ați hotărât Comisiunea Dvs., căci nu am avut onoarea să iau cunoştință de lucrări, dar eu cred că Comisiunea ar trebui să meargă mai departe. Sunteți numai în vârful piramidei. Am pornit-o de sus în jos şi trebuie să ne scoborâm pe scară în jos. Poate ar fi fost mai bine să o luăm de jos, de la parohie.

O voce: Era mai bine.

D-l Oct. Goga, ministrul Cultelor: Să fi pornit de jos, de la parohie şi ne urcam în sus. Am luat-o însă de sus în jos. Şi un sistem şi celălalt sunt admisibile.

Am început cu Sfântul Sinod, am ajuns la Congres, nu ştiu dacă Comisiunea va lucra ca să meargă mai departe. Eu însă cred că numai după ce vom avea, sau cum credeți şi Dvs., numai după ce vom avea o limpede privire asupra întregului organism, de sus şi până jos, numai atunci poate să se înceapă o discuțiune plenară, căci dacă avem ceva complet, vedeți Dvs. cum ne tot oprim şi ne poticnim la fiecare pas mai departe. Cred eu că aşa ar fi mai bine, să avem odată legătura trasă de sus şi până jos, să ni se înfățişeze organismul întreg atunci să se pornească discuțiunea"[530].

În concluzie, ministrul Octavian Goga a susținut ideea ca această *Comisie de 15* să lucreze în continuare, să prezinte proiectul *Adunării*, după care să-şi expună părerea şi Guvernul:

„Comisiunea să lucreze înainte, să rămână aici în permanență în legătură cu noi. Eu nu voi căuta să o influențez cât de puțin cu părerile mele. Rolul meu va fi mai mult a unui asistent, cum a fost şi până acuma. Dar până când? *Până în momentul când se vor termina lucrările Comisiunii.* În acel moment ne vom întruni din nou cu toții şi atunci fiecare intrăm în domeniul discuțiunii libere.

---

[529] *Ibidem,* f. 8-10.

[530] *Ibidem,* f. 5-6.

> Atunci, în mod firesc intervine şi datoria mea, ca reprezentant al Guvernului, să fixez care sunt părerile mele față de proiectul care vi se înfățişează Dvs. Atunci, natural, îmi voi arăta părerile, rămânând ca să le examinați împreună… Sunt de credința că ar fi bine ca acuma, dacă suspendăm şedințele plenare, să binevoiți să vă numiți reprezentanții Dvs., fără nici un amestec al Guvernului, care, împreună cu organele ministerului, să-şi țină şedințele”[531].

La opinia ministrului s-au raliat şi alți participanți ai Constituantei. Astfel, preotul **Constantinescu-Lucaci**, tocmai pentru asigurarea transparenței, a propus ca în viitor Comisia să prezinte proiectul elaborat în scris, astfel ca membrii Adunării să-l poată consulta timp de 15 zile, după care să fie dezbătut în plen[532].

De asemenea, **Episcopul Vartolomeu Stănescu al Râmnicului** a aderat la ideea ministrului, că bazele Statutului ar fi trebuit să fie fixate în plenul Adunării, astfel ca să ştie *Comisia de 15* cum să lucreze. Totodată, a constatat că nu s-a luat drept bază *Statutul Organic* şagunian:

> „Vă mărturisesc, însă, că m-aş fi împăcat foarte bucuros cu procedeul acesta: să fie luat Statutul şagunian de bază şi punctele care se combăteau să fie înlocuite, iar ce se socotea bun, să se țină. În acest fel nu am fi avut spectacolul acesta, ca de atâtea zile să lucrăm în gol. De aceea, **dacă Statutul şagunian nu s-a luat drept bază de discuție, să se întocmească un proiect complet de către Comisiune, care să se tipărească şi să se împartă tuturor spre a-l studia şi apoi să se discute aici articol cu articol.** Aşa vom avea o metodă de lucru, clarificând toate chestiunile în scurt timp”[533].

Prof. Constantin Nazarie a replicat că:

> „Am dobândit lucrul acesta! Unificarea generală o avem. Ideile generale, de sus până jos, sunt hotărâte! Lăsați dar, lucrarea unei Comisiuni care să stabilească amănuntele şi să tipărească proiectul şi când vom reveni, îl vom discuta în toate amănunțimile lui şi atunci veți înțelege economia legii”[534].

Ultimul cuvânt al lui Miron Cristea. Recapitularea şi „supunerea la vot” a principiilor de organizare bisericească

Mitropolitul primat a expus cât de obositor era lucrul în comisie, fiind deci „greu să se precizeze totul în scris. Este enorm.”. De aceea, a mai trecut, încă odată, în revistă principiile de bază ale viitorului statut, le-a „supus aprobării”, după care a suspendat şedința. Discursul său este elocvent şi antologic, prin modul în care a reuşit să-şi impună propriile principii, inducând deseori impresia că acceptă ideile contrare:

> „Am precizat în Comisiune principiile fundamentale care au să stea la baza organizației Bisericii şi am convenit cu toții ca să *nu punem anume cuvântul de autonomie, fiindcă acest cuvânt poate că este impropriu* şi am convenit să creăm pentru Biserică libertatea sau dreptul de a conduce prin organele sale proprii afacerile bisericeşti până la un anumit loc.

[531] *Ibidem,* f. 11-13.
[532] *Ibidem,* f. 13-14.
[533] *Ibidem,* f. 17.
[534] *Ibidem,* f. 18.

În privința raportului Bisericii cu Statul, am convenit că, deoarece acest Stat are între cetățenii săi vreo 14 milioane de români, deoarece Statul acesta, din toate tradițiile sale, de la început, de când s-a născut şi până azi, a fost în cea mai strânsă legătură cu Biserica, niciodată voievozii mari români nu se pot închipui fără viața Bisericii de care au fost încălziți, niciodată nu se poate închipui vreo mănăstire sau biserică unde să nu zacă osemintele lor sfinte, de aceea, am hotărât ca această Biserică să rămână şi pe viitor, dacă nu dominantă, să zicem națională a Statului românesc. *Acest Stat român are impregnat, prin majoritatea locuitorilor români şi prin tradițiile trecutului, are impregnat caracterul şi timbrul de Stat cu caracter Ortodox. Prin urmare, date fiind aceste legături, urmează să fie şi de aici înainte cea mai intimă legătură între această Biserică şi Stat.*

Aşadar, să nu se supere nimenea de cuvântul autonomie. În aceste puncte cred că suntem de acord.(*aplauze*)

A doua chestiune: Am convenit cu toții şi mai ales noi şi îndeosebi eu, că noi, arhiereii nu mai avem să conducem în mod absolut sau autocrat interesele noastre bisericeşti, până unde sunt canoanele, fireşte. *Ultimul cuvânt este al nostru, răspunderea este a noastră (a ierarhilor – n.n.) şi când vom vedea că nu este în convingere cu principiile Bisericii, vom căuta să apărăm principiile, însă cu sfiiciune, mai ales în chestiunile unde sunt mireni, care sunt mai cu ajutor în chestiuni administrative, financiare, artistice să reclamăm colaborarea celor de pe lângă noi*. Va să zică, principiul de a admite corporațiuni pe toată linia, asupra cărui principiu cred că suntem de acord toți, din toate părțile țării?

În aceste corporațiuni se face o bifurcație. Sunt unele lucruri care se atribuie Sfântului Sinod, sunt apoi corporațiuni curat bisericeşti, formate din membrii clerului pentru chestiunile de judecată, de disciplină, şi acestea pentru cuvântul că nu se pot amesteca alții în chestiunile de disciplină ale preoțimii. Acestea sunt corporațiuni curat clericale, bisericeşti. În celelalte chestiuni, fie de administrație, fie materiale, *mergem aşa de departe încât admitem întreaga Biserică a noastră vie, admitem şi colaborarea mirenilor. Va să zică, şi în acest punct suntem de acord?*

Dar, fiindcă noi voim ca în viitor Biserica Țării să dezvolte mai multă activitate de natură umanitară, filantropică, întreaga operă a samaritenei, ca să vadă lumea că primim legea şi învățătura lui Hristos, şi fiindcă în aceasta *poporul poate să ne fie de folos şi chiar femeile, am mers aşa de departe că admitem, sub oblăduirea preoțimii, a clerului, admitem subconsilii, unde şi femeile să vină în ajutor* cu mâna şi cu inima lor plină de simț nobil pentru nevoile şi alinarea suferințelor lumeşti.

*Asemenea, admitem principiul eligibilității***.** Şi părerea mea este ca la parohie să mergem în această privință până la cea mai extremă margine a votului universal şi să admitem pe toți țăranii care sunt oameni cinstiți, nepedepsiți, care-şi fac datorințele către Biserică, contribuie la susținerea ei şi cercetează Biserica, tot ce este bun creştin; pe aceştia pe toți îi cuprindem în aşa numita listă electorală şi din ei formăm Congresul parohial, adunarea parohială, care are şi ea un Consiliu. Va să zică şi acestea le admitem.

Admitem ca alegerea chiriarhilor să se facă de corporațiunile bisericeşti şi nu ca până acum de corporațiuni de altă natură.

*În privința eligibilității, însă, este o diferență***.** Într-un punct sunt şi eu de părerea d-lui ministru. Eu, care, deşi am trăit în Ardeal 25 de ani în Biserică, însă sunt,

spre deosebire de mulți de dincolo, *sunt de părere şi am convingerea că de exemplu preotul nu este bine să fie ales*. Alegerile acestea pot să împartă satele în partide, unii fiind de partea aceasta şi ceilalți de alta. În această mişcare, se întâmplă că preotul nu este ales, ci este impus de un partid şi atunci el nu este părintele tuturor.
*Însă, după cum mi se pare, în toate principiile sunteți de acord***.** Dacă Dvs. aceste principii le luați de bază, vă rog să spuneți că le apreciați şi atunci ori primiți aceeaşi comisiune...
Voci: Le primim în principiu.
IPSS Dr. Miron Cristea, preşedinte: ori să se aleagă o alta care...
Voci: Tot aceeaşi comisiune.
S. Sa arhimandritul Romul Ciorogaru: Trebuie să se facă un proiect pe baza principiilor. Nu primim acum proiectul de azi, ci primim tot aceeaşi comisiune.
Miron Cristea: Din comisiune lipseşte, pentru câteva săptămâni, unul din membrii care este mai tânăr. În cazul acesta v-aş ruga să substituiți un altul.
S Sa preotul Nazarie: *Să se pună la vot dacă adunarea consimte la principiile propuse.*
Voci: Le primim ca bază.
Se pune la vot proiectul care conține principiile generale şi se admite.
Miron Cristea: Atunci să suspendăm şedința pe câteva minute şi D-voastră vă consultați asupra compunerii comisiei.
-Se suspendă şedința. La redeschidere
IPSS Mitropolitul Primat Dr. Miron Cristea, preşedinte: Mi se pare că ați aprobat ceea ce vi s-a arătat aici, în liniamente generale; le-ați luat la cunoştință, cu rezerva de a se continua lucrările comisiunii"[535].

Lucrările *Adunării constituante* au fost suspendate, pentru a lăsa *Comisia de 15* să termine un Anteproiect de Statut de organizare bisericească.

[535] *Ibidem,* f. 19-25.

8.
ANTEPROIECTUL REDACTAT DE *COMISIA DE 15* (24 SEPTEMBRIE – 2 NOIEMBRIE 1920)

Comisia de 15 (*Comisiunea pentru alcătuirea statutului de organizare a Bisericii autocefale ortodoxe din România*) a lucrat mai mult de o lună de zile (24 septembrie -2 noiembrie 1920), sub conducerea mitropolitului primat. În ziua de 24 noiembrie 1920, a emis ***Anteproiectul de lege pentru organizarea BOR autocefale*** şi a elaborat următorul proces verbal:

> „Noi, mai jos iscăliţii, membrii delegaţi ai Constituantei bisericeşti pentru alcătuirea unui statut de organizare a Bisericii autocefale ort. din România, luăm act cu plăcere că am terminat lucrările Comisiunii. Mai hotărâm:
> 1. Părintele Mitropolit Primat, împreună cu Dr. D. Boroianu şi V. Branişte sunt invitaţi să revizuiască lucrarea şi stilul său;
> 2. lucrarea astfel prevăzută să se tipărească şi să se trimită mitropoliţilor şi arhiepiscopului Basarabiei, ca să se pronunţe asupra ei corporaţiunile cu cădere;
> 3. apoi să se convoace Constituanta bisericească pentru a lua cunoştinţă şi a se pronunţa asupra lucrării;
> 4. de la Constituantă, lucrarea va trece la Sf. Sinod.
>
> Semnează: Miron Cristea, A. C. Popovici, ic. mitr. Alexandru Baltaga, Dr. V. Branişte, ic. stavr. Ion Adronic, ic. st. S. Bejan, Dr. N. Cotlarciuc, Nicoale Ivan, C-tin Nazarie, Dr. Boroianu, C. Dissescu (cu oarecare rezerve asupra unor puncte de organizare)”[536].

La 4 decembrie 1920 a fost înştiinţat despre *Anteproiect* şi Ministerul de Culte, iar în 25 decembrie 1920, Mitropolitul Primat a prezentat *Anteproiectul Sf. Sinod* ca să se pronunţe asupra lui, ca organ suprem al Bisericii. Sf. Sinod l-a însărcinat pe arhiereul Vartolomeu[537] să prezinte sesiunii viitoare a Sf. Sinod un referat relativ la *Proiect*[538].

Anteproiectul prezentat a cuprins mai întâi *Dispoziţii generale* (în 16 articole), iar apoi, în partea a doua, Statutul propriu-zis, în şase secţiuni (cu 232 paragrafe), anume:

---

[536] ABM, fond Mateiu, dosar 551, f. 10-11.

[537] Vartolomeu Stănescu (1875-1954), arhimandrit de scaun" (vicar) al eparhiei Dunării de Jos (1910 - 1912), arhiereu titular cu numele “Băcăuanul" (1912), inspector al seminariilor din Ţră (1912), profesor de Noul Testament la Facultatea de Teologie din Bucureşti (1913 - 1919), loctiitor de episcop la Argeş (1 apr.1919 - 1 apr. 1920), loctiitor la Râmnic din 1 apr. 1920), apoi episcop eparhiot la Râmnic (ales 17 mart. 1921, înscăunat 24 apr.), unde a păstorit până la 1 nov. 1938, când a fost pensionat şi s-a stabilit la mănăstirea Bistriţa.

[538] ABM Mateiu 551, f. 11.

1. Mitropolia Primațială (cu următoarele șase capitole, § 1-30: Sf. Sinod, Congresul General Bisericesc, Consiliul Central Bisericesc, Consistoriul Spiritual Suprem, Casa Bisericii, Învățământul religios);
2. Mitropoliile (cu § 31-34);
3. Episcopiile (cu patru capitole, § 35- 100): Adunarea eparhială, Episcopul, Drepturile şi datorințele chiriarhului, Consiliul eparhial);
4. Sfintele Mănăstiri (cu § 101-133);
5. Protopopiatul (cu şase capitole, § 134- 168: Protopopul, Adunarea protopopească, Consiliul protopopesc, Administratorii (epitropii) protopopeşti, Județul preoțesc, Conferințele preoțeşti);
6. Parohia (cu şapte capitole, § 169-232: Adunarea parohială, Consiliul parohial, Comitetele parohiale, Organele executive ale Consiliului parohial, Personalul parohiei, Edificiul bisericii, Cimitirele rurale).

8.1 Dispoziţiile generale ale *Anteproiectului*

„Art. I. Biserica autocefală Ortodoxă Română, cuprinzând în temeiul hotărârii unanime a organelor de cădere totalitatea credincioşilor: **1) Mitropoliei Ungro-Vlahiei** cu eparhiile: a) Arhiepiscopia Bucureştilor, b) Eparhia Râmnicu Vâlcea-Noul Severin, c) Eparhia Buzăului, d) Eparhia Argeşului; **2) Mitropoliei Moldovei şi Sucevei**, cu eparhiile: a) Arhiepiscopia Iaşilor, b) Episcopia Huşilor, c) Episcopia Romanului, d) Episcopia Dunării de Jos; **3) Mitropoliei Ardealului, Banatului, Crişanei, Maramureşului**, cu: a) Arhiepiscopia Sibiului, b) Episcopia Aradului, Ianopolei, Hălmagiului şi a părților anexate din Banatul Timişan, e) Episcopia Caransebeşului, d) Episcopia Oradiei Mari, e) Episcopiei Clujului, Vadului şi a Feleacului; **4) Mitropoliei din Cernăuți**; **5) Arhiepiscopiei Chişinăului şi Hotinului**, este şi rămâne una sfântă, sobornicească, apostolească şi nedespărțită, fiind Biserică dominantă şi națională a Statului român.

Art. II. Biserica Ortodoxă Română în înțelesul canoanelor şi al legii îşi reglementează, administrează şi conduce, prin organele sale proprii afacerile sale bisericeşti, şcolare, fundaționale şi epitropeşti, în întreaga sa activitate organică, cu observarea legilor Statului.

Art. III. Pe temeiul doctrinei Bisericii Ortodoxe, puterea bisericească, numită în Sf. Scriptură „puterea cheilor” care se cuprinde în puterea învățătorească, preoțească şi cârmuitoare, Domnul nostru Iisus Hristos a dat-o Apostolilor Săi şi numai lor; şi de la Apostoli a trecut puterea aceasta la urmaşii lor, dintre care singuri numai episcopii au primit-o în deplină măsură, fiind astfel, depozitarii plenitudinii acestei puteri.

Deci, *în fruntea Bisericii ca cea mai înaltă autoritate şi suprem for stă Sfântul Sinod în toate afacerile bisericeşti de orice natură,* care după canoane şi după regulamente speciale intră în competența lui.

Respectându-se această temelie, colaborarea clerului şi a mirenilor e primită în corporațiuni bisericeşti autonome constituționale cu sistem reprezentativ. Aşa dară, pe lângă Sfântul Sinod, funcționează în viața administrativă şi economică a Bisericii corporațiuni constituite parte numai din membri ai clerului, parte din clerici şi mireni în conformitate cu dispozițiile acestui Statut Organic şi cu respectarea Sf. Canoane şi a practicei vechi bisericeşti.

Art. IV. Părțile constitutive ale Bisericii sunt: 1. Mitropolia primațială; 2. Mitropoliile istorice; 3. Episcopiile; 4. Mănăstirile; 5. Protopopiatele; 6. Parohiile.

Art. V. Clerul şi poporul drept credincios, formând Biserica cea vie, este chemat a participa, în persoană sau prin reprezentanți, la toate acțiunile administrative bisericeşti, culturale, şcolare, fundaționale şi epitropeşti; dar totodată are şi datoria a purta toate sarcinile de la care atârnă bunăstarea şi înaintarea Bisericii.

Fiecare parte constitutivă a Bisericii are drept a-şi administra şi a conduce, independentă de altă parte constitutivă, sie-şi egală, afacerile sale bisericeşti, şcolare, culturale, fundaționale şi epitropeşti; iar prin reprezentanții săi fiecare parte inferioară participă la lucrările părților superioare până la Mitropolia primațială.

Art. VI. Toate acțiunile părților constitutive, admise în punctele precedente, se îndeplinesc, în frunte cu Sfântul Sinod, de Congresul General Bisericesc, Adunările eparhiale, protopopeşti şi parohiale.

Art. VII. Pentru administrarea şi conducerea afacerilor bisericeşti, şcolare, fundaționale şi epitropeşti se va alege câte un consiliu, cu administratori sau epitropi ai averii, la Mitropolia primațială şi în fiecare eparhie, protopopiat şi parohie; iar pentru afacerile disciplinare şi judecătoreşti, vor funcționa consistorii spirituale judecătoreşti, sub suprema autoritate a Sfântului Sinod.

Art. VIII. Jurisdicțiunea bisericească atât în afacerile judițiale, cât şi cele disciplinare, se va face în instanțe, una pentru protopopiat, alta la eparhie şi a treia la Mitropolia primațială. Întreaga procedură judecătorească se va cuprinde în regulamente speciale.

Art. IX. Dispozițiile ce se iau de vreo jurisdicțiune sau autoritate bisericească se aduc la îndeplinire numai cu mijloace bisericeşti şi morale. În cazuri extraordinare de rezistență însă, spre susținerea ordinei bune, *se poate cere şi asistența puterii publice.*

Art. X. Statul pune la dispoziția Bisericii sale toate mijloacele sale materiale necesare pentru existența şi susținerea ei, a clerului şi a tuturor slujitorilor ei şi a aşezămintelor existente ale Bisericii, precum şi pentru înființarea de aşezăminte noi, reclamate de împrejurările timpului şi de împlinirea cât mai cu succes a misiunii sale bisericeşti, culturale şi umanitare, samaritane etc. În cazurile din urmă, cu privire la procurarea mijloacelor, va premerge înțelegerea organelor bisericeşti cu cele ale Statului.

În scopul de a uşura cât mai mult Statul de această sarcină: a) Se întemeiază *un Fond al Bisericii* din averile disponibile ale Bisericii, din economiile bugetare, din donațiuni, din desdăunările ce vor trebui date pentru reparațiile nedreptăților istorice făcute în curs de veacuri Bisericii de dincolo de Carpați şi pentru averile efective, ce i s-au înstrăinat, iar în Vechiul Regat pentru averile secularizate şi expropriate fără nici o despăgubire cum şi alte mijloace; b) Cu ocazia împroprietăririi, toate parohiile rurale şi mănăstirile vor fi donate cu pământ cultivabil în măsura trebuințelor; c) Părțile, care constituiesc organismul Bisericii şi anume: parohiile, protopopiatele, mănăstirile, episcopiile, mitropoliile şi Mitropolia primațială, ca să ajungă cu timpul pretutindeni a-şi acoperi toate trebuințele din mijloacele proprii, se recunosc de persoane morale, având dreptul a primi donațiuni şi legate, a aduna averi mobile şi imobile de orice soi şi a le administra prin organele sale, *sub controlul Statului,* şi a le folosi pentru trebuințele Bisericii şi ale aşezămintelor ei.

Art. XI. Biserica atât din punct de vedere canonic, cât şi igienic şi economic, nu admite a se folosi în uzul ritual, decât numai lumânări de ceară curată. În acest scop se asigură Bisericii monopolul lumânărilor de ceară pentru trebuinţele rituale, având a se înfiinţa fabrici pentru lumânările de ceară, care să fie proprietatea Bisericii şi conduse de organele ei.

Art. XII. În toate şcolile primare, secundare şi profesionale atât ale Statului cât şi de altă treaptă, studiul religios este studiu obligatoriu, ca toate studiile principale şi se propune în fiecare clasă în două ore pe săptămână, şi anume, în şcolile primare de către preoţii din parohie, sau de către alte persoane pregătite de Biserică în acest scop, iar în celelalte şcoli de preoţi, *catiheţi, numiţi de chiriarh în înţelegere cu Ministerul Cultelor şi plătiţi de Stat* în sumă egală cu profesorii şcolii respective; şi toţi au să conducă pe elevi la biserică în zilele de dumineci şi sărbători, fie în biserica institutului, fie în o biserică apropiată.

Art. XIII. Întreaga armată trebuie să-şi aibă clerul său propriu în frunte cu un vicar militar, care în afacerile ce privesc îngrijirea sufletească bisericească a armatei, poate lua parte la şedinţele Sfântului Sinod cu vot deliberativ, dacă-i arhiereu, şi cu vot consultativ, dacă nu are acest dar bisericesc.

Art. XIV. Edificiul bisericii, mănăstirii şi curtea, ograda lor sunt lucruri sfinţite şi nu pot fi nici vândute, nici sechestrate, nici înstrăinate pentru alte scopuri.

Art. XV. Toate sărbătorile oficiale şi festivităţile naţionale ale familiei domnitoare şi cele de stat se vor oficia în Biserica Statului, fără a atinge datorinţa celorlalte culte de a ţine şi ele aceste serbări în Biserica lor.

În slujba oficială sunt îndatoraţi a lua parte membrii sau reprezentanţii Guvernului, căpeteniile sau reprezentanţii dicasteriilor şi oficiilor publice, civile şi militare, asemenea reprezentanţii academiilor, universităţilor şi şcolilor de toate gradele.

Art. XVI. Averile Bisericii nu se pot confisca sau expropria de nimeni fără învoirea autorităţii bisericeşti sau fără o procedură legală şi cu despăgubirea cuvenită".

8.2. Organele centrale, de la Mitropolia primaţială

Sfântul Sinod

Potrivit membrilor *Comisiei de 15*, în „centrul unităţii spirituale" a românilor ortodocşi urma să se afle Sf. Sinod. Acesta urma să fie „compus din mitropolitul primat al ţării, din toţi mitropoliţii şi arhiepiscopii, din episcopi şi arhierei-vicari ai Bisericii Ortodoxe din România". Mitropolitul primat îndeplinea funcţia de preşedinte al Sfântului Sinod, iar în lipsa acestuia, mitropolitul Moldovei, urmând apoi al Transilvaniei, al Bucovinei, arhiepiscopul Chişinăului, sau cel mai vechi episcop în hirotonie" (§ 2).

Sfântul Sinod avea să fie convocat de două ori pe an, sau, în funcţie de situaţie, şi în sesiune extraordinară (§ 3). În vederea convocării Sfântului Sinod, mitropolitul primat trebuia să încunoştinţeze Coroana (§ 4).

Atribuţiile Sfântului Sinod au fost enumerate în § 5, şi acestea cuprindeau luarea de decizii în probleme spirituale (dogmatice, sacramentale şi rituale), putând însă şi „lua hotărâri, ca for suprem, *în toate afacerile de orice natură* ce intră în competinţa lui, conform Sfintelor canoane şi a regulamentelor speciale". Conform

§ 6, Sfântul Sinod deținea un birou special, „care stă la dispoziția președintelui" și care era compus dintr-un director, un secretar, un registrator, un arhivar, un bibliotecar și un număr corespunzător de copiști și servitori (§ 6).

Congresul General Bisericesc

Acesta reprezenta cel de-al doilea organ central de conducere a Bisericii Ortodoxe Române. Trebuia să fie alcătuit *în proporție egală* din reprezentanții clerului și ai poporului din toate mitropoliile ortodoxe române și din Arhiepiscopia Chișinăului (§ 7). Repartiția pe Mitropolii a fost următoarea: Mitropoliile Ungrovlahiei și Moldovei câte 27 de membri, Mitropolia Ardealului câte șase membri din fiecare eparhie, Mitropolia Cernăuților 12 membri, iar Basarabia 18 membri. Toți acești membri erau „delegați" (deci nu s-a specificat dacă aleși sau numiți) pentru o perioadă de cinci ani (spre deosebire de trei ani cât dura mandatul deputaților congresuali ardeleni). Mitropolia Ardealului putea în continuare, dacă voia, „*susține proporția de 1 la 2 între clerici și mireni don statutul șagunian*" (§ 9). Mitropoliții, arhiepiscopii și episcopii erau membri de drept ai Congresului general bisericesc.

Congresul general bisericesc se întrunea la București, la perioade de trei ani, sau în caz de necesitate (§ 13).

Principala îndatorire a Congresului General Bisericesc trebuia să fie alegerea mitropolitului Ungrovlahiei și pe cel al Moldovei. În acest caz, participau ca membri de drept (în măsura în care erau ortodocși) și următorii dregători și personalități oficiale din Stat, anume: Președintele Consiliului de miniștri, Ministrul Curții regale, Președintele Senatului, Președintele Camerei Deputaților, Ministrul Cultelor, Șeful Statului major al Armatei, rectorii Universităților, decanii Facultăților de Teologie, Președintele Înaltei Curți de Casație, Președintele Înaltei Curți de Conturi, Președintele Contenciosului Administrativ și Președintele Academiei Române (§ 7-12).

Alte îndatoriri ale Congresului trebuiau să cuprindă: a susține și apăra toate interesele și drepturile Bisericii Autocefale Ortodoxe române; a conduce și reglementa afacerile administrative bisericești, școlare și fundaționale ale întregii Biserici din România; a se ocupa de averile mobile și imobile, în sensul controlului și îngrijirii ca acestea să sporească; apoi a procura mijloacele materiale pentru subvenționarea bisericilor sărace; a organiza colecte. Așadar, Congresul a primit atribuții de ordin social și filantropic.

Nu au fost prevăzute, în mod explicit, atribuții legislative pentru Congresul General Bisericesc, ci doar puterea de decizie cu privire la împărțirea eparhiilor, dar *după o prealabilă înțelegere cu eparhiile interesate și cu organele statului* (§ 14, punct 9).

Consiliul Central Bisericesc

De asemenea, s-a prevăzut alegerea de către Congres a unui *Consiliu Central Bisericesc*, compus din zece membri (câte doi din fiecare provincie bisericească). Jumătate din membri urmau să fie salarizați, ceilalți doar „supleanți". Mitropoliții și arhiepiscopul Chișinăului trebuiau să fie membri de drept în acest Consiliu.

Acest Consiliu Central trebuia să reprezinte organul suprem administrativ pentru întreaga Biserică Ortodoxă Română şi totodată organul executiv al Congresului General Bisericesc.

Important mai era faptul că acest „Consiliu Central îşi va avea biroul împreună cu al Sfântului Sinod, cu acelaşi personal de cancelarie", ceea ce lăsa să se întrevadă dimensiunea ideilor centraliste.

Consistoriului spiritual suprem

Ca for suprem judecătoresc, pentru cazurile apelate de la Consistoriile spirituale eparhiale, a fost prevăzut Consistoriul Spiritual Suprem. Acesta urma să fie compus din cinci preoţi cu pregătire superioară, câte unul din fiecare mitropolie şi arhiepiscopia Chişinăului, *numiţi de Sfântul Sinod*, pe un termen de cinci ani, după care puteau fi numiţi din nou (§ 19-20).

Casa Bisericii

Autorii Anteproiectului din 1920 au menţinut vechea instituţie a Casei Bisericii:

> „Pentru administrarea Fondului religionar central, creat din mijloacele amintite în art. X din *Dispoziţiunile generale* ale acestui Statut organic, a averii comune întregii Biserici, cum şi pentru administrarea sumelor acordate din bugetul Statului pe seama Bisericii Ortodoxe".

Casa Bisericii trebuia să fie alcătuită din trei membri: unul numit de Ministerul Cultelor, al doilea de Consiliul Central al Bisericii, iar la treilea, care era totodată preşedinte al acestui Consiliu administrativ, urma să fie numit în comun acord de către mitropolitul primat şi Ministerul Cultelor. „Acest Consiliu stă deopotrivă sub controlul Ministerului Cultelor şi al Consiliului central bisericesc şi în directă legătură" (§ 23). Casa Bisericii urma să deţină atribuţii depline când era vorba de administrarea averii Bisericii şi de sumele pe care le primea Biserica de la Stat, prin Ministerul de Finanţe, sume prezentate de Ministerul de Culte în Parlament (Cameră) (§ 24).

Prin urmare, prin Casa Bisericii, ingerinţa Statului în treburile Bisericii era deplină, nemaiputându-se pune problema autonomiei bisericeşti.

8.3. Mitropoliile istorice

Este interesant faptul că despre mitropoliile istorice, *Anteproiectul* din 1921 s-a ocupat doar în patru paragrafe (§ 31-34).

Mai întâi s-a prevăzut că

> „o Mitropolie se compune din mai multe episcopii sufragane, în frunte cu mitropolitul, care este totodată arhiepiscopul Episcopiei centrale din acel ţinut, având drepturile şi îndatoririle fiecărui chiriarh" (§ 31).

Totuşi, din cele patru Biserici istorice (a Vechiului Regat, a Ardealului, a Bucovinei şi a Basarabiei), doar trei mitropolii (Ungrovlahia, Moldova şi Sibiu) aveau episcopii sufragane. Mitropolia Bucovinei îşi pierduse eparhiile sufragane. Totuşi, următorul paragraf al Anteproiectului a stabilit că

> „*Mitropoliile, fiind rezultate ale evoluției istorice,* se susțin dimpreună cu așezămintele lor, care se administrează după dispozițiile în vigoare" (§ 32).

Acest fapt însemna atât menținerea Mitropoliei Bucovinei (fără saufragane), dar mai ales respectarea drepturilor electorale din Mitropoliile istorice (§ 33):

> „Alegerea mitropoliților se face în Congresul general bisericesc, sporit cu membrii de drept, înșirați în § 7-12.
> *În Mitropolia Ardealului se menține uzul de până acum al alegerii prin Congresul Național Bisericesc local.*
> Arhiepiscopia de la Cernăuți, neavând deocamdată episcopii sufragane, își păstrează *titlul istoric de Mitropolie*".

Dar ce însemna practic organizația mitropolitană? Nimic mai mult decât:

> „a) un muzeu pentru lucruri bisericești și pentru cărți de ritual vechi; b) Societate de arheologie bisericească, etc." (§ 34).

Cam la atâta se rezuma rolul Mitropoliei în viziunea majorității membrilor Comisiei de 15 a *Constituantei bisericești* pentru viitoarea organizare bisericească din România Mare.

8.4. Administrația eparhială

Administrația eparhială, a fost cea mai detaliată secțiune a Anteproiectului.

A fost păstrată, în mare, structura Statutului Organic ardelean. Totuși, în conținut, au existat diferențe mari. Pentru început s-a precizat faptul că

> „*Adunarea eparhială* se poate compune din reprezentanții clerului și ai poporului, *în proporție egală*. Numărul membrilor Adunării eparhiale îl stabilea fiecare mitropolie și arhiepiscopia Chișinăului în regulamente speciale, cu specificarea că *în Mitropolia Ardealului se va păstra proporția și modalitatea alegerilor stabilite de statutul șagunian"* (§ 38).

Membrii Adunării eparhiale aveau să se aleagă pentru o perioadă de cinci ani, putând fi realeși (§ 39). Adunarea eparhială urma să fie întrunită, de regulă, odată pe an, în luna august, dar se putea convoca și în cazuri deosebite, în sesiuni extraordinare (§ 40). Convocarea Adunării o făcea episcopul, și numai în caz de vacanță, Consiliul eparhial (§ 41).

Adunarea eparhială ar fi trebuit să fie alcătuită din două categorii de membri: aleși și de drept. Alegerea celor dintâi s-ar fi realizat în Adunările protopopești. Dar erau prevăzuți și membri de drept: revizorul eparhial, exarhul mănăstirilor din eparhie, doi delegați din partea Facultăților de Teologie și câte un delegat din partea fiecărui Seminar teologic de pe teritoriul Eparhiei, precum și, în Mitropolia Bucovinei, doi reprezentanți ai patronilor bisericilor (§ 43). De asemenea, s-a mai prevăzut ca să participe ca membri de drept în Adunarea eparhială și asesorii salarizați ai Consiliului eparhial (pentru a da informațiile care li se cereau, având dreptul la vot deliberativ doar dacă erau aleși în Adunarea eparhială - § 44).

Atribuţiile Adunării eparhiale, în viziunea redactorilor Anteproiectului, ar fi trebuit să fie: îngrijirea pentru asigurarea libertăţii religioase şi a autonomiei Bisericii, *în înţelesul legilor ţări;* examinarea raportului general al Consiliului şi Consistoriului spiritual pentru anul precedent şi adoptarea de hotărâri pentru perioada viitoare; dezbaterea proiectelor şi propunerilor făcute de Consiliul eparhial şi luarea de hotărâri; consultarea şi luarea de hotărâri cu privire la şcolile de toate categoriile; consultarea şi luarea de măsuri pentru disciplina preoţilor şi poporului eparhial; îngrijirea pentru găsirea mijloacelor de ridicare culturală a tineretului şcolar; înfiinţarea de tipografii bisericeşti; ajutorarea bisericilor şi şcolilor sărace; pregătirea superioară a bărbaţilor pentru servicii bisericeşti, prin burse, etc.; ocuparea de buna gospodărire a averilor eparhiei; luarea de hotărâri cu privire la respectarea scopului pentru care au fost create fondurile şi bunurile când s-au înfiinţat, organizarea de colecte publice pentru scopuri bisericeşti, şcolare şi filantropice; stabilirea Bugetului eparhiei şi descărcarea pentru perioada analizată; luarea de hotărâri cu privire la arondarea protopopiatelor; *alegerea membrilor Congresului general bisericesc*; *alegerea membrilor Consiliului eparhial asupra cărora chiriarhul avea dreptul de aprobare. Alegerea episcopului urma să se facă în prezenţa reprezentantului Ministerului de Culte şi sub preşedinţia delegatului Sfântului Sinod. Actele de alegere se trimeteau Ministerului de Culte pentru a le duce spre confirmare regelui* (§ 49).

Toate hotărârile Adunării eparhiale trebuiau să fie prezentate chiriarhului spre aprobare (§ 51). În cazul în care chiriarhul nu le aproba, problema urma să se supună din nou în Adunarea eparhială, şi dacă nici a doua oară ierarhul nu era de acord cu cele decise, urma ca întreaga chestiune să fie trimisă Sfântului Sinod spre rezolvare (§ 52).

Episcopul urma să fie ales de Adunarea eparhială (§ 53), întreaga procedură fiind sub conducerea unui delegat al Sfântului Sinod (§ 55-56). Redactorii *Anteproiectului* au preluat aproape întocmai modelul din Ardeal: Şedinţa de alegere putea fi publică, dar, la cerere, putea fi şi secretă (§ 57-60). Episcopul ales urma să fie hirotonit de mitropolitul locului, asistat de cel puţin doi episcopi sau arhierei, după care urmau jurământul de fidelitate înaintea regelui, gramata sinodală şi instalarea realizată de mitropolit sau de delegatul acestuia, în prezenţa reprezentantului Ministerului de culte (§ 61).

Chiriarhul ar fi trebuit, potrivit membrilor *Comisiei de 15*, să deţină următoarele drepturi şi îndatoriri: 1) conducerea Episcopiei în conformitate cu canoanele, hotărârile Sfântului Sinod şi normele în vigoare; 2) rezolvarea chestiunilor de căsătorie şi divorţuri; 3) obligaţia de a locui în Eparhie, fiind răspunzător ca întreaga viaţă bisericească să decurgă bine; 4) numirea unui revizor bisericesc pentru a controla toate oficiile protopopeşti şi toate organele bisericeşti din eparhie; 5) obligaţia de a nu lipsi din eparhie mai mult de 15 zile şi de a cere, pentru o perioadă mai lungă, concediu de la rege; 6) efectuarea de vizite în Eparhie şi redactarea unor rapoarte Sfântului Sinod; 7) dictarea unor pedepse mai mici, iar pentru cele mai mari ordonarea începerii de cercetări; 8) dreptul la un secretar personal; 9) obligaţia de a cere încuviinţarea chiriarhului locului, în cazul dorinţei

de a oficia slujbe în alte eparhii (§ 62). De asemenea, s-a mai prevăzut ca fiecare chiriarh să dețină dreptul de a numi un vicar, cu rang de arhimandrit. Doar în caz de boală, Sfântul Sinod putea numi, cu aprobarea regelui, un vicar arhiereu. La Mitropolia primațială puteau exista doi arhierei vicari(§ 63).

Averea casei episcopeşti urma să fie administrată de către un econom, sau o comisie, sub supravegherea episcopului. *Economul era răspunzător de toate în fața episcopului.* De odoarele episcopeşti se ocupa marele eclesiarh al catedralei (§ 64-66). S-a prevăzut ca din averea episcopului, jumătate să se poată transmite prin testament rudelor, cealaltă jumătate rămânând Bisericii, pentru scopurile pe care le indica episcopul. Întreaga bibliotecă rămânea ca proprietate a eparhiei (§ 67-68).

Consiliul eparhial a fost prevăzut a fi organul administrativ al Eparhiei în afacerile bisericeşti, şcolare şi fundaționale (§ 69). Preşedinte trebuia să fie în orice caz episcopul. Membrii Consiliului eparhial (numiți consilieri, nu asesori, ca în Ardeal) aveau drepturi deliberative, unii fiind salarizați, alții onorari (§ 70-71). Consilierii eparhiali nu puteau fi înrudiți până la al şaselea grad de sânge şi al patrulea de cuscrie (§ 72).

La fel ca în Biserica ardeleană, au fost prevăzute, în cadrul Consiliului eparhial, trei secții (fostele *Senate* din Consistoriul eparhial ardelean): A. secția administrativă bisericească; B. secția şcolară; C. secția economică, fiecare secție acționând independent una de cealaltă (§ 73-74).

Membrii secției bisericeşti trebuiau să fie toți clerici, în celelalte secții fiind jumătate clerici şi jumătate mireni. *În Mitropolia Ardealului urma să rămână proporția din Statutul şagunian* (§ 75). Fixarea numărului membrilor secțiilor putea fi realizată în fiecare Adunare eparhială în parte (§ 76).

Consilierii eparhiali (salarizați şi/sau onorari) trebuiau să fie aleşi de Adunările eparhiale şi, cu orice preț aprobați de chiriarh şi apoi propuşi regelui spre confirmare. Consilierii bisericeşti puteau fi aleşi pe viață, cei din celelalte două secțiuni ale Consiliului doar pentru o perioadă electorală, putând fi însă realeşi. Pentru Arhiepiscopia Chişinăului şi a Hotinului s-a prevăzut menținerea vechiului uz, ca toți consilierii să fie aleşi pentru câte o perioadă electorală (§ 79).

Atribuțiile deosebitelor Secții ale Consiliului eparhial:

A. *Secția administrativă bisericească*: Consilierii bisericeşti urmau să se ocupe de problemele sacramentale şi de tipic, de supravegherea comportamentului preoților, de sfințirea bisericilor şi de dotarea lor cu odoare, de vegherea menținerii în bună ordine a matricolelor botezaților, cununaților şi decedaților, de organizarea Adunărilor eparhiale, protopopeşti şi mănăstireşti. De asemenea, mai trebuiau să vegheze ca protopopii să prezinte anual situațiile statistice (cu privire la credincioşi şi la gradul de ocupare a posturilor de parohi), apoi să redacteze propuneri pentru hirotonirea, numirea şi transferarea preoților şi cântăreților; să organizeze examenele absolvenților de teologie pentru cariera preoțească; să înființeze „case preoțeşti" în eparhie pentru cazarea preoților veniți la centrul eparhial. De asemenea, după trecerea la cele veşnice a ierarhului, consilierii bisericeşti ar fi trebuit să fie aceia care să conducă eparhia până la înscăunarea noului episcop (§ 82).

B. *Secția școlară* urma să aibă datoria de „a lucra pentru bunăstarea şi propăşirea *şcolilor confesionale de toate gradele*"; de a se ocupa de şcoli şi de profesori, de a se îngriji pentru menținerea nivelului învățământului sub aspect didactic, material şi moral; de a-i confirma în posturi pe învățători şi profesori; de a griji de acordarea de locuințe corespunzătoare personalului didactic; de a organiza anual, în timpul vacanțelor, conferințe învățătoreşti (§ 83-89).

C. *Secția economică* trebuia să aibă grijă de „averea mişcătoare şi nemişcătoare a Episcopiei", în special de odoare şi «prețioase», bibliotecă şi inventar, precum şi de Fundațiunile Episcopiei sau Arhiepiscopiei. Aşadar, trebuia să inventarieze toată averea, să întocmească bugetul şi să-l prezinte Adunării eparhiale spre analiză şi aprobare; să aleagă *din sânul ei un casier şi un controlor*; să întocmească inventarul averii personale şi a hârtiilor episcopului după decesul acestuia, separând obiectele conform testamentului făcut; de a preda noului episcop inventarul personal, *prețioasele* şi biblioteca (§ 90-95).

În fiecare Secție a Consiliului eparhial, deciziile puteau fi luate doar dacă erau prezenți cel puțin doi consilieri, în afară de preşedinte şi secretari. Când voturile erau egale, urma să decidă votul episcopului (§ 96).

În şedința comună a celor trei Secții (fostul *Plen consistorial* din Ardeal) urmau să se decidă următoarele probleme: chestiuni principiale; afaceri de natură mixtă (care implicau toate secțiile); toate problemele care erau trimise spre rezolvare de către Adunarea eparhială şi Congresul General Bisericesc; publicarea concluziilor Adunării eparhiale şi ale Congresului; luarea de măsuri în vederea alegerilor de membri în diferitele foruri; prezentarea de rapoarte la Adunarea eparhială; alegerea secretarului Consiliului eparhial cu aprobarea chiriarhului; numirea directorului şi a profesorilor de la Seminarii; cumpărarea sau vinderea de imobile ale eparhiei, în caz de urgență; probleme de arondare ale protopopiatelor; *suspendarea şi dizolvarea consiliului parohial sau protopopesc, în cazuri grave de abatere şi instituirea unor organe provizorii;* alegerea unor comisii de control.

Consistoriul spiritual eparhial trebuia să reprezinte organul de judecată pentru preoți, diaconi şi celălalt personal bisericesc, funcționând *în legătură cu județul preoțesc de la protopopiat şi cu Consistoriul apelativ de la Mitropolia primațială.* Urma să fie alcătuit din trei preoți, numiți de chiriarh, cu Decret regal, pe termen de cinci ani, după care puteau fi numiți din nou.

8.5. Corporaţiunile Protopopiatelor

Mai întâi, *Comisia de 15* a stabilit că protopopiatul urma să fie „întrunirea mai multor parohii în frunte cu un protopop". În nici un caz nu se putea ca un protopopiat să aibă mai mult de 50 de parohii.

Protopopul urma să viziteze *în fiecare an toate parohiile din protopopiat, supraveghind şi controlând ca:* 1) bisericile să fie în curățenie şi ordine; 2) slujbele să se desfăşoare cu evlavie; 3) preoții *să țină din când în când predici* instructive credincioşilor; 4) registrele să fie ținute în ordine; 5) arhiva să fie în ordine; 6)

parohiile să zidească case parohiale pentru preoți; 7) reparațiile să se facă la biserici în mod regulat; 8) toate afacerile parohiilor să decurgă în mod corespunzător.

Protopopul urma aşadar să călăuzească preoțimea. În caz de abatere, după două observații, clerul era supus judecății protopopeşti.

De asemenea, protopopul urma să comunice preoților hotărârile şi ordinele chiriarhului şi ale autorităților superioare biserieşti, cu grija ca acestea să se execute. Urma apoi să mai dețină drept de propunere către chiriarh, pentru parohiile vacante, a unor înlocuitori, apoi să aprobe concedii de până la 14 zile pe an clericilor din subordine. Totodată, protopopii trebuiau să redacteze anual, împreună cu Consiliul protopopesc, rapoarte pe care să le prezinte în Adunarea protopopească. După analiza acesteia, rapoartele urmau să fie trimise chiriarhului spre cunoştință (§ 136).

Fiecare protopop avea dreptul la un ajutor de protopop, un secretar şi un copist (§ 137).

Numirea protopopului urma să fie realizată de chiriarh, pentru o perioadă de cinci ani, dintre trei candidați propuşi de Consiliul eparhial. Potrivit autorilor *Anteproiectului*, exista posibilitatea menținerii protopopului în funcție pentru încă un cincinal, dar şi demiterea lui (chiar în timpul mandatului), în cazul în care ierarhul îşi pierdea încrederea în el. Importantă a fost însă prevederea că, *în acea mitropolie, sau arhiepiscopie unde existau alte norme, intrate în uz, acestea se puteau menține şi mai departe* (§ 138).

Adunarea protopopească urma să fie alcătuită din preoți şi mireni, în număr egal. S-a menținut însă autonomia regională:

> „Numărul membrilor acestei Adunări, precum şi modalitatea alegerii lor în adunările parohiale şi în colegiile preoților, se va stabili de către fiecare mitropolie prin dispoziții speciale".

Întrucât aceste corporațiuni nu existau încă în Vechea Românie, Anteproiectul a prevăzut ca, până la constituirea acestora şi alegerea membrilor lor, dispozițiile să fie stabilite de chiriarh sau un consiliu numit de acesta.

Convocarea Adunării protopopeşti urma să fie făcută de către protopop, în calitate sa de preşedinte, cu două săptămâni înainte de întrunire. Hotărârile urmau să devină valabile numai atunci când, pe lângă preşedinte, mai participau la adunare şi majoritatea membrilor ei. Adunarea protopopească trebuia să se întrunească odată pe an, sau în sesiuni extraordinare, după caz. Pentru ținerea adunării protopopeşti extraordinare se cerea încuviințarea Consiliului eparhial sau a chiriarhului (§ 145).

Protopopul era responsabil pentru buna desfăşurare a Adunărilor, trebuia să aibă grijă ca problemele discutate să nu depăşească competența protopopiatului. În caz de dezordine, de comportare necuviincioasă din partea membrilor, protopopul avea dreptul să suspende şedința pe o perioadă de timp limitat, şi dacă se continuau neregulile, o putea închide, cu întocmirea unui proces verbal pe care urma să-l prezinte Consiliului eparhial sau chiriarhului, pentru a primi directive asupra

rezolvării situației (§ 146). Membrii care nu erau de acord cu hotărârile luate, puteau depune vot separat, acesta fiind luat în considerare numai în cazul în care se prezenta în scris, în interval de 24 de ore de la luarea hotărârii (§ 147). Protopopul stabilea ordinea de zi a adunării. Orice propunere venită din partea unui membru asupra acestei ordine de zi, putea fi discutată cu protopopul. Procesul verbal al Adunării era semnat de preşedinte şi secretar, precum şi orice corespondență (§ 148-149).

Competențele Adunării protopopeşti urmau să cuprindă: 1) rezolvarea afacerilor administrative bisericeşti, culturale şi fundaționale, privitoare la protopopiat; 2) alegerea Consiliului protopopesc, a membrilor „județului preoțesc", a profesorilor şi învățătorilor pentru şcolile protopopeşti, acolo unde existau; alegerea membrilor Adunării eparhiale în numărul şi după normele stabilite prin dispoziții speciale. Alegerea membrilor „județului preoțesc" trebuia aprobată de chiriarh; 3) supravegherea afacerilor şcolare din protopopiat; 4) îngrijirea pentru a se susține „vaza şi autonomia Bisericii"; 5) examinarea şi aprobarea bugetului protopopiatului, făcut de Consiliul protopopesc; 6) examinarea socotelilor anuale ale protopopiatului; 7) exprimarea opiniei de înființare sau desființare de parohii; 8) repartizarea dării pentru trebuințele protopopeşti (§ 150).

Consiliul protopopesc trebuia să constituie *organul executiv al Adunării protopopeşti* (§ 151). Membrii acestui Consiliu urmau să fie aleşi dintre membrii protopopiatului, pentru o perioadă de cinci ani, în Adunarea protopopească, cu majoritatea voturilor, putând fi realeşi (§ 153).

Consiliul trebuia să cuprindă şase membri, al şaptelea fiind protopopul. Proporția dintre preoți şi mireni urma să fie stabilită în fiecare mitropolie (§ 154). Consiliul îşi alegea personalul de cancelarie, la propunerea protopopului (§ 155).

Hotărârile erau declarate valide numai dacă erau votate de patru membri, afară de preşedinte. Dacă voturile erau egale, votul preşedintelui hotăra (§ 156).

De regulă, s-a prevăzut a se ține patru şedințe pe an: ianuarie, aprilie, iulie şi octombrie. În caz de necesitate se puteau ține mai multe (§ 157). Atribuțiile acestui consiliu în afacerile comune ale protopopiatului cuprindea aceleaşi probleme ca şi acelea ale consiliului parohial în ceea ce priveşte parohia (§ 158).

Administratorii (epitropii) protopopeşti trebuiau să se ocupe de afacerile materiale ale protopopiatului. În sarcina lor intra gestiunea financiară a chestiunilor bisericeşti şi şcolare din întregul protopopiat. Trebuiau să fie aleşi în Adunarea protopopiatului patru administratori (epitropi) protopopeşti, pe o perioadă de cinci ani, având acelaşi cerc de activitate cu epitropii parohiali (§ 159).

Județul preoțesc trebuia să constituie prima instanță de judecată a preoților din protopopiat, fiind echivalentul Scaunului protopopesc din Statutul Organic şagunian. Putea judeca şi cazuri care erau trimise de chiriarh (§ 160).

Componența Județului preoțesc trebuia să fie următoarea: 1) protopop, sau locțiitorul acestuia, ca preşedinte; 2) patru parohi, ca membri cu vot deliberativ, 3) un defensor matrimonial; 4) un secretar, ultimii doi, putând fi preoți ajutători, diaconi sau chiar mireni, dar care participau cu vot consultativ. Secretarul se ocupa de procesele verbale, lucrări de birou şi corespondență (§ 161).

În *competența* Județului preoțesc trebuiau să intre: 1) judecarea cazurilor disciplinare, în primă instanță, ale personalului bisericesc din protopopiat; 2) aplanarea diferendelor dintre preoți în privința taxelor de epitrahil sau a majorării veniturilor legale preoțeşti din partea comunelor parohiale sau a credincioşilor; 3) ținerea regulată a registrelor matriculare parohiale, precum şi a altor acte parohiale; 4) dezbaterea de chestiuni bisericeşti şi disciplinare preoțeşti pe care Consistoriul i le încredința; 5) Privegherea asupra conduitei fețelor bisericeşti şi a personalului din parohii (§ 162).

Hotărârile puteau fi valabile numai în cazul în care erau de față cel puțin doi membri afară de preşedinte şi secretar. Când voturile erau egale, decidea votul preşedintelui (§ 163). Membrii județului preoțesc nu puteau fi înrudiți în gradul până la al şaselea de sânge şi patru de cuscrie (§ 164). Județul preoțesc se întrunea în fiecare lună, sau în şedințe extraordinare (§ 165).

Față de hotărârile Județului preoțesc se puteau înainta apeluri la Consistoriul spiritual eparhial în termen de cel mult 14 zile de la pronunțarea hotărârii. În cazul divorțurilor, hotărârea de despărțire a părților se trimitea din oficiu Consistoriului spiritual respectiv (§ 166).

Conferințele preoțeşti trebuiau organizate în fiecare an, fiind numite conferințe pastorale. Scopul acestora era să îndrepte defectele în oficierea slujbelor, pentru chemarea preoților la activități cât mai variate pastorale, pentru discutarea problemelor care interesau Biserica şi clerul, apoi chestiuni privind societatea. De asemenea, tot în conferințe trebuiau fi împărtăşite succesele în activitatea misionară de către preoții cei mai merituoşi (§ 167). Aceste conferințe urmau să se desfăşoare după un regulament special (§ 168).

8.6. Organizarea parohiei

> „Parohia este comunitatea bisericească a creştinilor, clerici şi mireni, care susțin cu mijloace materiale şi morale un sau mai multe biserici, aşezămintele şi personalul lor" (§ 169).

Scopurile parohiei urmau să constea în: a) susținerea, întărirea şi lățirea credinței creştine a Bisericii Răsăritului, lucrarea în interesul mântuirii tuturor, să viețuiască şi să muncească toți în conformitate cu învățăturile netrecătoare ale creştinismului; b) susținerea şi ajutorarea Bisericii, a slujitorilor şi a aşezămintelor, rezolvarea tuturor nevoilor parohiei, fiecare parohian trebuind să fie bun creştin (§ 170).

Acolo unde aceste necesități nu erau îndeplinite de comunitatea de creştini, se alătura la parohia vecină, formând o filie (§ 171). Transformarea filiei în parohie urma să se poată face doar cu aprobarea organelor protopopeşti, a Consiliului eparhial, iar când nu era capabilă să se susțină doar din mijloace proprii şi se cerea ajutorul Statului, atunci pentru înființarea parohiei era nevoie şi de aprobarea Ministerului Cultelor (§ 172).

Hotărârile organelor parohiale *puteau fi modificate de către autoritatea eparhială*, la cererea motivată a parohienilor (§ 173). Dacă cineva dorea să fie integrat într-o parohie, trebuia să înainteze o cerere la Consiliul parohial, iar după

şase săptămâni de la legitimarea acestuia, era integrat în parohie cu toate drepturile şi îndatoririle (§ 174).

Afacerile parohiei trebuia să le îndeplinească parohul, împreună cu Adunarea parohială, cu Consiliul parohial şi administratorii parohiali (epitropii).

Adunarea parohială avea să-i cuprindă pe toți *bărbații* majori, buni creştini, care erau şi membri alegători ai parohiei. Numele lor erau trecute pe listă şi se publicau la biserică. Preoții, diaconii şi cântăreții erau membri de drept ai adunării parohiale.

Adunarea parohială urma să dețină următoarele *atribuții*: examinarea raportului despre afacerile parohiei, întocmit de paroh şi prezentat Adunării de către Consiliul parohial; alegerea membrilor Comitetelor parohiale; examinarea şi aprobarea proiectelor Consiliului parohial cu privire la zidirea, repararea şi înzestrarea bisericii, şcolii, casei parohiale şi a celorlalte bunuri parohiale; examinarea şi aprobarea mijloacelor pentru înființarea de fonduri pentru parohie, fixarea de mici impozite în folosul parohiei; examinarea situației materiale a personalului bisericesc din parohie şi preocuparea de creşterea acesteia; alegerea membrilor adunării protopopeşti; vegherea îndeplinirii îndatoririlor de către Consiliu şi epitropii parohiali; examinarea situației financiare şi descărcarea anuală a gestiunii parohiei.

În Mitropolia Ardealului urma să rămână şi pe mai departe în uz sistemul din Statutul Organic din 1868 de alegere directă atât a membrilor pentru Adunarea protopopească, cât şi pentru Adunarea eparhială (§ 177).

Pentru paroh era stabilită îndatorirea de a convoca Adunarea parohială cu opt zile înainte, îngrijindu-se de anunțarea primăriei şi a protopopului (astfel ca acesta să poată participa). Adunarea parohială se putea ține şi în biserică dacă nu exista alt loc potrivit (§ 179).

Preşedinția adunării avea să aparțină parohului, dar acesta era obligat să o predea protopopului, dacă era prezent, parohul devenind vicepreşedinte (§ 180). Parohul era dator să fixeze şi să respecte ordinea de zi fixată. Şi membrii Adunării aveau dreptul să facă propuneri pentru ordinea de zi, dar numai cu zece zile înainte de convocarea Adunării (§ 181-182). Preşedintele putea suspenda Adunarea în caz de dezordine, pe mai multe minute sau de tot (§ 183).

Adunarea parohială trebuia să se țină cel puțin odată pe an, în luna ianuarie, putând exista şi alte şedințe extraordinare (§ 184). Hotărârile Adunării erau valide dacă participau 1/10 din membrii adunării, în afară de paroh. În caz contrar, se convoca şedința din nou, peste opt zile. De data aceasta Adunarea era validă dacă erau prezenți cel puțin în acelaşi număr cu numărul membrilor din consiliul parohial. (S-a dat astfel posibilitatea ca să se poată lua decizii numai de către membrii Consiliului parohial, fără ca Adunarea parohială să ştie, n.n.) (§ 185).

Din sânul Adunării, sau din alți membri parohiali, se puteau alege doi secretari, cu drept de vot consultativ, dacă nu erau membri ordinari ai Adunării (§ 186). Pentru validarea deciziilor era nevoie de votul majorității, iar în caz de egalitate, decidea votul parohului (§ 187).

Hotărârile trebuiau să fie înscrise într-un proces verbal, semnat de preşedinte, secretar şi alți doi bărbați de încredere. Contestarea unei decizii se putea face la Consiliul protopopesc, de unde se înainta la Consiliul eparhial, în termen de

14 zile de la Adunare (§ 189). Hotărârile definitive trebuiau să se citească în biserică (§ 190).

Consiliul parohial urma să constituie corporaţiunea aleasă din sânul Adunării parohiale, cu dreptul de a reprezenta parohia în afară.

Preşedinţia trebuia să aparţină parohului. Consiliul avea să conducă afacerile parohiale, şcolare şi fundaţionale (§ 191).

Membrii consiliului urmau să fie aleşi pe cinci ani, putând fi realeşi (§ 192). Numărul membrilor avea să depindă de mărimea parohiei: 10 membri (în parohii cu până la 1000 suflete), 15 (parohii de până la 1500 suflete), 20 (până la 2000 suflete), 25 (până la 2500) şi 30 (în parohii cu peste 3500 suflete). Nu s-a permis ca membrii să fie înrudiţi. Preoţii, diaconii şi primul cântăreţ trebuiau să fie membri de drept ai Consiliului parohial (§ 193). Atunci când urmau să se discute chestiuni privitoare la instituţii şi aşezămintele parohiale, puteau lua parte cu vot deliberativ şi capii acestor instituţii şi aşezăminte (§ 194). Membrii consiliului erau onorari.

Convocarea Consiliului intra în obligaţia parohului, în calitatea sa de preşedinte. În cadrul Consiliului, sau din afara lui, trebuia să se aleagă un secretar, cu vot consultativ, în al doilea caz. Şedinţele Consiliului aveau loc, de regulă, la sfârşitul lunii iulie şi decembrie, astfel ca pentru Adunarea parohială din ianuarie să poată fi pregătit raportul (§ 196-198). Pentru validarea hotărârilor era nevoie de majoritatea absolută a membrilor Consiliului, în caz de egalitate decizia revenind parohului (§ 199).

Atribuţiile consiliului parohial: întocmirea inventarului averii parohiei şi îngrijirea de întreţinerea şi creşterea acesteia; buna păstrare a edificiilor bisericilor, şcolilor şi a altor edificii; înzestrarea edificiilor cu cele necesare cultului sau şcolii şi preocuparea de mijloacele materiale pentru acest scop; dirijarea activităţii epitropilor; examinarea, la sfârşitul anului, a gestiunii financiare a parohiei pentru a o prezenta în Adunarea parohială; examinarea şi completarea raportului întocmit de paroh; grija faţă de religiozitatea şi moralitatea membrilor parohiei; apărarea prestigiului Bisericii şi a parohiei; înaintarea de propuneri şi plângeri oficiului protopopesc şi, prin acesta, Consiliului eparhial, privitoare la afacerile bisericeşti din parohie; ţinerea registrelor cu procesele verbale ale hotărârilor luate şi păstrarea lor în arhivă (§ 200).

Comitete parohiale puteau să funcţioneze pe lângă Consiliul parohial, în scopuri precum: înzestrarea şi înfrumuseţarea bisericilor şi cimitirelor; susţinerea de coruri bisericeşti; procurarea şi îngrijirea cărţilor şcolare; ajutorarea bolnavilor; înfiinţarea de biblioteci parohiale şi publice; organizarea de cursuri pentru analfabeţi; înfiinţarea de cercuri misionare împotriva sectelor; înfiinţarea şi susţinerea de internate, cămine, spitale şi azile. Aceste comitete urmau să funcţioneze sub preşedinţia parohului sau a unui delegat cleric ori mirean, puteau fi însă şi femei din parohie (§ 201).

Administratorii (epitropii) urmau să constituie organele executive ale Consiliului parohial. Aceştia aveau să fie aleşi de Adunarea parohială şi supuşi spre aprobare chiriarhului. Ei nu puteau fi înrudiţi între ei până la gradul şase de sânge sau patru de cuscrie (§ 203). Aveau să fie aleşi în număr de doi (pentru parohii sub 1000

suflete), trei (pentru parohii cu până la 2500 de suflete) şi patru (peste 2500 de suflete), pentru o perioadă de cinci ani, cu posibilitatea de a fi realeşi. După alegere, ei trebuiau să depună jurământ în fața parohului şi a Consiliului parohial.

Atribuțiile epitropilor urmau să cuprindă: administrarea averii parohiei al cărei inventar îl primeau de la Consiliul parohial; păstrarea averii mişcătoare într-o ladă de fier cu trei încuietori, din care una se găsea la paroh, celelalte două la fiecare din cei doi epitropi, astfel ca la deschiderea lăzii să fie toți prezenți; ținerea registrului de venituri şi cheltuieli; ținerea jurnalului cu averea parohiei; la sfârşitul anului, epitropii aveau datoria prezentării unui raport Consiliului parohial (neputând face nici o cheltuială fără încuviințarea Consiliului sau a Adunării parohiale); îngrijirea de starea edificiilor parohiei şi a cimitirului; plata salariilor personalului bisericesc şi şcolar, ajutoare, burse, taxe la organele superioare (§ 206).

Personalul parohiei urma să fie compus din preot şi doi cântăreți. Puteau exista şi mai mulți preoți, iar parohiile urbane puteau avea şi diaconi (§ 207). Parohul era conducătorul oficiului parohial. Unde funcționau mai mulți preoți, chiriarhul delega pe unul drept conducător al Oficiului parohial (§ 209).

Parohul trebuia să țină registrul cu toți parohienii, cu datele matrimoniale, cu mutările în alte parohii; parohul răspundea de toată activitatea din parohie (§ 211).

Numirea preoților, diaconilor, cântăreților şi dirijorilor de cor urma să fie făcută de chiriarh, după propunerea motivată a Consiliului eparhial, iar personalul de serviciu urma să fie numit de protopop, la propunerea parohului. Unde dreptul de patronat nu permitea acest fapt, Mitropolia trebuia să stabilească alte reguli (§ 212).

Mutarea preoților putea fi realizată numai cu învoirea lor şi numai după trei ani de serviciu în acea parohie. Înlăturarea lor se executa numai pe baza sentinței judecății bisericeşti. Era prevăzut ca absolvenții de seminarii să poată fi numiți preoți numai după ce funcționaseră timp de cinci ani învățători, iar licențiații în Teologie după ce funcționaseră ca profesori sau alți oficiali bisericeşti (§ 213).

Parohului i se mai prevedea sarcina predării religiei în şcolile primare din parohie (§ 214).

Edificii bisericii erau considerate: bisericile parohiale; biserici de cimitir; biserici fundaționale; biserici particulare; biserici izolate; paraclise; bisericile de la reşedințele episcopiilor erau socotite drept biserici catedrale, iar cele din mănăstiri aparțineau acestora (§ 216).

Anteproiectul mai menționa faptul că o biserică se putea construi numai cu binecuvântarea chiriarhului (§ 225). Cimitirele rurale erau considerate proprietatea Bisericii şi aveau să fie administrate de către organele parohiei. Erau în supravegherea parohului şi a consiliului parohial (§ 230). Locurile de morminte trebuiau să se acorde gratuit, după aprobarea consiliului parohial (§ 231). Unde era posibil, Biserica putea deține cimitir şi la oraşe (§ 232).

9.
RESPINGEREA *ANTEPROIECTULUI* DE CĂTRE JURIŞTII MITROPOLIEI SIBIENE

Precum s-a putut constata, *Anteproiectul* Comisiei de 15 s-a depărtat destul de mult de Statutul şagunian. Din această cauză, ardelenii au început să fie temători cu privire la viitor. Chiar cu ocazia sărbătorilor de Anul Nou 1921 în salonul de recepţie al Mitropoliei, fiscalul Ioan de Preda, şi-a exprimat temerea pentru „periclitarea operei şaguniene”:

> „Oricât de fericite par a fi împrejurările în care ne prezentăm azi în faţa ÎPS Voastre, o umbră de îngrijorare apasă totuşi inimile noastre, şi ea provine de acolo că unificarea bisericească, pusă la ordinea zilei, pare a ameninţa în consecinţele ei marea operă a nemuritorului nostru Arhiepiscop şi Mitropolit Andrei. Noi românii din Mitropolia Transilvaniei ţinem morţiş la opera nemuritorului Andrei şi la drepturile câştigate şi asigurate prin legile patriei. Şi suntem convinşi că ÎPS Voastră... veţi lupta din răsputeri pentru menţinerea drepturilor noastre şi salvarea constituţiei noastre bisericeşti”.

Mitropolitul Nicolae Bălan a răspuns că „va năzui ca organizaţia noastră să servească de bază la discuţiile ce vor mai urma şi să fie acceptată”[539]. O lună mai târziu, la 4 februarie 1921, în timpul Conferinţei protopopilor din Arhidieceză, mitropolitul s-a exprimat fără menajamente de lucrările Comisiei de 15 care „a prezentat un proiect care nu ne poate mulţumi”. A promis că va stărui

> „de a se face unificarea ţinând cu tărie la autonomia şi constituţionalismul Bisericii noastre, pe care le considerăm parte din canonicitatea ei. E bine ca aceasta să se facă cu orientarea şi aprobarea factorilor constitutivi ai Bisericii noastre: cler şi popor, având în privinţa aceasta o experienţă de peste o jumătate de veac, care ne-a întărit convingerea în bunătatea autonomiei” [540].

Anteproiectul a fost trimis spre analiză tuturor Bisericilor provinciale. Ardelenii au întârziat răspunsul, dat fiind faptul că numai CNB de la Sibiu era îndreptăţit să prezinte punctul de vedere oficial. Or, CNB urma, în mod statutar, să fie convocat în luna octombrie 1921. Totuşi, nu au lipsit poziţii oficiale, atât din partea juristului Arhiepiscopiei Sibiului (Ioan de Preda), cât şi a juristului Mitropoliei întregi (Lucian Borcia).

---

539 *Anul Nou la Sibiu*, în „Telegraful Român”, nr. 2, 1921, p. 1.
540 *Conferinţa protopresbiterilor din Arhidieceză,* în „Telegraful Român”, nr. 12, 1921, p. 1.

9.1. Reacţia lui Ioan de Preda, jurisconsultul Consistoriului arhidiecezan

Ioan de Preda şi-a prezentat opinia în nr. 20-21 din Telegraful Român (din 9/22 martie şi 12/25 martie 1921).

Mai întâi a constatat că, deşi *Anteproiectul* a fost elaborat după modelul Statutului Organic, totuşi, conţinutul a fost cu totul diferit:

> „Noul Statut Organic a fost elaborat, în partea sa formală, după chipul şi asemănarea Statutului Organic şagunian... Aceeaşi împărţire a materiei... Multe, foarte multe dintre dispoziţiunile din Statutul Organic şagunian sunt trecute din cuvânt în cuvânt în noul Statut al Comisei exmise (de 15 – n.n.). Şi totuşi, aceste două statute se deosebesc ca focul şi apa unul de altul. Şi această deosebire provine de acolo: *că ele sunt întemeiate pe principii fundamental opuse*.
>
> Statutul Organic şagunian admite potestatea (puterea – n.n.) absolută a episcopatului numai în chestiile spirituale, dogmatice şi simbolice (§141 şi 171 St.Org.), iar celelalte afaceri de organizare: reprezentare, administraţie, justiţie şi executare le încredinţează osebitelor corporaţiuni legiuitoare şi reprezentative, precum şi osebitelor oficii compuse din clerici şi mireni, conduse însă toate acestea de episcopul respectiv.
>
> Statutul Organic şagunian este condus, cum se vede, de principiile cele mai liberale şi democratice; el dă episcopatului ceea ce, după dreptul divin, se cuvine. Face însă, de altă parte, şi clerul inferior şi elementul mirean părtaş la acele drepturi şi funcţiuni care i se cuvin, fără a se ştirbi prin aceasta autoritatea şi adevărata chemare a episcopatului.
>
> Noul statut elaborat de Comisiune însă, concentrează întreaga autoritate şi putere în mâna episcopatului, făcând din reprezentanţii şi funcţionarii diecezei *o ciurdă de statisti, menită să servească numai spre înălţarea gloriei episcopului*”[541].

Sf. Sinod şi imposibilitatea autonomiei corporaţiilor bisericeşti

Prima observaţie făcută de Ioan de Preda a privit autoritatea acordată Sf. Sinod, încă din Articolul III din *Dispoziţiunile generale* (a se vedea cap. 8.1. al acestei lucrări). Preda s-a întrebat cum vor putea funcţiona corporaţiuni autonome în condiţiile unui Sf. Sinod atotputernic:

> „Cum vor putea trece corporaţiunile acestea *de autonome*, atunci când supremul for *în afacerile bisericeşti de orice natură* este Sf. Sinod sau episcopatul? Eu unul nu o înţeleg. Adevărat însă: Comisia care a elaborat noul Statut are cu totul altă concepţie despre autonomie decât o am eu şi poate şi alţii”.

Corporaţiunile principale avute în vedere au fost: Congresul General Bisericesc, Consiliul Central Bisericesc Adunarea eparhială şi Consiliul eparhial:

> „În noul Statut Organic proiectat de Comisiune, se prevede un **Congres General Bisericesc (CGB)** ca organ central pentru Biserica întregită din România Mare.

[541] Ioan de Preda, *În chestia unificării organizaţiei noastre bisericeşti*, în „Telegraful Român“, an. LXIX, 1921, nr. 20, p. 1.

Dar între atribuțiile acestui CGB, enumerate în § 14 din Statut, nu se cuprinde cea mai de căpetenie din § 145 St.Org.: că CGB este reprezentanța întregii Biserici a românilor ortodocşi din Regat. Şi după ce, în § 7 din Noul Statut se zice că CGB va funcționa *pe lângă Sf. Sinod*, rămâne cel puțin dubiu care dintre aceste înalte corporațiuni are să fie în viitor adevărata reprezentanță a Bisericii noastre?

Cum poate fi considerată însă **Adunarea eparhială** (Sinodul nostru eparhial de azi) *de autonomă*, atunci când conclusele ei numai atunci devin valide, dacă primesc *aprobarea* episcopului concernent?

Cum poate trece **Consiliul eparhial** (Consistoriul nostru de azi) drept organ bisericesc autonom, atunci când în § 37 al Statutului Comisiei se zice că chiriarhul conduce afacerile eparhiei cu ajutorul Adunării eparhiale şi al Consiliului eparhial. *Evident* deci că Consiliul eparhial însuşi nu conduce nimic, ci este creat numai pentru a da ajutor episcopului, respectiv arhiepiscopului sau mitropolitului şi pentru a executa dispozițiile lui. De aceea i s-a şi luat Consistoriului numirea aceasta şi i s-a dat numirea de Consiliu, ca să se ştie din capul locului că instituția aceasta nu mai are să fie un organ cu sferă de activitate proprie, ci numai un oficiu *ajutător* pe lângă episcop.

Aceeaşi situație inferioară o are şi **Consiliul Central Bisericesc (CCB**), organul suprem administrativ şi executiv al Congresului şi Sf. Sinod... Căci, deşi se zice că el este organul suprem administrativ şi executiv, activitatea lui se mărgineşte numai şi numai pe lângă executarea actelor de administrație şi ordonanțelor Congresului şi mai ales ale Sf. Sinod, care, după cum am văzut mai sus, este cea mai înaltă autoritate şi supremul for în toate afacerile bisericeşti, de orice natură, şi care şi în înțelesul § 5, pct. 5 din Statut, este *singur în drept* să decidă toate afacerile bisericeşti de orice natură"[542].

Pericolul instaurării dictaturii mitropolitului primat

Ioan de Preda a mai atras atenția şi asupra altui fapt important, anume că Sf. Sinod nu a fost conceput ca o corporațiune permanentă, urmarea firească fiind aceea că „adevărata cârmuire a Bisericii întregi o poartă faptic mitropolitul primat". Cu alte cuvinte, *Anteproiectul* favoriza dictatura personală a mitropolitului primat asupra întregii Biserici, în dauna nu doar a laicilor, ci şi a celorlalți episcopi:

> „Din cele expuse mai sus este clar că adevărata ocârmuire a Bisericii o îndeplineşte mitropolitul primat şi că el nu are lângă sine în permanență un organ investit cu dreptul de a-şi putea validita şi el părerea sa şi de a conlucra şi el la hotărârile şi dispozițiile ce se fac în mod absolutistic.
>
> Din cele expuse se vede mai departe că noul Statut elaborat de Comisie scurtează nu numai elementul mirean şi clerul inferior, ci chiar şi pe dignitarii noştri bisericeşti, pe episcopi, arhiepiscopi şi mitropoliți, în drepturile lor ierarhice şi canonice, punându-i la ordinul şi dispoziția mitropolitului primat, deşi Biserica noastră nu cunoaşte diferite grade de mitropolii, ci precum pe patriarh aşa şi pe mitropoliți îi consideră de egali între sine"[543].

---

[542] *Ibidem*.
[543] *Ibidem*.

Episcopul vs. Consiliu eparhial?

Ioan de Preda a constatat şi o contradicţie în prevederile privind conducerea eparhiei. Pe de o parte, Consiliul eparhial, alcătuit din trei senate, şi „dintr-un număr corespunzător de membri, aleşi de Adunarea eparhială, din clerici şi mireni, conduce, în înţelesul § 69 din Statut afacerile eparhiei în toate ramurile lor....”. Iar pe de altă parte,

> „în § 62 ni se spune: că episcopul conduce episcopia. El desfiinţează căsătoriile, numeşte un revizor bisericesc, un vicar propriu al său cu rang de arhimandrit, apoi pe secretar şi personalul de manipulaţie şi dictează pedepse disciplinare.
> Apare deci legitimă întrebarea: care anume dintre aceste două autorităţi conduce eparhia? Episcopul sau Consiliul eparhial? Şi ce-i mai rămâne de făcut Consistoriului Spiritual Eparhial, compus din trei preoţi, constituit anume în fiecare episcopie pentru judecarea cauzelor disciplinare, atunci câne episcopul dictează însuşi după plac pedepse disciplinare? Dealtcum, nici membri Consiliului eparhial nu vor putea aduce altă hotărâre decât aceea pe care o dictează episcopul sau delegatul lui. Pentru că alegerea lor numai atunci devine valabilă, dacă o întăreşte episcopul concernent; ei deci vrând-nevrând, sunt avizaţi să îndeplinească totdeauna voia ce are să-i întărească în slujbă. Şi pentru că nici hotărârile Consiliului eparhial nu vor putea fi valabile în caz de neaprobare din partea chiriarhului, după cum văzurăm mai sus, că nici chiar ale Adunării eparhiale nu sunt valabile fără această aprobare”[544].

Protopopul – „muncitor temporar”

Ioan de Preda a fost nemulţumit şi de modul de organizare a corporaţiunilor inferioare bisericeşti: protopopiat şi parohie.

În primul rând, s-a opus înlăturării *alegerii* şi instituirii *numirii* acestor doi funcţionari bisericeşti de către ierarh. De asemenea, a protestat faţă de numirea temporară (din cinci în cinci ani a protopopului), cât şi faţă de posibilitatea demiterii lui:

> „Dacă el (protopopul – n.n.) se instituie numai pentru cinci ani şi poate fi demis oricând, atunci el nu mai poate trece drept organ adevărat în constituţia noastră bisericească, ci este numai un muncitor temporar care nu se va simţi nicicând îndemnat a se identifica cu protopopiatul lui încredinţat”[545].

Creşterea autorităţii parohilor şi protopopilor

O altă chestiune remarcată de Preda a fost concentrarea administraţiei bisericeşti în mâinile preoţilor şi protopopilor:

> „Consiliile protopopiatului şi ale parohiilor nu sunt însele adevăratele organe executive ale respectivelor corporaţiuni, ci organele executive după noul Statut sunt, atât în protopopiat, cât şi în parohii, administratorii, epitropii noştri de azi. Consiliile sunt deci organe de administraţie şi de control, în înţelesul § 23 al Statutului nostru Organic de azi. Dar şi activitatea aceasta vor avea să o îndeplinească mai mult numai ca ajutor pe lângă protopop şi respectiv paroh, care în înţelesul § 135 şi 175 din noul Statut sunt adevăraţii conducători şi administratori ai protopopiatului şi respectiv ai parohiei”[546].

---

[544] *Ibidem.*
[545] Ioan de Preda, *În chestia unificării...*, în TR, an. LXIX, 1921, nr. 21, p. 1.
[546] *Ibidem.*

Raporturile dintre mitropolii

„Spre lămurirea chestiunii”, Preda a atras atenția că deşi unele din prevederile *Anteproiectului* nu se aplicau Mitropoliei ardelene, care putea să-şi mențină prevederi ale Statutului Organic, *Anteproiectul* evita să stabilească cu claritate raportul dintre mitropolii şi modul de conducere a acestora:

> „Pe deasupra, noul Statut al Comisiei suferă şi de unele defecte şi omisiuni de tot regretabile. Cea dintâi omisiune şi respectiv lacună este că noul Statut nu conține nici o dispoziție prin care să se reglementeze situația mitropoliilor neprimațiale şi raportul dintre ele... Din noul Statut nu se poate şti dacă mitropoliile care nu sunt primațiale, ci numai istorice, cum le numeşte noul Statut, mai sunt ele mai marile episcopiilor de pe teritoriul lor? Au ele Congresul lor separat? Şi Consistoriu mitropolitan separat? ... Unde se aleg mitropoliții din mitropoliile istorice? Acestea sunt chestii de mare însemnătate care nu pot să rămână nerezolvate şi dubii într-un statut care să reglementeze noua organizație a Bisericii Ortodoxe din noul regat”.

Raporturile Bisericii față de Stat

De asemenea, Preda a atras atenția asupra lipsei reglementării în *Anteproiect* a relației Biserică-Stat:

> „O şi mai regretabilă omisiune, o şi mai neiertată lacună o formează însă împrejurarea că noul Statut nu reglementează raportul dintre Biserică şi Stat şi nu încearcă să asigure pentru toate timpurile autonomia Bisericii. Era datoria Comisiei să stabilească pentru totdeauna drepturile şi datorințele Bisericii față de Stat şi ale Statului față de Biserică. Să stabilească îndeosebi condițiile în care Statul este aplecat a subvenționa clerul şi şcolile noastre confesionale şi a veni în ajutorul Bisericii spre a da sancțiune hotărârilor şi dispozițiunilor organelor noastre bisericeşti. Noi credincioşii Bisericii Ortodoxe Române din Mitropolia Ardealului aveam autonomia şi constituția noastră bisericească din partea regimului unguresc asigurate. Ca Biserică autonomă şi în mod constituțional guvernată, ne-am alipit la Statul Român. Dacă e deci ca să urmeze unificarea organizației bisericeşti din întregul Regat, aceasta nu poate urma în aşa fel, ca nouă să ni se ia ceea ce regimul unguresc, nouă de altcum duşman, însuşi ne-a încuviințat; ci poate urma numai acordându-se întregii Biserici Ortodoxe din Regat autonomie deplină şi o constituție bisericească corespunzătoare vremii în care trăim”[547].

9.2. Reacţia lui Lucian Borcia, jurisconsultul mitropolitan

Încă la 30 septembrie 1920, deci după încheierea lucrărilor Constituantei, Lucian Borcia şi-a exprimat regretul că nu se ajunsese ca proiectul Comisiei de 15 să fie aprobat chiar de Constituantă:

> „Ratificarea prin şedință plenară ar fi fost manifestarea solemnă în fața publicului a dorinței vii şi a hotărârii ferme a tuturor organizațiunilor provinciale bisericeşti de a da Bisericii autocefale ortodoxe române nu numai unitatea canonică, ci şi organică”.

[547] *Ibidem.*

Important este faptul că jurisconsultul Mitropoliei transilvane a atras atenția asupra dificultăților unificării:

> „Ceea ce în prezent şi deocamdată ne desparte şi face cu neputință o unificare completă este *autocratismul cercurilor conducătoare bisericeşti din Vechiul Regat şi din Bucovina* şi *constituționalismul Bisericii Ortodoxe din Transilvania*, aşezat pe o largă bază democratică, astfel că la noi, Biserica este – precum atât de nimerit a caracterizat-o pr. Dr. Ioan Lupaş – o Biserică poporală. La noi, chiriarhul este suveran în chestiuni dogmatice, duhovniceşti şi rituale. Chestiunile administrative şi organizatorice se decid prin corporațiunile bisericeşti. Clerul înalt şi teologii conducători din Vechiul Regat şi din Bucovina sunt aderenți ai *autocrației ierarhice*, pe care singură o consideră canonică. De aceeaşi părere este şi I.P.S. Mitropolitul Primat. În acest sistem, corporațiunile bisericeşti sunt *consilii* în cel mai restrâns înțeles al cuvântului, numai cu vot consultativ, dreptul suveran de a decide fiind al chiriarhului.
>
> Iată deosebirea care nu se poate concilia, fiindcă ideea constituțională şi ideea absolutistă se exclud, oricât s-ar tempera cea din urmă prin instituirea de consilii şi congrese”[548].

După întocmirea *Anteproiectului*, Borcia şi-a prezentat opinia în „Telegraful Român”, nr. 25, din 26 martie/8 aprilie 1921.

AL 9/1868 – baza legislativă a autonomiei Mitropoliei ardelene

La început, Borcia a specificat că Mitropolia ardeleană avusese o relație clar stabilită cu Statul ungar, ceea ce i-a permis să se organizeze autonom şi să redacteze „singura lege românească din fosta Ungarie”:

> „Imediat după restabilirea constituționalismului în Ungaria, Parlamentul ungar a înarticulat în lege, Legea 9 din 1868, Mitropolia independentă a românilor ortodocşi din Ungaria şi părțile ardelene, declarând-o egal îndreptățită cu Mitropolia sârbilor ortodocşi. În aceeaşi lege, a asigurat amândoura dreptul garantat încă prin Legea 20 din 1848 (§ 8), de a-şi reglementa, administra şi conduce independent afacerile şi de a se organiza însele prin Congresele lor. A rezervat Statului dreptul de control îmbrăcat în haina dreptului majestatic de supremă inspecțiune, în consecință a supus şi Statutele organice aprobării regelui. Aceeaşi lege fundamentală a Statului a prevăzut convocarea cât mai grabnică a Congresului Național Bisericesc, compus din ierarhi, 30 deputați din cler şi 60 mireni, căruia i-a impus ca întâia îndatorire stabilirea organizației bisericeşti. Congresul s-a întrunit în toamna anului 1868 şi a votat Statutul Organic, pe care regele l-a aprobat şi întărit în 28 mai 1869.
>
> Astfel, statul ungar a recunoscut şi garantat caracterul național, autonomia şi egala îndreptățire a BOR. Rezerve a făcut numai în chestiunile şcolare, lăsând organizarea în grija Bisericii. Clauza de aprobare a Statutului Organic este o nouă întărire din partea regelui, a drepturilor garantate prin lege...
>
> Este deci lămurit şi bine stabilit că 1) Statul, printr-o lege a sa, a recunoscut Mitropolia Ortodoxă Română din Transilvania, ca Biserică națională independentă, având deplină libertate de a se organiza, cârmui, reglementa şi administra însăşi; 2) legea organică a Mitropoliei noastre nu este o lege a

---

[548] Lucian Borcia, «*Constituanta*» *bisericească*, în „Telegraful Român“, nr. 45, din 24 septembrie/7 octombrie 1920, p. 1-2.

Statului, precum adeseori se aude, ci este o Lege a Bisericii autonome, alcătuită de ea, după dreptul său canonic, drept pe care legea statului, nr. 9 din 1868, numai i-l recunoaşte şi garantează.

Statutul Organic a fost odată numit în Parlamentul român drept *lege ungurească*. De fapt el nu face parte din *Corpus juris hungarici*, ci este singura lege românească din fosta Ungarie"[549].

Marea Unire nu a anulat autonomia bisericească

În continuare, Borcia a considerat că Marea Unire nu a modificat raportul dintre Mitropolia ardeleană şi Stat (acum România Mare), astfel că nici o altă autoritate din statul român nu avea dreptul de a decide organizaţia Bisericii ardelene:

„Faptul unirii politice a Transilvaniei cu Vechiul Regat nu a schimbat raportul de drept al Mitropoliei noastre faţă de Stat şi a rămas şi mai departe cu organizaţia pe care însăşi şi-a dat-o. Este vădit că autonomia bisericească este un drept câştigat care fără voia Mitropoliei nu se poate altera, şi că organizarea ei nimeni nu este în drept să o modifice decât organul său reprezentativ. Oricare modificare făcută de altcineva ar fi o violare de drept, un act nul şi neavenit, iar impunerea altor norme ar rămâne o simplă octroare.

Este bine să ne reamintim toate acestea acum, când se tratează unificarea organică a BOR din România întregită. Numai ținându-se seama de înţelesul organizaţiunii şi situaţiei de drept a fiecărei Biserici particulare, şi având respectul cuvenit faţă de drepturile şi tradiţiile pe care fiecare se întemeiază, se poate da soluţia potrivită acestei probleme mari şi de interes primordial şi pentru Stat.

Proiectul elaborat de Comisia Constituantei nu ţine seamă de aceste consideraţii şi astfel cuprinde o serie de greşeli fundamentale, care trebuie eliminate pentru a ni-l face nouă acceptabil. Acest proiect ne arată oareşcare bunăvoinţă şi este cu o anumită condescendenţă faţă de încăpăţânarea noastră, când în foarte multe capitole strecoară câte o dispoziţie prin care ne permite susţinerea proporţiei între clerici şi mireni şi modalităţile de alegere stabilite în Statutul şagunian (§ 9, 38, 75) sau apoi ne permite *menţinerea uzului de până acum*, ca la alegerea de mitropolit (§ 33) sau a *normele intrate în uz*, ca la numirile de protopop.

Dar Mitropolia noastră este conştientă că temelia ei este o lege pe care ea însăşi şi-a dat-o şi este conştientă că legea sa este canonică, precum a constatat-o în textul ei, CNB din 1868"[550].

Dreptul Bisericii de a se organiza ea însăşi

Prin urmare, Borcia a criticat cu vehemenţă că *Anteproiectul* nu a specificat dreptul Bisericii de a se organiza (menţionând, în Art. II din Dispoziţiunile generale, doar dreptul de a reglementa, administra şi de a conduce). Cu alte cuvinte, Statutul de organizare a BOR ar fi urmat să fie aprobat de Parlament:

„Adevărat că acest drept (de organizare – n.n.) nu este amintit nici în Art. I al Statutului nostru Organic, dar aici nici nu trebuia amintit, fiindcă era prealabil recunoscut şi garantat prin Legea 9 din 1868, iar Statutul Organic nu mai avea să treacă prin Corpurile legiuitoare.

---

549 Lucian Borcia, *Câteva observări în legătură cu unificarea organizării bisericeşti*, în TR, an. LXIX, 1921, nr. 25, p. 1.

550 *Ibidem*.

> Proiectul amintit (*Anteproiectul*) urmează să fie supus Corpurilor legiuitoare ale Statului şi înscris în legile Statului. Astfel, orice modificări s-ar dovedi mai târziu necesare, ele trebuie legiferate de Stat, deci Statul este în drept să-l modifice, precum el află de bine"[551].

În schimb, Borcia a propus ca Parlamentul să voteze doar o lege generală şi să-i lase Bisericii sarcina organizării în detaliu a corporaţiunilor:

> „Singura soluţie pe care Mitropolia noastră o poate accepta este: Legea unificării va cuprinde cu privire la ea singura dispoziţie limpede şi precisă, în care Statul Român recunoaşte şi garantează dreptul existent al ei de a se organiza, conduce, reglementa şi administra independent. Legea unificării va cuprinde relativ la toate Mitropoliile numai dispoziţii generale, care privesc raportul între Stat şi Biserică, şi la organele ei conducătoare. Norme de organizare internă va preciza numai pentru Mitropoliile care în prezent nu au viaţă proprie independentă (cele din Vechiul Regat – n.n.). Amănuntele este bine să le evite şi aici"[552].

Criticarea principiului autocraţiei ierarhice

O altă chestiune atinsă de Borcia a vizat părăsirea principiului constituţional, deoarece *Anteproiectul* era „clădit pe principiul autocraţiei ierarhice":

> „Mitropolia noastră mai ştie că ... organizarea ei se întemeiază pe două principii mari şi binefăcătoare, pe care tocmai din interes superior, naţional, nu le va jertfi, anume: 1) eliminarea autocraţiei ierarhice şi întronarea unui adevărat constituţionalism; 2) chemarea la viaţă activă bisericească a întregului cler şi popor, în aşa fel ca pe întreaga scară a organizaţiei bisericeşti, reprezentanţii lor nu sunt sfetnici, cu vot consultativ, ci ei înşişi decid, având şi întreaga răspundere a hotărârilor date. Astfel, chiriarhul este adevărat suveran al eparhiei sale, chemat să o cârmuiască prin puterea personalităţii sale.
>
> Proiectul relativ la unificarea organică a Bisericii Ortodoxe din România întregită este clădit pe principiul autocraţiei ierarhice, încercând să-i dea aparenţa constituţionalismului, prin consilii şi adunări bisericeşti. El adoptă principiul chemării la viaţa activă bisericească a clerului şi poporului, dar unde acest principiu ajunge în atingere cu puterea autocrată a chiriarhului, îl face iluzoriu. Citez din §§-ii următori:
>
> § 51: hotărârile Adunării eparhiale se prezintă chiriarhului spre aprobare;
>
> § 52: O hotărâre neaprobată de chiriarh se dezbate din nou în Adunarea eparhială şi dacă hotărârea din nou nu întruneşte asentimentul chiriarhului, chestiunea se trimite Sf. Sinod spre rezolvare;
>
> § 78: consilierii (asesorii consistoriali eparhiali) ... se aleg de Adunarea eparhială, *se aprobă de ierarh* şi se propun MS Regelui spre confirmare..."[553].

---

551 *Ibidem*, p. 2.
552 *Ibidem*.
553 *Ibidem*, p. 1.

10.
GRABA GUVERNULUI ŞI A SF. SINOD. PROTESTUL LUI NICOLAE BĂLAN (APRILIE 1921)

Precum am menționat deja, articolul semnat de juristul Lucian Borcia în Telegraful Român nu a reprezentat doar o reacție de respingere a *Anteproiectului*, ci şi semnalul declanşării unui conflict cu autoritățile politice şi bisericeşti de la Bucureşti. S-a arătat clar poziția ardelenilor de a nu accepta o unificare bisericească decisă de alți factori decât CNB, indiferent dacă aceşti factori erau guvernamentali sau bisericeşti, adică Sf. Sinod.

10.1. Refuzul lui N. Bălan de a participa la lucrările Sf. Sinod. Convocarea Consistoriului mitropolitan extraordinar

Convocarea Sf. Sinod în şedinţă extraordinară (8 aprilie 1921)

Guvernul de la Bucureşti dorea să încheie situația unificării bisericeşti. De aceea, a exercitat presiuni asupra Sf. Sinod de a se întruni în sesiune extraordinară în ziua de vineri, 8 aprilie 1921 (st.n.), pentru „dezbaterea proiectului de lege cu privire la unificarea organizării bisericeşti”[554].

Într-adevăr, ministrul Cultelor, Octavian Goga i-a rugat pe episcopi să se ocupe cu studierea proiectului de lege, examinat de Consistoriul Superior Bisericesc şi de Ministerul Cultelor, ba mai mult, „să se grăbească cu proiectul, deoarece ține să-l treacă prin Parlament”[555].

Convocarea de către mitropolitul Bălan a Consistoriului mitropolitan, în şedinţă extraordinară (11-12 aprilie 1921)

Mitropolitul Bălan, la fel ca şi cei doi jurisconsulți ai Mitropoliei şi Arhidiecezei sibiene, a considerat că nimeni nu avea dreptul de a discuta şi de a definitiva forma finală a Proiectului de Statut, până la întrunirea CNB din Ardeal. Tocmai de aceea, a refuzat să participe la sesiunea de primăvară, din 1921, a Sf. Sinod. Dimpotrivă, a convocat o sesiune extraordinară a Consistoriului mitropolitan, care s-a şi întrunit în zilele de 11-12 aprilie 1921. Au participat: episcopii sufragani Ioan Papp din Arad, Iosif Bădescu din Caransebeş, arhimandritul Ilarion Puşcariu, Filaret Musta, Nicolae Ivan (preşedintele Consistoriului din noua eparhie de Cluj, viitor episcop), protopopii A. Ghidiu, G. Popovici, P. Givulescu, Ioan Lupaş şi Gheorghe Ciuhandu, precum şi mirenii Andrei Bârseanu, Valeriu Branişte, Partenie Cosma, Vasile Goldiş, I. Marşeu, Lucian Borcia şi secretarul Lazăr Triteanu[556].

---

554 Telegraful Român, an. LXIX; 1921, nr. 26, p. 2.
555 ABM, fond Mateiu, dosar 551, f. 78.
556 Telegraful Român, an. LXIX, 1921, nr. 26 din 30 martie/12 aprilie 1921, p. 3.

Protestele înaintate de Consistoriu. Refuzul de a accepta Anteproiectul

Consistoriul mitropolitan a redactat o scrisoare protest, adresată ministrului Cultelor, Octavian Goga, apoi primului ministru Alexandru Averescu şi mitropolitului primat[557]:

> „Consistoriul mitropolitan ortodox român din Transilvania, întrunit astăzi, luni, 11 aprilie, în şedinţă plenară, a aflat cu dureroasă surprindere că chestiunea unificării bisericeşti se precipitează în mod cu desăvârşire păgubitor pentru autonomia Bisericii Ortodoxe Române. Acest Consistor se simte dator a ruga din nou pe I.P.S. Voastră să binevoiţi a interveni pentru respectarea asigurărilor formale ce ni s-au dat în repetate rânduri, că proiectul de unificare nu va fi luat în dezbatere până nu se va putea întruni din nou consfătuirea bisericească la Bucureşti şi până când Congresul nostru naţional bisericesc, ca singura corporaţiune îndreptăţită a legifera în materie de organizare şi unificare a Bisericii ardelene cu restul Bisericii Ortodoxe Române se va fi pronunţat în meritul acestei chestiuni atât de importante. *Consistoriul mitropolitan nu poate recunoaşte nici un fel de proiect, anteproiect sau lege făcută de organe străine de corporaţiunile autonome bisericeşti*, fiindcă prin recunoaşterea acestor legiferări necompetente s-ar crea un caz de precedenţă foarte periculos, care în orice moment ar zădărnici şi mai târziu exerciţiul legal al drepturilor autonome şi constituţionale bisericeşti. Consistoriul protestează contra oricărei încercări de a legifera *ne nobis sine nobis* şi contra oricărei tendinţe de a confisca drepturi adânc înrădăcinate în conştiinţa clerului şi poporului ortodox român din Transilvania. Consistoriul mitropolitan este peste tot convins că organizarea pe cale legislativă a confesiunilor din România se va putea face numai pe temeiul principiilor fundamentale care vor fi stabilite sub acest raport în noua constituţie a statului nostru întregit. SS Mitropolit Nicolae Bălan”[558].

Mitropolitul primat Miron Cristea a răspuns, în numele Sf. Sinod, a doua zi:

> „Cu ştirea şi aprobarea Noastră, nici un factor legal de aici n-a luat hotărârea de a forţa organizarea unitară a Bisericii, fără conlucrarea Bisericilor provinciale. Noi am şi trimis *Proiectul Comisiei de 15* tuturor mitropoliilor care şi-au făcut observările, afară de sibienii, unde de două ori am solicitat acest lucru, spre a avea materialul tuturora în scopul de a-l prezenta Constituantei cu membrii din toate părţile. E deci de dorit sosirea urgentă a observărilor şi de acolo. În general se cere de la toate Bisericile provinciale, ca să fie călăuzite în lucrările lor de interesele superioare ale Bisericii şi Ţării, aducând totuşi oarecare jertfe binevoitoare spre binele Bisericii întregi, căci nu toate se potrivesc pretutindenea. Cei din Ardeal trebuie să se cugete şi la ceea ce este posibil, fără zguduiri şi eventuale sciziuni, şi în Vechiul Regat şi în Bucovina. Durere, unii de acolo bănuiesc aici tendinţe călăuzite nu de precauţiuni bazate pe simţul de mare răspundere, ci de gânduri autocrate”[559].

Răspunsul Consistoriului mitropolitan de la Sibiu a fost dat imediat:

---

[557] l. Stan, *IPS Nicolae…*, p. 24.
[558] ABM Mateiu 551, f. 83-85; L. Stan, *IPS Mitropolitul…,* p. 24-25.
[559] ABM Mateiu 551,f. 85-86.

„Proiectul ce ni s-a trimis este numai material brut, căruia Comisia de 15 trebuie să-i dea redacția definitivă şi apoi prezentat Constituantei (Conferința generală a delegaților bisericeşti). *Autonomia trebuie stabilită în Constituție, iar normele de organizare internă sunt de atribuția Bisericii şi nu a Parlamentului.* În ce priveşte meritul Proiectului, ținem să Vă precizăm că *prin dispozițiile acelui proiect se răstoarnă principiile fundamentale care stau la baza Statutului nostru Organic* (autonomia, principiul democratic, crearea instituției mitropolitane, descentralizarea). Suntem siguri că noul proiect, în forma ce ni s-a trimis, niciodată nu va obține aprobarea Congresului nostru Național Bisericesc. Ținem să accentuăm din nou că înainte de a se fi pronunțat Constituanta asupra proiectului de nouă organizare, nu putem convoca CNB, căci, în cât ne priveşte pe noi cei din Mitropolia Ardealului, eventualele deciziuni ale CNB nu mai pot fi revizuite şi modificate de Constituantă sau de alte corporațiuni”[560].

10.2. Şedinţele Sf. Sinod, din 8-22 aprilie 1921

Solidarizarea basarabenilor cu poziţia ardelenească

După cum s-a putut constata, şedințele extraordinare ale Sf. Sinod, de la Bucureşti, şi ale Consistoriului mitropolitan, de la Sibiu, s-au desfăşurat concomitent. Din Mitropolia transilvană a participat la şedința Sf. Sinod doar Roman Ciorogaru de la Oradea, care a declarat

> „că a venit să asiste la şedințele Sf. Sinod şi să ia parte la discuții, atâta timp cât ele se vor învârti în cadrul Statutului lui Şaguna” [561].

Interesant este faptul că de la şedința extraordinară a Sf. Sinod a lipsit şi mitropolitul Vladimir Repta al Bucovinei (această Biserică provincială fiind reprezentată de vicarul Ipolit Vorobchievici). De asemenea, arhiepiscopul Gurie de la Chişinău a atras atenția că

> „asistă la şedințele Sf. Sinod, spre a lua act de cele ce se discută. Când se va reîntoarce la Chişinău, va convoca Soborul, conform tradiției Bisericii basarabene, şi îi va aduce la cunoştință cele discutate aici. Hotărârile Soborului asupra chestiunilor discutate, vor fi apoi comunicate Sf. Sinod”[562].

Aşadar, graba guvernanților şi a lui Miron Cristea s-a lovit de împotrivirea ardelenilor şi basarabenilor. De aceea, în şedința din 12 aprilie 1921, Cristea

> „a comunicat Sinodului că săptămâna viitoare se va convoca consfătuirea bisericească (*Constituanta*) pentru discutarea proiectului unificării Bisericii”[563].

După cum se va constata în capitolele următoare, Constituanta s-a întrunit însă doar o lună mai târziu, în 20 mai 1921. Chiar ministrul Cultelor, Octavian Goga, a menționat în şedința din 15 aprilie 1921 a Sf. Sinod că

---

[560] *Ibidem,* f. 86-87.
[561] Telegraful Român, nr. 27 din 2/15 aprilie 1921, p. 4.
[562] *Ibidem*.
[563] *Ibidem*.

„Adunarea reprezentativă a Bisericilor Ortodoxe din deosebitele ținuturi va fi convocată după sărbătorile Paştilor (18 aprilie/1 mai – n.n.), când se va căuta să se dea o formă definitivă proiectului pentru unificarea administrativă a Bisericilor Ortodoxe, depunându-se apoi imediat în Parlament pentru a primi putere de lege”[564].

Chestiunea menţinerii CSB în noul Statut

Totuşi, Sf. Sinod a continuat să dezbată problema unificării bisericeşti şi a Anteproiectului. Motivul l-a constituit îndeosebi o cerere, redactată de Consistoriul Superior Bisericesc, întrunit tot în şedință extraordinară, în ziua de 31 martie 1921[565]. La 23 martie/6 aprilie 1921, 16 preoți membri ai Consistoriului Superior Bisericesc, în frunte cu Platon Giossu, Iuliu Scriban, Valerian Şesan, Vasile Tarnavschi, Popescu-Moşoaia, au prezentat o propunere pentru menținerea în noul Statut de organizare a BOR a vechiului CSB, cu atribuțiile de până atunci[566].

Cererea a fost discutată în şedința sinodală din 20 aprilie. Ierarhii l-au însărcinat pe arhiereul Vartolomei să întocmească un referat, prin care să arate necesitatea instituirii unei *secții mixte a Sf. Sinod*, în care să intre reprezentanți ai clerului şi ai Facultăților de Teologie, ai Seminariilor şi instituțiilor de caritate, ai mănăstirilor, clerului militar şi ai altor instituțiuni care se vor mai înființa. Cu alte cuvinte, sinodalii au dorit menținerea vechiului CSB, chiar dacă primea o altă denumire[567].

În şedințele următoare ale Sf. Sinod, a fost discutat textul *Anteproiectului*. I s-au adus doar puține modificări[568]. Sesiunea extraordinară a Sf. Sinod s-a încheiat vineri, 22 aprilie 1921[569].

---

564 Telegraful Român, nr 28 din 6/19 aprilie 1921, p. 3.
565 Telegraful Român, nr. 20 din 9/22 martie 1921, p. 2.
566 ABM Mateiu 551, f. 82.
567 *Ibidem,* f. 78-79.
568 *Ibidem*.
569 Telegraful Român, nr 30 din 13/26 aprilie 1921, p. 2.

11.
AL DOILEA CONGRES AL PREOŢIMII DIN ARDEAL (31 MARTIE/13 APRILIE-1/14 APRILIE 1921)

După încheierea sesiunii extraordinare a Consistoriului mitropolitan şi concomitent cu sesiunea extraordinară a Sf. Sinod a avut loc la Sibiu, în zilele de 13-14 aprilie 1921, şi întrunirea celui de-al doilea Congres al Asociației preoților *Andrei Şaguna* din Transilvania. Dat fiind faptul că CNB urma să se întrunească abia după o jumătate de an, clerul ardelean a ținut să precizeze poziția Bisericii ardelene față de unificare, chiar dacă nu în mod oficial.

La acest al doilea congres preoțesc a participat întreaga conducere a Provinciei bisericeşti, mitropolitul Nicolae Bălan şi viitorul episcop de Cluj, arhimandritul Nicolae Ivan, pe atunci preşedintele Consistoriului de la Cluj. De asemenea, au participat şi alte oficialități: Dr. Moise Ienciu, inspector general în Ministerul de Culte, trimis de Octavian Goga, ministrul de Culte; colonelul Ganea, reprezentantul Armatei; Ion Lupaş, din partea Universității din Cluj, preşedintele Asociației Transilvania; Dr. Comşa, prefectul județean; Vasile Goldiş, fost ministru; Valeriu Branişte, fost şef al resortului de Culte în *Consiliul Dirigent*.

Pe ordinea de zi a acestui Congres au figurat mai multe puncte stringente pentru viața politică şi bisericească a acelor zile, precum: atitudinea preoțimii față de viața politică din România Mare; Concordatul cu Biserica Romei; Biblia şi viața sufletească a poporului; Unificarea bisericească; Dotația clerului.

11.1. Referatul lui Gheorghe Ciuhandu privitor la unificarea bisericească

În dimineața celei de a doua zi a Congresului, adică la începutul şedinței a III-a (14 aprilie, dimineața), la cererea Dr. Gheorghe Ciuhandu, s-a trecut la dezbaterea problemei unificării bisericeşti[570]. În această chestiune, Gh. Ciuhandu a prezentat un referat intitulat: ***Câteva puncte de orientare în chestiunea unificării administrative bisericeşti***, drept poziție față de *Anteproiectul* elaborat de *Comisia de 15* din cadrul *Constituantei bisericeşti*. Fiind de o importanță deosebită prin analiza sistematizată şi opiniile prezentate, citez în întregime acest referat:

---

[570] *Actele Congresului al doilea, biblic, al Asociațiunii clerului «Andrei Şaguna», ținut în Sibiu, în zilele de 31 martie/13 aprilie-1/14 aprilie 1921,* în „Analele Asociației «Andrei Şaguna» a clerului Mitropoliei ortodoxe române din Ardeal, Banat, Crişana şi Maramureş, Sibiu, 1922, conclus 16, p. 12.

„**I. Proiectul de statut nou abandonează principiile fundamentale ale *Statutului Organic* transilvănean** în privința organizării şi vieții constituționale bisericeşti, şi anumit:

- în locul *principiului de descentralizare şi de împărțirea rațională a muncii şi a răspunderilor* morale pentru lucrurile din Biserică, tinde să restituie vechiul absolutism ierarhic cu toate atribuțiile de putere suverană ale fiecărui episcop în Eparhia sa, fără ca acest absolutism să ofere garanția unui mai normal şi mai fericit mers al lucrurilor din viața bisericească;
- reîntronarea acestui absolutism ierarhic, între multiplele împrejurări de viață, mult mai complexă azi decât în vremea legiferării vechilor canoane, ar duce cu sine ca episcopii noştri, şi peste toți episcopii, să-şi confunde şi înlocuiască misiunea spirituală, de supremi învățători ai celor sfinte şi de arhierei, în măsură şi mai mare cu agendele de administrație şi de guvernare bisericească birocratică, care, chiar şi în epoca *Statutului Organic*, i-a îndepărtat mai mult de *chemarea spirituală, lăsată lor neatinsă prin § 85 din Statutul nostru Organic*;
- drept consecință a principiului ierarhic-absolutistic, organelor nou create în viața bisericească din Transilvania, proiectul nou tinde să le răpească *dreptul de a-şi alege pe slujitorii bisericeşti* de până aici: *la parohie, la protopopiat şi la Consistoriile eparhiale,* iar atribuțiile acestor alegeri de până aici vor să fie trecute în atribuțiile personale ale fiecărui episcop pentru eparhia sa întreagă, de a face numiri, cu, şi fără aprobare regală;
- prin Proiectul de Statut nou, de o parte, se tinde la *desființarea sistemului direct, electiv şi reprezentativ,* care stă la temelia corporațiunilor bisericeşti şi lasă în vigoare acest sistem reprezentativ numai în privința compunerii sinodului protopopesc, şi de altă parte, tuturor corporațiilor reprezentative bisericeşti de la noi proiectează să li se ia şi capabilitatea de a alege şi de a aduce hotărâri;
- în chipul acesta, *în locul unui constituționalism* care cheamă la muncă, pentru binele obştesc, pe toți fiii spirituali ai sfintei noastre biserici, tinde a se întrona în viața bisericească un *centralism absolutist,* care nu se restrânge numai la viața bisericească din singuraticele eparhii, ci trece pe linia ierarhică în sus, până la Sfântul Sinod central, căruia i se lasă posibilitatea de a interveni în toate chestiile de organizație şi de administrație bisericească, în aşa măsură încât, pe urma acestui centralism ierarhic, din întreg *Statutul nostru Organic* ne-am alege numai cu nişte forme goale de întruniri fără alte rosturi, decât de a servi ca tot atâția factori consultativi pe lângă PP. SS. Chiriarhi.

II. Noi avem şi o situație de drept canonic şi de drept public de stat a Constituțiunii noastre bisericeşti statutare din Transilvania, şi anume:

a)Din punct de vedere bisericesc:

- *Statutul Organic* transilvan a fost *elaborat* de un factor bisericesc chemat spre aceasta, care a fost Congresul Național Bisericesc constituant de la 1868, din care *adunare a reprezentanților întregii Ierarhii şi ai poporului* au făcut parte activă şi episcopii noştri de pe atunci;
- Episcopatul nostru de pe atunci a conlucrat activ cu Congresul constituant în vederea creării actualului nostru Statut bisericesc, şi astfel opera aceasta de constituțiune nouă a primit ființă legală prin conlucrarea şi prin consentimentul canonic al Episcopatului nostru;

- Episcopatul nostru de la 1868, în frunte cu Mitropolitul Andrei şi prin rostul acestuia a depus, în mâinile Congresului de atunci şi în ale celor viitoare, atât «competenţa legislativă şi administrativă a Bisericii noastre naţionale», cât şi «responsabilitatea pentru ulterioara soartă a Bisericii»;
- Toate Congresele noastre naţionale-bisericeşti de până aici, inclusiv Congresul Naţional Bisericesc din februarie 1920, care s-a ocupat şi de chestiunea unificării bisericeşti, au exercitat neîntrerupt funcţiunea constituţional-statutară legislativă şi administrativă şi de a *reprezenta* Biserica Ort. Română din cuprinsul Mitropoliei transilvane, în temeiul §-ului 154 din *Statutul nostru Organic*, aşa că P. Sf. Sinod episcopesc al provinciei noastre mitropolitane şi-a rezervat (§ 171) numai chestiunile spirituale, dogmatice şi simbolice, conform specificării din § 174 al *Statutului Organic;*
- Congresul nostru naţional bisericesc din februarie 1920, în conformitate cu atribuţiile sale legale şi constituţionale, s-a pronunţat în meritul unificării bisericeşti în felul că «principiile depuse în *Statutul Organic* trebuie să servească drept temelie la viitoarea organizaţie unitară a Bisericii ortodoxe din România întregită», în vreme ce Proiectul de Statut nou abandonează aproape toate principiile fundamentale cuprinse în *Statutul nostru Organic* şi păstrează numai anumite forme constituţionale;
- Congresul Naţional Bisericesc din februarie anul trecut a hotărât în competenţa sa constituţională, că «orice încercare de a clătina temelia noastră bisericească, sprijinită pe SS canoane şi cuprinsă în dispoziţiile clare şi bine chibzuite ale *Statutului Organic…*o privim de ilegală şi de natură de a tulbura liniştea Bisericii şi a credincioşilor ei, şi orice angajament luat în numele Mitropoliei noastre de factori nechemaţi şi neîndreptăţiţi, îl considerăm de nul şi neavenit»;
- Sinodul episcopesc al provinciei noastre mitropolitane, întrunit la 23 aprilie 1919, pronunţându-se pentru unificarea bisericească înainte de Congresul de la 1920, s-a putut referi la materii şi chestiuni de caracter spiritual, nu şi la cel constituţional şi administrativ, al unificării bisericeşti, şi cel mult la fixarea locului de şedere canonică a Ierarhilor noştri în sânul Sfântului Sinod central. Acest rezonament rezultă şi din faptul dublu: că Episcopatul nostru din vremea *Statutului Organic* nu şi-a mai arogat titlu de ingerinţă în materii de constituţie bisericească şi că însuşi Congresul Naţional Bisericesc din februarie 1920 a enunţat clar, că arhiereii noştri, intrând în Sfântul Sinod al Bisericii din România întregită vor exercita acolo acele funcţii, care nu ating constituţia Mitropoliei noastre şi prin care s-ar promova unificarea bisericească în înţelesul principiilor depuse în *Statutul Organic*;
- Chiar dacă ar vrea, Episcopatul Bisericii ortodoxe române din Mitropolia transilvană, nici solidar şi nici ca membri particulari ai Episcopatului, nu ar putea să revoace, unilateral şi fără de învoirea Congresului Naţional Bisericesc, consentimentul canonic dat odinioară în toată regula la înfăptuirea actualei noastre organizaţii statutare, şi astfel, din punct de vedere constituţional, nu poate să fie obligatorie, nici pentru Congresul Naţional Bisericesc şi nici pentru fiii credincioşi ai Bisericii, acea parte a hotărârii de la 23 aprilie 1919 a Sinodului nostru episcopesc mitropolitan, prin care se pregnează într-un mod *nelămurit* «drepturile ierarhice ale preoţilor şi episcopilor, respectiv ale Sinodului episcopesc, ca supremă autoritate conducătoare a Bisericii»;

- Peste tot, nici un alt factor nu este în drept să caseze, în mod unilateral, acel consentiment de odinioară (1868), al Episcopatului nostru, şi să dea Bisericii mitropolitane din Ardeal altă constituţiune fără de consentimentul legal şi fără de consentimentul Congresului nostru Naţional Bisericesc, care deţine în mod legal «competenţa legislativă şi administrativă» în Mitropolia transilvană;
- Dezvoltarea vieţii de drept bisericesc în Orient merge în direcţia constituţionalizării până la un punct a puterii ierarhice absolutiste, luându-se şi în alte biserici de bază, la întocmirea noilor constituţii bisericeşti, tocmai *Statutul nostru Organic.*

b)Din punct de vedere al dreptului de stat:

- Biserica din Mitropolia ortodoxă română din Transilvania şi-a câştigat, cu concursul legal al statului ungar (art. IX de lege de la 1868), *autonomia bisericească*, în temeiul căreia este în drept să-şi reguleze, administreze şi conducă independent afacerile sale, un drept cu care împreună a trecut teritoriul provinciei noastre mitropolitane în teritoriul politic al Statului Român, şi care drept este în fiinţă şi în vigoare de drept public şi astăzi şi nu poate fi anihilat în mod unilateral când este vorba de noua orânduire unitară a vieţii bisericeşti din România întregită;
- Lipseşte cu desăvârşire o lege de stat unitar românesc, care să poată fi invocată împotriva autonomiei Bisericii noastre, după cum lipsesc şi orice fel de motive sau interese de stat român, care ar necesita casarea autonomiei noastre bisericeşti în raport cu Statul, sau cel puţin să militeze pentru schimbarea raporturilor constituţionale interne ale organizaţiei noastre statutare;
- În noua formaţiune politică de stat, în trecutul recent am fost supuşi tentativei de a ni se crea şi octroia o constituţie nouă bisericească, *fără* de ascultarea prealabilă a organelor bisericeşti în drept de a-şi formula noua constituţie bisericească unitară, iar acum stăm în faţa unui Proiect de statut, pe care ar fi să-l discearnă şi modifice şi să-i dea o formă definitivă Înaltele Corpuri legislative, care au şi pot avea numai atribuţii politice, dar nu şi atribuţii legislative bisericeşti;
- Între împrejurări de drept de această natură, legiferarea organizării unitare bisericeşti cu concursul Corpurilor Legislative politice constituie o jignire mai întâi a însuşi principiului şi a dreptului legislativ al Bisericii, la care drept Biserica nu poate să renunţe de fel; trecerea dreptului legislativ al Bisericii în seama Statului politic şi a organelor sale înseamnă şi o negaţiune expresă a însuşi principiului de autonomie bisericească;
- Din eventuala trecere a dreptului de legiferare bisericească în seama organelor Statului se pot naşte pe viitor dificultăţi şi complicaţiuni, pe urma cărora fiinţa autonomiei bisericeşti ar putea fi dusă cu vremea la un raport de subjugare nouă a Bisericii faţă de Stat, ceea ce nu mai poate fi nici în interesul Statului şi nici în al Bisericii noaste, mai ales după ce raporturile de autonomie bisericească ale celorlalte confesiuni din patrie se vor norma pe altă cale decât aceea a legiferării în detailuri de către Stat; şi, astfel, *celelalte confesiuni ar putea ajunge la o situaţie mai liberă în Stat decât Biserica Ortodoxă Română*, ceea ce o putem deduce cu teamă din faptul notoric, că organele statului tratează deja cu Vaticanul, pentru regularea catolicilor în Stat, mai înainte de a se fi întocmit legile fundamentale din noua Constituţie a ţării.

III. Avem în vedere, pe lângă toate acestea, **adevăratele interese** de afirmare şi de prosperare **ale Bisericii** *în zilele noastre şi din viitor,* şi că Proiectul de Statut nou, privit în lumina acestor interese şi a dezvoltării vieţii bisericeşti, în unele privinţe este defectuos, iar în altele este tendenţios şi vrea să readucă viaţa bisericească la ogaşele vechi, care nu mai pot fi susţinute fără de mari primejdii pentru viitorul şi dezvoltarea Bisericii însăşi. Noul Proiect înseamnă o deviere formală de la «calea de mijloc între vechiul absolutism ierarhic şi între noile principii de constituţiune democratice», cum spune concluzul Congresul Naţional Bisericesc de la 1920, şi în special:

- Pe lângă tendinţa de a restitui vechiul absolutism ierarhic în eparhii şi de a introduce un centralism ierarhic în mâinile Primatului ţării, Proiectul (în § 16, 49) *jigneşte chiar anumite drepturi ierarhice garantate prin canoane mitropoliţilor,* adică de a conduce ei înşişi alegerea episcopilor lor sufragani, ceea ce pe viitor ar fi să se facă sub prezidiul unui delegat al mitropolitului-primat;
- Proiectul de Statut nou, identificându-se cu o mare scădere a *Statutului nostru Organic* de azi, a pierdut din vedere cu desăvârşire o veche tradiţie bisericească, pe cât de ortodoxă pe atâta şi de folositoare, dar care se păstrează şi la alte Biserici, mai puţin ortodoxe, adică de a da *o organizaţiune clerurilor catedrale* de la singuraticele episcopii, prin ce s-ar ajunge la consolidarea, atât de necesară ce ne lipseşte azi, a centrelor noastre ierarhice-bisericeşti;
- Proiectul de Statut face de la organizarea eparhiilor un salt imediat la organizaţia «Mitropoliei centrale» sau primaţiale şi tinde *a suprima cu desăvârşire organizaţia mitropolitană din provinciile alipite* şi a umple acest gol cu un centralism, care ar lega episcopiile direct de mitropolitul-primat şi de organele centrale ale Mitropoliei primaţiale, prin ceea ce tuturor celorlalte mitropolii li se lasă numai atribuţia de mitropolii istorice;
- Proiectul de Statut nou, în vreme ce centrelor mitropolitane nu le îngăduie să aibă lângă sine organe la fel cu acelea care se prevăd lângă Chiriarhii eparhiilor şi lângă Mitropolitul-primat, vrea să umple rostul «Mitropoliilor istorice» numai cu organizarea unui muzeu bisericesc şi a unei societăţi arheologice-bisericeşti, în vreme ce tradiţia veche bisericească suprimată odinioară din motive de centralism bisericesc absolutistic, cere azi deplina reînviere a sistemului mitropolitan distrus în unele biserici *neconstituţionale* din Orientul ortodox;
- Proiectul de Statut nou pierde total din vedere *multiplicitatea chestiunilor bisericeşti* şi în special a trebuinţelor vieţii bisericeşti moderne, care reclamă azi *a se rechema la viaţă multe din vechile instituţiuni bisericeşti ortodoxe orientale,* pe care le-a suprimat odinioară sila, ignoranţa ori lipsa de mijloace materiale, şi chiar de a se aduce la fiinţă *instituţiuni bisericeşti noi* pe înţelesul vremurilor şi după trebuinţele vieţii de azi şi din viitor, şi astfel proiectul de Statut se referă mai mult la chestiuni de guvernare şi de administraţie bisericească şi scapă din vedere crearea acelor factori şi instituţiuni de natură de a promova consolidarea credinţei religioase în sufletele credincioşilor prin cuvântul viu şi prin tipar;
- Multiplicitatea şi norocoasa rezolvare a chestiunilor administrative şi judiciare bisericeşti şi interesele pentru crearea, tocmai şi mai ales pe la episcopii, a unor organe şi instituţii noi bisericeşti (reclamate şi din alte provincii

mitropolitane), cer imperios, tocmai din contră, ca instituţiunea mitropolitană să reînvie şi acolo, unde aceasta a fost suprimată de mai înainte, şi să-şi ia întreg rolul ce i se cuvine în interesul unei bune administraţii bisericeşti, căreia cel mai mare duşman îi este tocmai sistemul de centralism şi birocratizarea vieţii şi a administraţiei bisericeşti, adică înlocuirea spiritului de viaţă cu litera şi cu formele omorâtoare.

IV. Avem în vedere şi *alte motive cumpănitoare,* şi anume:

- Ar fi mai mare nenorocire, pentru mântuirea sufletească a credincioşilor şi pentru ordinea publică din Biserică şi chiar pentru interesele Statului, dacă s-ar pune în practică, în mod precipitat şi silnic, actualul Proiectul de Statut nou, decât dacă singuraticele părţi constitutive ale Bisericii ortodoxe din România întregită ar rămâne, pe o vreme, cu actualele lor organizaţii bisericeşti provinciale, până când chestiunea unificării să se studieze mai serios şi mai temeinic şi să se găsească mai uşor soluţia de unificare fericită;
- Congresul nostru Naţional Bisericesc şi-a spus cuvântul, că unificarea bisericească poate să urmeze numai «pe cale constituţională, respectându-se autonomia şi tradiţiile Bisericii ortodoxe din Ardeal»; «că principiile depuse în *Statutul Organic* trebuie să servească drept temelie la viitoarea organizaţie unitară a Bisericii ortodoxe din România întregită», şi că Proiectul de Statut nou, lucrat cu colaborarea delegaţilor aceluiaşi Congres are de a se «supune deliberării Congresului nostru Naţional Bisericesc», ceea ce până acum nu s-a făcut;
- Experienţele făcute de Biserica noastră cu constituţia sa de jumătate de veac încoace reprezintă un capital moral, care trebuie valorificat pe deplin la întocmirea noului Proiect de Statut bisericesc;
- Între aceste experienţe, cea mai de seamă este experienţa bună ce am făcut-o tocmai prin practicarea sistemului mitropolitan şi prin introducerea unei vieţi constituţionale-bisericeşti, care ţine «calea de mijloc între vechiul absolutism ierarhic şi între noile principii de constituţie democratică»;
- Chiar pe urma acestei practici constituţionale, Mitropolia Ardealului este indicată de a se gândi în locul prim la perfecţionarea acestui sistem de constituţie bisericească, spre care lucru până acum, în timp aşa de scurt, nu a avut cuvenitul răgaz şi mijloacele necesare;
- Revizuirea, la vreme potrivită, a însuşi *Statutului nostru Organic* este o necesitate reală; la revizuirea aceasta va trebui să se ţină seama, de aceea proiectul nou de Statut a pierdut cu desăvârşire din vedere, în parte chiar şi actualul nostru *Statutul Organic*, şi anume: de intenţia Marelui mitropolit, depuse în proiectul său de Statut (/ 25; 30; 44 pct. 15 şi 16; 52; 121 pct. 2; 136 pct. 8 şi 212 pct. 3), adică de a îngriji, ca şi pe calea organelor constituţionale bisericeşti să se promoveze interesul unei *discipline morale* în sânul credincioşilor şi a unei ordini constituţionale cu sancţiuni disciplinare pentru cei ce, mici ori mari, ar abuza, ca de multe ori până aici, de drepturile constituţionale garantate prin *Statutul Organic*.

V. Avem în vedere şi aceea că Statul Român are şi trebuie să aibă un interes pentru prosperarea Bisericii Ortodoxe Române, dar că această prosperare atârnă şi de mijloacele materiale, care astăzi lipsesc Bisericii noastre, ca una care în trecut, veacuri de-a rândul a fost jefuită de averi, pe când în vechiul Regat averile bisericeşti au fost secularizate.

Avându-le în vedere toate aceste motive şi interese superioare, Congresul preoţimii ortodoxe din Mitropolia transilvană îşi fixează următoarele convingeri şi deziderate"[571].

11.2. Propunerile lui Ciuhandu pentru a fi acceptate de Congresul Preoţilor

În continuare, asesorul şi protopopul referent Gheorghe Ciuhandu a propus Congresului acceptarea următoarelor puncte:

I. Referitor la respectarea principiilor Statutului Organic:

- salutarea respectării autonomiei bisericeşti şi în Proiectul de Statut nou din România Mare;
- respingerea Anteproiectului:
  „Congresul preoţesc se pronunţă şi astă dată pentru menţinerea principiilor fundamentale ale Statutului nostru Organic, şi nu se va putea identifica niciodată, între nici un fel de împrejurări cu principiile din Proiectul de Statut nou, care, tinzând a reîntrona pe toată linia sistemul vechi de absolutism ierarhic pe baze centraliste, ar anihila cu desăvârşire progresul şi dezvoltarea vieţii Bisericii şi ar crea o stare sufletească atrofiantă în sânul credincioşilor, care s-ar simţi din ce în ce mai străini şi mai înstrăinaţi de Sf. Biserică"[572]*;*
- recunoaşterea necesităţii perfecţionării Statutului Organic:
  „Congresul preoţesc cere ca pentru provincia noastră mitropolitană, să se păstreze şi pe mai departe, necondiţionat, actuala noastră organizaţie bisericească statutară, până să fie ea adoptată şi de celelalte mitropolii ort. din Regatul României întregite, sau cel puţin până să ajungem a ne-o perfecţiona în consonanţă cu experienţele constituţionale de jumătate de veac";
- cererea ca să nu se grăbească demersurile de unificare bisericească.

II. Dreptul de autonomie legislativă a Bisericii:

- înaintarea unui apel către toţi factorii responsabili de unificarea bisericească de a respecta „situaţia de drept canonic şi de drept public de stat, care stă la temelia genezei de drept a *Statutului Organic*". Cu alte cuvinte, Ciuhandu a propus ca forul legislativ al României Mari să emită *o Lege de stat prin care să se prevadă autonomia bisericească*, precum şi competenţele legislative ale Bisericii, de fapt o lege care să înlocuiască Articolul de Lege 9 emis de Parlamentul maghiar în 1868. În urma acestei legi fundamentale, autorităţile guvernamentale ar fi trebuit să fie oprite de a se atinge de autonomia bisericească, astfel ca actele legislative (în special noul Statut de Organizare) să fie supuse doar aprobării Coroanei, nu Guvernului;
- înaintarea unui protest către autorităţile guvernamentale împotriva ingerinţelor acestora în viaţa Bisericii:
  „Congresul preoţesc protestează cu toată energia împotriva tendinţelor, date acum pe faţă, de a se casa dreptul de legiferare a organelor bisericeşti şi de a

---

[571] *Actele Congresului al doilea...,* Anexa R, p. 72-78.
[572] *Ibidem,* conclus 16, p. 12.

se trece acest drept de legiferare în chestiunea unificării bisericeşti, în folosul organelor legislative de stat".[573]

III. Propuneri privind promovarea intereselor Bisericii

- Păstrarea neatinsă a sferei de drepturi şi îndatoriri ale episcopilor în problemele de ordin spiritual, aşa cum a prevăzut *Statutul Organic* ardelean. Episcopul nu trebuie să fie deloc preocupat de probleme administrative;
- Să se păstreze nealterată organizarea Mitropoliilor, adică menţinerea autonomiei mitropoliei ardelene, precum şi reînvierea sistemului mitropolitan din celelalte provincii bisericeşti, după modelul existent înainte de instituirea sistemului absolutist din Evul Mediu. În caz contrar,

  „centralizarea şi acumularea tuturor chestiunilor provinciale la mitropolia primaţială ar copleşi-o pe aceasta şi ar substrage pe însuşi Primatul ţării de la îndatoririle sale de chiriarh al provinciei ce i s-a încredinţat canoniceşte";
- Să fie reînviată „organizaţia catedrală" a clerului, cea prevăzută în *Pravila de la Târgovişte.* Aceste *organizaţii catedrale* să fie înfiinţate atât la mitropolii, cât şi la episcopii, pentru a se putea completa aparatul administrativ prevăzut de *Statutul Organic* ardelean.

IV. Propuneri privind revizuirea Statutului Organic

De fapt, Ciuhandu a dorit ca Statutul Organic să fie astfel revizuit, spre a i se aduce noi prevederi disciplinare, care să fie apoi preluate şi în noul Statut. Astfel, a dorit stabilirea unor măsuri pentru îmbunătăţirea vieţii morale a credincioşilor (la fel ca în primele veacuri ale creştinismului), precum şi a unor sancţiuni pentru cei care abuzau de libertăţile constituţiei bisericeşti.

V. Aspecte materiale

Pentru acoperirea nevoilor materiale ale Bisericii, Ciuhandu a propus ca să i se ceară Statului român crearea unui *Fond religionar.* Prin acest ajutor material urma să se realizeze un echilibru din punct de vedere material atât între ortodocşii din Ardeal şi celelalte confesiuni, dar şi între ortodocşii din toate provinciile româneşti[574].

11.3. Dezbateri privind unificarea bisericească

În cursul discuţiilor pe marginea referatului şi propunerilor protopopului Ciuhandu, au fost prezentate mai multe păreri[575]:

Arhimandritul Iuliu Scriban a opinat că ar fi mai bine să nu se facă o unificare prin uniformizare, deoarece unele instituţii dobândiseră în anumite Biserici provinciale o tradiţie la care ar fi greu de renunţat, dar care nu se potriveau altor Biserici provinciale. De pildă, instituţia protopopiatului, cum era ea cunoscută

---

[573] *Actele Congresului al doilea , biblic...,* conclus 16, p. 13.
[574] *Ibidem,* conclus 16, p. 15.
[575] Dezbaterile Congresului preoţilor şi în TR, nr. 29, din 9/22 aprilie 1921, p. 2.

în Transilvania, nu putea fi adoptată în Vechiul Regat. De asemenea, ardelenii nu puteau accepta practica numirii preotului paroh, în locul tradiției alegerii. În al treilea rând, Iuliu Scriban s-a arătat de acord cu sporirea importanței mitropoliilor, mai ales a celei de la Iaşi (care trebuia „reînviată”).

Lazăr Triteanu şi-a exprimat nemulțumirea că problema unificării bisericeşti se afla mai mult în preocuparea Guvernului, nu a organelor bisericeşti:

> „Guvernul va încerca să prezinte Corpurilor Legiuitoare proiectul legii de unificare, cu desconsiderarea principiului de autonomie”.

Conform protocoalelor şedinței Congresului preoțimii, Lazăr Triteanu,

> „arătând că Biserica Ortodoxă niciodată nu a încercat să se suprapună statului, ci s-a recunoscut a fi în stat, dar îşi revendică dreptul de a-şi da ea legile de organizare internă, a propus să se protesteze împotriva tendinței Guvernului, aşa cum a făcut la rândul său şi Consistoriul mitropolitan”[576].

Mitropolitul Nicolae Bălan a declarat că nu putea admite ca să se renunțe la forurile de conducere ale Mitropoliei ardelene, foruri care, de-a lungul timpului, şi-au câştigat dreptul de a exista şi şi-au făcut şi datoria:

> „*Nu se poate să urmăm celor care ne cheamă să coborâm la vale, câtă vreme Biserica noastră ardeleană a răzbit să se ridice la înălțimea cerințelor vremii; noi nu putem decât să năzuim spre mai mare înaintare…*
> Principiile pe care trebuie să se clădească unificarea, sunt îndeosebi *autonomia* şi *constituționalismul. Autonomia* este dreptul şi puterea bisericii de a se conduce însăşi; acesta e un drept moştenit de la însuşi Dumnezeiescul ei întemeietor şi nu porneşte din grația nici unui guvern….
> Al doilea principiu pe care trebuie să se întemeieze unificarea este *constituționalismul care opreşte absolutismul ierarhic*, dar nicidecum nu împiedică pe arhiereu în îndeplinirea misiunii lui. Chiar prestigiul arhiereului se înalță prin contactul continuu cu diferitele corporații bisericeşti şi cu sfetnicii din Consistorii…
> Încercarea proiectului de unificare de a desființa mitropoliile, lăsându-le numai mângâierea trecutului, este numai o imposibilitate care ar desființa rezultatele trecutului istoric...
> În cele esențiale suntem şi acum una: în limbă, slujbă, în canoane, organizație cu episcopat, preoție, deci numai organizația în amănunte ne diferă. Dar nu organizația este principalul în Biserică, ci acel lucru care trebuie, a lui Hristos, pentru ca să refacă viața oamenilor. Pe Hristos trebuie să-L ducă Biserica, prin slujitorii ei, în mijlocul oamenilor, căci numai acel popor, în sufletul căruia trăieşte Hristos, poate fi sigur de viitorul său”[577].

Modul în care corpurile legiuitoare (Guvern şi Parlament) de la Bucureşti priveau problema bisericească, a reieşit clar din spusele delegatului Ministerului de Culte (de fapt delegatul personal al ministrului Octavian Goga), anume preotul Dr. Moise Ienciu. După mențiunea că însuşi ministrul Octavian Goga a manifestat toată

---

[576] *Ibidem,* p. 16.
[577] *Ibidem,* p. 16-17.

solicitudinea şi a căutat să „transplanteze principiile de organizare a Bisericii ardelene, păstrând pe seama Statului dreptul de supremă inspecţiune şi control în gestiunea financiară", a fost prezentată poziţia oficială (dar cât se poate de confuză) a Guvernului:

> „Proiectul ce se atribuie Ministerului Cultelor trebuie să se considere de al Bisericii, pentru că prin acela nu se urmăreşte scopul ca Statul să dea Bisericii o lege, şi dacă el s-a împărţit membrilor Corpurilor Legiuitoare e numai pentru a lua cunoştinţă de proiectul care tinde să familiarizeze şi pe cei din Vechiul Regat *cu un fel de constituţionalism*, deşi nu tocmai ca cel ardelean, care prin proiect se lasă neatins (sic!)"[578].

Poate, în sens ironic, mitropolitul a luat din nou cuvântul spre „a mulţumi" ministrului Goga, „fiu de preot din Ardeal", pentru efortul de a implanta principiile *Statutului Organic* ardelean[579], şi şi-a manifestat speranţa ca Biserica să-şi dobândească independenţa materială, prin crearea unui *Fond religionar* însemnat.

În final, conclusul votat de membrii Congresului preoţesc a precizat că:

> „Congresul primeşte referatul temeinic al păr. Dr. Gh. Ciuhandu şi votează dezideratele propuse. În legătură cu propunerea părintelui asesor consistorial Lazăr Triteanu, protestează împotriva tendinţei Guvernului de a legifera în chestiunea organizării lăuntrice a Bisericii, având Statul numai căderea de a introduce în lege dreptul autonom al Bisericii, ca ea însăşi să-şi dea apoi legea de organizaţie"[580].

---

[578] *Ibidem,* p. 17.

[579] În timpul desfăşurării Congresului preoţilor ardeleni, ministrul Cultelor, Octavian Goga, era grăbit să supună votului Camerei Parlamentului *Anteproiectul*. L-a oprit doar *Telegrama* mitropolitului Nicolae, prin care a cerut să nu se ia nicio hotărâre până când *Anteproiectul* nu va fi supus dezbaterii Congresului naţional-bisericesc din octombrie 1921.

[580] *Actele Congresului al doilea…,* conclus 16, p. 18.

12.
NOI LUCRĂRI ALE *COMISIEI DE 15* (MAI-IUNIE 1921)

Adunarea *Comisiei* a fost convocată pentru ziua de 14 mai 1921, dar din cauza lipsei Primatului, a fost amânată pentru ziua de 20 mai 1921, când s-a decis continuarea lucrărilor pe baza *Anteproiectului* lucrat în noiembrie 1920. Au fost în total nouă şedinţe, ultima având loc pe 7 iunie 1921.

Ioan Lupaş a citit o Adresă din partea Consistoriului de la Sibiu, prin care reprezentanţii ardeleni erau autorizaţi să susţină principiile fundamentale ale Statutului Organic. De fapt nu se întrunise încă CNB, deci ardelenii nu puteau decât să susţină principiile Statutului şagunian. Nu erau îndreptăţiţi să susţină o altă poziţie.

În şedinţa din 24 mai 1921 s-a procedat la revizuirea *Proiectului* tipărit, ţinând seamă de observaţiile Bisericii din Bucovina, Basarabia şi Consistoriului Superior Bisericesc, la care au luat parte şi membrii Sf. Sinod.

Discuţii mai aprinse a generat modalitatea de alegere a ierarhilor: Reprezentanţii din Mitropolia Ardealului au propus ca alegerea episcopilor să se facă de Adunarea eparhială, cea a mitropoliţilor de Adunarea (Congresul) mitropolitan, iar a Mitropolitului primat de Congresului General Bisericesc, împreună cu Adunarea (Congresul) mitropolitan al Ungrovlahiei. Această propunere s-a primit cu şase voturi contra patru[581].

Legat de aceeaşi problemă, Ioan Lupaş a propus apoi ca alegerea tuturor chiriarhilor să se realizeze de către Congresul General Bisericesc împreună cu Adunarea Eparhială, la locul de reşedinţă a Eparhiei vacante, propunere care a fost respinsă cu şase voturi contra patru[582]. În cele din urmă, propunerea lui Lupaş a fost adoptată, cu excepţia locului de desfăşurare a alegerii – anume Bucureşti.

O altă propunere în aceeaşi chestiune a fost susţinută de mitropolitul Primat şi mitropolitul Moldovei. Acesta a pledat pentru alegerea tuturor mitropoliţilor de către Congresul General Bisericesc, iar a episcopilor de Adunarea Eparhială. Nu a trecut nici această propunere, fiind respinsă cu zece voturi contra opt[583].

Discuţii a generat şi stabilirea proporţiei participării laicilor, ca şi dreptul ierarhic. Mitropolitul Nicolae Bălan a propus ca proporţia de 1/3 clerici şi 2/3 mireni să se introducă în toată Biserica, nu numai în Ardeal, iar dreptul chiriarhului de a aproba hotărârile Adunării eparhiale să se suprime. Propunerea a fost respinsă cu un scor covârşitor: 14 voturi împotrivă, iar unul singur în favoarea propunerii.

---

[581] ABM Mateiu 551, f. 12-13.
[582] *Ibidem,* f. 14.
[583] *Ibidem,* f. 15.

Privitor la incompatibilități, Valeriu Branişte a propus ca Ardealul să-şi poată singur stabili cazurile prin organele sale mitropolitane. S-a admis prevederea ca protopopii să nu poată fi aleşi membri ai Adunării eparhiale. Față de această chestiune, Ioan Lupaş a prezentat o opinie separată, cerând ca protopopii să poată fi aleşi, însă nu de Adunările din protopopiatul lor.

În cursul dezbaterilor, mitropolitul Bălan a propus ca modelul de organizare mitropolitană din Ardeal să se mențină şi să se extindă în toate mitropoliile.

Privitor la relațiile Biserică-Stat, C Disescu, fost ministru de Culte, a propus:

> „În materie spirituală şi dogmatică, Guvernul n-are nici un amestec, nici drept de control. În materie de conflict între o lege de stat şi o lege bisericească, are precădere legea de stat. În materie disciplinară şi administrativă, cu privire la *cele din afară*, Statul are dreptul de control. Regulamentele sinodale trebuie decretate dacă au dispozițiuni de ordine civilă[584]. Hotărârile autorităților bisericeşti rămase definitive se execută cu mijlocirea autorităților de stat, dacă autoritatea bisericească o cere"[585].

În ziua de 7 iunie 1921 s-au terminat modificările la *Anteproiect*. S-a hotărât tipărirea din nou a Proiectului şi trimiterea lui tuturor membrilor Constituantei, precum şi CNB din Ardeal, care să-l dezbată şi să trimită observațiile *Comisiei de 15,* ca aceasta să pregătească propunerile de făcut *Adunării Constituante*. A rămas ca tot atunci să se stabilească şi raportul dintre Biserică şi Stat, cu Ministerul Cultelor, precum şi modalitățile după care Proiectul avea să fie proclamat drept lege[586].

Aşadar, în 24 iunie 1921, primatul Miron Cristea a trimis 90 de exemplare ale Anteproiectului modificat la Sibiu, însoțit de o adresă explicativă, cerând să fie supus dezbaterii CNB cât mai urgent. Totodată, în aceeaşi zi, Primatul a trimis şi Ministerului o Adresă, în care se justifica pentru întârzierea lucrărilor:

> „lucrările ar fi progresat mai uşor dacă n-am fi întâmpinat dificultăți din partea ardelenilor, provenite uneori din susceptibilități, al căror motiv nu ne-a fost cu putință a-l afla totdeauna. Ardelenii se tem să nu le octroieze cineva un proiect fără voia lor"[587].

*

În şedințele din vara anului 1921 au fost aduse doar câteva modificări la varianta *Anteproiectului* din toamna precedentă. Cele mai importante au fost[588]:

- prelungirea legislaturii CGB şi a Adunărilor eparhiale de la cinci la şase ani;
- ridicarea numărului membrilor Consiliului Central Bisericesc de la 10 la 15 (două treimi laici);
- restabilirea numărului deputaților din CNB: fiecare mitropolie urma să trimită 20 de membri, cu excepția Bucovinei, căreia îi revenea 10 membri.

---

584 Adică trebuie emise de autoritatea de stat, chiar şi prin decret.
585 ABM Mateiu 551, f. 15.
586 *Ibidem,* f. 16.
587 *Ibidem,* f. 88.
588 „Telegraful Român", numerele 60-62 şi 64-66 din lunile august-septembrie 1921.

13.
CNB DIN SIBIU, OCTOMBRIE 1921

După multe aşteptări ale celorlalte Biserici provinciale din România Mare, Consistoriul mitropolitan de la Sibiu a convocat, în sfârşit, la 19 august 1921, Congresul Național Bisericesc ordinar, pentru ziua de 1/14 octombrie 1921.

13.1. Sinodul episcopesc al Mitropoliei Ardealului (22 august 1921)

CNB din februarie 1920 decisese că integrarea ierarhilor ardeleni în Sf. Sinod de la Bucureşti nu însemnase dizolvarea Sinodului episcopesc din Mitropolia Ardealului, invalidând practic prin aceasta urmările juridice ale declarației Sf. Sinod de unificare a BOR, din ultimele zile ale anului 1919.

Într-adevăr, Sinodul episcopesc al Mitropoliei Ardealului nu a fost dizolvat. La 22 august 1921 s-a întrunit în şedință, când a aprobat Statutul *Asociației clerului „Andrei Şaguna"*. Un act mult mai important l-a constituit însă promovarea, pentru prima oară în Transilvania, a doi arhimandriți la treapta de *arhierei titulari*: Ilarion Puşcariu şi Filaret Saftu (prin conclusul 14). Arhiereii participanți au decis ca aceşti titulari să-şi păstreze situația oficială în care se aflau, slujirile arhiereşti urmând să le îndeplinească doar prin delegație de la episcopul local[589].

În baza prevederilor *Statutului Organic,* această decizie a Sinodului episcopesc a fost prezentată şi CNB din 1921, de către Comisia organizatorică, cu propunerea ca arhiereul titular Dr. Ilarion Puşcariu să poarte titlul de „episcop titular de Făgăraş", iar Filaret Musta, de „episcop titular de Vârşeț", propuneri care au fost transferate, din nou, în competența Sinodului episcopesc[590].

13.2. Conclusul congresual 85/21 octombrie 1921

În cuvântul de deschidere al Congresului, pentru a nu influența poziția deputaților congresuali, mitropolitul Nicolae Bălan s-a referit destul de puțin (şi nu polemic) la problema unificării bisericeşti. A amintit doar că:

> „Noi suntem fericiți că la înfăptuirea acestei mărețe opere putem să aducem puncte de orientare şi principii cristalizate printr-o lungă experiență cu privire la organizarea şi îndrumarea vieții bisericeşti"[591].

---

[589] *Protocolul Congresului… din 1921,* Anexa C, p. 262.
[590] *Ibidem,* conclus 99, p. 241.
[591] *Ibidem,* Anexa B, p. 258.

În a doua şedinţă a CNB au fost alese comisiile de lucru. Dată fiind importanţa problemei, a fost formată şi în acest Congres *Comisia specială de unificare bisericească*, în care au fost aleşi următoarele persoane din cler: Dr. Ioan Lupaş, Lazăr Triteanu, Ioan Georgia, Filaret Musta, Dr. Dimitrie Barbu, Dr. George Popovici; iar din rândul mirenilor: Dr. Lucian Borcia, Dr. Nicolae Comşa, Dr. Valeriu Moldovan, Dr. Aurel Vlad, Vasile Goldiş, Dr. Aurel Lazăr, Dr. Aurel Cosma, Anton Mocioni, Dr. Valeriu Branişte, Dr. Petru Cornean, Dr. George Dobrin, Dr. Aurel Oprea (deci şase clerici şi 12 mireni)[592].

În luna septembrie 1921, în vederea pregătirii Congresului, Consistoriul mitropolitan pregătise rapoarte privitoare la demersurile de unificare bisericească, în scopul de a fi prezentate spre analiză, dezbatere şi decizie deputaţilor congresuali.

Chestiunea s-a aflat pe ordinea de zi a CNB în ultima şedinţă, a noua, din 21 octombrie. În numele comisiei speciale de unificare, Lucian Borcia a prezentat fazele principale ale demersurilor pentru stabilirea unei legi unitare de organizare bisericească pentru România Mare, precum şi propuneri. Aceste propuneri au fost însuşite de Congres „cu însufleţire înălţătoare şi între furtunoase erupţiuni de bucurie", fiind enunţat următorul conclus:

> „**I**. Congresul Naţional Bisericesc ia act cu vie satisfacţie de rezultatul îmbucurător că iniţiativa pentru unificarea organică a Bisericii Ortodoxe Române din România întregită, luată de Mitropolia noastră prin hotărârea din 23 aprilie 1919 a Sinodului episcopesc şi prin concluzul nr. 61 din 12/25 februarie 1920 a Congresului Naţional Bisericesc, a fost îmbrăţişată cu căldură frăţească şi cu adâncă înţelegere atât în Mitropolia Ungro-Vlahiei, a Moldovei şi Sucevei, cât şi Mitropolia Cernăuţilor, având ca urmare tratative temeinice în scopul găsirii unei forme potrivite pentru realizarea şi organizarea acestei unităţi.
>
> Congresul examinând materialul întreg al dezbaterilor *Comisiunii* emise pentru unificarea organizării bisericeşti (*Comisia de 15*, n.n.) constată:
>
> - Comisiunea compusă din delegaţii Mitropoliei noastre şi din reprezentanţii Bisericii Ortodoxe din celelalte provincii unite în România întregită au admis ca bază a dezbaterilor principiile cuprinse în hotărârile suscitate şi anume: a) ca reînnoind Mitropolia noastră vechile legături de unitate cu Mitropolia Ungro-Vlahiei, a Moldovei şi Sucevei, împreună cu Biserica din Basarabia şi a Bucovinei să alcătuiască părţi integrante pentru vecie din o singură, sfântă, sobornicească, apostolească, nedespărţită Biserică autocefală, naţională a Statului român; b) ca principiile depuse în *Statutul nostru organic* să servească drept temelie la viitoarea organizaţiune unitară a Bisericii Ortodoxe din România întregită; c) şi că organizaţiunea unitară nu se poate face prin octroiare, ci numai prin acordul reprezentanţelor legale ale Provinciilor bisericeşti.
> - Că Mitropoliile surori, aflând că le lipsesc unele premise reale ale organizaţiunii Mitropoliei noastre, deocamdată nu pot înfăptui în întregime principiile depuse în *Statutul nostru organic* şi constituţionalismul bazat pe sistemul reprezentativ prin alegeri directe pe întreaga scară;

[592] *Ibidem,* conclus 11, p. 166-167.

- Că întreaga *Comisiune* a fost de acord că mitropoliile, fiind rezultatul evoluției istorice, trebuie să se susțină împreună cu așezămintele lor (*Proiect*, art. 27) și că astfel unificarea organică nu reclamă uniformizarea geometrică a organizațiunii, ci că o asemenea uniformizare ne-ar aduce în flagrantă contrazicere cu rezultatele evoluției de până acum; această constatare este consfințită și de ÎPS Sa Părintele Mitropolit-Primat în Adresa sa din 24 iunie a.c. (1921, n.n.), când zice: «Dorința *Comisiunii* ar fi fost să găsim principiile de unificare completă, ceea ce a fost imposibil acum, dat fiind că până acum Bisericile din singuraticele provincii și-au avut organizația lor intrată în sânge, în uz»;
- Că astfel, după cum constată și raportul delegației noastre, *Comisia* a respectat aproape pe întreaga scară situația deosebită a Mitropoliei din Ardeal și Banat, admițând ca acestea să-și susțină pe mai departe toate acele instituțiuni care cel puțin deocamdată nu se pot introduce în celelalte mitropolii.

II. Congresul ia act de raportul Consistoriului mitropolitan și declară că:

- Organizația unitară are să se extindă în mod consecvent asupra tuturor instituțiunilor comune ale Bisericii integrale, respectându-se în mod firesc numai la părțile integrante acele instituțiuni și stări faptice care nu se pot înlătura deocamdată fără o adâncă păgubire a intereselor bisericești. În consecință,
- Hotărăște să se instituie: a) Pe lângă *Sfântul Sinod* ca organ central spiritual al întregii Biserici, *Congresul General Bisericesc* ca for reprezentativ și legislativ în chestiuni care privesc biserica întreagă; b) *Consistoriul (Consiliul) Central Bisericesc* ca organ executiv al Congresului General Bisericesc; c) *Consistoriul Spiritual Central* ca for suprem judiciar în procesele disciplinare ale clerului; d) *Consistoarele spirituale eparhiale și mitropolitane* pentru judecarea membrilor clerului.
- Dar Consistoarele eparhiale vor fi în drept a delega și scaunele protopopești în întâia instanță. Consistoarele eparhiale (scaunul protopopesc delegat) și cel mitropolitan vor fi instanțe de fond, iar Consistoriul spiritual central va judeca în calitate de Curte de Casație în caz de violare a dreptului formal și material, garantând unitatea de drept.
- Admite prelungirea duratei mandatelor corporațiunilor alese de la trei la șase ani și ca preoții unei parohii să fie membri de drept ai comitetului parohial;
- Astfel admite ***în vederea unificării modificarea Statutului Organic*** în următoarele: a) înlocuirea articolelor introductive cu textul cuprins în anexa A); b) întregirea *Statutului Organic* după § 174 cu §§ noi 175-195 (art. 1-21) cu textul cuprins în anexa A) privitor la *Sfântul Sinod, Congresul general bisericesc, Consistoriul (Consiliul) general bisericesc* și *Consistoriul spiritual central*; c) modificarea §§ 18, 19, 40, 57, 88, 96, 150, 152, 154, 158, conform textului din anexa B).
- Relativ la ***Proiectul de Statut organic general*** al comisiei exmise declară următoarele: Adoptă Art. I-VIII din partea introductivă (Dispoziții generale din *Anteproiect*, n.n.) și art. 1-21 din capitolele I-IV relativ la *Sfântul Sinod*, la *Congresul General Bisericesc*, *Consistoriul (Consiliul) General Bisericesc* și *Consistoriul Spiritual Central* cu textul cuprins în anexa A);

Aprobă adăugarea capitolelor I-IV (art. 1-21) cu textul din anexa A) în «Partea I» sub denumirea «Dispozițiuni relative la organizarea centrală»; Aprobă ca restul dispozițiilor cuprinse în Proiect cu eliminarea capitolului V relativ la «Casa Bisericii» să cuprindă în «Partea II» sub denumirea: «Dispozițiuni relative la organizația mitropoliilor»; Ca această «Partea II» să se împartă în două titluri. «Titlul I» sub denumirea «Organizația mitropoliilor Ungro-Vlahiei, Moldovei şi Sucevei, Moldovei de Sus; Bucovina şi Moldovei dintre Prut şi Nistru (Basarabiei)» cuprinzând dispozițiile relative la organizarea acestora, suprimându-se dispozițiile relative la mitropolia noastră; iar «Titlul II» sub denumirea: «Organizația Mitropoliei din Ardeal şi Banat» cuprinzând §§ 1-174 din *Statutul nostru organic*, precedați de un articol cu textul următor: «Organizarea Mitropoliei din Ardeal şi Banat», precum şi aşezarea ei în cadrele organizației unitare a Bisericii Ortodoxe din România întregită este dreptul autonom şi exclusiv al acestei Mitropolii. Organizarea se cuprinde în *Statutul Organic* al acestei Mitropolii. După textul articolelor 1-174 din *Statutul nostru organic* va urma un articol final cu textul: «Dispozițiile introductive şi capitolele VI-IX din *Statutul Organic* al Mitropoliei Ardealului şi Banatului sunt identice cu dispozițiile cuprinse în partea introductivă şi partea I a Statutului organic general şi sunt stabilite de comun acord de către toate mitropoliile unite în o singură Biserică Ortodoxă, autocefală, națională a României»;

- Congresul declară că legea de organizare bisericească nu poate fi luată în dezbatere de nicio corporațiune politică, nici de Parlamentul țării, fiindcă aceasta ar însemna desconsiderarea principiului de autonomie;
- Statutului organic general trebuie să-i premeargă un articol de constituțiune sau o lege cu caracter de lege fundamentală, care pentru Mitropolia noastră să înlocuiască legea IX ungară din 1868, recunoscându-i şi garantându-i drepturile ce are, iar celorlalte mitropolii şi Biserici întregi recunoscând şi garantând asemenea drepturi autonome. Acest Articol de constituțiune sau **Lege** va recunoaşte ca organe centrale: *Sfântul Sinod, Congresul general bisericesc, Consistoriul (Consiliul) general bisericesc* şi *Consistoriul spiritual central*. El va garanta Bisericii dreptul ca prin organele sale autonome să-şi stabilească însăşi organizația sa şi să-şi conducă şi administreze independent chestiunile sale.
- ***Statutul organic unitar***, stabilit prin acordul comun al Mitropoliilor, după promulgarea Legii statului, ratificat şi de Congresul general bisericesc, va fi supus pe cale constituțională P. I. aprobări a M. S. Regelui.

III. Congresul susține şi pe mai departe conclusul nr. 61 din 12/25 februarie 1920, subliniind îndeosebi că până când se va perfecționa în mod legal noua organizație a Bisericii integrale, rămâne pentru Biserica Ardealului şi Banatului în deplină vigoare *Statutul Organic* din 1868 şi toate modificările ce au să se facă în *Statutul Organic*, trebuie să se facă prin Congresul Național Bisericesc, la adăpostul oricărei ingerințe din afară, nerecunoscând Biserica noastră afară de Congresul Național Bisericesc alt factor în drept a ne modifica organizația noastră bisericească ori a ne impune una nouă.

Cu redactarea modificărilor devenite inevitabile în textul *Statutului nostru organic* atât în urma încadrării acestuia în *Statutul organic general al Bisericii integrale*, precum şi a celor modificări pe care le reclamă experiența şi timpul de astăzi, încredințează Congresul delegațiunea de 12, care are să pregătească

propunerile sale în această privință, pe care le va prezenta Congresului; Congresul aşteaptă în permanență aceste propuneri, rezervându-şi dreptul de a decide"[593].

În concluzie, CNB din octombrie 1921 a decis redactarea unui *Statut Organic general* pentru întreaga Biserica Ortodoxă Română. Acesta avea să cuprindă capitole comune pentru întreaga Biserică, dar şi capitole diferite, unele pentru toate mitropoliile, afară de cea a Ardealului, iar altele doar pentru Mitropolia Ardealului (de fapt, menținerea aici a vechiului Statut Organic). Prin urmare, considerând că celelalte Biserici provinciale nu erau pregătite pentru acceptarea şi implementarea principiilor şaguniene, CNB din Ardeal nu a admis un Proiect comun pentru întreaga Biserică. Mitropolia Ardealului a înțeles unirea bisericească prin recunoaşterea organelor centrale bisericeşti, dar nu a permis implicarea acestora în organizarea internă a Mitropoliei ardelene, precum nici amestecul Statului în gestionarea fondurilor, prin Casa Bisericii.

Cu alte cuvinte, CNB a acceptat mai întâi modificarea Statutului Organic, astfel ca Dispozițiile generale ale acestuia să fie înlocuite cu Articolelor I-VIII ale noilor „Dispoziții generale" din *Anteproiectul* Comisiei de 15 (vezi cap. 8.1 din actuala lucrare). Precum se poate constata, din cele 16 articole prevăzute de *Comisa de 15* în Dispozițiunile generale, CNB nu a acceptat decât primele opt.

După „Dispozițiile generale", ar fi trebuit să urmeze, potrivit deputaților congresuali din 1921, Partea I din Statutul Organic al BOR reîntregite, cu următorul titlu: ***Dispoziții relative la organizarea centrală***, cuprinzând articolele 1-21 din Anteproiect, cele privitoare la Sf. Sinod, Congresul General Bisericesc, Consiliul Central Bisericesc, Consistoriul Spiritual Suprem. Aşadar, din cele şase capitole prevăzute în Secțiunea I a Anteproiectului (cea privind Mitropolia Primațială), deputații congresuali nu au admis cele privitoare la Casa Bisericii şi la Învățământul religios.

În continuare, conform propunerilor CNB ardelean, Partea II a Statutului BOR reîntregite urma să poarte numele ***Dispoziții relative la organizația mitropoliilor***, fiind alcătuit, la rândul său, din două părți, numite titluri.

Titlul I urma să cuprindă toate articolele statutare din *Anteproiect*, referitoare la Bisericile provinciale, exceptând-o pe cea ardelean, în timp ce *Titlul II* urma să cuprindă articolele 1-174 din Statutul Organic, fiind valabil doar pentru Mitropolia Ardealului.

Totuşi, deputații congresuali au modificat unele paragrafe din Statutul Organic. În vedere s-au avut următoarele paragrafe:

- § 18, 19, 40, 58, 88, 150, 152 (care în acord cu Proiectul de Statut general, modifica durata mandatului organelor alese de la trei la şase ani),
- § 96, 154 şi 158 (care se refereau la competențele Sinoadelor eparhiale şi CNB).

[593] *Protocolul Congresului… din 1921,* conclus 85, p. 223-231; Telegraful Român, nr. 77-78 din 2/15 noiembrie 1921, p. 5-6.

Prin urmare, deşi a recunoscut existenţa unei singure Biserici Ortodoxe Române, Mitropolia Ardealului a optat pentru înlăturarea, pe moment, a uniformizării organizaţiei bisericeşti.

Dată fiind importanţa evenimentelor şi succesiunea lor rapidă, CNB a fost declarat „în permanenţă” deoarece

> „Congresul Naţional: Bisericesc prin importanţa problemelor rezolvate în sesiunea actuală se ridică la însemnătatea istorică a Congresului din 1868”[594].

[594] *Protocolul Congresului naţional-bisericesc din 1921,* conclus 90, p. 236.

14.
SESIUNEA SF. SINOD DIN NOIEMBRIE 1921

Motivul adevărat pentru care CNB din Sibiu s-a declarat a fi în permanență a fost întrunirea sesiunii de toamnă a Sf. Sinod. Dacă în primăvara anului 1921, mitropolitul Ardealului, Nicolae Bălan, a refuzat să participe, în toamna anului 1921 a plecat la Bucureşti, pentru a transmite celorlalți ierarhi din Biserica Românească întregită cele decise de forul legislativ bisericesc de la Sibiu.

Lucrările Sf. Sinod au fost deschise în ziua de **28 octombrie/10 noiembrie 1921**[595]. În cuvântarea prezidială, Primatul a amintit demersurile până la acea dată în vederea unificării bisericeşti. Încă de la început a criticat hotărârile Congresului ardelean, afirmând că, în ce priveşte principiul fundamental al unificării, nu se puteau admite tendințe de regionalism sau separatism:

> „Să ne conducem de aceste sfinte cuvinte: un Dumnezeu, o credință, o Biserică Autocefală Română"[596].

14.1. Poziţia ministrului Octavian Goga. Constituirea unei Comisii sinodale şi transformarea *Dispoziţiilor generale* în text legislativ

Aceeaşi poziție a avut-o şi ministrul Cultelor, Octavian Goga, neacceptând una din principalele doleanțe ale deputaților congresuali ardeleni, anume unitatea în diversitate. În viziunea autorităților guvernamentale de la Bucureşti, unitatea nu putea însemna decât uniformitate, nefiind loc pentru asumarea unor tradiții juridice şi instituții diferite. Încă în prima zi a sesiunii Sf. Sinod, Goga a afirmat:

> „Se pot face concesiuni, dar fără sacrificarea ideii de unitate. Statul nu poate să fie decât un protector al Bisericii. Autonomia e bună, dar nu cu ostilitate față de Stat"[597].

Aşadar, una din principalele doleanțe ale ardelenilor, ca autoritățile Statului să nu se implice în discutarea Statutului de Organizare a BOR, a fost respins chiar de ministrul Cultelor, Octavian Goga. Prin urmare, a cerut ca sinodalii să încheie examinarea *Anteproiectului*, ca să-l poată prezenta Parlamentului.

În şedința sinodală de luni, **1/14 noiembrie**, ministrul Goga a continuat în acelaşi ton, înaintând propunerea ca *Dispozițiunile generale* ale *Anteproiectului* să fie reformulate ca Lege, iar Statutul propriu-zis să privească strict organizarea bisericească, ca o anexă la Lege, dar tot cu putere de lege. Pentru punerea în aplicare a acestui plan, ministrul a cerut alegerea unei *comisii*.

---

595 Telegraful Român, nr. 77-78 din 2/15 noiembrie 1921, p. 6.
596 ABM Mateiu 551, f. 17.
597 *Ibidem*.

A intervenit mitropolitul Nicolae Bălan, arătând că, în concepția CNB din Ardeal, Biserica avea dreptul să-şi reglementeze singură organizația şi viața sa internă, să dispună de întreaga ei ființă, să fie autonomă, fără amestecul autorității de Stat. Goga i-a răspuns că autonomia Bisericii şi dreptul ei de a se organiza trebuia să emane din suveranitatea națională, anume de la corpurile legiuitoare. Astfel şi-a justificat ministrul dorința de a emite o lege bazată pe principii permanente şi potrivită cu împrejurările prezente. Legea de unificare trebuia să cuprindă şi Statutul Bisericii, care avea să capete, de asemenea, putere de Lege:

> „*Parlamentul va vota Legea şi Statutul anexat la ea, căci numai astfel poate deveni lege. Numai aşa va avea Biserica adevărata ei autonomie şi dreptul de a se organiza cum ea va crede mai folositor*. Nimeni nu contestă originea divină a Bisericii, dar dreptul de a-şi putea legifera organizația sa trebuie să i se dea de către puterea suveranității naționale”[598].

Drept urmare, ministrul a rugat să se stabilească cât mai repede punctele cardinale, ca să prezinte legea Parlamentului, față de care procedură, arhiereul Vartolomeu şi-a exprimat regretul, prin cuvintele:

> „Dacă convenim cu toții ca Legea fundamentală să fie discutată de Parlament, iar Statutul să fie recunoscut cu putere de lege, fără a fi supus discuției, totul e un păcat”[599].

Totuşi, Primatul s-a grăbit să aprobe propunerea ministrului în numele tuturor, spunând: „primim cu toții”. Aşadar, Goga a mulțumit, iar Bălan s-a declarat încrezător că Bisericii urma să i se recunoască autonomia.

A fost aleasă apoi o *Comisie sinodală*, alcătuită din patru ierarhi (mitropolitul Nicolae Bălan al Ardealului, arhiepiscopul Gurie al Basarabiei, arhiereul Ipolit Vorobchievici, vicarul Mitropoliei din Bucovina, şi episcopul Vartolomeu Stănescu de Râmnic[600]) şi un reprezentant al Ministerului Cultelor, având menirea de a stabili punctele de divergență şi de convergență între diferitele Biserici Provinciale.

În şedința din **4/17 noiembrie,** episcopul Vartolomeu Stănescu „a citit proiectul Statutului de Lege al unificării bisericeşti”[601]. Ministrul Octavian Goga a accentuat faptul că nou constituita *Comisie sinodală* trebuia să se preocupe ca Proiectul de lege să precizeze următoarele chestiuni importante:

- autonomia bisericească;
- dreptul electoral (modul de alegere a episcopilor şi corporațiilor bisericeşti);
- gradul de participare a mirenilor la conducerile treburilor bisericeşti;
- necesitatea sau nu a păstrării Sinodului episcopesc şi CNB din Ardeal.

După prezentarea acestor indicații, ministrul a cerut Sinodului să discute toate aceste puncte şi să termine până în 23 noiembrie. În încheiere, Primatul i-a

[598] *Ibidem,* f. 19.
[599] ABM Mateiu 551, f. 19-20.
[600] Telegraful Român, nr. 79 din 5/18 noiembrie 1921, p. 2.
[601] Telegraful Român, nr. 80, din 9/22 noiembrie 1921, p. 3.

mulțumit lui Goga pentru interesul viu şi munca ce a depus-o pentru ca să se ajungă la o Lege de unificare[602].

14.2. Pledoaria mitropolitului Nicolae Bălan

Următoarea zi, în şedinţa din **5/18 noiembrie**, primatul Miron Cristea l-a invitat pe mitropolitul Bălan ca, după ce a auzit părerile Guvernului, să prezinte „vederile" CNB din Ardeal.

Bălan a expus tradiţia ardeleană şi modul în care deputaţii congresuali din Sibiu înţelegeau unirea bisericească. Mai întâi a fundamentat drepturile Bisericii ardelene pe autocefalia ei, la care a renunţat de bună voie, prin unificarea bisericească, iar apoi prin caracterul Bisericii ardelene ca o comunitate eclesială vie şi populară. Prin acestea, a motivat necesitatea păstrării vechilor instituţii centrale ale Mitropoliei ardelene (CNB şi Sinodul episcopesc):

> „Biserica din Ardeal a fost autocefală, autonomă înainte de unirea naţională. Ca atare, şi-a avut organele sale de conducere şi a servit ca factor principal pentru unirea neamului românesc. Acum, prin Legea de unificare ea renunţă la autocefalia ei. Unirea ei cu Biserica din Vechiul Regat a fost declarată la Congresul preoţilor ardeleni din martie 1919 şi la Sinodul episcopesc ardelean din aprilie 1919. Congresul admite organele centrale: *Sf. Sinod, Congresul general, Consiliul central* şi *Consistoriul spiritual*. Dar Congresul ardelean a mai hotărât să menţină Sinodul episcopesc şi Congresul naţional (pentru Mitropolia Ardealului, n.n.). Pentru aceasta sunt motive serioase. Noi am trăit prin Biserică şi prin familie. Prin familie ne-am apărat limba şi comorile sufleteşti, iar prin Biserică credinţa şi naţionalitatea. *Statutul Organic* a certificat ceea ce exista deja în Biserică. Credincioşii au conlucrat totdeauna cu clerul, de aceea Biserica a pătruns adânc în conştiinţa poporului nostru. În Ardeal, poporul totdeauna şi-a ales preoţii, chiar atunci când n-am avut ierarhie regulată. Acesta e un patrimoniu al nostru, o legătură sfântă între popor şi Biserică. Poporului nostru îi este foarte greu să se despartă de ceea ce el a avut, de instituţiunile prin care a trăit şi care sunt încă trebuitoare. Faţă de organizaţiunile celorlalte confesiuni din Ardeal se cuvine ca şi Biserica noastră să nu fie mai prejos. Prin menţinerea Congresului naţional şi a Sinodului episcopesc nu se vatămă întru nimic Congresul general şi Sinodul central, spre a ne ocupa de chestiuni ce ne privesc numai pe noi. Desfiinţarea acestor instituţiuni ar fi primită cu multă durere şi ar face o penibilă impresie în popor. Menţinerea lor e o chestiune de tact şi de prevedere. Dacă s-ar obiecta că se dă naştere la coliziuni, putem să asigurăm că asemenea ipoteze n-au temei, pentru că în Ardeal nu s-au petrecut astfel de conflicte, ci au mers totdeauna pe calea paşnică a bunei înţelegeri"[603].

A doua zi, în şedinţa **din 6/19 noiembrie**, mitropolitul Bălan şi-a continuat pledoaria, arătând că ardelenii mai aveau şi alte puncte de vedere diferite faţă de confraţii lor de dincolo de Carpaţi, anume:

---

[602] ABM Mateiu 551, f. 20-21.

[603] *Ibidem,* f. 22-23.

- proporția participării mirenilor în corporațiunile bisericești;
- alegerea preoților de către comunitate şi nu numirea lor de către ierarh;
- alegerea protopopilor, nu numirea lor;
- caracterul deliberativ, deci nu consultativ, al corporațiunilor reprezentative şi executive, astfel ca ierarhul să nu aibă drept de veto împotriva deciziilor acestor foruri bisericeşti.

Primatul a intervenit în acest moment, atrăgându-i lui Bălan atenția că principiul unității în organizația bisericească trebuia să fie recunoscut de către toți. A susținut că membrii *Comisiei de 15* au lucrat într-un asemenea mod, încât ardelenii să fie menajați. Tocmai de aceea, Miron Cristea a considerat că era bine ca realizarea unității să pornească chiar de la ardeleni, pentru a se putea realiza unificarea completă. În acest scop a făcut apel la altruismul lor, dictat de interesul general.

Părerea mitropolitului primat a fost întărită de Ipolit Rădăuțianul, care a adăugat că: „trebuie să jertfim orice interese provinciale, pentru că numai aşa se poate face unificarea deplină".

La fel, şi mitropolitul Moldovei, Pimen Georgescu, s-a arătat nedumerit de faptul că, deşi toți primiseră ca bază de discuții *Statutul ardelean*, tocmai unii ardelenii (adică Bălan şi deputații congresuali de la Sibiu) aduceau mai multe obiecțiuni şi dificultăți Proiectului de unificare. S-a întrebat:

> „De ce mitropolitul Ardealului să fie ales numai de cei de dincolo (de Carpați, n.n.) şi (nu) de toți ceilalți?"

Bălan a răspuns:

> „Dacă noi ținem la păstrarea unor instituțiuni ale noastre, credem că aceasta nu este o piedică la organizarea Bisericii. Ținem la ele pentru că sunt necesare, pentru că noi suntem în luptă cu celelalte confesiuni şi naționalități străine de Biserica noastră şi față de care noi suntem în minoritate, ca în Cluj, Sibiu, Braşov, Arad, Oradea etc. Noi suntem inferiori lor ca cultură şi ca stare economică. Prin unificare, noi aşteptăm un mare sprijin moral şi material din partea fraților de aici. Dumneavoastră voiți formule şi ne cereți sacrificarea instituțiunilor noastre. Vă apreciez motivele, dar mi se pare că mergeți prea departe. Azi, când aşezăm temelia unificării, trebuie să fim mai largi, căci nu e vorba de dogmă, ci de organizare. Noi nu cerem Sinod şi Congres egal. Dar dacă ni se iau aceste două instituții, văd că se slăbeşte Biserica de acolo şi aceasta cred că nu o voiți. Chestia alegerii mitropolitului poate trece la Sinodul central. Facem toate concesiile posibile. Dar nu ne cereți desființarea instituțiunilor pe care le avem şi le credem încă necesare"[604].

[604] *Ibidem,* f. 24-26.

14.3. Concluziile Comisiei sinodale privind chestiunile aflate în divergenţă

În şedinţa din **10/23 noiembrie**, *Comisia sinodală*, stabilită în 14 noiembrie, şi-a prezentat concluziile privind chestiunile aflate în divergenţă între reprezentanţii Bisericilor provinciale. S-a stabilit că existau trei categorii de probleme: a) unele asupra cărora exista aprobare unanimă; b) cele divergente; c) puncte asupra cărora urmau să se mai iniţieze negocieri:

„A) Au fost admise cu unanimitate de voturi următoarele principii:

- Existenţa unui *Sfânt Sinod*, compus din toţi ierarhii în funcţiune ai ţării, reprezentând autoritatea centrală şi supremă în întreaga Biserică Ortodoxă. În acelaşi timp, li s-a recunoscut şi mitropoliţilor dreptul de a se întruni cu episcopii lor sufragani, ori de câte ori se va găsi cu cale, pentru chestiuni locale, care nu cad în atribuţiunile canonice şi legale ale Sf. Sinod;
- Înfiinţarea Congresului Naţional al întregii Biserici, cu reunire în capitala ţării;
- Existenţa Consistoriului Central, în felul unei Curţi de Casaţie, cu reşedinţa în capitala ţării;
- Admiterea proporţiei de 2/3 mireni şi 1/3 clerici în toate corporaţiunile de administraţie şi de statuare bisericească;
- Alegerea directă, din întreaga masă a mirenilor şi clericilor, pentru Adunarea protopopială şi eparhială, şi prin delegaţie de către Adunările eparhiale a membrilor Congresului Naţional.

B) Tot în unanimitate au fost prezentate şi punctele de vedere divergente:

- Existenţa Congresului mitropolitan din Ardeal, susţinut numai de reprezentantul acelei Mitropolii, dar într-o formă mai restrânsă;
- Modul de alegere al mitropoliţilor, arhiepiscopilor şi episcopilor, reprezentanţii Vechiului Regat şi Bucovinei fiind de părere că ***toţi*** ierarhii să fie aleşi de Congresul întregit, împreună cu Adunarea eparhială unde s-a produs vacanţa, iar reprezentantul Ardealului propunând ca mitropolitul ardelean să se aleagă de Congresul Naţional întregit cu Congresul mitropolitan local, iar episcopii ardeleni să fie aleşi numai de Adunările eparhiale, ca şi până atunci. Reprezentantul Basarabiei nu s-a pronunţat, aşteptând hotărârile Constituantei;
- Principiul ierarhic a fost admis în corporaţiile bisericeşti ***administrative***, prin stabilirea dreptului pentru ierarh de a aproba sau respinge motivat şi de a trimite într-o nouă deliberare a Adunărilor eparhiale hotărârile luate de aceasta. Numai reprezentantul Ardealului n-a admis acest principiu.

C. Nu s-a luat în discuţie modul prin care deveneau executorii hotărârile Congresului Naţional: direct, prin ratificarea lor de Sf. Sinod, sau prin aprobarea lor de mitropolitul primat, ca preşedinte de drept[605].

[605] ABM Mateiu 551, f. 75-78.

Totodată, s-a subliniat că „unanimitatea... nu s-a putut dobândi decât cu concesiuni făcute numai din partea reprezentanților Vechiului Regat”[606].

14.4. Discuţii în Sf. Sinod pe baza concluziilor comisiei sinodale. Încercările de compromis ale ministrului Goga

Desigur că în următoarele şedințe sinodale au început discuții cu privire la punctele aflate în divergență.

Menţinerea Sinodului episcopesc din Mitropolia Ardealului

Ministrul Goga a susținut că forul episcopesc ardelenesc n-avea îndreptățire să mai existe, nici măcar cu titlul de „consfătuire”, deoarece Biserica nu putea avea decât un singur Sinod (cf. Canonului 34 apostolic), anume Sinodul central.

Dimpotrivă, mitropolitul Bălan a susținut că, în conformitate cu canonul VIII al sinodului VI ecumenic, mitropoliții ***erau datori*** să țină Sinod cu episcopii lor:

> „Canonul 34 ap. îl recunoaştem şi noi. Sinodul nostru nu mai e Sinodul unei Biserici autocefale, ci este subordonat Sinodului central. Astfel, canoanele acestea nu sunt în contradicție. Se pot împăca foarte bine. Noi am cedat din atribuțiunile Sinodului nostru tocmai aceea relativ la cenzurarea episcopilor aleşi. Noi dăm tot ce se cere pentru unificare, dar să nu ni se ceară desființarea instituțiunilor pe care le avem”.

Ministrul a declarat că ardelenii ar fi avut dreptate să protesteze dacă prin noua lege s-ar fi desființat principiile esențiale din Statutul Organic, precum: scoaterea mirenilor din corporațiunile bisericeşti, alegerile episcopilor de către Parlament etc. Pe chestiuni de canoane şi de sinoade, însă, ei nu puteau lua poziție de separatism. Prin urmare, a declarat ministrul:

> „Fără să sacrificăm, fără concesiuni, nu se poate face nimic. Nu e oportun astăzi ca conducătorii Bisericii să nu cadă de acord! Să ținem seama de tribunalul conştiinței. Dar şi de tribunalul opiniei publice!”

Episcopul Lucian (Triteanu) a cerut să se hotărască prin vot cine era pentru şi cine contra menținerii Sinodului ardelean. Primatul a precizat că în *Comisia sinodală*, Vechiul Regat şi Bucovina fuseseră împotrivă, dar că au cedat față de ardeleni[607].

Menţinerea Congresului Naţional Bisericesc din Mitropolia ardeleană

În şedința sinodală din **12/25 noiembrie**, ministrul Goga a atras atenția că nu puteau fi acceptate două Congrese naționale, unul la Bucureşti şi altul în Sibiu. Motivele invocate de ardeleni pentru menținerea Congresului lor le-a considerat a fi în neconcordanță cu principiul unității bisericeşti şi naționale[608].

---

[606] *Ibidem,* f. 27.
[607] ABM Mateiu 551, f. 26-29.
[608] *Ibidem,* f. 79-80.

Din acest motiv ministrul Octavian Goga a decis să se implice într-o mai mare măsură în soluționarea chestiunii unificării bisericeşti, propunând următoarea formulă provizorie:

> „Pe lângă *Sf. Sinod*, ca organ central, va funcționa *Congresul Național Bisericesc*, compus în proporție de 1/3 clerici şi 2/3 mireni, din reprezentanții clerului şi ai poporului din toate mitropoliile ortodoxe române. În Mitropolia Ardealului se menține *Congresul mitropolitan* până la regularea definitivă a chestiunilor pendinte (aparținătoare – n.n.) de vechea ordine de drept, cu menirea de a se întruni din cinci în cinci ani. Acest congres se va menține până când se va rosti asupra desființării lui Congresul Național Bisericesc"[609].

Propunerea a fost aprobată cu 14 voturi şi patru abțineri din partea ardelenilor[610]. Aceştia au declarat că vor să supună propunerea dezbaterii Congresului ardelean aflat, după cum am amintit, în permanență (în aşteptarea deciziilor Sf. Sinod).

Modul de alegere a ierarhilor

De asemenea, potrivit lui Goga, şi alegerea mitropoliților şi episcopilor trebuia să se desfăşoare tot pe baza principiului unității bisericeşti şi naționale, astfel ca să nu se accepte prevederi speciale pentru Mitropolia transilvană. De aceea, a propus ca principiul alegerii mitropoliților şi episcopilor de către Congresul Național Bisericesc, în unire cu Adunarea eparhială a episcopiei vacante să fie supus la vot. 14 episcopi au votat în favoarea opiniei lui Goga, cei patru ierarhi ardeleni abținându-se de la vot.

Modul de validare a hotărârilor Congresului Național Bisericesc

La întrebarea pusă cu privire la modul în care urmau să devină executorii hotărârile Congresului național (anume, ori direct, prin ratificarea lor prin Sf. Sinod, ori prin aprobarea lor de către mitropolitul primat, ca preşedinte de drept) ministrul Goga a răspuns sec: „devin executorii prin faptul că sunt aprobate".

Vartolomeu Stănescu de la Râmnic a cerut precizări. Ministrul Goga a răspuns că trebuiau să fie stabilite atribuțiunile forurilor centrale bisericeşti: Congresul ar fi urmat să se ocupe de problemele pur administrative, iar Sinodul de cele strict bisericeşti. Vartolomeu Stănescu nu a fost mulțumit de răspuns, considerând că Sf. Sinod reprezenta suprema autoritate în Biserică şi deci lui trebuia să îi revină ultima decizie în ***toate*** afacerile bisericeşti.

*

În şedința din **16/29 noiembrie**, „s-a dat citire întregului proiect al Legii fundamentale de organizare a Bisericii autocefale Ortodoxe Române, precum şi a

---

609 *Ibidem,* f. 80-81.

610 În Transilvania nu era încă instalat Nicolae Ivan la Cluj, ales la 18 septembrie, hirotonit la 4 decembrie 1921 şi instalat la 8 decembrie. Episcopia Clujului a fost înființată la 18 iulie 1921. Cei patru membri ardeleni au fost deci Bălan, Iosif Bădescu de la Caransebeş (ales 21 martie 1920, hirotonit şi înscăunat la 10 octombrie 1920), Ioan Papp şi Roman Ciorogariu (de Oradea, ales la 16 octombrie 1920, hirotonit 26 martie 1921 şi investit la 29 martie, înscăunat 2 octombrie 1921).

proiectului de Statut Organic, elaborat în amănunt pe temeiul principiilor fundamentale din lege, redactate în formă definitivă”[611].

Apoi, mitropolitul Bălan a cerut să i se dea un exemplar din *Proiect*, precum şi o Adresă oficială, cuprinzând punctele privitoare la Sinod, Congresul din Ardeal şi alegerea chiriarhilor, spre a le supune CNB de la Sibiu. Alături de exemplarul conţinând *Proiectul,* mitropolitul primat a înaintat Congresului de la Sibiu şi o Adresă, în care a ţinut să precizeze că Sfântul Sinod a făcut eforturi deosebite pentru unificare şi atingerea interesului Bisericii.

Apoi, în ultima şedinţă sinodală, din **17/30 noiembrie 1921***,* s-a decis convocarea *Constituantei* pe 3/16 decembrie[612].

---

[611] Telegraful Român, nr. 83, din 19 noiembrie/2 decembrie 1921, p. 2.
[612] ABM Mateiu 551*,* f. 30.

15.
CNB DIN SIBIU, DIN DECEMBRIE 1921

Înainte de convocarea Constituantei, a avut însă loc ce-a de-a doua sesiune a Congresului Național Bisericesc al Mitropoliei Transilvaniei din anul 1921.

La 22 noiembrie/5 decembrie, a fost întrunit în ședință plenară Consistoriul mitropolitan. Au fost prezenți mitropolitul Nicolae Bălan, episcopii Ioan Papp din Arad, Iosif Bădescu de Caransebeş, Roman Ciorogariu al Oradiei şi Nicolae Ivan al Clujului, apoi arhiereii vicari Ilarion Puşcariu şi Filaret Musta, asesorii consistoriali Matei Voileanu, Lazăr Triteanu, George Popovici, Gheorghe Ciuhandu, Procopiu Givulescu, Grigore Pletosu, G. Sârbu, Andrei Bârseanu, Iosif Blaga, Valeriu Branişte, Lucian Borcia şi Valer Moldovan[613]. Deciziile luate au fost apoi prezentate în raportul înaintat CNB, în ziua de 29 noiembrie/12 decembrie 1921, de Valeriu Branişte[614].

Deputații congresuali au acceptat cele hotărâte de Consistoriul mitropolitan, votând celebrul conclus 101, cuprinzând poziția față de unificarea bisericească, în şapte puncte distincte.

În primul rând, au luat act de „Adresa nr. 330 a ÎPS Sale Mitropolitului Primat din 16/29 noiembrie a. c., prin care i se comunică stăruințele Sfântului Sinod de a ține seamă la lucrările pentru unificarea organizației sfintei noastre Biserici" că

> „interese superioare nu numai ale Bisericii, ci şi ale țării şi neamului nu admit a se legifera (şi încă la începutul erei noastre de consolidare), în două feluri pentru o instituțiune atât de importantă cum este Biserica (şi încă Biserica națională a însuşi Statului Român)"[615].

Apoi, *au făcut apel* la cele decise în conclusul 85, din 21 octombrie 1921, arătând că ardelenii nu au dorit în nici un caz legiferarea a două statute distincte (unul pentru Mitropolia ardeleană, iar cel de-al doilea pentru celelalte mitropolii), ci „întreaga organizație a Bisericii noastre întregite să fie cuprinsă într-un Statut unic a întregii Biserici". Cu alte cuvinte, deputații congresuali au afirmat că nu intenționau alcătuirea a două texte legislative diferite, ci votarea unui singur statut, dar care să menționeze deosebirile organizatorice ale diferitelor provincii mitropolitane.

În al doilea rând, deputații congresuali şi-au exprimat bucuria față de soluția propusă în Sf. Sinod, ca să se facă distincție între Dispozițiunile generale, transformate în act legislativ, şi Statutul de organizare propriu-zis, emanat de forurile bisericeşti.

---

[613] Telegraful Român, nr. 84, din 23 noiembrie/6 decembrie 1921, p. 3.

[614] *Protocolul Congresului Național Bisericesc ordinar al Mitropoliei românilor ortodocşi din Ardeal, Bănat, Crişana şi Maramureş întrunit în Sibiiu la 1/14 octombrie 1921*, conclus 92 (şedința X), p. 238.

[615] *Ibidem*, conclus 101, p. 242.

În al treilea rând, deputații congresuali și-au prezentat poziția față de prevederile Legii propuse să fie votată de către Parlament. Se poate constata cum, în viziunea deputaților congresuali, acest act legislativ urma să înlocuiască Articolul de Lege IX, votat de Parlamentul ungar în anul 1868. Interesant este faptul că deputații au cerut menținerea organelor de conducere din Mitropolia ardeleană și menționarea lor în viitoarea Lege dată de Parlament, precum și menținerea modului de alegere al ierarhilor. De asemenea, au cerut ca Statutul să nu fie discutat de Parlament, iar în viitor să fie modificat doar de către Congresul Național Bisericesc, nu de forul legislativ al Statului.

> „**III.** Congresul Național Bisericesc ține în consecvență să-și precizeze în cele următoare *poziția sa* față de *Proiectul de lege fundamentală de organizare a Bisericii autocefale ortodoxe române*, convins că prin aceasta se împacă în cel mai armonic mod interesele bine pricepute ale Statului cu condițiile de existență ale Bisericii autonome:
>
> a) După Dreptul constituțional al României, singura lege fundamentală este *Constituția*. *Legea ordinară* însă poate avea caracter de *Lege fundamentală* în alt înțeles decât deosebirea între Lege ordinară și Constituție, prin cuprinsul ei. Legea relativă la organizația bisericească are acest caracter, dacă recunoaște și dă expresiune neîndoielnică: 1) că Biserica însăși, din *voință liberă a părților* constitutive, și-a dat unitatea; 2) că *autonomia Bisericii este un drept canonic al Bisericii Ortodoxe*, drept pe care Mitropolia noastră l-a exercitat și până acum și al cărui exercițiu se extinde asupra Bisericii întregi;
>
> b) Legea să cuprindă toate *dispozițiile* care privesc *raportul dintre Stat și Biserică*. Astfel aparține Legii statului dispozițiile relative la confirmarea prin M. S. Regele a *alegerii chiriarhilor* cu jurisdicție și la investirea lor, tot ei (Legii, n.n.) îi aparțin și dispozițiile relative la deschiderea sesiunilor Sfântului Sinod prin Mesaj regal, dacă modalitatea aceasta se menține. ***Nu aparține Statului înființarea de episcopii. Statul, prin legea sa, le recunoaște***. Având în vedere că numai Mitropolia noastră are organizație autonomă bazată pe recunoașterea autonomiei sale prin legea statului, *Legea va cuprinde principiile mari ale organizării*. Considerând dispozițiile § 21 din vechea Constituție a României, *legea trebuie să arate și modalitatea alegerii ierarhilor, mitropoliților și a episcopilor eparhioți*, dar pentru a nu viola *autonomia Mitropoliei noastre*, pentru aceasta nu poate face altceva decât să constate modalitatea aleasă de Biserică. Extinzând exercițiul acestui drept canonic *asupra Bisericii întregi*, Legea, natural, va ține seama în privința aceasta de dorința Bisericii în Biserica întreagă. Ca legea să nu fie anticonstituțională, art. V, relativ la Sfântul Sinod trebuie redactat în conformitate cu textul Constituției;
>
> c) Mitropolia noastră nu se poate lipsi de Congres. *Principiul constituțional al organizației sale aduce cu sine, că autoritatea reprezentativă este adunarea reprezentanților aleși ai părților constitutive*. Întocmirile și instituțiunile existente ale Mitropoliei pretind imperativ *menținerea corpului reprezentativ împreună cu organul său executiv*: Consistoriul mitropolitan, și lipsa lor ar avea drept urmare grave perturbațiuni. După tehnica *Proiectului de lege* ambele organe trebuie prevăzute în lege;

d) Pentru evitarea neînțelegerilor, *Legea să precizeze că Consistoarele spirituale sunt instanțe judecătoreşti pentru membrii clerului şi că procedura juridică se reglementează prin Biserică;*
e) Sistemul de alegere prevăzut în art. 9 al *Proiectului,* de fapt *desființează cel mai cardinal drept al Eparhiei* pe care-l are astăzi în virtutea *Statutul nostru organic*, *drept de a-şi alege episcopul. Dar el se va dovedi şi impracticabil ducând la completa centralizare a alegerilor*;
f) Este în interesul Bisericii dar şi al Statului , ca *Legea să nu întrebuințeze cuvintele: «Controlul statului» ci «Controlul Regelui» exercitat natural în înțelesul Constituției*. Formula «Controlul statului» duce în mod fatal la conflicte cu organe inferioare ale Statului, Legea să prevadă controlul şi inspecțiunea supremă în mod principiar, cum o face art. XIX din *Proiect,* suprimând formula în amănunte, cum este de pildă art. XIX din *Proiect*;
g) Dacă modalitatea prevăzută în *Proiectul de lege pentru sancționarea Statutului Organic* corespunde mai bine practicii constituționale, nu este piedică să se admită, presupunând că *corpurile legiuitoare nu vor intra în dezbaterea lui şi nu-i vor aduce modificări*, ceea ce ar fi negarea dreptului la autonomie. *Modificările în Statut să fie rezervate exclusiv Bisericii şi anume Congresului. Statutul fiind Constituția bisericească*, este bine să se prevadă că modificările se fac prin majoritate calificată (de pildă 2/3 sau ¼) din totalitatea membrilor Congresului, pe lângă vestirile prealabile. Când se tractează de drepturi particulare să se prevadă şi aderarea majorității reprezentanților părții constitutive interesate. *Modalitatea sancționării Statutul Organic ca Anexă a Legii votate de Stat, ne obligă însă la revizuirea amănunțită a întregului text nu numai al Proiectului de lege, ci şi al Proiectului de Statut organic, operă care reclamă timp mai îndelungat.*

Dacă există necesitatea imperativă ca Legea să se voteze cât mai grabnic şi fără sancționarea simultană a Statutului organic, aceasta s-ar putea face printr-o Lege, care:

- constată unitatea Bisericii proclamată de aceasta;
- recunoscând şi garantând autonomia Mitropoliei noastre, recunoaşte dreptul canonic al autonomiei Bisericii întregite şi tuturor părților sale constitutive, garantându-le exercițiul acestui drept;
- stabileşte principiile după care se va întocmi organizația centrală;
- fixează principiile organizării mitropoliilor astăzi fără organizație autonomă;
- precizează detaliile raportului Bisericii față de Stat;
- decretează ca până la perfecționarea organizației noi prin organele bisericeşti, rămâne intactă organizația actuală recunoscând şi până atunci pe toți ierarhii ca membri ai Sfântului Sinod în cadrele atribuțiunilor art. 21 din Constituțiune şi ale normelor Mitropoliei lor.

În al patrulea rând, deputații congresuali au cerut menținerea Sinodului episcopesc al Mitropoliei Ardealului:

„IV. Congresul Național Bisericesc dorind să evite orice neînțelegere şi eventuale conflicte de atribuțiuni între *Sfântul Sinod al Bisericii autocefale* naționale române a Statului român şi *Sfântul Sinod episcopesc* din Mitropolia Ardealului, aderă ca în articolul ce ar avea să înlocuiască § 174 al Statutului

organic ardelenesc[616], să se suprime punctul 2 care *se cuprinde deja în atribuțiunile Sfântului Sinod*, iar punctul 1 să treacă din atribuțiunile Sinodului episcopesc mitropolitan la atribuțiunile Sfântul Sinod central astfel că în noul Statut vor mai rămâne între atribuțiunile Sinodului episcopesc mitropolitan numai atribuțiunile de sub punctele 3-6 devenind bine înțeles în noul Statut punctele 1-4 ale articolului din chestiune.

În al cincilea rând, deputații congresuali au fost de acord cu schimbarea numelui CNB de la Sibiu şi cu restrângerea competențelor:

„**V.** Congresul Național Bisericesc condus de aceeaşi dorință este dispus să admită modificarea denumirii Congresului nostru, având de la desăvârşirea organizației bisericeşti încolo să fie *Congresul central denumit*: «*Congresul Național Bisericesc*», iar *Congresul nostru să ia numele* «*Congresul mitropolitan*», menținându-se în sfera de atribuțiuni ale Congresului mitropolitan numai acele afaceri, care nu sunt generale ale întregii Biserici, ci proprii Mitropoliei, cum sunt afacerile împreunate cu arondarea şi activitatea eparhiilor sufragane, afacerile electorale proprii sistemului de alegere a preoților, învățătorilor, protoprezbiterilor, profesorilor şi episcopilor, apoi afacerile şcolare, epitropeşti şi fundaționale ale Mitropoliei.

În al şaselea rând, deputații congresuali s-au arătat dispuşi la un compromis cu privire la modul de alegere al mitropolitului Ardealului, astfel ca să se acorde o anumită influență şi forului legislativ general al BOR:

„**VI.** Congresul Național Bisericesc consimte ca *la alegerea mitropolitului* (din Ardeal, n.n.) să se redacteze dispozițiile noi astfel, ca să se țină seamă nu numai de interesele Arhidiecezei şi a eparhiilor sufragane, ci şi de interesele generale bisericeşti astfel, ca pe lângă membrii aleşi de arhidieceză şi de eparhii, *să participe şi Congresul Național Bisericesc (central, n.n.) la alegere cu atâtea voturi cu câte participă mitropolia din Ardeal la alegerea de Mitropolit Primat*".

În final,

„**VII.** Congresul Național Bisericesc susținând hotărârea sa din 8/21 octombrie 1921, nr. 85, întregită prin această hotărâre, îndrumă delegațiunea sa însărcinată cu lucrările de unificare să procedeze în conformitate"[617].

---

[616] Acest paragraf cuprindea competențele Sinodului episcopesc al Mitropoliei sibiene: „Agendele sinodului episcopesc sunt: **1**. Supunerea episcopului ales de sinodul eparhial examenului canonic; **2.** Dezbaterea oricărei întrebări dogmatice, sacramentale şi rituale, şi dezlegarea acesteia în înțelesul canoanelor; **3.** Consultarea şi adoptarea de hotărâri asupra religiozității şi moralului clerului şi poporului credincios din mitropolie; **4.** Consultări cu privire la institutele de teologie şi pedagogie pentru atingerea scopurilor lor şi a ştiințelor ce sunt necesare a fi predate în acestea; **5.** Consultări cu privire la calificarea celor care se pregătesc pentru treapta preoțească şi despre aceste lucruri referarea la congresul național-bisericesc, astfel ca cele de lipsă să se facă cu aprobarea armonică a ierarhiei şi a poporului credincios; **6.** Privegherea pentru păstrarea autonomiei bisericeşti şi apărarea acesteia contra oricăror încercări care vor amenința pacea şi sfințenia Bisericii".

[617] *Protocolul Congresului național-bisericesc din 1921*, şedința din 12-13 dec. 1921 (s.n.), conclus 101, p. 242-250; „Telegraful Român", nr. 87 din 3/16 decembrie 1921, p. 1-3.

Prin urmare, pe baza scrisorii Mitropolitului Primat, prin care se menționa că nu a fost acceptată o diferențiere atât de mare între organizarea bisericească din Mitropolia Ardealului şi restul provinciilor, Congresul Național Bisericesc a declarat că, în cazul în care se dorea organizare unitară, trebuiau acceptate principiile de bază ale organizării din Mitropolia Ardealului, anume: autonomia, constituționalismul, relația Bisericii față de Stat, modalitatea de alegere a chiriarhilor. Aceste principii generale trebuiau să fie stipulate, obligatoriu, într-o Lege fundamentală, emisă de organele de stat.

Congresul Național Bisericesc a enumerat principiile care trebuiau cuprinse în Lege, precum şi modul în care era nevoie să se tranzacționeze prevederile din noul Statut organic general bisericesc, fără ingerința organelor de stat. Totodată a menționat şi modificările pe care era dispusă Mitropolia ardeleană să le facă în *Statutul Organic*, în vederea elaborării cât mai uniforme a noului Statut organic general.

Dar dacă Ministerul de Culte dorea ca Legea şi Statutul organic să fie cât mai rapid ratificate, atunci Mitropolia Ardealului putea fi de acord numai cu o lege care să cuprindă câteva principii de bază (conform art. III, pct. g, din conclusul de mai sus), iar Statutul de organizare bisericească să rămână neuniform, respectiv *Statutul Organic* în Ardeal să rămână neschimbat până la definitivarea Legii şi Statutului unitar.

16.
CONSTITUANTA ŞI *COMISIA DE 15* (DECEMBRIE 1921)

Precum s-a decis în ultima şedinţă a Sf. Sinod (din 30 noiembrie 1921), au fost convocate atât *Constituanta*, cât şi *Comisia de 15*. Ambele foruri au început lucrările în ziua de 3/16 decembrie şi au dezbătut în paralel, Constituanta terminând însă patru zile mai repede decât Comisia de 15.

După cum menţiona revista Telegraful Român,

> „În 16, luna curentă, la ora 11.30, s-a ţinut în sala de şedinţe a Fundaţiunii Carol şedinţa *Constituantei bisericeşti*, prezidată de ÎPS Mitropolitul Primat Miron. Sunt de faţă mitropoliţii: Nicolae al Ardealului şi Pimen al Moldovei, arhiepiscopul Gurie al Basarabiei, episcopii Visarion Puiu al Argeşului, Teodosie al Romanului, Vartolomeu al Râmnicului, Nicodim al Huşilor, arhiereii Platon Giossu, Evhenie Piteşteanu şi Ipolit al Bucovinei; apoi foştii miniştri ai Cultelor: C. Dissescu, I. G. Duca, Ioan Borcea şi Simion Mehedinţi; din partea Ministerului de Culte dl. St. Brădişteanu, directorul general al Cultelor, precum şi reprezentanţii clerului Bisericilor din provinciile alipite...
> Şedinţa se ridică la orele 12.30, anunţându-se viitoarea şedinţă pentru sâmbătă (17 decembrie), ora 10 a.m.
> În aceeaşi zi de vineri, după amiază, s-a adunat în Palatul mitropolitan Comisiunea de 15”[618].

16.1. Prima şedinţă a *Constituantei* (16 decembrie)

Mai întâi s-a discutat stabilirea procedurii după care urmau să continue lucrările Adunării. Au existat de fapt două alternative: a) *Comisa de 15* să prezinte un raport asupra celor realizate până atunci; b) să se intre direct în discuţia Proiectului.

Un incident s-a produs la începutul şedinţei, datorat instabilităţii politice din ţară. I. G. Duca, împreună cu alţi amici politici, în calitate de reprezentanţi ai Partidului Naţional Liberal, au declarat că nu puteau susţine, în viitorul apropiat, Proiectul de organizare bisericească în Parlament, deoarece nu recunoşteau acestui Parlament autoritatea necesară să judece o chestiune de aşa însemnătate naţională[619].

16.2. Prima şedinţă a *Comisiei de 15* (16 decembrie)

După o introducere a mitropolitului primat, Valeriu Branişte a propus să se dezbată întâi *Proiectul de Statut* şi abia după aceasta *Proiectul de lege*, stabilite de *Comisia sinodală*.

---

[618] TR, nr. 90 din 14/27 decembrie 1921, p. 2 (articolul *Consfătuirea bisericească de la Bucureşti*).
[619] *Ibidem*, f. 39.

Însă înainte de începutul dezbaterilor, mitropolitul Bălan a prezentat cele două concluse ale Congresului Național Bisericesc din Sibiu (anume 85 şi 101). A subliniat încă odată, pentru o mai bună înțelegere, că ardelenii recunoşteau organele centrale (Sf. Sinod, Congres, Consiliu, Consistoriul spiritual) dar că, în vederea trebuințelor locale, Mitropolia Ardealului nu se putea lipsi de Sinodul episcopesc, de Consistoriul mitropolitan şi de Congresul mitropolitan.

Tot în această şedință, profesorul bucovinean Valerian Şesan a fost autorizat să prezinte *Constituantei* raportul asupra lucrărilor *Comisei de 15.*

16.3. Şedinţa *Constituantei bisericeşti* din 17 decembrie

Raportul Comisiei de 15 rostit de Valerian Şesan

După cum se stabilise în ziua precedentă, Valerian Şesan a prezentat raportul *Comisiei de 15* la 17 decembrie.

Mai întâi a menționat faptul că *Anteproiectul* a fost trimis Bisericilor provinciale, spre a se pronunța asupra lui prin organele cu cădere. Biserica din Bucovina s-a pronunțat prin Consistoriu şi câțiva profesori şi clerici ai săi, Basarabia prin Congresul economic, iar Vechiul Regat prin Consistoriul Superior Bisericesc şi Sf. Sinod. A subliniat apoi că numai Ardealul a întârziat cu răspunsul, din cauza organizației sale bisericeşti „speciale”. Din acest motiv, pentru a redacta din nou Proiectul de organizare, primatul a convocat din nou *Comisia de 15* pentru iunie 1921.

Cu acest prilej au colaborat reprezentanții ***tuturor*** Bisericilor. Proiectul astfel amendat a fost trimis tuturor Bisericilor.

> „Cum a lucrat Comisia? A luat ca bază *Statutul ardelean*, însă nu textul, ci numai *principiile* lui mai însemnate, anume: principiul *autonomiei*, principiul *reprezentativ*, în baza alegerilor (va să zică reprezentare electivă) şi apoi principiul *constituțional*.
>
> În Biserica ardeleană exista principiul autonomiei complete, dar el nu era posibil în alte provincii. Şi atunci, am înțeles autonomia nouă cu *observarea legilor Statului*, căci nu puteam concepe o separație a Bisericii de Stat; aceasta nu se poate. A rupe Biserica Ortodoxă de Stat înseamnă a face o rană straşnică ambelor aşezăminte. Dar aşa ceva nici nu e posibil, câtă vreme Statul nostru este un Stat ortodox şi recunoaşte Biserica Ortodoxă ca dominantă şi oficială. Astfel am căutat să aducem în concordanță principiul autonomiei şi respectul legilor de Stat.
>
> Al doilea principiu ce ne-a călăuzit a fost *caracterul ierarhic* al organizației bisericeşti, care nu prea este bine accentuat în Statutul ardelean. În mâinile episcopatului se concentrează *întreaga* putere bisericească, nu numai cea spirituală, ci şi cea administrativă. Dar nu-i mai puțin adevărat, că nu s-a admis în Biserica Ortodoxă exercitarea în mod absolutistic a puterii ierarhice. De la început a apărut presbiterul, ca organ ajutător al episcopului, în cârmuirea turmei. S-a admis astfel şi de noi *o oarecare participare a mirenilor* la conducerea treburilor bisericeşti. Deci avem două principii: cel ierarhic şi cel constituțional, însă acestea fără ştirbirea puterii episcopale. De aceea am zis că

Sf. Sinod este organul central al Bisericii, nu numai pentru dogmă, ci pentru toate afacerile; dar ceream să se lase şi putinţa dezvoltării principiului constituţional, aşa cum îl vedem în Ardeal, prin introducerea Congresului eparhial, alături de episcop. În Ardeal însă, Congresul ia hotărâri definitive, fără votul episcopului. Am zis că aceasta ştirbeşte caracterul episcopal al Bisericii şi, de aceea, am propus ca aprobarea ultimă a hotărârilor ce le dă Congresul să revină episcopului.

S-a discutat apoi principiul alegerilor directe sau indirecte, Comisia opinând pentru cele din urmă.

În ce priveşte principiul proporţiei numerice dintre clerici şi laici, Comisia propune *egalitatea.*

Comisia n-a primit toate principiile Statutului ardelean, nu din motivul că în celelalte părţi ale Bisericii n-ar exista *premisele reale*, cum pretinde hotărârea Congresului ardelean, ci pentru că acele principii nu erau compatibile cu principiul ierarhic al Bisericii Ortodoxe"[620].

Profesorul Şesan a relatat apoi despre o *obiecţiune* venită din partea lui Valeriu Branişte, conform căreia *Proiectul* de organizare nu putea fi dus şi analizat în Parlament, deoarece organizarea internă era o chestiune a Bisericii, în baza autonomiei sale, dar şi pe motiv că în Parlament erau şi deputaţi neortodocşi, care nu ar fi avut dreptul să dispună de viaţa internă a Bisericii Ortodoxe. În această situaţie a venit soluţia salvatoare (Şesan a numit-o „epocală") din partea Sf. Sinod, care a propus ca „Dispoziţiile generale" din Proiect să constituie *Legea*, iar restul să reprezinte *Statutul* propriu-zis, nesupus dezbaterii Parlamentului.

În acest moment, basarabeanul Sergiu Bejan a întrebat motivul pentru care Sf. Sinod a modificat *Proiectul Comisiei de 15*. Primatul a dat explicaţia:

„Fiind vorba de recunoaşterea autonomiei prin Lege, am socotit necesar să luăm contact cu ministrul Cultelor, spre a cunoaşte părerea Guvernului. Astfel l-am invitat la şedinţa Sf. Sinod, unde am discutat împreună. Rezultatul este Proiectul de *Dispoziţiuni generale*, în care i-am făcut unele modificări, ca, de pildă, 1/3 clerici şi 2/3 mireni, spre a putea face apropierea cu Ardealul, şi a mai acceptat şi principiul alegerii directe la parohii, protopopiate şi eparhii. Ele au şi aprobarea Guvernului; dar Constituanta este liberă să se pronunţe. Interesul nostru este ca în faţa Guvernului să ne prezentăm unitari"[621].

Şesan a completat că Sf. Sinod nu s-a pus mai presus de Constituantă, ci şi-a însuşit principiile Proiectului *Comisiei de 15*, dar că a mai adus adăugiri, fapt care nu putea fi considerat drept greşeală. A declarat apoi că a aşteptat părerea Congresului din Ardeal, care s-a pronunţat de două ori, în octombrie şi noiembrie, cerând unele adausuri şi schimbări asupra cărora avea să se pronunţe *Constituanta*. Interesantă a fost însă percepţia lui Şesan faţă de intransigenţa ardelenilor:

„Ca să nu aibă aparenţa că Congresul bisericesc din Ardeal, cu privire la stabilirea organizaţiei unitare pentru Biserica din România întreagă, stă mai presus de *Comisia de 15*, şi, deci, mai presus de *Constituanta bisericească* sau

[620] ABM Mateiu 551, f. 40-43.
[621] *Ibidem,* f. 44-45.

> chiar mai presus de *Sf. Sinod*, precum se lansau păreri din partea celor neinițiați în cauză, ținem spre lămurirea tuturor să precizăm că reprezentanții în *Comisia de 15* ai Bisericilor din Vechiul Regat, Bucovina şi Basarabia, după ce se exprimaseră organele oficiale ale acestor Biserici, aveau căderea de a lua hotărâri decisive, pe când reprezentanții Mitropoliei din Ardeal nu aveau această cădere, ci au luat parte la toate lucrările de unificare numai ***în mod informativ***, rămânând să se pronunțe Congresul Bisericesc din Ardeal. Numai acesta este motivul că în bază de conciliantă reciprocă, proiectele alcătuite de Comisia de 15, cât şi de Sf. Sinod, s-au trimis Congresului bisericesc din Ardeal care s-a pronunțat în ședințele din 8 octombrie şi 30 noiembrie 1921, hotărând... (a citit conclusele congresuale)"[622].

Bălan a intervenit, spunând că ar dori să cunoască şi „părerile autentice ale Bisericii din Vechiul Regat, Basarabia şi Bucovina". Primatul a răspuns:

> „Biserica din Vechiul Regat, Basarabia şi Bucovina n-au lucrat separat, ci au venit aici şi în mod nemijlocit şi-au adus opiniunile lor. Din dragostea de a face această unificare repede şi bine, noi ceilalți... cu inima deschisă aici am conlucrat de la frate la frate, fără să ținem discursuri şi fără să facem rapoarte"[623].

V. Şesan a continuat:

> „Proiectul ce-l prezentăm, cu modificările Sf. Sinod, serveşte ca bază de discuție, Constituanta fiind liberă să-l dezbată pe larg, ca apoi, pe temeiul lui, să se poată completa şi redacta Statutul Organic al Bisericii, formulat de Comisia de 15".

Bălan a revenit cu întrebarea, cerându-i lui Clement Popovici să prezinte cele decise în mod concret de Congresul bucovinean referitor la proporția numerică. Popovici a răspuns că bucovinenii au stabilit ca Congresul lor (sau Adunarea eparhială a Bucovinei) să cuprindă 14 clerici şi 18 mireni, alături de mitropolit şi de vicar.

Polemica privind puterea legislativă a Constituantei şi a Sf. Sinod

Primatul a propus, în continuare, să se citească întâi hotărârile Ardealului şi apoi *Proiectul Comisiei de 15*, spre a începe discuțiile în vederea stabilirii unui acord asupra principiilor fundamentale. A început apoi o polemică lungă asupra întrebării: *care e metoda de lucru a Constituantei, de la ce porneşte şi cum merge înainte?* Iată stenograma şedinței, după notele lui Ion Mateiu:

> ***Ec. Bejan*** nu a admis ca punct de plecare discutarea *Dispozițiunilor generale*, căci „ele nu sunt opera Comisiei de 15, ci a Sf. Sinod (a celor 4-5 membri ai lui) care au făcut schimbări. Aşa că ele se prezintă numai ca operă a Vechiului Regat, ca părere a lui egală cu părerea celorlalte Biserici provinciale. Astfel, noi trebuie să luăm ca bază numai proiectul Comisiei de 15, împreună cu părerile celorlalte Biserici, altfel nu primim. Biserica are să-şi facă singură organizația, apoi o prezentăm Guvernului care poate să o aprobe ori nu".
> ***Pr. Clement Popovici***: „Îmi pare rău că Pr. Bejan nu recunoaşte autoritatea Sf. Sinod".

[622] *Ibidem,* f. 104-106.
[623] *Ibidem*, f. 45-46.

Gurie: „Recunoaştem Sf. Sinod, dar nu în chestiunea unirii bisericeşti”.
Pimen Georgescu: „Sf. Sinod reprezintă unitatea bisericească”
Bejan: „Mi se pare că nimeni nu s-a gândit să conteste acest lucru”.
Pr. Marin Preoțescu: „Dacă în Sf. Sinod ar fi lucrat numai preoții din Vechiul Regat, ați avea dreptate; dar au fost acolo şi reprezentanții Bisericilor din Bucovina, Basarabia, şi chiar din Ardeal, şi atunci nu primim o teorie ca aceasta”.
Popescu Moşoaia: „Ar trebui mai puțin interes personal şi local şi material în discutarea făcută pentru unificarea Bisericii”. Nu vrea să se facă declarațiuni de felul acesta care contrazic baza fundamentală a Bisericii Ortodoxe. „*Mai puțin cu interesul şi cu buzunarul*, ca să putem face unirea Bisericii” (*întreruperi, zgomot*)
Bejan: „Această organizare care s-ar face de Constituantă poate fi confirmată de Sf. Sinod, însă fără modificări”.
Goldiş: „Aceste scene dureroase sunt consecința greşelilor celor care țin în mână soarta Constituantei. S-a hotărât ca Comisia de 15 să elaboreze proiectul pe care apoi să ni-l prezinte spre discuție. Cel de față nu este al Comisiei. Avem tot respectul pentru Sf. Sinod, ca cel mai înalt for bisericesc. *Dar când e vorba de Constituția ce trebuie să o dăm Bisericii, nu putem primi ca bază o părere a Sf. Sinod.* Aceasta o luăm în vedere în Comisiune, care trebuie să prezinte Proiectul, iar nu Legea care e de competența Parlamentului. Acum, fostul ministru al Cultelor a ajuns la oarecare înțelegeri cu Sf. Sinod ...
Bălan: „Nu în totalitatea lui”.
Goldiş: „ ... dar alt Guvern poate să nu accepte acest Proiect. Noi însă putem arăta care este concepțiunea noastră, pe care Guvernul e liber să o primească ori nu. Dar nu putem porni nicidecum de la hotărârile Sf. Sinod. Ci, Comisia de 15 trebuie să studieze tot materialul oferit de Bisericile provinciale şi pe urmă să ne prezinte Proiectul său, pe care să-l dezbatem aici”.
Primatul: „Comisia de 15, tocmai pentru ce cunoaşte din grai viu unele chestiuni principiare ale ardelenilor în special, ține să se facă discuție acum asupra *Dispozițiunilor generale*, chiar şi în forma redactată de ea (*comisia*, n.n.*)*, lăsând la urmă Proiectul Sf. Sinod”.
Pimen cere şi el să nu se mai ceară raport scris, doar s-a făcut verbal destul de amplu, şi numai s-ar mai pierde timpul; să se intre în discuție.
Protopopul Gh. Popovici din Lugoj protestează contra cuvintelor rostite de Moşoaia
Moşoaia: „Nu am spus relativ la frații din Ardeal”
Protopopul Popovici: ... cere să i se dea cuvântul lui Branişte care reprezintă vederile Ardealului.
Mehedinți: „Trebuie să se decidă dacă se trimit lucrările la Comisia de 15, ori se poate începe discuția cum a propus primatul şi Pimen”.
Primatul: „Între Proiect şi părerile Ardealului sunt deosebiri radicale, aşa încât comisiunea nu e în măsură să facă apropierea”.
Prof. Gheorghiu din Bucovina propune: „Să se ia în discuție proiectul Comisiei de 15, mărginindu-se deocamdată la acele articole principiare neprinse şi în proiectul Sf. Sinod, iar după aceasta să se întoarcă la restul proiectului”
Branişte: „Este vorba de un Proiect de lege care are la bază Statutul ardelean. Fiecare avem convingerea că acest Statut a ieşit din trebuințele specifice ale Ardealului şi nu putea, trecând granița Ardealului, să corespundă în toate părțile,

unde evoluția a fost cu totul alta. Prin urmare, a fost vorba să se vadă ce se poate introduce din acest Statut şi în alte părți. Noi am constatat că nu numai Ardealul are în Biserica sa lucruri specifice, care nu se pot jertfi, căci în viața unei Biserici nu este permis să se jertfească ceva, mai ales ceea ce s-a dovedit bun şi spre întărirea credinței. S-a dovedit că şi frații bucovineni şi basarabeni şi bineînțeles că şi frații din Regat au asemenea lucruri şi nu am încercat să forțăm absolut nici o parte. Noi am stabilit în cursul dezbaterilor câteva principii. Primul a fost că în administrarea Bisericii, pe lângă principiul firesc al *centralizării*, care urmează din însăşi unitatea ei, să se respecte şi principiul *descentralizării* care este astăzi o necesitate a diferitelor evoluții în diferitele provincii, până aici separate, şi acum intrate în corpul unitar. În consecință, şi Comisiunea şi Sf. Sinod au admis că pe lângă instituțiunile comune şi unitare, au să fie şi instrucțiuni şi dispoziții diferite. De aceea, noi am crezut că întreaga organizațiune să fie unitară, dar nu simetrică, în toate părțile ei, căci nu simetria geometrică ne interesează, ci interesul nostru de a satisface cât mai perfect interesele noastre naționale şi culturale. Se zicea de noi: *nu fiți aşa de dârji, mai lăsați şi voi, mai lăsăm şi noi ca să găsim o cale de înțelegere*. Alții răspundeau: *dar n-am venit la târg ca să cumpărăm ceva, ca să ne târguim*. Aici e vorba de *o lucrare epocală, care poate servi model pentru întreaga lume ortodoxă*. Astfel, în Comisiune am constatat că în chestiunile esențiale nu este absolut nici o deosebire între noi, dar sunt deosebiri în chestiunile de organizare, rezultate din diferite evoluțiuni. Iată câteva: întâi, nu toți frații s-au putut împăca cu *ideea autonomiei* întemeiată pe o constituție, cu sistem reprezentativ, cum se poate înțelege chiar din cuvintele raportorului (pr. Şesan) care, vorbind de *caracterul episcopal* al Bisericii, admitea numai corpuri *sfătuitoare*. Noi am crescut cu Biserica şi instituțiunile, apărându-ne sufletul şi viața. De aceea, dacă cineva ar zice azi *Biserica voastră, aşa cum era organizată, a fost admisibilă pe vremea ungurilor, pentru că iată ce rezultate frumoase a avut, dar acum suntem în România Mare şi acum nu mai e nici o primejdie; rupeti-vă de această organizație şi veniți şi voi cu noi. A se cere aceasta de la noi, n-ar fi numai o lipsă de pietate față de părinții şi ctitorii noştri, ci şi spargerea sufletului nostru şi a Bisericii noastre. Noi nu putem face aşa ceva; nu că nu vrem, nu putem.* Suntem strâns legați unii de alții, aşa că la noi între cler şi mireni nu este nici o deosebire. Dacă, de pildă, în Vechiul Regat s-ar introduce în toate corporațiunile participarea mirenilor în aceeaşi măsură ca la noi, nu se ştie dacă va fi spre binele Bisericii sau nu; aceasta cei de aici o puteți judeca mai bine. Urmăresc toate publicațiunile în chestia unificării şi n-am văzut nicăieri ca mirenii din Vechiul Regat să reclame participarea lor la afacerile bisericeşti".

Ec. V. Georgescu: „Ei se ocupă de Biserică numai când vor să facă mitropoliți".

Branişte: „În Bucovina şi Basarabia mirenii şi-au spus cuvântul, cerând 1 la 1 sau 1 la 2 în corporațiuni; s-a ajuns la un compromis ½ la ½. Plus un corectiv: corporațiunile nu sunt deliberative, ci numai consultative, cu rezerva aprobării hotărârilor de chiriarh. S-au stabilit apoi deosebiri la instituirea preoților, protopopilor etc. Dar s-a păzit şi unitatea, prin crearea organelor centrale (Sinod, Consiliu, Congres, Consistoriu spiritual). Acum vom căuta punctele care ne leagă, căci noi vrem să ne unim, iar nu să ne duşmănim".

Primatul: „Să nu voiți aceasta, Dle Branişte".

Branişte: „Sf. Sinod a anticipat o lucrare de care Comisia de 15 nu s-a ocupat, anume Proiectul de Lege care este în fața noastră. A beneficiat de bunăvoința

Dlui Goga şi dacă reuşea, aducea servicii enorme cauzei. Dar Guvernul a căzut înainte de întrunirea Constituantei. Deci, fără Guvern, nu putem, discuta acest Proiect”

Primatul: „Dar putem preciza punctul de vedere şi poate că-l primeşte Guvernul viitor. Deci părerea mea este că va trebui să revenim la lucrările Comisiei de 15. Aceasta să examineze acum şi actele sosite din Ardeal, Basarabia şi Bucovina, să ne prezinte un raport şi apoi să intrăm în dezbateri. În acest scop, Constituanta trebuie amânată pe câteva zile”

Moşoaia: „Discursul Dlui Branişte tinde la temporizarea lucrărilor pentru vremuri mai bune”.

Ep. Vartolomeu Stănescu: „Trebuie să ştim ce metodă urmărim şi, în al doilea rând, de ce puteri dispune Constituanta, căci dacă nu dispune de puteri depline, munca noastră e zadarnică. Dacă sunteți numai mandatarii unor organe cărora trebuie să le dați seama, ce se alege de munca noastră? În lupta pentru unificare nu trebuie să pornim de la starea de fapt în care ne găseam ieri, ci de la ceva mai de sus, de la principii superioare, care ne pot pune de acord, căci dacă rămâneți la Statutul şagunian, unde este posibilitatea de înțelegere? *Statutul lui Şaguna, luat după Carloviț, îşi are originea în organizarea Sf. Ciprian*. Îmi opuneți tradiția, dar ea nu poate nimic împotriva adevărului. Deci de la adevăr trebuie să pornim. Din punct de vedere dogmatic, avem principiul ierarhic, care nu se poate suprima, nu pentru că e pus în canoane, care sunt revizuibile şi ele poartă masca timpului, dar pentru că ierarhia reprezintă principiul de autoritate”.

Bălan: „La noi principiul e mai bine reprezentat ca în alte Biserici”.

Moşoaia: „*Dacă nu puteți lua nici o hotărâre până nu întrebați Congresul Bisericesc, aceasta înseamnă autoritate episcopală?*”

O voce: „Constituanta nu este for constituțional, cu atribuții de a legifera în ultima instanță în numele Bisericii. Nici chiar în Biserica din Vechiul Regat, Sf. Sinod care e prezent aici, n-are căderea de a legifera”.

Moşoaia: „El hotărăşte definitiv, dar nu legiferează”.

Vartolomeu Stănescu: „Dumneavoastră ziceți: *Dar principiul este foarte respectat la noi*. Bine, atunci întreb: Congresul Național îşi face hotărârile lui, dar cine le promulgă? Rămân definitive, spuneți, dar în care societate omenească, făcătorul legislativ este în acelaşi timp şi făcător executiv? Principiul ierarhic trebuie respectat pretutindeni, unde e necesar şi impus de scopul Bisericii. *Să închidem Statutul şagunian şi legislațiile particulare şi să ne formăm această mentalitate nouă şi cu ea să colaborăm la formularea unui nou Proiect, prin esența lui nou, în măsura faptelor ce s-au propus.*

A doua problemă: De ce puteri dispune Constituanta? Are dreptul de a hotărî? În acest caz ceea ce face este definitiv. Dacă nu, atunci să plecăm acasă, căci nu putem stabili nici un acord. Organele provinciale vor discuta proiectul din punctul de vedere al cadrului şi al situațiunii speciale în care se găsesc. Sau ne declarăm plenipotențiari, hotărând în mod definitiv în numele Bisericii, sau ne declarăm în *permanență* şi noi şi organele indicate de Dvs., discutând paralel punctele litigioase. Şi, în fine: care este ultima instanță competentă să fixeze proiectul de unificare bisericească? Nu este Sf. Sinod?”

O voce: „nu este”

Vartolomeu: „Atunci arătați-mi şi mie putința de a face unificarea?”

O voce: „Să o facă alte state”.

> ***Vartolomeu***: „Atunci Biserica piere! În fine, a patra ipoteză: Ministrul poate veni cu un proiect al său şi să-l impună Bisericii. Vă place această soluție?…În ce priveşte, frați ardeleni, îndârjirea cu care vă apărați Statutul, să nu renunțați la ea, dar să o temperați în România întregită. Aceasta e dorința noastră a tuturor”[624].

Se poate constata aşadar contestarea de către ardeleni şi basarabeni a dreptului Sf. Sinod de a decide în problema unificării bisericeşti; iar pe de altă parte, nerecunoaşterea de către ardeleni a dreptului Constituantei de a reprezenta un for legislativ şi de a fi deci ceea ce îi indica şi numele. De altfel, nici nu este de mirare că revista Telegraful Român s-a referit la ea numind-o „consfătuirea bisericească de la Bucureşti”, numele de „Constituantă” fiind menționat întotdeauna între ghilimele. După cum afirmase CNB din 1920, apoi Consistoriul mitropolitan din 11 aprilie 1921, precum şi cei doi jurişti ai Mitropoliei şi Arhiepiscopiei sibiene, nici un alt for în afară de CNB nu avea dreptul de a lua decizii cu urmări juridice pentru Mitropolia Transilvaniei. Prin urmare, ardelenii nu au putut accepta cele propuse de episcopul de Râmnic, Vartolomeu Stănescu, anume ca, în lupta pentru unificare, să nu se pornească „de la starea de fapt în care ne găseam ieri, ci de la ceva mai de sus, de la principii superioare”.

Mai trebuie remarcată şi mirarea celor din Vechiul Regat cu privire la faptul că mitropolitul Nicolae Bălan susținea că era doar mandatarul CNB de la Sibiu, renunțând la afirmarea puterii sale ierarhice absolute, anume de a decide în Sf. Sinod peste hotărârile prealabile ale CNB. Întrebarea retorică a preotului Moşoaia este elocventă în acest sens „*Dacă nu puteți lua nici o hotărâre până nu întrebați Congresul Bisericesc, aceasta înseamnă autoritate episcopală?*”.

În orice caz, discuțiile ajunseseră într-un impas. Din acest motiv, mitropolitul primat a intervenit diplomatic, rezumând discuțiile şi insistând să se dezbată măcar *Dispozițiile generale*, deoarece, „după trei ani se aşteaptă ceva de la Biserică”. A propus deci ca actele noi să se dea Comisiei de 15, care să vină cu raport scris pe ziua de 9/22 decembrie. Supusă la vot, propunerea a fost primită.

16.4. Dezbaterile în *Comisia de 15* (4/17-7/20 decembrie)

Şedinţa din 4/17 decembrie

Primatul a pus tuturor membrilor întrebarea dacă doreau să pregătească o *Lege-Statut unitară* de organizare a Bisericii Ortodoxe din România întregită. Din partea Basarabiei, Gurie a răspuns afirmativ, dar a menționat dorința basarabenilor de a se lua în considerare în textul Statutului şi cerințele locale ale Bisericii din Basarabia. În acelaşi sens a răspuns şi Clement Popovici, în numele Bisericii Bucovinei.

Din partea Transilvaniei, Valeriu Branişte a transmis că răspunsul la întrebarea primatul fusese dat deja de CNB ardelean, adăugând că

[624] *Ibidem,* f. 47-62.

> „unificarea organizației se poate face numai în baza celor patru puncte asupra cărora sunt cu toții de acord, lăsând pe de altă parte latitudine singuraticelor Biserici să-şi stabilească singure acele puncte din organizație care sunt caracteristice acestor Biserici în baza evoluției istorice, corespunzătoare referințelor locale”[625].

La cele enunțate de Valeriu Branişte, mitropolitul Bălan a socotit necesar să adauge că în recentele sale şedințe, CNB ardelean a făcut un mare pas spre unificare, recunoscând existența la Bucureşti a Sf. Sinod, a CNB, a Consiliului bisericesc şi a Consistoriului central, dar că ardelenii nu puteau renunța la instituțiunile locale, deoarece ar duce la o slăbire a Bisericii Ortodoxe din Ardeal. Totuşi, a arătat Bălan în continuare, CNB de la Sibiu suprimase deja tot ce ar da aparența că împiedică unificarea organizației bisericeşti, diminuând competențele forurilor mitropolitane de la Sibiu. S-a declarat pentru o lege unitară, în care însă să intre şi „deosebirile de amănunt ale Bisericilor singuratice”.

În urma acestor declarații de început, s-a hotărât să se reia în discuție Proiectul de Statut al Comisiei de 15 (*Anteproiectul* din 1920-1921), ținându-se seama de *Proiectul de lege redactat de Sfântul Sinod* (cu cele 24 „Dispoziții generale”), precum şi de dorințele provinciale.

Şedinţele din 5/18 şi 6 /19 decembrie

S-a început analiza *Proiectului de lege* redactat de Sfântul Sinod[626]. Când s-a ajuns la citirea ***Art. 6*** din *Dispozițiile generale* din *Proiect* (a se vedea cap. 19.2), reprezentanții din Basarabia, Bucovina, precum şi profesorul de Drept canonic de la Bucureşti, Dimitrie Boroianu au cerut ca raportul dintre clerici şi mireni să fie egal. Supunându-se la vot, pentru propunere au votat cei din Vechiul Regat, Basarabia şi Bucovina, iar ardelenii au votat pentru păstrarea raportului de 1/3 clerici şi 2/3 mireni. Şi episcopul Vartolomeu Stănescu a pledat pentru proporția de 1/3 clerici şi 2/3 mireni, rezervându-şi însă dreptul la apărarea propunerii în şedințele *Constituantei*.

Totodată, la acest articol *Comisia de 15* a admis cererea Ardealului pentru menținerea Congresului ardelean.

La ***Art. 9***, reprezentanții Mitropoliilor din Ardeal, Basarabia şi Bucovina, au propus ca alegerea episcopilor să fie îndeplinită de Adunarea eparhială, iar a mitropoliților de cea mitropolitană, propunere care a fost admisă de către *Comisie.* Mitropoliile Ungro-Vlahiei şi Moldovei, în schimb, au cerut ca alegerea *tuturor* chiriarhilor să se facă de către Congresul Național Bisericesc, împreună cu Adunarea eparhială, propunere care, de asemenea, a fost admisă.

În baza discuțiilor în *Comisie*, a fost stabilit textul celor 24 articole ale *Dispozițiilor generale* din *Proiect*. A fost practic rezultatul unui compromis între punctele de vedere ale reprezentanților bisericeşti „fără să fie expresiunea convingerilor unanime în toate punctele”.

---

625 *Ibidem,* f. 32.

626 Este vorba de cele 24 *Dispoziții generale*, votate, în septembrie 1923.

Şedinţa din 7/20 decembrie 1921
S-a dat o ultimă citire *Proiectul* final, care a fost apoi semnat de: mitropolitul primat, mitropolitul Pimen Georgescu al Moldovei, arhiepiscopul Gurie al Basarabiei, Clement Popovici, Nectarie Cotlarciuc (ambii din Bucovina), Ic. stavr. Ion Andronic (din Basarabia), C. Dissescu (din Vechiul Regat, semnând *cu rezerve faţă de „Discuţiunea publică”*) şi Valerian Şesan (din Bucovina)[627].

Aşadar, nu a semnat nici un reprezentant al Mitropoliei ardelene.

16.5. Şedinţele *Constituantei* din 22-24 decembrie

Regrete şi scuze din partea preotului Popescu-Moşoaia
Chiar la începutul şedinţei din 22 decembrie, preotul Popescu-Moşoaia şi-a cerut scuze pentru

> „ieşirile violente din şedinţa trecută, de care Sfinţia Sa s-a făcut vinovat (adică jignirea adusă lui Bălan, în 17 decembrie – n.n.), ... întrucât a fost vorba de cea mai însemnată chestiune de ordin spiritual, *unificarea bisericească*. Discuţiile pe această temă nu trebuie să aibă caracter violent şi duşmănos. Amintind de expunerea dlui Valeriu Branişte, care a susţinut dezideratele clerului ardelean, Pr. Popescu Moşoaia crede că tendinţa acestora de a-şi menţine organizaţia lor actuală, constituie o mare piedică pentru unificarea bisericească”[628].

În continuare, Valerian Şesan a dat citire raportului Comisiei de 15, prezentând apoi Proiectul „Dispoziţiunilor generale” redactate de Comisia de 15 în şedinţele din 17-20 decembrie, prezentate mai sus.

Contestarea de către ardeleni a termenul de „Biserică dominantă”
Art. 1 a generat deja discuţii mari, în jurul cuvântului *dominant,* Vasile Goldiş şi Silviu Dragomir cerând suprimarea lui, spre a evita susceptibilităţile celorlalte confesiuni. Primatul, Pimen şi Vartolomeu Stănescu au explicat că *dominantă*

> „nu înseamnă nicidecum în Ţara noastră o dominare de fapt asupra celorlalte confesiuni, cărora li se asigură deplină libertate, însă trebuie stabilite oarecare prerogative ale Bisericii Ortodoxe şi naţionale în Statul ortodox şi naţional”.

Şi Disescu a accentuat necesitatea păstrării termenului *dominantă*, pe motivul că „exprima respectul unei tradiţiuni glorioase”, fiind pus şi în Constituţia ţării (cea din 1866), iar pe de altă parte, el fiind o armă de apărare şi nicidecum de agresiune. Şi din partea Basarabiei, pr. Andronic a cerut menţinerea cuvântului. Şi propunerea lui I. Scriban de a se adăuga „unitatea dogmelor şi unitatea canoanelor”, a fost admisă.

---

[627] ABM Mateiu 551,f. 31-34.
[628] Telegraful Român, nr. 90 din 14/27 decembrie 1921, p. 2. Interesant este faptul că publicaţia sibiană nu a prezentat şi nu a făcut nici o referire la polemica din 17 decembrie 1921.

Cererea basarabenilor de a se înfiinţa noi episcopii

Tot la acest articol, basarabenii au cerut să se introducă înfiinţarea şi a episcopiilor de Ismail şi Bălţi. Primatul şi Pimen Georgescu au declarat că recunoşteau necesitatea înfiinţării de noi episcopii pentru întreaga Biserică, dar acestea ar fi trebuit create deodată şi mai târziu. Pentru moment nu se putea legifera decât situaţia existentă. Pe aceeaşi temă, Vartolomeu Stănescu a susţinut că înfiinţarea de eparhii trebuia legată de un anumit număr de suflete. De asemenea a atras atenţia că înfiinţarea concomitentă a mai multor eparhii implica cheltuieli mari, insuportabile în acea perioadă de către Stat.

Cererea suprimării mitropoliilor, din partea unor reprezentanţi ai Vechiului Regat

Pe de altă parte, Demetrescu şi Disescu au cerut suprimarea, în primul aliniat al articolului, a cuvintelor „în temeiul hotărârii unanime a organelor de cădere”, deoarece lipsea legătura cu celelalte organe. Expunând deosebirea între sistemul de conducere bisericească mitropolitan şi cel sinodal, Demetrescu a cerut următoarea reformulare, în care nu se mai regăseau nici menţionarea mitropoliilor:

> „Biserica creştină ortodoxă de Răsărit este Biserica dominantă a Statului român. Ea este Biserică autocefală şi naţională a neamului românesc şi păstrează în toate unitatea de credinţă cu toate Bisericile Ortodoxe surori. Biserica creştină ortodoxă autocefală a neamului românesc este Biserică patriarhală cu sinodul ei ecumenic. Ea se compune din: 1. Patriarhia Bisericii româneşti; 2. Arhiepiscopiile Bucureşti, Iaşilor, Sibiului, Cernăuţi şi Chişinău; 3. Episcopiile Râmnic-Noul Severin, Buzău, Argeş, Roman, Huşi, Dunărea de Jos, Arad, Caransebeş, Oradea, Vad, cum şi din cele ce se vor înfiinţa prin anume legi, după necesitate. În regulamentul legii se vor arăta periferiile Patriarhiei, Arhiepiscopiilor şi Episcopiilor”[629].

Şedinţa din 10/23 decembrie. Lipsa motivată a ierarhilor ardeleni

La începutul şedinţei de dimineaţă, mitropolitul primat a menţionat faptul că ierarhii ardeleni lipseau, datorită participării lor la sfinţirea catedralei din Arad. Valeriu Branişte a cerut „să se dea presei un comunicat în acest sens, pentru a se evita interpretările greşite ale opiniei publice”[630].

Dezbaterea privind menţinerea Consistoriului Superior Bisericesc, ca organ de control al Sf. Sinod

Discuţiile privind ***Art. 5*** au fost destul de furtunoase. Mai mulţi reprezentanţi din Vechiul Regat (mitropolitul Pimen, Pr. Georgescu, Pr. Popescu-Moşoaia, Petre Gârboviceanu) au susţinut menţinerea CSB ca organ consultativ pe lângă Sf. Sinod. În schimb episcopul Vartolomeu a considerat inutilă menţinerea acestui organism, întrucât nu era în drept să ia decizii proprii. Părerea acestuia a fost însuşită parţial şi de Simion Mehedinţi. Din cursul discuţiilor s-a putut constata frica preoţimii din

[629] ABM Mateiu 551, f. 63-67.
[630] Telegraful Român, nr. 90, din 14/27 decembrie 1921, p. 2.

Vechiul Regat că Sf. Sinod ar putea săvârşi unele abuzuri, fapt pentru care se impunea un organ de control al Sf. Sinod, din care să facă parte şi preoţi. În final, Vasile Goldiş a dat dreptate ambelor părţi, recunoscând necesitatea ca stările de lucruri negative din Biserica Vechiului Regat să fie îndreptate, dar considerând, în acelaşi timp, că CNB trebuia să aibă tocmai acest rol:

> „organizaţia bisericească din Vechiul Regat a fost oarecum bolnavă, lipsurile ei constituie un îndemn pentru îndreptarea lor. Corporaţiile care vor funcţiona pe lângă Sf. Sinod vor constitui o garanţie a drepturilor şi intereselor preoţeşti. Teama de abuzuri nu-i îndreptăţită şi nu justifică oarecum existenţa Consistoriului bisericesc".

Astfel, vechiul CSB nu a mai fost prevăzut în noua organizaţie bisericească[631].

Discuţii privind proporţia laicilor în corporaţiunile bisericeşti

Însă şi mai furtunoasă a fost discuţia referitoare la ***Art. 6***, considerat de Vartolomeu ca fiind cel mai important.

Petre Gârboviceanu şi ***Ion Constantinescu-Lucaci*** au declarat că nu admiteau excepţii, cerând suprimarea aliniatului care se referea la menţinerea în Ardeal a participării laicilor în corporaţiunile bisericeşti în proporţie de 2/3.

Dimpotrivă, episcopul de Râmnic, ***Vartolomeu Stănescu***, a precizat că prin acest articol urmau să se stabilească anumite drepturi, fapt pentru care, ar fi trebuit să se ţină seama de importanţa serviciilor aduse de fiecare persoană în Biserică. A arătat că mirenii şi clericii aveau aceleaşi drepturi în Biserică, afară de misiunea sacramentală şi învăţătorească, acestea revenind exclusiv ierarhiei. De aceea, episcopul de Râmnic a considerat că dreptul de administrare îl puteau deţine şi mirenii care, fiind în număr mai mare decât preoţii, putea să le fie asigurat accesul în proporţie mai mare în chestiunile administrative. S-a declarat pentru uniformitatea articolului, în sensul preluării proporţiei din Ardeal, cu menţiunea: „N-avem să ne temem de popor, căci Bisericile el le face şi pe noi el ne întreţine".

Dragomir Demetrescu a constatat că prin acest articol se introduceau în Biserica din Vechiul Regat elemente noi. S-a arătat gata să accepte introducerea mirenilor, dar cu observaţia „în afacerile extrabisericeşti".

Preoţii ***Dumitru Popescu-Moşoaia, Serghie Bejan*** şi ***arhiepiscopul Gurie*** au declarat că susţineau articolul în forma redactată de *Comisia de 15*.

Pr. Georgescu-Duşumea a specificat că articolul aflat în discuţie cuprindea, pe lângă stabilirea proporţiei participării laicilor la corporaţiunile bisericeşti, şi prevederi asupra modului de alegere. A ţinut să exprime acordul său pentru menţinerea alegerilor la toate nivelele de conducere bisericească.

Mitropolitul Pimen Georgescu a susţinut păstrarea proporţiei de 2/3 mireni pentru Ardeal, acolo mirenii având o mai mare legătură cu Biserica. A considerat că participarea mirenilor ar fi putut fi şi în Vechiul Regat de folos, dacă Biserica nu ar fi fost atinsă de molima politicii, mai ales că şi preoţii au început să intre ca elemente active în politică. Popescu-Moşoaia a observat: „clerul face politică, fiindcă fac şi ierarhii".

---

[631] *Ibidem*.

Din partea Bucovinei, ***pr. prof. Vasile Gheorghiu din Cernăuți***, a declarat că era de acord ca poporul să fie acceptat în conducerea Bisericii, dar numai cu rol consultativ. A recunoscut că în Ardeal fusese bună introducerea mirenilor, deşi au existat destule cazuri păgubitoare (alegerile de preoți). În privința proporției, s-a declarat pentru paritate.

Se părea că discuțiile intrau din nou în impas. De aceea, ***mitropolitul primat*** a decis să intervină cu mai multe precizări:

> „Prin acest Proiect se cheamă poporul la conlucrare în administrația bisericească. Se vor ivi greutăți la început, se va ajunge însă mai târziu la rezultate ce ne vor umple inimile de bucurie.
> *E deosebire de proporție. Convingerea mea, pe baza experienței de 31 de ani, este de a se restabili puterea ierarhică de sus până jos. Asta e o lacună a Bisericii ardelene. E părerea ce am avut-o şi în Ardeal.*
> Stabilind în ***Art. 5*** că Sinodul e autoritatea supremă în toate chestiunile bisericeşti, colaborarea mirenilor nu trebuie să ne mai sperie. Şi trebuie să chemăm pe mireni, căci pot veni timpuri grele. Biserica Franței a fost salvată în timpul din urmă grație sprijinului larg ce l-a dat poporul întărit în credință".

În continuare, mitropolitul primat a declarat că opta pentru paritate, la fel ca în „operatul" său din 1920. A respins deci încă odată proporția de 2/3-1/3.

Şi în privința dreptului electoral, mitropolitul primat şi-a păstrat opinia din anul precedent, indicând ceea ce considera a fi inconvenientele votului direct. A afirmat că însuşi Şaguna fusese pentru votul direct la parohie şi prin delegație la protopopiat şi eparhie.

În privința atribuțiunilor pe care le-a revendicat Congresul mitropolitan din Ardeal, primatul a declarat că

> „ceea ce doresc ardelenii e mai mult decât admit organele bisericeşti unitare. Pentru conducerea fundațiunilor celor cinci episcopii e prea mult Congresul de 90 de inşi".

Drept urmare, a apelat la reprezentanții din Ardeal „să convină a rămânea la strictul necesar"[632].

Valeriu Branişte a intervenit, declarând că avea o serie de nedumeriri în chestiunea organizării, pe care le indicase şi în *Comisia de 15*. Fiind suspectat de ardelenism, s-a mărginit până în acel moment să stea în rezervă. Totuşi nu putea să nu-şi exprime temerea că prin spiritul nou, introdus şi în Ardeal, se zdruncina „tăria" organizației bisericeşti de acolo[633]. Drept urmare, lipsind şi ierarhii, Branişte a refuzat să-şi asume vreo răspundere, afirmând că el considera proiectul propus

> „ca nerăspunzând realității. Aşa cum se face organizația bisericească în Vechiul Regat nu e bună şi declară în numele ardelenilor că nu ia răspunderea ei"[634].

Fiind deja seară (ora 20), şedința a fost suspendată, următoarea fiind convocată pentru a doua zi, 24 decembrie, ora 10. Atunci s-a stabilit:

> „Chestiunea raportului numeric al reprezentanților din ***Art. 6***, care a provocat discuțiuni în şedința precedentă, a rămas să fie revăzută de Comisia de 15"[635].

---

632 ABM Mateiu 551, f. 66-70, după cum rezultă din *Procesul verbal* scris de M. Preoțescu.
633 *Ibidem,* f. 70.
634 Telegraful Român, nr. 90, din 14/27 decembrie 1921, p. 2.
635 *Ibidem*.

Discuţii privind instanţele judecătoreşti pentru clerici (Art. 7)
După discuția aprinsă din ajun, mitropolitul primat a considerat că sosise momentul să dea dreptate ardelenilor, exprimându-se că „găsea mai bune şi mai practice rezoluțiile Congresului ardelean". Protopopul arădean Gheorghe Ciuhandu a cerut ca în acest articol (cu conținut judiciar) să fie cuprinse şi „chestiunile matrimoniale". Mitropolitul Pimen Georgescu s-a arătat sceptic, susținând că Statul nu va permite în Vechiul Regat cele prevăzute de *Proiect*[636], ceea ce denota încă odată divergenţele de opinie şi concepțiile diferite privind autonomia bisericească între ardeleni şi reprezentanții Vechiului Regat.

Procedura de alegere a ierarhilor (Art. 9)
Episcopul Vartolomeu Stănescu a considerat redactarea acestui articol drept dăunătoare organizației bisericeşti, referindu-se la modalitățile diferite de alegere a episcopilor sufragani şi a mitropoliților din diferitele provincii bisericeşti.

Valeriu Branişte i-a răspuns însă, afirmând că admiterea a două modalități deosebite pentru alegerea episcopilor şi a arhiereilor în statutul României întregite constituia o greşeală tot atât de mare:

> „Dacă la alegerea mitropoliților, episcopilor şi arhiepiscopilor concură trei factori (eparhiile, Sf. Sinod şi Coroana), nu e firesc ca alegerea arhiereilor titulari (vicari – n.n.) să se facă numai de Sf. Sinod, la propunerea chiriarhului respectiv, căci acest lucru va fi motivul unor interminabile conflicte. Coroana va servi ca un corectiv al unor eventuale greşite alegeri, şi acest colectiv e cerut de interesele naționale"[637].

Preotul basarabean Sergiu Bejan a fost de aceeaşi părere. Fiind deja amiaza zilei de 24 decembrie (ora 13), şedința a fost suspendată, membrii Constituantei fiind convocați la ora 16. Atunci s-a decis ca „acest articol să fie reluat în discuție la redactarea definitivă a proiectului de lege"[638].

Fondul General Bisericesc (Art. 11)
Proiectul prevăzuse instituirea unui Fond General Bisericesc. S-a prevăzut obligativitatea ca „pentru alimentarea Fondului General Bisericesc să se stabilească un procent de contribuție al fiecărei eparhii". A fost admisă şi cererea pr. Georgescu ca să fie decretată drept persoană morală (juridică) *Casa Bisericii Ortodoxe Române*.

Învăţământul religios (Art. 15)
Acest articol prevedea obligativitatea predării religiei în şcolile primare.

Însă ***Constantin Tomescu*** a cerut ca să se aibă în vedere şi învățământul teologic universitar (deci Facultățile de Teologie). Primatul a răspuns că acestea erau supuse regimului de autonomie universitară. Mitropolitul Pimen a considerat:

> „Sf. Sinod ar trebui să aibă contact cu facultățile în ce priveşte chestiunile de doctrină. Când un profesor ar avea o ieşire contrară doctrinei noastre, Sf. Sinod

636 ABM Mateiu 551, f. 70-71.
637 Telegraful Român, nr. 90, din 14/27 decembrie 1921, p. 2.
638 Telegraful Român, nr. 91, din 17/30 decembrie 1921, p. 2.

să poată interveni. Controlul acesta să se extindă şi asupra profesorilor de religie din şcolile secundare”.

Nectarie Cotlarciuc a replicat:

„Facultatea stă sub egida Senatului universitar, de care s-ar lovi amestecul Sf. Sinod. Consiliul Facultăţii poate opri şi chiar elimina pe un profesor care ar avea ieşiri contra doctrinei Bisericii şi astfel nu e nevoie de amestecul Sf. Sinod”.

Pr. Prof. Ioan Mihălcescu (viitorul mitropolit Irineu al Moldovei) a readus discuţia la învăţământul primar, cerând ca profesorii de religie să poată păstra şi parohie, „fiind familişti şi cu greutăţi”. Mitropolitul primat a răspuns că „ar fi de dorit să fie numai cu o slujbă, spre a-şi face datoria de educatori religioşi”. ***Simion Mehedinţi*** a opinat ca învăţământul religios să nu treacă sub controlul Bisericii, ci să rămână tot la Ministerul Instrucţiunii şi Cultelor, „căci nu crede să se găsească vreun ministru care să aibă curajul a scoate învăţământul religios din şcolile secundare”[639].

Modalitatea modificării Statutului pentru Organizarea BOR (Art. 23)

Penultimul articol al Dispoziţiilor generale privea modalitatea modificării Statutului, anexat la Lege. Se prevedea că „CNB, în înţelegere cu Sf. Sinod, poate aduce Statutului modificările ce va crede de cuviinţă”.

Dragomir Demetrescu a întrebat dacă CNB urma să deţină „putere normativă” în Biserică. Faţă de această sesizare, ***Sergiu Bejan*** a cerut să se suprime cuvintele *în înţelegere cu Sf. Sinod,* iar ***mitropolitul Pimen Georgescu*** a întrebat dacă nu era nevoie ca şi modificările aduse acestui Proiect fundamental urmau să fie votate tot de Parlament?

Primatul i-a dat răspuns afirmativ lui Dragomir Demetrescu, iar lui Pimen i-a replicat că acest articol cuprindea autonomia Bisericii, prin urmare CNB urma să deţină dreptul de legiferare pe viitor.

Dar şi ***Vasile Goldiş*** a cerut suprimarea cuvintelor *în înţelegere cu Sf. Sinod*, solidarizându-se cu poziţia basarabenilor. În schimb ***Clement Popovici*** din Cernăuţi a propus formularea *împreună cu Sf. Sinod*, care a şi fost adoptată[640].

După discutarea pe articole, preotul basarabean ***Ioan Andronic*** a solicitat să se prevadă în Proiect dispensarea preoţilor de depunerea jurămintelor în faţa instanţelor civile, precum era în Rusia. Primatul a răspuns că aceste probleme urmau să fie discutate cu Guvernul.

În fine, ***Primatul*** a cerut să fie autorizată *Comisia de 15* să completeze „Dispoziţiile generale” cu observaţiile acceptabile, făcute în cursul dezbaterilor, astfel ca Proiectul de Statut să fie definitivat şi înaintat Parlamentului. Apoi a declarat închisă *Constituanta*, mulţumind călduros membrilor „pentru opera mare ce a înfăptuit”[641].

---

[639] ABM Mateiu 551*,* f. 71-72 (procesul verbal al şedinţelor a fost întocmit de Gh. Niculescu, viitor episcop de Buzău).

[640] *Ibidem,* f. 73-74.

[641] *Ibidem,* f. 74.

16.6. Ultimele şedinţe ale Comisiei de 15 din 1921 (26-28 decembrie)

Comisia de 15 a întocmit următorul **Proces verbal:**

> „Conform hotărârii Constituantei bisericeşti, Comisia de 15 împuternicită cu redactarea definitivă a *Dispozițiunilor generale,* pentru organizarea Bisericii autocefale Ortodoxe Române, întrunindu-se în şedință în 26-27 decembrie a.c., sub preşedinția mitropolitului primat, a luat în discuție toate propunerile şi amendamentele făcute de membrii Constituantei de la numele Bisericilor al căror reprezentanți erau. După discuții, redacția definitivă a *Dispozițiunilor generale* este fixată în 24 articole, iscălite împreună cu procesul verbal de toți membrii prezenți ai Comisiei de 15, absenți fiind reprezentanții de la Bucovina, care, plecând, au declarat că sunt de acord cu toate ce va fixa Comisia de 15. Aceste *Dispozițiuni* generale sunt baza organizării şi unificării administrative a Bisericii întregite şi sunt acceptate de reprezentanții Bisericilor atât din Vechiul Regat, cât şi a provinciilor alipite. Ele vor fi ca bază pentru Statutul întreg, care se va lucra de Comisia de 15, în limitele acestor *Dispozițiuni*.
> De la sine se înțelege că în Statut vor putea fi diferențe în organizarea diferitelor părți ale Bisericii întregite, întrucât aceste diferențe nu vor fi în contrazicere cu aceste *Dispozițiuni* şi întrucât aceste *Dispozițiuni* nu ating în fond drepturile acestor Biserici. În caz că aceste *Dispozițiuni* de orice întâmplări sau orice autoritate vor suferi oarecare schimbări, membrii Comisiei nu iau răspundere despre consecințele care vor putea urma, întrucât acesta e glasul Bisericii întregite şi unite.
> Semnături: Miron (*subscriu, sub rezerva hotărârilor Sf. Sinod din şedințele din noiembrie 1921*), G. Gurie, ic. stavr. I. Andronic, V. Branişte, Al. Baltaga, S. Bejan”[642].

Este interesant că a semnat din Vechiul Regat doar mitropolitul primat, apoi din Ardeal doar Valeriu Branişte, iar din Basarabia patru persoane, ierarhul şi ceilalți trei membri ai Comisiei de 15.

Tot în 14/27 decembrie, *Comisia de 15* a mai redactat un **Proces verbal** în care se preciza că se căzuse de acord asupra principiilor şi redactării, aşa cum fuseseră formulate în alăturatul *Proiect*. Pe temeiul acestor principii, se prevedea că urma să se treacă la adoptarea Statutului redactat în şedințele din urmă. Procesul verbal a fost semnat de primatul Miron, mitropolitul Moldovei Pimen Georgescu, episcopul de Râmnic Vartolomeu Stănescu, canonistul D. Boroianu, foştii miniştri de Culte S. Mehedinți, C. Disescu (acesta din urmă *cu rezerva discuțiilor în Parlament*) şi ardeleanul Valeriu Branişte (*cu rezerva hotărârilor din octombrie şi noiembrie 1921, a CNB din Ardeal*)[643].

În ultima zi a lucrărilor, în şedința din 15/28 decembrie, Comisia de 15 a hotărât să procedeze la completarea *Statutului* pe bazele stabilite în *Proiectul de*

---

[642] *Ibidem,* f. 35-37.
[643] *Ibidem,* f. 37-38.

lege. După ce adaptarea se va fi făcut de reprezentanții Vechiului Regat, Basarabia şi Bucovina, primatul urma să fie rugat să trimită Proiectul Mitropoliei Ardealului, ca delegații de acolo să introducă dispozițiile asupra cărora urmau să convină, în interesul acelei Biserici. După dezbaterea şi introducerea hotărârilor, Congresul ardelean urma să retrimită *Comisiei* lucrarea în timpul cel mai scurt posibil. După sosirea acestui răspuns, primatul urma să convoace întreaga Comisie, pentru încheierea definitivă a lucrărilor. Şi această decizie a fost semnată de mitropolitul primat Miron Cristea, mitropolitul Pimen, episcopul Vartolomeu Stănescu, Valeriu Branişte şi prof. Boroianu[644].

[644] *Ibidem,* f. 38.

17.
AMÂNAREA TRATATIVELOR DE UNIFICARE ÎN 1922

La cumpăna dintre anii 1921 şi 1922 a avut loc schimbarea de Guvern. La 11 decembrie 1921, doar cu câteva zile înainte de întrunirea *Adunării Constituante bisericeşti,* ministrul de Externe din Guvernul Averescu (al cărui ministru de Culte a fost Octavian Goga) şi-a dat demisia (la presiunea cercurilor liberale şi a regelui Ferdinand). După două zile şi-a înaintat demisia şi primul ministru – generalul Averescu, iar regele i-a încredinţat guvernarea tocmai lui Take Ionescu. Acesta a rămas la putere doar o lună (17 decembrie 1921 – 17 ianuarie 1922), datorită trecerii unei moţiuni de cenzură a partidelor de opoziţie în Parlament.

La 21 ianuarie 1922, regele l-a desemnat ca prim ministru pe Ion I. C. Brătianu, şeful Partidului Liberal (în pofida faptului că deţinea în Parlament doar 16 deputaţi şi un senator[645]). După doar două zile, acest Guvern minoritar în Parlament, a decretat noi alegeri parlamentare pentru o „Adunare Naţională Constituantă". Aceste alegeri s-au desfăşurat timp de 10 zile (!!!) şi au dat o majoritate covârşitoare liberală (222 deputaţi şi 111 senatori[646]).

În urma acestor alegeri, considerate de opoziţie ca nedemocratice şi falsificate, guvernul liberal, condus de Ion I. C. Brătianu, s-a bucurat de un mandat întreg (19 ianuarie 1922-29 martie 1926). Miniştri de culte au fost Constantin Banu (19 ianuarie 1922-30 octombrie 1923) şi Alexandru Lapedatu, (30 octombrie 1923-29 martie 1926)[647].

Priorităţile guvernării liberale au constat în desăvârşirea operei de unificare a României Mari, însă într-o anumită ordine, pe primul loc aflându-se redactarea unei noi constituţii politice a României întregite. Acest fapt a putut fi realizat abia în martie 1923. Unificarea bisericească, a administraţiei şi a sistemului de învăţământ au urmat doar după aceea.

---

[645] În urma alegerilor din mai 1920, Partidul Poporului (Averescu) obţinuse 206 deputaţi şi 124 senatori, Partidul Naţional din Transilvania 27 de deputaţi şi 14 senatori, Partidul Ţărănesc 25+10 parlamentari, Ţărănesc din Basarabia 23+6, Partidul Socialist 19+3, Particul Conservator Democrat 17+4, Partidul Naţional Liberal 16+1, Partidul Naţionalist Democrat (Iorga) 10+2, Gruparea Germană 10+2, Partidul Ţărănesc din Transilvania 6 deputaţi, Partidul Naţionalist Democrat (A.C. Cuza) 2 deputaţi, Partidul Democrat al Unirii din Bucovina 1 deputat. Mai intraseră în Parlament4 deputaţi independenţi (Eugen Străuţiu, *Partide politice şi grupări de presiune politică în România. 1919-2003*, Sibiu, 2003, p. 168).

[646] În afară de PNL, au mai intrat în Parlament: Partidul Ţărănesc (40+11), Partidul Naţional (26+9), Partidul Ţărănesc din Basarabia (22+13), Partidul Democrat al Unirii din Bucovina (15 deputaţi), Partidul Poporului (13+2), Partidul Naţionalist Democrat (5+2), Partidul Conservator Democrat (3+0), Uniunea Maghiară (3+0), Pederaţia Partidelor Socialiste din România (1+0) şi 22 de deputaţi independenţi (*Ibidem*, p.168-169).

[647] http://ro.wikipedia.org/wiki/Guvernul_Ion_I.C._Br%C4%83tianu_%286%29 (accesat oct. 2007).

Din aceste perspective, chestiunea unificării Bisericii Ortodoxe Române, deşi figura pe ordinea de zi a Guvernului, nu a mai constituit o prioritate absolută.

Însă, din păcate, în prim planul vieţii publice au apărut noi probleme. Pe de o parte au fost fricţiuni de natură politică, datorate încercării Partidului Naţional Liberal de a se infiltra în provinciile alipite şi de a-şi consolida aparatul de partid (chiar înainte de a prelua guvernarea, în ianuarie 1922). Nereuşind atragerea întregului Partid Naţional din Ardeal într-o fuziune, liberalii s-au orientat spre cooptarea unor personalităţi din Ardeal (cea mai importantă fiind desigur Alexandru Lapedatu) şi înfiinţarea de organizaţii locale în judeţele de dincoace de Carpaţi. În aceste condiţii au apărut disensiuni chiar printre fruntaşii ardeleni, fapt deplâns şi de Telegraful Român:

> „Concentrare. Ziarul braşovean Gazeta Transilvaniei publică un apel pentru concentrarea ardelenilor, zicând: Ardealul dezbinat, fracţionat în partide politice, nu va putea împlini misiunea mare ce o are în noua viaţă a Statului român. Ardealul nu s-a prezentat unitar în Parlament. Partidul Naţional a rămas însă credincios trecutului său de luptă naţională şi democratică şi concentrat în jurul conducătorilor săi a dat lumii noastre politice pilda cea mai strălucită a consecvenţei sale în urmărirea programului ce şi-a impus la Alba Iulia”[648].

Pe de altă parte, guvernarea liberală a promovat o politică puternic centralistă, care s-a opus nu doar dorinţelor autonomiste-regionaliste ale fruntaşilor din provinciile alipite, ci a lezat chiar şi interesele Bisericilor Ortodoxe provinciale, în special a celei din Transilvania şi din Basarabia. Drept urmare, tratativelor concrete pentru unificare le-au luat locul protestele ortodocşilor ardeleni şi basarabeni pentru autonomia bisericească în faţa ingerinţelor statului dominant. Desigur că şi această dispută a fost folosită de partidele politice, autorităţile bisericeşti provinciale fiind însă bucuroase să primească orice sprijin:

> „În congresul din anul acesta al Partidului Naţionalist Democrat (condus de Iorga – n.n.) s-a citit, în chestiunea bisericească, referatul următor...
>
> O altă latură a chestiunii este următoarea: cât de departe poate merge organizarea unitară a BOR din România Mare. În această privinţă trebuie să se ţină seama de faptul că în Biserica din Transilvania este o puternică iniţiativă prin participarea mirenilor la viaţa bisericească, iar în Biserica din Basarabia se face o foarte bună gospodărire care pune pe slujitorii Altarului în situaţia de a nu trăi din mila Statului, afară de faptul că acolo, tot din fondurile Bisericii, se pot fixa sume însemnate pentru scopuri culturale. Acest spirit de participare activă a mirenilor la treburile bisericeşti, în Transilvania şi de o sănătoasă gospodărire în Basarabia, nu numai că nu face să fie înăbuşit printr-o organizare bisericească unitară pripită, ci dimpotrivă, trebuie activat şi transplantat şi în Biserica din Vechiul Regat. Şi, în această privinţă, un regionalism cuminte, nu numai că nu păgubeşte interesele Bisericii şi ale Neamului, ci din contră, le serveşte”[649].

În acest capitol voi prezenta mai întâi evoluţia tratativelor sumare pentru unificarea bisericească, iar mai apoi nemulţumirile provocate Mitropoliei

---

648 Telegraful Român, nr. 91 din 17/30 decembrie 1921, p. 2.
649 Telegraful Român, nr. 39 din 17/30 mai 1922, p. 3.

Transilvaniei de ingerința autorităților statale, care a atins un punct culminant în anul 1922. Nemulțumirea basarabenilor va fi prezentată într-un capitol special.

17.1. Evoluţia tratativelor pentru unificarea bisericească

Corespondenţa dintre Miron Cristea şi Nicolae Bălan

La 7 ianuarie 1922, mitropolitul primat i-a trimis lui Nicolae Bălan o Adresă, prin care îi comunica că, după ce *Adunarea Constituantă* a autorizat *Comisia de 15* să completeze „Dispozițiile generale", cu modificările stabilite în şedințele trecute, îi trimetea un exemplar din acestea, pentru ca ardelenii să introducă dispozițiile ce le vor crede în interesul acelei Biserici şi să le trimită în curs de o lună, ca membrii Comisiei de 15 să poată încheia lucrările şi să stabilească acordul cu Guvernul.

Neprimind de la Sibiu nici o reacție, Primatul a solicitat la 16 martie 1922, din nou lui Bălan un răspuns, motivând că în politica guvernamentală a noului Cabinet se anunțase „şi *reforma bisericească*, ceea ce implica terminarea lucrărilor pregătitoare"[650].

Dar şi acest al doilea mesaj a rămas fără răspuns. După cum se va arăta în continuare, preocuparea autorităților bisericeşti de la Sibiu era cu totul alta – apărarea şcolilor confesionale ortodoxe. Mitropolia transilvană se considera pe mai departe ca o Biserică distinctă, fapt pentru care reprezentanții ei au continuat să boicoteze şedințele Consistoriului Superior Bisericesc de la Bucureşti:

> „CSB s-a întrunit în sesiunea ordinară de primăvară, în 6 iunie. La ora 10 dimineața a avut loc în biserica Antim un serviciu divin, oficiat de PS arhiereul Evghenie Piteşteanu. Au asistat dl. Banu, ministrul Cultelor şi Artelor, însoțit de secretarul general şi directorul Cultelor; IPS mitropolitul primat şi membrii Consistoriului Superior...
> În legătură cu deschiderea CSB, unele ziare, precum şi Biroul de Presă din Bucureşti spun că s-a remarcat absența mitropolitului nostru Nicolae şi a episcopilor săi sufragani. După cum am amintit şi altă dată, spunem şi acum că clerul din Ardeal nu face parte dintre membrii Consistoriului Superior, care este o corporațiune a Bisericii din Vechiul Regat"[651].

La 21 octombrie 1922, Constantin Banu, noul ministru al Cultelor şi Artelor, i-a trimis lui Miron Cristea o scrisoare, în care atenționa asupra tărăgănării demersurilor pentru unificarea bisericească:

> „De doi ani se discută unificarea. În şedința din 5 februarie 1920 a Senatului s-a votat unirea Bisericii Ortodoxe, iar CNB, în 12 februarie 1920 a votat unirea Bisericii ardelene cu celelalte. În 11 mai 1920 s-a hotărât convocarea Constituantei bisericeşti, care să discute unificarea pe baza statutului ardelean. După dezbateri lungi s-a ajuns la *Anteproiectul de lege*, alcătuit de Minister şi Sf. Sinod împreună, admis de toate Bisericile, minus Ardealul. Pe când credeți că se vor termina lucrările, spre a veni în fața Parlamentului cu proiectul?"[652]

[650] ABM Mateiu 551, f. 89-90.
[651] Telegraful Român, nr. 41 din 27 mai/9 iunie 1922, p. 1.
[652] ABM Mateiu 551, f. 93-94.

În răspunsul său, mitropolitul primat i-a trimis şi *Proiectul* revizuit de Sf. Sinod în sesiunea din toamna 1921, cu observaţia că în text trebuia să fie interzise particularităţile de interes local ale Ardealului, ori în această direcţie încă nu exista nici o intenţie din partea ardelenilor. L-a mai asigurat pe ministru că, după sosirea modificărilor din Ardeal, urma să convoace Comisia de 15, apoi Sf. Sinod, pentru o ultimă revizie. După ce toate acelea vor fi fost rezolvate, Proiectul şi Statutul puteau fi trimise spre dezbatere Corpurilor legiuitoare.

Tot atunci, primatul i-a scris şi lui Bălan, cerând să-i indice dacă delegaţii ardeleni introduseseră dispoziţiile speciale. Primatul i-a cerut aceste lămuriri spre a raporta Guvernului, care presa pentru finalizarea procesului de unificare.

Consecvent, mitropolitul Bălan a răspuns că pe ordinea de zi a *Comisiei de 15*, trebuia introdus şi Statutul organic al Bisericii ardelene. Or, pentru ca să corespundă necesităţilor vremii, statutul trebuia întâi adaptat la noile împrejurări politice, lucru aflat în sarcina delegaţiei congresuale, a Consistoriului mitropolitan şi Congresului Naţional Bisericesc, ceea ce reclama un timp mai îndelungat. Din acest motiv, perioada până la 25 noiembrie, când urma să fie convocat Sf. Sinod, a fost socotită de Bălan ca fiind prea scurtă[653]. Prin urmare, Bălan a arătat că ardelenii ignorau practic atât *Anteproiectul*, cât şi *Dispoziţiunile generale*, discutate de Constituantă şi de Comisia de 15 în decembrie 1921.

Sesiunea Sf. Sinod din decembrie 1922

Sf. Sinod s-a întrunit, în sesiunea de toamnă, la 28 noiembrie. Înainte însă, în 24-25 noiembrie, a avut loc o întrunire a Consistoriului mitropolitan, iar apoi, în 25 noiembrie o întrunire a Sinodului episcopesc al Mitropoliei Ardealului. S-au discutat mai multe chestiuni disciplinare, privind clerul de pe cuprinsul Mitropoliei, nu însă şi problema unificării bisericeşti[654].

Între 1-7 decembrie 1922, Sf. Sinod a reluat discuţiile asupra celor 24 de articole din Dispoziţiunile generale ale Proiectului de lege privind unificarea bisericească. A mai decis să fie consultată, pentru ultima dată şi Comisia de 15[655]. A fost menţinut textul din decembrie 1921, sinodalii operând o singură modificare, anume în *Art. 11,* s-a prevăzut introducerea unei noi instituţii, *Eforia centrală* a Bisericii Ortodoxe Române, ca organ administrativ al *Consiliului central*[656].

Şi faţă de această variantă Mitropolia ardeleană a avut rezerve. Drept urmare a întârziat cu răspunsul dacă acceptă sau nu acest proiect, motiv pentru care redactarea definitivă atât a proiectului de Lege, cât şi a Dispoziţiunilor generale s-a amânat până în toamna anului 1923[657].

---

653 ABM Mateiu 551, f. 94-95.
654 Telegraful Român, nr. 93 din 25 noiembrie/8 decembrie 1922, p. 1-2.
655 ABM Mateiu 551, f. 95-96.
656 Al. Lapedatu, *Legea şi Statutul…,* Cernica, 1925, p. 11.
657 *Ibidem.*

17.2. Statificarea şcolilor confesionale ortodoxe transilvane

CNB din 1921 nu s-a ocupat doar de unificarea bisericească propriu-zisă, ci şi de o altă problemă, cu implicații directe asupra procesului de unificare – anume situația şcolilor confesionale ortodoxe din Transilvania, aflate în pericolul de a fi „statificate”. Evident că ardelenii erau cuprinşi de teama de a nu pierde şcolile lor confesionale. Doreau cu orice preț să evite ca Mitropolia Ortodoxă din Transilvania să sufere un proces de secularizare, similar celui din timpul lui Cuza de Biserica Ortodoxă soră din Vechiul Regat.

Neliniştea în ceea ce priveşte soarta învățământului confesional a început încă din 1919, din timpul Consiliului Dirigent. Luând locul Ministerului de Culte şi Instrucțiune publică din Guvernul de la Budapesta, *Consiliul Dirigent* s-a considerat în drept nu doar de a interveni efectiv în organizarea învățământului din Transilvania, ba chiar de a considera învățământul confesional ortodox o problemă deopotrivă a Statului, şi nu doar a Bisericii. Acest fapt însemna, după opinia autorităților bisericeşti, îngrădirea autonomiei bisericeşti:

> „*Consiliul Dirigent român* îşi arogă, în paguba autonomiei noastre şcolare, şi anumite drepturi, care ar putea intra numai în atribuțiile Bisericii şi ale unui chemat organ legislativ; iar în alte privințe suntem tratați şi mai restrictiv decât în era guvernelor maghiare”[658].

Care au fost însă aceste drepturi arogate de Consiliul Dirigent şi apoi de Ministerul Instrucțiunii, prin intermediul Secretariatului din Cluj? Care au fost măsurile care au nemulțumit Biserica Ortodoxă ardeleană?

- pentru început Decretul pentru reorganizarea învățământului primar (nr. 13.869/1919), prin care a decis unificarea „deosebitelor tipuri de şcoală primară”, decizie care s-a concretizat prin formarea, în fiecare comună, în care era şcoală de stat, a unei şcoli „naționale”, indiferent dacă în acea comună exista sau nu şcoală primară confesională şi formarea în comună a unui „sfat şcolar local”, în care să se atragă inclusiv preoții şi credincioşii fruntaşi. Mai mult, § 26 al Decretului a prevăzut şi înlesniri făcute comunelor bisericeşti pentru transformarea şcolilor confesionale în şcoli naționale, ceea ce însemna abandonarea şcolii confesionale şi transformarea acesteia în şcoală națională, adică „naționalizare”. Autoritățile bisericeşti ortodoxe au trimis o „remonstrațiune” Consiliului Dirigent;
- modificarea Planului de învățământ al şcolilor primare confesionale, în sensul apropierii de programa analitică a şcolilor de stat.
- dacă în timpul regimului maghiar, la examenele de calificare învățătorească, revizorii de stat aveau dreptul să participe doar la examenele de limbă maghiară, *Consiliul Dirigent,* prin revizorul de la Cluj, Pavel Roşca, ca inspector general de învățământ, a fot investit cu drepturi mult mai mari, fiecare diplomă nefiind valabilă fără semnătura sa, deci validarea din partea Statului[659].

---

[658] *Protocol despre şedințele Sinodului eparhial din dieceza ortodoxă română a Aradului, ținute în sesiunea ordinară din anii 1918-1920*, Arad, 1920, p. 217.

[659] *Ibidem,* p. 224.

- reorganizarea şcolilor normale (decretul Consiliului Dirigent, nr 12.903/1919). A fost sporit numărul claselor de la patru la opt, schimbată Programa analitică şi despărțirea conducerii şcolii normale (pedagogice, n.n.) de conducerea Institutului teologic. A fost emis un *Regulament provizoriu pentru şcolile normale de învățători şi învățătoare*, în care se stipula că „şcolile normale sunt aşezăminte de stat". Pentru stimularea frecventării acestor şcoli, *Consiliul dirigent*, prin alte decrete, a pus la dispoziție burse pentru viitorii învățători de stat;
- decretul *Consiliului dirigent* (nr. 35942/1920), conform căruia, începând de la 1 octombrie 1920, retribuțiile învățătorilor de la şcolile primare de stat au fost îmbunătățite simțitor. Conform acestui decret, chiar învățătorii care erau „cursişti" şi care funcționau în orice categorie de şcoli, erau considerați învățători de stat şi erau încadrați cu salarii mai bune decât învățătorii confesionali cu pregătire şi vechime completă[660].
- orele de religie din şcolile de stat au fost reduse, de la două la una pe săptămână (Ordinul Secretariatului general din Cluj, nr. 64253/1920). Drept răspuns la *Remonstrațiunea* Consistoriului mitropolitan, Secretariatul general al Ministerului Instrucțiunii din Cluj a răspuns la 30 noiembrie 1920 că nu se putea abate de la decizia luată, deoarece programa era şi aşa destul de încărcată cu studii reale, deci „studiul religiei trebuie dat afară". Chiar şi intervenția mitropolitului primat, din 4 martie 1921 nu a avut mai mult succes, secretariatul din Cluj răspunzând, în 8/21 aprilie 1921, că bugetul nu permitea păstrarea aceluiaşi număr de ore de religie[661]. Preoții au fost obligați să predea religia în şcolile primare de stat, fără plată.

Deşi Consistoriul mitropolitan şi cele eparhiale din Ardeal au redactat mai multe *Remonstrațiuni* către autoritățile competente, nu au primit nici un răspuns. Ba dimpotrivă, acestea au început acțiuni de îndemnare a învățătorilor să părăsească şcolile confesionale şi să ceară încadrarea lor în învățământul de stat. Creşterea salariilor învățătorilor de stat (din 1 octombrie 1920) a fost emis tocmai cu această intenție, după cum menționa raportul Senatului şcolar către Sinodul arhidiecezan în anul 1921:

> „Valurile provocate mai întâi de către Consiliul Dirigent, Resortul de Culte şi Instrucțiune publică, prin tendința de naționalizare a şcolilor confesionale, iar acum în urmă din partea Guvernului central, prin tendința de statificare a acestora, au tulburat mai ales viața internă a şcolilor primare... La început învățătorii confesionali numai cu învoirea autorității lor superioare puteau să-şi părăsească postul şi să treacă într-un post similar la o şcoală de stat. Acum sunt statificați, în contra protestelor noastre, cum s-a întâmplat în Cața, Sebeş şi Biertan. Învățătorii confesionali, din cauza retribuției mai favorabile, au început în număr tot mai mare, a-şi cere numirea la şcoli de stat, iar în timpul din urmă, din acelaşi motiv, amenință cu părăsirea şcolilor confesionale în masă. În locul învățătorilor care ne-au părăsit, a trebuit să aplicăm preoți, învățători ieşiți la pensie şi cursişti"[662].

Durerea cea mare a autorităților bisericeşti ortodoxe era aceea, că politica de statificare era îndreptată strict împotriva şcolilor confesionale ortodoxe. Celelalte

[660] *Protocolul Sinodului arhidiecezan din 1921,* Anexa E, p. 497.
[661] *Ibidem,* p. 500.
[662] *Protocolul Sinodului arhidiecezan din 1921,* Anexa E, p. 496.

şcoli confesionale (româneşti greco-catolice şi ale celorlalte naţionalităţi) au rămas neafectate. Drept urmare, la 1/14 mai 1921, Consistoriul mitropolitan a înaintat un *Memoriu* Ministerului Cultelor şi Instrucţiunii (ministrul Petre P. Negulescu din Guvernul Al. Averescu), în care s-a arătat că

> „şcoala confesională face parte integrantă din organizaţia noastră bisericească; în consecinţă chestiunea şcolii confesionale va trebui soluţionată deodată cu unificarea bisericească prin statorirea raportului dintre Biserică şi Stat în noua Constituţie a României întregite…. Susţinându-se cu ajutor de stat şcolile primare ale confesiunilor minoritare, Biserica noastră lipsită de sprijinul efectiv al şcolii… ajunge într-o situaţie de inferioritate faţă de celelalte Biserici din patrie”[663].

Nici acest memoriu nu a fost urmat de vreun răspuns. Pe de altă parte, fără a consulta organele bisericeşti din Mitropolia Ardealului, ministrul Goga din Guvernul Averescu a emis o *Ordonanţă* (nr. 33.567/1 august 1921), prin care revizoratele şcolare judeţene au fost autorizate să

> „rechiziţioneze edificiile şcolilor confesionale cu întreg aranjamentul lor şi să le pună la dispoziţia şcolilor primare de stat *«în curs de organizare»*.

În contra acestei „ordonanţe arbitrare şi lipsite de orice bază legală”, Consistoriul arhidiecezan a protestat energic. Făcând referire la legea şcolară în vigoare încă (Articolul de Lege 38/1868) care prevedea procedura destul de anevoioasă în care o şcoală confesională putea fi transformată în şcoală de stat (anume cele „trei admonieri”), protestul a menţionat că

> „edificiile şcolare formează proprietatea comunelor bisericeşti şi acelea nu se pot înstrăina, nici destinaţia lor nu se poate schimba. *«Nu putem admite ca şcolile noastre confesionale să fie desfiinţate prin ordonanţe şi edificiile şcolare să fie rechiziţionate şi trecute în folosinţa şcolilor de stat neexistente»*”.

În octombrie 1921, CNB de la Sibiu a întărit „indiscutabilul drept al Bisericii de a întemeia şi întreţine şcoli confesionale”[664] şi a înaintat la rându-i un memoriu, rămas tot fără răspuns. O lună mai târziu, Consistoriul arhidiecezan a protestat din nou (3/17 noiembrie 1921), emiţând însă şi o *Circulară* organelor bisericeşti subalterne, prin care li s-a interzis să mai permită revizorilor şcolari ai Statului să poarte tratative cu învăţătorii din parohii. Învăţătorii care, prin demersuri ca cel prezentat mai sus, fuseseră statificaţi la cererea lor, organele bisericeşti i-au considerați demişi, posturile lor declarate vacante şi angajaţi alţi învăţători în loc. Urmarea a fost că organele Statului i-au scos cu forţă poliţienească pe noii învăţători, numiţi de Consistoriu, şi înlocuiţi cu învăţătorii «*statificaţi pe loc*». Aşa s-a întâmplat în mai multe locuri (Zărneşti, Ghimbav, Vlădeni, etc.).

În felul acesta s-au succedat evenimentele în comunele bisericeşti, sub guvernarea de la Bucureşti, sub secretariatul general de la Cluj. Aceste nemulţumiri le-a determinat pe organele bisericeşti din Ardeal să declare că:

> „Nici pe timpul celor mai sălbatice persecuţii a şcolii române din partea guvernelor maghiare şoviniste n-am înaintat atâtea proteste ca în cei doi ani din urmă. Protestele noastre, prin care chemam organele Guvernului la legalitate, n-au fost luate în considerare, autonomia noastră bisericească a fost călcată în

---

663 *Ibidem,* p. 553.
664 *Protocolul Congresului… din 1921*, conclus 63, p. 202.

picioare, legile şcolare nesocotite şi, după cum reiese din rapoartele organelor noastre subalterne, azi toţi învăţătorii şcolilor confesionale sunt statificate şi şcolile confesionale rechiziţionate pe seama şcolilor de stat «în curs de organizare»… Edificiile şcolare, rodul ostenelilor noastre de veacuri, ni s-au înstrăinat prin volnicie, fără nici o recompensă…”[665].

Dar ce însemna „statificare pe loc”? Cum era ea înfăptuită? Iată răspunsul într-un articol, semnat de Lazăr Triteanu, unul dintre cei mai mari apărători ai autonomiei şcolilor confesionale ortodoxe în timpul instituirii de către guvernele maghiare a „Zonei culturale” din ultimii ani ai războiului mondial:

„Biserica n-a cerut (după Marea Unire – n.n.) vreun favor excepţional la care o îndreptăţeau suferinţele trecutului, ci a pretins ca în conformitate cu dispoziţiile Articolului de Lege 27 din 1907 (Legea Apponyi), azi încă în deplină vigoare în Ardeal, şi în conformitate cu ordonanţa Secretariatului general din Cluj, nr. 20.300/1919, să se acorde şi corpului didactic în funcţiune la şcolile confesionale aceeaşi retribuţie de care beneficiază învăţătorii de stat, cu începere din 1 octombrie 1920. A pretins deci respectarea dispoziţiilor legale în viaţă...

Cu multă durere sufletească, trebuie să constatăm azi că Biserica n-a fost înţeleasă, că mâna ei dreaptă întinsă frăţeşte spre pace a fost brusc refuzată...

Dacă interesele superioare ale statului pretind imperios statificarea întregului învăţământ, dacă şcolile confesionale de azi constituie un pericol iminent pentru ţară şi dacă hotărârea CNB e inacceptabilă, trebuie să ni se spună lucrul acesta, rupt-ales, aşa cum vorbeşte românul, şi în consecinţă să se fi prezentat Corpurilor legiuitoare un proiect de lege. În loc însă de această procedură logică, şi cu aparenţe de legalitate, organele Guvernului au recurs la subterfugii; pentru distrugerea şcolilor noastre confesionale au inventat o formulă, într-adevăr *sui generis*, căci n-are pereche în istoricul şcolii române din Ardeal, bogat în lovituri piezişe. Formula e pe cât de simplă, pe atât de ilegală, absurdă şi revoltătoare. Iată formula: Învăţătorii confesionali, împinşi de mizerie şi amăgiţi de lozinca statificării cu orice preţ, dau petiţii la Secretariatul general din Cluj, cerând să fie statificaţi. Neavând însă în Ardeal şcoli primare de stat după lege organizate, se iveşte întrebarea: la ce şcoală să fie numit învăţătorul statificat?

Întru rezolvarea acestei probleme, s-a iscodit fraza absurdă *statificarea pe loc*, adică fiecare învăţător se statifica pentru comuna în care se găseşte în prezent, fără ca statul să aibă acolo şcoală organizată. În urma acestei statificări pe loc, şcoala confesională rămâne fără învăţători, deci instrucţiunea stagnează. Aci intervine apoi aplicarea ordonanţei nr. 33.567 din 1 august 1921, prin care revizorii şcolari au fost împuterniciţi a rechiziţiona cu ajutorul organelor administrative toate edificiile şcolilor confesionale în care instrucţiunea stagnează şi a le pune la dispoziţia şcolii de stat, în curs de organizare. Evident: Secretariatul general însuşi creează motivul, pe care-l invocă apoi pentru nimicirea şcolii confesionale. În realitate instrucţiunea nici nu stagnează, căci în acelaşi ordin, prin care se decretează statificarea pe loc, a învăţătorului *Oprea Stan*, se cuprinde şi constatarea că şcoala confesională nu funcţionează, se ordonă deci rechiziţionarea edificiului cu întreg inventarul şi se pune la dispoziţia învăţătorului de stat. Când soseşte ordinul revizorului, învăţătorul întrerupe predarea, îl citeşte şi apoi spune elevilor: din clipa aceasta sunt învăţător de stat, iar şcoala confesională a încetat.

---

[665] *Protocolul Sinodului arhidiecezan din 1922,* Anexa E, p. 558-559.

Statificarea pe loc înseamnă deci: prefacerea şcolilor confesionale în şcoli de stat, ca prin farmec, fără tratative în anchete, fără stagnarea instrucţiunii, fără încunoştinţarea autorităţilor bisericeşti superioare, dar cu violarea dreptului de proprietate şi cu totala desconsiderare a legilor în vigoare.
În zilele acestea a sosit la revizorul şcolar din Sibiu un ordin, prin care peste 50 de şcoli confesionale din jud. Sibiu, cu peste 80 de învăţători, se despoaie de caracterul lor confesional, după calapodul indicat mai sus. E ilegală această procedură, deoarece ni se desfiinţează în masă şcolile confesionale cu încălcarea dispoziţiilor cuprinse în §§-ii 11, 12 şi 13 din AL 38/1868, şi a dispoziţiilor categorice din §§-ii 25, 26 şi 27 din AL 27/1907 şi ni se expropriază edificiile şcolare, cu desconsiderarea § 9 al AL 41/1881, care normează procedura de expropriere.
Printr-o trăsătură de condei ni s-au desfiinţat cele mai bune şcoli confesionale din Ardeal, mândria noastră şi podoaba Bisericii Ortodoxe Române, toate şcolile din Mărginime, începând de la Şugag şi până la Avrig, împreună cu Răşinariul istoric. Se poate admite aşa ceva într-un stat de drept?[666]"

Pe bună dreptate afirma raportul Senatului şcolar din 1922, că „Biserica noastră a fost considerată şi tratată ca fiind afară de lege" [667] şi că statificarea şi distrugerea şcolilor confesionale s-a făcut cu „desconsiderarea totală a legilor în vigoare şi cu încălcarea fără de nici un scrupul a autonomiei noastre bisericeşti"[668].

Situaţia nu s-a îmbunătăţit în lunile următoare. Revista „Telegraful Român" din anii 1922-1924 cuprinde multe articole privitoare la şcolile statificate. Cu toate plângerile şi protestele organelor bisericeşti, Ministerul Instrucţiunii publice a emis un Ordin (nr. 61606/1923), care menţiona textual:

> „Dreptul de administraţiune şi control la şcolile ai căror învăţători sunt plătiţi de stat, nu-l au decât organele şcolare investite legal cu aceste drepturi, revizorii şi inspectorii şcolari. Fixarea examenelor şi modalitatea ţinerii lor, cad în atribuţiunile acestora"[669].

Drept urmare, protopopii, altădată inspectori şcolari, nu au mai obţinut dreptul de a asista şi fixa examenele în şcolile confesionale statificate.

Ulterior, prin Adresa nr. 21178/1924 a Ministerului Instrucţiunii Publice, au fost anunţate organele bisericeşti că Statul nu mai detaşa învăţători plătiţi de stat în şcolile confesionale. Pe de altă parte, învăţătorii plătiţi de stat de la şcolile confesionale, şi organele de control ale statului, nu au mai admis ca organele bisericeşti să controleze învăţământul din acele şcoli.

Prin urmare, Biserica Ortodoxă din Ardeal a pierdut toate drepturile asupra şcolilor confesionale şi a rămas numai cu dreptul de proprietate asupra celor 431 edificii şcolare, cu 696 săli de clasă, cu 274 locuinţe pentru învăţători, cu 89 de jugăre de pământ, toate în valoare de 53.264.748 lei, precum şi asupra mobilierului şi rechizitelor şcolare, în valoare de 3.279.982 lei, toate acestea reprezentând rodul muncii credincioşilor din parohii[670].

---

[666] Lazăr Triteanu, *Distrugerea şcolilor confesionale*, în „Telegraful Român", nr. 81 din 12/25 noiembrie 1921, p. 1.
[667] *Protocolul Sinodului arhidiecezan din 1922,* Anexa E, p. 559.
[668] *Ibidem,* p. 552.
[669] *Protocolul Sinodului arhidiecezan din 1924,* Anexa E, p. 274.
[670] *Protocolul Sinodului arhidiecezan din 1924,* Anexa E, p. 276.

Lucrarea de distrugere a învăţământului confesional a continuat, astfel că raportul sinodal al Senatului şcolar, din anul 1929, afirma că:

> „Învăţământul primar confesional de pe teritoriul Arhiepiscopiei noastre a fost limitat numai la şcolile primare din Braşov şi la şcoala de aplicaţie de pe lângă şcoala normală „Andrei Şaguna" din Sibiu… Edificiile fostelor şcoli confesionale ortodoxe române, în afară de câteva excepţii, sunt trecute la Cartea funduară pe numele parohiilor noastre, ca persoane juridice recunoscute. Majoritatea absolută a lor s-a folosit, fără chirie, pentru învăţământul primar al statului, restul a fost destinat spre scopuri bisericeşti: case culturale şi parohiale. În scopul clarificării raportului dintre Biserică şi Stat, cu privire la edificiile folosite pentru învăţământul primar de stat, Consiliul nostru (eparhial, fostul Consistoriu) a făcut demersuri, care până în prezent n-au dus la rezultatul dorit de Biserică"[671].

Este impresionant faptul că raportul Senatului şcolar din 1922, a încheiat printr-o declaraţie, cu valoare de document istoric:

> „Pentru istorie, ţinem să fixăm în acest raport, că această acţiune nefastă, îndreptată în contra şcolilor noastre confesionale, a fost iniţiată de Resortul instrucţiunii din *Consiliul dirigent* , când nerespectându-se acordul încheiat cu reprezentanţii Bisericilor Române în zilele 8, 9, 10 august 1919, a edat sub numărul 13.869/1919 decretul privitor la reorganizarea învăţământului primar, prin crearea unui tip de şcoală: Şcoala naţională. În curând însă, această încercare utopică a fost abandonată şi înlocuită cu acţiunea de statificare, pe care au continuat-o cu aceeaşi lipsă de respect pentru lege, dar cu o cutezanţă crescândă, toate guvernele care s-au rânduit la cârma ţării.
>
> Plini de cele mai serioase îngrijorări pentru progresul cultural şi moral al credincioşilor noştri în viitor, notificăm Ven. Sinod arhidiecezan aceste stări pe lângă rugarea de a ne da noi îndrumări în ce priveşte atitudinea ce vom avea să observăm. Sibiu, din şedinţa Consistoriului arhidiecezan, ca senat şcolar, ţinută la 26 martie 1922.
>
> Semnat Dr. Nicolae Bălan arhiepiscop şi mitropolit şi Dr. Eugen Proca, secretar consistorial"[672].

În aceste condiţii, poate fi înţeleasă dârzenia conducerii bisericeşti din Sibiu în tratativele de unificare bisericească, susţinerea necesităţii respectării autonomiei bisericeşti, tocmai pentru a se evita soarta Bisericii din Vechiul Regat, „dominantă" şi secularizată.

---

[671] *Procesul verbal al Adunării eparhiale a Arhiepiscopiei ortodoxe române de Alba-Iulia şi Sibiu, 1929,* Anexa E, p. 79-80. Şcoli superioare confesionale au rămas: Liceul ortodox român superior din Braşov, Liceul ortodox român „Avram Iancu" din Brad şi Şcoala normală „Andrei Şaguna" din Sibiu.

[672] *Protocolul Sinodului arhidiecezan din 1922,* Anexa E, p. 559-560.

18.
CONSTITUŢIA DIN 1923

La începutul anului 1923, demersurile de unificare bisericească erau întârziate din două motive. Un motiv s-a datorat Mitropoliei Ardealului, care nu şi-a precizat până în acel moment poziţia faţă de *Proiectele* aflate în discuţie (cea a Legii – *Dispoziţiile generale* – şi Statutul propriu-zis, elaborat de Sf. Sinod). De fapt, ardelenii aşteptau convocarea CNB la termenul statutar, anume în octombrie 1924.

Al doilea motiv al amânării discuţiilor de unificare l-a constituit redactarea textului Constituţiei politice a României întregite. Noua lege fundamentală urma să stabilească şi prevederi precise cu privire la poziţia Bisericii în Stat. Drept urmare, în cercurile bisericeşti au existat discuţii serioase cu privire la cerinţele BOR pe care ar fi trebuit să le accepte Parlamentul în textul Constituţiei. Este adevărat că membrii Guvernului, în faza redactării Anteproiectului Constituţiei, i-au consultat pe ierarhi în legătură cu prevederile care să fie incluse în noua Lege Fundamentală.

> „În chestia bisericească, **ÎPS mitropolitul primat** a făcut istoricul trecutului BOR, arătând legăturile strânse dintre popor şi Biserică. A cerut să se dea întâietate Bisericii Ortodoxe şi în noua Constituţie, faţă de celelalte culte. ÎPS Sa a fost de părere ca în textul cel nou, Biserica Ortodoxă să fie recunoscută ca *Biserică naţională*. **PS Vartolomeu**, episcopul Râmnicului şi Noului Severin a spus că nu se împacă nici cu termenul *dominantă*, nici cu termenul *naţională*. PS Sa e de părere că termenul cel mai potrivit ar fi *Biserica poporului român*, recunoscându-i-se întâietatea între celelalte culte.
>
> Dl. **C. Dissescu** a opinat să se introducă termenul *Biserica Statului român*.
>
> Dl. **D. Ioaniţescu** a propus să se adopte, prin analogie, formula art. 114 din Constituţia poloneză, care prevede că Biserica Romano-Catolică, fiind Biserica majorităţii naţiunii, i se recunoaşte întâietatea printre celelalte confesiuni, care însă se bucură de un tratament egal.
>
> **Mitropolitul primat** şi **episcopul Vartolomeu** ar primi formula în ceea ce priveşte întâietatea şi majoritatea.
>
> Dl. **I. Brătianu** s-a declarat contra acestei formule, întrucât acest text ar produce dificultăţi. E pentru un text care să prevadă întâietatea, fără să atingă egalitatea celorlalte.
>
> **Dl. V. Sasu** a fost de părere că Bisericii Ortodoxe să i se recunoască întâietatea la ceremonii de stat”[673].

18.1. Discuţii la Congresul preoţesc din Bucureşti (6-8 februarie 1923)

Cel de-al treilea Congres al preoţimii din România Mare s-a desfăşurat la Bucureşti, în sala Societăţii clerului român „Ajutorul” din B-dul Carol nr. 55, la începutul lunii februarie 1923. Au participat alături de preoţi din întreaga ţară şi înalţi ierarhi, precum şi oficialităţi: Constantin Banu, ministrul Cultelor şi Artelor şi V. Ispir, secretarul general din Ministerul Cultelor.

---

[673] Telegraful Român, nr. 20 din 15/28 noiembrie 1922, p. 2.

În numele comitetului pregătitor, pr. Dr. Ion Popescu-Mălăieşti a prezentat problemele asupra cărora clerul era chemat să-şi expună părerile, în vederea redactării noii Constituţii. Acestea aveau să fie:

- Poziţia Bisericii Ortodoxe în Stat;
- Armonizarea legilor civile cu cele bisericeşti privitor la căsătorie;
- Dreptul Bisericii de a avea averi şi a le administra liber.

Pentru început, mitropolitul primat, Miron Cristea, a precizat că noua Constituţie urma să precizeze foarte clar poziţia Bisericii Ortodoxe în Stat, Biserica fiind cea mai importantă instituţie din Statul român.

Ministrul Constantin Banu, în prima sa alocuţiune, fiind în asentimentul celor afirmate de primat, a menţionat că era de datoria Statului să asigure egala libertate religioasă pentru toate confesiunile, dar că Biserica Ortodoxă, fiind cea mai importantă, era „împletită cu viaţa Statului român”. În concepţia ministrului de Culte, datoria Statului faţă de Biserica Ortodoxă cuprindea:

1. preocuparea pentru unificarea bisericească legală;
2. asigurarea acestei Biserici a unei cât mai largi autonomii, precum a mijloacelor materiale necesare pentru îndeplinirea misiunii ei. Pentru realizarea acestui al doilea punct, îndeosebi pentru acoperirea nevoilor materiale ale preoţilor, Guvernul asigura că avea să caute mijloace pentru îmbunătăţirea stării materiale ale acestora[674].

Arhiepiscopul Gurie, în calitatea sa de reprezentant al Episcopiei şi preoţimii din Basarabia, a remarcat faptul că în Basarabia ultimilor 60 de ani existase o largă autonomie, că la conducerea Bisericii participau deopotrivă episcop, cler şi popor. Din acest motiv şi-a manifestat dorinţa ca această autonomie să cuprindă toată România întregită, mai ales că a „a auzit de la mulţi preoţi din Regat, plângeri că nu iau nici o parte la conducerea Bisericii”. Această părere a fost împărtăşită de Vartolomeu, episcop al Râmnicului Noul–Severin, care a declarat că spera la realizarea unui sprijin reciproc între Biserică şi Stat, fiind necesar sprijinul Statului în creşterea demnităţii Bisericii,

> „căci preotul este pogorât şi umilit materialiceşte. Toţi slujbaşii statului au chirie; la noi nici case parohiale nu se fac, nici chirie nu se dă”[675].

Pr. Iancu Ştefănuţ de la Arad, reprezentând Ardealul, a amintit faptul că mulţi preoţi avuseseră de suferit din partea Statului maghiar datorită poziţiei lor naţionale, unii, între care şi vorbitorul, fiind chiar întemniţaţi, motiv pentru care şi-a exprimat speranţa că Statul Român avea să-i răsplătească. Cât priveşte organizaţia bisericească, s-a declarat convins că autonomia avea să fie respectată. De asemenea, şi-a exprimat speranţa că organizarea ardeleană avea să fie luată drept exemplu pentru România întregită:

---

[674] *Dezbaterile Congresului preoţesc ţinut la Bucureşti în februarie 1923*, Tip. „Curierul judiciar”, Bucureşti, 1923, p. 11.
[675] *Ibidem,* p. 12.

„În Ardeal, clerul şi mirenii au trăit o viaţă de unire constituţională mai vie şi aceasta a dovedit că deşteaptă, pentru Biserică, interes în marea majoritate a populaţiei. Nădăjduim că această organizaţiune nu se va fi ignorat în rânduielile ce s-au luat aici, privitor la Biserică. Vreau să amintesc de aşezământul de conducere al Marelui Şaguna”[676].

După discuţiile preliminare, s-a trecut la dezbaterea dezideratelor clerului faţă de prevederile noii Constituţii cu privire la Biserica Ortodoxă:

Poziţia Bisericii Ortodoxe în Statul Român

Cel dintâi referent a fost preotul Gh. Gibescu din Bucureşti. După o prezentare a rolului Bisericii în trecutul neamului românesc, a tras concluzia că în noua Constituţie, Biserica Ortodoxă trebuia să fie declarată ca fiind *dominantă*, aşa cum figurase şi în Constituţia din 1866. Participanţii la congres au primit cu aplauze această afirmaţie.

În Anteproiectul Constituţiei figura termenul *întâietate* pentru Biserica Ortodoxă, termen legat de situaţia de *majoritate*, românii ortodocşi fiind majoritari. Dar analizând literal, avocatul din Bucureşti, D. Popescu Tudor, membru al Societăţii clerului „Ajutorul” din Bucureşti, a arătat că dacă era condiţionată *întâietatea* de *majoritate*, se putea ajunge la situaţia ca, în cazul unei alte majorităţi, aceea să primească şi întâietatea, motiv pentru care a insistat asupra termenului de *dominantă:*

„Când zicem Biserică *dominantă*, noi nu însemnăm Biserică stăpânitoare, dar ea este credinţa păturii poporului care dominează în Statul Român. Adică poporul stăpânitor, aici în Statul Român, sunt români ortodocşi. Şi din punct de vedere al dreptului istoric, Biserica Ortodoxă are toată dreptatea a-şi apăra ceea ce i s-a recunoscut din trecut”[677].

Pr. Ion Andronic din Basarabia a întrebat, retoric, ce a însemnat termenul de *dominant* pentru BOR din Vechiul Regat în calitatea sa de Biserică dominantă:

„nu cunoaşte ce privilegiu a avut Biserica din Regat, din poziţia de *dominantă*. În cea rusească, ştie că Biserica dominantă a Statului, avea singură dreptul la propagandă. Acea propagandă era desigur, aceea care nu dăuna Statului. Şi la noi Biserica, îngrijind de credincioşii săi, fiind totodată şi ai Statului, se cuvine ca acest Stat să dea tot concursul şi să apere Biserica şi credinţa”[678].

Pr. D. Georgescu din Bucureşti a răspuns că între prerogativele Bisericii Ortodoxe intra, conform Constituţiei, obligativitatea Botezului moştenitorilor Tronului în religia ortodoxă. Apoi că şi Biserica Ortodoxă a deţinut drept de propagandă, iar episcopii au fost membri de drept în Senat, drept acordat de noul Proiect şi conducătorilor altor confesiuni, dar că Biserica Ortodoxă a fost îndreptăţită să oficieze slujbe la solemnităţi naţionale. Aceste drepturi nu

---

[676] *Dezbaterile Congr. preoţesc… Bucureşti… 1923,* p. 13-14.
[677] *Ibidem,* p. 17.
[678] *Ibidem,* p. 18.

decurgeau din considerentul de *întâietate*, ci din dreptul ce-i revenea în Constituție, de *Biserică dominantă*.

Profesorul Şesan din Bucovina a mai adus un argument în favoarea păstrării termenului de *dominantă:*

> „Cuvântul *întâietate* implică ideea de egalitate. Atunci nu-i decât un *primus inter pares* şi urmează ... că Biserica Ortodoxă este întâia între celelalte confesiuni şi religiuni existente în Stat, cu care de altfel ea este egală. Această egalitate, fără nici o rezervă, dă dreptul indiscutabil ca această întâietate s-o pretindă mâine oricare dintre cei egali"[679].

Şesan a considerat că cei care aveau teamă de termenul *dominantă* se gândeau la stăpânirea romano-catolică, stăpânire care a ajuns să supună şi puterea civilă, fapt imposibil în cazul Bisericii Ortodoxe:

> „În istoria Bisericii noastre, însă, nu se va găsi decât o largă toleranță religioasă. Şi aceasta o dovedim cu celelalte religiuni şi confesiuni conlocuitoare cu noi. Nu s-a plâns nici una, din contră, ne sunt recunoscătoare pentru absoluta libertate şi sprijinul ce au primit de la noi. Dacă aşa este realitatea, atunci nimeni nu are motiv a vedea în dominanța Bisericii Ortodoxe, o dominanță ca a Bisericii Romano-Catolice"[680].

După mai multe discuții s-a ajuns la părerea unanimă, ca noua Constituție să păstreze formularea din art. 21 al Constituției din 1866:

> „**Alineatul 1**, din Proiectul de Constituție al **Art. 23**, să fie redactat astfel: *Religiunea ortodoxă a Răsăritului, este religiunea dominantă a Statului român*, adică să rămână vechea redacție a art. 21 din Constituția de la 1866"[681].

Însă problema care a apărut imediat a fost semnalată de D. Popescu Tudor şi apoi confirmată de arhimandritul Scriban:

> „Ceea ce e sigur e că Constituția rea ajunge la vot. Cum dobândim votul deputaților?[682] Guvernul a adus prin proiectul de Constituție o scădere Bisericii Ortodoxe... Chestiunea ce ni se pune este cum am face să înlăturăm această scădere? Trebuie ca Guvernul să fie în pozițiunea de a nu face altfel decât cum voim noi"[683].

Drept urmare, participanții la Congres au considerat că era necesar să stabilească unele strategii, prin care să-şi poată impune doleanța lor în Parlament:

- Conform opiniei preotului Ion Andronic, şi *Constituanta bisericească* trebuia să îndeplinească un rol în acest sens, stabilind în mod clar raportul dintre Biserică şi Stat. Popescu-Moşoaia a asigurat că, sub acest aspect, *Constituanta* şi-a spus punctul de vedere, adoptând rezoluții care urmau să fie aduse la cunoştința Guvernului.

---

679 *Ibidem,* p. 18-19.
680 *Ibidem,* p. 19.
681 *Ibidem,* p. 22.
682 *Ibidem*, p. 22.
683 *Ibidem*, p. 24.

- De asemenea, s-a propus organizarea de adunări publice, atât în Bucureşti, cât şi în ţară, în care preoţii să ceară imperativ impunerea în constituţie a termenului de *Biserică dominantă*.
- Atragerea în favoarea poziţiei lor şi a episcopatului, astfel „ca şi ierarhii ţării să aibă cunoştinţă de dorinţa noastră";
- Pr. Mătasă din Piatra Neamţ a propus ca „preoţii care fac politică să meargă la deputaţii respectivi şi să le spună punctul de vedere al clerului în chestiunea bisericească";
- Dl. Popescu Tudor, „cerând ca să închidem bisericile, congresiştii, în unanimitate, sunt contra acestei propuneri";
- s-a decis instituirea unei *comisii,* care să aducă la cunoştinţa Primului ministru, a ministrului de Culte şi a ierarhilor a dezideratului Congresului;
- întocmirea unui *Memoriu* către deputaţi şi senatori[684].

Dreptul Bisericii de a avea averi şi a le administra

Chestiunea a fost expusă Congresului de arhim. Iuliu Scriban. Acesta a afirmat dreptul Bisericii de a „poseda şi administra nestingherită de puterea civilă" averea, specificând apoi că puterea civilă „are totuşi drept să controleze acea întrebuinţare". S-a alăturat părerii şi pr. Gh. Ciauşanu din Vâlcea, motivând că şi vechile canoane menţionau acest drept, în scopul îndeplinirii misiunii Bisericii:

> „Cât timp Biserica a dispus de averea sa, ea a şi corespuns scopului său. Statul amestecându-se în administrarea averii ei a săvârşit o încălcare de drepturi. Din canoane reiese clar dreptul Bisericii de a-şi chivernisi şi întrebuinţa liber averea. Biserica să aibă dreptul a poseda avere ca orice persoană morală; să i se recunoască vechiul drept de a face tranzacţii şi legate"[685].

De aceea, pr. Creţu a propus introducerea în Constituţie a cuvântului *autonom,* cu privire la administraţia bisericească, aceasta însemnând că:

> „Statul poate controla buna întrebuinţare a averii; dar Biserica este liberă a întrebuinţa bunurile ei materiale în scopurile ce urmăreşte"[686].

Fiind vorba de intervenţia Statului, pr. Andronic din Basarabia a expus situaţia de sărăcie în care bisericile şi mănăstirile de acolo fuseseră aduse de Legea agrară aprobată după Marea Unire, specificând faptul că în era rusească, autoritatea de Stat nu controla Biserica în modul de gestionare a fondurilor (asupra acestei probleme, voi reveni în detaliu în cap. 20.2.). Au mai cerut *autonomie* în privinţa administrării averilor bisericeşti şi alţi delegaţi, D. Popescu Tudor propunând chiar trei noi principii care să fie aprobate:

- să nu se mai facă exproprieri ale averilor Bisericii;
- să se emită o lege specială care să prevadă menţinerea pe veci a personalităţii juridice a Bisericii;
- administrarea averii Bisericii să se facă fără amestecul Statului, acesta având, totuşi, drept de control[687].

---

684 *Ibidem*, p. 22-25.
685 *Ibidem,* p. 26-27.
686 *Ibidem,* p. 27.
687 *Ibidem,* p. 28.

Mitropolitul Nicolae al Ardealului, sosit la Congres, a definit principiul autonomiei, făcând aluzie şi la viitorul Statut de organizare al Bisericii întregite:

> „Înseamnă că Biserica, ca instituție de origine divină cu scop de mântuirea credinciosului, are individualitatea sa. Ea are țintele ei şi mijloacele ei proprii cu care aduce la îndeplinire acele ținte. În ea trebuie să trăiască conştiința vie despre menirea ei, asemenea slujitorii ei. Aceasta *necesită o organizație care să-i dea puterea de activare în scopul ei firesc, căci contrar vegetează, poate cădea jertfă intereselor trecătoare*...
> Ce înseamnă aplicarea autonomiei la avere? Înseamnă că noi suntem stăpâni pe cel din urmă ban şi petic ce posedă Biserica. În ce fel? Biserica în toată articulațiunea ei este *persoană juridică* cu drept desăvârşit de proprietate. Majestatea Sa are dreptul de supremă inspecție. Ministrul nu poate da nicio hotărâre… Azi suntem toți într-un stat. În acest Stat Biserica nu poate lucra fără ca să pună în acțiune toate forțele ei. Clerul dispune de multe forțe… Fiecare preot să fie un organ militant pentru autonomie. Să lupte ca Biserica să fie stăpână pe ea şi să nu fie aservită nici unei puteri lumeşti”[688].

V. Ispir, secretar general în Ministerul de Culte şi Arte, a asigurat că noua Constituție avea să prevadă dreptul de proprietate şi de administrare a bunurilor de către Biserică, numai că

> „Dacă Statul dă Bisericii, apoi incontestabil are şi dreptul să se intereseze ce s-a făcut cu ce a dat, adică să controleze”.[689].

În final, a fost votat următorul deziderat:

> „**Aliniatul 4 şi 5** din **Art. 23** al Proiectului de Constituție va fi redactat astfel: *În tot Regatul României, Biserica Creştină Ortodoxă va avea o organizațiune autonomă, cu participarea tuturor elementelor ei constitutive: clerici şi mireni;* **iar alin. 5** astfel: *O lege specială va statornici principiile fundamentale ale acestei organizații unitare autonome, precum şi modalitatea după care Biserica îşi va regulamenta, conduce şi administra prin organele sale proprii şi sub controlul Statului, chestiunile sale religioase, culturale, averile sale, cum şi bunurile sale fundaționale şi epitropeşti*”[690].

Congresul a mai votat ca Legea specială a unificării Bisericii să fie redactată cât mai repede şi să prevadă că:

> „Organele administrative parohiale, episcopale, mitropolitane şi mănăstireşti au libertatea completă de acțiune, în administrarea averii, fiind supuse controlului organelor superioare”[691].

În continuare, preoții întruniți în Congres au mai cerut introducerea obligativității căsătoriei religioase care să preceadă căsătoria civilă, apoi introducerea a două ore de religie săptămânal în toate şcolile primare şi secundare, precum şi obligativitatea respectării duminicii ca zi de odihnă (însemnând închiderea tuturor magazinelor, cârciumilor, oboarelor, bâlciurilor şi primăriilor

---

[688] *Ibidem,* p. 28-30.
[689] *Ibidem,* p. 30.
[690] *Ibidem,* p. 30-31.
[691] *Ibidem,* p. 31.

rurale). După cum se stabilise la începutul lucrărilor Congresului, la finalul s-a redactat un *Memoriu*, cuprinzând doleanțele preoțimii, spre a fi împărțit deputaților, senatorilor, precum şi protopopilor şi tuturor societăților preoţeşti din țară, pentru popularizare[692].

Adeziuni la cele prezentate în *Memoriu* au sosit din toate părțile țării: Buzău, Fălciu, Prahova, Ploieşti, Tutova, Arad, în baza cărora, reprezentanții din Parlament au susținut dezideratele preoțimii[693].

Rezultatele acestor demersuri nu au întârziat să apară:

> „Membrii Guvernului s-au întrunit... în Consiliul de Miniştri, pentru a face câteva modificări în proiectul de Constituție. Asupra textului relativ la Biserică, Consiliul a găsit cu cale că Biserica Ortodoxă, fiind a majorității românilor, să fie declarată dominantă în Stat, aşa cum era şi în vechea Constituție; iar Biserica greco-catolică unită, care e pornită tot din sânul Bisericii Ortodoxe, să aibă întâietate față de celelalte confesiuni"[694].

18.2. Dezbateri parlamentare privind Constituţia

Mitropolitul Primat Miron Cristea, în Senat (9 martie 1923)

În esență, cuvântarea Primatului a readus în atenția senatorilor dezideratele emise de Congresul preoțimii din februarie 1923.

Autonomie pentru Biserică

Analizând vechea Constituție, cea din 1866, Miron Cristea a considerat că dispozițiile referitoare la Biserică au fost foarte „trecătoare şi generale", motiv pentru care, la un moment dat, au fost necesare legi speciale, precum *Legea clerului mirean* din 1893. Impactul acestei legi a fost considerat de mitropolitul primat atât fast (întrucât a asigurat material pe preoți), cât şi nefast pentru Biserică (încătuşarea):

> „Cea mai însemnată lege a Bisericii noastre, aşa numita *Lege a clerului* din 1893, să nu vă supere cuvântul meu, eu o consider ca un fel de ruşine, nu numai pentru Biserică, dar şi pentru țara noastră. Această lege, ce-i drept, cuprinde multe dispozițiuni care au făcut Bisericii noastre şi foarte mult bine, dar este lipsită de condiția fundamentală a unei dezvoltări normale a Bisericii. Lipseşte pe conducătorii Bisericii de aerul atât de necesar sănătății oricărui organism: nu le dă libertatea de acțiune; prea a introdus posibilitatea de amestec a politicianismului în chestiunile interne bisericeşti, ceea ce i-a făcut şi îi face încă mult rău. Vai de organismul care se conduce de organe în afară de el. E ceva anormal, nenatural"[695].

Miron Cristea a scos în evidență faptul că însuşi Tache Ionescu, promotorul Legii din 1893, ar fi recunoscut în 1917, că acea lege devenise perimată pentru spiritul vremii, citându-l în acest sens:

---

[692] *Ibidem,* p. 46-51.
[693] *Ibidem,* p. 52-53.
[694] *Telegraful Român*, nr. 22 din 10/23 martie 1923, p. 2.
[695] *Cronică bisericească internă*, în BOR, Seria II, an XLI, nr. 6 (504), p. 448.

„Biserica Română din România întregită nu mai poate rămâne cu organizarea sa veche, căci avem organizare cam straşnică, cam de stat. În marea concurență a cultelor din viitoarea Românie Mare, nu mai putem lăsa Biserica neamului nostru, în sistemul de statist, ci trebuie să îi dăm o organizare liberă, după cum este organizarea liberă, după cum este organizarea fraților noştri din Ardeal… Şi să nu se teamă nimeni de puterea Bisericii astfel organizată. În țara sufragiului universal este bine să fie şi alte organisme puternice, nu numai Statul, căci din echilibrul tuturor forțelor se naşte adevărata libertate, adevărata viață vie în România nouă”[696].

Atitudinea critică a mitropolitului primat l-a determinat pe Gh. Ghibănescu să-l întrerupă, afirmând că legea respectivă răspunsese cererilor preoțimii, asigurând-o cu venituri salariale, drept care, în semn de recunoştință, după zece ani, acelaşi cler a bătut o medalie în memoria lui Tache Ionescu. Mitropolitul primat, arătând înțelegere pentru această poziție, a declarat însă că:

„Bisericii nu-i trebuie numai salarii, ci mai ales libertate, fără de care nu există progres de remarcat; iar Seminarii teologice neatârnătoare de Biserică sunt de-a dreptul inadmisibile. Viața proprie ne trebuie!”[697]

Drept concluzie, Cristea a susținut că în Constituție trebuia să se asigure Bisericii *autonomie:*

„să-şi conducă prin organele sale proprii întreaga viața sa internă, admițând controlul Statului şi fără a rupe atât de frumoasele şi tradiționalele sale legături cu Statul… *aceasta va însemna începutul epocal al unei ere de înflorire a Bisericii noastre*”[698].

Biserică dominantă

Mitropolitul primat şi-a exprimat dorința ca prevederile din Constituția din 1866 să fie menținute în continuare, Biserica Ortodoxă să fie declarată *Biserică dominantă* a Statului Român. A argumentat prin numărul credincioşilor ortodocşi:

„Noi, Biserica Ortodoxă, cuvântul acesta *dominantă* nu i-am dat niciodată înțelesul lui medieval. Noi nu ne-am gândit şi nu ne vom gândi nicicând să dominăm pe celelalte culte. Noi am fost totdeauna cei mai toleranți din toată lumea…. Noi nu dăm prin cuvântul *dominantă* Bisericii noastre altceva decât aceia ce de fapt are. Cuvântul consfințeşte o stare de fapt”[699].

Obligativitatea căsătoriei religioase

Fără să susțină dezideratul preoțimii, ca oficierea religioasă a căsătoriei să premeargă celei civile, Miron Cristea a cerut doar păstrarea prevederii ca să fie obligatorie căsătoria religioasă.

[696] *Ibidem,* p. 449.
[697] *Ibidem.*
[698] *Ibidem.*
[699] *Ibidem,* p. 449-450.

Mitropoliții și episcopii membri de drept în Senat
Întrucât era posibil ca în noua Constituție, membri de drept în Senat să fie acordat doar mitropoliților, mitropolitul primat a cerut ca şi episcopii să fie considerați membri de drept în Senat[700].

Cuvântarea lui Nicolae Bălan, în Senat (12 martie 1923)
După cum se menționa în *Telegraful Român* din 7/20 martie 1923, mitropolitul Nicolae avusese de gând să vorbească către sfârşitul şedinței. L-a determinat să ia cuvântul mai devreme afirmația mitropolitului unit, Vasile Suciu de la Blaj, care a enunțat „că ar fi mai de folos pentru neamul românesc dacă ar primi credința catolică"[701]. În opinia mitropolitului Nicolae, Ortodoxia făcea parte din ființa noastră națională:

> „*Între o Biserică aparținându-ne numai nouă şi alta care aparține şi Papei, preferăm pe cea dintâi.* Iar dacă şefii Bisericii Unite țin la religiozitatea poporului lor mai mult decât la cele patru puncte de deosebire, ei trebuie să înțeleagă un lucru: că e mai bine ca Biserica rivală să fie recunoscută ca dominantă, folosind şi ea, cea mai apropiată de dânsa, din această situație, *decât să ajute la proclamarea, fatală pentru moralitatea maselor, a Statului fără religie*"[702].

Trecând la Proiectului de Constituție, mitropolitul Nicolae l-a analizat din două puncte de vedere: *democratic* şi *național.*

Sub aspect *democratic*, Bălan a salutat cu bucurie progresul înregistrat de noul Stat român, prin adoptarea reformei agrare şi a votului universal, considerând că acestea au deschis calea altor reforme democratice pentru „definitiva consolidare a Statului".

Cât priveşte principiul *național,* pe care era clădită legea fundamentală a Statului, a accentuat spiritul de toleranță şi de dreptate al poporului român, cel care considera frați pe toți concetățenii, indiferent de naționalitate.

> „*Democrație şi naționalism*, iată ceea ce văd la baza proiectului de Constituție, iată pentru ce Biserica, în numele căreia vorbesc, va binecuvânta munca Dv. dusă spre un bun sfârşit"[703].

*

În Cameră, Nicolae Iorga a avut rolul hotărâtor pentru ca, asemenea Senatului, şi în Cameră să fie acceptată formula de *Biserică dominantă*, precum şi premiza *conlucrării mirenilor*, împreună cu clerul în treburile bisericeşti.

Datorită intervențiilor conjugate ale ierarhilor, preoților şi mirenilor, *Constituția din 1923* a legiferat dezideratele stabilite şi cerute de cler, respectiv statutul de *dominantă* şi *națională*, de participare a mitropoliților şi episcopilor ca

---

[700] *Ibidem,* p. 451.
[701] *Ibidem,* p. 448; Telegraful Român, nr. 21 din 7/20 martie 1923, p. 2. Cuvântarea sa a fost dată în totalitate, în nr. 25-27/23 martie/5 aprilie 1923, p. 3-8.
[702] *Cronică bisericească internă*, în BOR, Seria II, an XLI, nr. 6 (504), p. 445.
[703] *Ibidem,* p. 446.

membri de drept în Senat, dar a fixat şi premize pentru viitoarea organizare a Bisericii ortodoxe[704].

18.3. Prevederile Constituţiei privitoare la Biserici

Iată cum a precizat *Constituția României din 1923* (promulgată prin *Decret regal*, nr. 1360/29 martie 1923 şi publicată în *Monitorul Oficial* nr. 282/29 martie 1923) situația Cultelor în Stat:

Art. 22:

„Libertatea conştiinței este absolută. Statul garantează tuturor cultelor o deopotrivă libertate si protecție, întrucât exercițiul lor nu aduce atingere ordinei publice, bunelor moravuri si legilor de organizare ale Statului.

Biserica creştină Ortodoxă si cea Greco-Catolică sunt Biserici româneşti.

Biserica Ortodoxă Română, fiind religia marii majorități a românilor, este *Biserica dominantă* în Statul român; iar cea Greco-Catolică are întâietate față de celelalte culte.

Biserica Ortodoxă Română este şi rămâne neatârnată de orice chiriarhie străină, păstrându-şi însă unitatea cu Biserica ecumenică a Răsăritului în privința dogmelor.

În tot regatul României Biserica creştin ortodoxă va avea o *organizație unitară cu participarea tuturor elementelor ei constitutive, clerici şi mireni.*

O lege specială va statornici principiile fundamentale ale acestei organizații unitare, precum şi modalitatea după care Biserica îşi va regulamenta, *conduce si administra, prin organele sale proprii şi sub controlul Statului*, chestiunile sale religioase, culturale, fundaționale şi epitropeşti[705].

Chestiunile spirituale şi canonice ale Bisericei ortodoxe române se vor regula de *o singură autoritate sinodală centrală.*

Mitropoliții şi episcopii Bisericei ortodoxe române se vor alege potrivit unei singure legi speciale.

Raporturile dintre diferitele culte şi Stat se vor stabili prin lege".

Art. 72:

„Sunt de drept membri ai Senatului, în virtutea înaltei lor situațiuni în Stat şi Biserică:

a) Moştenitorul Tronului de la vârsta de 18 ani împliniți; el însă nu va avea vot deliberativ decât la vârsta de 25 ani împliniți;
b) *Mitropoliții țării;*
c) *Episcopii eparhioți ai Bisericilor ortodoxe române şi greco-catolice*, întrucât vor fi aleşi conform legilor țării;
d) Capii confesiunilor recunoscute de Stat, câte unul de fiecare confesiune, întrucât sunt aleşi sau numiți conform legilor țării şi reprezintă un număr de peste 200.000 credincioşi; precum şi reprezentantul superior religios al musulmanilor din Regat;

[704] *Ibidem,* p. 456; Al Lapedatu, Legea şi Statutul…, p. 13.

[705] "Dacă prin *Constituția din 1923* era garantată autonomia Bisericii, prin noua *Constituție din 1938* autonomia este ştearsă. Acest lucru s-a făcut fără o consultare prealabilă a factorilor competenți, ceea ce pare bizar, dar de înțeles într-o vreme de care lumea sufere de totalitarism acut şi-n care bat vânturi de cezaro-papism" (L. Stan, *IPS Mitropolitul Nicolae…,* p. 29).

e) Preşedintele Academiei Române. Mandatul acestor senatori încetează odată cu calitatea sau demnitatea care le atribuie dreptul”[706].

18.4. Dezavantajarea *Bisericii dominante* faţă de celelalte confesiuni minoritare

Preoțimea participantă la Congresul din februarie 1923 a fost mulțumită de recunoaşterea Bisericii Ortodoxe drept *Biserică dominantă*. Însă cei fericiți după aflarea rezultatului votului, nu şi-au dat seama atunci că era doar o amăgire…

Clerul ortodox s-a simțit măgulit de statutul *dominant* al confesiunii lor, fără să-şi dea seama că acest statut nu făcea altceva decât să mențină vechea subordonare față de Stat, atât în probleme religioase, cât şi în cele culturale şi fundaționale. Efectul acestei dependențe s-a făcut simțit chiar în lunile următoare, fapt care l-a determinat pe episcopul de Râmnic, Vartolomeu Stănescu, să înainteze o interpelare în Senat cu privire la dezavantajarea Bisericii Ortodoxe față de celelalte culte minoritare din țară (fapt asupra căruia voi reveni în capitolul 21). Dar efectele dezastruoase ale acestei ***dominanțe*** s-au făcut simțite, în deplinătatea lor, în anii crizei economice din 1929-1933, sub Guvernele PNȚ, protectoarele Bisericii Greco-Catolice.

De fapt, Constituția României a fost votată în condiții politice cât se poate de tulburi. Opoziția parlamentară, care acuza PNL de falsificarea alegerilor (a se vedea capitolul 17), a negat dreptul acestui partid de a elabora o nouă lege fundamentală. Drept urmare, a şi refuzat să participe la şedințele Adunării parlamentare constituante, considerând noua Constituție „de drept nulă” [707]. Practic, societatea românească era polarizată, fapt remarcat şi cu ocazia încoronării festive a familiei regale la Alba Iulia, când Partidul Național din Transilvania a boicotat ceremonia, cerându-le ardelenilor să nu participe la festivități.

În aceste condiții politice, ierarhii, prin participarea lor la şedințele Camerelor Constituantei, şi-au manifestat de fapt acordul lor cu Partidul Liberal, de

---

[706] http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.htp_act_text?idt=1517 (acces octombrie 2007).

[707] În numele Opoziției Unite (alcătuite, la 3 martie 1923, din Partidul Național din Transilvania şi Partidul Țărănesc din Vechiul Regat), Ion Mihalache a rostit în Camera Deputaților următoarea declarație: „Partidul Național şi Partidul Țărănesc, luând act de încercarea Adunării, ieşită din lovitură de stat, furt şi fraudă, de a uzurpa drepturile fundamentale ale națiunii, singura chemată să-şi dea Pactul Fundamental, declară: Consideră acest act abuziv ca o emanație a concepției absolutiste a puterii executive, fără consultarea voinței naționale. Actualele Adunări, cu toate că întreaga opoziție le-a contestat orice îndreptățire legală de a da Țării Constituția şi întreaga națiune şi-a ridicat glasul de protest, excluzând samavolnic o mare parte din deputații adevărat reprezentanți ai națiunii, declarând starea de asediu şi suprimând libertățile cetățeneşti, au discutat şi votat un pretins Pact Fundamental, sub protecția forței brutale a mitralierelor şi baionetelor. Farsa discuțiilor din incinta Camerei a dovedit că astăzi Guvernul împreună cu Adunările numite de el, sunt complet izolate de conştiința vie şi cinstită a națiunii... Partidul Național şi Partidul Țărănesc ridică din nou glasul lor de protest în fața țării şi, pătrunse de misiunea încredințată lor de țară, de a apăra cu toată hotărârea drepturile națiunii, consideră această Constituție fără putere de a lega voința cetățenilor, fără putere de lege şi de drept nulă” (Ioan Scurtu, *Istoria Partidului Național Țărănesc*, ed. II, Bucureşti, 1994, p. 26).

guvernământ, în loc să contribuie la dezamorsarea conflictelor şi să apere cu adevărat autonomia şi interesele Bisericii. Urmarea s-a văzut curând... Chiar şi clericii ortodocşi, deputaţi în Parlamentul României, membri ai partidelor de opoziţie (de exemplu fostul protopop Ioan Lupaş), prin absenţa la dezbateri, au fost lipsiţi de posibilitatea expunerii poziţiei lor faţă de noile prevederi constituţionale. De aceea, Ioan Lupaş şi-a prezentat poziţia doar doi ani mai târziu, când, cu prilejul discutării Legii Unificării bisericeşti, a atras atenţia asupra defavorizării constituţionale a Bisericii Ortodoxe, în pofida declarării acesteia ca *dominantă*:

„Împrejurările în care s-a discutat şi s-a votat atunci proiectul de Constituţie nouă, nu ne-au permis nouă, celor din Opoziţie, să ne spunem cuvântul şi să intrăm în meritul vreunei chestiuni din acel proiect. Vedem însă aproape la toate legile de organizare, cât de strâmt şi defectuos a fost proiectul şi cum textul Constituţiei, în loc să înlesnească lucrarea de unificare organică, adeseori a împiedicat-o. Constituţia a lăsat în cele mai multe părţi, în cele mai importante domenii ale vieţii de stat, lipsuri şi lacune destul de mari, sub pretext că vor să lase teren liber Legiuitorului să întocmească legile de organizare cum se va putea mai bine în interesul diferitelor chestiuni de ordin general.

În art. 22, textul Constituţiei greşeşte... Deşi s-ar părea, din textul acesta, că Constituţia politică a statului nostru vrea să respecte principiul de autonomie bisericească, în realitate face incursiuni neîngăduite în domeniul autonomiei bisericeşti.

Era fireşte admisibil ca Statul să-şi spună în Constituţia sa cuvântul, cum are de gând să îndrume organizaţia aceasta bisericească. Va să zică principiile le putea indica, însă nu putea să amintească şi modalităţile. Vă rog să citiţi textul Constituţiei şi veţi vedea că în art. 22, Constituţia politică impietează asupra formelor de autonomie bisericească, întrucât indică aceste modalităţi şi le precizează în câteva aliniate. Le precizează însă numai faţă de Biserica dominantă, lăsând terenul cel mai larg de libertate şi autolegislaţie, pentru toate confesiunile minoritare.

Bine înţeles că noi, aceia care am trăit în regimul autonomiei bisericeşti, de câte ori am ajuns în contact cu Statul, care era aproape totdeauna ostil tendinţelor noastre, gândul cel dintâi ne era cum să ne apărăm constituţia şi autonomia bisericească faţă de orice tendinţă de asemenea incursiuni politice, de asemenea impietări. De aceea, şi în momentul de faţă, cred că cel dintâi lucru este ca noi, cel puţin aceia care suntem pătrunşi de însemnătatea deplină a autonomiei bisericeşti, să ne exprimăm părerea de rău că textul art. 22 din Constituţia nouă a Ţării s-a votat fără respectarea deplină a principiului de autonomie bisericească (aplauze pe băncile Opoziţiei), fiindcă, dacă admit autonomia vreunei corporaţiuni de Stat, atunci nu-mi este permis să prejudec, anticipând şi interzicând cum să fie autonomia aceea (aplauze).Trebuie să las libertatea de a-şi stabili ea însăşi modalităţile autonomiei...

Iată ce spune acest articol: *În tot regatul României Biserica creştin ortodoxă va avea o organizaţie unitară cu participarea tuturor elementelor ei constitutive, clerici şi mireni.* Domnilor deputaţi! După modesta mea părere, textul Constituţiei ar fi trebuit să se oprească aci, dar nu se opreşte, ci Constituţia merge mai departe şi spune că se vor fixa nu numai principiile, ci şi modalităţile după care Biserica îşi va reglementa, conduce şi administra prin organele sale proprii şi sub controlul Statului chestiune sale religioase, culturale, fundaţionale

şi epitropeşti. Precizează că întreaga Biserică va avea o *singură* autoritate sinodală centrală şi că toţi mitropoliţii şi episcopii vor fi aleşi potrivit unei *singure* legi speciale. Vedeţi câte dispoziţii de amănunt cu privire la Biserica dominantă? Pe când, despre celelalte confesiuni, Constituţia menţionează numai atât, că raporturile dintre Culte şi Stat se vor stabili prin lege specială, lăsând cu totul neamintită modalitatea după care se va alcătui legea aceasta. De aceea, regretul nostru este cu atât mai mare, că ajunşi în cadrul României întregite, vedem Biserica noastră încătuşată într-o măsură mai mare decât toate celelalte confesiuni minoritare.

Regretăm apoi că lipseşte cu desăvârşire din cuprinsul acestui articol cuvântul de *autonomie* sau *autodeterminare* sau *autolegislaţie bisericească*”[708].

Într-adevăr, Biserica Ortodoxă Română a fost lipsită de dreptul constituţional de a se organiza autonom, cum dorea ea, fiind obligată să ţină seama de Constituţie. Astfel, proiectele *Adunării Constituantei* (elaborate de *Comisia de 15*) aveau să fie catalogate, în următoarele luni, drept „neconstituţionale”. Biserica Greco-Catolică a fost recunoscută ca având caracter naţional-românesc, fiind scutită de „dreptul” de a se supune unor prevederi constituţionale în privinţa organizării ei. Prin urmare, avusese dreptate jurisconsultul Mitropoliei transilvane, Lucian Borcia, de a deplânge faptul că *Anteproiectul* Comisiei de 15 nu a specificat dreptul Bisericii de a se organiza (a se vedea cap. 9.2.).

[708] Ioan Lupaş, *Legea Unificării bisericeşti. După note stenografice. Discurs în şedinţa Camerei Deputaţilor, la 1 aprilie 1925*, Bucureşti, Imprimeria Statului, 1925, p. 3-7. Şi Chiru Costescu, *Colecţiunea de legiuiri bisericeşti şi şcolare adnotate. Vol II. Legea şi Statutul pentru Organizarea Bisericii Ortodoxe Române din 6 mai 1925,* Bucureşti, 1925, p. 255-256.

19.
PROIECTUL NUMIT *ULTIMUL DIN 1923*

19.1. Întrunirea *Comisiei de 15*

La 19 septembrie 1923, primatul a cerut întrunirea *Comisiei de 15*, semnalând în Adresa de convocare, că a aşteptat zadarnic răspunsul Ardealului, invitat de mult timp să introducă în *Proiect* dispoziţiile ce vor crede în interesul acelei Biserici:

> „Am făcut în curs de patru ani tot posibilul pentru isprăvirea proiectelor, spre mulţumirea tuturor Bisericilor provinciale, şi acum nu mai putem justifica nici în faţa Ţării, nici în faţa Guvernului amânarea şi este un interes vital al Bisericii întregi, a vota odată Legea şi Statutul de unificare, în lipsa căruia în multe locuri, şi mai ales în Basarabia, se întâmplă regretabile conflicte păgubitoare. Deci, cine-şi iubeşte Biserica şi Ţara, trebuie să facă tot posibilul pentru a vedea odată definitiv pusă temelia organizării unitare a Bisericii noastre. În noua Constituţie a ţării s-au fixat, spre mulţumirea Bisericii noastre, *dreptul de autonomie a Bisericii*, care trebuie să aibă o organizaţie unitară, ceea ce formează un mare pas înainte. Rămâne acum să arătăm ţării că am meritat acea autonomie, ştiind să ne organizăm la timp în bună înţelegere şi în binele general”[709].

Au fost convocaţi mai mulţi reprezentanţi: prof. Dumitru Boroianu, Nae Popescu, Pimen Georgescu, Simion Mehedinţi, Clement Popovici, episcopul Nectarie Cotlarciuc de Cetatea Albă (ales la 29 martie 1923), Valerian Şesan, mitropolitul Nicolae Bălan, Valeriu Branişte, Ioan Lupaş, Constantin Dissescu, Constantin Nazarie, arhiepiscopul Gurie Grosu, pr. Alexandru Baltaga, Ion Andronic, Sergiu Bejan, ep. Vartolomeu Stănescu.

Retragerea basarabenilor de la discuţiile de unificare

În prima şedinţă a Comisiei, în 11 octombrie, arhiepiscopul Gurie a citit raportul Comitetului eparhial din Chişinău şi Memoriul delegaţilor basarabeni în *Comisia de 15* (Al. Baltaga, Sergiu Bejan şi Ion Andronic), care anunţau că, în urma celor întâmplate în Biserica din Basarabia,

> „autoritatea lor morală e în aşa chip diminuată, că nu mai pot lua parte nici la lucrările Comisiei de 15 şi nici ale Constituantei, şi, ca atare, mandatul lor să fie considerat ca încetat”[710].

Cei trei preoţi basarabeni adresaseră un Memoriu Comitetului eparhial, ca reprezentant al Congresului eparhial, declarând că nu mai puteau participa la lucrările *Comisiei de 15*, datorită prigonirii Bisericii basarabene de către Guvern şi

[709] ABM Mateiu 551, f. 106-107.
[710] *Ibidem,* f. 108.

organele lui, deşi se făgăduise solemn respectarea situației vechi de drept în această provincie bisericească. Necazul era că s-a încercat desființarea Uniunii Preoților din Basarabia şi mai ales confiscarea averilor ei, în care scop Ministerul Cultelor a sesizat Parchetul. Acesta a făcut percheziții şi a confiscat dosare, cerând suspendarea mai ales a celor trei preoți, numiți mai sus, amenințați şi cu închisoarea (fiind considerați fruntaşii preoțimii basarabene). Într-o astfel de stare umilitoare, ei au declarat că nu mai puteau participa la lucrările *Comisiei de 15*.

Comitetul eparhial de la Chişinău a redactat un lung raport chiriarhului, prezentând motivele celor trei. De asemenea, Comitetul a adăugat rezoluția:

> „în virtutea puterilor ce ni s-au dat de Congres şi în absolută unanimitate, noi aprobăm retragerea PC Baltaga, Bejan şi Andronic din delegația, în numele Bisericii basarabene, la Comisia de 15. La fel se retrag ceilalți clerici şi mireni care au făcut parte din delegația basarabeană în Constituanta bisericească. Alți delegați nu poate trimite decât Congresul eparhial”[711].

Primatul şi Comisia, considerând actul delegaților basarabeni deosebit de grav, au hotărât să fie invitați, prin telegramă, spre a lua parte la lucrări. Răspunsul basarabenilor a sosit în şedința din 17 octombrie (fiind de față şi ministrul Cultelor, Constantin Banu şi secretarul de stat V. Ispir). Comitetul eparhial din Chişinău a răspuns că „în situația actuală, nu îngăduie delegaților săi să-l mai reprezinte”. Cei prezenți s-au limitat doar să ia act de decizia basarabenilor[712].

Dezbaterea Proiectelor de Lege şi de Statut

În şedința din **12 octombrie 1923**, s-au dezbătut „Dispozițiunile generale” din Proiectul Comisiei. S-au votat primele şase articole, cu anumite schimbări şi adăugiri. V. Branişte nu a admis Art. 2 şi 3 decât sub rezerva aprobării mitropolitului Bălan. Prof. Boroianu a cerut paritate în ceea ce priveşte participarea clericilor şi mirenilor la corporațiunile bisericeşti, prezentând vot separat.

În şedința din **13 octombrie 1923** s-au discutat şi votat articolele 6-24, după care s-a decis trimiterea Proiectului ministrului, invitându-l să ia parte la şedința *Comisiei*, spre a-şi expune părerile.

Drept urmare, în şedința din **16 octombrie 1923** au asistat atât ministrul Constantin Banu, cât şi secretarul de stat V. Ispir. Primatul l-a rugat pe ministru să ia act de Proiect şi a propus formarea unei *Comisii mixte* (cu membri din Guvern şi din Comisia de 15) care să examineze Proiectul şi apoi să se ia legătura şi cu *Comisia parlamentară* pentru votarea Legii de unificare. Constantin Banu a răspuns că nu se putea pronunța în acel moment, dar că va duce *Proiectul* în Consiliul de Miniştri. A acceptat formarea *comisiei mixte propuse* care să discute proiectul de lege şi apoi să intre în contact cu *Comisia parlamentară*.

Prin urmare, s-a ales o ***Subcomisie de 7*** care să continue lucrările în numele *Comisiei de 15*, atât cu comisia Guvernului, cât şi cu cea parlamentară. Cei Şapte au fost: mitropolitul primat Miron Cristea, mitropolitul Pimen Georgescu,

---

711 *Ibidem*, f. 116-118.
712 *Ibidem*, f. 108. Asupra acestei probleme, voi reveni în detaliu în capitolul următor.

mitropolitul Nicolae Bălan, arhiepiscopul Gurie Grosu de Chişinău, episcopul Vartolomeu Stănescu de Râmnic, Clement Popovici şi Valeriu Branişte.

În şedinţa din **17 octombrie** *Proiectul de Lege* (cele 24 de Dispoziții generale) a fost citit şi aprobat în unanimitate, hotărându-se imprimarea lui[713].

Şedinţa din **18 octombrie 1923** a fost consacrată citirii şi dezbaterii *Proiectului de Statut organic*, ţinându-se seama şi de punctele care erau deosebite în Proiectul Ardealului. În prezenţa doar a secretarului de stat, V. Ispir, s-au admis capitolele I, II, III, IV şi V (referitoare la Sf. Sinod, Congresul General Bisericesc, Consiliul Central Bisericesc, Consistoriul Spiritual Central şi Eforia Centrală a Bisericii).

La **19 octombrie**, s-a trecut la dezbaterea capitolului VI (Mitropoliile). Reprezentanţii ardeleni au cerut introducerea următorului text:

> „Organizarea Mitropoliei din Ardeal şi Banat, precum şi aşezarea ei în cadrele organizaţiei unitare a BOR se cuprind în Statutul Organic, în limitele hotărârilor nr. 85 şi 101 ale Congresului bisericesc din 1921".

Fiind de faţă şi secretarul de stat, V. Ispir, *comisia* a admis modificările propuse de ardeleni, ele fiind trecute în Proiectul de Statut ca art. 30. Profesorul Boroianu a fost însărcinat să redacteze forma definitivă a Proiectului de Statut, ţinând seama de modificările admise.

În ultima zi, în şedinţa din **20 octombrie 1923**, s-a mai citit încă odată Statutul, s-a admis şi s-a hotărât imprimarea şi trimiterea lui Guvernului[714].

19.2. Dispoziţiile generale, votate la 17 octombrie 1923

În continuare voi prezenta cele 24 de articole ale Proiectului de Lege privind unificarea bisericească. Prevederile Proiectului de Statut, vor fi prezentate, pentru o mai uşoară şi sistematică înţelegere, în capitolul 25, în comparaţie cu Anteproiectul din 1920 şi cu Statutul final, din 1925.

Art. 1. Biserica Autocefală Ortodoxă Română, una, sfântă, sobornicească şi apostolească, este şi rămâne, în temeiul hotărârii unanime a organelor de cădere, nedespărţită, Biserică dominantă şi naţională a Statului Român, păstrându-şi unitatea dogmelor cu toate Bisericile Ortodoxe surori. Ea cuprinde:

Mitropolia Ungrovlahiei cu eparhiile: Arhiepiscopia Bucureştilor; Episcopia Râmnicului-Noului Severin; Episcopia Argeşului; Episcopia Constanţei.

Mitropolia Moldovei şi Sucevei, cu eparhiile: Arhiepiscopia Iaşilor; Episcopia Romanului; Episcopia Huşilor; Episcopia Dunării de Jos.

Mitropolia Ardealului, Banatului, Crişanei şi Maramureşului, cu eparhiile: Arhiepiscopia Albei-Iulia şi a Sibiului; Episcopia Aradului, Ienopolei, Hălmagiului

[713] *Ibidem,* f. 108-111; Este vorba de *Proiect de Statut Organic pentru organizarea Bisericii autocefale ortodoxe române* (BMSibiu, cota 3306).

[714] ABM Mateiu 551, f. 111-112. În stenograma lui Mateiu apare notat faptul că la aceste şedinţe ale *Comisiei de 15* este semnalat pr. Tit Simedrea, în calitate de secretar, fără însă a fi membru al Constituantei.

şi a părţilor din Banat; Episcopia Caransebeşului; Episcopia Oradiei Mari; Episcopia Vadului, Feleacului Geoagiului şi Clujului; Episcopia Timişoarei.

Mitropolia Moldovei de Sus, (Bucovina) cu: Arhiepiscopia Cernăuţilor; Cu episcopiile ce se vor mai înfiinţa.

Mitropolia Moldovei dintre Prut şi Nistru (Basarabia) cu eparhiile: Arhiepiscopia Chişinăului; Hotinului; Cetatea Albă-Ismaillul. Episcopiile noi se vor înfiinţa de Biserică, în înţelegere cu Statul.

Art. 2. Biserica Ortodoxă Română, ca Biserică autonomă după drept canonic, recunoscută în Constituţia ţării, îşi reglementează, conduce şi administrează, prin organele sale proprii, toate afacerile sale bisericeşti, şcolare, fundaţionale şi epitropeşti, cu observarea legilor Statului.

Art. 3. Părţile constitutive ale Bisericii sunt: I. Mitropoliile; II. Arhiepiscopiile şi episcopiile; III. Mănăstirile; IV. Protopopiatele; V. Parohiile.

Art. 4. În limitele Statutului pentru organizarea Bisericii, stabilit de organele bisericeşti în drept, fiecare parte constitutivă a Bisericii are dreptul a-şi reglementa, conduce şi administra, independent de altă parte constitutivă de acelaşi grad, toate afacerile sale, iar prin reprezentanţii săi fiecare parte inferioară participă la lucrările organelor superioare.

Art. 5. În fruntea Bisericii, ca autoritatea cea mai înaltă şi ca suprem for, stă *Sfântul Sinod*. El *rezolvă toate chestiunile bisericeşti de orice natură*, care după canoane, legi şi regulamente speciale, intră în competenţa lui.

Art. 6. Pe lângă Sfântul Sinod funcţionează în viaţa administrativă, culturală-şcolară, fundaţională şi epitropească a Bisericii corporaţiuni, constituite în parohii din bărbaţii majori, iar în celelalte părţi constitutive ale Bisericii din reprezentanţii clerului şi ai poporului, în proporţie egală de *1/3 clerici şi 2/3 mireni.* Corporaţiunea centrală este *Congresul naţional-bisericesc*, compus din reprezentanţi ai tuturor Mitropoliilor şi având dreptul de a statua în cadrele legii şi ale Statutului de organizare normele pentru întreaga Biserică a ţării.

Fiecare *Eparhie* are o *Adunare eparhială*, fiecare protopopie a adunare a protopopiei şi fiecare parohie o adunare parohială. La temelia constituirii acestor adunări stă votul universal al tuturor bărbaţilor majori. Alegătorii din parohii, formând adunări parohiale, grupate în circumscripţii electorale, aleg pe membrii mireni ai adunărilor din protopopii; iar pe reprezentanţii clerului îi trimit în aceste adunări colegiile preoţeşti. Pe membrii Adunării eparhiale îi deleagă adunările protopopeşti. Congresul naţional-bisericesc se constituie din delegaţii Adunărilor eparhiale.

În **Mitropolia Ardealului** Adunările eparhiale, ale protopopiei şi parohiale sunt sinoadele eparhiale, protopopeşti şi parohiale şi se constituie toate prin alegeri directe. Conducerea, administrarea şi reglementarea afacerilor speciale ale Mitropoliei Ardealului îndeosebi şi pentru organizarea internă a acestei Mitropolii în cadrele Legii şi ale Statutului de organizare se constituie tot prin alegeri directe Congresul său mitropolitan, care din partea sa deleagă membrii săi în Congresul naţional-bisericesc. Toate aceste corporaţiuni îşi aleg, ca organe executive, câte un consiliu pentru conducerea şi administrarea afacerilor respective.

Art. 7. Instanţele judecătoreşti şi disciplinare pentru clerici sunt: *Consistoriul spiritual eparhial* la fiecare Arhiepiscopie şi Episcopie, ca primă instanţă; *Consistoriul spiritual mitropolitan* la fiecare mitropolie existentă, ca instanţă de apel; *Consistoriul spiritual central* de pe lângă Sfântul Sinod, ca instanţă de revizuire şi pentru asigurarea unităţii de jurisprudenţă.

Arhiepiscopia şi Episcopia pot trimite anumite chestiuni în judecata de la protopopie. Împricinaţii au înaintea tuturor instanţelor bisericeşti dreptul de apărător. Întreaga procedură de urmat pentru judecarea diferitelor pricini disciplinare se vor determina prin regulament special, întocmit de Biserică.

Art. 8. Toate hotărârile şi dispoziţiunile, ce se iau de jurisdicţiile sau de autorităţile bisericeşti, se aduc la îndeplinire prin organele bisericeşti. În caz de nesupunere, se poate recurge la forţa publică a organelor administrative sau judiciare civile.

Art. 9. Alegerea episcopilor se face de către Adunarea eparhială, alegerea mitropoliţilor se face de către Adunarea mitropolitană electorală; alegerea Mitropoliţilor, Arhiepiscopilor şi Episcopilor în Mitropoliile Ungrovlahiei, Moldovei şi Sucevei se face de către Congresul naţional-bisericesc, împreună cu Adunarea eparhială. Examinarea canonică a celor aleşi se face de Sfântul Sinod; iar confirmarea alegerii de către rege, urmând după datinile ţării investirea regală.

La Mitropolia din Bucureşti vor fi doi vicari arhierei; la celelalte mitropolii câte un vicar arhiereu, iar la episcopii vicarul poate fi arhiereu sau din clerul călugăresc sau mirenesc.

Art. 10. Statul pune la dispoziţia Bisericii mijloacele materiale necesare pentru existenţa şi susţinerea cultului, a slujitorilor şi aşezămintelor ei, întrucât se va constata că mijloacele proprii nu sunt suficiente.

Art. 11. În scopul de a se uşura cât mai mult această sarcină a Statului, şi ca Biserica să-şi poată îndeplini cât mai bine misiunea sa religioasă, culturală şi filantropică, se înfiinţează un *Fond general bisericesc* din averile disponibile ale Bisericii, din donaţiuni, din contribuţiile aprobate de Congresul naţional-bisericesc, din venitul cărţilor de ritual şi al icoanelor, din venitul lumânărilor de ceară, din venitul vestmintelor şi odoarelor bisericeşti, din economiile bugetare ale «*Eforiei Centrale a Bisericii Ortodoxe Române*», creată prin prezentele *Dispoziţiuni generale*, şi din alte mijloace. Cota participării fiecărei eparhii pentru alimentarea acestui fond se va stabili de Congresul naţional-bisericesc.

Art. 12. Pentru administrarea Fondului general din articolul precedent, a tuturor averilor comune bisericeşti şi a sumelor vărsate de Stat, Congresul naţional-bisericesc instituie, pe lângă Consiliul central, o epitropie bisericească, sub numirea «*Eforia centrală a Bisericii Ortodoxe Române*», care va fi organul executiv al *Consiliului Central*.

Art. 13. Pentru constituirea şi mărirea *Fondului general bisericesc*, prevăzut la articolul precedent, se creează şi se asigură Bisericii: a) Venitul cărţilor de ritual şi al icoanelor pentru creştinii ortodocşi; b) Venitul fabricării şi vânzării lumânărilor de ceară curată pentru trebuinţele rituale ale Bisericii Ortodoxe; c) Venitul confecţionării şi vânzării veşmintelor şi odoarelor bisericeşti ortodoxe. Fiecare mitropolie, arhiepiscopie şi episcopie are dreptul de a înfiinţa tipografii bisericeşti, fabrici şi ateliere pentru fabricarea şi confecţionarea produselor acestor aşezăminte.

Art. 14. Se recunosc ca persoane morale şi sunt considerate ca atare în sensul legilor civile: «*Eforia Centrală a Bisericii Ortodoxe Române*» pentru întreaga Biserică. Mitropoliile, Arhiepiscopiile, Episcopiile, „Casa episcopală”, Mănăstirile, Protopopiile şi Parohiile având dreptul de a-şi păstra şi administra tot ce beneficiază astăzi, de a-şi aduna averi mobile şi imobile de orice fel, de a le întrebuinţa pentru Biserică şi aşezămintele ei şi de a le administra prin organele lor.

Art. 15. Învăţământul religios pentru elevii şi elevele de religie ortodoxă din şcolile primare, secundare şi profesionale este obligatoriu cel puţin două ore pe săptămână în fiecare clasă şi se predă de preoţi sau profesori de religie anume, sub controlul

Bisericii şi al Ministerului Cultelor. Academiile şi seminariile teologice şi orice şcoli în legătură cu Biserica, stau sub conducerea autorităţii bisericeşti locale şi sub controlul Sfântului Sinod.

Art. 16. Pentru toţi ortodocşii din România, cununia bisericească este obligatorie. Divorţul bisericesc cade în competenţa Bisericii.

Art. 17. Armata are preoţii ei proprii, în frunte cu un Episcop, membru al Sfântului Sinod. Preoţi anumiţi pot avea şi penitenciarele, spitalele, orfelinatele, şcolile de corecţie, căile ferate române, etc.

Art. 18. Edificiul bisericii şi al mănăstirii, curtea lor, cimitirele, obiectele din ele şi odoarele sacre sunt lucruri sfinţite şi nu pot fi nici vândute, nici sechestrate, nici înstrăinate pentru alte scopuri şi împreună cu casele parohiale şi reşedinţele episcopeşti sunt scutite de impozite.

Art. 19. Toate sărbătorile naţionale şi ale Familiei Domnitoare se vor oficia în Biserica Ortodoxă a Statului, fără a atinge datoria celorlalte culte de a ţine şi ele aceste serbări în Biserica lor.

Art. 20. Statul are dreptul de control asupra instituţiilor Bisericii şi a organelor ei. Acest drept îl exercită în mod constituţional prin Ministerul Cultelor, sesizând autoritatea bisericească respectivă.

Art. 21. Personalul ecleziastic şi civil, care este în serviciul Bisericii şi al instituţiunilor ei de orice fel, se va bucura de aceleaşi drepturi ca şi funcţionarii similari ai Statului, aşa cum ele se vor stabili prin diferite legi de organizare sau prin Statutul general al funcţionarilor publici în raport cu studiile şi cu slujba ce o au.

Art. 22. Averile Bisericii nu se pot confisca sau expropria de nimeni fără consultarea autorităţii bisericeşti, fără procedura legală şi fără despăgubirea echitabilă.

Art. 23. Alăturatul *Statut pentru organizarea Bisericii Autocefale Ortodoxe Române,* alcătuit şi aprobat de Biserică pe temeiul principiilor cuprinse în aceste *Dispoziţiuni generale*, făcând parte integrantă din ele, va avea la rându-i putere de Lege. În limitele acestor *Dispoziţiuni generale,* Congresul naţional-bisericesc, în înţelegere cu Sfântul Sinod, poate aduce Statutului modificările ce va crede de cuviinţă, dar numai cu o majoritate de 2/3 voturi.

Art. 24. Toate legile şi regulamentele contrarii acestor *Dispoziţiuni generale* şi Statutului anexat la ele sunt şi rămân abrogate.

19.3. Opinia lui V. Şesan despre unificarea bisericească (Cernăuţi, 24 octombrie 1923)

Precum s-a putut constata în paginile anterioare, unul dintre cei mai importanţi membri ai Comisiei de 15 a fost canonistul bucovinean Valerian Şesan. Chiar în toamna anului 1923, deci în preajma definitivării Proiectului numit *Ultimul din 1923*, Şesan a fost ales rector al Universităţii din Cernăuţi. Drept urmare, la 24 octombrie 1923, a rostit discursul de deschidere al noului an universitar: *Reflexiuni asupra unificării organizaţiei Bisericii Ortodoxe din România întregită*[715].

Sunt interesante observaţiile la afirmaţiile lui Valeriu Şesan, scrise de mână, ca note de subsol, semnate N (Nicolae Bălan).

[715] Valerian Şesan, *Reflexiuni asupra unificării organizaţiei Bisericii Ortodoxe din România întregită. Discurs inaugural al rectorului pentru anul şcolar 1923/24*, Cernăuţi, 1923, p. 23-60.

Şesan a adus critici virulente Bisericii din Ardeal, pentru că

> „ţine cu adevărată sfinţenie la toate dispoziţiunile din *Statutul* său *Organic,* deşi se ştie că nu toate principiile acestui Statut sunt aplicabile şi în alte părţi ale Bisericii, de ex. alegerea parohilor de către poporeni, stabilită în Statutul Organic, deocamdată nu se poate introduce în nici una din celelalte Biserici din Patria Mamă[716]... Tot aşa de inacceptabil este şi Principiul Statutului Organic, ca în Consistoriile episcopale mirenii să aibă un vot decisiv chiar peste votul episcopului, căci printr-o astfel de competenţă a mirenilor în chestiuni bisericeşti se ştirbeşte caracterul episcopal al Bisericii Ortodoxe"[717].

În continuare, Şesan a făcut o scurtă istorie a demersurilor pentru unificare, începute în anul 1919 şi până la elaborarea Proiectului Legii cu cele 24 de „Dispoziţii generale". A remarcat apoi că, încă de la Consfătuirea de la Sinaia, din 1919, se hotărâse adoptarea drept model a *Statutului Organic* ardelean, considerat ca având la bază cinci principii: 1) Principiul autonomiei bisericeşti; 2) Principiul constituţional; 3) Principiul reprezentativ; 4) Principiul electiv; 5) Principiul participării mirenilor în proporţie de 2/3 faţă de 1/3 clerici. Drept urmare, Şesan a trecut la analizarea acestor principii.

Autonomia bisericească

A fost definită de Şesan drept „independenţa Bisericii de orice altă influenţă din afară"[718]. După părerea sa, „Este absolut exact că Iisus Hristos a avut în vedere autonomia Bisericii Sale faţă de influenţa Statului"[719]. Totuşi, ulterior,

> „Biserica Ortodoxă a recunoscut controlul statului în anumite chestiuni bisericeşti, ba chiar a admis ca Statul, adică împăratul bizantin, să legifereze în chestiuni de administraţie bisericească, cât timp această legiferare se ţinea în limitele fiinţei şi a spiritului Bisericii, în limitele dogmelor, a moralei şi a cultului, de care împăratul nu avea voie să se atingă"[720].

Prin urmare, Şesan a concluzionat că nu se putea concepe autonomie absolută şi că autonomia stabilită în Statutul Organic nu însemna decât separaţie:

> „Ce cuprinde însă principiul de autonomie, stabilit în Statutul Organic al Mitropoliei Ardealului? Nimic mai mult şi nici mai puţin, după părerea mea, decât *separarea* Bisericii de Stat, iar aceasta la noi, românii, pentru foarte lung timp, nu poate admite nici Statul, ba nici Biserica şi, cu atât mai puţin poporul român... O eliminare a oricărei conlucrări a Statului în chestiuni aşa-zise externe bisericeşti, adică în chestiuni de administraţie şi organizaţie bisericească, ar fi după mine chiar în dauna Bisericii care astăzi, neavând încă resurse materiale proprii, absolut necesare pentru existenţă, necum pentru independenţă, ar duce-o greu fără de ajutorul Statului în aceste timpuri de după război, încă tulburi din cauza decadenţei morale generale"[721].

---

716 *Ibidem*, p. 26. Remarca lui *M*: „Biserica din Ardeal nici n-a cerut aceasta!".

717 Nota lui M: „Mirenii n-au vot în Senatul bis. al Consistoriului".

718 *Ibidem*, p.32. La subsol, *M* l-a corectat, prin nota: „Autonomia e dreptul conducerii prin ea însăşi!"

719 Valerian Şesan, *Reflexiuni...,* p. 32.

720 *Ibidem*, p. 34. La subsol, *M* a notat: „Dacă Iisus Hristos a avut în vedere autonomia Bisericii Sale, cum zice părintele rector la pag. 32, atunci amestecul împăratului în organizaţia bisericească e un abuz".

721 *Ibidem*, p. 35. La subsol, *M* a notat: „confuzie de noţiuni în capul autorului!",

Şesan a socotit posibilă „autonomia cea mai întinsă" doar în Ardealul stăpânit de maghiari, întrucât BOR de acolo nu ar fi primit nimic de la Stat[722]. Or, în România, unde Statul ajuta Biserica, autonomia întinsă nu era posibilă.

> „În cazul aplicării integrale a Statutului Organic, am mai putea cere pentru Biserica noastră o *absolută autonomie* față de Stat, iar pe de altă parte, să pretindem de la Stat ca el să dea Bisericii Ortodoxe situația de Biserică dominantă, să-i dea Bisericii privilegii şi preoților salarii?"[723]

Prin urmare, Statul ar fi trebuit să aibă anumite ingerințe în viața bisericească, precum alegerea episcopilor, care „este nu numai o chestiune de interes bisericesc, ci şi o chestiune eminentă de Stat"[724].

Iată deci, cum Şesan, care trăise în spațiul habsburgic şi cunoştea principiile statului subsidiar şi cele ale autonomiei corporațiunilor (în cazul de față ale Bisericii) a aderat la principiile demagogice ale statului paternalist, trecând cu vederea nu doar elementele de subsidiaritate din relația dintre Mitropolia transilvană şi statul ungar, ci şi secularizarea, prin care statul dominant şi paternalist a răpit Bisericii Ortodoxe toată averea disponibilă[725]. De altfel, după doar două luni, episcopul Vartolomeu Stănescu rostea în Parlament interpelarea privind dezavantajarea materială a Bisericii Ortodoxe dominante de către stat.

Principiul constituţional

Şesan l-a găsit oarecum legitim, întrucât „după înlăturarea absolutismului popoarelor conştiente de drepturile lor cu privire la conducerea Statului" au fost fixate, în statele moderne legi fundamentale constituționale, ori „nici Biserica Ortodoxă n-a putut rămâne neatinsă de aceste tendințe"[726]. A recunoscut că Ortodoxia, prin esență, nu era o Biserică absolutistă, dar „acest constituționalism exagerat… ştirbeşte caracterul episcopal al Bisericii"[727]. Drept urmare, au apărut discuții aprinse în Comisia de 15, stabilindu-se în final că Sfântul Sinod deținea cea mai înaltă autoritate, ca for suprem în Biserică (Art. 5 din „Dispoziții generale").

Rămânea problema aplicării „principiului constituțional de autoguvernare a mirenilor" la alegerea ierarhilor (tratat de Şesan la principiul constituțional, nu la cel electiv!) şi la administrarea averilor. În privința primei chestiuni, Şesan a admis participarea mirenilor la alegerile directe ale episcopilor şi mitropoliților,

---

722 Afirmația nu corespunde adevărului. A se vedea în detaliu P. Brusanowski, *Reforma constituțională...*, p. 161-194.

723 Şesan, *Reflexiuni...,* p. 35.

724 *Ibidem*, p. 37.

725 Avea dreptate *M* să remarce în însemnarea de la subsol: „Şaguna a fost canonist, nu oportunist, ca autorul acestei broşuri, ale cărui aplicări canonice sunt labile, după împrejurări, căci n-are principii, cum avea Şaguna".

726 *Ibidem*, p.38. La subsol, *M* a notat: „Adică constituționalismul e în Biserică numai o influență, o atingere din partea Statului?! Slab canonist, doctissime!". Iar pe următoarea pagină a notat „Dar, doctissime, în secolul XIV, la sârbi şi la bulgari exista principiul constituțional în stat şi de acolo a trecut în Biserică?!"

727 *Ibidem*, p. 40. La subsol, *M* a notat: „Aceasta numai în cazul că s-ar atinge de atribuțiile ieratice ale episcopilor, ceea ce nu e cazul în Statutul Organic".

considerând chiar că „Şaguna are meritul necontestat, de a fi dat îndrumări decisive întregii Biserici Ortodoxe de pretutindeni”[728]. În privința participării mirenilor la administrarea averilor bisericeşti, Şesan a observat că principiul din Ardeal a fost adoptat şi în Basarabia (în 1917) şi în Bucovina (în Congresul din 1921), astfel că în Comisia de 15 s-a căzut de acord

> „de a primi punctul de vedere al Statutului Organic, cu scopul de a deştepta cât mai mult interesul mirenilor pentru chestiuni bisericeşti”[729].

Principiul reprezentativ şi cel electiv

Şesan a considerat că trebuiau tratate împreună. Nefiind de acord cu principiul alegerii organelor inferioare bisericeşti (protopopi, parohi), acesta fiind admis doar în Mitropolia Ardealului, a socotit că procedase corect *Comisia de 15*, prevăzând excepția în această privință în Mitropolia Ardealului, unde principiul reprezentativ şi electiv avea să fie aplicat neschimbat şi în viitor[730].

Principiul participării mirenilor, în proporţie de 2/3 faţă de 1/3 clerici

Şesan a arătat că acest principiu a fost foarte controversat în *Comisia de* 15 care,

> „până în ultimul moment a cerut proporție egală pentru clerici şi mireni, lăsând însă neatins raportul numeric de 2/3 mireni pentru Mitropolia Ardealului. Între timp însă a intervenit însă convocarea Congresului bisericesc din Bucovina, în anul 1921, care cere raportul numeric de 2/3 mireni şi 1/3 clerici. Basarabenii au fost uşor câştigați pentru această părere, căci la ei s-a admis ca şi cântăreții bisericeşti să-şi aibă reprezentanții lor, iar aceşti cântăreți au caracter dublu, întrucât, după uzul Bisericii ruseşti... sunt priviți de basarabeni ca clerici, pe când de altfel sunt priviți ca mireni. Astfel stând lucrurile, Comisia de 15 a fixat raportul numeric de 2/3 mireni şi 1/3 clerici pentru întreaga Biserică (art. 6 din Dispozițiunile generale)”[731].

Organele de conducere ale Bisericii

Şi în privința acestora, a continuat Şesan, au existat discuții aprinse, chiar la Sinaia:

> „În fine, ne-am unit cu toții că în fruntea Bisericii, ca autoritatea cea mai înaltă şi ca suprem for stă **Sf. Sinod**, care rezolvă toate chestiunile bisericeşti de *orice natură* (art. 5 din Disp. generale). Aceste două cuvinte din urmă au reclamat multă cheltuire de energie, deoarece ardelenii nu puteau înțelege cu ce drept ar avea Sf. Sinod să rezolve şi chestiuni administrative şi legislative organizatorice, când în competența Sf. Sinod pot să cadă numai chestiuni curat spirituale, dogmatice şi simbolice. Spre a stabili şi mai precis principiul acesta, Comisia de 15 accentuează în art. următor (nr.6) că, pe lângă Sf. Sinod funcționează în viața administrativă, culturală, şcolară, fundațională şi episcopească a Bisericii **corporațiuni,** constituite din reprezentanții clerului şi ai poporului. În acest articol se accentuează că Sf. Sinod ia parte la întreaga viață bisericească, iar aceasta nu într-un rol inferior față de aceste corporațiuni, ci cel puțin în situație egală cu ele, exprimată prin cuvântul *pe lângă Sf. Sinod*.

---

728 *Ibidem*, p.44.
729 *Ibidem*, p. 47.
730 Valerian Şesan, *Reflexiuni...*, p. 51-52.
731 *Ibidem*, p. 53-54.

În ce priveşte cercul de competenţă al **Congresului eparhial**, Comisia de 15 a convenit ca hotărârile Congresului să se prezinte chiriarhului spre aprobare...
În ceea ce priveşte **Consiliul eparhial**..., aici s-a păstrat principiul Statutului Organic, că acest Consiliu, prezidat de episcop..., ia hotărâri definitive. Aici s-a luat în privire faptul că într-un cerc atât de restrâns, cum este Consiliul eparhial, unde în fiecare secţie, cea administrativă, şcolară şi economică, sunt cel mult câte doi referenţi salariaţi şi câte patru onorari, votul episcopului nu va suferi vreo ştirbire, mai ales din motivul că alegerea acestor consilieri de către Congresul eparhial trebuie aprobată de chiriarh, care are deci posibilitatea selecţionării"[732].

19.4. Deciziile Sf. Sinod referitoare la Proiect

Sf. Sinod a decis, în şedinţa din **7 noiembrie 1923** ca *Subcomisia celei de 15* să ia contact cu Guvernul în privinţa Proiectului, spre a stabili definitiv acordul între reprezentanţi şi să-l prezinte Parlamentului.

Mitropolitul primat a prezentat *Proiectul de Lege şi Statutul*, aşa cum au ieşit din dezbaterile *Comisiei de 15*, arătând că,

> „deşi apropierea de vederi a fost mai strânsă ca oricând, totuşi au mai rămas puncte de deosebire, care împiedică ca unitatea să fie desăvârşită. Am făcut în timp de patru ani tot posibilul... în bună înţelegere şi spre binele general… În scopul acesta, prezentăm aici alăturat atât Proiectul de Lege, cât şi de Statut, cu *rugămintea ca Sf. Sinod să ia act mai ales de dorinţele Bisericii ardelene* şi să se pronunţe asupra lor, având în vedere atât necesitatea de a constata ceea ce trebuie să rămână din vechea organizaţie bisericească pentru prevederea trebuinţelor speciale de acolo, iar de altă parte, ţinând cont de interesele superioare ale unităţii de stat, care cer legi cu caracter general"[733].

Decizia sinodalilor, aprobată în unanimitate, a prevăzut:

> „Sf. Sinod ia cu aprobare act despre aceea: Comisia de 15 a isprăvit atât Proiectul de Lege, cât şi Statutul, şi găseşte din partea sa foarte la loc hotărârea ultimă a acelei comisii, aprobată şi de dl. ministru al Cultelor de pe atunci, ca o subcomisie a ei... să continue discuţia cu reprezentanţii On. Consiliu de Miniştri, stabilind definitiv acele dispoziţii care interesează deopotrivă atât Biserica, cât şi Statul, ca astfel Proiectul şi Statutul să poată fi prezentate şi trecute prin Corpurile legiuitoare, în care privinţă s-a scris deja On. Minister de Culte"[734].

---

[732] *Ibidem*, p. 56-57.
[733] *Ibidem,* f. 112-113.
[734] *Ibidem,* f. 114.

20.
BISERICA BASARABIEI ŞI BOICOTAREA DISCUŢIILOR DE UNIFICARE

Am menționat în capitolul precedent că cei trei preoți basarabeni din *Comisia de 15* au refuzat să se mai prezinte la şedințe. Practic, basarabenii au boicotat tratativele de unificare. În capitolul acesta voi prezenta cauzele şi evoluția evenimentelor.

Încă de la început trebuie semnalat faptul că basarabenii au simțit o nemulțumire mai mare decât ardelenii. Cel puțin conducerea bisericească de la Sibiu îşi putea argumenta poziția pe statutul de Biserică autocefală a Mitropoliei ardelene. Biserica Basarabiei constituise însă o eparhie în cadrul Bisericii Ortodoxe Ruse, aflându-se sub conducerea Sf. Sinod rus. După Marea Unire, impresia generală a fost aceea că Arhiepiscopia Chişinăului intrase în subordinea Sf. Sinod de la Bucureşti, ca o arhiepiscopie din cadrul Bisericii Ortodoxe Române, în care urma să se aplice legislația religioasă din Vechiul Regat.

20.1. Chestiunea alegerii ierarhilor basarabeni

Arhiepiscopul Gurie Grosu

Curând după Unirea Basarabiei cu România, la 14 iunie 1918, episcopul Huşilor, Nicodim Munteanu, a fost numit locțiitor de arhiepiscop de Chişinău (în locul lui Anastasie Gribanovschi, care a părăsit Basarabia în mai 1918). Nicodim s-a retras de la conducerea arhiepiscopiei Basarabiei la 31 decembrie 1919. Iar „Sf. Sinod dădu delegație P.S. arhiereu Gurie să gireze afacerile până când se va face alegerea în mod definitiv". La 21 februarie 1920, Gurie a convocat un Congres bisericesc basarabean, în care a fost ales arhiepiscop.

În şedința Senatului, din 25 februarie 1920, Miron Cristea a prezentat situația din Basarabia, declarând drept ilegal Congresul bisericesc, „care nici pe timpul ruşilor n-avea dreptul de a alege episcop". A mai arătat că episcopul Nicodim al Huşilor, pe care Sf. Sinod de la Bucureşti îl numise provizoriu să conducă arhiepiscopia Basarabiei,

> „n-a putut sta acolo din cauza intrigilor. Plecând episcopul Nicodim, mitropolitul Moldovei a trimis în locul său pe arhiereul Gurie Botoşăneanul. Acum arhiereul Dionisie de la Ismail a ales ca arhiepiscop pe Gurie, iar pe sfinția sa ca episcop (citeşte o telegramă care anunță acest fapt). Socotesc că acest congres a depăşit atribuțiunile sale şi de aceea am cerut să mi se trimită legile şi actele, în virtutea cărora s-a făcut acea alegere. La sosirea actelor, de acord cu dl ministru de culte şi cu Sf. Sinod, vom cerceta cazul şi vom proceda în consecință"[735].

[735] Telegraful Român, nr. 13 din 27 februarie/11 martie 1920, p. 4.

Sf. Sinod de la Bucureşti, în ultima zi de şedinţă a sesiunii de primăvară (14/27 iunie 1920), a ales o comisie, alcătuită din mitropoliţii Miron Cristea, Nicolae Bălan şi Pimen Georgescu,

> „pentru a pleca la sfârşitul lunii august în Basarabia, spre a lua la cunoştinţă starea reală a lucrurilor din acea localitate. Sf. Sinod a admis principiul de a li se recunoaşte drepturile legale câştigate. Până la întocmirea proiectului de unificare a Bisericii din România, se menţine delegaţia dată lui Gurie de Sf. Sinod, de a-l reprezenta în Basarabia şi de a conduce afacerile bisericeşti de acolo, până la alegerea unui titular legal al scaunului văduvit, care alegere se va face prin reprezentanţii clerului şi poporului basarabean”[736].

Chestiunea alegerii lui Gurie s-a dezbătut şi în sesiunea de toamnă a Sf. Sinod. După cum remarca Telegraful Român,

> „în cercurile bisericeşti, părerea generală este că, după cum s-a lăsat transilvănenilor libertatea de a se alege după Statutul lui Şaguna, se vor respecta şi alegerile din Basarabia”[737].

Drept urmare, în şedinţa din 23 octombrie, sinodalii au decis recunoaşterea lui Gurie ca arhiepiscop[738]. În 1928 a fost ridicat la rangul de mitropolit.

Retragerea deputaţilor basarabeni din Colegiul electoral (29 martie 1923)

La 29 martie 1923 a avut loc întrunirea Marelui Colegiu Electoral, pentru alegerea titularilor unor scaune eparhiale vacante. Au fost aleşi Lazăr (Lucian) Triteanu la Roman, Gheorghe Niculescu la Buzău, Iacob Antonovici la Dunărea de Jos, Ilie Teodorescu la Constanţa, Visarion Puiu la Hotin şi Nectarie Cotlarciuc la Cetatea Albă. Conform legislaţiei bisericeşti din Vechiul Regat, Colegiul electoral era format din ierarhii Sf. Sinod, din deputaţii CSB, din parlamentari şi alţi demnitari ortodocşi. Însă:

> „Parlamentarii basarabeni au depus la Biroul Marelui Colegiu o declaraţiune, unde se protestează contra faptului că *se violează cu desăvârşire dreptul Bisericii basarabene de a-şi alege chiriarhii*. În semn de protest, parlamentarii basarabeni n-au participat la vot şi s-au retras din Marele Colegiu”[739].

20.2. *Uniunea clericilor* şi averea Bisericii basarabene

Însă o altă problemă a înrăutăţit relaţia dintre reprezentanţii Bisericii basarabene şi autorităţile centrale (politice şi bisericeşti) de la Bucureşti, anume situaţia materială a acestei Biserici provinciale. În timpul dezbaterilor pentru unificare în *Adunarea constituantă,* basarabenii au fost nemulţumiţi de intenţia comasării averilor bisericeşti şi administrarea acestora prin *Casa Bisericii*, precum şi de posibilitatea trecerii episcopiei Hotinului la Mitropolia Bucovinei[740].

---

[736] Telegraful Român, nr. 31 din 18 iunie/1 iulie 1920, p. 2.
[737] Telegraful Român, nr. 47 din 8/21 octombrie 1920, p. 5.
[738] Telegraful Român, nr. 48 din 15/28 octombrie 1920, p. 2.
[739] Telegraful Român, nr. 25-27, din 23 martie/5 aprilie 1923, p. 2.
[740] Acest fapt s-a şi întâmplat. Episcopia Hotinului a fost înfiinţată la 10 martie 1923. Reşedinţa ei a fost la Bălţi. Legea pentru organizarea BOR, din 1925, a prevăzut integrarea acestei eparhii în Mitropolia Bucovinei (art. 2). Dispoziţiile generale din proiectul *Ultimul din 1923* a prevăzut însă subordonarea acestei episcopii Mitropoliei Basarabiei.

Drept urmare, clericii basarabeni şi-au pus problema modului de împărțire a averii bisericeşti, care era administrată de Congresul preoților din Arhiepiscopia Basarabiei, în care făceau parte preoți din toată Basarabia. Erau averi comune, atât în bunuri imobile, cât şi mobile, îndeosebi lichidități, păstrate în bănci.

„Uniunea clericilor ortodocşi din Basarabia" şi averile arhiepiscopiei

La 21 mai 1922, *Adunarea generală* a preoțimii din Basarabia a decis înființarea *Uniunii clerului din Basarabia*, ca organizație cu personalitate juridică, din care au făcut parte 92% din preoții basarabeni. Motivul înființării acestei Uniuni a fost indicat chiar în primele patru articole din Statut:

- unirea clerului din Basarabia, pentru a desfăşura o activitate sistematică în viața bisericească, pastorală şi culturală;
- apărarea drepturilor juridice, economice şi profesionale ale Bisericii şi ale clerului;
- îngrijirea pentru propăşirea intelectuală, religioasă-morală a clerului şi a poporului ortodox, pe bază națională;
- îngrijirea pentru ajutorul material al pensionarilor, văduvelor şi orfanilor clerului din Basarabia, cât şi a tuturor membrilor Uniunii, în cazuri de nenorociri, furturi, incendii, boală îndelungată.

Important este faptul că tot în Statut s-au prevăzut şi sursele financiare:

> „Uniunea clericilor ortodocşi din Basarabia se foloseşte de toate drepturile de persoană morală şi juridică şi ca atare are drept: a) a agonisi averi imobile prin cumpărături, donații, testamente şi altele, şi a înstrăina; b) a înființa şcoli bisericeşti: primare, secundare şi superioare (şcoli spirituale de băieți şi fete, seminarii teologice şi academii, conform legilor existente ale Statului român); c) a înființa case de pensie, de împrumut, de înmormântare şi de ajutor pentru cler; d) a avea tipografie, hoteluri, magazine şi ateliere de obiecte bisericeşti, fabrică de lumânări şi alte industrii, cooperative, vinărie, orfelinate, aziluri, sanatorii şi alte instituții filantropice" (art. 5 din Statut).

Statutul *Uniunii* a permis folosirea şi a mijloacelor materiale ale eparhiei:

> „Mijloacele materiale pentru lucrările Uniunii pot fi acordate şi din sumele eparhiale, în urma hotărârilor Congreselor eparhiale, cu aprobarea chiriarhului"[741].

Hotărârile Adunării generale a *Uniunii*, din 30-31 mai 1922, au fost redactate în Procese verbale, iar *Consiliul de administrație al Uniunii* a întocmit un Referat pentru a-l prezenta Congresului general eparhial. Acest Consiliu de administrație a fost alcătuit din: Iconom. Mitrofor Alexandru Baltaga (preşedinte), Iconom Stavrofor Serghie Bejan, Iconom Stavrofor Teodosie Gavrilovici, Prot. Pavel Guciujna şi Pr. Vladimir Burjacovschi. Consiliul era controlat de o comisie compusă din trei cenzori, aleşi pe un an, şi anume: Prot. Rodion Piescu, Prot. Ioan Ştiucă şi Iconom Stavrofor Ioan Andronic[742].

---

[741] C. Cernăianu, *Conflictul cu Biserica Ortodoxă din Basarabia,* Tipografiile române unite, Bucureşti, 1923, p. 9.

[742] Serghie Melnic, *Preoțimea din Basarabia, de la începuturile ei şi până astăzi*, teză de doctorat în manuscris, susținută la Facultatea de Teologie „Andrei Şaguna" din Sibiu, 25 iunie 2007, sub îndrumarea Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, p. 154.

Conform Referatului Consiliului de administrație*,* Uniunea reprezenta o „organizație profesională a clerului ortodox din Basarabia", care avea scopul de a apăra drepturile individuale şi profesionale ale respectivului cler, „drepturile fiind bazate pe legile şi uzul din trecut".

Statutul a fost înregistrat şi autentificat la Tribunalul din Chişinău. Apoi, la 30 iunie 1922 s-a întrunit din nou Adunarea Generală a Uniunii, care a decis, în aşa-numitul *Proces verbal* nr. 34, trecerea a 18 tipuri de averi[743] în proprietatea *Uniunii clericilor basarabeni*, indicându-se şi motivul:

> „este ştiut că în Basarabia sunt averi proprii ale preoțimii, ale clerului, care au fost numai administrate până acum prin Congres, întrucât clerul nu era adunat laolaltă, într-o uniune a tuturor şi nu era clerul recunoscut în adunarea lor ca persoană juridică şi morală. Acum, împlinindu-se şi această nevoie şi existând Uniunea recunoscută ca atare, urmează după dreptate că averile clericilor eparhiei să treacă în stăpânirea şi conducerea de fapt a Uniunii".

Această măsură a fost îmbrățişată de totalitatea membrilor Congresului:

> „Congresul luând aminte la acest drept al clericilor din Basarabia, votează în unanimitate ca toate aceste averi, amintite mai sus, să treacă de azi înainte în stăpânirea efectivă (şi ca drept şi ca formă) a clericilor şi deci să fie administrate de *Uniunea Clerului ortodox din Basarabia*, prin Adunările sale Generale şi prin Consiliul de administrație. Celelalte averi vor fi administrate în viitor de Congresele eparhiale"[744].

Procesul verbal a fost aprobat de arhiepiscopul Gurie Grosu:

> „Toate averile şi instituțiile citate în acest Proces verbal au aparținut şi aparțin clerului, pe ruseşte *Duhovenstvn*, care în frunte cu chiriarhul formează ceea ce se numeşte *stăpânire eparhială.* Averile acestea au fost totdeauna sub supravegherea congreselor eparhiale, care până la 1905 se compuneau numai din preoți, iar după aceea şi din mireni. **Aprobăm înscrierea averilor juridiceşte după Consiliul Uniunii, cum este de facto** şi binecuvântăm comisiunea aleasă să păşească la îndeplinirea datoriei sale"[745].

Motivele acțiunii clericilor basarabeni

Se poate constata că preoțimea basarabeană a acționat cât se poate de hotărât şi de solidar. Preocupată de înțelegerea situației, redacția revistei Telegraful Român a dedicat mai multe articole acestui subiect.

> „Conflictul dintre Biserica basarabeană şi Statul român durează de 5 ani aproape. Ca să-i cunoaştem cauzele, trebuie să arătăm laturile morale şi

[743] Cele 18 tipuri de averi au fost: 1) Clădirile seminarului vechi din Chişinău; 2) Şcoala eparhială de fete din Chişinău; 3) Fabrica de lumânări bisericeşti, numită Fabrica eparhială de lumânări din Chişinău; 4) Hotelul *Suisse* din Chişinău; 5) Tipografia eparhială din Chişinău; 6) Voscobililinia din Chişinău; 7) Vinăria eparhială din Chişinău, ambele vii; 8) Casa emeritală din Chişinău; 9) Epitropia eparhială din Chişinău; 10) Orfelinatul preoțimii din Chişinău; 11) Casa eparhială din Chişinău; 12) Banca clericilor ortodocşi (Casa de împrumut) din Chişinău; 13) Atelierul de obiecte bisericeşti cu magazinul său din Chişinău; 14) Librăria clerului ortodox din Chişinău; 15), 16) şi 17) Şcoala spirituală de băieți Chişinău, Ismail, Edineț; 18) Casa de ajutor reciproc din Chişinău (*Ibidem*, p. 11). Prezentarea detaliată a acestor „18 tipuri de averi", la S. Melnic, *op. cit.*, p. 163-167.

[744] C. Cernăianu, *Conflictul cu Biserica Ortodoxă din Basarabia,* p. 11.

[745] C. Cernăianu, *Conflictul cu Biserica Ortodoxă din Basarabia,* p. 12.

psihologice care au produs acest conflict. Preoţimea basarabeană este acuzată de a se fi organizat în asociaţie independentă, *Uniunea clericilor ortodocşi* şi că în această calitate şi-a însuşit averile şi bunurile de care dispunea Biserica basarabeană. Faptul este într-adevăr în contrazicere cu legile Statului şi cu canoanele bisericeşti, şi el a fost săvârşit sub imboldul ideilor revoluţionare care au bântuit Rusia şi care puneau dreptul de asociaţie, de soviet, mai presus de orice"[746].

O primă cauză a fost **frica de secularizare**:

„Preoţimea din Basarabia explică bineînţeles altfel hotărârea de a se organiza în *soviet* şi de a pune mâna pe averile bisericeşti. Însuşi arhiereul Gurie declarase că hotărârea aceasta izvorăşte tocmai din tendinţe opuse: Teama că prefacerea statului va duce la acapararea tuturor averilor obşteşti, deci şi ale Bisericii, a îndemnat preoţimea de a şi-i le însuşi sub forma unei proprietăţi colective, care ar scăpa de urmările confiscării şi naţionalizării"[747].

Trebuie ţinut cont de faptul că basarabenii fuseseră oarecum puşi în gardă de **reforma agrară din Basarabia**[748]. Am amintit deja cum, la Congresul preoţimii din februarie 1923, de la Bucureşti, preotul Ion Andronic s-a referit la

„situaţia de sărăcie în care au fost aduse Bisericile şi mănăstirile Basarabiei prin legea agrară. Din cauza aceasta, toate şcolile care fiinţau pe lângă mănăstiri, s-au desfiinţat"[749].

Telegraful Român a semnalat această teamă:

„Reforma agrară care reducea proprietatea preotului şi-l făcea mai sărac, l-a hotărât să-şi asigure pe altă cale posibilitatea de a exista. Şi cum averile bisericeşti îi garantau preotului şi educaţia copiilor săi şi îi asigura şi bătrâneţea, interesul preoţimii era ca ea să fie stăpână pe averile bisericeşti şi să le dea o mai mare extindere. Luarea însă în stăpânire a averilor bisericeşti şi administrarea lor cereau ca autoritatea acelor care făcuseră acel gest să fie garantată contra unui amestec în viitor a puterii Sinodului sau Statului. De aici odată cu organizarea Uniunii preoţimii basarabene, se încep lupte pentru întărirea drepturilor acestei organizări"[750].

Totodată, teama că statul român ar fi putut realiza o secularizare a fost cauzată şi de **religiozitatea scăzută a funcţionarilor din Vechiul Regat**:

„Constatarea ce o făcea Biserica basarabeană în ceea ce priveşte situaţia Bisericii şi a preotului în Regat, spiritul puţin religios de care era însufleţit românul venit de peste Prut, brutalizarea şi umilinţele la care au fost supuşi

---

[746] Telegraful Român, nr. 62 din 1/14 august 1923, p. 1 (articolul *Statul şi Biserica basarabeană*).
[747] *Ibidem*.
[748] *Reforma agrară* pentru Basarabia a fost votată de Senatul României în 10 martie 1920, legea prevăzând exproprieri integrale, între altele, pentru mănăstirile din străinătate, iar exproprieri parţiale pentru mănăstirile locale (peste 50 ha), pământurile bisericeşti, peste suprafaţa de 100 hectare, precum şi alte proprietăţi comunale (M. Ştirban, *Din Istoria...,* p. 201). Despre urmările reformei agrare în Basarabia, Boris Buzilă, *Din istoria vieţii bisericeşti din Basarabia*, Chişinău-Bucureşti, 1996, p.262-263, apud S. Melnic, *op. cit.*, p. 161.
[749] *Desbaterile Congresului preoţesc ţinut la Bucureşti în februarie 1923,* p. 27.
[750] Telegraful Român, nr. 63 din 4/17 august 1923, p. 2 (articolul *Statul şi Biserica basarabeană*).

mulți slujitori ai Bisericii de către organele administrative şi militare, au mărit şi mai mult tendința acelora care nu voiau amestecul Statului român în Biserica basarabeană şi voiau deci crearea unei fortărețe care să poată rezista asupririi şi care a şi fost acea *Uniune a clericilor basarabeni*”[751].

Reacţia autorităţilor politice şi bisericeşti de la Bucureşti

Reacția Guvernului român a fost deosebit de dură. Sesizat că „s-ar petrece nereguli în chestia averilor bisericeşti în Basarabia, şi chiar înstrăinări din această avere către societăți particulare sau persoane private”[752], Ministerul Cultelor a instituit o comisie juridică de cercetare. Conducerea Arhiepiscopiei Basarabiei însă nu a colaborat cu aceasta, iar comisia a prezentat Ministerului un raport, din care reieşea concepția existentă la Bucureşti că averile Arhiepiscopiei Basarabiei constituiau averi publice, aparținătoare întregii Biserici Naționale:

> „Asistăm astfel în Basarabia la un fenomen din cele mai grave, mai reprobabile şi mai prejudiciabile Bisericii şi Statului român, acel al **transformării situațiunii juridice a unor averi din publice şi aparținătoare întregii Biserici naționale, ca instituțiune de stat, în particulare**, însuşite arbitrar de Uniunea preoților, instituțiune fără caracter oficial legal… Față de isprăvile îndrăznețe ale preoțimii basarabene atât de dăunătoare unității bisericeşti precum şi suveranității naționale a Statului român, Guvernul central nu mai poate rămâne nici un moment în neacțiune, ci e dator să intervină, cu toată autoritatea sa, pentru a pune capăt acestei stări de lucruri anarhice, înturnând ordinea şi legalitatea… în concordanță cu cerințele regimului constituțional românesc”[753].

Ministerul a cerut Sf. Sinod să elucideze chestiunea. Sf. Sinod, în şedința din 16 decembrie 1922, după cercetările efectuate de către o *comisie sinodală,* a declarat drept ilegală trecerea averilor eparhiale în proprietatea Uniunii clericilor. A analizat *Memoriul* trimis de clerul basarabean şi a emis o *Hotărâre,* pe care a trimis-o episcopului Chişinăului şi al Hotinului (în 31 decembrie 1922). În *Hotărâre* se preciza că:

> „Sf. Sinod… nu înțelege să încurajeze Biserica Basarabiei în pornirile ei greşite, care *nu concordă cu situațiunea juridică în care se află astăzi această Biserică* şi care ar putea să o pună în stare de necanonicitate şi de ilegalitate,… Trecerea averilor bisericeşti din Basarabia, bunăoară de către Congresul eparhial local, în proprietatea Uniunii clericilor ortodocşi din Basarabia, Sf. Sinod o găseşte necanonică şi ilegală şi o socoteşte nulă şi neexistentă…. Nelegal deci şi necanonic a procedat Congresul eparhial când şi-a atribuit dreptul de proprietate asupra averilor bisericeşti din Basarabia şi le-a transmis în această calitate Uniunii clerului ortodox basarabean”[754].

---

[751] Telegraful Român, nr. 62 din 1/14 august 1923, p. 2. A se vedea şi articolul, deosebit de dur şi acuzator la adresa comportamentului oficialităților româneşti în județele dintre Prut şi Nistru: *Religiozitatea în Basarabia,* în „Biserica Ortodoxă Română“, ser. II, an XLI, 1923, nr. 6, p. 465-468.

[752] Telegraful Român, nr. 66 din 15/28 august 1923, p. 2.

[753] C. Cernăianu, *Conflictul cu Biserica Ortodoxă din Basarabia,* p. 6-7.

[754] *Ibidem,* p. 5-6.

Arhiepiscopia Basarabiei a răspuns la 27 ianuarie 1923:

> „Vă rugăm să binevoiţi a cunoaşte I.P.S. Stăpâne că Vă aducem desăvârşita asigurare şi linişte în privinţa acelor averi. Că anume asupra Uniunii clericilor din Basarabia s-au trecut numai averile tagmei duhovniceşti ale preoţilor şi cântăreţilor, şi nu averile bisericeşti”[755].

Sf. Sinod a trimis respectivul răspuns Ministerului Cultelor care a deferit cazul justiţiei[756]. Ziarul *Viitorul* prezenta, în nr. din 14 octombrie 1923, că:

> „Întreaga avere bisericească este administrată de conducătorii preoţilor după bunul lor plac, însuşindu-şi sume foarte mari sub formă de salarii, diurne, comisioane, fonduri pentru editare de ziare… Veniturile bisericeşti **sunt deturnate** de la destinaţia lor în **folosul personal** al preoţilor în general şi al unora din ei în special; S-au făcut şi înstrăinări din avere la particulari. **Zilnic noi nereguli se descoperă**”[757].

Ca primă măsură, Guvernul l-a suspendat din funcţie pe Constantin Tomescu, secretarul Consistoriului arhiepiscopesc. Apoi au urmat percheziţii şi confiscări de acte. Basarabenii au fost contrariaţi de această reacţie a Bucureştilor, întrucât se considerau în drept, dat fiind faptul că ei se aflau încă sub incidentul legilor ruseşti până la votarea Legii unificării bisericeşti, în timp ce partea română nu putea concepe un asemenea grad de autonomie şi autoguvernare. La 1 octombrie 1923, arhiepiscopul Gurie a dat o declaraţie publică, apărând poziţia clerului şi dreptul acestuia de a fi proprietar al fabricii de lumânări din Chişinău[758]. Iar zece zile mai târziu, cei trei preoţi basarabeni s-au retras din *Comisia de 15*, boicotând discuţiile de unificare bisericească (precum am arătat în capitolul 18.1.).

Revista *Luminătorul* a apărat poziţia basarabeană, de fapt a Congreselor eparhiale sau preoţeşti:

> ”Averile şi instituţiile eparhiale, care de la început şi până ieri s-au administrat şi s-au exploatat pentru interesele învăţământului, în şcolile clericale de însăşi preoţimea, nu pot să fie decât ale acestei preoţimi...
>
> Averile eparhiale împreună cu instituţiile eparhiale întotdeauna s-au administrat şi s-au exploatat de către congresele eparhiale. Aceste Congrese reprezentau interesele tagmei preoţeşti în conducerea şi reglarea nevoilor sale materiale şi culturale, pe cât aceste nevoi se legau de şcoli şi de instituţii de binefaceri. Preoţimea, organizându-se într-un singur corp clerical, prin Congresele sale eparhiale şi şcolare, au chemat la viaţă şi au administrat mai multe instituţii, dezvoltând totodată o viaţă economică, necesară pentru întreţinerea instituţiilor sale... N-ar fi de uitat şi faptul că averile şi instituţiile preoţeşti s-au înfiinţat nu în afară, ci anume în sânul Bisericii locale. Şi dacă zicem că ele aparţin preoţimii, care le-a agonisit şi le-a înfiinţat, apoi nu înţelegem aceasta în sensul direct, că ele sunt ale preoţilor – ele sunt ale preoţimii şi nu ale preoţilor, adică nu ale indivizilor, clerici, ci ale massei clericale, massă care n-are nici

---

755 Telegraful Român, nr. 66 din 15/28 august 1923, p. 2-3 (artic. *Averile bisericeşti din Basarabia*).
756 *Ibidem*.
757 C. Cernăianu, *Conflictul cu Biserica Ortodoxă din Basarabia,* p. 4.
758 „Luminătorul”, nr. 21 din 1 octombrie 1923, p. 61.

personalitate, dar care capătă caracteristica sa numai prin aparţinerea Bisericii. Consideraţiile acestea sunt un motiv serios ca să putem vorbi de o bază canonico-bisericească în administrarea şi exploatarea averilor şi instituţiilor eparhiale de către Congrese împreună cu chiriarhul local”[759].

În pofida acestui fapt, Sf. Sinod de la Bucureşti a rămas pe poziţie, decizând din nou, în sesiunea de primăvară, a anului 1924, că

„averea eparhiei Chişinăului şi Hotinului, în patrimoniul *Uniunii clerului ortodox basarabean* trebuie restituită Bisericii din Arhiepiscopia Basarabiei. Averile despre care este vorba sunt create de organele bisericeşti în frunte cu arhiepiscopul, ca factor de drept al puterii spirituale şi materiale, şi primite din mila lui Dumnezeu şi aprobarea regală, iar nu din bunăvoinţa unei uniuni particulare. Sinodul a cerut Ministerului de Culte să execute imediat această hotărâre”.

Soluţia propusă de Sf. Sinod a fost însă respinsă de basarabeni, inclusiv de arhiepiscopul Gurie, care a publicat o nouă declaraţie, în care a contestat afirmaţia că averile aflate în chestiune ar fi fost „create de organele bisericeşti”:

„Averile bisericeşti din Basarabia au fost adunate de cler, iar veniturile lor au fost destinate şi întrebuinţate pentru educaţia copiilor clericilor, preoţii şi cântăreţii bisericeşti, în şcolile clericale. Până acum întreţineam: Seminarul teologic şi şcolile spirituale din Chişinău, Ismail şi Edineţ. De asemenea şcoala eparhială de fete din Chişinău. Copiii clericilor primeau în aceste şcoli întreaga întreţinere. Din veniturile acestor averi, noi ajutam văduvele şi orfanii clericilor şi făceam faţă nevoilor de tipărire a lucrărilor bisericeşti”[760].

Din cele afirmate de Gurie, rezulta că proprietăţile bisericeşti din Basarabia aparţinuseră diferitelor instituţiuni, între care: Casa arhierească, Seminarul teologic, Mănăstirea Dobruşa. Administrarea şi dreptul de uzufruct asupra acestora ar fi aparţinut exclusiv clerului, sub supravegherea chiriarhului respectiv. Gurie a mai explicat că, întrucât clerul nu constituia persoană juridică, unele averi fuseseră cumpărate de cler pe numele unora din reprezentanţii lor, ca persoane private, dar veniturile acelor proprietăţi fuseseră folosite în interesul comun. După Unire însă, Congresul eparhial din Basarabia a decis înfiinţarea *Uniunii clericilor,* organizaţie care, ca personalitate juridică (în urma înscrierii ei la Tribunal), putea dobândi averi. Cu acceptul chiriarhului, acele averi care înainte fuseseră înscrise pe numele unor persoane private, au fost trecute pe numele Uniunii clericilor:

„S-a procedat astfel pentru că Congresul eparhial stabilise că aceste averi nu sunt ale Bisericii, ci numai ale clerului”[761].

Gurie, solidar cu preoţimea basarabeană, a mai declarat că atât Sf. Sinod, cât şi Guvernul de la Bucureşti fuseseră înştiinţate asupra acestor acţiuni, însă, fără să întreprindă cercetări mai amănunţite, au decis că averile trebuiau retrocedate Bisericii. Exista însă impedimentul că această retrocedare nu se putea pune în practică imediat, deoarece nici Eparhia nu dobândise încă personalitate juridică.

[759] „Luminătorul“, 1924, nr.1/1924, p.35-39.
[760] *Ştiri din Basarabia*, în *Luminătorul*, an LVII 1924, nr. 7, p. 69-70.
[761] *Ibidem,* p. 70.

În această situație, Sf. Sinod, în ședința din 21 iunie 1924, la care au luat parte şi ministrul de Culte şi Arte (Al. Lapedatu), precum şi ministrul de Justiție, în acord cu chiriarhii basarabeni, au luat decizii cu privire la averile bisericeşti din Basarabia, şi la administrarea acestora până la Legea unificării bisericeşti:

> „1 Se instituie în Basarabia un *Consiliu episcopal*, compus din reprezentanții canonici locali, arh. Gurie de Chişinău, Visarion de Hotin şi Nectarie de Cetatea Albă., care Consiliu va primi toate actele şi titlurile de proprietate a tuturor averilor, pentru care vor întări cu semnături proprii;
> 2 Aceste averi vor fi administrate de o *Eforie locală* în numele întregii Biserici din Basarabia. Această *Eforie* va fi formată din câte trei membri ai fiecărei eparhii, adică câte doi clerici şi un mirean, numiți de chiriarhii lor. Această *Eforie* va lucra sub conducerea *Consiliului episcopal*;
> 3 Eforia aceasta este provizorie şi va administra averile până la Legea de unificare bisericească, conform principiului de autonomie bisericească, consfințit de Constituția în vigoare;
> 4 În 30 de zile de la primirea acestei hotărâri, fiecare membru al Consiliului episcopal va înştiința Sf. Sinod şi Ministerul de Culte şi Arte că s-au conformat hotărârii luate şi au numit *Eforia*;
> 5 Orice întârziere va aduce după sine răspunderea celor vinovați. Această hotărâre va fi adusă de Ministerul de culte şi Ministerului de justiție pentru ca acesta să înlesnească executarea ei[762].

Arhiepiscopul Gurie a cerut Sfântului Sinod o amânare a întregii chestiuni pentru o perioadă de o lună de zile; chiar şi episcopul Vartolomeu a susținut această amânare[763], dar ministrul de justiție a insistat punerea cât mai rapidă în practică a acestor măsuri.

Şi cum nu s-a reuşit amânarea cu o lună a acestor demersuri, la 9 iulie 1924 a fost constituit *Consiliul episcopal*, cadru în care chiriarhii din acest Consiliu, în prezența reprezentanților organelor de justiție, respectiv a lui Constantin Climescu, procuror general al Curții de apel Chişinău şi a lui I. C. Rozin, prim procuror la Tribunalul din Chişinău, s-a trecut la executarea practică a hotărârii sinodale din 21 iunie 1924, prin Ordinului Ministerului de Justiție, nr. 35.468 către Parchetul general al Curții de Apel Chişinău.

Cu această ocazie s-a încheiat un **Proces verbal**, prin care s-a stabilit trecerea averilor din stăpânirea societății *Uniunea clerului ortodox din Basarabia* în proprietatea *Consiliului episcopal.* La inventarierea acelor averi (acte şi titluri de avere, precum şi numerarul aflat la fiecare administrație), începute în 10 iulie 1924, Consiliul episcopal avea să fie reprezentat de arhiepiscopul Gurie de Chişinău[764]. Din partea Parchetului general din Chişinău a fost însărcinat I. C. Rosin, iar din partea *Uniunii clericilor* a participat ic. mitr. Alexandru Baltaga, preşedinte al societății *Uniunea clerului din Basarabia*, cel care apus la dispoziția prim-procurorului toate actele pentru inventariere, registrele şi titlurile de proprietate pe care *Uniunea* le deținea în baza Procesului verbal nr. 34 din 30 iunie 1922.

---

762 *Proces verbal,* în *Luminătorul*, an LVII, 1924, nr. 28, p. 3-4.
763 ABM Mateiu 551, f. 119.
764 *Proces verbal,* în *Luminătorul*, an LVII, 1924, nr. 28, p. 4.

În Raportul prim procurorului către Parchetul general din Chişinău, din 21 iulie 1924, a anexat şi 19 Procese verbale prin care au fost inventariate toate averile, actele, registrele şi titlurile de proprietate, alături de numerarul existent în casa fiecărei administrații. În data de 22 iulie 1924, C. Climescu a preluat toate actele de averi de la Uniune şi le-a predat Consiliului episcopal, instituit de Sfântul Sinod prin hotărârea sa din 21 iunie 1924.

La 22 iulie 1924 s-a încheiat un **Proces verbal**, semnat de reprezentanții organului de justiție, de cei trei ierarhi (arhiepiscopul Gurie al Chişinăului, Visarion al Hotinului şi Nectarie al Cetății Albe-Ismail, conform actului semnat la 8 iulie 1923) precum şi de membri ai Consiliului societății *Uniunea clericilor ortodocşi din Basarabia*: Al. Baltaga, Sergiu Bejan, Teodosie Gavrilovici, protopopul Teodor Dumbravă prin preotul Andrei Ostapov şi Vladimir Burjacovschi, ca secretar al *Uniunii*[765].

A fost înființată o *Eforie*, alcătuită din câte trei membri ai fiecărei eparhii (Chişinău, Cetatea-Abă şi Hotin), cu câte doi clerici şi un mirean. Totodată s-a întocmit şi un Regulament al *Eforiei bisericeşti pentru administrarea averilor eparhiilor din Basarabia,* în 16 paragrafe, care stabilea organizarea şi administrarea averilor, sub control *Consiliului episcopal*[766].

Deşi a fost deposedată de averi, *Uniunea clericilor din Basarabia* şi-a continuat activitatea şi, la fel ca în trecut, a reuşit şi după predarea averilor către *Eforia* centrală eparhială, creşterea patrimoniului Eparhiei[767].

[765] *Proces verbal,* în *Luminătorul*, an LVII, 1924, nr. 28, p. 5-7.
[766] *Compunerea Eforiei,* în *Luminătorul*, an LVII, 1924, nr. 28, p. 8.
[767] *Referatul păr. Ic. mit. A. Baltaga despre lichidarea datoriilor cu Banca de scont din Odesa,* în *Luminătorul*, an LXI, 1928, nr. 4, p. 32-41.

21.
BISERICA DOMINANTĂ ŞI BUGETUL STATULUI. INTERPELAREA EPISCOPULUI V. STĂNESCU

În ultimele zile ale anului 1923, deci la doar câteva luni după votarea Constituției României Mari, episcopul Vartolomeu Stănescu a prezentat, în Senatul României, o interpelare cu privire la discrepanțele vădite în repartizarea, de la Bugetul de Stat, a fondurilor pentru diferitele Biserici. Episcopul Vartolomeu a întrebat cum era posibil că, din cele 229 milioane lei alocate Cultelor, aproximativ 70 mil. au fost acordate celor patru milioane de cetățeni, reprezentând cultele eterodoxe, în timp ce pentru cei peste 14 mil. de ortodocşi au fost acordate aprox. 159 mil. lei. În urma unui calcul sumar, episcopul a demonstrat că, în timp ce la un milion de ortodocşi reveneau 9 mil. lei, la un milion de credincioşi catolici (de ambele rituri – latin şi bizantin) reveneau 18 mil. lei. Chiar şi cultul islamic avea o dotație mai bună, deoarece la 1 mil. de musulmani erau repartizați 10 mil. lei.

În al doilea rând, episcopul Vartolomeu a atras atenția asupra faptului că exista inegalitate şi în privința celor patru Biserici Ortodoxe provinciale, cărora le erau repartizate cele 159 mil. (dintre acestea, Biserica Bucovinei, având Fondul religionar, ieşea din calcul). Din datele prezentate de episcopul Vartolomeu în cursul interpelării, poate fi alcătuit următorul tabel cu discrepanțele în dotația acordată de la Bugetul de Stat Cultelor din România Mare, în 1923[768]:

Nr. crt.	Cultul	Nr. Chirirahii	Suma Buget Personal (lei)	Suma Buget Chelt. Materiale (lei)
1	Ortodox /V. Regat	8	1.356.000	303.000
2	Ortodox /Ardeal	5	1.703.900	1.270.000
3	Uniți	4	919.000	219.000
4.	Protestanți	3	305.000	445.000

Răspunsul ministrului Alexandru Lapedatu (29 decembrie 1923)

Ministrul a răspuns încă la 29 decembrie 1923, iar cuvântarea sa a fost publicată n Monitorul Oficial din 13 februarie 1924, iar apoi şi într-o broşură de 34 de pagini. Acest fapt denotă seriozitatea celor afirmate de episcopul Vartolomeu Stănescu în interpelare, privind dubla dezavantajare a BOR din Vechiul Regat față de: 1) celelalte confesiuni din Transilvania; 2) Ortodoxia ardeleană. Desigur că răspunsul nu putea fi uşor de dat.

Dificultatea în care a fost pus ministrul Lapedatu rezultă şi din faptul că, în prima jumătate a răspunsului său, s-a referit la relația dintre Biserică şi Stat în Vechiul Regat, încercând să justifice secularizarea lui Cuza. Prin aceasta dovedea că se simțea, în calitate de reprezentant al Statului român, în culpă!

[768] Telegraful Român, nr. 14 din 14/27 februarie 1924, p. 2-3.

„Se afirmă mereu – şi afirmaţia aceasta este privită de mulţi ca un adevăr istoric necontestat, ca un fel de dogmă – că prin secularizarea averilor mănăstireşti de la 1863, Biserica naţională a fost adusă în situaţie grea, din punct de vedere material şi moral, în care s-ar fi găsind şi azi, deoarece statul n-a făcut nimic sau prea puţin pentru ridicarea ei la nivelul la care ar trebui să fie... Mi se impune, ca ministrul al Cultelor şi ca istoric, să arăt că afirmaţia despre care e vorba, numai în parte este întemeiată şi că, în împrejurările în care a avut să se organizeze şi să se dezvolte, Statul român a făcut pentru Biserica sa mai mult decât se spune şi se crede de obicei”[769].

În continuare, Lapedatu a încercat să demonstreze că secularizarea nu a fost atât de rea, deoarece a readus ţării mănăstirile închinate. Nu a pomenit defel deturnarea de fonduri din 1860, dând au fost desfiinţate Casele Centrale bisericeşti. Apoi, a prezentat bunăvoinţa Statului român care s-a înduplecat să îmbunătăţească situaţia materială a preoţimii, prin Legea clerului mirean, din 1893, iar mai apoi chiar şi situaţia materială a Bisericii întregi, prin înfiinţarea Casei Bisericii în 1902.

Inegalitatea – rezultat al preluării cheltuielilor bugetare de la vechile regimuri

După lunga prezentare istorică, privitoarea la grija serioasă a Statului român faţă de Biserica sa naţională, ministrul Lapedatu a fost nevoit să ajungă în sfârşit la *chestiune*, fiind nevoit să recunoască anomaliile:

„În acelaşi timp, examinând bugetul Cultelor, am constatat şi anomaliile pe care le cuprinde şi pe care Prea Sfinţia Sa le-a semnalat de la această tribună, ce priveşte mai întâi inegalitatea de salariu a preoţilor ortodocşi din cele patru părţi ale ţării: Vechiul Regat, Transilvania, Bucovina şi Basarabia, şi ce priveşte disproporţia sumelor pe care Statul le acordă Bisericilor eterodoxe faţă de Biserica ortodoxă…”.

Care era însă cauza acestei anomalii? Lapedatu a răspuns:

„Nu trebuie să se uite că bugetul, cel puţin al Cultelor, şi azi, cinci ani după Unire, se resimte încă de modul alcătuirii sale iniţiale, de pe vremea când fiecare din noile provincii îşi avea bugetul său propriu, în care încadrările s-au făcut după normele existente sub fostele regimuri dominante în fiecare din ele. Aceste bugete au fost cuprinse, cum se ştie, în bugetul unic al Ministerului, dar tot separat şi în alcătuirea lor anterioară, care se vădeşte, cum s-a arătat, şi azi, când cheltuielile noilor provincii sunt contopite cu cele ale ţării vechi”[770].

Cu alte cuvinte, ministrul Lapedatu a recunoscut că, dacă BOR din Vechiul Regat primea mai puţini bani de la Buget decât celelalte confesiuni din ţară, ba chiar decât Mitropolia Ortodoxă a Transilvaniei, cauza era aceea că şi înainte de Marea Unire, aceste Biserici primeau sumele respective, care au fost apoi preluate în bugetul României Mari.

În cap. 1.1. al acestei lucrări, am prezentat sumele acordate de Guvernul de la Budapesta, ca dotaţie, confesiunilor din Ungaria, la începutul secolului XIX. Arhiepiscopia ortodoxă a Transilvaniei primea aproximativ aceeaşi sumă ca şi

[769] Al. Lapedatu, *Statul şi Biserica. Cuvântare rostită în Senat la 20 decembrie 1923*, Bucureşti, Tipografia Cărţilor Bisericeşti, 1924, p. 3.
[770] *Ibidem,* p. 25.

Episcopia reformată, în pofida faptului că ortodocşii români din Ardeal erau de două ori mai mulți ca reformații maghiari. Din cele afirmate de Lapedatu, reiese că aceste dotații au continuat să fie plătite, după 1918, de Guvernul de la Bucureşti. Astfel se explică una din inegalitățile semnalate de Varatolomeu Stănescu.

Interesant este însă faptul că, deşi dezavantajată, Ortodoxia ardeleană primise de la Guvernul maghiar mai mult decât primise BOR din Vechiul Regat de la Guvernul de la Bucureşti. Într-adevăr, structura organizatorică a Mitropoliei ardelene a fost superioară celei a BOR din Vechiul Regat, fapt semnalat şi de Gh. Ciuhandu. Cancelariile eparhiale din Mitropolia transilvană aveau angajați 38 de clerici, în timp ce Biserica din Vechiul Regat doar 11 clerici, alături de 50 de salariați inferiori.

Nr Crt.	Chiriarhia	Nr. asesori consist.	Nr. secre tari	Nr. Direc tori	Nr. Sub-Direc tori	Nr. Secre tari	Nr. revi zori	Nr. arhi vari	Nr. regis tratori	Alt perso nal	Total
1	**Mitr. Transilv.**	13	4	-	-	-	-	-	-	-	**17**
2	Arh. Sibiu	4	-	-	-	-	-	-	-	-	4
3	Ep. Caransebeş	3	-	-	-	-	-	-	-	-	3
4	Ep. Arad	3	-	-	-	-	-	-	-	-	3
5	Ep. Oradea	3	-	-	-	-	-	-	-	-	3
1	**Mitrop. Ungro-Vlahiei**	-	-	1	1	1	1	1	1	3	9
2	**Mitrop. Moldovei**	-	-	1	1	-	1	1	1	3	8
3	Ep. Argeş	-	-	1	-	-	1	-	-	3	5
4	Ep. Buzău	-	-	1	-	-	1	-	-	3	5
5	Ep. Dun. Jos	-	-	1	-	-	1	-	1	3	6
6	Ep. Huşi	-	-	1	-	-	1	-	-	3	5
7	Ep. Râmnic	-	-	1	-	-	1	-	1	4	7
8	Ep. Roman	-	-	1	-	-	1	-	-	3	5
	Total Regat	-	-	8	2	1	8	2	2	25	**50**[771]

Nr. crt.	Chiriarhia	Nr. total angajați	Dintre care clerici
1	Mitropolia Ardealului		38[772]
2	Arhidieceza Blajului	58[773]	45
3	Mitropolia Ungro-Vlahiei şi Moldovei (împreună)	50	11

Administrația eparhială din Ardeal, finanțată înainte, în mare parte, de Guvernul maghiar, a trebuit, după 1918, să fie preluată de Guvernul român:

„Ce priveşte faptul că pentru cancelariile episcopeşti din Transilvania se cheltuiesc sume mult mai mari, iată cum se explică: Biserica noastră de dincolo este mult mai larg organizată în ce priveşte cadrele ei decât Biserica din Vechiul Regat, pentru că ea îndeplinea, în viața națională, funcțiuni pe care dincoace le îndeplinea anumite instituțiuni de stat, funcțiuni bisericeşti, şcolare, culturale, sociale. Cu aceste cadre largi a primit Statul român Biserica națională de peste Carpați şi, admițând chiar că ele nu mai îndeplinesc în totul atribuțiile de mai înainte, nu este bine să le modificăm pe cale bugetară, ci trebuie să aşteptăm legea de unificare a

[771] Gh. Ciuhandu, *Reorganizarea Centrelor noastre ierarhice…,* p. 39.
[772] Erau 21 preoți în Consistorii şi 17 preoți în şcoli, Gh. Ciuhandu, *Reorganizarea Centrelor noastre ierarhice…,* p. 48.
[773] Gh. Ciuhandu, *Reorganizarea Centrelor noastre ierarhice…,* p. 43.

> Bisericii noastre, lege care, cum am zis, trebuie să vină şi care va stabili uniformitatea de organizare şi de funcţionare a vieţii noastre bisericeşti”[774].

Salarizarea personalului bisericesc

În ceea ce priveşte salarizarea preoţilor, Vechiul Regat se afla însă într-o situaţie mai bună decât Transilvania, astfel că preoţii ardeleni ar fi dorit o egalizare a salariilor. Au reuşit doar, datorită intervenţiilor energice ale lui Nicolae Bălan, ca, încă de la mijlocul anului 1920, congrua să fie menţinută la aceeaşi sumă, la un curs de schimb de 1 la 1, „adică câte coroane, atâţia lei”.[775] Desigur, preoţii ardeleni ar fi dorit salarii mai mari. Însă, spre decepţia ministrului Lapedatu, cei din Vechiul Regat nu erau de acord cu aşa ceva:

> „M-am izbit însă, în ce priveşte egalizarea salariilor, de o dificultate, la care, mărturisesc, nu mă aşteptam şi care a fost, pentru mine, o adevărată decepţie: N-am găsit, acolo unde credeam că voi găsi mai multă înţelegere pentru această chestiune, îndemnul sperat. Căci acolo, în Sf. Sinod, când am spus că salariile preoţilor din Transilvania trebuie egalizate cu acelea ale preoţilor din ţara cea veche, fiind acestea o chestiune nu numai de echitate, ci şi de ordin moral şi naţional, mi s-a obiectat că Biserica română din Transilvania primeşte, proporţional, mult mai mult de la Stat decât cea din Regat, ceea ce de altfel, s-a arătat cu cifre scoase din buget, şi aici în Senat, de acelaşi PS Episcop”[776].

Dar iată salarizarea ierarhilor şi a clericilor, în trei dintre Bisericile provinciale româneşti:

	Vechiul Regat		Mitrop. Transilvaniei		Mitrop. Bucovinei	
	1872[777] lei/an	1893[778] lei/an	1875 cor/an	1915 cor/an	1875 cor/an	1907 cor/an
Mitropoliţi	36.996	36.996	24.000[779]	24.000	30.000	36.000
Episcopi	18.492	18.492	12.000	12.000	-	?
Vicari	?	3.120[780]	6.000	6.000	7.200	15.000[781]
Consilieri	-	-	2.400	>3.000[782]	>4500	9.000
Protopopi	?	?	?	>3.000	4.800	9.000
Preoţi	<200[783]	600-2.400	?	800-1.600[784]	1.400[785]	2.800-4.300[786]

---

[774] *Ibidem,* p. 27.

[775] *Dotaţia clerului,* în „Telegraful Român“, nr. 52 din 12/25 noiembrie 1920, p. 1. La începutul primului război mondial, cursul valutar dintre leul românesc şi coroana austro-ungară era de 1 la 0,95 – deci aproape paritar (Lorenz Sievert, “Beiträge zur Gewichts- und Geldgeschichte Siebenbürgens. 12-20. Jhd.“, în *Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde*, an. 15 (86), 1992, nr. 2. p. 144). Când a fost introdus leul în provinciile alipite la România Mare, s-a folosit un curs de 1 leu = 2 coroane (spre nemulţumirea generală a populaţiei, care şi-a văzut economiile bancare reduse la jumătate).

[776] Al Lapedatu, *Statul şi Biserica.* Cuvântare rostită în Senat la 29 decembrie 1923*,* Bucureşti, 1924, p. 20-21.

[777] Salarii stabilite prin *Legea sinodală din 1872,* (Chiru C. Costescu, *Colecţiune de Legi…,* p. 43).

[778] Salarii stabilite în funcţie de pregătire şi locaţie (urban sau rural), de *Legea clerului mirean* din 1893.

[779] În 1915, mitropolitul ortodox de la Sibiu avea un salariu anual de 24.000 cor. (dintre aceştia 8000 erau plătiţi din Bugetul de Stat, iar 16.000 din impozitul bisericesc plătit de fiecare familie ortodoxă – aşa-numita *sidoxie*). Episcopii vicari de Arad şi Caransebeş primeau salarii de 12.000 cor. (asigurate din impozitele bisericeşti ale credincioşilor). (Onisifor Ghibu, *Viaţa şi organizaţia bisericească…,* p. 55-56).

[780] Episcopii locotenenţi (vicari) din Vechea Românie abia primeau un salariu lunar de 260 lei (deci 3120 lei anual), după cum s-a plâns în şedinţa Sf. Sinod din 24 octombrie 1912 episcopul locotenent Sofronie Craioveanu (cf. *BOR*, an XXXVI, 1913, nr. 4, p. 41).

[781] Isidor Onciul, *Fondul Religionariu gr.or….*, p. 743). Dat fiind faptul că între 1875-1907 salariile preoţilor parohi s-au dublat, presupunem că tot la fel au crescut şi salariile consilierilor eparhiali din Bucovina (ajungând deci în jur de 15.000 cor. vicarul şi între 8000-10.000 cor. asesorii şi protopopii).

[782] Salariile au rămas aceleaşi, doar că s-au adăugat gradaţii (cuincuinale).

Pe de o parte, se poate remarca diferențele de salarizare între cele trei Biserici provinciale prezentate. Situația cea mai bună au avut-o preoții bucovineni, al căror salariu minim era de 2800 cor. (în timp ce salariul mediu din Bucovina a fost, pe la 1900, de 500-600 cor. anual), în timp ce în Mitropolia transilvană au existat cele mai mici venituri preoțești. Trebuie însă specificat faptul că situația din Transilvania şi Bucovina a fost diferită de cea din Vechiul Regat, în sensul că în fostele provincii ale monarhiei dualiste exista Congrua, statul completând veniturile obținute de preoți din parohie (inclusiv taxele stolare), asigurându-se astfel fiecărui preot, de aceeaşi pregătire, acelaşi venit, indiferent de starea materială a parohiilor. În Vechiul Regat exista un salariu fix de la Stat, peste care preoții îşi suplimentau veniturile din diferite taxe stolare şi produse naturale obținute din parohie (astfel că existau discrepanțe uneori destul de mari între diferiții preoți parohi).

*

În pofida salarizării precare a preoților ardeleni, totuşi Biserica ardeleană, în ansamblul ei, primea de la stat proporțional mai mult decât cea din Vechiul Regat. Vinovată pentru aceasta era evident politica bisericească a Guvernelor antebelice din Bucureşti. Tocmai de aceea, ministrul Lapedatu a sărit în ajutorul Statului român, considerând ca fiind un act imoral şi nepatriotic criticarea politicii guvernamentale de la Bucureşti, în comparație cu cea din vechea Ungarie Mare:

> „Socotesc că este cel puțin inoportun să venim noi, care cunoaştem greutățile de tot felul întru care acest Stat s-a constituit şi s-a dezvoltat, să-l depreciem şi să-l discredităm, afirmând că nu a avut pentru Biserica sa națională nici măcar înțelegerea şi solicitudinea pe care au avut-o față de această Biserică stăpânirile străine sub care au robit frații de curând eliberați...
>
> Dacă poporul românesc de dincolo şi-a putut organiza şi dezvolta, întru împrejurări atât de vitrege, o Biserică bine şi luminat condusă şi susținută şi care se găseşte astăzi la un nivel superior aceleia din Regat, aceasta se datoreşte numai şi numai vredniciei lui şi nicidecum sprijinului străin”[787].

Conştient de discrepanțele dintre sumele acordate de Statul român diferitelor culte şi Bisericilor provinciale din România Mare, ministrul Lapedatu a promis

---

[783] În 1876, din totalitatea preoților din eparhiile sufragane, aprox. 14,7% nu primeau deloc salariu, iar 75,7% primeau un salariu mai mic de 200 lei pe an, sumă total insuficientă subzistenței (Ioan Gh. Savin, *Biserica română...,* p. 70).

[784] Salarii diferite în funcție de pregătire, prin *Legea Congruei* (*Articolul de Lege XIV din 1898 şi XIII din 1909 despre întregirea venitelor parohiale - Congrua*, Sibiu, 1910; O. Ghibu, *op.cit.*, p. 55).

[785] Stabilite de *Decizia imperială* din ianuarie 1875 (D. Boroianu, *op. cit.,* p. 431).

[786] În 1907 li s-a stabilit un salariu de 2800 cor. pe an, la care se mai adăugau cinci gradații a câte 300 coroane la fiecare cinci ani. Astfel, un preot cu vechime de 25 de ani avea un salariu anual de 4300 cor., la care se adăuga folosirea casei parohiale şi 24 fălci de pământ ca sesie parohială (I. Nistor, *Istoria Bisericii din Bucovina...,* p. 190-191).

[787] *Ibidem,* p. 31-32.

remanierea bugetului şi a normelor de salarizare. Însă această acțiune trebuia precedată de o analiză mai amănunțită a situației materiale a confesiunilor:

> „Această lucrare nu se poate face decât după aceea a constatării veniturilor pe care preoții le au şi le folosesc din averile proprii ale Bisericilor pe care le deservesc şi, după aceea, a întocmirii, pe baza acestor constatări, a unor noi norme, nu de salarizare, ci de compeltare a veniturilor personalului clerical”[788].

Precum se va putea constata în cap. 24, ministrul Lapedatu a revenit cu aceeaşi problemă în Parlamentul României, în timpul dezbaterilor Legii de Unificare bisericească, din 1925.

---

[788] *Ibidem*, p. 24.

22.
DEFINITIVAREA PROIECTELOR DE LEGE ŞI STATUT (1924-1925)

În luna octombrie 1923, reprezentanţii celor patru Biserici provinciale au ajuns, în sfârşit, la un acord privind proiectul de unificare bisericească. Aşadar, unificarea bisericească se întrevedea la orizont. În mesajul regal, prin care s-a deschis sesiunea de toamnă (1923) a Parlamentului, au fost anunţate mai multe proiecte de legi care aveau să fie depuse de Guvern spre votare, printre care şi Proiectul de Unificare bisericească[789]. După doar două săptămâni a avut loc o remaniere de guvern, în fruntea Ministerului Cultelor şi Artelor ajungând Alexandru Lapadatu. Acesta a întârziat însă depunerea proiectului, motivând că proiectul *Ultimul din 1923* nu corespundea prevederilor ***Constituţiei din 1923***, fiind întocmit „cu eludarea principiului de căpetenie impus prin Constituţie viitoarei organizaţiuni bisericeşti – unitatea de conducere şi organizare”[790]. Anume, Comisia de 15 şi Constituanta

> „au admis a se introduce, din spirit de reciprocă concesiune a organizaţiilor bisericeşti, în opoziţie una faţă de alta, multe şi importante deosebiri şi excepţiuni ale legii”[791].

Lapedatu a enumerat cinci astfel de excepţii:

- Adunările reprezentative din Vechiul Regat, Basarabia şi Bucovina să fie constituite parte prin alegeri directe (Adunările protopopeşti), parte prin delegaţie (Adunările eparhiale şi CNB), în timp ce în Ardeal s-a menţinut peste tot alegerea directă (art. 6);
- Ierarhii să fie aleşi în Transilvania de Adunarea eparhială, iar în restul ţării de CNB alături de Adunarea eparhială a episcopiei vacante (art. 9 Dispoziţii generale);
- Mitropolia Ardealului să rămână şi pe mai departe în cadrele Statutului Organic, în timp ce celorlalte Biserici provinciale li s-a impus Statutul nou (art. 30 Statut);
- Adunarea eparhială din Bucovina să cuprindă şi doi reprezentanţi ai patronilor (art. 40 Statut);
- Membrii Consistoriilor spirituale eparhiale din Vechiul Regat şi Bucovina să fie numiţi de către ierarh, iar în Transilvania şi Basarabia să fie aleşi de Adunările eparhiale, cu aprobarea episcopului.

789 Telegraful Român, nr. 81 din 3/16 octombrie 1923, p. 1.
790 Alexandru Lapedatu, *Expunere de motive la Legea şi Statutul...*, p. 15.
791 *Ibidem*, p. 14.

Din acest motiv, Proiectul a trebuit revizuit „prin punerea de acord a principiilor constituționale cu cele ierarhice şi prin precizarea raporturilor dintre Stat şi Biserică”. Lapedatu a recunoscut că era foarte greu ca:

> „pe baza principiului de la care derogase Comisiunea de unificare, să se găsească pentru toate chestiunile în care Bisericii din Transilvania i se admisese situațiuni excepționale, să se găsească, zic, soluțiuni care să împace atât principiul unității de organizare cât şi exigențele de care trebuie să se țină seama ale Bisericii de peste munți”[792].

Această revizuire a fost făcută de Al. Lapedatu, în numele Ministerului de Culte, după care a prezentat-o, spre dezbatere *Subcomisiei de şapte*, în 1924.

Între timp, în toamna anului 1923, în Mitropolia Transilvaniei încetaseră mandatele deputaților congresuali aleşi în anul 1920 pentru CNB din 1921. De aceea, Consistoriul mitropolitan a decretat la 21 septembrie 1923 noi alegeri pentru CNB din 14 octombrie 1924. În Arhidieceză alegerile s-au desfăşurat în 25 noiembrie (faza I) şi 2 decembrie (faza II)[793]. De asemenea, încetaseră şi mandatele deputaților sinodali, din legislatura 1921-1923. De aceea, Consistoriile diecezane din Ardeal au decretat alegeri sinodale. Cele din Arhiepiscopia Sibiului s-au desfăşurat la 21 martie (deputați din cler) şi 24-31 martie 1924 (deputații mireni)[794].

22.1. Ingerinţa politică în alegerile sinodale la Arad

Cu prilejul acestor alegeri s-a semnalat la Arad ingerința autorităților politice județene (din PNL), motiv pentru care mai mult de jumătate din deputații declarați aleşi (16 dintre ei clerici) au renunțat la mandate, iar Sinodul a fost dizolvat. Cei 16 clerici au trimis episcopului Ioan Papp o adresă-protest față de ingerința factorului politic:

> „Având să se facă alegerile pentru restaurarea Sinodului eparhial, administrația politică (şi mai ales cea din județul Arad, începând de la prefectul județului şi până la notarii satelor), dimpreună cu unele din organele polițieneşti de Stat, s-au amestecat în alegeri, pe față şi într-un mod neobişnuit de silnic până acum, violând libertatea morală şi constituțională a credincioşilor alegători. Înşişi alegătorii au fost terorizați în unele părți ale diecezei, prin fel de fel de presiuni, să-şi dea votul pentru *candidații partidului liberal*, după cum se spunea deschis. Pentru caz de acomodare, li se puneau în vedere hatâruri pământeşti şi represiuni în caz de nu votau cum li se cerea.
>
> În chipul aceasta, rolul organelor politice, administrative şi polițieneşti, care ne-au influențat alegerile sinodale, este de două ori funest, vătămând ele, în aceeaşi vreme, spiritul pozitiv de largă şi dreaptă libertate morală, care stă la temelia afirmării libere a organizației noastre bisericeşti şi tulburând şi concepțiile morale, liber practicate până aici în viața noastră bisericească.

---

792 Lapedatu, *Legea şi Statutul…,* Cernica, 1925, p. 16.
793 Telegraful Român, nr. 87 din 24 octombrie/6 noiembrie 1923, p. 1-2.
794 Telegraful Român, nr. 19 din 2/15 martie 1924, p. 1.

Drept aceea, fără privire la credințele politice ale altora sau chiar şi ale noastre, noi detestăm orice fel de pornire care alterează libertatea noastră bisericească... De aceea, în semn de protest împotriva violentării Constituției noastre bisericeşti şi a libertății credincioşilor noştri, precum şi împotriva duhului zavistnic care vrea să se furişeze acum şi în viața noastră bisericească, subsemnații punem la mâinile P.S. Voastre, ca şi episcop şi prezident al Sinodului eparhial, mandatele noastre de deputați sinodali, rugându-Vă cu adânc respect să binevoiți a lua contactul cu organele superioare bisericeşti, spre a reclama să nu se mai aducă pe viitor asemenea necinstire numelui Domnului nostru Iisus Hristos şi legii noastre bisericeşti"[795].

22.2. CNB din Ardeal (octombrie 1924)

Condamnarea ingerinţei politice de la Arad

Ingerința factorilor politici în alegerile interne bisericeşti a îngrijorat conducerea bisericească de la Sibiu, deoarece putea constitui un precedent periculos. Astfel, CNB a emis în această privință, în şedința a IV-a, din 15 octombrie, conclusul:

„Congresul ia act cu adâncă întristare de faptul că în cazul de față s-a încălcat din partea organelor administrative ale Statului Constituția şi autonomia BOR din Ardeal. În consecință, în temeiul datoriei impuse lui prin art. 154, pct. 1, al Statutului Organic, de a se îngriji de susținerea libertății religionare şi a autonomiei BOR, Congresul reprobă şi respinge orice ingerință şi orice atac venit de oriunde şi din partea oricui împotriva constituției şi autonomiei asigurată prin lege"[796].

În continuare, conclusul congresual l-a condamnat pe ministrul Cultelor, Al. Lapedatu, pentru faptul că trimisese o adresă episcopului Ioan Papp (în care, pe de o parte, îl întreba despre măsurile luate pentru funcționarea Consistoriului diecezan după dizolvarea Sinodului şi, în al doilea rând, îşi exprima părerea să convoace noi alegeri sinodale, pentru mandatele la care deputații aleşi renunțaseră). CNB a considerat că ministrul

„a trecut peste sfera sa de atribuție, ingerându-se în drepturile rezervate exclusiv organelor executive şi legislative instituite de Statutul Organic".

Interesant este faptul că acum, cu prilejul acestui vot din CNB, s-a manifestat şi prima divergență de opinii din interiorul episcopatului Mitropoliei ardelene. Cei doi noi episcopi ai Mitropoliei, Roman Ciorogariu de la Oradea şi Nicolae Ivan de la Cluj au depus un vot separat, în care au ținut să ia apărarea ministrului Lapedatu, considerând că adresa acestuia nu putea fi taxată drept

„o ingerință nepermisă, câtă vreme... s-a oprit la această părere, fără să fi făcut şi dispoziții care ar fi putut vătăma autonomia Bisericii. Deci, pentru votul Măritului Congres, nu luăm nici o răspundere!"[797].

---

[795] Telegraful Român, nr. 38 din 10/23 mai 1924, p. 3.
[796] *Protocolul Congresului... 1924*, conclus 47, p. 34-35.
[797] *Ibidem,* Anexa D, p. 131.

Discutarea problemei unificării bisericeşti

Se poate înţelege aşadar că problema autonomiei bisericeşti şi limitele ei au fost intens dezbătute la CNB din 1924. Or, acest CNB a avut pe ordinea de zi şi discutarea chestiunii unificării bisericeşti. În cuvântarea de deschidere a Congresului, în 14 octombrie dimineaţa, Nicolae Bălan şi-a exprimat bucuria pentru faptul că se apropia de finalizare opera de unificare bisericească:

> „În decursul discuţiilor ce au urmat cu multă stăruinţă până acum, s-au apropiat concepţiile şi ne găsim pe punctul de a da forma definitivă Statutului de organizare al Bisericii. Proiectul va fi prezentat la timpul său şi măritului Congres Naţional Bisericesc şi sper să avem satisfacţia de a vedea într-însul principiile largii noastre autonomii şi organizaţii democratice, cu participarea tuturor forţelor vii la conducerea Bisericii"[798].

Apoi, în a doua şedinţă, din 14 octombrie seara, a fost votată o Comisie specială de unificare a Bisericii, din care au făcut parte patru clerici (Filaret Musta, G. Popovici, Andrei Horvath şi Ion Lupaş) şi opt mireni (Lucian Borcia, V. Branişte, Aurel Ciobanu, N. Comşa, G. Dobrin, S. Dragomir, Petru Groza, Aurel Lazăr, Ioan Marghita, V. Moldovan şi Nicolae Zigre)[799].

În şedinţa IV, din 15 octombrie după amiază, chestiunea unificării a fost abordată şi în Raportul Consistoriului către Congres (raport emis în şedinţa plenară a Consistoriului din 11 octombrie 1924). Dat fiind faptul că noua Constituţie prevedea obligativitatea unei legi uniforme şi unitare de organizare bisericească, pe tot cuprinsul României, Consistoriul mitropolitan ceruse ministrului Cultelor, Al. Lapedatu, ca proiectele de lege să fie trimise şi organului de drept al Mitropoliei Ardealului (Consistoriul mitropolitan), pentru a se pronunţa asupra aceluia, înainte de a fi prezentat Parlamentului. Consistoriul mitropolitan a declarat că, până în ziua începerii lucrărilor Congresului, proiectele de lege nu fuseseră încă trimise[800].

Chestiunea unificării a fost dezbătută în şedinţa VIII, din 17 octombrie după amiaza. Silviu Dragomir, raportorul Comisiei speciale de unificare, a prezentat un act al Consistoriului mitropolitan, privitor la chestiunea unificării. Neexistând documente recente din partea organelor centrale, CNB a decis:

> „Congresul ia act de lucrările comisiunii congresuale pentru unificarea Bisericii şi acordă o nouă delegaţie acestei comisiuni, menţinând hotărârile sale de sub nr. 61 şi 67 din anul 1920 şi 85 şi 101 din 1921, pentru a se înfăptui cât mai în

---

798 *Ibidem,* Anexa B, p. 115-116.

799 *Ibidem,* conclus 11, p. 14-15.

800 „Consistoriul mitropolitan a cerut dlui ministru de Culte, ca proiectele de lege ce va pregăti în această materie să ni le comunice în prealabil, ca organele în drept ale Mitropoliei noastre să se poată pronunţa asupra lor înainte de a fi prezentate Corpurilor legiuitoare. Până în prezent, aceste proiecte nu ni s-au comunicat" (*Ibidem*, Anexa C, p.120-121). Raportul mai consemna faptul că autorităţile consistoriale de la Sibiu au cerut Ministerului, printr-o adresă din 22 octombrie 1922, ca nu doar proiectele privind unificarea, ci toate cele privitoare la culte şi la relaţiile interconfesionale din România să fie trimise Consistoriului din Sibiu „spre a ne putea pronunţa asupra lor în raportul intereselor noastre încă înainte de a fi prezentate Corpurilor legiuitoare (*Ibidem*, p. 127-128). În acea perioadă mai preocupa Biserica ardeleană şi situaţia şcolilor confesionale şi salarizarea preoţilor.

grabă marea operă de unificare bisericească, şi *aşteaptă **în permanenţă** propunerile Comisiunii, rezervându-şi dreptul de a decide*"[801].

Anunţat fiind Congresul ardelean de către *Comisia de 15,* că persistau dezacorduri cu privire la modul de alegere a mitropoliţilor şi episcopilor, deputaţii congresuali au decis operarea unor modificări în *Statutul Organic* la art. 146[802] şi 155[803], în favoarea Congresului Naţional Bisericesc central:

> „Congresul scoate din vigoare art. 146 şi 155 din *Statutul Organic* şi în locul acelora enunţă:
> **§ 146**: Congresul Naţional Bisericesc se compune din 25 reprezentanţi din cler şi 50 reprezentanţi mireni, prin urmare fiecare eparhie alege la Congres câte cinci deputaţi din cler şi câte zece dintre mireni.
> **§ 155**: Pentru alegerea de mitropolit şi arhiepiscop, Congresul se compune din 150 deputaţi, la care Arhidieceza ia parte cu jumătate, iar celelalte eparhii împreună, cu cealaltă jumătate din numărul stabilit. Arhidiecezanii vor lua parte la Congresul electoral cu 60 membri ai Sinodului arhidiecezan"[804].

Aşadar, în aşteptarea documentelor de la Minister, privitoare la unificarea bisericească Congresul s-a declarat în permanenţă (cf. conclus. 94).

22.3. Lucrările *Subcomisiei de 7* pentru unificarea Bisericii

Abia după încheierea lucrărilor CNB de la Sibiu, s-a întrunit şi *Subcomisia de 7*, prima şedinţă având loc luni, 27 octombrie 1924. Au participat la lucrări: mitropolitul primat, episcopii Gurie şi Vartolomeu, apoi Clement Popovici, Valeriu Branişte, dar şi ministrul Lapedatu. Acesta a prezentat *Proiectul de Lege*, declarând că era tot cel vechi al Bisericii (adică *Ultimul din 1923*), însă cu unele modificări, „care nu schimba economia celui vechi". De fapt, proiectul propus cuprindea 38 de articole (în loc de 24)[805].

O altă şedinţă a avut loc vineri, 31 octombrie. De această dată au participat, alături de ministrul Lapedatu, mitropoliţii Miron Cristea, Pimen Georgescu şi Nicolae Bălan, episcopul Vartolomeu al Râmnicului şi Valeriu Branişte.

---

[801] *Protocolul Congresului… 1924*, conclus 94, p. 67-68.

[802] § 146 „CNB constă din 30 de reprezentanţi din cler şi 60 reprezentanţi mireni; prin urmare fiecare dieceză trimite la congresul naţional-bisericesc câte 10 deputaţi din cler şi câte 20 din mireni. Dintre deputaţii mireni ai diecezei Caransebeşului 10 revin confiniului militar. Mitropolitul şi episcopii sufragani, ca atare, sunt membrii congresului".

[803] § 155: „Pentru alegerea de mitropolit şi arhiepiscop, congresul se compune din 120 de deputaţi la care arhidieceza concură cu jumătate, iar celelalte eparhii împreună cu cealaltă jumătate din numărul fixat; prin urmare pentru numărul prezent al eparhiilor, arhidieceza concură cu 60, iar eparhia Aradului şi a Caransebeşului cu câte 30 de deputaţi, aleşi după modalitatea descrisă în § 148. Se înţelege că arhidiecezanii aleg în fiecare cerc electoral câte doi deputaţi, şi dacă mandatul deputaţilor pentru congresul mai dinainte aleşi încă nu a expirat, se fac alegeri noi numai pentru numărul care mai lipseşte. În congresul compus în felul acesta pentru alegerea mitropolitului, episcopii sufragani, dacă nu sunt aleşi deputaţi, nu au vot la alegerea mitropolitului.

[804] *Protocolul Congresului… 1924*, conclus 95, p. 68-69.

[805] ABM Mateiu 551, f. 98.

„Proiectul întocmit de ministrul al Cultelor a satisfăcut în general cerinţele reprezentanţilor celor patru Biserici Ortodoxe..., afară de două capitole mai însemnate, şi anume: chestia sistemului viitor de alegere al chiriarhilor şi caracterul spiritual şi administrativ pe care trebuie să-l aibă în noua organizaţie unitară mitropoliile.
Asupra acestor două chestiuni s-au desfăşurat dezbaterile, ajungându-se la înţelegere în sensul de a se asigura prin Lege cât mai multe garanţii pentru alegerea cea mai potrivită şi mai nepărtinitoare a vlădicilor care, după noua lege, nu vor mai fi aleşi ca până acum de Marele Colegiu Electoral.
În ce priveşte caracterul Mitropoliilor, s-a ajuns la înţelegerea ca prin noua lege să aibă un caracter de autoritate ierarhică superioară, spirituală şi canonică, dezrădăcinându-le de atribuţiile administrative actuale, nădăjduindu-se astfel să se înlesnească conducătorilor Bisericii noastre dominante mai multă iniţiativă şi putinţa de îndrumare şi educaţie religioasă spre dezvoltarea şi înflorirea credinţei strămoşeşti” [806].

Cu alte cuvinte, *Proiectul de Lege* a fost admis unanim, cu excepţia lui Valeriu Branişte, care s-a opus prevederilor Art. 8 şi 12 (modul de alegere al mitropoliţilor şi episcopilor), şi a declarat că le va supune Congresului ardelean. Apoi, în şedinţele din 3-4 noiembrie 1924, a fost examinat *Proiectul de Statut*, fiind admis cu mici modificări[807].

22.4. Sesiunea Sf. Sinod din noiembrie 1924

Sesiunea de toamnă a Sf. Sinod s-a deschis în ziua de luni, 17 noiembrie 1924. Au participat din partea Guvernului ministrul Lapedatu, secretarul general V. Ispir şi directorul Cultelor, Stancu Brădişteanu. Ministrul s-a arătat adânc mişcat de modul cum ierarhii „au contribuit la întocmirea *Anteproiectului* de unificare, pentru ca el să dea, potrivit Constituţiei, organizaţia unitară a Bisericii”[808]. În continuare, a anunţat că *Proiectul* şi *Statutul* se aflau la tipar, astfel că după câteva zile putea să le prezinte Sf. Sinod, spre a-şi spune ultimul cuvânt (în numele Vechiului Regat, Bucovinei şi Basarabiei!), urmând ca apoi să-l trimită şi CNB de la Sibiu, aflat în permanenţă. Şi-a exprimat speranţa că în curând marea operă de unificare bisericească avea să devină o realitate[809].

Versiunea tipărită a celor două proiecte au fost prezentate de Lapedatu în şedinţa din 26 noiembrie. Au fost citite articol cu articol. Din nou, ajungându-se la ***Art. 12***, episcopul Roman Ciorogariu a cerut menţinerea alegerii episcopului de către Eparhie şi nu de Congresul general de la Bucureşti. Ministrul Lapedatu a motivat imposibilitatea acceptării dorinţei Bisericii ardeleneşti prin obligaţia respectării Constituţiei, care impunea asigurarea uniformităţii.

[806] Telegraful Român, nr. 77 din 7 noiembrie 1924, p. 2.
[807] ABM Mateiu 551, f. 98.
[808] Telegraful Român, nr. 80-81 din 21 noiembrie 1924, p. 2.
[809] ABM Mateiu 551, f. 99.

În şedinţa din 27 noiembrie au fost discutate Art. 13-19, iar în următoarea zi, a fost citit în întregime *Proiectul de Lege* de 42 articole, aprobându-se cu modificări minore. Apoi, în alte trei zile a fost citit întregul Statut, fiind aduse doar câteva modificări (1 decembrie – art. 1-24; 2 decembrie – art 25-151, 3 decembrie – art. 152-183. La finalul lucrărilor, ministrul Lapedatu a mulţumit participanţilor. A afirmat apoi că urmau să mai fie operate mici modificări de către Guvern[810].

22.5. Sesiunea Sf. Sinod din 4-7 februarie 1925

La **4 februarie 1925**, s-a întrunit din nou în şedinţă Sf. Sinod. Sinodalii au decretat ridicarea BOR la rang de **Patriarhat**. A fost, cu adevărat o zi şi o acţiune epocală, fapt pentru care Tit Simedrea (viitorul mitropolit al Bucovinei, între anii 1940-1945) a fost însărcinat să redacteze un volum special, dedicat evenimentului. Tot Tit Simedrea (directorul Cancelariei Sf. Sinod între anii 1923-1925) a rezumat, la 19 ianuarie 1925, la cererea mitropolitului primat, pentru şedinţele Sf. Sinod lucrările de unificare bisericească desfăşurate între 1919-1924[811].

Într-adevăr, cel mai important argument pentru înfiinţarea Patriarhatului l-a constituit unificarea celor patru Biserici provinciale româneşti, dintre care trei autocefale, fapt menţionat nu doar în cuvântarea ministrului Lapedatu[812], ci şi în Enciclica Sf. Sinod către Bisericile Surori Ortodoxe.

În aceeaşi şedinţă, în care a fost proclamată Patriarhia română (4 februarie), Miron Cristea a prezentat ultimele îndreptări care au fost aduse de Guvern Proiectului de Lege şi Statutului, menţionând că aceste modificări „nu păgubesc economia veche”. Mai importante erau, potrivit lui Cristea, următoarele trei modificări: a) modalitatea investirii cu putere legală a Proiectului; b) caracterul facultativ al Adunărilor protopopeşti; c) restabilirea celor trei instanţe de judecată (a se vedea mai jos). Episcopul Lucian Triteanu (fostul apărător al şcolilor şaguniene împotriva statificării guvernamentale – v. cap. 17.2) a propus ca, în semn de solidaritate cu Guvernul, în Senat să nu se opereze nici o modificare Proiectului şi a cerut ca toate chestiunile controversate să se decidă în acea şedinţă, minoritatea urmând să se supună majorităţii[813]. Însufleţirea sa pro-guvernamentală s-a datorat probabil şi faptului că mitropolitul Ardealului zăcea în spital la Viena, iar venerabilul episcop de Arad, Ioan Papp trecuse, la 21 ianuarie 1925, la cele veşnice...

În şedinţa din **7 februarie 1925**, ministrul Al. Lapedatu a asigurat că s-au mai făcut unele modificări neesenţiale în Proiectul de lege, precum şi câteva schimbări de ordin stilistic în redactare, din partea Guvernului.

---

810 *Ibidem,* f. 99-100.
811 *Ibidem,* f. 119.
812 „Cu excepţia Arhiepiscopiei Basarabiei, care făcea parte din Biserica rusească, cele două mitropolii..., aceea a Ardealului şi aceea a Bucovinei, au intrat în unitatea română ca Biserici autocefale” (Tit Simedrea, *Patriarhia românească. Acte şi documente*, Bucureşti, 1925, p. 32-33).
813 ABM Mateiu 551, f. 100.

22.6. Viziunea juristului Arhiepiscopiei Sibiului privind Proiectele de unificare bisericească

Mitropolitul Ardealului Nicolae Bălan nu a fost prezent la şedinţa Sf. Sinod din februarie 1925. Revista „Telegraful Român" nota în 7 ianuarie că mitropolitul plecase cu o zi înainte, pe timp de două-trei săptămâni, la Viena, spre a-şi căuta de sănătate"[814]. La 17 ianuarie, revista nota că mitropolitul a fost supus, la 14 ianuarie, la Sanatorul Fürth din Viena, unei operaţii care a „succes deplin", astfel că sănătatea ierarhului era „pe deplin satisfăcătoare şi în afară de orice pericol"[815]. La 28 ianuarie, revista publica „ştiri îmbucurătoare" despre convalescenţa mitropolitului, anume că „nici în decursul şi nici după operaţie, nu s-a ivit o complicaţie"[816]. O lună mai târziu, oficiosul Arhiepiscopiei sibiene menţiona că mitropolitul „cu sănătatea deplin restabilită, se va înapoia la reşedinţa sa"[817]. Aici a sosit la 26 februarie, după ce se oprise o zi la Arad „ca să ia contact cu factorii bisericeşti ai eparhiei rămasă văduvită şi să îndrume pregătirile pentru alegerea unui nou îndreptător la cârma eparhiei"[818].

În lipsa mitropolitului, apărarea tradiţiei şaguniene a fost preluată de venerabilul jurisconsult al Arhiepiscopiei sibiene, Ioan de Preda. În mai multe articole din Telegraful Român s-a preocupat atât de menţinerea principiului constituţional în Proiectul de Statut, cât şi de aspectul relaţiei Biserică-Stat şi al respectării autonomiei bisericeşti în proiectul Legii de unificare bisericească.

După o prezentare succintă a tratativelor pentru unificare bisericească şi în legătură cu articolele critice, redactate de el în anul 1921 cu privire la Anteproiect (v. cap. 9 din această lucrare), Ioan de Preda şi-a exprimat mulţumirea că

> „noul proiect de lege şi noul statut de organizare a BOR se abate de la dispoziţia aceea a proiectului din 1921, care concentra toată puterea şi toată autoritatea în mâna Sf. Sinod episcopesc... Cu vie satisfacţie, constat din nou că atât noul proiect de lege, cât şi statutul de organizare a BOR au abandonat sistemul absolutistic, ce-l acceptase ancheta şi Comisia de la 1921 şi au restabilit din nou, şi acum pentru întreaga Biserică, sistemul inaugurat de Statutul Organic şagunian, în înţelesul căruia, Biserica se conduce de corporaţiunile şi oficiile ei legal instituite, în frunte ce episcopul sau locţiitorul acestuia"[819].

Totuşi, Ioan de Preda şi-a exprimat unele observaţii mai critice:

- Consiliul Central Bisericesc, forul executiv central, adică al CNB, urma să fie alcătuit din 15 membri, dintre care doar cei 5 clerici erau salarizaţi. „Prin

[814] Telegraful Român, nr. 3 din 7 ianuarie 1925, p. 3.
[815] Telegraful Român, nr. 5 din 17 ianuarie 1925, p. 2.
[816] Telegraful Român, nr. 8 din 28 ianuarie 1925, p. 2.
[817] Telegraful Român, nr. 15 din 25 februarie 1925, p. 2.
[818] Telegraful Român, nr. 16 din 28 februarie 1925, p. 1.
[819] Ioan de Preda, *În chestia unificării organizaţiei noastre bisericeşti*, în Telgraful Român, nr. 7, din 24 ianuarie 1925, p. 2.

urmare, ei vor administra întreaga Biserică, iar mirenii vor forma a cincea roată la car, de care te foloseşti numai în caz de lipsă";

- Obligaţia ca toţi consilierii eparhiali, precum şi hotărârile Adunărilor eparhiale să aibă nevoie de aprobarea episcopului. „Această dispoziţie e cu atât mai lipsită de temei, cu cât episcopul e preşedintele Adunării eparhiale şi ca atare are posibilitatea de a opri chiar, prin suspendarea şedinţei, aducerea de concluse care, după părerea sa, ar servi în detrimentul Bisericii";
- Nespecificarea clară a raportului dintre Biserică şi Stat: „Aş fi dorit să se ştie hotărât: ce dă şi ce pretinde Statul de la Biserică. Şi îndeosebi: cum îşi va exercita Statul dreptul de control în afacerile bisericeşti... Un neajuns pentru Biserică însă este dacă nu i se dă ei dreptul de a-şi putea executa hotărârile sale cu ajutorul judecătoriilor sau al forurilor administrative. Un drept pe care sub dominaţia ungurească, Biserica noastră din Ardeal l-a avut şi de care ea nu poate fi lipsită"[820].

Asupra problemei relaţiei Biserică-Stat, a revenit ulterior în alt articol:

> „Proiectul Guvernului nu face pomenire directă de autonomia Bisericii, ci scoate mai ales la iveală dreptul superior de inspecţie şi control al Statului asupra Bisericii... Biserica noastră nici nu voieşte să se substragă de sub inspecţia şi controlul Statului. Poate pretinde însă, cu tot dreptul, ca să se hotărască şi să se ştie de la început *cum?* şi *în ce măsură?* se va exercita acea inspecţie şi acel control. Ca nu cumva, ele să servească între anumite împrejurări drept mijloace de a împiedica Biserica în dezvoltarea activităţii sale sau drept pretext pentru Guvern de a se ingera în cauzele şi treburile bisericeşti"[821].

Ioan de Preda a remarcat faptul că **Art. 4** din Proiectul de Lege, inspirat după **Art. 1** al Dispoziţiilor generale din Statutul Organic şagunian, nu a prevăzut termenii *autonom* şi *independent*.

Statutul Organic 1868	Legea pentru organizarea BOR, 1925
Art.1: „Biserica greco ortodoxă română din Ungaria şi Transilvania, fiind *Biserică autonomă*, are dreptul ei canonic, garantat prin Articolul de Lege IX din anul 1868, de a-şi reglementa, administra şi conduce *independent* afacerile sale bisericeşti, şcolare şi fundaţionale, la toate nivelelele, după forma reprezentativă, respectând însă în totalitate dreptul de supremă inspecţie a Majestăţii Sale.	Art. 4: După dreptul canonic şi în conformitate cu Constituţia ţării, Biserica Ortodoxă Română îşi reglementează, conduce şi administrează, prin organele sale proprii şi sub controlul Statului, afacerile sale religioase, culturale, fundaţionale şi epitropeşti. Controlul Statului asupra Bisericii şi organelor sale se exercită, în mod constituţional, prin Ministerul Cultelor.

De asemenea, Preda a mai remarcat:

> „Nu putem pricepe tendinţa şi înţelesul art. 15 din Proiectul Guvernului că: «Hotărârile instanţelor bisericeşti se vor executa prin organele bisericeşti. În caz de nesupunere, se va recurge la intervenţia Ministerului de Culte. Aceste hotărâri nu vor fi executorii, decât dacă cuprind pedepse disciplinare de ordin

[820] *Ibidem*, în Telegraful Român, nr. 8 din 28 ianuarie 1925, p. 2.
[821] Idem, *Raportul de drept dintre Biserică şi Stat*, în Telegraful Român, nr. 11 din 11 februarie 1925, p. 2.

curat bisericesc». Va să zică, dacă un epitrop, de pildă, defraudează averea bisericii lui încredințată, atunci Biserica să nu poată face altceva, decât să-l pună sub anatemă până ce va restitui paralele defraudate, sau să-l arate dlui ministru de Culte ca el să dispună, cum va crede... Ciudată autonomia aceasta![822]"

În cele din urmă, textul final al Legii a fost modificat, astfel că „la cererea autorităților bisericești, organele puterii executive vor da tot concursul lor pentru aducerea la îndeplinire a acestor hotărâri" (Art. 17 din Lege).

22.7. Negocierea finală în Consistoriul sibian (1-2 martie). Acordul dat de CNB din Sibiu (2-3 martie 1925)

Articolul despre întoarcerea lui Nicolae Bălan de la Viena este de-a dreptul patetic, având și un titlu pe măsură – *A sosit în mijlocul nostru*.

„S-au împlinit tocmai șapte săptămâni de așteptare, împletite cu nădejdi bune și cu îngrijorări chinuitoare. I.P.S. Mitropolit Nicolae plecase în ziua de Bobotează departe, peste granițele țării, la Viena, să-și caute de sănătate.... Și acum de curând trimise solie nouă, de întoarcere în țară... În gară întregul cler din centrul Mitropoliei, asistat de Comitetul filialei Societății Ortodoxe a femeilor române, de capii oficiilor publice, de profesorii școlilor noastre și de mare mulțime de public, domni și doamne din toate straturile societății... Acasă, în fața reședinței, este așteptat de orfanii din Orfelinatul Arhidiecezei și de elevii și elevele Școlii Normale, rânduiți de amândouă părțile străzii... Ușuratu-s-a sufletul nostru de grija mare ce ne-a ținut în neliniște șapte săptămâni. Acum nu mai suntem orfani. Dumnezeu care îndreaptă destinele oamenilor ne va învrednici de acum să avem în fruntea Bisericii noastre ardelene pe IPSS Mitropolitul nostru, în pace și sănătos, întru mulți ani de rodnică muncă binecuvântată pentru înălțarea Bisericii, pentru mândria Ortodoxiei și în folosul creștinilor"[823].

Se pare așadar că Nicolae Bălan a fost așteptat cu înfrigurare, fiind considerat ultima speranță pentru încheierea unificării bisericești în condițiile apărării tradiției șaguniene.

Ședința plenară a Consistoriului mitropolitan de la Sibiu

Și într-adevăr, după doar trei zile de la întoarcerea sa la Sibiu, a avut loc ședința plenară a Consistoriului mitropolitan, la care a participat și ministrul Alexandru Lapedatu, aducând cu sine varianta tipărită a celor două proiecte[824]. Sub președinția mitropolitului Bălan, s-a lucrat la completarea și redactarea definitivă a celor două Proiecte (de lege și de statut), pe care ministrul urma să le prezinte Parlamentului. Bălan a accentuat

[822] *Ibidem*, în Telegraful Român, nr. 12 din 14 februarie 1925, p. 1.
[823] Telegraful Român, nr. 16 din 28 februarie 1925, p. 1-2.
[824] Proiectele au fost tipărite pe hârtie de ziar (în Biblioteca Mitropoliei din Sibiu, cota 11.790).

„punctul de vedere al Mitropoliei noastre, de la care, în temeiul răspunderii mari de a păstra ce s-a dovedit bun şi de a nu expune Biserica primejdiei de a se dezorganiza..., nu se pot abate”[825].

Rezultatele tratativelor au fost prezentate la CNB a doua zi, 2 martie[826]. Totuşi, în după amiaza acelei zile, negocierile în cadrul Consistoriului mitropolitan au continuat, astfel că proiectul finalizat a reprezentat „atât punctul de vedere şi intenţiunile dlui. ministru, cât şi al Mitropoliei noastre”[827].

Raportul Comisiei congresuale speciale despre unificare în plenul CNB

În şedinţa CNB din 3 martie s-a discutat în cea mai mare parte chestiunea unificării. Raportorul comisiei speciale congresuale, Silviu Dragomir, a prezentat negocierile cu ministrul Lapedatu, susţinând apoi că cele două proiecte constituiau

„rezultatul unor stăruinţe îndelungate depuse de către reprezentanţii Bisericii române, pentru a găsi formula cea mai potrivită la închegarea acestei organizaţii şi a înlătura deosebirile cauzate de evoluţia istorică ce au stat în calea unificării”[828].

Proiectele în discuţie fuseseră însă precedate de Constituţie, astfel că

„cele mai de seamă principii ale unei organizaţii reprezentative constituţionale (în Biserică – n.n.) ni le garantează şi Statul în Legea sa Fundamentală”[829].

Dintre două proiecte, unul era „de lege”. Desigur că existau nemulţumiri faţă de unele prevederi ale Legii, dar comisia congresuală era conştientă că nu era

„în competenţa organelor bisericeşti a aproba o lege a Statului... Congresul poate însă să-şi manifeste în legătură cu proiectul de lege anumite deziderate”[830].

După cum se va arăta în continuare, dezideratul privea modul de alegere a episcopilor, stabilit în **Art. 12** al Proiectului de Lege (v. cap. 24). Apoi, comisia sinodală a menţionat că CNB de la Sibiu va continua :

„să fiinţeze şi funcţioneze până la rezolvarea afacerilor comune episcopiilor din Mitropolia Ardealului, cu acelaşi mod de constituire şi cu aceleaşi atribuţiuni, în afară, bine înţeles, de aceea a alegerii arhiepiscopului şi mitropolitului”.

Totuşi, comisia şi-a prezentat rezervele cu privire la trei chestiuni:

- Problema alegerii episcopilor şi mitropoliţilor (art. 122 şi 161-162). Considerând că dreptul eparhiilor de a-şi alege ierarhii constituia „un corolar indispensabil al întregului organism constituţional”, comisia a făcut apel la mitropolit să intervină la Guvern pentru a rămâne nemodificate vechile dispoziţii din *Statutul Organic*.;

825 Liviu Stan, *I.P.S. Mitropolit Nicolae...*, p. 33.
826 *Protocolul Congresului… 1924*, conclus 114, p. 91.
827 Liviu Stan, *I.P.S. Mitropolit Nicolae...*, p. 33.
828 *Protocolul Congresului… 1924*, conclus 123, p. 97.
829 *Ibidem*.
830 *Ibidem*.

- Instanțele judecătoreşti şi disciplinare să fie modificate după propunerea ardelenilor;
- Desființarea art. 141, 142 şi 146, articole care condiționau aplicarea hotărârilor consiliilor eparhiale de aprobarea episcopului, precum şi dreptul de *veto* acestuia. Prin introducerea acestor articole, Adunările eparhiale nu mai aveau alt rol decât consultativ. Prin aceste prevederi, prea greu de acceptat de Ardeal, „pe cât de dăunătoare … pentru liniştea internă a Bisericii şi pentru armonia dintre ierarh şi organele ce îi sunt date pentru o colaborare întemeiată pe principiul constituțional… suprimăm art. 141 şi 142 din Statut şi propunem o modificare la art. 146 din *Statutul Organic*"[831].

Conclusul 123 din 3 martie 1925, privind unificarea BOR. Cererile ardelenilor de modificare a Statutului BOR

„**1.** CNB ia act cu cea mai vie satisfacție de rezultatul fericit al lucrărilor de unificare, inițiate de Mitropolia noastră prin hotărârea din 23 aprilie 1919 a Sinodului episcopesc şi prin conclusele nr. 61 din 1920 şi 85 din 1921 ale Congresul național-bisericesc şi terminate acum prin prezentarea proiectelor aici anexate Corpurilor legiuitoare.

2. Îndeosebi Congresul examinând materialul acestor proiecte în conformitate cu hotărârile sale anterioare, constată:

a) că *Proiectul de Lege* pentru organizarea BOR realizează un postulat al Bisericii justificat prin principiul de autonomie, care i se garantează pe deplin. Noua lege va avea un caracter de lege fundamentală, prevăzută şi prin Constituție;

b) că *Proiectul de Statut* de organizare al BOR, elaborat de organele Bisericii înfăptuieşte aproape în întregime principiile care constituie temelia vechii organizațiuni a Mitropoliei noastre.

3. Drept aceea, Congresul Național Bisericesc:

a) Adoptă Statutul pentru organizarea BOR cuprinzând articolele 1 până la 184, **cu următoarele modificări**:

- Art. 122, aliniatul prim[832], să se modifice astfel: «Alegerea de episcop o conduce mitropolitul de care atârnă eparhia vacantă; iar aceea de arhiepiscop şi mitropolit o conduce cel mai bătrân dintre episcopii mitropoliei. Alegerea se face de Adunările eparhiale sau arhiepiscopale în locul lor de reşedință».

  CNB declară că nu renunță la dreptul de alegere al arhiereilor săi, garantat prin *Statutul Organic*, care a dat roadele cele mai bune. Dar condus de un frățesc sentiment de împăciuire şi voind să salvgardeze dreptul eparhiei de a participa într-o justă măsură la alegerea ierarhului său, propune următoarea soluțiune, care ne prezintă *maximul de concesiune,* ce poate face: «Alegerea se face de Adunările eparhiale sau arhiepiscopale, în locul lor de reşedință, completându-se cu un număr egal de membri ai CNB (de la Bucureşti – n.n.) traşi prin sorți».

---

831 *Ibidem,* conclus 123, p. 98-99.

832 „Alegerea de episcop o conduce preşedintele CNB, după modalitatea fixată în art. 12 din Lege. Şi anume, constituindu-se Adunarea Electorală, se procedează la actul alegerii prin vot secret...".

- Art. 141 şi 142 se suprimă[833], fiind în completă contrazicere cu spiritul organizaţiei bazate pe sistemul constituţional reprezentativ, tot astfel din art. 135, lit. p[834]) cuvintele:«episcopul având dreptul de aprobare» vor fi suprimate, iar art. 146[835] să se modifice astfel: «atât consilierii referenţi cât cei onorifici se aleg de adunarea eparhială». Alegerea membrilor secţiilor bisericeşti se va face pe viaţă şi va fi supusă aprobării episcopului;
- Modificările următoare privesc *organizarea şi funcţionarea instanţelor disciplinare şi judecătoreşti*. Astfel art. 19[836] se modifică astfel: «Pentru afacerile disciplinare şi judecătoreşti apelate de la Consistoriile spirituale eparhiale şi mitropolitane, funcţionează ca instanţă de revizuire şi pentru asigurarea unităţii de jurisprudenţă Consistoriul Spiritual Central etc.»[837]… Art. 21[838] se modifică astfel: «Procedura va fi cea stabilită prin Regulamentul special întocmit de Sfântul Sinod»;
- La Cap. V, despre Mitropolii, să se adauge un nou articol de următorul cuprins (după art. 163): «Pe lângă fiecare mitropolie funcţionează un Consistoriul spiritual mitropolitan, ca for de apel, alcătuit după întinderea mitropoliei din trei sau cinci clerici hirotoniţi. Alegerea şi modul de funcţionare a acestor Consistorii se va stabili prin Regulament»[839];

b) În fine, Congresul află necesar a **cere să fie introduse în Statut încă următoarele dispoziţii**:
- Cu privire la modalitatea modificării prezentului Statut;
- Regulamentele în vigoare se menţin până la modificarea lor de forurile care le-au votat
- Să se însereze şi în Statut textul art. 41 din Proiectul de lege de cuprinsul: «Până la rezolvarea afacerilor comune episcopiilor Mitropoliei Ardealului, Congresul naţional-bisericesc al Mitropoliei Ardealului, cu organul său executiv, va continua să fiinţeze şi funcţioneze cu acelaşi mod de constituire şi cu aceleaşi atribuţiuni, în afară, bine înţeles, de aceea a alegerii arhiepiscopului şi mitropolitului»"[840].

---

[833] „Hotărârile se iau cu majoritate de voturi a celor prezenţi şi se supun aprobării episcopului (Art. 141). Hotărârile Adunărilor eparhiale care, după aprecierea episcopului ar putea vătăma interesele Bisericii sau ale Statului, vor fi trimise spre dezbatere *Sf. Sinod* care va hotărî asupra lor, fie aprobându-le, fie repunându-le în discuţia Adunării eparhiale, fie anulându-le" (Art. 142).
În Proiectul *Comisiei de* 15, avotat în anul 1923, era prevăzut că: „
[834] Art. 135: „Atribuţiile Adunării eparhiale sunt următoarele": ... „alegerea membrilor Consiliului eparhial, episcopul având dreptul de aprobare" (lit. p.).
[835] Art. 146 din proiect: „Atât consilierii referenţi, cât şi cei onorifici, se aleg de Adunarea eparhială şi se aprobă de episcop".
[836] Art. 19 din proiect: „Pentru afacerile disciplinare şi judecătoreşti, apelate de la Consistoriile spirituale eparhiale, funcţionează ca instanţe de recurs şi pentru asigurarea unităţii de jurisprudenţă Consistoriul Spiritual Central, compus din cinci preoţi, cu pregătire superioară teologică şi eventual juridică, şi anume câte unul de fiecare mitropolie".
[837] Aşadar, CNB de la Sibiu a cerut introducerea cuvintelor „şi mitropolitane", care nu erau în proiect, dar care asigurau existenţa instanţei judecătoreşti mitropolitane, între cea eparhială şi cea centrală de la Bucureşti.
[838] Art. 21 din proiect: „Procedura de judecată va fi cea stabilită prin Regulamentul special pentru instanţele judecătoreşti bisericeşti întocmit de Sf. Sinod".
[839] Acest adaos nu a fost aprobat în Statutul final, mitropoliile rămânând doar „ca instituţii instituţii canonice şi istorice" (A. Lapadatu, *Legea şi Statutul...,* 1925, Art. 8 din Lege, p. 34).
[840] *Protocolul Congresului… 1924*, conclus 123, p. 99-103.

Cuvântarea mitropolitului Bălan, la finalul CNB din 3 martie 1925
În încheiere a luat cuvântul mitropolitul Nicolae Bălan. S-a declarat fericit pentru faptul că nu s-a jertfit nimic din organizarea Bisericii ardelene, şi că Ardealul a acordat un ajutor efectiv întregii Biserici Române, graţie „legii codificate de arhiereul Şaguna". A continuat prin a declara că cele mai mari greutăţi au fost întâmpinate pentru menţinerea Mitropoliei şi a elementului mirean. A mulţumit şi ministrului de Culte, Alexandru Lapedatu, fiu al Ardealului, care a acţionat de la început cu bune intenţii. Apoi, a rezumat încă odată cererile Bisericii ardelene:

> „Azi putem întinde mâna în cadrele organizaţiei şaguniene clerului şi poporului din celelalte părţi ale ţării. Ne-am găsit şi mai înainte laolaltă prin legăturile mijlocite de Sfânta noastră Biserică şi prin cărţile duse de diecii stranelor şi de umiliţii călugări peste munţi… Această unitate desăvârşindu-se azi, va face să pulseze cu mai multă putere acelaşi suflet în întreaga ţară.
> Cerem suprimarea articolelor 141 şi 142 din Statut, articole prin care s-a făcut atârnătoare de episcop executarea unor concluse ale adunărilor eparhiale. **Am fericirea să fac împreună cu fraţii episcopi declaraţia că renunţăm la acest drept. Noi nu ni l-am revendicat niciodată, fiindcă ne-am dat seama că orice hotărâre trebuie să iasă din înţelegerea desăvârşită a clerului şi poporului dimpotrivă**. Suntem convinşi că, pe urma organizaţiei ce se dă, tradiţia trecutului se va întări şi aiurea, cum s-a întărit şi la noi.
> La baza acestui proiect stă principiul autonomiei. Să nu uităm însă că ea trebuie să fie scrisă nu pe hârtie, ci adânc în sufletele noastre şi de acolo să scoatem energii pentru apărarea ei.
> În clipa aceasta, când se cere votul D-voastră, daţi-mi voie ca, cu experienţa celor 70 de ani şi mai bine, de la introducerea Statutului nostru Organic, să repet, şi de data aceasta, cuvintele mitropolitului de vrednică amintire Andrei, rostite cu ocazia deschiderii Congresului naţional-bisericesc din anul 1868: *Depun cu desăvârşită odihnă sufletească toată competenţa legislativă şi administrativă a Bisericii noastre naţionale în mâinile Congresului prezent şi al celor viitoare congrese şi tuturor corporaţiunilor bisericeşti, cu adânca convingere că aceste corporaţiuni vor găsi lumina şi înţelepciunea de lipsă pentru a lucra la înaintarea Bisericii"*[841]

22.8. Modul respectării înţelegerii de la Sibiu de către ministrul Lapedatu

Înţelegerea de la Sibiu, privind modificarea anumitor articole din proiectele de Lege şi de Statut, a fost respectată doar parţial de ministrul Lapadatu. În continuare voi prezenta pe rând modul de rezolvare (sau nu) a cerinţelor CNB de la Sibiu:

Modul şi locul alegerii episcopilor şi mitropoliţilor
Ardelenii au cerut în fond două chestiuni: a) colegiul electoral să fie condus de mitropolit (în cazul alegerii unui episcop) şi de cel mai bătrân dintre episcopii Mitropoliei (în cazul alegerii mitropolitului); b) alegerea să se realizeze la reşedinţa eparhiei/mitropoliei vacante.

[841] *Protocolul Congresului… 1924*, conclus 123, p. 104-105.

Cererea a fost acceptată doar în parte, formularea finală fiind cuprinsă în art. 118 (nu 122, ca în proiectul inițial):

> „Alegerea de episcop o conduce *mitropolitul* de care atârnă eparhia vacantă, iar cea de arhiepiscop şi mitropolit preşedintele Congresului național-bisericesc, după modalitatea fixată în Art. 12 din Lege…”.

Dreptul de veto al ierarhului față de hotărârile Adunării eparhiale

Ardelenii (atât deputații laici şi clerici, cât şi ierarhii) au cerut suprimarea art. 141 şi 142 din proiectul de Statut, prin care ierarhii aveau un drept de veto şi de apel la Sf. Sinod împotriva hotărârilor Adunărilor eparhiale. Ministrul Lapedatu nu a suprimat aceste două articole, ci le-a modificat, astfel încât să corespundă unuia din principiile Statutului Organic şagunian (adică deosebirea între chestiunile strict bisericeşti şi cele administrative). Cu alte cuvinte, în locul celor două articole a prevăzut doar unul singur (art. 135, în Statutul final), în care a stabilit ca şi instanță de apel, la care se putea adresa ierarhul nemulțumit, CNB, şi nu Sf. Sinod:

> „Hotărârile Adunărilor eparhiale, care după aprecierea episcopului ar putea vătăma interesele Bisericii sau ale Statului, vor fi trimise, cu raportul motivat al acestuia, în termen de o lună, spre dezbatere la CNB, care va hotărî asupra lor în cea mai apropiată sesiune, fie aprobându-le, fie anulându-le”.

Întărirea (acceptarea) de către episcop a consilierilor eparhiali aleşi de Adunările eparhiale

Conform Statutului Organic ardelean, doar asesorii (consilierii) din Senatul strâns bisericesc aveau nevoie de întărirea (acceptarea) ierarhului. Asesorii din celelalte Senate erau aleşi de Sinodul eparhial, ierarhul fiind obligat să-i accepte. Proiectul Statutului a prevăzut (în art. 146) dreptul ierarhului de a-i întări pe asesorii din toate Senatele consistoriale (Secțiunile Consiliului eparhial). CNB de la Sibiu a cerut menținerea prevederii din Statutul Organic, astfel ca toți consilierii din Secțiunile culturală şi epitropească ale Consiliilor eparhiale, aleşi de Adunarea eparhială, să nu trebuiască să fie aprobați de ierarh. Cererea nu a fost acceptată în final. Doar numărul articolului s-a modificat (din 146 în 139):

> „Atât consilierii referenți, cât şi cei onorifici se aleg de Adunarea eparhială şi se aprobă de episcop”.

Introducerea Consistoriilor spirituale mitropolitane

Proiectul de Lege (Art. 17) şi de Statut (art. 19) aduse de ministrul Lapedatu la Sibiu a prevăzut doar trei instanțe de judecată bisericească: a) judecătoria protopopească (instanța I), Consistoriul spiritual eparhial (instanța de apel); c) Consistoriul spiritual central (instanță supremă, de recurs, pe lângă Sf. Sinod). Ardelenii nu au cerut modificarea proiectului de lege, ci doar cel al Statutului, anume introducerea a două cuvinte („şi mitropolitane”), astfel ca recursul la Consistoriul spiritual central să poată fi făcut şi împotriva unor decizii ale unor Consistorii mitropolitane (care nu erau prevăzute nici în Lege, nici în Statut).

Aşadar, Lapedatu, ca să poată satisface revendicările ardelenilor, a fost nevoit să modifice nu doar Statutul, ci şi Legea. Astfel, în Art. 17 modificat

(devenit Art. 16 în Legea finală) a prevăzut tot trei instanțe de judecată: eparhială, mitropolitană şi centrală, acceptând ca posibilă (prin *chichiță* sau *găselniță juridică*) şi instanța protopopească. Iată versiunea inițială şi cea finală:

Art. 17 din Proiectul de Lege	**Art. 16 din Legea finală**
„Instanțele disciplinare şi judecătoreşti pentru clerici, în chestiunile curat bisericeşti sunt: 1. Judecătoria protopopească, de pe lângă fiecare Protopopiat, ca primă instanță; 2. Consistoriul Spiritual Eparhial, la fiecare eparhie, ca instanță de apel; 3. Consistoriul spiritual central, de pe lângă Sf. Sinod, ca instanță de recurs, şi pentru asigurarea unității de jurisprudență...	„Instanțele disciplinare şi judecătoreşti pentru clerici, în chestiunile curat bisericeşti sunt: 1. Consistoriul spiritual eparhial, la fiecare eparhie, ca primă instanță. Eparhiile pot trimite anumite chestiuni mai mărunte la Judecătoria protopopiatului; 2. Consistoriul spiritual mitropolitan, ca instanță de apel, pe lângă cele trei mitropolii istorice: la Bucureşti pentru Ungrovlahiei, la Iaşi pentru Mitropolia Moldovei, a Bucovinei şi a Basarabiei, şi la Sibiu pentru Mitropolia Ardealului; 3. Consistoriul spiritual central, de pe lângă Sf. Sinod, ca instanță de recurs, şi pentru asigurarea unității de jurisprudență...

În acest fel, art. 19 din Statut a putut fi modificat, drept care Consistoriul spiritual central a devenit instanța de recurs pentru deciziile Consistoriilor spirituale mitropolitane, în loc de „eparhiale", cum prevăzuse proiectul inițial de Statut.

De asemenea, a fost introdus în Statut un art. nou, nu cu nr. 164, ci 158, care a prevăzut înființarea a trei Consistorii spirituale mitropolitane, de la Bucureşti, Iaşi şi Sibiu (în timp ce ardelenii ceruseră astfel de instanțe la fiecare mitropolie).

În ceea ce priveşte cererile ardelenilor de a se introduce conținutul Art. 41 din Lege şi în Statut şi de a se prevedea modul în care putea fi statutul modificat, ele nu au fost respectate. Art. 41 cuprindea o dispoziție tranzitorie, trecută în Legea finală ca Art. 38, având în plus al. 2.

> „Până la rezolvarea afacerilor comune episcopiilor, mitropoliei Ardealului, Congresul bisericesc al acestei mitropolii, cu organul său executiv, va continua să ființeze şi funcționeze, cu acelaşi mod de constituire şi cu aceleaşi atribuții, afară de acea a alegerii arhiepiscopului şi mitropolitului.
>
> Această excepție, privind exclusiv organizația administrativă a Mitropoliei Ardealului, nu atinge obligațiunea celorlalte părți constitutive ale acestei mitropolii – parohii, protopopiate şi eparhii – de a se conforma tuturor dispozițiilor Legii de față şi Statutului ei".

23.
LEGEA DE UNIFICARE BISERICEASCĂ ÎN PARLAMENT

După introducerea modificărilor impuse de tratativele purtate la Sibiu, ministrul Lapedatu a introdus cele două proiecte în Parlament. *Legea pentru organizarea BOR*, împreună cu *Statutul*, prezentat în anexă, au fost votate de Senat în şedinţa din 24 martie 1925, iar de Cameră în şedinţa din 3 aprilie 1925. Apoi, Legea a fost sancţionată, cu Decretul regal nr. 1402 din 4 mai 1925 şi publicată în Monitorul Oficial nr. 97 din 6 mai 1925.

În acest capitol voi prezenta parte din discuţiile generale care au avut loc în cele două Camere legislative, înainte de votarea Legii pentru organizarea BOR[842].

23.1. Luările de cuvânt în Senat

Proiectul de Lege şi Statutul au fost introduse în Parlament printr-o Expunere de Motive, redactată de ministrul Lapedatu. Ministrul a prezentat senatorilor un istoric al tratativelor de unire şi principalele prevederi ale Legii şi Statutului[843].

Raportul Comisiei Parlamentare din Senat (episcopul Lazăr-Lucian Triteanu)

Fostul referent şcolar şi asesor consistorial de la Sibiu şi noul episcop de Roman, Lucian Triteanu, a susţinut în Senat raportul Comisiei legislative pe seama Legii.

După o lungă incursiune în Istoria bisericească a românilor, a prezentat conţinutul art. 22 din *Constituţia României*. Apoi a definit principiile de bază ale organizaţiei bisericeşti:

> „În cadrele autonomiei, clădită pe cele mai largi baze ale sinodalităţii, conducerea în Biserică este rezervată *ierarhiei*...; ierarhia prezidează, iniţiază, conduce, decide şi execută în chestiuni dogmatice şi canonice în mod suveran; în chestiuni culturale, fundaţionale şi administrative, cu participarea şi conlucrarea elementului mirean…Biserica este instituţie de origine divină care, spre deosebire de alte instituţii moderne, îşi trage puterea de viaţă din învăţăturile Evangheliei, şi nu din păturile largi ale maselor populare…”.

---

[842] Despre discuţiile asupra Legii pentru organizarea BOR, a se vedea şi George Enache, *Problema autonomiei în dezbaterile parlamentare din 1925, privitoare la Legea pentru organizarea Bisericii Ortodoxe Române*, în „INTER. Revista română pentru studii teologice şi religioase“, an. I, nr. 1-2, 2007, Cluj-Napoca, p. 302-313.

[843] *Expunerea de Motive* a fost publicată în două rânduri: a) broşura *Legea şi Statutul pentru Organizarea Bisericii Ortodoxe Române* (= „Biblioteca Institutului Biblic al Bisericii Ortodoxe Române“, nr. 10), Tipografia bisericească din Sf. Mănăstire Cernica, 1925, p. 3-30; b) Chiru C. Costescu, *Colecţiunea de Legiuiri bisericeşti şi şcolare adnotate. Vol II.. Legea şi statutul pentru Organizarea Bisericii Ortodoxe Române din 6 mai 1925. Adnotată cu dezbaterile parlamentare şi Jurisprudenţele referitoare. Cu expunerea de motive a Domnului Al. Lapedatu, ministrul Cultelor şi Artelor; cu rapoartele şi discuţiunile generale de la Senat şi Cameră şi cu un index alfabetic*, Bucureşti, Tipografia Curţii Regale F. Göbl FII, 1925, p. 117-137.

Episcopul Triteanu a considerat că participarea laicilor nu urma să ducă la ştirbirea principiului ierarhic, Biserica nefiind nici *clericală,* dar nici *laicizată*:

> „În alcătuirea logică şi armonică a dispozițiilor din actuala lege de organizare, principiul ierarhic cu cel democratic îşi dau mâna fără să se împreune, se îmbrățişează fără să se amestece; peste autoritatea conservatoarea Bisericii se revarsă suflul cald şi înviorător al progresului şi al libertății”[844].

Episcopul Triteanu a prezentat şi legătura dintre Lege şi Statut:

> „Legea, care cuprinde principiile de organizare autonomă, este opera Guvernului, iar Statutul, care arată modalitatea de aplicare a acestor principii, este lucrarea organelor bisericeşti; Statutul face parte integrantă din Lege, de aceea vi s-a prezentat împreună, ca prin votul Dvs. să-l învestiți cu puterea de lege şi să devină obligatoriu pentru Biserica întreagă”[845].

Miron Cristea şi susţinerea unei „autonomii stâmpărate" pentru Biserică

Noul patriarh a deschis dezbaterile în Senat. Mai întâi a explicat durata tratativelor prin „împrejurările felurite în care au trăit românii în cele şase împărății”, fiecare cu organizare bisericească specifică. Dacă la început, lucrările *Constituantei* păreau a se asemăna cu Turnul Babilonului, la sfârşit s-a realizat coagularea forțelor în realizarea unei legi uniforme, fapt datorat spiritului de dragoste în care s-a lucrat[846].

În continuare, Cristea a prezentat încă odată principiile de bază ale Legii şi Statutului de organizare bisericească, începând cu principiul *autonomiei bisericeşti*. A definit întâi acest principiu:

> „înseamnează că noi, reprezentanții legali ai Bisericii, avem de aici înainte a ne conduce prin organele noastre bisericeşti proprii, iar nu prin amestecul organelor străine, care nu au caracter pur bisericesc. Administrăm, conducem, reglementăm noi înşine toate chestiunile noastre bisericeşti, culturale, fundaționale, epitropeşti, artistice, samaritane, filantropice”[847].

În continuare, patriarhul a adus unele observații, considerând că

> „autonomia noastră bisericească nu este şi nu este permis să fie o plantă exotică, adusă de aiurea şi implantată în solul vieții noastre bisericeşti... Autonomia noastră bisericească trebuie să fie *ceva special*, ceva ce corespunde evoluției istorice a dezvoltării rapoartelor dintre Biserica şi Statul nostru”[848].

Patriarhul a considerat că nu se putea trece peste legătura pe care Biserica (adică ierarhia – n.n.) o avusese în Principate, secole de-a rândul, cu Statul (adică cu Domnia – n.n.), când mitropoliții aveau demnități mari şi în Stat, ba erau chiar locțiitori de domnitori, iar ulterior („până de curând”) preşedinți de Senat[849]. Prin urmare, a conchis patriarhul, în cazul României nu se putea accepta aplicarea

---

[844] *Ibidem,* p. 147-149.
[845] *Ibidem,* p. 150.
[846] *Ibidem,* p. 153.
[847] *Ibidem,* p. 154.
[848] *Ibidem*, p. 154-155.
[849] Şi nici nu bănuia Miron Cristea că aveau să fie în următorii 15 ani regenți şi prim-miniştri...

„principiului lui Cavour: «Biserică liberă în Stat liber»”, deoarece aceasta ar fi însemnat „o separare totală a Bisericii de Stat” (adică de putere – n.n.), ceea ce nu corespundea nici evoluţiei bisericeşti şi nici vieţii Statului.

Aşadar, potrivit patriarhului Cristea, autonomia bisericească trebuia adoptată şi adaptată într-un asemenea mod, încât să corespundă „împrejurărilor şi vieţii noastre româneşti” (tipice şi caracteristice – n.n.). Astfel, pe de o parte, Biserica trebuia să înţeleagă că persoanele alese în fruntea episcopiilor erau de interes atât pentru Biserică, cât şi pentru „neam”[850]. Pe de altă parte, în chestiune se aflau şi „toate mijloacele de întreţinere”, pe care Statul le punea la dispoziţia Bisericii.

Cum, după aprecierea ministrului de Culte, era vorba a se pune la dispoziţia Bisericii peste 301 milioane lei, Patriarhul a declarat:

> „Astăzi, de exemplu, nu-mi aduc bine aminte, dar d. ministru de Culte trebuie să ştie mai bine, se pune la dispoziţia Bisericii 301 milioane. Să-mi daţi voie să spun, fiind cap al Bisericii, că aş simţi o mare răspundere pe umerii mei şi o îngrijorare, dacă aceste 301 milioane mi s-ar încredinţa exclusiv mie şi nouă, organelor bisericeşti, ca să purtăm toată răspunderea materială a acestei gestiuni. Biserica trebuie să-şi rezerve energia ei pentru partea duhovnicească, spirituală. Deci, în chestiuni materiale, mai ales acolo *unde Statul dă banii* (n.n.), cred că este justificat să admitem şi cointeresul reprezentanţilor ţării, a ministrului de Culte şi a celui de Finanţe, care dă banii.
>
> În scopul acesta, în cadrul acestei autonomii, am creat o instituţie, bisericească şi ea, anume Epitropia centrală a Bisericii, sub conducerea a trei persoane: două sunt numite de Biserică şi unul este reprezentantul Ministerului Cultelor şi al celui de Finanţe. Astfel, întrebuinţarea acestor bani, scoşi din sudoarea contribuabililor, cu multe necazuri, trebuie să se întrebuinţeze strict după indicaţiile Bugetului, făcut de către cei cu cădere a-l stabili.
>
> În această instituţie care va forma oarecum puntea de legătură între Biserică şi Stat, reprezentantul Statului va exercita şi un control binevoitor, iar, pe de altă parte, cu experienţele sale, ne va veni în ajutor la plasări şi la diferitele operaţiuni financiare, ce vor obveni, şi, prin aceasta, va contribui a ne uşura o sarcină, nu de natură bisericească, ci de natură economică”[851].

Aşadar, din conlucrarea Bisericii cu Statului în cele două chestiuni amintite (alegerea episcopilor gestionarea averilor),

> „reiese o ***autonomie stâmpărată,*** prin conlucrarea armonică dintre Biserică şi Stat,… rezultanta firească a raporturilor tradiţionale dintre Biserică şi Stat, în care Biserica Ortodoxă, tocmai pentru aceasta a rămas «dominantă»”[852].

Patriarhul a enunţat apoi şi cum, în cadrul acestei „autonomii româneşti”[853], clerul urma să conducă cu ajutorul unor organisme consultative:

---

[850] Interesante sunt însă exemplele date de Cristea: „Poate Guvernul, poate capul Statului, pot factorii conducători ai ţării să se dezintereseze de cine are să fie episcop la Hotin, la Bălţi, la Cetatea Albă, la Chişinău, la Cernăuţi, în Dobrogea sau în orice alte părţi. Nu se poate. Dacă un Guvern s-ar dezinteresa de aceste chestiuni importante, nu numai bisericeşti, ci vitale şi pentru şi pentru Stat, atunci ar comite o mare eroare“ (*Ibidem*, p. 155).

[851] *Ibidem,* p. 155-156.

[852] *Ibidem,* p. 156.

„clerul, de jos până sus, rămâne conducătorul şi preşedintele de drept al tuturor consiliilor şi adunărilor bisericeşti şi toate persoanele însărcinate cu studierea chestiunilor mai importante trebuie să aibă aprobarea episcopului”[854].

În ceea ce priveşte *principiul constituţional,* acesta urma să fie asigurat prin existenţa corporaţiunilor legislative, de la Adunarea parohială şi până la Congresul Naţional Bisericesc, considerat „Parlamentul Patriarhiei întregi”, cel care deţinea şi rolul de alegere a mitropoliţilor şi episcopilor[855].

Prin prezenţa în corporaţiile bisericeşti a 2/3 laici, alături de 1/3 clerici, dar totodată prin forul conducător al Sfântului Sinod, Miron Cristea a considerat realizat şi aplicat şi principiul ierarhic.

Până la sfârşitul cuvântării, Patriarhul a insistat asupra efortului *Comisiei de 15*, formate din reprezentanţi ai tuturor provinciilor româneşti, precum şi a ajutorului din partea miniştrilor de Culte Octavian Goga şi Alexandru Lapedatu, cei care şi-au adus aportul la realizarea Legii şi Statutului de organizarea Bisericii Ortodoxe Române.

Pimen Georgescu despre secularizare şi sacrificiul Bisericii din Vechiul Regat

Mitropolitul Moldovei, în cuvântul său, a amintit de Consfătuirea de la Sinaia, din perioada 12-25 iunie 1919, cea care a deschis lucrările pentru elaborarea statutului de organizare bisericească. Apoi, arătând că Biserica din vechiul Regat era singura fără averi, şi-a manifestat satisfacţia pentru faptul că, prin noua Lege era prevăzută înzestrarea cu averi, de la bugetul Statului, şi a eparhiilor din vechiul Regat[856].

„Biserica din Vechiul Regat nu se simte întru nimic jignită că nu are domenii şi averi, ca Bisericile surori din provinciile alipite. Ea se bucură de dragostea poporului şi de recunoştinţa statului românesc care cu averea Bisericii s-a dezvoltat şi s-a împuternicit ca la vreme să dezrobească pământul strămoşesc şi să întregească neamul românesc. De aceea, e un act de dreptate ca cu ocazia legii de unificare bisericească, să se asigure Bisericii din Vechiul Regat, prin bugetul Statului, toate mijloacele necesare pentru îndeplinirea misiunii sale.[857]”

Nicolae Bălan despre bucuria Ardealului de a da modelul de Statut

Mitropolitul Ardealului şi-a început cuvântarea prin a anunţa că, în conformitate cu hotărârea Congresului naţional-bisericesc, luată în şedinţa din 3 martie 1925, putea declara acordul total pentru aprobarea, în întregime, a Legii şi Statutului de unificare bisericească[858]. Apoi s-a declarat fericit pentru faptul că Ardealul contribuise în mare măsură la alcătuirea acestei legi, dar şi pentru faptul că, prin *Dispoziţiile generale* (de fapt Legea propriu-zisă)*,* s-a asigurat aplicarea principiilor din organizaţia bisericească şaguniană.

---

853 *Ibidem*, p. 156.
854 *Ibidem,* p. 157.
855 *Ibidem.*
856 Chiru C. Costescu, *Legea şi Statutul…,* vol. II, p. 166.
857 *Ibidem*, p. 166.
858 *Ibidem,* p. 167.

S-a oprit, în continuare, la explicarea acestor principii, anume cel al *autonomiei* şi cel *constituţional*:

„Autonomia bisericească am derivat-o din însăşi canonicitatea Bisericii, şi astfel suntem de părere că ***Biserica, găsească-se sub împrejurări asupritoare, ori trăind în libertate, e datoare faţă de ea însăşi să-şi reclame autonomia***. O instituţie cu o misiune atât de mare, cum este Biserica, numai atunci poate să aibă conştiinţa deplină a acestei misiuni, când ea are posibilitatea de a răspunde de sine însăşi, prin factorii săi, înaintea lui Dumnezeu şi înaintea oamenilor. **Să păzească Dumnezeu neamul nostru, oricând, de a avea o Biserică, în conştiinţa căreia simţământul răspunderii pentru ceea ce trebuie să fie să nu fie destul de treaz şi destul de limpede!** Autonomia Bisericii însă, trebuie înscrisă, nu numai în lege, ci mai presus de lege, ea trebuie adânc înrădăcinată în sufletul tuturor credincioşilor… Această autonomie a Bisericii, ca o condiţie fundamentală pentru buna dezvoltare a sfântului aşezământ, legea de faţă o pune în grija corporaţiilor centrale, o aşează în mâna reprezentanţilor clerului şi ai poporului. De aici nu urmează ca răspunderea ierarhilor, marea lor răspundere, pentru Biserică, să slăbească. Dar prin această lege *chemăm clerul şi mulţimea mare a poporului, chemăm Biserica cea vie, ca să-şi ia şi ea partea de răspundere pentru bunul mers al vieţii Bisericii.* În chipul acesta credem că se va întări şi mai mult acea comunitate spirituală dintre turmă şi păstor, care reprezintă o forţă de căpetenie a Bisericii”[859].

Or, pentru păstrarea unei Biserici vii, Bălan a considerat că era nevoie de un progres şi în Biserică, trebuia avută în vedere şi o modernizare a instituţiilor. Deşi „în fiinţa divină a rămas neschimbată”, Biserica „s-a adaptat cerinţelor şi împrejurărilor vremii”. Una era Biserica din Palestina, alta în era greco-romană şi alta în Evul Mediu:

„Sf. Apostol Pavel a asemănat Biserica cu un organism viu, care ştie să adapteze condiţiunilor sale de trai, crescând în mod organic şi rămânând credincioasă principiilor şi scopurilor pe care i le-a dat Cel care a întemeiat-o, cu sfânta Ei misiune în lume… Căci, în definitiv, organizarea Bisericii nu-şi are scopul în sine, ci ea este numai un instrument prin care Biserica să-şi poată înfăptui misiunea, de la care nu-i este permis să devieze nici o singură clipă… Pentru ca această misiune să poată fi dusă cu succes la îndeplinire, am chemat în corporaţiunile bisericeşti, de sus până jos, masele poporului credincios şi pe reprezentanţii păstorilor săi, preoţimea”[860].

În final şi-a exprimat convingerea că

„dacă Ardealul românesc a putut să dea ceva bun şi trainic pentru întărirea ţării noastre, aceasta este Biserica sa Ortodoxă, naţională, cu principiile ei de organizare şi cu toate comorile pe care le cuprinde în ea. Suntem fericiţi că Providenţa ne-a hărăzit nouă acest rol”[861].

[859] Chiru C. Costescu, *Legea şi Statutul…,* vol. II, p. 168.
[860] *Ibidem,* p. 168-169.
[861] *Ibidem*, p. 169.

Nectarie Cotlarciuc despre respingerea autonomiei bisericeşti sub austrieci

Mitropolitul Bucovinei s-a referit în discursul său la încercările repetate şi deşarte ale clerului bucovinean în timpul stăpânirii austriece de a obţine implementarea art. 15 din Constituţia austriacă din 21 decembrie 1867 şi de a obţine autonomie şi instituirea unui Congres bisericesc. Abia după Marea Unire s-a reuşit obţinerea autonomiei, astfel că

> „văzând acuma această lege, cu al ei statut, care dă Congres şi deplină autonomie Bisericii noastre, mă declar mulţumit şi am ferma speranţă că Biserica noastră în genere, va proceda şi va înflori”[862].

Gurie Grosu despre nerespectarea drepturilor clerului basarabean

Arhiepiscopul de Chişinău şi-a exprimat satisfacţia pentru înfăptuirea unei legi unitare bisericeşti, de care Basarabia avea nevoie.

Amintind de faptul că Basarabia a fost ultima provincie ruptă din trupul ţării, dar şi prima care a revenit, unindu-se cu Patria Mamă, nu s-a sfiit să amintească de deziluziile clerului basarabean din anii precedenţi, create de autorităţile centrale bisericeşti şi de stat. A prezentat promisiunile date clerului şi Bisericii din Basarabia prin *Cartea Pastorală* a Sf. Sinod, din iunie 1918, prin care:

> „s-a făgăduit solemn clerului, că drepturile clerului şi ale Bisericii se vor păstra cu sfinţenie; şi instituţiunile bisericeşti de cultură şi binefacere, nu numai nu se vor lua de la Biserică, ci se vor lărgi drepturile şi instituţiile ei şi se vor înmulţi. Însă autorităţile Statului, funcţionarii administrativi, chiar şi cei de la Culte, necunoscând aceste drepturi ale clerului nostru, judecând lucrurile după situaţia Bisericii şi clerului din ţară, de multe ori le călcă şi pricinui jigniri, care produceau revolte în sufletele preoţilor şi chiar proteste, care au fost trimise miniştrilor şi Sfântului Sinod. Într-o vreme, Biserica din Basarabia a fost declarată a fi în stare în afară de Lege”[863].

Pe de altă parte, bucuria basarabenilor pentru realizarea Unirii politice s-a manifestat prin alcătuirea, de către Congresul Bisericii basarabene din 1920, a unui *Proiect de lege* de organizare bisericească pentru toată România, în care, pe lângă cererea de a se înfiinţa mai multe mitropolii, au cerut şi înfiinţarea instituţiei Patriarhatului. Dar aşteptările s-au dovedit zadarnice:

> „Dar, după aceea, au urmat multe lucruri care puteau să nu fie... Din cauză că noi ne apăram drepturile noastre contra ingerinţelor funcţionarilor Ministerului Cultelor, a început a ni se spune că nu suntem buni români, că suntem regionalişti, separatişti, că chiar căutăm peste Nistru. Aceste învinuiri au făcut că sufletele entuziasmate au început a se răci, iar inimile cele reci a se învrăjbi şi a se îndepărta de la funcţionarii şi autorităţile române, iar vrăjmaşii ţării şi ai neamului se foloseau de acele învinuiri neadevărate ca de nişte material pentru focul lor. «Iată, însuşi românii mărturisesc, ziceau ei, că basarabenii nu-i iubesc şi nu ţin la ţara românească»”[864].

[862] *Ibidem*, p. 172.
[863] *Ibidem,* p. 173.
[864] *Ibidem*, p. 174.

Arhiepiscopul Gurie a rostit cât se poate de clar că aceşti vrăjmaşi aveau „falsa nădejde că Basarabia românească ar putea fi ruptă din nou de la sânul alintător al mamei”. Le-a răspuns însă că „sângele apă nu se face”:

> „Nu, domnilor vrăjmaşi, luaţi-vă nădejdea. Greşelile greşiţilor noştri ne amărăsc, nedreptăţile fraţilor noştri ne ustură, dar să ştiţi că sângele apă nu se face şi «fie pâinea cât de rea, tot mai bine în ţara mea»”[865].

A atenţionat totodată şi autorităţile româneşti:

> „Vă rog să fiţi mai cu băgare de seamă, când vorbiţi despre sentimentele româneşti în provincia de peste Prut... Să nu ne terorizaţi cu învinuiri că suntem răi români, dacă nu ne înscriem în cutare sau în altul din partidele politice. Să vă temeţi că răbdarea are sfârşit şi ne-om pierde şi noi blândeţea noastră şi vom răsplăti cu aceeaşi monedă cu care ne veţi plăti nouă; dar din casa noastră, România Mare, pe care ne-a dat-o Dumnezeu tuturor românilor, n-avem să ne ducem...”[866].

În continuare, Gurie s-a referit strict la proiectele de lege puse în discuţie. Şi-a exprimat nemulţumirea legată de absenţa menţionării existenţei şcolilor confesionale ortodox primare şi secundare şi de *şcoala eparhială* din Eparhia Chişinăului. Pentru celelalte şcoli, era doar vag menţionat faptul că „religia se va preda sub controlul Bisericii” (art. 33), dar Biserica nu avea ce căuta în şcoli, fiind doar tolerată. Cu toate acestea, Gurie s-a declarat mulţumit de *Proiectul* depus de ministrul Lapedatu, în special de faptul că era asigurată autonomia bisericească[867].

Ministrul Lapedatu despre situaţia materială a Bisericilor din România

În finalul dezbaterilor din Senat, ministrul Cultelor şi Artelor, Alexandru Lapedatu, s-a referit la faptul că, în viitorul apropiat, urma să fie elaborată şi Legea Cultelor:

> „Corolarul legilor pentru organizarea cultelor trebuie să fie o lege care să stabilească normele după care Statul urmează să distribuie, potrivit acestor principii, ajutorul pe care îl acordă pentru completarea veniturilor clerului diferitelor confesiuni şi pentru satisfacerea altor trebuinţe materiale ale lor”[868].

Or, pentru stabilirea ajutoarelor, ministrul a declarat că se întocmiseră situaţii statistice, cu privire la situaţia materială a tuturor cultelor. A prezentat chiar o parte din ele, atrăgând atenţia că erau provizorii. Pentru început, a anunţat că în România existau, în medie, 11.000 parohii cu 8.300 filiale, de toate confesiunile. Apoi a recunoscut că exista o mare diferenţă între starea materială a cultelor, fapt reflectat în tabelul următor:

---

[865] *Ibidem.*
[866] *Ibidem*, p. 174-175.
[867] *Ibidem,* p. 175.
[868] *Ibidem,* p. 181.

	BOR V.Regat	BOR Transilvania	Biserica Gr.-Cat	Biserica Rom.-Cat	Biserica Reformată	Biserica Evanghelică	Biserica Unitariană
Proprietatea funciară a parohiei (ha)[869]	8	17	26	?	34	62	33
Venituri/Parohie (lei)	10.400	1.000	10.500	67.000	64.600	176.000	47.500
% Parohii cu < 300 suflete	1	10	20	16	28	17	31
% Parohii cu > 1000 suflete	45	14	12	41	14	11	10
% Parohii care se pot întreține singure	3	2	5	53	23	85	21
% Parohii care nu pot contribui cu nimic	51	22	36	11	43	5	10

Dată fiind această situație, ministrul a declarat că nu era echitabil ca Statul să ajute în mod egal toate confesiunile, ci:

> „Schimbarea acestui sistem o reclamă atât Legea de organizare a Bisericii Ortodoxe Române, pe care v-am prezentat-o, cât şi Legea pentru regimul general al Cultelor, pe care voi avea onoarea să v-o prezint. Căci dacă Statul este dator să susțină, sub raportul material, confesiunile, pentru îndeplinirea misiunii lor spirituale, sociale şi culturale, acelaşi Stat e dator să le susțină cu dreptate şi echitate… ajutorul Statului să fie repartizat în aşa fel, încât el să acopere, într-adevăr, trebuințele şi lipsurile, şi anume: acolo unde acestea sunt mai mari, să se dea mai mult, iar unde sunt mai mici, mai puțin… Şi numai stabilind această dreptate şi echitate, se va putea reface un dezechilibru moral şi material, pe care evoluția istorică particulară a acestor locuri le-a creat şi susținut atâta amar de vreme între diferitele confesiuni, unele privilegiate, iar altele numai tolerate, existente azi pe fața pământului românesc”[870].

Promisiunea făcută de ministrul Lapedatu nu a fost împlinită nici după 14 ani, la începutul celui de-al doilea război mondial existând aceiaşi discriminare.

23.2. Discuţiile generale de la Cameră

Raportul Comisiei Camerei Deputaților a fost prezentat de Petre Gârboviceanu. Apoi s-a trecut la dezbateri.

Aurel Cosma, după ce a făcut o apologie „sistemului modern de constituție bisericească” (creat de Andrei Şaguna), şi-a manifestat dezaprobarea cu privire la componența CNB, la modul de alegere al mitropoliților şi episcopilor, precum şi față de schimbarea denumirii corporațiunilor legislative de la parohie şi până la eparhie (*Adunare*, în loc de *Sinod*). Cât priveşte raportul dintre Biserică şi Stat, şi-a manifestat dezacordul față de articolele 1, 5, 6, 12, 16, 24, 34 şi 39 care prevedeau controlului Statului cu privire la deciziile Sf. Sinod, alegerea ierarhilor, administrarea averilor, inclusiv *Fondul religionar din Bucovina*. Totuşi, a continuat Aurel Cosma, prin articolele 1, 13, 21, 25, 27, 30, 33, 35, 36 şi 44, „Statul acordă

869 În proprietatea funciară intra: pământul arabil, păşunile, livezile, viile, etc (Chiru C. Costescu, *Legea şi Statutul…,* vol. II, p. 181-182).
870 *Ibidem,* p. 183.

Bisericii cea mai desăvârşită şi largă protecţie, pentru că o declară dominantă în Stat”. Prin urmare,

> „Punând faţă în faţă aşa-zisul control cu protecţiunea ce Statul acordă Bisericii unificate, aceasta se ridică în toată splendoarea ei ca Biserică autonomă şi temelie nepieritoare a neamului românesc”[871].

Apoi a atras atenţia asupra faptului că Parlamentul nu ar fi avut dreptul să se amestece în prevederile *Statutului* anexat la Lege. De asemenea, şi-a mai exprimat nemulţumirea că preoţii şi protopopii urmau să fie numiţi, şi nu aleşi.

> „În Ardeal şi Banat, această inovaţiune va produce serioase şi justificate îngrijorări, pe care autorităţile centrale ale Bisericii vor trebui să le delăture cât de curând”[872].

Mirean din Vechea Românie, *Ştefan Bogdan* a declarat că era fericit pentru adoptarea principiului *autonomiei* bisericeşti (care transpărea din cele mai multe prevederi, în pofida faptului că termenul lipsea ca atare din textul legii), precum şi a altor principii şaguniene. Drept urmare, a susţinut votarea legii, dar nu chiar atât de rapid ca în Senat, considerând că mai existau lucruri de îndreptat.

Mai întâi, **a considerat numărul ierarhilor „prea suficient”**:

> „Corpul episcopal al Bisericii Ortodoxe Române, d-lor, este numeros, este aproape maiestos. Avem patriarh, avem cinci mitropoliţi, avem 13 episcopi şi alţi vicari. Cantitativ, forţe prea suficiente pentru a conduce milioane de ortodocşi din România”[873].

A socotit însă că, nu în numărul acestora consta puterea Bisericii, ci în modul în care avea să decurgă viaţa internă a Bisericii. De aceea, ca o a doua observaţie, Ştefan Bogdan a ţinut să-şi exprime **bucuria pentru crearea CNB**, din care făceau parte şi mireni, acest organism devenind pentru Biserică:

> „cel dintâi Parlament al său şi noi credem şi îi dorim spor mare, şi în tot cazul curaj la înaintări, pe care până acum Biserica nu le-a avut, un curaj la înălţări propriu-zise şi înaintare culturală în Biserică”[874].

În al treilea rând, Bogdan a criticat **exceptarea femeilor din rândul parohienilor votanţi**, fapt care, în vremurile contemporane ar fi dovedit într-adevăr o democratizare a Bisericii, chiar înaintea vieţii politice. A cerut, dar,

> „o egală îndreptăţire pentru femei, căci femeia doar, şi mai ales la noi, este cea care ţine şi care a ţinut mai mult la Biserică şi ne este nouă uşor acum să prindem prilejul ca cel puţin în această privinţă să satisfacem cel mai elementar principiu de dreptate şi de umanitate… (de aceea) cel puţin la parohii să fie alegătoare… să dăm parohia membrilor efectivi ai parohiei”[875].

---

[871] *Ibidem,* p. 199.
[872] *Ibidem,* p. 199.
[873] *Ibidem,* p. 216.
[874] *Ibidem,* p. 216.
[875] *Ibidem,* p. 217.

Şi, revenind la **„principiul autorității ierarhice"**, l-a găsit exagerat, mai ales când era vorba de administrarea averilor:

> „Îl admitem, să nu-l atingem, dar a lăsa, conf. art. 13, o libertate prea mare arhiereilor de a hotărî asupra averilor, cred că nu este bine. Ce voieşte Biserica, ştie ea mai bine decât un singur om, fie chiar episcop, de obicei pe patul care îl duce în lumea drepților sau chiar sănătos pentru toți acei în mijlocul cărora trăieşte. Mai ales acum la început, când nu se ştie bine ce parte a lucrărilor bisericeşti se va dezvolta mai necesar, e bine ca Biserica Ortodoxă să dispună liber de tot ce are, ca voința unuia să nu fie lege pentru cei mulți"[876].

Ca un corolar al celor enunțate, Bogdan a încheiat, exprimându-şi credința că:

> „ceea ce Legea şi Statutul hotărăşte pentru înfăptuirea a celor de jos, este lucrul cel mai important, fiindcă trebuie să ne repetăm cât mai des axioma, că «*religiunile în cei mulți sunt puternice*»…Din *Proiectul* acesta, d-lor, ce mă bucură mai mult, cum am accentuat de atâtea ori, este viața ce se va dezvolta desigur jos, în mulțimea Ortodoxiei române"[877].

Aurel Lazăr, redactorul Declarației de la Alba Iulia şi titular al Resortului de Justiție în Consiliu Dirigent, participase la negocierile de la Sibiu de la începutul lunii martie 1925. În cuvântul său şi-a exprimat uimirea pentru faptul că înțelegerea la care se ajunsese nu a fost respectată întocmai de către Lapedatu:

> „Durere. Bucureştiul n-a ratificat întocmai opera din Sibiu. Durere, că concepția de guvernare de astăzi n-a apreciat rezoluția adusă la Sibiu şi nu i-a dat aceeaşi însemnătate pe care o are această rezoluție, n-a voit să dea autonomie desăvârşită Bisericii, n-a înțeles cuvântul vremii şi şi-a susținut unele portițe pentru diferite ingerințe. Se vede că aici atmosfera era alta decât la Sibiu. Dar şi față de această schimbare, în urma căreia putem să constatăm că afirmările motivării de lege, că unificarea se face pe baza principiilor organizării şaguniene, nu mai este o realitate adevărată, totuşi avem o mângâiere, avem mângâierea că acest proiect de lege şi mai vârtos statutul înseamnă un proces hotărât şi mare pentru Biserica din Vechiul Regat; iar Biserica din Ardeal este oțelită în lupta pentru apărarea individualității, libertății şi autonomiei sale"[878].

Care au fost de fapt nemulțumirile lui Aurel Lazăr?

1. **dreptul de veto al episcopilor împotriva deciziilor Adunărilor eparhiale**. Am arătat mai sus (în cap. 22) că episcopatul ardelean a declarat atât lui Lapedatu, cât şi în public, în CNB, că renunța la acest drept. Lapedatu a modificat într-adevăr proiectul de statut, în sensul că instanța de apel la care se putea adresa episcopul în contestarea deciziei Adunării eparhiale nu mai era Sf. Sinod, ci CNB de la Bucureşti. Lazăr a deplâns mai mult urmările acestui articol pentru viața bisericească din Vechiul Regat:

   „pentru noi, pentru Ardeal, situația este mai uşoară, pentru că prelații din Ardeal, în frunte cu mitropolitul, în CNB, au făcut declarațiune solemnă că nu

[876] *Ibidem,* p. 218.
[877] *Ibidem,* p. 220.
[878] *Ibidem*, p. 222.

vor utiliza puterile date în articolul respectiv şi vor recunoaşte şi în viitor suveranitatea integrală a Sinodului eparhial”[879]

2. **modul de alegere a episcopilor, prevăzut în Art. 12 al Legii**. Lazăr a arătat că CNB de la Sibiu a fost dispus să iasă din prevederile Statutului Organic:

 „S-a găsit o soluție şi s-a propus, chiar de mine, ca alegerea episcopilor să se țină la sediul eparhiei văduvite, sinodul electoral să fie condus de mitropolitul respectiv, de a cărui mitropolie aparține eparhia respectivă. Iar Colegiul electoral să fie compus din deputații eparhiei văduvite şi dintr-un număr dintre deputații congresuali bisericeşti, traşi la sorți în număr egal cu deputații eparhiei. Vedeți, era o deosebire de statutul şagunian, dar se câştigau două principii: sediul alegerii şi preşedința.
 Ştim foarte bine că dreptul canonic dispune ca episcopul să fie ales din credincioşii săi. Episcopul este al eparhiei, nu este al țării întregi, episcopul este capul diecezei sale, prin urmare este natural şi urmează din principiul autonomiei, urmează din principiul electoral, ca episcopul să fie ales de eparhia sa. CNB din Sibiu, luând în socoteală multe alte motive binecuvântate şi dorind a promova acceptarea legii şi unificarea cât mai grabnică, a ieşit puțin din cadrele Statutului Organic şi a primit această bifurcație, prin care şi CNB, forul cel mai înalt, va avea cuvând în alegerea episcopilor, dar totuşi nu va putea majora în aşa măsură şi se va putea evidenția voința eparhiei”[880].

 Lazăr a combătut în continuare ideile prezentate de ministrul Lapedatu în expunerea de motive, anume: a) existența unui interes general ca episcopul ales să fie o celebritate; b) că episcopul ales este al țării întregi, fiind şi senator de drept:

 a) „Ce este CNB? Este reprezentantul tuturor eparhiilor, prin urmare şi al eparhiilor eventual văduvite. Toți acei bărbați care sunt acolo, sunt membri ori la Oradea, ori la Sibiu, ori la Roman, ori la alte centre de episcopii şi nu înțeleg de ce să aibă o cunoştință mai largă şi o capacitate mai profundă atunci când vin la Bucureşti, iar atunci când efectuează alegerea aceasta la Cluj, ori la Roman, ori la Iaşi, să nu aibă aceeaşi capacitate”.
 b) „Alesul episcop se întăreşte printr-un examen înaintea Sf. Sinod, care este reprezentantul suprem al Bisericii noastre. Astfel, Biserica întreagă va avea cuvânt prin acest Sinod. Mai departe, trebuie să fie confirmat, ori confirmarea se face la propunerea dlui ministru al Cultelor, de însăşi M.S. Regele, adică țara, chiar prin suveranul său, are cuvânt la confirmarea alesului episcop”.

 Totodată, Lazăr a fost nemulțumit de dreptul anumitor oficialități de a participa la alegerea episcopilor

 „Această dispoziție a Art. 12 este în contrazicere cu principiul electoral şi este în contrazicere cu autonomia bisericească, pentru că prin această dispoziție vin bărbați care nu au nimic comun cu organizația bisericească, totuşi au vot hotărâtor la alegerile episcopale. Este o ingerință față de care trebuie să ne apărăm... Eu nu accept motivul că *întrucât ar fi ortodox*, fiindcă nu e destul să fi ortodox, căci ortodoxul poate să fie ateist, ortodoxul poate să fie în contra

[879] *Ibidem*.
[880] *Ibidem*, p. 223.

autonomiei Bisericii, poate să aibă alte principii... Poate demnitarii înşiraţi în Art. 12, nu vorbim de prezent, ci de viitor, nu vor fi nici chiar membri ai unor parohii, iar dacă ei vor fi ortodocşi buni şi vor avea interes faţă de Biserică, este natural că vor fi aleşi atât în CNB, cât şi în Sinoade eparhiale. Şi atunci, pe baza acestei alegeri, vor avea cuvântul şi ei la alegerea episcopilor şi mitropoliţilor. De aceea, vă rog să reveniţi asupra acestui articol şi să binevoiţi a-l modifica în sensul binecunoscut, conform propunerii făcute de persoana mea modestă, la Sibiu, care a fost acceptată de toţi, şi să primiţi modificarea art. în sensul cum v-am explicat, iar partea aceea că la alegeri vor lua parte ca membri de drept, să o eliminaţi cu desăvârşire"[881].

3. **modul de exercitare a controlului Statului.** Lazăr a atras atenţia că exercitarea controlului Statului asupra unui organism autonom (inclusiv Biserică) cuprindea în sine o contradicţie. Drept urmare, a cerut să se realizeze „o armonie între concepţii diametral opuse". Aurel Lazăr, afirmând aceasta, avea în vedere şi modul exercitării autonomiei corporaţiunilor de drept public în sistemul de drept central-european şi al controlului Statului (inclusiv în Ungaria de dinainte de 1918):

   „Biserica Ortodoxă din Ardeal... a fost supusă la acest control. Se numea ***inspecţiunea supremă*** şi era ***rezervată regelui apostolic***. N-a fost însă în istoria Bisericii noastre niciodată, nici un caz de control, deşi s-au făcut încercări, nici un guvern nu s-a gândit la efectuarea acestui control şi la vreo ingerinţă pe baza acestei inspecţiuni supreme până la 1918. În 1918, da, s-a încercat o ingerinţă gravă[882], chiar în timpurile cele mai grele ale românilor din Ardeal, când ştim foarte bine, în primăvara anului 1918, în ce situaţiune era războiul mondial şi în ce situaţiune eram noi ardelenii...

   Prin urmare, controlul acesta nu se poate considera un control administrativ, un control financiar, cum este faţă de organele Statului, faţă de judeţe ori faţă de oraşe, şi nu se poate asimila o Biserică, mai vârtos Biserica Ortodoxă dominantă, cu un judeţ, ca fiecare director ori subdirector ori inspector, oricare funcţionar al Ministerului de Culte să vină şi să exercite acest drept foarte însemnat, dreptul controlului. Nu, dle ministru. Şi vă rugăm foarte mult să modificaţi acest aliniat...

   Mai este încă un articol, anume Art. 21, care vorbeşte de ***controlul financiar-economic faţă de Biserică***. Cuvântul acesta este foarte rigid şi, ca să aibă totuşi un aspect mai civilizat, trebuie să ne îngrijim de o stilizare mai dulce şi să nu-l aplicăm şi acolo unde nu e nevoie. Am convingerea că Biserica are drept la fonduri, are drept la ajutoare de Stat. Ajutorul de Stat nu este o milă, nici un privilegiu pentru Biserică, este datorinţa Statului să pună la dispoziţia Bisericii fondurile necesare. Or, controlul rigid descris în art. 21 este jignitor faţă de demnitatea Bisericii noastre. Baza acestui articol, am impresia şi cred că impresia aceasta cred că e obiectivă, este oarecare neîncredere faţă de organele bisericeşti şi V-aş ruga, dle ministru, să eliminaţi penultimul şi ultimul aliniat din acest articol, pentru că controlul Statului, fiind precizat şi fixat în lege, e natural ca exercitarea acestui control să aibă loc atât în viaţa administrativă, precum şi în viaţa economică şi în privinţa ajutoarelor de Stat. Dar este mai

[881] *Ibidem*, p. 224-225.
[882] Este vorba de trimiterea unor comisari la Sinoadele eparhiale din Ardeal. Pentru mai multe amănunte, P. Brusanowski, *Reforma constituţională...*, p. 159-160.

frumos, mai estetic dacă nu se repetă acest cuvânt şi nu se jigneşte aşa mult demnitatea Bisericii"[883].

Este posibil ca lunga cuvântare a lui Lazăr să fi fost puțin înțeleasă de deputații români din Vechea Românie. Pentru deputații ortodocşi din Ardeal ea amintea extrem de mult de *remonstrațiunile* redactate de Sinodul arhidiecezan de la Sibiu din anul 1884, cu prilejul discuțiilor referitoare la ajutorul de Stat de 24.000 fl. pentru preoții săraci[884]. În acel an a avut loc singura încercare a autorităților guvernamentale de la Budapesta de a controla modul în care autoritățile bisericeşti împărțeau sumele acordate de la Buget ca *ajutor de stat*. Şi, neavând încredere în corectitudinea autorităților bisericeşti, au impus un nou statut de acordare a acestor ajutoare, trecând peste autoritățile bisericeşti. Acestea au protestat solemn, acuzând Guvernul de jignire a Bisericii, după care au renunțat chiar la ajutorul acordat[885]. În rest, autoritățile guvernamentale de la Budapesta nu au trimis niciodată organe de control financiar (de genul „Curtea de Conturi") care să cerceteze modul în care Biserica cheltuia sumele acordate de la Bugetul de Stat... Doară, acest control era exercitat de organismele interne bisericeşti (Sinoadele eparhiale) care analizau gestiunea financiară realizată de Senatele epitropeşti ale Consistoriilor eparhiale!

Mireanul basarabean *D. I. Moldoveanu* a atras atenția asupra a ceea ce considera a fi **lipsa de democrație la nivel parohial**, menționând posibilă apariția în viitor a unui conflict între preoți şi poporul credincios din parohii. Conform noii legi, parohienii erau cei care trebuiau să contribuie în cea mai mare parte la întreținerea Bisericii, Statul urmând să acorde ajutoare doar acolo unde nu erau acoperite toate cheltuielile. Cu toate acestea, conducerea parohiei urma să aparțină exclusiv preotului:

„Va să zică tot greul întreținerii Bisericii şi a tuturor nevoilor ei cade asupra mirenilor, însă adevărata conducere a averilor bisericeşti o are, şi mai departe, preotul… (De aceea) conflicte nesfârşite sunt în satele noastre, între preoți şi poporeni, pentru administrarea averii, pentru lăcomia popii, cum se spune în graiul popular"[886].

Moldovanu a indicat şi strategia pe care ar putea-o folosi preoții pentru a-şi impune ideile, chiar în condițiile aplicării noului Statut:

„Preotul va putea aduce la cunoştință, în biserică, într-o duminică, pe vreme rea, când vor fi zece babe şi câțiva bătrâni, sau într-o duminică, când toți bărbații sunt plecați de acasă după nevoile lor, sunt duşi cu vitele la păscut, sunt împrăştiați din sat, că va fi Adunare generală peste opt zile. Aproape nimeni nu

[883] Chiru C. Costescu, *Legea şi Statutul…,* vol. II, p. 225-226.
[884] Pentru amănunte P. Brusanowski, *Reforma constituțională...*, p. 176-178.
[885] În unul din protestele Sinodului arhidiecezan, ministrul Trefort (al Cultelor) a fost întrebat: „Ce împrejurări grave au putut da îndemn Excelenței Voastre la propunerea unor măsuri atât de aspre, prin care se aruncă asupra autorităților noastre bisericeşti umbra neîncrederii şi chiar a suspițiunii, ba se ating în mod atât de necruțătoriu chiar temeliile autonomiei, dreptului şi demnității noastre"? (*Protocolul Sinodului arhidiecezan din anul 1884,* p. 198).
[886] Chiru C. Costescu, *Legea şi Statutul…,* vol. II, p. 233.

va şti că pentru duminica viitoare este convocată Adunarea generală a parohiei, care are să stabilească bugetul, toate cheltuielile şi are să hotărască asupra tuturor nevoilor din comună… Este inadmisibil, după părerea mea, ca la o Adunare generală dintr-o mie de bărbaţi din comună, să poată lua hotărâre bună şi cu putere deplină, fiind alcătuită numai dintr-o sută. Ar trebui să se pună în lege minimum de a patra parte. Ce sancţiuni se vor lua în contra preotului care va ţine o adunare generală şi va lua hotărâri în opoziţie cu interesele păstoriţilor? Legea nu prevede nimic”[887].

Ministrul Lapedatu a intervenit, afirmând că parohienii, în proporţia lor de 2/3, vor putea să se opună. D. I. Moldoveanu i-a replicat că „opoziţia” ar urma să fie judecată tot de către preoţi, de a căror imparţialitate se îndoia. Ministrul Lapedatu l-a îndemnat pe vorbitor să-l întrebe pe preotul ardelean, Aurel Lazăr, cum se desfăşura viaţa bisericească în parohia acestuia, asigurându-l:

„Când se va introduce practica organizaţiunii de dincolo, lucrurile vor merge cât se poate de bine. Abuzuri nu se pot face, căci este un corectiv în contra abuzului, aşa încât să nu aveţi nici o temere. Lucrurile vor merge bine, numai să fie bunăvoinţă la oameni şi dragoste pentru Biserică *(Aplauze)*”.

La acestea, I. Moldoveanu a răspuns:

„O să aveţi poate dreptate, d-le ministru, în ceea ce priveşte pe d. Lazăr, care vine dintr-o ţară cu tradiţiuni vechi în viaţa Bisericii din Transilvania… Dacă ar din Ardeal fi toţi preoţii şi toţi ierarhii care-i are ţara noastră, crescuţi în Statutul şagunian de acum 60 de ani, dacă ar fi aceşti preoţi şi în Basarabia şi în alte părţi, nu aş fi găsit de cuviinţă să fac aceste obiecţiuni; dar Dvs., când aţi întocmit legea, nu v-aţi gândit să o aplicaţi numai acolo unde a funcţionat timp de 60 de ani Statutul lui Şaguna, ci să o aplicaţi ţării întregi. Şi, d-le ministru, eu reprezint o provincie unde sunt nenumărate conflicte născute din chestiuni materiale şi Dvs., în calitate de ministru al Cultelor, ştiţi că o mulţime de comune trec, din cauza acestor conflicte, la baptism”[888].

Continuându-şi raţionamentul, I. Moldoveanu a întrevăzut soluţia, întrebând de **motivele pentru care nu se păstrase spiritul şi democraţia Statutului lui Şaguna până la capăt**, astfel ca să se permită peste tot alegerea preotului de către parohieni:

„De ce nu s-a dat dreptul poporului să-şi aleagă preotul? Pentru partea materială, unde se pot naşte oricând conflicte între preoţi şi poporeni, preotul are partea leului, el este stăpânul; dar când poporul ar vrea să aleagă un preot mai bun, n-o poate face decât pe calea cutare sau cutare. Dacă din capul locului s-ar da voie poporului să-şi aleagă preotul, cred, ar avea o legătură mai strânsă şi mai puternică cu preotul, ar avea şi mai multă încredere în el, şi mai multă grijă, dragoste şi tragere de inimă pentru Biserică”[889].

---

[887] *Ibidem,* p. 234.
[888] *Ibidem,* p. 235-236.
[889] *Ibidem,* p. 237.

Apoi, Moldoveanu **a contestat dreptul episcopilor de a fi înzestraţi cu averi** mari, în timp ce mulţi ţărani nu putuseră fi împroprietăriţi de Legea agrară:

> „Voi arăta că Legea agrară a Basarabiei a expropriat toate pământurile bisericilor, reducându-le la trei loturi de câte şase hectare lotul, presupunând pentru fiecare parohie un preot, un diacon şi un cântăreţ.; că s-au expropriat negreşit pădurile bisericeşti şi mănăstireşti. Pe cale *ilegală,* pe cale de simplu ordin ministerial, s-au constituit episcopiilor, sau mai bine zis episcopilor, zestre, avere câte 100 hectare teren arabil, în plus câte 16 hectare vie şi altele, şi altele, care, spre exemplu, punându-le la un loc, la episcopia Hotinului de la Bălţi, fac 200 hectare”[890].

Halippa a întrebat: „Şi cum sunt administrate acestea?”. Moldoveanu a răspuns:

> „Cu părere de rău, trebuie să spun aici că *sunt date în arendă la evrei…* Închipuiţi-vă, ţăranii rămaşi la împroprietărire fără pământ, fără loturi, iar episcopiile care primesc... aproape 200 ha. Teren; iar pe de altă parte ţăranii care nu au, cum a fost anul trecut, o palmă de pământ, izlaz pentru vite, pe când episcopii dau acest pământ pe care l-au căpătat pentru a se îmbogăţi şi zestrea acestei eparhii nou create, îl dau în arendă unor străini de Biserica şi de legea noastră… În Basarabia sunt judeţe care nu au două, trei mii de hectare pădure, unde ţăranul nu poate să-şi găsească lemn pentru oişte sau proţap, iar episcopul capătă o suprafaţă de 300 de ha. şi mitropolitul 500 ha. de pădure. Mai gândiţi-vă că în lege se spune că aceste păduri vor fi folosite, după cum vor crede de cuviinţă, pentru satisfacerea nevoilor lor. Şi se vor întâmpla cazuri, cum se întâmplă cu pământul, că poate nici nu vor vinde măcar lemne pentru nevoile celor mai neapărate ale ţăranilor, ci vor vinde lemnele altora, ca lemne de construcţie sau foc, vor vinde celor străini de legea noastră, *făcând speculă cu averea Bisericii şi a norodului creştin*”[891].

Apoi, deputatul şi-a exprimat speranţa că intervenţia sa va avea vreun efect:

> „Eu aş fi foarte bucuros ca Dvs. să vă fi supărat astăzi pentru observaţiile pe care le-am făcut aşa ţărăneşte, brutal. Dacă veţi fi ţinut însă socoteală, cel puţin în mică parte, de aceste observaţii, pentru a le pune într-o concordanţă, într-o armonie mai mare, drepturile şi datoriile dintre preoţii, părinţii de la parohii, protopopii, episcopii şi aşa mai departe, urcând până la treptele cele mai înalte ale Bisericii noastre…”[892].

Din partea preoţimii din vechea Românie, dar şi din partea opoziţiei politice, preotul *Florea Drăghici* a considerat **imposibilă aplicarea Statutului Organic şagunian în Vechiul Regat**, primul motiv fiind acela că

> „Biserica nu trebuie socotită numai ca susţinătoarea naţionalismului, ci, în primul rând să se ţină seamă că menirea Bisericii e să vegheze la întărirea vieţii morale în popor. Cât despre Statutul lui Şaguna, oricât de bun ar fi în Ardeal, nu ştiu dacă acel statut, mutat aici în Vechiul Regat ar fi putut să aibă aceeaşi eficacitate. De ce? Pot să fac o comparaţie cu legea electorală din Ardeal. Acea

[890] *Ibidem,* p. 238.
[891] *Ibidem,* p. 238-239.
[892] *Ibidem,* p. 239.

lege din Ardeal, votată ca bună cu foarte bună credință, fiind folosită de oamenii noştri din vechiul Regat, ea s-a întors întocmai în contra elementului românesc de acolo”[893].

A menționat, în continuare, că, deşi făcea parte din opoziția politică, a trebuit să recunoască şi părțile bune ale viitoarei legi, între care trecerea Seminariilor de la Ministerul de Culte, deci de la puterea laică, la puterea bisericească, cea care putea mai bine să supravegheze educația viitorilor preoți. A declarat că, prin această măsură, spera să înceteze situația incalificabilă din Seminarii, unde existau profesori, „care erau mai puțin credincioşi decât profesorii de liceu… care nu se jenau să spună elevilor, cruzi la minte, că nu există Dumnezeu…”[894].

Dar mai trist era când, după studiul din Seminar, preotul intra în sat, cu un salariu inferior gardistului (vorbitorul avusese în anul 1916 un salariu de 69,30 lei):

„Seminaristul care citise mult, care trăise în sfere înalte, se vedea deodată într-o adevărată mizerie. Acest preot era nevoit să țină de coarnele plugului, să meargă desculț pe brazdă, ca să poată să-şi țină familia şi copiii lui. Acel preot, în toate zilele era jignit de cămătarii din sat. Mulți din aceşti cămătari se ridicaseră pe spatele averilor luate de Stat de la biserici. Aceşti preoți, care aveau misiunea să fie lumina lumii şi sarea pământului, erau cu totul desconsiderați în viața lor socială. Nu numai administratorul de plasă, sau prefectul, dar până şi copiştii de la prefectură îşi permiteau să țină pe preot în picioare, înaintea lor. Glasul unui preot de sat nu era ascultat deloc. În Stat nu avea nici a suta parte din autoritatea şi din puterea unui cămătar de la colegiul întâi, care tăia şi spânzura, fiind totdeauna contra acțiunii preotului din sat”[895].

Apoi vorbitorul s-a declarat împotriva prevederii noii legi, ca preoțimea să fie retribuită de către parohie, Statul urmând să completeze doar salariile. **A cerut ca preoții să primească salariu întreg de la Stat**

„Am trăit noi preoții, până acum, în salarii de mizerie, dar cel puțin aceste salarii le primim de la Stat. Azi vine legea şi spune: nu vei mai primi leafa de la Stat. Leafa ți-o va da satul. Numai dacă satul nu poate să-ți dea salariul cuvenit, atunci vin eu, Stat, să împlinesc această lipsă”[896].

Drăghici **s-a opus şi perceperii de „taxe religioase” de la parohieni**:

„Vă rog să credeți că, atunci când bolnavul zace pe pat fără pic de nădejde de scăpare, iar eu primesc plata fiindcă i-am citit, nu fără durere primesc aceşti bani. Am fi voit ca, cel puțin prin această lege, să se curme odată acestea. Să nu mai auziți de preoți care nu ridică mortul până când nu li se plăteşte. Să înceteze odată acest lucru. Care dintre Dvs. are dreptul să ia piatra şi să dea într-un preot că este aşa ticălos, când Statul, în mare măsură, a contribuit să-l ducă acolo? Un preot are soție şi copii. Dacă leafa lui este mică, el este nevoit să primească.
Dar nu numai atât. Cel puțin, până acum, se lăsa la voia creştinului să-şi dea banul lui, atât cât vrea. Acum legea vine şi spune că se vor pune taxe. D-le ministru,

[893] *Ibidem,* p. 244.
[894] *Ibidem,* p. 245.
[895] *Ibidem,* p. 246
[896] *Ibidem,* p. 246.

taxele puse pe serviciile religioase sunt taxe fixe, egale pentru toți? Până astăzi ofrandele se dau de bună voie, şi de cei săraci şi de cei bogați. Ce sancțiune va fi dacă cel care are de plătit taxă nu o va plăti? Eu vă mărturisesc şi declar aici că, dacă în acest proiect de lege se menține textul în forma prezentată, primul rezultat al legii va fi înmulțirea adventiştilor şi a baptiştilor…".

Fiind întrerupt din mulțime cu remarca „Şi astăzi se plătesc aceste taxe", preotul Florea Drăghici a continuat:

„*Nu sunt taxe, ci ofrande*. Şi este deosebire mare între ceea ce se dă de bună voie şi între ceea ce se pune obligatoriu… Dar n-aş fi putut niciodată să mă gândesc că se va lăsa în sarcina poporului şi retribuțiunea preotului. Să se facă tocmeli pentru taxe, în toți anii, după cum se tocmesc geambaşii în târg pentru boi[897].

O altă nedumerire a preotului Drăghici față de noua lege a privit membrii parohiei, **„conlucrătorii preotului în parohie"**, statutul enunțând că preotul avea să întocmească o listă cu cei pe care-i considera „oameni morali, de sine stătători".

Clarificarea ministrului Lapedatu, conform căreia aceşti „conlucrători" urmau să fie „oameni care au avere, care dispun", a creat o lungă polemică:

„***Pr. Florea Drăghici***: Adică, dacă cineva, care este creştin ortodox cinstit, dar este servitor la altul, n-are dreptul să fie alegător?

Al. Lapedatu, ministrul: Aceasta este o chestiune de apreciere a comunității.

Dr. N. Lupu: Ce este? N-am auzit.

Pr. Florea Drăghici: d-le doctor, în lege se spune că vor participa cu vot la Adunarea parohială toți creştinii ortodocşi, morali şi de sine stătători. Şi am întrebat pe d-l ministru, ce înseamnă «de sine stătător»?

Al. Lapedatu: Este cel care se întreține pe sine, cel ce are mijloace ca să trăiască.

Dr. N. Lupu: D-ta introduci censul în Biserică. Atunci şi pe apostolul Pavel l-ai fi scos din Biserică, căci avea numai o curea cu care era încins.

Al. Lapedatu Nu introduc censul. Dreptul de participare la adunarea parohială o au aceia care satisfac condițiile cerute de lege, care-şi îndeplinesc datoriile morale şi materiale față de Biserică. Ceilalți sunt parohieni, dar nu pot fi şi membri ai adunării parohiale.

Dr. N. Lupu: Nu se poate acest lucru, d-ta introduci censul în Biserică.

Al. Mâță: Dar cine apreciază?

Al. Lapedatu: Apreciază însăşi Adunarea parohială, căci lista o alcătuieşte preotul şi o revizuieşte Adunarea. Dar eu țin să observ, că se face o confuziune. Se confundă statutul cu legea. *Legea este a Guvernului, Statutul l-a făcut Biserica, prin reprezentanții săi, care au determinat modalitățile după care principiile de lege urmează a fi aplicate în practica vieții bisericeşti…*Nu textul Legii, ci al Statutului vorbeşte de aceste taxe. Stabilirea lor este un drept al Bisericii, care nu va putea fi în societate ceea ce trebuie să fie, până nu-şi va crea mijloacele proprii pentru întreținere şi funcționare… D-voastră reclamați mereu ajutor de la Stat. Rău faceți. Numai Bisericile cerşetoare reclamă totul de la Stat. Da, Statul e dator să completeze mijloacele de întreținere ale Bisericii,

[897] *Ibidem,* p. 247.

dar numai în măsură şi atâta vreme când Biserica are şi va avea nevoie de astfel de mijloace; în ziua când Biserica nu va mai avea nevoie de ele, credincioşii vor trebui să se simtă cei mai mulțumiți, căci numai atunci Biserica va ajunge să-şi îndeplinească cu adevărat şi independent misiunea sa…
Noi am înțeles că prin lege să determinăm principiile de organizare unitară a Bisericii şi am înțeles să lăsăm ca, potrivit Constituției, aceasta să-şi statueze însăşi modalitatea după care urmează a-şi aplica în practică principiile înscrise în lege. Aceasta este *autonomia*, după care ați strigat atât de mult, şi acum, când venim să v-o dăm, Dvs. protestați că Statul iar se amestecă în trebile Bisericii"[898].

În continuarea dezbaterilor, ministrul Lapedatu a specificat faptul că modificarea Statutului avea să intre în competența CNB.

Față de cele afirmate de ministru, pr. Drăghici a mai cerut o lămurire:

„D-lor, este vorba de Statut. Dar pentru ce, d-le ministru, se spune că, dacă un viitor congres național va găsi cu cale să modifice acest statut, această modificare nu este valabilă decât dacă este aprobată de Consiliul de miniştri?"[899].

Ministrul a răspuns că era nevoie de aprobare pentru a se asigura că statutul modificat nu contravenea legilor statului.

Mai departe, pr. Drăghici şi-a declarat nemulțumirea pentru **participarea în CNB a mai multor membri de drept**, dintre demnitari, aceştia având chiar drept de vot la alegerea ierarhilor. **Ministrul** a adus o clarificare importantă:

„În Proiectul Guvernului n-a fost vorba de aceşti membri de drept ai Adunării electorale pentru alegerea episcopilor şi mitropoliților. Noi am înțeles să dăm aceste alegeri numai pe seama corporațiunilor bisericeşti, adică Congresului Național Bisericesc şi Adunării eparhiale a Eparhiei vacante. Nu ne-am gândit un singur moment să introducem în Adunarea electorală membri de drept.
Când s-a examinat însă legea la Sinod, ni s-a cerut, cu insistență, de unanimitatea episcopilor, să se introducă aceşti membri de drept. Am spus că eu nu pot admite, pentru că părerea Guvernului este că, pentru ca să nu dăm măcar bănuială că am căuta să ne ingerăm în viitor… Când însă proiectul a venit în discuțiunea Senatului, care, cu unanimitate de voturi, a introdus în lege pe aceşti membri de drept. Pentru ce? Ca un simbol al legăturii dintre Stat şi Biserică, legătura care a existat de la începutul organizațiunii Bisericii noastre naționale şi până astăzi…"[900].

În finalul intervenției sale, pr. Drăghici, covârşit de multitudinea problemelor ivite, dar mai ales de responsabilitatea preotului de parohie, a susținut **necesitatea aducerii unor corective Statutului**, astfel ca preotul să nu fie nevoit să întocmească listele parohienilor:

„Preotul singur să nu poată întocmi în nici un caz aceste liste… Mai bine să iasă o hotărâre de la mai mulți, pentru că ea este şi mai dreaptă… Eu, ca preot nu aş

[898] *Ibidem,* p. 247-249.
[899] *Ibidem,* p. 251.
[900] *Ibidem,* p. 251-252.

primi în nici un caz să prezidez o Adunare parohială, unde s-ar hotărî taxele ce trebuie să mi se plătească mie. Pentru ce veniți Dvs. și puneți în lege, ca eu, preotul, să fiu întotdeauna președintele adunării parohiale… Dacă această lege pe noi preoții și din punctul de vedere material și din punctul de vedere moral, nu ne ajută aproape întru nimic, nu văd însă în lege legătura logică nici pentru enoriașii noștri. *Cum adică? Prin lege obligi pe enoriași să plătească preotul. Nu pui însă în lege dreptul ca acești enoriași să ceară ei și să pună ei pe preot, nici să-l îndepărteze când nu se poartă bine.* Eu, ca preot, cer și vreau ca preotul atâta vreme cât este iubit de popor, să stea în cutare parohie"[901].

Într-o sală mai mult goală, a luat cuvântul *Dr. Ioan Lupaș*, fost protopop de Săliște și profesor la Universitatea din Cluj. A reprezentat opoziția parlamentară (Partidul Național). Mai întâi s-a referit la **deficiențele *Constituției din 1923*** (fapt prezentat deja în cap. 18)

În continuare a prezentat **istoricul tratativelor pentru unificarea bisericească**, motivând dârzenia ardelenilor. Dat fiind faptul că încă la Consfătuirea de la Sinaia se decisese adoptarea Statutului Organic șagunian, ca bază a noii legi de organizare bisericească pentru întreaga BOR, *Comisia de 15* (din care a făcut parte și Lupaș) a pornit analiza acestuia. Abia atunci a ieșit la iveală prăpastia adâncă între opiniile reprezentanților din Ardeal (care experimentaseră autonomia și constituționalismul în organizarea bisericească) și cei din restul provinciilor (care avuseseră parte de organizări autocrate). În această confruntare de idei, pentru a se putea ajunge la o formă de organizare practicabilă, ardelenii au cerut păstrarea în Mitropolia lor a vechilor prevederi, experimentate timp de 60 de ani. Din acest motiv, *Anteproiectul din 1921* a prevăzut excepții pentru Mitropolia ardeleană, precum și unele excepții pentru basarabeni și bucovineni.

Lupaș a considerat normale aceste excepții, întrucât existau precedente în istorie. O asemenea acceptare a diferențelor de organizare fusese des întâlnită în monarhia habsburgică. După crearea Ungariei dualiste (unificarea politică a Transilvaniei cu Ungaria), nu s-a pretins nici unei confesiuni din Ardeal de a se alătura, prin unificare, confesiunilor surori din Ungaria. Astfel, calvinii din Ardeal au rămas cu organizația lor consistorială și nu prezbiterală. La fel, romano-catolicii din Transilvania, împotriva stăruințelor clerului puternic catolic din Ungaria, nu au admis și nu au fost forțați să se unească cu aceștia. La fel și ortodocșii au fost liberi să aleagă între a se uni cu ceilalți ortodocși din Ungaria și a rămâne de sine stătători. Chiar prin AL 43/1868, care a prevăzut unirea Transilvaniei cu Ungaria, Parlamentul maghiar de la Budapesta a stabilit (§ 14):

> „confesiunilor ardelenești nu li se face nici o silă; dacă vor voi să se unească cu confesiunile din restul Ungariei bine, iar dacă nu, să rămână cum a fost"[902].

Iar dacă reprezentanții Vechiului Regat nu au acceptat decât o lege unitară, atunci ardelenii au insistat pe adoptarea statutului șagunian pentru întreaga

[901] *Ibidem,* p. 253.
[902] *Ibidem,* p. 260.

Biserică. Lupaş a argumentat această poziție, nu numai prin rezultatul practic al acestui statut în Ardeal, dar şi prin hotărârea Bisericii ruseşti, care, pentru adoptarea unei legi bisericeşti, din toate lucrările comparative, „comisia rusească a ajuns la concluzia că cea mai bună organizare, între toate Bisericile Ortodoxe răsăritene, o are Biserica Ortodoxă Română din Ardeal”[903].

Lupaş a mai menționat faptul că, ardelenii au ținut morțiş la organizația lor bisericească din cauză că dăduse rezultate atât de frumoase. Şi reprezentanții Vechiului Regat ar fi putut să apere organizația lor, să arate binefacerile *Legii sinodale din 1872*:

> „Nici în Comisia de 15, nici aiurea, nu s-a găsit nimeni ca, în numele Bisericii din Vechiul Regat, să spună măcar un cuvânt de mulțumire şi de recunoştință față de ceea ce a făcut Sfântul Sinod al vlădicilor de la 1872 până azi. De asemenea nu a fost nimeni care să spună un cuvânt de mulțumire pentru ceea ce a făcut Consistoriul Superior Bisericesc, de la 1909 sau 1911 până la război”[904].

Lupaş a susținut că era nevoie de o lege bine întocmită pentru organizarea Bisericii Ortodoxe Române, mai ales şi pentru faptul că:

> „Astăzi, când atâtea confesiuni eterodoxe, bine organizate şi autonome, există în cuprinsul României întregite, este imperios necesar ca Biserica Ortodoxă Română să-şi aibă organizația autonomă *cu participarea elementului mirean*, spre a-şi putea îndeplini misiunea cel puțin tot atât de bine ca şi celelalte Biserici şi confesiuni autonome”[905].

De aceea, în cursul discuțiilor din *comisie,* ardelenii au afirmat:

> „respectăm înalta erudiție canonică şi bisericească a oricui, însă de dragul nici unei considerațiuni teoretice doctrinare, nu putem părăsi niciodată baza autonomiei constituționale reprezentative, pe care o avem asigurată în statutul şagunian”[906]

Apoi Lupaş a prezentat modul în care a lucrat Comisia, menționat *studiul comparativ:* Adică au fost luate în considerarea prevederi din organizarea bisericească a tuturor provinciilor:

> „Când au fost puse alături diferite dispozițiuni şi rânduieli din cele patru legislațiuni bisericeşti, atunci s-a văzut că conceptul autonomiei bisericeşti e mai deplin lămurit în legea ardeleană, pentru că era lămurit nu numai în texte, ci şi în fapte, atât privitor la relațiile față de Stat, cât şi înlăuntrul cadrelor de organizație bisericească, în raport cu toate părțile constitutive ale Bisericii. Fiecare parte ştia foarte clar până unde se întinde sfera ei de activitate şi autonomie, ştia parohia, ştia protopopia, ştia eparhia, şi rămânea ca la Mitropolie să fie concentrate numai firele de conducere, în ultimă instanță. După cum a făcut o comparațiune potrivită filosoful bănățean, Alexandru Mocioni: *organizațiunea aceasta era ca o piramidă, care avea, în organizațiunea parohială baza cea mai largă, şi se înălța treptat, subțiindu-se, până la vârful*

[903] *Ibidem,* p. 263.
[904] *Ibidem,* p. 263.
[905] *Ibidem,* p. 264.
[906] *Ibidem,* p. 264.

piramidei, unde se concentra totul, din punct de vedere legislativ şi constituţional, în Congresul naţional-bisericesc. Era nu numai o literă de lege, era o realitate aşa de vie, cum nu cunosc în trecutul juridic al neamului nostru alta, care să fi pătruns aşa de adânc în sufletul şi conştiinţa obştească, cum a pătruns legea lui Şaguna în Ardeal[907].

Lupaş a recunoscut că Statutul şagunian nu a fost întru totul perfect. De aceea, în privinţa organelor judecătoreşti, deficitară în Ardeal, *comisia* a adoptat sistemul din vechiul Regat[908].

În continuare, Lupaş a prezentat **neajunsurile noii Legi şi noului Statut de organizare a BOR**:

- Restrângerea rolului Mitropoliei, în afară de Ardeal;
- Prevederi insuficiente cu referire la protopopiat. Faptul că se lăsa la aprecierea episcopului necesitatea organizării Consiliului sau Adunării protopopeşti, Lupaş a considerat-o drept o lacună importantă, deoarece:

  „Cu această dispoziţiune facultativă, în loc să îndrumăm spre o activitate sistematică pe oamenii trândavi, se poate întâmpla ca şi în părţile acelea, unde organele protopopeşti au desfăşurat oarecare activitate colectivă, să-i reducem şi pe cei harnici la trândăvie”[909]
- Modul de instituire a parohilor şi protopopilor. Aici s-a păstrat diferenţa între provincii, Mitropolia Ardealului insistând pentru sistemul electiv. Lupaş a reliefat că nu se putea renunţa la această practică de 60 de ani,

  „prin care s-a trezit nu numai conştiinţa de drept şi datorie în viaţa bisericească, dar s-a creat şi un raport sufletesc intim între preot şi între turma păstorită de dânsul. Preotul conştiincios niciodată n-a uitat că el îşi exercită funcţiunea nu numai prin acea hirotonisire, care vine de sus, de la episcop, ci şi prin acel vot obştesc care vine de jos, din adâncimile conştiinţei populare”[910];
- Prezentarea Statutului în Parlament. A declarat că reprezentanţii ardeleni nu au fost de acord cu aceasta, dar că, numai pentru că se punea în discuţie concomitent cu Legea şi pentru că nu au vrut să se mai împotrivească din nou majorităţii, s-au învoit, dar cu singura condiţie ca să nu se creeze precedent în acest sens[911];
- Lupaş a mai semnalat şi un *viciu de procedură*, prin aceea că Legea şi Statutul nu prezenta ordinea firească a organelor bisericeşti, adică de jos în sus, adică de la Parohie la Patriarhie;
- În fine, cea mai sensibilă problemă în noua Lege şi Statut, cea care se referea la dreptul ierarhului de a amenda hotărârile Adunării eparhiale, a făcut obiectul discuţiilor prelungite de la sfârşitul dezbaterilor, când ministrul Lapedatu a participat la şedinţa Consistoriului mitropolitan şi a Congresului naţional-bisericesc, din primăvara anului 1925. Datorită jertfei reprezentanţilor ardeleni, pentru încheierea lucrărilor de unificare, a fost admisă această prevedere. Cu toate acestea, mitropolitul Nicolae Bălan, s-a declarat împotriva acestei prevederi,

---

[907] *Ibidem,* p. 267.
[908] *Ibidem,* p. 267-268.
[909] *Ibidem,* p. 271.
[910] *Ibidem,* p. 272.
[911] *Ibidem,* p. 273.

Lupaş amintind cuvintele acestuia, rostite în fața Congresului: Era, în opinia lui Lupaş, acelaşi spirit de altruism, inaugurat de Şaguna, în 1868, când, având părere opusă deputaților Congresului, după o supărare de câteva zile, a revenit şi a acceptat contopirea celor trei organe eparhiale prevăzute de el (Sinedrionului presbiterilor, Epitropia şi Senatul şcolar) într-un singur Consistoriu cu trei senate. Prin urmare, a declarat Lupaş, „Iată ce însemnează puterea unei tradițiuni spirituale, care a prins rădăcini aşa de adânci!"[912]

În finalul cuvântării, Ioan Lupaş a ținut să amintească afirmația istoricului ardelean, Barițiu, duşman aprig al lui Şaguna, care, în cartea sa „Părți alese din istoria Transilvaniei", referindu-se la Statutul lui Şaguna, a fost nevoit să constate că *Şaguna a croit un plan la care succesorii săi vor lucra secole, pentru a-l putea aduce la îndeplinire*. De aceea, Lupaş a concluzionat:

„Succesorii săi au lucrat, în Ardeal, până acum o jumătate de secol şi mai bine, păstrând acest duh altruist şi dătător de viață, aşezat de marele legiuitor, drept temelie de granit, pentru progresul Bisericii noastre. Dacă pot dori vreun bine Bisericii mele şi neamului meu, este ca duhul acesta, al nemuritorului Şaguna, să pătrundă în toți conducătorii, în toți slujitorii şi în toți credincioşii Bisericii Ortodoxe Române. Astfel sunt sigur că Legea aceasta îşi va da roadele pe care le dorim cu toții *(Aplauze)*. Fie ca ea să contribuie la o regenerare morală şi religioasă a neamului nostru, spre binele Statului, spre eterna pomenire a celui ce ne-a dat-o la 1868, prin prisosința inimii şi a geniului său, spre continua întărire a Bisericii şi spre lauda lui Dumnezeu, de la care purcede «toată darea cea bună şi tot darul cel desăvârşit» *(Aplauze prelungite)"*[913].

[912] *Ibidem,* p. 274-275.
[913] *Ibidem,* p. 275.

24.
LEGEA PENTRU ORGANIZAREA BOR

În continuare voi cita integral textul Legii pentru organizarea Bisericii Ortodoxe Române, aşa cum a fost votat de Parlament şi publicat în Monitorul Oficial din 6 mai 1925. În notele de subsol, voi prezenta cele mai importante luări de poziţii ale deputaţilor şi senatorilor, în tipul discuţiilor pe articole[914].

Poziţia Bisericii înăuntru şi în afară

Art. 1. Biserica Ortodoxă Română, fiind religia marii majorităţi a românilor, este Biserica dominantă în Statul Român. Ea este şi rămâne autocefală, adică neatârnată de orice chiriarhie din afară, păstrându-şi însă, în privinţa dogmelor, unitatea cu Biserica ecumenică a Răsăritului.

Orânduirea canonică şi administrativă

Art. 2. Sub raportul orânduirii canonice şi administrative, Biserica Ortodoxă Română cuprinde:

Mitropolia Ungrovlahiei, cu eparhiile: Arhiepiscopia Bucureştilor; Episcopia Râmnicului-Noului Severin; Episcopia Argeşului; Episcopia Constanţei.

Mitropolia Moldovei şi Sucevei, cu eparhiile: Arhiepiscopia Iaşilor; Episcopia Romanului; Episcopia Huşilor; Episcopia Dunării de Jos.

Mitropolia Ardealului, Banatului, Crişanei şi Maramureşului, cu eparhiile: Arhiepiscopia Albei-Iulii şi a Sibiului; Episcopia Aradului, Ienopolei, Hălmagiului; Episcopia Caransebeşului; Episcopia Oradiei; Episcopia Vadului, Feleacului şi Clujului.

Mitropolia Bucovinei cu: Arhiepiscopia Cernăuţilor şi Episcopia Hotinului.

Mitropolia Basarabiei cu eparhiile: Arhiepiscopia Chişinăului; Cetatea Albă-Ismailul.[915]

---

[914] Titlurile aşa-numitelor „capitole" din lege sunt preluate după varianta tipărită la Cernica, în 1925.

[915] Nemulţumiţi de ruperea eparhiei Hotinului de Mitropolia Basarabiei, prevăzută în *Proiectul* ministrului Lapadatu, Congresul eparhial al Arhiepiscopiei Chişinăului, din februarie 1925, a întocmit un Proces verbal (nr. 23), prin care arhiepiscopului Gurie Grosu i s-a cerut să intervină la Senat şi Cameră, pentru a se respecta hotărârea luată de Congresul general bisericesc din Basarabia: „Având în vedere că unitatea organizaţiei Bisericii a tuturor eparhiilor basarabene s-a format de decenii şi că în afară de acestea sunt organizaţii comune economice (Casa emeritală, Ajutor reciproc, Şcoala eparhială de fete, Frăţia *Naşterea lui Hristos*, Şcoala de cântăreţi, Seminarul Teologic, Societatea de Istorie şi Arheologie), care au ca scop ajutorarea întregului cler al Bisericii basarabene… Congresul îşi exprimă hotărârea fermă ca să se ţină seamă despre proiectul elaborat de Congresul General Eparhial şi Constituanta bisericească, aprobat şi de Sfântul Sinod, neadmiţându-se nici o modificare, rămânând şi în viitor Episcopia Hotinului, care este strâns legată cu interese comune generale din punct de vedere bisericesc şi economic, tot ca Episcopie a Bisericii basarabene. Despre aceasta cu supuşenie Congresul apelează la IPS Arhiepiscop Gurie cu rugămintea de a interveni locului în drept pentru a satisface dorinţa şi a păstra dreptul nostru aici exprimat" (*Lucrările Congresului eparhial al Arhiepiscopiei Chişinăului*, *sesiunea anului 1925,* în *Luminătorul,* an LVIII, 1925, nr. 7-8, p. 25-26). Cu toate intervenţiile basarabenilor, eparhia Hotinului a fost trecută la Mitropolia Bucovinei.

Art. 3. Schimbarea titulaturii actuale a mitropoliilor şi episcopiilor şi a întinderii lor teritoriale, ca şi crearea de noi eparhii, se va face numai prin lege.

Drepturile Bisericii după Constituţie

Art. 4 După dreptul canonic şi în conformitate cu Constituţia ţării, Biserica Ortodoxă Română îşi reglementează, conduce şi administrează, prin organele sale proprii şi sub controlul Statului, afacerile sale religioase, culturale, fundaţionale şi epitropeşti. Controlul Statului asupra Bisericii şi organelor sale se exercită, în mod constituţional, prin Ministerul Cultelor.

Sfântul Sinod

Art. 5. În fruntea Bisericii Ortodoxe Române stă *Sfântul Sinod*, cea mai înaltă autoritate pentru chestiunile spirituale şi canonice şi for suprem pentru chestiunile bisericeşti de orice natură, care, după legi şi regulamente, intră în competenţa lui.

Sfântul Sinod se compune din toţi mitropoliţii, episcopii şi arhiereii-vicari în funcţiune şi e prezidat de mitropolitul Ungrovlahiei, ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române.

Congresul Naţional Bisericesc şi Consiliul central

Art. 6. Corporaţiunea centrală reprezentativă pentru întreaga Biserică a românilor de religie ortodoxă, în afaceri administrative, culturale, fundaţionale şi epitropeşti, este *Congresul naţional-bisericesc*, compus din câte şase reprezentanţi ai fiecărei Eparhii (doi clerici şi patru mireni), delegaţi de Adunările eparhiale, prevăzute la art. 9 al acestei legi pe termen de şase ani, dintre membrii lor sau dintre alţi credincioşi ai Eparhiilor respective.

Membrii Sfântului Sinod fac parte, de drept, din Congresul naţional-bisericesc.

Congresul acesta va avea căderea să stabilească, în cadrele Legii de faţă şi ale Statutului ei, pe cale de regulament, norme obligatorii pentru întreaga Biserică[916].

Art. 7. Congresul naţional-bisericesc alege un *Consiliu central bisericesc*, compus din 1/3 clerici şi 2/3 mireni, care este organul superior administrativ pentru afacerile întregii Biserici şi totodată organul executiv al Sfântului Sinod şi al Congresului naţional-bisericesc.

Părţile constitutive ale Bisericii şi organele lor

Art. 8. Părţile constitutive ale Bisericii sunt: Parohiile; Protopopiatele; Mănăstirile (ca instituţiuni religioase speciale, cu organizarea lor canonică); Episcopiile şi Arhiepiscopiile şi Mitropoliile (ca instituţiuni canonice şi istorice).

Fiecare din părţile constitutive ale Bisericii are dreptul a reglementa, conduce şi administra, independent de altă parte constitutivă de acelaşi grad, afacerile sale religioase, culturale, fundaţionale şi epitropeşti şi totodată a participa, prin reprezentanţii săi, la lucrările părţilor constitutive superioare. Acest drept se exercită prin corporaţiuni constituite: a) în parohii, din bărbaţi majori, de sine stătători, nepătaţi, care îşi îndeplinesc obligaţiile lor morale şi materiale faţă de

[916] În Cameră, Dr. Ioan Lupaş a prezentat un amendament, în care a cerut înlocuirea termenului de *Adunare* cu cea de *Sinod*, la toate nivelele, spre a se deosebi de alte adunări, motivând că, încă din cele mei vechi timpuri, *adunările* bisericeşti se numeau *sinoade*, şi nu doar cele care întruneau numai ierarhi. Amendamentul nu a fost admis (Chiru C. Costescu, *op.cit.*, II, p. 9).

Biserică şi aşezămintele ei; b) în protopopiate, episcopii şi arhiepiscopii, din reprezentanți ai clerului şi ai poporului credincios în proporție de 1/3 clerici şi 2/3 mireni.

Art. 9. Fiecare parohie are o *Adunare parohială*. Fiecare protopopiat are o *Adunare protopopească*. Fiecare eparhie are o *Adunare eparhială*. Constituirea acestor Adunări se face pe timp de şase ani, prin votul tuturor credincioşilor care îndeplinesc condițiile de la articolul precedent. Totalitatea acestor credincioşi formează, în fiecare parohie, Adunare parohială. La rândul lor, membrii mireni ai Adunărilor parohiale, grupați în circumscripții electorale, aleg pe membrii mireni ai Adunărilor protopopeşti şi pe acei ai Adunărilor eparhiale. Membrii clerici ai acestor Adunări se aleg de clericii întruniți în colegii preoțeşti[917].

Art. 10. Pentru conducerea şi administrarea afacerilor sale, fiecare din aceste Adunări îşi alege, ca organ executiv, tot pentru şase ani, un *Consiliu*, care, în Adunările protopopeşti şi Eparhiale se va alcătui în proporție de 1/3 clerici şi 2/3 mireni.

Art. 11. Modul de constituire şi de funcționare al acestor Adunări reprezentative şi al Consiliilor lor executive va fi acelaşi pentru întreaga Biserică.

Alegerea episcopilor şi arhiepiscopilor-mitropoliți. Averea lor

Art. 12. Alegerea episcopilor şi arhiepiscopilor-mitropoliți se face de un *Colegiu electoral*, compus din membrii Congresului național-bisericesc şi din acei ai Adunării eparhiale a Eparhiei vacante. La alegere vor lua parte, ca membri de drept, întrucât vor fi ortodocşi, şi: *Preşedintele Consiliului de miniştri, Ministrul de Culte, Preşedintele Senatului, Preşedintele Adunării Deputaților, Prim-preşedintele Înaltei Curți de Casație, Preşedintele Academiei, Rectorii Universităților şi Decanii Facultăților de Teologie*.

Examinarea canonică a celor aleşi se face de Sfântul Sinod, iar confirmarea lor, la propunerea Ministerului de Culte, de M. S. Regele, urmând apoi, potrivit datinilor țării, învestitura regală[918].

Art. 13. Prin derogarea de la Codul civil, întreaga avere lăsată de mitropoliți, episcopi şi arhierei la moartea lor, dacă nu au moştenitori rezervatari (părinți sau copii), sau nu lasă testament, trece ca succesiune de drept Mitropoliei, Episcopiei sau Eparhiei unde ei funcționau. Dacă lasă moştenitori rezervatari, ascendenți, descendenți sau ambele categorii, aceştia toți la un loc succed numai asupra jumătății din avere, dreptul Mitropoliei, Episcopiei sau Eparhiei reducându-se în asemenea caz la jumătate. Dacă sunt în acelaşi timp ascendenți şi descendenți, jumătatea de mai sus se va împărți între ei în două părți, din care o parte intră în

---

917 I. Moldoveanu a prezentat un amendament la lege, prin care a cerut ca, asemenea celei din Ardeal, şi Biserica din restul provinciilor să se democratizeze, în sensul de a se da dreptul enoriaşilor de a-şi alege preoții şi să nu mai existe diferențierea dintre provincii. Articolul a fost votat în forma inițială (Chiru C. Costescu, *op. cit.,* II, p. 13).

918 În cursul dezbaterilor din Senat, Pimen, mitropolitul Moldovei, a prezentat amendamentul prin care a cerut adăugarea, la personalitățile participante de drept la alegerea ierarhilor, a ministrului de Justiție şi a ministrului Instrucțiunii, amendament neaprobat (Chiru C. Costescu, *op. cit,* II, p. 12-13). În cameră, Pan Halippa a prezentat un alt amendament, prin care a cerut ca: 1) numărul membrilor din partea CNB să fie egal cu numărul membrilor Adunării eparhiale vacante; 2) alegerea să se facă la reşedința Eparhiei văduvite, ca voință liberă a Adunării eparhiale; 3) să nu aibă drept de participare nici un membru al Guvernului. După ce acest amendament a fost respins, Dr. N. Lupu a declarat: „dacă nu admiteți nici un amendament al nostru, atunci noi plecăm. Mai bine votați legea în bloc şi isprăvim! (*Zgomot, întreruperi) (*Chiru C. Costescu*, op. cit.*, II, p. 15-16).

ramura ascendentă şi a doua intră în cea descendentă. Dacă sunt rezervatari numai dintr-o linie, aceştia moştenesc întreaga rezervă de jumătate. Dacă lasă testament şi are moştenitori rezervatari, trebuie să lase prin testament jumătate din avere rezervatarilor. În lipsă de rezervatari, poate lega această jumătate oricui ar voi. Pentru cealaltă jumătate, la care succede de drept Mitropolia, Episcopia sau Eparhia, pot prin testament să indice scopurile culturale, filantropice şi obşteşti în folosul cărora se va întrebuința această jumătate.

Art. 14. Biblioteca mitropoliților, episcopilor şi arhiereilor rămâne în proprietatea Eparhiei şi se adaugă la biblioteca eparhială, în caz, când ei, în viață fiind, n-ar testa-o vreunui anume aşezământ cultural bisericesc. Odăjdiile lor şi toate obiectelor de cult ce le-au aparținut sau folosit, rămân eparhiei la care au păstorit mai în urmă.

Averea monahilor şi monahiilor

Art. 15. Averea monahilor şi monahiilor, adusă cu dânşii în mănăstire, ca şi cea dobândită, în orice mod, în timpul monahismului, rămâne întreagă Mănăstirii de care țin.

Instanțele disciplinare şi judecătoreşti ale Bisericii

Art. 16. Instanțele disciplinare şi judecătoreşti pentru clerici în chestiunile curat bisericeşti sunt: 1. Consistoriul spiritual eparhial la fiecare Eparhie, ca primă instanță. Eparhiile pot trimite anumite chestiuni mai mărunte la judecata protopopiatului; 2. Consistoriul spiritual mitropolitan, ca instanță de apel, pe lângă cele trei mitropolii istorice: la Bucureşti pentru Mitropolia Ungrovlahiei, la Iaşi pentru Mitropolia Moldovei, a Bucovinei şi a Basarabiei şi la Sibiu pentru Mitropolia Ardealului; 3. Consistoriul spiritual central de pe lângă Sfântul Sinod, ca instanță de recurs şi pentru asigurarea unității de jurisprudență. Recursurile privitoare la chestiuni dogmatice sunt exclusiv de competența Sfântului Sinod. Împricinații au dreptul înaintea tuturor instanțelor la apărător, cleric hirotonit.

Constituirea şi competența acestor instanțe, precum şi procedura de judecată, se vor determina printr-un regulament special, întocmit de Sfântul Sinod şi întărit de M. S. Regele. Acest regulament va determina şi normele şi condițiile de revizuire ale sentințelor date de instanțele mai sus numite.

Art. 17. Hotărârile instanțelor judecătoreşti bisericeşti se execută prin organele Bisericii. La cererea organelor bisericeşti, organele puterii executive vor da tot concursul lor pentru aducerea la îndeplinire a acestor hotărâri.

Art. 18. Mitropoliții, episcopii şi arhiereii pentru abaterile bisericeşti vor fi judecați, ca primă şi ultimă instanță, de către Sfântul Sinod, iar pentru delicte ordinare şi politice se vor judeca de către Înalta Curte de casație.

Cheltuielile Bisericii şi ajutorul Statului

Art. 19. Cheltuielile pentru întreținerea cultului, a slujitorilor şi aşezămintelor Bisericii se vor acoperi în primul rând din propriile sale mijloace, create şi administrate prin organele reprezentative şi executive ale diferitelor ei părți constitutive.

Art. 20. În scopul arătat la articolul precedent, Ministerul Cultelor pune la dispoziția Bisericii toate averile, fondurile şi fundațiunile care aparțin diferitelor ei părți constitutive, spre a fi repartizate acestora. Administrarea acestor averi şi fonduri se va face de organele respective, sub supravegherea autorităților bisericeşti superioare. Fundațiunile vor fi administrate potrivit actelor de fundație sau dispozițiilor testamentare.

Art. 21. Statul va pune, la cerere, prin Ministerul Cultelor, la dispoziția Bisericii sumele necesare pentru a completa, după norme generale, stabilite prin lege şi în armonizare cu salariile funcționarilor publici, veniturile clerului şi plata funcționarilor ecleziastici şi pentru a acoperi şi alte lipsuri materiale; aceasta însă numai după o prealabilă constatare a necesităților față de veniturile de care dispun părțile constitutive bisericeşti care reclamă ajutoare.

Ajutoarele acordate de Stat vor fi puse la dispoziția respectivelor organe administrative bisericeşti cu arătarea precisă a destinațiunilor lor. Fiecare din aceste organe, primind ajutor de la Stat, va ține în evidență conturile de gestiune, spre a putea fie cercetate de Ministrul Cultelor, care va controla dacă sumele acordate de Stat au fost întrebuințate potrivit destinației lor şi cu respectarea legii contabilității publice, privitoare la instituțiile cu caracter autonom. Acest control financiar se va îndeplini în conformitate cu un regulament special, întocmit de Ministerul Cultelor şi de cel al Finanțelor.

Art. 22. Toate alegerile şi numirile în posturi subvenționate de Stat vor fi comunicate Ministerului de Culte.

Fondul general bisericesc şi *Eforia Bisericii*

Art. 23. Pentru a se uşura cât mai mult sarcina Statului şi pentru ca Biserica să-şi poată îndeplini cât mai bine misiunea sa religioasă, culturală şi filantropică, se înființează *un Fond general bisericesc.*

Fondul acesta se va alcătui din averile comune ale întregii Biserici, din donațiuni, din contribuții aprobate de Congresul național-bisericesc, din economiile realizate de *Eforia Bisericii* (creată prin dispozițiunile prezentei legi), şi din cotele pe care Congresul național-bisericesc le va stabili, pentru fiecare Eparhie în parte, asupra veniturilor ei.

Art. 24. Pentru administrarea Fondului general bisericesc, a tuturor averilor comune Bisericii şi a sumelor acordate de Stat, pe seama ei, se instituie o *Eforie a Bisericii ortodoxe române*, care va fi organul executiv al Consiliului Central în privința afacerilor economice financiare. Eforia aceasta va administra şi averile şi fondurile bisericeşti care până acum erau administrate de Ministerul Cultelor şi care, din cauza dispozițiunilor testamentare sau de fundație, nu pot fi atribuite altor organe ale părților constitutive ale Bisericii. Eforia se va compune din trei membri, unul numit de Ministerul Cultelor de acord cu Ministerul Finanțelor, iar ceilalți doi aleşi de Congresul național-bisericesc (un cleric şi un mirean). Ea stă atât sub controlul Ministerului de Culte cât şi al Consiliului central şi în directă legătură cu ele.

Art. 25. Statul va da, când i se va cere, prin Ministerul Cultelor, Eforiei, pentru necesitățile generale ale Bisericii întregi, ajutoare materiale după normele de la Art. 21 din această Lege.

Art. 26. Eforia Bisericii va funcționa după un regulament întocmit, potrivit atribuțiunilor sale de Congresul național-bisericesc.

Dispoziții cu privire la averi, beneficii, bunuri, taxe de cult

Art. 27. Părțile constitutive ale Bisericii (parohiile, protopopiatele, mănăstirile, episcopiile, arhiepiscopiile, mitropoliile) şi Biserica întreagă, ca atare, sunt persoane juridice. Ele au dreptul şi datoria de a păstra tot ceea ce dețin azi şi de a aduna averi, mobile şi imobile, de orice fel, spre a le întrebuința pentru Biserică şi aşezămintele ei.

Art. 28. Fiecare Eparhie, singură sau în unire cu altele ale Mitropoliei de care ține, are dreptul de a înființa tipografii bisericeşti, fabrici şi ateliere pentru confecționarea obiectelor de cult necesare bisericilor şi aşezămintelor lor (icoane, lumânări, veşminte, odoare). Beneficiile realizate vor servi să acopere în primul loc trebuințele Eparhiei sau Eparhiilor respective.

Art. 29. Bunurile imobile ale bisericilor nu se pot înstrăina decât în condițiile fixate de regulamentul special, întocmit de Congresul național-bisericesc în acest scop.

Art. 30. Edificiile bisericilor, mănăstirilor, episcopiilor şi mitropoliilor, curtea, cimitirele şi odoarele sacre sunt lucruri sfințite şi în afară de comerț; ele nu pot fi nici urmărite, nici sechestrate, nici înstrăinate.

Art. 31. Impozitele care s-ar stabili prin legi pentru întreținerea şi ajutorarea Bisericii în genere, se vor distribui, de organele însărcinate cu aceasta, în proporția în care se găsesc credincioşii ortodocşi față de cetățenii de altă religie.

Art. 32. Drepturile şi obligațiile de patronat existente azi în Biserica Ortodoxă Română sunt şi rămân desființate.

Învățământul religios

Art. 33. Învățământul religios pentru elevele şi elevii de religie ortodoxă în şcolile primare, secundare şi profesionale, publice şi particulare, este obligatoriu şi se va preda sub controlul Bisericii şi al Ministerului Instrucțiunii, potrivit legilor.

Art. 34. Şcolile pentru formarea clerului şi şcolile pentru formarea cântăreților bisericeşti stau sub conducerea Bisericii. Programele de studii şi numirea profesorilor se vor face potrivit unei legi speciale al cărui proiect va fi întocmit de Sfântul Sinod de acord cu Ministerul Cultelor şi Ministerul Instrucțiunii.

Preoții armatei, spitalelor, orfelinatelor şi penitenciarelor

Art. 35. Armata are preoții ei proprii în frunte cu un episcop militar, care, sub raport canonic, atârnă de Sfântul Sinod, al cărui membru este. Alegerea şi numirea acestui episcop se va face potrivit unei legi speciale[919].

Art. 36. Spitalele, orfelinatele, şcolile corecționale, penitenciarele vor avea preoții lor pentru credincioşii ortodocşi.

Puterea penală a Statutului şi modalitățile modificării eventuale

Art. 37. Alăturatul statut, întocmit de Biserică, pe temeiul principiilor şi dispozițiilor generale cuprinse în această Lege, pentru a determina modalitățile după care Biserica îşi reglementează, conduce şi administrează afacerile sale religioase,

---

[919] În cursul dezbaterilor din Cameră, asupra acestui articol, Pan Halippa a prezentat următorul amendament: „D-lor, D-voastră grozav vă place să sporim numărul episcopilor, să sporim numărul acestor prinți ai Bisericii. Armata deci să aibă şi ea un episcop! Dar este aceasta de vreun folos armatei? Eu ştiu, spre exemplu că armata Rusiei țariste a avut numai un protoprezbiter şi era o armată mare. Iar d-voastră, armata noastră mică, numaidecât o înzestrați cu un episcop. Dacă d-voastră i-ați da acestei armate mai multă hrană, haine şi cizme mai bune, arme mai perfecționate, dacă pe lângă acestea i-ați face educația aceea cetățenească de care au nevoie soldații noştri, eu înțeleg că ați înzestra armata noastră cu lucruri folositoare şi i-ați crea un nume bun şi această armată odată şi odată şi-ar crea o istorie glorioasă. Cu episcop militar, eu socot că d-voastră nimic nu dați armatei noastre…". Amendamentul s-a bucurat doar de aplauzele opoziției, fără să fi fost admis la vot (Chiru C. Costescu, *op. cit.,* II, p. 51.)

culturale, fundaționale şi epitropeşti, este şi rămâne obligatoriu pentru întreaga Biserica Ortodoxă Română, cu putere de Lege.

În cadrele dispozițiunilor acestei legi, Congresul național-bisericesc poate aduce Statutului modificările ce va crede de cuviință, dar numai cu o majoritate de 2/3 voturi. Modificările acestea vor trebui însă aprobate de Consiliul de Miniştri.

Dispoziții tranzitorii

Art. 38. Până la rezolvarea afacerilor comune episcopiilor *Mitropoliei Ardealului*, Congresul bisericesc al acestei Mitropolii, cu organul său executiv, va continua să ființeze şi funcționeze, cu acelaşi mod de constituire şi cu aceleaşi atribuțiuni, afară de acea a alegerii arhiepiscopului şi mitropolitului.

Această excepțiune, privind exclusiv organizațiunea administrativă a Mitropoliei Ardealului nu atinge obligațiunea celorlalte părți constitutive ale acestei Mitropolii, parohii, protopopiate şi eparhii, de a se conforma tuturor dispozițiunilor Legii de față şi Statutului ei.

Fondul religionar din Bucovina

Art. 39. Fondul religionar greco-oriental din Bucovina este şi rămâne o fundațiune specială de sine stătătoare, care va purta de acum înainte numirea de «*Fondul bisericesc ortodox român al Bucovinei*».

Art. 40. Fondul acesta este persoană juridică şi va fi administrat prin Consiliul eparhial, sub preşedinția arhiepiscopului şi mitropolitului Bucovinei, care-l va reprezenta în justiție şi în toate actele sale.

Regulile de administrație pentru averile Fondului, care constă în cea mai mare parte din domeniu păduros şi agricol, vor fi, în interesul bunului mers, cele prevăzute pentru administrarea şi exploatarea domeniilor Statului[920].

Art. 41. Bugetul anual al Fondului va fi alcătuit astfel ca să acopere cheltuielile de personal şi material necesare administrațiunii şi exploatării lui, plata personalului bisericesc, nevoile Cultului şi anumite trebuințe culturale şi de binefacere ale Eparhiei.

Excedentele ce vor rămâne în buget, după acoperirea nevoilor de mai sus, se vor vărsa la «Fondul general bisericesc».

Art. 42. Statul exercită dreptul său de control şi supraveghere prin Ministerul de Agricultură şi Domenii şi prin Ministerul de Culte. Ministerul de Agricultură şi Domenii aprobă bugetul anual al Fondului şi confirmă numirea personalului tehnic recomandat de administrația lui, iar Ministerul de Culte aprobă repartizarea sumelor prevăzute în buget pentru plata personalului bisericesc, pentru nevoile Cultului şi pentru susținerea operelor culturale şi de binefacere ale Eparhiei[921].

---

920 Pan Halippa, a întrebat dacă şi episcopia Hotinului urma să tragă „oarecare profituri" din acest Fond bisericesc bucovinean, întrucât această eparhie urma să fie lipsită de partea sa din fosta avere a Basarabiei. Ministrul Lapedatu i-a răspuns că, asemenea celorlalte eparhii din țară, şi eparhia Hotinului avea să se bucure de excedentul *Fondului bisericesc din Bucovina, (*Chiru C. Costescu, *op. cit.,* II, p. 54).

921 Dr. N. Lupu şi-a exprimat nemulțumirea față de introducerea dreptului Ministerului Domeniilor de a controla şi supraveghea gospodărirea şi bugetul *Fondului bisericesc bucovinean*, acest minister fiind cunoscut pentru incapacitate şi corupție. A propus deci da acest drept să fie acordat doar organelor bisericeşti şi Ministerului Cultelor. După un schimb de cuvinte mai puțin protocolare cu ministrul Lapedatu, amendamentul a fost respins, (Chiru C. Costescu, *op. cit.,* II, p. 57-58).

Art. 43. Un regulament special şi decretat, elaborat de o comisiune compusă din câte un reprezentant al Ministerului de Agricultură şi Domenii, al Ministrului de Culte şi al Mitropoliei Bucovinei, va stabili amănuntele pentru aplicarea acestor dispoziții (art. 39-43) privitoare la Fondul Bisericesc Ortodox Român al Bucovinei.

Înzestrarea Mitropoliilor şi Episcopiilor cu teren de cultură şi pădure

Art. 44. Mitropoliilor şi Episcopiilor Statul le dă, *spre folosință*, din proprietățile sale:

1. Câte două sute hectare fiecărei mitropolii şi câte o sută de hectare fiecărei episcopii, teren de cultură, care se vor administra conform art. 125 din Statut. Terenurile de cultură date Mitropoliilor şi Episcopiilor din Ardeal, ca «*sesiune*» mitropolitană şi episcopală, conform legii agrare, se vor socoti în aceste suprafețe.

2 De asemenea câte 500 de hectare fiecărei mitropolii şi câte 300 hectare fiecărei episcopii, pădure, care vor fi supuse serviciului silvic. Plata personalului tehnic, administrativ şi de pază al acestor păduri rămâne în sarcina Statului. Posibilitatea lor anuală de exploatare, stabilită prin amenajament, se va folosi de Mitropolii şi Episcopii cum vor crede de cuviință, pentru satisfacerea nevoilor lor[922].

Art. 45. Până la aplicarea integrală a acestei legi, Ministerul Cultelor va continua a îndeplini, pe cât va mai fi necesitate, atribuțiunile şi funcțiunile pe care le exercită în prezent în numele şi pentru Biserica Ortodoxă Română.

Art. 46. Toate legile şi regulamentele contrarii acestei legi şi statutului ei sunt şi rămân abrogate.

---

[922] A fost un articol care a creat multe discuții în Cameră: Dr. N. Lupu a fost nemulțumit, zicând că, în timp ce mulți țărani nu ajunseseră să fie împroprietăriți cu la cea mai mică suprafață de pământ, Bisericii urmau să-i fie acordate „proprietăți pe care azi în regatul român nu le mai au nici măcar marii proprietari, pentru că creați din aceşti principi spirituali ai Bisericii pe cei mai mari proprietari de pământ din această țară… Acest articol a fost propus în Proiect de ministrul Agriculturii înainte de a se trece legea; căci eram în Senat când mitropolitul Moldovei mulțumea d-lui ministru al Agriculturii de acest lucru… A venit la mine şi o delegațiune de săteni…care mi s-au plâns că li se ia 1000 lei arendă de hectar din partea unui înalt prelat. D-le ministru, nu cred că ați venit cu această lege numai ca să o înregistrăm şi îmi pare foarte rău că o lege pentru care a trebuit şase ani de dezbatere, să veniți să o treceți cu atâta grabă şi să siliți prin aceasta pe d. Vice-preşedinte să se compromită, vroind să treacă legea în mod turcesc”. Nici acest amendament nu a fost votat, ministrul de Culte motivând că ierarhii nu aveau să folosească acele pământuri pentru ei, ci pentru şcoli şi opere caritabile (Chiru C. Costescu, *op. cit.,* II, p. 61-62).

25.
STATUTUL PENTRU ORGANIZAREA BOR EVOLUŢIA PREVEDERILOR DIN 1920 PÂNĂ ÎN 1925

Din cele prezentate până acum, se poate stabili că, în cursul tratativelor pentru unificarea bisericească, au existat următoarele forme de Statut şi de proiecte de statut:

- Statutul Organic al Mitropoliei ardelene (în continuare **St.Org.**);
- Proiectul lui Miron Cristea, sub forma *principiilor generale*, din vara anului 1920;
- Proiectul bucovinenilor (a lui Valerian Şesan), din vara anului 1920;
- Proiectul basarabenilor, din 1920;
- Anteproiectul Comisiei de 15, din noiembrie 1920 (în continuare **A20**);
- Anteproiectul Comisiei de 15, din iunie 1921, cu doar puține deosebiri față de cel precedent;
- Proiectul *Ultimul din 1923* (în continuare **U23**);
- Proiectul din iarna anului 1924/25, cu care a sosit ministrul Lapedatu în martie 1925 la Sibiu;
- Statutul din 1925, votat de Parlament, ca anexă a Legii (în continuare **St25**).

În paginile următoare, voi prezenta evoluția prevederilor privind organizarea bisericească, de la nivelul parohial, la cel mitropolitan, luând în vedere doar patru statute: St.Org., A20, U23 şi St25.

24.1. Organizaţia parohială

Intrarea într-o parohie

St.Org. prevăzuse anumite condiții pentru cooptarea de noi membri în parohie: dacă un străin dorea să devină membrul unei parohii, era dator să se legitimeze înaintea Sinodului parohial, şi numai după şase săptămâni putea primi acceptul de a deveni membru al parohiei (§ 4). Această prevedere a fost preluată de **U23** (§ 168), dar a dispărut în **St25***.*

Sinodul sau Adunarea parohială (AP)

Privitor la *componența AP*, **St.Org.** a prevăzut că aveau dreptul să participe toți parohienii care-şi îndeplineau datorințele parohiale (§ 6). CNB din 1891 (conclus 194) a completat prevederea, stabilind că cei care nu erau căsătoriți legitim (religios) trebuiau să fie excluşi. După 1920, toate variantele proiectului au stabilit că la AP puteau să participe toți bărbații majori, care-şi îndeplineau datorințele, fără referințe speciale asupra stării civile sau moralității (**A20** § 169; **U23** art. 171; **St25** art. 37).

Competenţele Adunării parohiale
Sub aspect *electiv*, **St.Org.** a prevăzut dreptul AP de a alege Comitetul parohial (CP), parohul, precum şi membrii Sinodului eparhial şi ai CNB (§ 7). **A20** (§ 177) şi **U23** au redus dreptul AP la alegerea CP şi ai membrilor Adunării protopopeşti (APtp). Dreptul alegerii parohului a rămas doar „în Mitropolia Ardealului (MA), unde există uzul alegerii directe ai membrilor pentru adunarea eparhială, acolo se menține" (art. 172). **St25** nu a mai prevăzut această excepție pentru Mitropolia Ardealului, art. 38 prevăzând dreptul AP de alegere a membrilor CP, ai Epitropiei parohiale şi ai CP; alegerea membrilor Adunării protopopeşti şi pe cei ai Adunării eparhiale, după modalitatea stabilită în regulamentele pentru aceste alegeri.

Sub aspect *reprezentativ*, atribuțiile Adunării parohiale (Sinodul parohial), **St.Org.**, **A20, U23** şi **St25.** au prevăzut dreptul de a examina şi aproba proiectele CP, anume mijloacele materiale pentru edificarea, repararea sau înzestrarea bisericii, şcolii, casei parohiale, sau altor realități bisericeşti sau fundaționale. În cazul **U23** şi **St25.** s-a introdus dreptul de control al Consiliului eparhial, pentru toate deciziile Parohiei, ceea ce a îngrădit autonomia parohiei față de organele superioare.

Consiliul (Comitetul) parohial (CP)
Conform **St.Org.,** Comitetul parohial era corporația aleasă din sânul sinodului parohial, pentru a reprezenta în afară comuna bisericească, a administra şi a conduce afacerile ei în privința economică a bisericii, a şcolii şi a fundațiunilor (§ 17).
Spre deosebire de **St.Org.**, în **A20** şi **U23** a apărut distincția între Consiliul parohial şi Comitetul parohial. Consiliul parohial a luat locul fostului Comitet parohial din **St.Org.** Pe lângă acest Consiliu, **U23** (art. 197-198) şi **St25.** (art. 52-54) au introdus mai multe Comitete parohiale.

Consiliul parohial (fostul Comitet parohial din **St.Org.** ardelean) a devenit organul care avea să reprezinte Parohia în afară şi să se ocupă cu administrarea şi conducerea afacerilor administrative, economice şi culturale ale Parohiei: **U23**, art. 187-196; **St25** art. 44-51.

Comitetele parohiale, prevăzute în **U23** şi **St25**, urmau să fie înființate în parohii, fiecare îndeplinind scopuri bine determinate: înzestrarea şi înfrumusețarea bisericilor şi a cimitirelor; formarea şi susținerea corurilor bisericeşti; îngrijirea, îmbrăcarea şi înzestrarea cu cărți alee şcolarilor; ajutorarea orfanilor şi a văduvelor; cercetarea şi ajutorarea bolnavilor din comună şi spitale; înființarea de biblioteci parohiale populare; organizarea de grădinițe de copii şi cursuri de analfabeți şi adulți; înființarea de cercuri misionare; înființarea de cămine, azile şi spitale şi a oricăror alte opere de milă creştinească (**St25.**, art. 52, lit.a-i).

Prin urmare, prin prevederile cuprinse în noile *Proiecte de statute*, autonomia Parohiei a scăzut foarte mult față de StOrg.. Puterea de decizie, atât în plan organizatoric, cât şi electiv, a fost practic, înlăturată. Multe chestiuni au trebuit aprobate de Consiliul eparhial. Adunarea parohială a dobândit un caracter formal,

căreia (datorită stabilirii procentului de participare de minim 10% din membrii), de cele mai multe ori, i se aducea la cunoştinţă, la „şedinţa" din luna ianuarie, activitatea desfăşurată în Parohie pe timpul anului trecut.

Epitropia parohială

Conform **St.Org.,** membrii epitropiei erau în număr de 2-4 persoane, după mărimea parohiei (1000-2500 persoane), aleşi pe trei ani, putând fi realeşi. Aceştia răspundeau de averea parohiei (§ 24-26). Lada de fier în care se afla averea „mişcătoare" a parohiei era prevăzută cu trei încuietori, câte o cheie fiind păstrată la câte un epitrop. În cazul în care erau doar doi epitropi, a treia cheie o păstra parohul. Deci lada se putea deschide doar în prezenţa celor trei persoane (§ 27, punct 2). **A20** şi **U23** au păstrat prevederile din **St.Org.**, inclusiv sistemul păstrării averii mobile în lada cu trei chei, doar că au prelungit mandatul epitropilor la cinci, respectiv la şase ani. În schimb, **St25.** nu a mai prevăzut sistemul celor trei încuietori la lada de fier cu averea „mişcătoare" a parohiei (art. 57, lit b).

Rolul şi instituirea parohului

St.Org. l-a desemnat pe paroh drept preşedintele ordinar al Sinodului parohial (§ 10; 19), nu şi al Comitetului parohial. În **A20** şi **U23**, parohul a apărut drept conducător al parohiei (art. 163), precum, de altfel, şi în **St25.** (art. 26). **A20** menţiona: *Numirea preoţilor, diaconilor, cântăreţilor şi dirijorilor de cor o face chiriarhul, după propunerea motivată a Consiliului eparhial, iar personalul de serviciu îl numeşte protopopul după propunerea parohului.* Unde dreptul de patronat nu permitea acest lucru, Mitropolia locului putea să stabilească alte reguli (§ 212), enunţ care i-a scandalizat pe reprezentanţii ardeleni. Problema instituirii parohului nu a mai fost la fel de ferm tranşată în **St25.**, permiţând, tacit, diferenţierea între mitropolii.

24.2. Organizaţia protopopiatelor

Conform **St.Org.,** protopopiatul reprezenta mai multe comune bisericeşti, organele de conducere fiind: 1) Scaunul protopopesc, 2) Sinodul protopopesc; 3) Comitetul protopopesc şi 4) Epitropia protopopească (§ 30).

În **A20** s-a prevăzut că „Protopopiatul este întrunirea mai multor parohii în frunte cu un protopop"(§ 134). Protopopul urma să conducă protopopiatul cu a) Adunarea protopopească; b) Consiliul protopopesc; c) Judeţul protopopesc; d) Epitropia protopopească" (§ 135). Şi **U23** a prevăzut un capitol dedicat funcţiei protopopului, cu sarcinile şi drepturile acestuia (art. 131-133). Protopopiatul urma să fie condus de protopop, împreună cu: a) Adunarea protopopiei; b) Consiliul protopopesc şi administratorii protopopeşti; 3) Judecătoria protopopească. **St25**, deşi nu mai a cuprins un capitol special dedicat protopopului, a conţinut prevederi precise cu privire la rolul conducător al acestuia, ca şi datoriile, drepturile şi condiţiile de candidare pentru această funcţie (art. 61-64). A fost specificat faptul

că protopopul avea să fie ajutat în conducerea protopopiatului de: 1) Adunarea protopopească; 2) Consiliul protopopesc şi 3) Epitropia protopopească (art. 65).

Sinodul sau Adunarea protopopească (Aptp), se întrunea odată pe an.
În **componenţa Adunării protopopeşti** intrau, conform **St.Org.**, 1/3 clerici şi 2/3 laici (§ 38). Clericii erau aleşi de către preoţimea din protopopiat, iar laicii dintre mirenii întruniţi în cercuri electorale. Protopopul conducea Sinodul, dar exista şi posibilitatea votului separat din partea sinodalilor. **A20** a prevăzut participarea în număr egal a clericilor şi al mirenilor. **U23**, deşi a revenit la proporţia de 1/3 clerici şi 2/3 mireni, a fixat numărul membrilor acestei adunări la 24. Deşi şi acest statut a specificat întrunirea anuală, a mai prevăzut că „în cazuri urgente se poate convoca şi în sesiune extraordinară. Convocarea se face atunci când protopopul sau jumătate din numărul total al membrilor va cere o întrunire extraordinară şi numai în scopul de a se dezbate vreo chestiune însemnată bisericească, şcolară sau financiară" (art. 138). Şi **St25.** a prevăzut convocarea Adunării protopopeşti, în primul trimestru al anului (art. 68), dar a urmat apoi o prevedere restrictivă: „Pentru ţinerea unei Adunări protopopeşti extraordinare *se cere încuviinţarea Consiliului eparhial sau al episcopului*" (art. 69). Prin urmare, chiriarhul putea opri întrunirea Adunării protopopeşti.

În **St.Org.** Adunarea protopopească a deţinut dreptul de *alegere a protopopului*, a profesorilor şi învăţătorilor şi prezentarea actului de alegere la Consistoriul eparhial. **A20** nu a mai făcut referire la alegerea protopopului, dar a adăugat la alegerea profesorilor şi alegerea membrilor „judeţului preoţesc", toţi trebuind însă să fie aprobaţi de chiriarh (art. 144, lit. b). **U23** şi **St25** nu au mai prevăzut dreptul de alegere nici pentru profesori şi nici pentru învăţători.

De asemenea, în competenţa Adunării protopopeşti intra, conform **St.Org.,** rezolvarea problemelor economico-bisericeşti, şcolare şi fundaţionale din protopopiat; supravegherea problemelor şcolare din protopopiat şi îngrijirea şi susţinerea vazei şi autonomiei bisericeşti (§ 50). **A20, U23** şi **St25.** au prevăzut competenţe similare, doar că **U23** şi **St25.** nu au mai avut în vedere şcolile confesionale.

Comitetul sau Consiliul protopopesc
Conform **St.Org.**, cuprindea între 6-12 membri, după principiul terţialităţii, aleşi pe trei ani, şi cu atribuţii similare Comitetului parohial, doar că se refereau la întreg protopopiatul. Se întrunea în patru şedinţe pe an: ianuarie, aprilie, iulie şi octombrie (§ 56-63). **A20** a pomenit de *Consiliul protopopesc,* ca organ executiv al Adunării protopopeşti (§ 151), cu şase membri aleşi pe o perioadă de cinci ani, al şaptelea fiind protopopul. Proporţia dintre preoţi şi mireni se stabilea în fiecare mitropolie (§ 154). Consiliul îşi alegea personalul de cancelarie, la propunerea protopopului (§ 155). Şi aici atribuţiile erau aceleaşi cu ale Comitetului parohial. **U23** şi **St25** a readus proporţia de 2/3 mireni la 1/3 clerici şi au crescut durata mandatului, de la cinci la şase ani.

Scaunul protopopesc deținea în **St.Org.** rolul de primă instanță judecătorească în Mitropolie. Era format din protopop, ca preşedinte, şase parohi cu vot decisiv, un defensor matrimonial şi un notar, ultimii doi cu vot consultativ (§ 32). Aici erau examinate delicte de ordin bisericesc, controverse între comune, precum şi probleme matrimoniale, din punct de vedere canonic. Se întrunea în fiecare lună. Apelurile la hotărârile Scaunului protopopesc se trimeteau în termen de 14 zile la Consistoriul eparhial. **A20** a prevăzut *Judeţul preoţesc,* ca prima instanță de judecată a preoților din protopopiat. Putea judeca şi cazuri care erau trimise de chiriarh (§ 160). În *componența* Județului preoțesc intra: protopopul sau locțiitorul acestuia, ca preşedinte; patru parohi, ca membri cu vot deliberativ, un defensor matrimonial şi un secretar, ultimii doi, putând fi preoți ajutători, diaconi sau chiar mireni, dar care participau cu vot consultativ (§ 161). În **U23** *Judecătoria protopopească* avea să fie compusă din trei preoți cu vot deliberativ şi trei supleanți, ajutați de un secretar cu vot consultativ. **St25***.* a stabilit emiterea unui Regulament special pentru instanțele judecătoreşti, cu privire la constituirea şi funcționarea acestei judecătorii, întocmit de Sf. Sinod (art. 80).

Epitropia protopopească

St.Org. a prevăzut rolul epitropiei în administrarea fondurilor bisericeşti şi şcolare pentru întregul protoprezbiterat. Era formată din patru epitropi şi doi supleanți, aleşi pentru trei ani (§ 64). Având aceleaşi sarcini, **A20** a prevăzut alegerea a patru epitropi, pentru patru ani (§ 159). **U23** şi **St25** (art. 153) a menținut prevederile din **A20** dar a modificat perioada de alegere la şase ani.

Rolul protopopului

St.Org. nu a prevăzut un capitol special pentru acesta, activitatea lui fiind reglementată în cadrul organelor protopopeşti. În schimb **A20** (§ 136) şi **U23** (§ 131) au dedicat un capitol special acestuia, numindu-l conducătorul protopopiatului („Protopopiatul este întrunirea mai multor parohii în frunte cu un protopop”). **St25**, deşi nu a dedicat un capitol special persoanei protopopului, în mai multe articole a făcut referință la drepturile şi atribuțiile acestuia (art. 59-64).

Principiul ierarhic a reieşit şi din modul de instituire al protopopului. Dacă **St.Org.** a detaliat modul de alegere al acestuia, următoarele statute au prevăzut numirea protopopului de către chiriarh, pe timp de cinci ani (**A20**), respectiv şase ani (**U23** şi **St25**). Au existat însă şi excepții, de pildă **A20** prevedea că *În acea mitropolie, sau arhiepiscopie unde existau alte norme, intrate în uz, acestea se puteau menține şi mai departe.* (§ 138). Această excepție s-a păstrat, pentru Mitropolia Ardealului, până la sfârşit, **St25***.* conținând *Dispoziția tranzitorie*, care permitea păstrarea vechii organizări interne (art. 38 din Lege).

24.3. Organizaţia eparhială

Conform **St.Org.**, Eparhia era întrunirea mai multor parohii, protoprezbiterate şi mănăstiri, „în fruntea cărora stă episcopul" (§ 85). Eparhia era condusă de Sinodul eparhial, organul legislativ, reprezentativ şi de control (§ 86). Consistoriul eparhial reprezenta organul executiv. Conform **A20**, **U23**, şi **St25.**, eparhia a fost prevăzută a fi condusă de episcop cu ajutorul Adunării eparhiale, Consiliului eparhial şi Consistoriul spiritual eparhial.

Componenţa Sinodului sau Adunării eparhiale

St.Org. stabilise alcătuirea Sinodului din 60 de membri, dintre care 20 clerici şi 40 mireni, aleşi în mod direct, pentru o perioadă de trei ani, în 20 cercuri electorale, altele decât protopopiatele (câte un cleric şi doi mireni). În **A20,** membrii Adunării eparhiale, în număr egal clerici şi laici, au fost prevăzuţi a fi aleşi pe cinci ani, în Adunarea protopopiatului; prin urmare s-a renunţat la alegerea directă. Important este faptul că **A20** a introdus *membri de drept* în Adunarea eparhială, anume: revizorul eparhial, exarhul mănăstirilor din eparhie, doi delegaţi din partea Facultăţilor de teologie şi câte un delegat din partea fiecărui Seminar teologic de pe teritoriul Eparhiei. În Mitropolia Bucovinei au primit dreptul de participare şi doi reprezentanţi ai patronilor bisericilor (§ 43). De asemenea, s-a prevăzut dreptul de participare în Adunarea eparhială şi a membrilor salarizaţi ai Consiliului eparhial (§ 44). **U23** a revenit la proporţia de 2/3 laici şi 1/3 clerici, dar a fixat numărul deputaţilor la 30, aleşi pentru şase ani. **St25.** a stabilit număr diferit de membri, în funcţie de mărimea eparhiilor[923]. Participanţii de drept au fost menţinuţi până la sfârşit. Chestiunea modului de alegere a membrilor Adunărilor eparhiale, s-a lăsat pe seama unui viitor regulament.

Atribuţiile Sinodului sau Adunării eparhiale

Sub aspect *electiv* **St.Org.** acorda dreptul Sinodului eparhial de a alege pe episcop şi pe membrii Consistoriului eparhial. Începând cu **A20,** s-a prevăzut dreptul Adunării eparhiale de a-i alege pe membrii Congresului general bisericesc; ai Consiliului eparhial, chiriarhul având dreptul de aprobare.

Sub aspect *reprezentativ*, prin **St.Org.** Sinodul eparhial se îngrijea de susţinerea libertăţii religionare şi a autonomiei bisericeşti; se îngrijea şi controla modul cum era gospodărită averea Eparhiei; se ocupa de biserici şi şcoli şi organiza colecte; stabilea, dezbătea şi aproba Bugetul anual (§ 96). **A20** şi **U23** au prevăzut aceleaşi atribuţii, doar că toate hotărârile nu erau valabile fără aprobarea episcopului. În cazul în care chiriarhul nu aproba, problema trebuia să fie supusă

[923] Adunările eparhiale urmau să cuprindă 45 de membri în eparhiile Argeş, Buzău, Cetatea Albă, Dunărea de Jos şi Huşi; iar 60 de membri în eparhiile Arad, Bucureşti, Caransebeş, Cernăuţi, Chişinău, Cluj, Constanţa, Hotin, Iaşi, Oradea, Râmnic, Roman şi Sibiu (art. 129).

din nou în Adunarea eparhială, şi dacă nici acum nu era aprobată de către chiriarh, urma să fie trimisă Sfântului Sinod spre rezolvare. Datorită nemulţumirii ardelenilor, că Sinodul devenea for apelatoriu pentru chestiuni materiale, **St25.** a prevăzut trimiterea hotărârilor neconforme cu părerea episcopului la forul legislativ superior - Congresului naţional bisericesc, deci nu Sf. Sinod (art. 135).

Rolul episcopului

Alegerea episcopului intra, conform prevederilor **St.Org.** în sarcina Sinodului eparhial. **A20** a păstrat alegerea la eparhie, dar a introdus ingerinţa Statului. *Alegerea episcopului urma să se facă în prezenţa reprezentantului Ministerului de Culte şi sub preşedinţia delegatului Sfântului Sinod. Actele de alegere se trimeteau Ministerului de Culte pentru a le duce spre confirmare regelui* (§ 49, pct. 17). Şi **U23** a preluat această prevedere, iar **St25.** a stabilit alegerea episcopilor şi mitropoliţilor prin Art. 12 a Legii de organizare bisericească, în Colegiul electoral, din care făceau parte membrii CNB, membrii Adunării eparhiale a eparhiei vacante şi demnitari ortodocşi. În toate proiectele de statut s-a precizat exceptarea Mitropoliei Ardealului de la aceste prevederi, iar **St25.** a conţinut un articol special cu *Dispoziţii tranzitorii* în Lege (art. 38).

Conform **St.Org.** episcopul avea rolul de preşedinte al corporaţiunilor eparhiale, atât legislative, cât şi executive şi judecătoreşti, dar, pentru a se asigura adevărata separare a puterilor, s-a decis că preşedinţia urma să fie doar onorifică, de supraveghere, ierarhul fiind garantul îndeplinirii hotărârilor votate de corporaţiunile eparhiale. În schimb, începând cu **A20**, următoarele proiecte, ca şi **St25.**, l-au investit pe episcop cu puteri depline, de ordin bisericesc şi organizatoric, de numire a personalului şi de decizie în administrarea averii.

Consistoriul eparhial sau Consiliul eparhial

În **St.Org.**, *Consistoriul eparhial* deţinea rolul de organ administrativ şi judecătoresc permanent al Eparhiei. Era împărţit în trei Senate: strâns bisericesc, şcolar şi epitropesc. Asesorii senatului strâns bisericesc cuprindea numai clerici, aleşi pe viaţă şi intrau în funcţie numai după întărirea lor de către episcop. Ceilalţi asesori erau aleşi direct, de Sinod, pentru o perioadă de trei ani şi respectau proporţia de 1/3 clerici şi 2/3 laici. Episcopul putea să-şi aleagă un vicar episcopesc. *Senatul strâns bisericesc* se ocupa de problemele spirituale ale Eparhiei şi reprezenta a doua instanţă de judecată. *Senatul şcolar* controla şi îndruma învăţământul confesional şi trata cauzele disciplinare ale învăţătorilor şi profesorilor. În cazul *Senatului epitropesc,* cel răspunzător de gestionarea şi administrarea averii eparhiei, era menţinută practica păstrării banilor şi a hârtiilor de valoare ale Eparhiei într-o casă de fier cu trei lacăte (o cheie la un membru al senatului, alta la casier şi o a treia la controlor) (§ 133). În şedinţa plenară consistorială luau parte toţi membrii celor trei Senate. În cadrul acestei şedinţe se emiteau dispoziţii privitoare la alegerea de deputaţi pentru sinoadele protopopeşti şi eparhiale, precum şi pentru CNB (§ 140). La Congresul din anul 1903, conclus 71, s-au detaliat atribuţiile Consistoriului plenar: I s-a mai adăugat competenţa,

(existentă deja în practică) de a emite rapoarte, proiecte şi regulamente de resortul său la Sinodul eparhial, de a alege şi numi pe protopopi sau administratorii protopopeşti, de a emite hotărâri privind arondarea protopopiatelor. S-a mai specificat faptul că în cauze dogmatice şi pur spirituale, decizia finală revenea episcopului, respectiv arhiepiscopului diecezan (§ 141).

A20 a prevăzut *Consiliul eparhial,* care cuprindea tot trei secţii, administrativă bisericească; şcolară; economică. Fiecare secţie acţiona independent una de cealaltă (§ 73-74). Membrii secţiei bisericeşti erau toţi clerici, în celelalte secţii fiind jumătate clerici şi jumătate mireni. Consiliul eparhial beneficia de o *cancelarie specială,* cu un secretar cleric sau mirean (§ 77). Începând cu **A20**, Consilierii referenţi urmau să fie aleşi de Adunarea eparhială, *supuşi aprobării chiriarhului şi propuşi spre confirmare, de către Ministerul de Culte, regelui.* Prin urmare, nu independenţa, dar nici măcar autonomia acestor Consilii eparhiale nu a fost respectată, ele fiind supuse controlului atât al ierarhului, cât şi al ministrului de Culte şi regelui. **U23** a revenit asupra proporţiei de 2/3 laici şi 1/3 clerici în cazul ultimelor două secţii. În cazul secţiei economice, atât **A20**, cât şi **U23** au păstrat sistemul celor trei lacăte la casa epitropească (economică). ***St25.*** a înlocuit secţia şcolară cu secţia culturală (numărul şcolilor confesionale scăzând foarte mult) (art. 144, b) şi a desfiinţat regula celor trei lacăte la lada eparhială.

Consistoriul spiritual eparhial a fost introdus de **A20** şi menţinut până la sfârşit (***St25.***). a reprezentat organul de judecată pentru preoţi, diaconi şi celălalt personal bisericesc. Aşadar, unul din neajunsurile St.Org., de separare incompletă a puterilor, a fost înlăturat după 1920. Consistoriul spiritual eparhial *funcţiona în legătură cu judeţul preoţesc de la protopopiat şi cu Consistoriul apelativ de la Mitropolia primaţială.* Era compus din trei preoţi, numiţi de chiriarh, cu Decret regal, pe termen de cinci ani, după care puteau fi numiţi din nou. Procedura judecătorească se desfăşura după un regulament special.

Era precizat că *aceşti preoţi urmau să fie numiţi de chiriarh şi întăriţi prin Decret regal, în schimb, în Ardeal şi Basarabia, aceşti membri urmau să fie aleşi, în continuare, de Adunarea eparhială, cu aprobarea chiriarhului* (art. 91 din **U23**). ***St25.*** a stabilit alegerea acestor membri de către Adunarea eparhială, cu aprobarea episcopului (art. 151).

24.4. Organizaţia mitropolitană

St.Org. a considerat că Mitropolia reprezenta „întrunirea mai multor eparhii, prin legătură canonică, pentru susţinerea unităţii instituţiilor şi intereselor generale bisericeşti" (§ 143). Ea era condusă de: 1. Congresul naţional-bisericesc (CNB), ca organ suprem legislativ; 2. Consistoriul mitropolitan (organ executiv); 3. Sinodul episcopesc (for suprem în chestiuni bisericeşti spirituale, dogmatice şi simbolice) (§ 144). CNB şi Consistoriul mitropolitan aveau îndatoriri similare corporaţiunilor eparhiale, doar că se refereau la întreaga Mitropolie. Alegerea mitropolitului se

realiza într-un CNB electoral, lărgit numeric, după care mitropolitul era examinat canonic de către Sinodul episcopesc şi întărit de rege.

Concepția lui Miron Cristea cu privire la rolul instituției mitropolitane s-a concretizat în **A20**, unde Mitropoliei i-au fost rezervate patru paragrafe (§ 31-34). Din cauza poziției reprezentanților ardeleni, **A20** a specificat faptul că *în Mitropolia Ardealului se menține uzul de până acum al alegerii prin Congresul național-bisericesc local (*§ 33).

Nu mult departe s-a situat şi **U23**, prevăzând în plus „dreptul" mitropolitului de a convoca o consfătuire cu episcopii şi alți arhierei, pentru a analiza probleme bisericeşti de pe teritoriul Mitropoliei (art. 29), precum şi instituirea, pe lângă fiecare Mitropolie, a unui *Consistoriu spiritual*, ca for de apel pe teritoriul Mitropoliei, compus din 3-5 clerici hirotoniți (art. 31). **St25** a atribuit Mitropoliei şase articole. S-a prevăzut doar o minimă organizare la nivelul Mitropoliei: existența unui vicar pe lângă mitropolit, confirmat de Sfântul Sinod şi de rege, prin Decret (art. 157); existența *Consistoriului spiritual* pentru trei mitropolii istorice (Ungrovlahia, Moldova şi Ardeal), în care fiecare Eparhie urma să trimită câte un delegat, ales de Adunarea eparhială şi aprobat de episcop, pe timp de şase ani. Nu s-a stipulat modul de funcționare a acestei instanțe judecătoreşti, ci doar s-a enunțat emiterea în viitor a unui regulament de către Sfântul Sinod (art. 158).

24.2. Organizaţia centrală a BOR

St.Org. a stabilit două organe de conducere a Bisericii – CNB (sub aspect legislativ şi administrativ) şi Sinodul episcopesc (în probleme dogmatice şi spirituale), cele două organe fiind „coordinate", adică nici unul superior celuilalt. Deseori, chestiuni sosite de la nivel inferior (Sinoade protopopeşti şi eparhiale) spre dezbatere în CNB, au fost considerate de acesta a fi de natură spirituală şi au fost trimise spre rezolvare Sinodului episcopesc. Organul executiv al CNB a fost Consistoriul mitropolitan.

Sf. Sinod

A reprezentat în **A20, U23** şi **St25,** „centrul unității spirituale" şi a întrunit pe mitropolitul primat al țării, toți mitropoliții şi arhiepiscopii, episcopi şi arhierei-vicari ai BOR". Atribuțiile Sf. Sinod au cuprins probleme spirituale (dogmatice, sacramentale şi rituale), dar şi „în toate afacerile de orice natură ce intră în competența lui, conform sf. canoane şi a regulamentelor speciale". Sf. Sinod urma să dețină un birou special care să stea „la dispoziția preşedintelui", fiind compus dintr-un director, un secretar, un registrator, un arhivar, un bibliotecar şi un număr corespunzător de copişti şi servitori.

Componenţa Congresului General sau Naţional Bisericesc

Conform **A20**, avea să fie alcătuit din delegați din eparhii, clerici şi mireni în proporție egală, pe termen de cinci ani, alături de toți mitropoliții şi episcopii.

Acest organism urma să se întrunească la Bucureşti, odată la trei ani sau în caz de necesitate (§ 13). **U23** a revenit la proporţia de 2/3 laici şi 1/3 clerici, dar a specificat numărul membrilor din mitropolii (câte 18 din fiecare mitropolie, afară de Bucovina, care avea să trimită nouă membri) (art. 8). **St25.** i-a schimbat numele în Congresul Naţional Bisericesc, numărul membrilor stabilindu-se la şase pentru fiecare eparhie (doi clerici şi patru mireni) (art. 8). Membrii Sf. Sinod erau membri de drept al CNB. Atât Proiectele, cât şi **St25.** au stabilit convocarea CNB la interval de trei ani.

Consiliul Central Bisericesc

În locul Consistoriului mitropolitan din **St.Org.**, **A20,** a introdus un Consiliu Central Bisericesc, alcătuit din zece membri (cinci laici şi cinci clerici), aleşi de Congresul General Bisericesc (câte doi din fiecare mitropolie şi Arhiepiscopia Chişinăului), ca organ suprem administrativ pentru întreaga Biserică Ortodoxă Română şi totodată organul executiv al Congresului General Bisericesc şi al Sf. Sinod (§ 15), având „biroul împreună cu al Sf. Sinod, cu acelaşi personal de cancelarie", preşedinte fiind mitropolitul primat. **U23** a stabilit numărul membrilor la 15, din care 1/3 clerici şi 2/3 laici, pe lângă alţi zece onorifici, aleşi pe şase ani. **St25.** a respectat aceleaşi prevederi, preşedinte fiind patriarhul.

Consistoriul Spiritual Suprem sau Central

A fost introdus de **A20**, ca fiind forul suprem judecătoresc, pentru cazurile apelate de la Consistoriile spirituale eparhiale, compus din cinci preoţi, numiţi de Sfântul Sinod pe cinci ani. A fost preluat sub aceeaşi formă de următoarele Proiecte, doar că mandatul a fost prelungit la şase ani. **St25.** a specificat, la cererea ardelenilor, ca CSC să fie for apelativ pentru cauzele venite de la Consistoriile spirituale mitropolitane (art. 19).

Casa sau Eforia Bisericii

Casa Bisericii a fost introdusă de **A20**, pentru gestionarea averilor bisericeşti acordate din bugetul Statului. Consiliul ei administrativ urma să fie alcătuit din trei membri: unul numit de Ministerul Cultelor, al doilea de Consiliul Central al Bisericii, iar la treilea, care era totodată preşedinte al acestui Consiliu, urma să fie numit de comun acord de către mitropolitul primat şi Ministerul Cultelor. „Acest Consiliu stă deopotrivă sub controlul Ministerului Cultelor şi al Consiliului central bisericesc şi în directă legătură" (§ 23). Casa Bisericii urma să deţină atribuţii depline în privinţa administrării averii Bisericii şi a sumelor pe care urma să le primească Biserica de la Stat, prin Ministerul de Finanţe, sume prezentate de Ministerul de Culte în Parlament (§ 24). **U23** a schimbat doar numele în *Eforia centrală a Bisericii* (art. 23), cu aceleaşi atribuţii.

St25. a adus mai multe precizări acestei *Eforii a Bisericii.* Urma să fie compusă din reprezentantul Ministerului Finanţelor, alături de cei doi aleşi (unul mirean şi altul cleric) de către CNB, pe timp de şase ani.

Între *atribuții,* **St25.** a prevăzut şi alcătuirea proiectului de Buget general pentru întreaga Biserică (desigur, după alcătuirea Bugetului de către Ministerul Cultelor şi stabilirea sumelor acordate de Stat Bisericii Ortodoxe). Eforia urma să primească „de la Ministerul de Culte, după trebuință, sumele pe seama mitropoliilor, arhiepiscopiilor şi episcopiilor", transmițându-le „acestora spre întrebuințare, în conformitate cu dispozițiile bugetare şi cu legea contabilității publice" (art. 24, lit. d). O altă obligație a Eforiei a fost aceea ce a controla din punct de vedere economic eparhiile, cu privire la averea acestora (pământuri, edificii, păduri etc.), precum şi a fundațiilor. Îndeplinea, la cererea Consiliilor eparhiale, funcția de revizor expert. Verifica, la finele anului, socotelile asupra întrebuințării sumelor primite de la sau prin Eforie. În final s-a stabilit că amănunte despre funcționarea *Eforiei centrale,* avea să fie cuprinse într-un regulament special (art. 25).

PRIVIRE REZUMATIVĂ
ASUPRA TRATATIVELOR DE UNIFICARE

Din cele prezentate în această lucrare, se poate constata că tratativele pentru unificarea Bisericii Ortodoxe Române după Marea Unire de la 1918 au fost deosebit de dificile. În comparație cu discuțiile pentru unificarea Bisericii Ortodoxe Sârbe, care s-au desfăşurat în 1919-1920, cele pentru realizarea unității Ortodoxiei româneşti au durat aproape şase ani, în următoarele etape:

1. **Ianuarie-noiembrie 1919: primele inițiative pentru unificare şi prima reacție constituționalistă a ardelenilor.** Inițiativele au fost pornite în Transilvania, mai precis de la Arad (conduse de Gheorghe Ciuhandu). Ele au fost preluate apoi la Sibiu, primul Congres al preoților din Mitropolia transilvană (martie 1919) cerând unificarea BOR (prin integrarea episcopilor ardeleni în Sf. Sinod de la Bucureşti), dar cu condiția menținerii constituționalismului bisericesc introdus de Şaguna. Într-adevăr, Sinodul episcopesc al Mitropoliei ardelene a decis integrarea sa în Sf. Sinod de la Bucureşti (23 aprilie 1919).
   În iunie 1919 a avut loc Consfătuirea de la Sinaia, la care au participat reprezentanți din toate provinciile. Autoritățile de la Bucureşti sperau într-o unificare rapidă. Acceptând ca la baza organizării viitoare a BOR unificate să se afle Statutul Organic, au cerut tuturor Bisericilor provinciale să prezinte opiniile lor față de această constituție bisericească, astfel ca următoarea întrunire să dezbată aceste opinii.
   Consistoriul mitropolitan de la Sibiu nu a acceptat, la 17 noiembrie 1919, procedura de „tratative individuale”, propusă la Conferința de la Sinaia. A stabilit o comisie care să participe, în mod oficial, din partea Mitropoliei ardelene, la tratativele de unificare, susținând că toate rezultatele acestor tratative trebuiau discutate mai apoi de CNB de la Sibiu, ca forul reprezentativ şi legislativ suprem al Bisericii ardelene.
2. **Noiembrie 1919 – februarie 1920: cele patru lovituri primite de reprezentanții Mitropoliei transilvane: a)** amânarea, de către ministrul Cultelor de la Bucureşti (I. Borcea), a Congreselor Național Bisericeşti (ordinar şi electoral) de la Sibiu, cauzate de manevrele politice care vizau asigurarea alegerii lui Miron Cristea ori la Bucureşti, ori la Sibiu; **b)** declarația unilaterală de unificare bisericească a Sf. Sinod, din 30 decembrie 1919, care a avut menirea de a face posibilă alegerea lui Miron Cristea ca mitropolit primat la Bucureşti; **c)** zvonurile privind stabilirea „de sus”, prin înțelegere dintre „factorii competenți din Biserică şi Guvern”, a celor care urmau să fie „aleşi” în scaunele vacante din Mitropolia ardeleană; **d)** votarea în Senat, la 5 februarie 1920, a aşa-zisului *Articol unic*, privind modificarea Legii Sinodale din Vechea Românie şi aplicarea

ei pe tot cuprinsul României Mari. În cazul votării Articolului şi în Cameră, s-ar fi anulat dreptul CNB de la Sibiu de a-şi alege mitropolitul, făcând deci posibilă punerea în practică a „desemnărilor” făcute de „factorii competenți” amintiți mai sus. În urma protestelor ferme ale ardelenilor, în special Ioan Lupaş, *Articolul* a fost retras din Cameră. Miron Cristea a fost nevoit să promită convocarea unei *Adunări constituante bisericeşti*, în care să fie negociată unificarea;

3. **Februarie 1920: CNB de la Sibiu şi alegerea mitropolitului Nicolae Bălan**. CNB a acceptat unificarea bisericească, dar a emis două concluse importante. *Conclusul 61* a specificat faptul că integrarea ierarhilor ardeleni în Sf. Sinod de la Bucureşti nu aducea după sine suspendarea Statutului Organic, Sf. Sinod de la Bucureşti neavând dreptul de a discuta chestiuni legislative care să afecteze într-un fel Mitropolia transilvană. Apoi, *conclusul 66* a contestat dreptul Parlamentului de a decide în chestiunea unificării bisericeşti. Cu alte cuvinte, CNB de la Sibiu s-a declarat singurul for îndreptățit să aprobe vreo modificare a constituției bisericeşti (în cazul unificării BOR), contestând acest drept atât Sf. Sinod, cât şi Parlamentului de la Bucureşti.
   Mitropolitul ales, Nicolae Bălan, a fost un susținător fervent al principiilor şaguniene (autonomie şi constituționalism). Se poate afirma că purtătorul său direct de cuvânt a fost consilierul şcolar Gh. Ciuhandu, cel care l-a condus înaintea lui Miron Cristea la examinarea canonică. Cu binecuvântare ierarhică, Ciuhandu a tipărit, în lunile imediat următoare alegerii lui Bălan, două studii importante, primul privind necesitatea de reformare, în sens „misionar şi filantropic” a Statutului Organic, iar al doilea privind absolutismul ierarhic, pe care l-a denunțat ca fiind o rămăşiță din Evul Mediu, cu totul potrivnic spiritului timpurilor moderne;
4. **Februarie – august 1920: Cristalizarea opiniilor celorlalte trei Biserici provinciale**. O conştiință de sine tot atât de bine dezvoltată, precum Mitropolia ardeleană, au avut-o atât bucovinenii, cât şi basarabenii. În numele Facultății de Teologie de la Cernăuți, canonistul Valerian Şesan a redactat un proiect de statut bisericesc, deosebit de interesant, cuprinzând elemente din organizațiile tuturor celor patru Biserici provinciale.
   Basarabenii au propus înființarea Patriarhiei române. La fel ca şi ardelenii şi bucovinenii, au cerut ca, până la realizarea unificării, să fie menținute vechile organizații bisericeşti. Drept urmare, Congresul eparhial l-a ales pe arhiepiscopul Gurie, fapt neacceptat decât cu mare greutate de Sf. Sinod de la Bucureşti.
   Miron Cristea a devenit purtătorul de cuvânt al Bisericii din Vechiul Regat; a elaborat un proiect care, deşi susținea ataşamentul față de principiile şaguniene, de fapt le-a răsturnat cu totul, susținând că în Biserică nu există *democrație*, ci *hristocrație*. A respins atât constituționalismul, cât şi principiul „terțialității”, propunând o participare paritară a laicilor;

5. **Septembrie 1920: întrunirea Constituantei bisericeşti.** Au existat cinci şedinţe, în care au ieşit la iveală dificultăţile reale ale procesului de unificare. De fapt, au fost vădite două tipuri de conflicte de opinii: a) între constituţionalismul bisericesc din Mitropolia transilvană şi autocratismul ierarhic din Vechiul Regat şi Bucovina. În această confruntare, Biserica basarabeană s-a situat într-o poziţie de mijloc, deoarece cutumele de acolo au respectat doar parţial principiul constituţional, referindu-se numai la preoţi şi excluzându-i pe laici din Congresele eparhiale; b) între principiile statului subsidiar din Europa Centrală şi statul paternalist al vechii Românii, sesizat în special în problema recunoaşterii autonomiei locale (a provinciilor mitropolitane) şi în implicaţiile financiare ale relaţiei Stat - Biserică.
   În cele din urmă, a fost constituită o *Comisie de 15*, câte trei reprezentanţi din fiecare provincie mitropolitană, însărcinată să elaboreze un *Anteproiect de Statut Organic*;
6. **Septembrie-noiembrie 1920: Comisia de 15 redactează Anteproiectul de Statut.** Acesta s-a îndepărtat de principiile şaguniene. Nu doar că a respins principiul terţialităţii, dar a redus la minim organizaţia mitropolitană-provincială;
7. **Ianuarie-aprilie 1921: mitropolitul Nicolae Bălan, jurisconsulţii Mitropoliei şi Arhiepiscopiei sibiene (Lucian Borcia şi Ioan de Preda), precum şi al doilea Congres al preoţilor ardeleni resping Anteproiectul**, considerând că el nu va putea niciodată fi acceptat de CNB, datorită devierilor de la principiile şaguniene ale constituţionalismului bisericesc şi autonomiei;
8. **Aprilie 1921: conflictul dintre Sf. Sinod şi Consistoriul mitropolitan de la Sibiu.** Sub presiunea ministrului Cultelor, O. Goga, a fost convocată o şedinţă extraordinară a Sf. Sinod, cu misiunea de a discuta şi aproba Anteproiectul. Mitropolitul Bălan a refuzat să participe la Sinod şi a convocat, în aceeaşi zi, o şedinţă extraordinară a Consistoriului mitropolitan, care a trimis telegrame protest lui Cristea şi lui Goga, afirmând că nu recunoaşte vreo decizie privitoare la Mitropolia ardeleană, luată fără acceptul CNB de la Sibiu;
9. **Mai – iunie 1921: noi lucrări ale Comisiei de 15**. A fost un prim pas de apropiere, al celorlalte Biserici provinciale, faţă de poziţia ardeleană, prin acceptarea parţială a principiului terţialităţii (în Consiliul Central Bisericesc) şi prelungirea legislaturii de la cinci la şase ani;
10. **Octombrie 1921: sesiunea I a CNB de la Sibiu**. *Conclusul 85* a modificat, pe de-o parte, competenţele CNB de la Sibiu (cedând unele din ele Congresului de la Bucureşti), iar pe de altă parte, a decis ca noul Statut al BOR să cuprindă o organizare unitară centrală (la Mitropolia primaţială) şi o organizaţie locală bifurcată, astfel ca prevederile Anteproiectului să se aplice în toate Mitropoliile, exceptând cea din Ardeal, în care s-ar fi menţinut Statutul Organic parţial modificat. Cu alte cuvinte, ardelenii au

cerut: ori acceptă BOR în totalitate principiile şaguniene, ori Ardealul îşi păstrează propria organizaţie autonomă, până când va fi întreaga BOR pregătită să preia constituţionalismul bisericesc;

11. **Noiembrie 1921: Sesiunea de toamnă a Sf. Sinod**. A participat şi Nicolae Bălan, care a afirmat că Ardealul nu poate renunţa la CNB şi la Sinodul episcopesc, dar nici la autonomia faţă de Stat. Drept urmare, ministrul Goga a acceptat ca *Dispoziţiile generale* ale Anteproiectului să fie transformate în Lege, la care să fie anexat Statutul (pentru a se evita astfel discutarea Statutului propriu-zis de către Parlament). În al doilea rând, s-a acceptat principiul terţialităţii pentru întreaga BOR. În al treilea rând, s-a acceptat oficial existenţa unor puncte de divergenţă, anume: menţinerea CNB din Ardeal, implicarea CNB de la Bucureşti în alegerea episcopilor eparhioţi şi dreptul de veto al episcopilor la deciziile Adunărilor eparhiale;
12. **12-13 decembrie 1921: Sesiunea II a CNB de la Sibiu**. *Conclusul 101* a aprobat separarea Legii de Statutul propriu-zis, dar a menţinut cererile privind păstrarea în Ardeal a principiilor şaguniene, protestând împotriva modului „centralist" de alegere a episcopilor;
13. **16-24/28 decembrie 1921: noi lucrări ale Constituantei şi Comisiei de 15**. S-a discutat în principal proiectul de Lege (Dispoziţiunile generale). S-a acceptat din nou principiul terţialităţii, dar au continuat divergenţele privind modul de alegere a episcopilor. Ardelenii, basarabenii şi bucovinenii şi-au asigurat păstrarea unor particularităţi locale;
14. **1922 – septembrie 1923: tergiversarea tratativelor de unificare**. De-a lungul întregului an, mitropolitul Bălan a refuzat să mai discute problema unificării, ba chiar şi să mai răspundă unor adrese trimise de Miron Cristea. În cele din urmă, când s-au înteţit presiunile ministrului Cultelor, C. Banu, Bălan a cerut ca în Constituantă şi Comisia de 15 să se discute Statutul Organic ardelean, dând de înţeles că ignora cele decise până în acel moment asupra unificării. Deşi Sf. Sinod a aprobat încă odată proiectul Comisiei (noiembrie 1922), ardelenii au refuzat să se pronunţe asupra lui.
    De fapt, discuţiile de unificare s-au blocat şi datorită altor conflicte: etatizarea şcolilor confesionale ortodoxe din Transilvania şi refuzul acceptării de către autorităţile de la Bucureşti a preluării de către Uniunea clericilor basarabeni a averilor eparhiei Chişinăului.
    Pe de altă parte, poziţia unitară a ardelenilor a avut de suferit, datorită înfiinţării în Transilvania a unor organizaţii judeţene ale PNL. Cei rămaşi în Partidul Naţional Român din Ardeal au boicotat atât ceremoniile de încoronare a familiei regale la Alba Iulia, cât şi votarea Constituţiei din 1923, care a impus o organizare unitară a BOR;
15. **11-19 octombrie 1923: finalizarea proiectului Comisiei de 15**. În privinţa proiectului de Lege, s-a decis formarea unei *Subcomisii de 7*, care să poartă negocieri cu Guvernul şi cu Parlamentul. În privinţa Statutului, Nicolae Bălan a obţinut introducerea (în art. 30) a concluselor congresuale 85 şi 101 din 1921, ceea ce a însemnat practic menţinerea autonomiei Mitropoliei

transilvane, împreună cu Statutul Organic. Basarabenii însă s-au retras din tratativele pentru unificare, datorită măsurilor Parchetului în urma conflictului dintre Guvern/Sf. Sinod şi Uniunea clericilor basarabeni;

16. **Noiembrie 1923 – octombrie 1924: amânarea prezentării proiectului în Parlament, pe motiv de neconstituţionalitate**. La 7 noiembrie 1923, Sf. Sinod a aprobat proiectul *Ultimul din 1923* al Comisiei de 15, cerând introducerea lui în Parlament. Însă noul ministrul al Cultelor, Al. Lapedatu (din 30 octombrie 1923) a refuzat să ducă la îndeplinire această cerere, considerând proiectul ca fiind neconstituţional, deoarece nu prevedea o organizare unitară, acceptând excepţii regionale. De asemenea, a apărut o altă dispută: reprezentanţii Vechiului Regat s-au considerat nedreptăţiţi (atât faţă de cultele minoritare, cât şi faţă de Ortodoxia ardeleană) în privinţa sprijinului material obţinut de la Stat. Ministrul Lapedatu a răspuns că Bugetul României a fost obligat să preia cheltuielile prevăzute în Bugetele stăpânirilor străine;
17. **Octombrie 1924: Sesiunea I a CNB de la Sibiu**. Conclusul 95 a propus o nouă formulă (de compromis), privind modul de alegere a ierarhilor;
18. **Noiembrie - decembrie 1924: lucrările Subcomisiei de 7 şi ale Sf. Sinod**. Au rămas disputele privind rolul mitropoliilor şi modul de alegere a ierarhilor. Ministrul Lapedatu a tipărit proiectele Legii şi Statutului. Sf. Sinod le-a acceptat, în numele Bisericilor din Vechea Românie, Bucovina şi Basarabia, urmând ca, pentru Mitropolia ardeleană, să se pronunţe CNB;
19. **Ianuarie – februarie 1925: boala lui Bălan şi ridicarea BOR la rang de patriarhie**. Timp de şapte săptămâni, mitropolitul Bălan a zăcut în spital la Viena, suferind o intervenţie chirurgicală complicată. Între timp, la 4 februarie, Sf. Sinod a proclamat Patriarhia Română. Lucian-Lazăr Triteanu a readus problema Statutului, cerând, fără urmări, un nou vot în Sinod, căruia să i se supună minoritatea (din care lipsea evident Bălan);
20. **1-3 martie 1925: ultimele negocieri ale ministrului Lapedatu la Sibiu şi acceptarea unificării condiţionate de către CNB**. Condiţiile puse de Bălan au fost: modificarea modului de alegere a ierarhilor; înlăturarea dreptului de veto al episcopilor împotriva hotărârilor Adunărilor eparhiale şi instituirea unor instanţe disciplinare la mitropolii. Cererile au fost doar parţial acceptate;
21. **24 martie şi 3 aprilie 1925**. Votarea Legii şi Statutului de unificare bisericească, de către cele două Camere. Publicarea în Monitorul Oficial a urmat la 6 mai 1925.

*

Se poate constata cât de dificile au fost tratativele pentru unificarea bisericească. Principalele puncte de divergenţă între reprezentanţii ardelenilor şi tradiţionaliştilor din Vechea Românie şi Bucovina au fost următoarele:

- Participarea mirenilor în administrarea treburilor bisericeşti. Principiul reprezentativităţii şi cel al participării laicilor în organismele bisericeşti nu a putut fi acceptat decât foarte greu peste Munţi.

De dragul „unității”, chiar şi unii ardeleni au fost dispuşi să renunțe la acest principiu de drept bisericesc ardelean, cel mai bun exemplu fiind mitropolitul primat Miron Cristea;

- Menținerea unor corporațiuni legislative şi executive ale mitropoliilor. După modelul centralist al Vechiului Regat, autoritățile de la Bucureşti au dorit menținerea „onorifică” a vechilor mitropolii „istorice”. Potrivit Anteproiectului, vechile organe mitropolitane din Ardeal urmau să fie înlocuite de instanțele centrale, de la Bucureşti, ceea ce însemna că, nivelul superior episcopiilor ar fi fost nu cel al mitropoliei provinciale, ci a mitropoliei primațiale de la Bucureşti;
- Principiul electiv. În nici o altă provincie bisericească românească nu exista tradiția sufragiului universal şi a alegerii tuturor organelor bisericeşti. Importanța cea mai mare o deținea alegerea ierarhului. Tradiția României antebelice nu permitea o autonomie în acest sens;
- Distincția între autoritatea sacramentală a episcopatului şi administrația epitropească, aflată în Transilvania în grija Senatului epitropesc, alcătuit din clerici şi laici. Reprezentanții Bisericilor neardelene cereau ca episcopii să aibă drept de apel la Sf. Sinod împotriva deciziilor Adunărilor (Sinoadelor) eparhiale.

*

Rezultatul tratativelor a fost aşadar emiterea Legii de Organizare, precum şi a Statutului propriu-zis. S-a afirmat deseori că principiile şaguniene au fost menținute. De fapt, au existat diferențe destul de însemnate față de Statutul Organic aflat în vigoare în Transilvania între 1869-1925. Iată cele mai importante:

- Autonomia față de stat a avut de suferit. Aceasta se poate constata chiar şi din faptul că *Statutul de organizare bisericească* (cu 178 de articole) constituia de fapt o anexă la *Legea pentru Organizarea Bisericii Ortodoxe Române* (46 de articole). Spre deosebire de Statutul Organic, elaborat de Congresul Național-Bisericesc şi sancționat de autoritățile de stat, noua constituție eclesială din 1925, a fost votată de Parlamentul țării. Condițiile puse de CNB, forul reprezentativ din Ardeal, singurul care ar fi avut dreptul să revizuiască propria constituție, au rămas fără urmări;
- A fost introdus un centralism chiar şi în interiorul Bisericii. Spre deosebire de constituția ardeleană din 1868, care începea cu parohia şi continua, în ordine ierarhică, până la mitropolie, Statutul din 1925 cuprindea două părți. Cea dintâi era dedicată organelor centrale de conducere bisericeşti, cea de-a doua diferitelor corporațiuni, începând de la parohie până la eparhie. Astfel, "ordinea organică" a Statutului şagunian a fost înlăturată;
- A fost acordat un rol mult mai mare "elementelor personale conducătoare" din Biserică. Astfel, spre deosebire de Statutul

şagunian, au fost introduse paragrafe speciale referitoare la preoţi, protopopi şi ierarhi;

- Autonomia eparhiilor a fost restrânsă, deoarece acestea au pierdut dreptul de a-şi alege ierarhul. Modalitatea alegerii a fost stabilită nu de Statutul bisericesc, ci de Lege;
- Principiul constituţional a avut de suferit. Deşi s-a păstrat separarea puterilor, totuşi principiul reprezentativ-electiv nu a mai fost pe deplin respectat. Sinodul parohial (numit acum Adunare parohială) nu a mai avut dreptul de a alege parohul. De asemenea, nici membrii forului legislativ suprem (Congresul Naţional Bisericesc) nu mai erau aleşi prin sufragiu universal, ci fiecare Sinod (acum Adunare) eparhial(ă) alegea dintre membrii săi câte şase reprezentanţi;
- Organele protopopeşti urmau să existe doar acolo „unde trebuinţele vor cere şi împrejurările vor îngădui" (§ 65 din Statut). Ioan Lupaş, fost protopop de Sălişte, a afirmat, pe bună dreptate, în discursul său parlamentar, că această prevedere constituia un îndemn la trândăvie;
- Organele mitropolitane au fost desfiinţate aproape cu totul. Au fost menţinute doar trei *Consistorii spirituale mitropolitane* (la Bucureşti, Iaşi şi Sibiu), ca instanţe de apel. Totuşi, Mitropolia Ardealului a dobândit dreptul de a-şi menţine Congresul, cu organul executiv. Drept urmare, au mai fost organizate Congrese Naţional Bisericeşti ale Mitropoliei Ardealului în 1927 şi 1933.
- Organele legislative şi executive ale Bisericii, anume Adunările şi Consiliile (fostele Consistorii) eparhiale nu au mai avut dreptul de a emite decizii irevocabile, deoarece puteau fi apelate de ierarh. Potrivit Consistoriului mitropolitan de la Sibiu, aceasta a fost cea mai păguboasă inovaţie a noului Statut, drept care Nicolae Bălan a renunţat solemn, în numele episcopatului ardelean, la acest drept, fapt considerat de Lupaş ca fiind echivalent cu renunţarea lui Şaguna, de la CNB din 1868.

BIBLIOGRAFIE

Surse inedite

- ABM (*Arhiva Bibliotecii Mitropolitane din Sibiu*), fond Ion Mateiu: dosarele 245 (*Stenogramele Adunării Constituantei din 1920*) şi 551 (*Notiţe şi documente extrase din Arhiva Sf. Sinod de la Bucureşti*).

Surse edite

- *Actele Congresului al doilea , biblic, al Asociaţiei clerului «Andrei Şaguna», ţinut în Sibiu, în zilele de 31 martie /13 aprilie -1/14 aprilie 1921*, Sibiu, 1922.
- *Acte oficioase privitoare la înfiinţarea Metropoliei gr. Reseritene a românilor din Transilvania, Ungaria şi Banat*, Sibiu, 1867.
- *Articolul de Lege XIV din 1898 şi XIII din 1909 despre întregirea venitelor parohiale - Congrua*, Sibiu, 1910
- *Dezbaterile Congresului preoţesc ţinut la Bucureşti în februarie 1923*, Tip. „Curierul judiciar", Bucureşti, 1923.
- *Patriarhia Română. Consiliul Central Bisericesc. No.3. Desbaterile Congresului Naţional Bisericesc. Sesiunea Ordinară din 18-21 noiembrie 1929*, Bucureşti, 1930.
- *Prima Adunare poporală în cauza autonomiei Bisericii dreptcredincioase din Bucovina, ţinută în Cernăuţi în 11 iunie 1870*, Cernăuţi, 1870.
- *Prima Adunare poporală în cauza autonomiei Bisericii dreptcredincioase din Bucovina, ţinută în Cernăuţi în 11 iunie 1870*, Cernăuţi, 1870.
- *Protocolul Sinodului ordinar al Arhideicezei Gr.-Orientale Române din Transilvania*, Sibiu, 1864-1925, 48 volume.
- *Protocolul Congresului Naţional-Bisericesc ordinariu al Metropoliei românilor greco-orientali din Ungaria şi Transilvania*, Sibiu, 1868-1927, 20 volume.
- *Protocolul despre şedinţele Sinodului eparhial din dieceza română greco-orientală a Aradului,* 1918-1920, 3 volume.
- *Procesele verbale ale şedinţelor primului congres al preoţimii din Mitropolia ortodoxă română din Ardeal, Banat, Crişana şi Maramureş, ţinut la Sibiu, în zilele de 6/19-8/21 martie 1919,* în „Analele Asociaţiei «Andrei Şaguna» a clerului Mitropoliei Ortodoxe Române din Ardeal, Banat, Crişana şi Maramureş", Sibiu, Tip. Carpaţi, 1919.

Bibliografie secundară

- Gabriel Adriany, *Die Ausbreitung der Reformation in Ungarn*, in „Ungarn-Jahrbuch", V, 1973;
- Idem, *Beiträge zur Kirchengeschichte Ungarns*, Ed. Dr. Trofenik, München, 1986.
- Idem, *Geschichte der Katholischen Kirche in Ungarn*, Köln-Weimar-Wien, 2004.
- Gh. I. Arghiropol, *Administraţia eparhială din Bucovina între 1775-1918,* în „Candela", an LVII, 1946, *Adaos.*
- N. Bălan, *Chestiunea bisericească din România şi autonomia bisericii noastre,* Sibiu, 1910.
- D. G. Boroianu, *Dreptul bisericesc. Principii de drept. Organizaţiunea Bisericei Române. Legile ţării pentru Biserica şi organizaţiunea Bisericilor Ortodoxe*, vol. II, Iaşi, 1899.
- Thomas Bremer, *Ekklesiale Struktur und Ekklesiologie in der Serbischen Ortodoxen Kirche im 19. und 20. Jahrhundert,* ed. Augustinus, Würzburg, 1992.
- Paul Brusanowski, *Învăţământul confesional ortodox din Transilvania între 1848-1918*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2005.
- Idem, *Consideraţii cu privire la relaţia dintre Biserica Ortodoxă Română şi autorităţile de Stat din Principatul autonom al Transilvaniei (1541-1690)*, în „Revista Teologică", XXVI (88), nr. 2, aprilie-iunie 2006.

- Idem, „Polemica dintre episcopii Hacman şi Şaguna, cu privire la organizarea canonică a Bisericii Ortodoxe din Imperiul austriac”, în *Revista Teologică*, an. XVI (88), nr. 4, 2006.
- Idem, *Situaţia juridică şi dotaţia Bisericii Ortodoxe din Ardeal între 1761-1810. Fondul Sidoxial. Asemănări şi deosebiri faţă de celelalte confesiuni din Monarhia habsburgică*, în „Revista Teologică”, an. XVII (89), 2007.
- Idem, *Subsidiaritate şi autonomie bisericească. Cazul Mitropoliei Ortodoxe Române din Ungaria înainte de 1918*, în „Studia Politica. Romanian Political Science Review“, VII, nr. 3, 2007.
- Idem, *Reforma constituţională în Biserica Ortodoxă a Transilvaniei între 1850-1918*, Cluj-Napoca, 2007.
- Augustin Bunea, în *Discursuri, Autonomie bisericească. Diverse,* Blaj, 1903.
- Myron M. Calinescu, *Normalien der Bucovinaer gr.or. Diöcese von 1777-1886*, vol. I, Cernăuţi, 1887.
- C. Cernăianu, *Conflictul cu Biserica Ortodoxă din Basarabia,* Tipografiile române unite, Bucureşti, 1923.
- Gh. Ciuhandu, *Împreunarea bisericilor ortodoxe române de pe teritoriul României Mari într-o singură Biserică şi raportul acestei Biserici faţă cu Statul,* Arad, 1919.
- Idem, *Reorganizarea Mitropoliei Transilvane*, Arad, 1920.
- Idem, *Reorganizarea Centrelor noastre ierarhice şi Unificarea bisericească*, Tip. Cărţilor bisericeşti, Bucureşti, 1923.
- Constantin Chiricescu, *Privire asupra instituţiunii sinodale în diferite Biserici ortodoxe de răsărit,* Bucureşti, 1909;
- Idem, *Bazele unificării legislative bisericeşti (Cuvântare scrisă şi citită în şedinţa din 9/22 septembrie 1920 a „Constituantei bisericeşti”*, Tip. Dimitrie Ionescu, Bucureşti, 1920.
- Sorin Toader Clipa, *Fondul bisericesc al Bucovinei şi lichidarea lui (1948-1949)*, Editura Universităţii „Stefan cel Mare“, Suceava, 2006.
- Chiru C. Costescu, *Colecţiune de Legi, regulamente, acte, deciziuni, circulări, instrucţiuni, formulare şi programe începând de la 1866 –1816, aflate în vigoare la 15 august 1916, privitoare la Biserică, Culte, Cler, Învăţământ religios, Bunuri bisericeşti, epitropii parohiale şi Administraţii religioase şi pioase. Adnotată cu Jurisprudenţa Înaltei Curţi de Casaţie şi Justiţie, dată până la anul 1916*, Institutul de arte grafice C. Sfetea, Bucureşti, 1916.
- Idem, *Colecţiunea de legiuiri bisericeşti şi şcolare adnotate. Vol II. Legea şi Statutul pentru Organizarea Bisericii Ortodoxe Române din 6 mai 1925,* Bucureşti, 1925.
- Miron Cristea, *Principii fundamentale pentru organizarea unitară a BOR din regatul român*, Bucureşti, 1920.
- Moritz Csáky, „Die Katholische Kirche und der liberale Staat in Ungarn im 19. Jh.“, în *Ungarn-Jahrbuch*, an. V, 1973.
- Idem, „Die Römisch-Katholische Kirche in Ungarn”, în Adam Wandruszka, Peter Urbanitsch, *Die Habsburgermonarchie. 1848-1918*, vol. IV- „Die Konfessionen”, Viena, 1985.
- Johann von Csaplovics, *Gemälde von Ungern*, vol. I, Pesta, 1929.
- Nicolae Dobrescu, *Studii de Istoria Bisericii Române contimporane*, vol. I, Tipografia „Bukarester Tagblatt”, Bucureşti, 1905;
- Idem, *În chestia modificării Legii Sinodului. Lămuriri canonice-istorice asupra Sinodului şi asupra Organizaţiunei bisericeşti din Biserica Ortodoxă*, Bucureşti, 1909;
- Idem, *Lămuriri canonice-istorice asupra Sinodului şi asupra organizaţiunii bisericeşti din Biserica ortodoxă*, Bucureşti, 1909;
- Ilie Dinurseni (Miron Cristea), *Dotaţiunea clerului. Aprecierea Proiectului de lege despre întregirea venitelor preoţeşti,* Sibiu, 1898;
- George Enache, *Problema autonomiei în dezbaterile parlamentare din 1925, privitoare la Legea pentru organizarea Bisericii Ortodoxe Române*, în „INTER. Revista română pentru studii teologice şi religioase“, an. I, nr. 1-2, Cluj-Napoca, 2007.
- Ioan C. Filitti, *Domniile române sub Regulamentul Organic, 1834-1848,* Bucureşti, 1915.

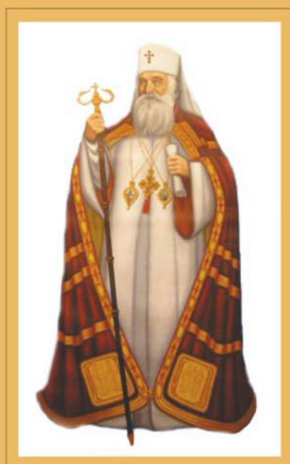
- Idem, *Principatele române de la 1828 la 1834, ocupaţia rusească şi Regulamentul Organic,* Bucureşti, 1934.
- Ioan N. Floca, *Drept canonic ortodox. Legislaţie şi administraţie bisericească*, vol. II, Bucureşti, 1990.
- Jeffrey Garrett, *Aufhebung im doppelten Wortsinn. The Fate of Monastic Libraries in Central Europe, 1780-1810 (A presentation to the Conference "Der Beitrag der Orden zur katholischen Aufklärung," Piliscsaba, Hungary, October 3, 1997)*, pe site-ul http://www.library.northwestern.edu/collections/garrett/kloster/
- Onisifor Ghibu, *Viaţa şi organizaţia bisericească şi şcolară în Transilvania şi Ungaria*, Bucureşti, 1915;
- Idem, *Catolicismul unguresc în Transilvania şi politica religioasă a statului român,* ed. II, Cluj, 1932.
- Spiru Haret, *Criza bisericească*, Bucureşti, 1912.
- George Michael von Herrmann, *Das alte und neue Kronstadt*, I, Sibiu, 1883, vol. II, Sibiu, 1887.
- J. B. Hirscher, , *Die kirchlichen Zustände der Gegenwart*, Tübingen, 1849.
- Keith Hitchins, *Ortodoxie şi Naţionalitate. Andrei Şaguna şi românii din Transilvania. 1846-1873*, trad. Aurel Jivi, Bucureşti, 1995.
- Alois Hudal, *Die serbisch-orthodoxe Nationalkirche*, Graz şi Leipzig, 1922.
- Gh. Iancu, *Contribuţia Consiliului Dirigent la consolidarea statului naţional unitar român (1918-1920);* Cluj-Napoca, 1985.
- Ioan I. Ică Jr., *Europa politicului, Europa spiritului*, în *Un suflet pentru Europa. Dimensiunea religioasă a unui proiect politic*, Anastasia, Bucureşti, 2005.
- Idem, *Perspective comparate asupra reformei Bisericii în Europa secolului XX*, în „INTER. Revista rom#nü de studii teologice öi religioase”, nr. 1-2, Cluj-Napoca, 2007.
- N. Iorga, *Istoria Bisericii româneşti şi a vieţii populare a românilor*, ed. II, vol. II, Bucureşti, 1932.
- Peter Leisching, *Die Römisch-Katholische Kirche in Cisleithanien*, în „Die Habsburgermonarchie. 1848-1918”, vol. IV, Viena, 1985.
- Ioan Lupaş, *Atitudinea preoţimii faţă de problema unificării bisericeşti,* în: BOR, Ser. II, an XL, nr. 3, 1921.
- Idem, *Legea Unificării bisericeşti. După note stenografice. Discurs în şedinţa Camerei Deputaţilor, la 1 aprilie 1925*, Bucureşti, Imprimeria Statului, 1925.
- Ion Mateiu, *Contribuţiuni la istoria dreptului bisericesc*. Vol. I, Bucureşti, 1922.
- James van Horn Melton, *Absolutism and the eighteenth-century origins of compulsory schooling in Prussia and Austria*, Cambridge, 1988.
- I. Mihălcescu, *Modificarea Legei sinodale*, Bucureşti, 1909.
- Nikodemus Milasch, *Das Kirchenrecht der Morgenländischen Kirche. Nach den Allgemeinen Kirchenrechtquellen und nach den in den Autokephalen Kirchen geltenden Spezial-Gesetzen*, ed. II, Mostar, 1905.
- Idem, *Dreptul bisericesc oriental,* traducere revăzută de I. Mihălcescu, Bucureşti, 1915.
- Valer Moldovan, *Biserica Ortodoxă Română şi problema unificării. Studiu de drept bisericesc*, Cluj, 1921.
- Ioan Muraru şi Gheorghe Iancu, *Constituţiile Române. Texte, note, prezentare comparativă*, ed. III, Bucureşti, 1995.
- I. Nistor, *Istoria Bisericii din Bucovina şi a rostului ei naţional-cultural în viaţa românilor bucovineni*, Bucureşti, 1915.
- Isidor Onciul, „Fondul Religionariu gr.or. al Bucovinei”, în *Candela*, an. IX, Cernăuţi, 1890.
- M. Păcurariu, *Basarabia. Aspecte din istoria Bisericii şi a neamului românesc,* Iaşi, 1993.
- Idem, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, ed. II, vol. I-III, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al BOR, Bucureşti, 1992-1994.
- László Péter, *Hungarian Liberals and Church-State relations (1867-1900)*, în György Ránki, *Hungary and European Civilization*, Budapesta, 1989.

- N. Popea, *Vechea Metropolie ortodoxă româna a Transilvaniei. Suprimarea şi restaurarea ei*, Sibiu, 1870.
- Idem, *Archiepiscopul şi Metropolitul Andrei baron de Şaguna*, Sibiu, 1879.
- Nicolae Popovschi, *Istoria Bisericii din Basarabia în veacul al XIX-lea sub ruşi*, ediţie îngrijită de Iurie Colesnic, ed. Muserum, Chişinău, 2000.
- Ioan A. de Preda, *Constituţia bisericei gr.-or. Române din Ungaria şi Transilvania sau Statutul Organic comentat şi cu concluzele şi normele referitoare întregit,* Sibiu, 1914.
- R. Radici, *Die Verfassung der orthodox-katholischen Kirche bei den Serben in Österreich-Ungarn,* Vârşeţ, 1877.
- Idem, *Die Verfassung der ortodox-serbischen und ortodox-rumänischen Particular-Kirchen in Österreich-Ungarn, Serbien und Rumänien,* Praga, 1880.
- Karl M. Reinerth, *Zur politischen Entwicklung der Deutschen in Rumänien 1918-1928. Aus einer siebenbürgisch-sächsischen Sicht*, Wort und Welt Verlag, Bad Tölz, 1993.
- E. Roşca, *Monografia Mitropoliei ortodoxe române a Ardealului ,începând de la repausarea arhiepiscopului-mitropolit Andrei baron de Şaguna până astăzi,* Sibiu, 1937.
- Ioan Gh. Savin, *Biserica Română şi noua ei organizare*, Bucureşti, 1925.
- Johann Schneider, *Der Hermannstädter Metropolit Andrei von Şaguna. Reform und Erneuerung der Orthodoxen Kirche in Siebenbürgen und Ungarn nach 1848*, Böhlau, Köln-Weimar-Wien, 2005.
- Günther Schulz, *Das Landeskonzil der Orthodoxen Kirche in Rußland 1917/18 – ein unbekanntes Reformpotential*, ed. Vandenhoeck u. Ruprecht in Göttingen, 1995.
- Johann H. Schwicker, *Statistik des Königreiches Ungarn*, Stuttgart, 1877.
- Ioan Scurtu, *Istoria Partidului Naţional Ţărănesc*, ed. II, Bucureşti, 1994.
- Lorenz Sievert, "Beiträge zur Gewichts- und Geldgeschichte Siebenbürgens. 12-20. Jhd.", în *Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde*, an. 15 (86), 1992.
- Tit Simedrea, *Patriarhia românească. Acte şi documente*, Bucureşti, 1925.
- Liviu Stan, *IPS Mitropolitul Nicolae al Ardealului şi Principiul Autonomiei bisericeşti,* Sibiu, 1940.
- Dumitru Stăniloaie, *În zadar: Statutul Organic e şagunian,* Sibiu, 1933.
- Eugen Străuţiu, *Partide politice şi grupări de presiune politică în România. 1919-2003*, Sibiu, 2003.
- Andrei baron de Şaguna, *Anthorismos sau desluşire compărătivă asupra broşurei «Dorinţele dreptcredinciosului cler din Bucovina în privinţa organizării canonice a diecezei, şi a ierarhiei sale referinţe în Organismul Bisericei Ortodoxe din Austria»*, Sibiu, 1861.
- Idem, *Compendiul de Dreptul canonic al Unei Sfintei Soborniceşti şi Apostoleşti Biserici*, ed. III, Sibiu 1913.
- Ilie Şandru, Valentin Borda, *Un nume pentru istorie-Patriarhul Miron Cristea,* Tg. Mureş, 1998.
- Niculae Şerbănescu, *Autocefalia Bisericii Ortodoxe Române cu prilejul centenarului. 1885 – 25 aprilie – 1985*, în "Centenarul Autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române. 1885-1985", Bucureşti, 1987.
- V. Şesan, *Proiect de unificare a Organizaţiei Bisericii autocefale Ortodoxe din România întregită*, Cernăuţi, Institutul de Arte grafice şi Editura Glasul Bucovinei, 1920.
- Idem, *Discurs inaugural: „Reflexiuni asupra unificării organizaţiei Bisericii Ortodoxe din România întregită",* în: Inaugurarea solemnă a anului de studii 1923-1924*,* Ed. Universităţii, Cernăuţi, 1923.
- Melchisedec Ştefănescu, *Memoriu despre starea preoţilor din România şi despre posiţiunea lor morală şi materială,*Tipografia Cărţilor Bisericeşti, Bucureşti, 1888.
- M. Ştirban, *Din Istoria României 1918-1921. Probleme ale vieţii politice, economice şi sociale,* Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1987.
- Fr. Teutsch, *Die kirchlichen Verhältnisse Siebenbürgens*, Halle, 1906.
- Ernst Tomek, *Kirchengeschichte Österreichs*, Tyrolia, Innsbruck-Wien-München, 1959;
- Josef Wodka, *Kirche in Österreich. Wegweiser durch ihre Geschichte*, Herder, Viena, 1959.

Autonomia Bisericii noastre este scutul pe care antecesorii, cu multă osteneală şi muncă, ni l-au câştigat. Noi deci datori suntem a face şi pe viitor posibilul pentru apărarea ei. Ca îndemn în această direcţie, ne pot servi şi vederile sănătoase ale multor bărbaţi de stat, conduşi de principii, iar nu de tendinţe particulare, care au ştiut respecta cercul de activitate al Bisericilor mai mult ca actualii noştri miniştri care, fără nici un scrupul, iau azi un lăzdrog, mâine altul din gardul autonomiei Bisericilor... Noi vom prezenta... părerea lui Francisc Deák în această privinţă, pe care o scoatem dintr-o vorbire ţinută de el în Parlamentul ţării de la anul 1873: „... Nu aprob nici o măsură care să se abată de la aceasta: *Biserică liberă în Stat liber*". Aceste cuvinte ale nemuritorului bărbat au fost acoperite de freneticele şi generalele aprobări ale Parlamentului din 1873... Dar, spiritul adevăratului liberalism a dispărut din atmosfera Parlamentului de azi, căci la AD 1898, în loc de a putea semnala un progres în această privinţă, vom fi necesitaţi a înregistra faptul că cei ce azi se poreclesc liberali, vor aproba nu liberalismul, ci sugrumarea lui, pe contul independenţei Bisericii.

(secretarul consistorial Elie Miron Cristea, alias Ilie Dinurseni, în *Dotaţiunea clerului*, Sibiu, 1898, p. 56-57 şi 61).

Autonomia noastră bisericească nu este şi nu este permis să fie o plantă exotică, adusă de aiurea şi plantată în solul vieţii noastre bisericeşti... Autonomia noastră bisericească trebuie să fie ceva special, ceva ce corespunde evoluţiei istorice şi dezvoltării raportului dintre Biserică şi Statul nostru... Date fiind aceste legături intime, autonomia noastră bisericească nu poate merge aşa de departe cum merge autonomia Bisericilor din alte ţări, terminându-se în realizarea principiului lui Cavour, *Biserică liberă în Stat liber*. Aceasta ar fi o separare totală a Bisericii de Stat şi aceasta la noi în ţară nu corespunde evoluţiei vieţii noastre bisericeşti şi nici vieţii Statului. De aceea, în cadrele acestui proiect de lege şi acestui statut ce am făcut, cunoscând acest trecut, am creat o autonomie care corespunde împrejurărilor şi vieţii noastre româneşti... Din întreaga economie a acestei legi bisericeşti reiese o *autonomie stâmpărată*, prin conlucrarea armonică dintre Biserică şi Stat, acolo unde e necesar şi admisibil; şi aceasta este rezultanta firească a raporturilor tradiţionale dintre Biserică şi Stat, în care Biserica Ortodoxă tocmai pentru aceasta a rămas *dominantă*.

(Patriarhul Miron Cristea, cuvântare în Senatul României la discutarea proiectelor de Lege şi Statut de Organizare a BOR, din 1925).

ISBN: 978-606-37-0918-0